

МИКОЛА ГАЛІВ

**МІЖ СЕРПОМОЛОТОМ І СВАСТИКОЮ:
ОСВІТА НА ДРОГОБИЧЧИНІ
у 1939 – 1944 рр.**

Монографія

Дрогобич 2010

УДК 37.09 (477.83)
ББК 74.03. (4 УКР – 2ДРО)
Г 15

Галів М. Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939 – 1944 рр. – Дрогобич, 2010. – 337 с.

У монографії висвітлено трансформацію системи освіти на теренах Дрогобицької області Української РСР від початку Другої світової війни та встановлення радянської влади на західних землях України і до звільнення від німецької окупації (вересень 1939 – жовтень 1944 рр.). Охарактеризовано політику радянського та нацистського тоталітарних режимів у сфері освіти, окреслено зміни, які відбулися в галузі дошкілля, загальноосвітнього шкільництва, позашкілля, професійної та вищої школи, освіти дорослих. Проаналізовано реформування змісту навчально-виховного процесу, матеріальне і кадрове забезпечення шкіл, чисельний та етнічний склад учнівського контингенту тощо.

Монографія адресована науковцям, студентам, усім, хто цікавиться історією Другої світової війни, історією освіти, краєзнавством.

Рецензенти:

– **Михайло Михайлович Кріль**, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії Центральної та Східної Європи Львівського національного університету імені Івана Франка;

– **Михайло Васильович Сеньків**, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри нової та новітньої історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

– **Костянтин Михайлович Курилишин**, кандидат історичних наук, завідувач відділу україніки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника;

– **Олена Василівна Невмержицька**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 15 від 16 грудня 2010 р.)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
--------------------	---

РОЗДІЛ І. РАДЯНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

(вересень 1939 – червень 1941 рр.)	10
1.1. Формування адміністративних органів управління освітою	10
1.2. Дошкілля	16
1.3. Реорганізація загальноосвітнього шкільництва	18
<i>а) перебудова шкільної структури, мережа шкіл</i> <i>та її матеріальне забезпечення</i>	18
<i>б) навчально-виховний процес</i>	31
<i>в) позашкільна робота</i>	52
<i>г) педагогічні кадри</i>	58
<i>д) зміни у складі учнівського контингенту</i>	72
1.4. Середня спеціальна освіта.....	78
1.5. Вища школа.....	86
1.6. Освіта дорослих і курсова система навчання.....	95

РОЗДІЛ ІІ. СИСТЕМА ОСВІТИ В УМОВАХ

“НОВОГО ПОРЯДКУ” (липень 1941 – жовтень 1944 рр.)	100
2.1. Німецька окупаційна національно-освітня політика.....	100
2.2. Дошкілля.....	106
2.3. Народне (початкове) шкільництво	119
<i>а) стан шкільної мережі</i>	119
<i>б) учителі</i>	131
<i>в) учні</i>	153
<i>г) навчально-виховний процес</i>	163
<i>д) матеріальне забезпечення</i>	169
2.4. Середня школа	178
2.5. Позашкілля.....	186
2.6. Професійні школи.....	190
2.7. Курсова система навчання.....	218

ВИСНОВКИ	228
-----------------------	-----

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	235
---	-----

ДОДАТКИ	259
----------------------	-----

Іменний покажчик	305
-------------------------------	-----

Географічний покажчик	324
------------------------------------	-----

ВСТУП

Друга світова війна для багатьох народів Європи і світу стала періодом катастрофічної деструкції загальнолюдських цінностей та революційного зламу майже в усіх сферах суспільного життя. Ламалися політичні системи, руйнувалися, милітаризувалися та переоснащувалися економіки, знищувалися традиційні культури. У центрі цього страшного виру опинилася й українська нація, котра зазнала чи не найбільших людських утрат і матеріальних збитків.

Важкі суспільні перетурбації випали й на долю населення західних земель України, яке двічі відчуло трагедію радикальних змін. Протягом 1939 – 1941 рр. воно пережило “стрес” радянізації, а у 1941 – 1944 рр. – “шок” нацистського “нового порядку”. Істотні трансформації відбулися, зокрема, у сфері освіти, яку обидва тоталітарні режими намагалися використати для опанування свідомістю місцевого населення.

Наша праця висвітлює зміни в системі освіти на теренах Дрогобицької області – створеної у грудні 1939 р. територіально-адміністративної одиниці Української РСР. Краєзнавчі рамки дослідження, на нашу думку, дадуть змогу більш прискіпливо, деталізовано й акумульовано розглянути трансформаційні процеси в освіті населення (українців, поляків, євреїв та ін.) західних земель України від вересня 1939 (німецько-польська війна та початок інкорпорації окреслених територій до складу СРСР) до жовтня 1944 рр. (остаточний відступ нацистських окупантів з терен Дрогобицької області).

Дослідження проблем становища освіти на західноукраїнських землях в роки Другої світової війни мають уже півстолітню історію. У радянський період було написано чимало праць, присвячених встановленню радянської влади в Західній Україні, зокрема й на Дрогобиччині. У монографіях Б. Бабія, С. Белоусова, В. Варецького, І. Кошарного, численних статтях і колективних дослідженнях¹ зібрано значний фактичний матеріал щодо цієї проблеми, з-поміж іншого розкрито й зміни у сфері освіти. Окремі дослідники (А. Бондар, М. Гриценко, В. Кульпинський, В. Ленська, Ф. Петляк, О. Сушко, С. Черник та ін.) приділяли увагу й становищу української освіти в період нацистської окупації². Проте в згаданих роботах давалася відверто одностороння, часто паліативна, а в багатьох випадках – цілковито спотворена оцінка тих процесів. Такі недоліки радянської історіографії обумовлювалися пануванням тоталітарного режиму, комуністичної ідеології, а відтак й жорсткої цензури, що виключало можливість потрапляння до наукових праць “невідповідних” тлумачень.

Наприкінці 1980-х рр. у вітчизняній історіографії почався поступовий перегляд існуючих концепцій, теорій та тверджень. У той час з’явилися публікації В. Даниленка, Г. Касьянова, С. Кульчицького, Ю. Шаповала³, які відзначалися

новаторськими поглядами і присвячувалися колись забороненим темам. Було “піднято на щит” питання репресій проти інтелігенції (в тому числі освітньої), руйнації духовної культури через тиск на церкву і атеїстичну пропаганду, діяльності Українського центрального комітету тощо.

Протягом 1990 – 2010 рр. побачила світ низка цікавих праць, що стосуються історії України періоду Другої світової війни. Серед них слід назвати роботи Н. Антонюк, В. Барана, М. Бистої, А. Боляновського, І. Гаврилів, В. Гінди, Я. Грицака, П. Добрава, Л. Задорожної, В. Ковалюка, М. Ковалюка, К. Курилишина, В. Кучера, О. Лисенка, В. Литвина, М. Литвина, О. Луцького, І. Лучаківської, Г. Марискевича, В. Мірчука, К. Науменка, В. Офіцинського, І. Патриляка, О. Потильчака, О. Романіва, О. Рубльова, С. Сворака, В. Сергійчука, Г. Стефанюк, В. Трофимовича, В. Ухача, І. Федущак, П. Чернеги, Ю. Черченка, С. Якіма, Б. Яроша⁴. До цього переліку доцільно додати й ґрунтовні роботи представників української діаспори – Т. Гунчака, П. Ісаїва, В. Косика⁵. Значну увагу окресленій проблематиці присвячують польські вчені, зокрема В. Бонусяк, Г. Грицюк, А. Гловацький, Б. Гоголь, Й. Красуський, Є. Круль, П. Маєвський, П. Матусяк, Й. Свєбода, Е. Трела-Мазур, С. Ячинський, чеська дослідниця Б. Єржабкова⁶. Певний інтерес викликають видання краєзнавчого характеру, що стосуються історії окремих регіонів (Дрогобиччина, Турківщина, Старосамбірщина⁷), міст і сіл (Дрогобич, Самбір, Комарники, Лімна, Рудники, Нагуєвичі, Нейдорф-Польміновичі⁸ та ін.).

У роботі використано різноманітні джерела, передовсім матеріали періодики 1939 – 1944 рр. (“Більшовицька правда”, “Вільне слово”, “Голос Підкарпаття”, “Краківські вісті”, “Львівські вісті”, “Стрийські вісті”, “Самбірські вісті”), документи Державного архіву Львівської області (Ф. Р-1926 “Шкільний відділ Дрогобицького окружного староства”, Ф. Р-1948 “Український окружний комітет м. Дрогобич”, Ф. Р-1964 “Шкільний відділ Стирийського окружного староства”, Ф. Р-1951 “Дрогобицька міська управа дистрикту Галичина”, Ф. 5001 “Дрогобицький обком КП(б)У” та ін.), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (Ф. 166 “Міністерство народної освіти України”, Ф. 4609 “Державний комітет Української РСР з професійно-технічної освіти”), Музею шкільництва Дрогобиччини у с. Лішня, збірники опублікованих джерел⁹, спогади очевидців та учасників подій¹⁰.

Пропонована праця не претендує на вичерпність і повноту висвітлення усіх аспектів проблеми. Автор усвідомлює, що цю монографію значно посилитиме опрацювання матеріалів архіву Ягелонського університету (Краків), Державного архіву в Перемишлі, низки музеїв та бібліотек. На жаль, не все вдалося вивчити й проаналізувати, а відтак дослідження стає вразливим для “рецензійного обстрілу” науковців-істориків та педагогів. Однак вважаємо, що наша спроба характеристики освітніх процесів на Дрогобиччині 1939 – 1944 рр. заслуговує на увагу читачів, передовсім краєзнавців, педагогів, студентів, усіх, хто цікавиться історією освіти та рідного краю.

Автор висловлює подяку завідувачеві відділу україніки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, кандидату історичних

наук Костянтину Курилишину, викладачеві кафедри нової та новітньої історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, кандидату історичних наук Василеві Ільницькому за слушні поради щодо удосконалення певних положень монографії. Окрема подяка усім, хто на різних етапах роботи над книгою надавав допомогу та сприяв виходу її у світ.

Примітки:

- ¹ *Бабій Б.М.* Возз'єднання Західної України з Українською РСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – 194 с.; *Белоусов С.М.* Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. – К.: Вид-во АН УРСР, 1951. – 166 с.; *Історія міст і сіл Української РСР.* Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – 980 с.; *Варецький В.Л.* Соціалістичні перетворення у західних областях УРСР (в довоєнний період). – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 298 с.; *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині в 1939 – 1941 роках // 40 років Великого Жовтня. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1957. – С. 246 – 262; *Кошарний І.Я.* У сузір'ї соціалістичної культури. Культурне будівництво у возз'єднаних областях Української РСР (1939 – 1958 рр.). – Львів: Вища школа, 1975. – 238 с.; *Кошарний І. Я., Підпригорюк М.В., Гапшенко І.І., Скрипник К.І.* Радянська Дрогобиччина. – Дрогобич: Дрогобицьке обласне вид-во, 1957. – 202 с.; *Літянський В.В.* До питання розвитку загальноосвітньої школи на Дрогобиччині // Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка. – Вип. III. – Дрогобич, 1957. – С. 5 – 32; *Народна освіта Дрогобиччини за роки радянської влади.* Збірник статей. – Дрогобич, 1957. – 126 с.; *Народна освіта та педагогічна наука в Українській РСР (1917 – 1967)* / Ред. кол.: *Бондар А. Г., Дзевєрін О. Г.* та ін. – К.: Рад школа, 1967. – 482 с.; *Настюк М.І., Парпан М.П.* Організація і діяльність тимчасових органів народної влади в Західній Україні // Український історичний журнал. – 1979. – № 7. – С. 27 – 37; *Соколовська Т.Г.* Культурне будівництво в західних областях УРСР в перші роки Радянської влади (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // 40 років Великого Жовтня. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1957. – С. 224 – 245; *Челак П. П.* Підготовка кадрів робітників у західних областях УРСР в системі трудових резервів (1939 – 1958 рр.) // Вісник Львівського університету. Історія. – 1970. – С. 36 – 44; *Яремчук Д.А., Байк Л.Г., Санівець В.К.* та ін. Розквіт народної освіти в західних областях України. – К.: Рад. школа, 1979. – 191 с.
- ² *Бондар А.Д.* Народна освіта на Україні в період Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.) // Педагогіка. – 1968. – Вип. 7. – С. 44 – 51; *Гриценко М.С.* Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965) / За ред. С. Литвинова. – К.: Рад. школа, 1966. – 260 с.; *Кульпинський В.Л., Кучер В.І.* Учнівська молодь Української РСР у роки Великої Вітчизняної війни // Радянська школа. – 1981. – № 5. – С. 89 – 91; *Ленська В.В.* Фашистська шкільна політика на окупованій території України // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 81 – 87; *Петляк Ф.А.* Школа Української РСР у роки Великої Вітчизняної війни // Радянська школа. – 1985. – № 3. – С. 82 – 87; *Сушко О.О., Виговський М.Ю.* Крах спроби фашизації школи на Україні // Радянська школа. – 1985. – № 3. – С. 82 – 87; *Черник С.А.* Советская школа в годы Великой Отечественной войны. – М.: Педагогика, 1975. – 119 с.
- ³ *Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С.* Сталінізм на Україні 20 – 30-ті роки. – К.: Наук. думка, 1991. – 200 с.; *Касьянов Г.* Українська інтелігенція 1920-1930-х років: соціальний портрет та історична доля. – К.: Глобус, 1992. – 176 с.; *Касьянов Г., Даниленко В.* Сталінізм і українська інтелігенція. – К.: Наук. думка, 1991. – 96 с.; *Шаповал Ю.І.* У ті трагічні роки:

Сталінізм на Україні. – К.: Політвидав України, 1990. – 144 с.; *Шановал Ю.І.* Україна 20-50-х років: сторінки неписаної історії. – К.: Наук. думка, 1993. – 320 с.

⁴ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939 – 1944 роки). – Львів, Б. в., 1997. – 232 с.; *Баран В.К., Токарський В.В.* Україна: західні землі: 1939 – 1941 рр. – Л.: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 448 с.; *Боляновський А.* Німецька окупаційна політика в Галичині у контексті гітлерівського “нового порядку” в Європі у 1941 – 1944 рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 1999. – 19 с.; Галичина у Другій світовій війні (1939 – 1945) / Ред. і передм. В. Кононенко. – Івано-Франківськ: “Плаїт”, 2001. – 116 с.; *Гінда В.В.* Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі “Житомир” 1941-1944рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Черкаський національний ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2007. – 20 с.; *Грицак Я.* Нарис історії України: формування модерної української нації XIX-XX ст. – К., Генеза, 1996. – 360 с.; *Добров П. В., Бистра М.О.* Система освіти в Донбасі у роки Великої Вітчизняної війни. – Донецьк: Норд-Пресс, 2006. – 273 с.; *Задорожна Л.* Стан шкільної освіти в період німецької окупації 1941 – 1943 рр. // Історія в школі. – 2001. – № 11 – 12. – С. 23 – 29; *Ковалюк В.Р.* Культурологічні та духовні аспекти “радянзації” Західної України // Український історичний журнал. – К., 1993. – № 2. – С. 3 – 17; *Коваль М.В.* Україна: 1939 – 1945 рр.: Маловідомі і непрочитані сторінки історії. – Київ: “Глобус”, 1995. – 110 с.; *Курилович К.* Українське життя в умовах німецької окупації (1939 – 1944 рр.): за матеріалами україномовної легальної преси: монографія. – Львів, 2010. – 328 с.; *Кучер В.І., Чернега П.М.* Україна у Другій світовій війні (1939 – 1944). – К.: Генеза, 2004. – 272 с.; *Лисенко О.* Добровчинність як вияв національної солідарності у роки Другої світової війни // Галичина. – 2003. – № 9. – С. 101 – 111; *Литвин В.М.* Україна в Другій світовій війні (1939-1945). – К.: Видавничий дім “Лі-Терра”, 2004. – 464 с.; *Литвин М. Р., Луцький О.І., Науменко К.Є.* 1939. Західні землі України / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Л., 1999. – 151с.; *Лучаківська І.* Українська інтелігенція західних областей УРСР в перші роки радянської влади (1939 – 1941 рр.). – Дрогобич: Відродження, 2001. – 168 с.; *Марискевич Г., Гаврилів І.* Галичина в роки Другої світової війни: порівняльний аналіз окупаційних режимів // Мандрівець. – 2009. – № 3. – С. 47 – 53; *Мірчук В.* Західноукраїнське вчителство у 1939 – 1941 рр. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 1997. – Вип. 2. – С. 55 – 58; *Мороз В.* Організація української націоналістичної молоді “Січ” (1941 – 1944) // Визвольний шлях. – 2001. – № 4. – С. 25 – 29; *Офіцінський В.* Дистрикт Галичина (1941-1944). Історико-політичний нарис // <http://exlibris.org.ua/distrikt/index.html>; *Патриляк І.К., Боровик М.А.* Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с.; *Потильчак О.В.* Професійне навчання і підготовка трудових резервів в Україні в період німецько-фашистської окупації (1941-1944): політика і практика агресора. – К.: ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”, 1998. – 36 с.; *Романів О., Федущак І.* Західноукраїнська трагедія 1941. – 2-е вид. – Львів – Нью-Йорк, 2003. – 428 с.; *Рубльов О.С., Черченко Ю.А.* Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20 – 50-ті роки XX ст.). – К.: Наук. думка, 1994. – 350 с.; *Сворак С.Д.* Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944-1964 рр.). – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 239 с.; *Сергійчук В.* Історія КОДУС-у. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2008. – 388 с.; *Стефанюк Г.В.* Шкільництво в Західній Україні під час німецької окупації (1941-1944 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника – Івано-Франківськ, 2004. – 215 с.; *Трофимович В.* Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945рр.). – Львів: Видавництво Львівського державного університету, 1995. – 180 с.; *Ухач В.* “Боротьба за національне навчання є боротьбою за державність”. Діяльність ОУН з організації навчання та національно-патріотичного виховання молоді // Рідна школа. – 1998. – № 2. – С. 24 – 25;

- Яким С.С. Західні землі України в Другій світовій війні: військово-історичний аспект (1939-1944 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Національний ун-т "Львівська політехніка". – Львів, 2002. – 19 с.; Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях у 30 – 50-ті роки ХХ ст. – Луцьк: Надстир'я, 1995. – 171 с.
- ⁵ Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. – К.: Генеза, 1993. – 245 с.; Ісаїв П. Історія українського шкільництва в Генеральній Губернії в шкільних роках 1939/1940 – 1944/1945 (рукопис; частина цієї захищеної 1946 року в Українському вільному університеті дисертації була опублікована раніше – П. Ісаїв. Огляд шкільного життя. Підсумки шкільної праці за рр. 1939 – 1943 // Українська школа. – 1943/1944. – С. 64 – 68); Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж-Нью-Йорк-Львів: Наукове Товариство Шевченка. 1993. – 659 с.
- ⁶ Bonusiak W. Małopolska Wschodnia pod rządami Trzeciej Rzeszy. – Rzeszów, 1990. – 264 s.; Bonusiak W. Polityka ludnościowa i ekonomiczna ZSRR na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939 – 1941 ("Zachodnia Ukraina" i "Zachodnia Białoruś"). – Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006. – 475 s.; Hryciuk G. Polacy w Małopolsce Wshodniej wobec okupacji niemieckiej. Przyczynek do prób wprowadzenia "elastycznego kursu" w Dystrykcie Galicji w latach 1943 – 1944 // Acta Universitatis Wratislaviensis: Historia, CXVI: Polska – Kresy – Polacy. Studia Historyczne. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994. – S. 307 – 316; Gogol B. Czerwony sztandar: rzecz o sowietyzacji ziem Małopolski Wshodniej: wrzesień 1939 – czerwiec 1941. – Gdansk: WUG, 2000. – 348 s.; Głowacki A. Sowietci wobec Polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej. Wydanie II. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998. – 695 s.; Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939 – 1945. – Wydanie drugie, rozszerzone. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977. – 411 s.; Król E.C. Polityka hitlerowska wobec szkolnictwa polskiego na terenie Generalnej guberni (1939 – 1945). – Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1979. – 243 s.; Majewski P. Wojna i kultura: instytucje kultury polskiej w okupacyjnych realiach Generalnego Gubernatorstwa 1939 – 1945. – Warszawa: Trio, 2005. – 431 s.; Matusak P. Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939 – 1945. – Siedlce, 1997. – 562 s.; Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty w latach okupacji hitlerowskiej w powiecie przemyskim // Rocznik komisji nauk pedagogicznych PAN. – 1976. – T. XIX: Materiały do dziejów oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej (1939 – 1945) na terenie podziemnego okręgu szkolnego krakowskiego. – Cz. X. – S. 183 – 193; Trela-Mazur E. Sowietyzacja oświaty w Małopolsce Wshodniej pod radziecką okupacją 1939 – 1941. – Kielce, 1998. – 294 s.; Jaczyński S. Polityka sowiecka na Kresach Wschodnich w latach 1939 – 1941 // Przemyskie Zapiski Historyczne. – Przemyśl, 2003. – T. 12 – 13. – S. 19 – 38; Jerabek B. Das schulwesen und die schulpolitik im Reichskommissariat Ukraine 1941 – 1944. Im Lichte deutscher Dokumente. – München: Ukrainische Freie Universität, 1991. – 240 s.
- ⁷ Galiv M. Зміни у чисельному та етнічному складі учнівської і студентської молоді в Дрогобицькій області УРСР (1939 – 1941 рр.) // Мандрівець. Всеукраїнський науковий журнал. – Тернопіль. – 2010. – № 2 (86), березень-квітень. – С. 23 – 29; Galiv M. Місто Дрогобич в умовах утвердження радянської влади (1939-1941): історіографія проблеми // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття. – Львів, 2008. – С. 579 – 588; Galiv M. Політика радянської влади щодо педагогічних кадрів загальноосвітніх шкіл Західної України у 1939 – 1941 роках (на прикладі Дрогобицької області) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Випуск двадцять четвертий. Історія. – С. 92 – 109; Galiv M. Реорганізація навчального процесу західноукраїнських шкіл у 1939 – 1941 рр. (на матеріалах Дрогобицької області) // Молодіжна політика: проблеми та перспективи: [збірник наукових праць / наук. ред. С.А.Щудло]. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2010. – С. 277 – 283; Galiv M. Українське шкільництво на Дрогобиччині в час німецької окупації 1941 – 1944 рр. // Літопис Бойківщини. – 2010. – Ч.279(90). – С. 65 – 71; Лучаківська І. Встановлення радянської влади на Дрогобиччині (1939 – 1941 рр.) // Drohobycz – miasto wielu

- kultur. – Rzeszów, 2005. – S. 142 – 156; *Кріль М.* Старосамбірщина: історія і культура. – Львів: Піраміда, 2008. – 600 с.; Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку ХХІ ст.) / Наук. ред. *Л. Тимошенко.* – Дрогобич: Коло, 2009. – 320 с.
- ⁸ *Гайда Ю., Шунтар В.* Турківщина: історія населених пунктів. – Ужгород, 2002. – 604 с.; *Гром Г.* Нагуєвичі. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2002. – 288 с.; *Ковтало Б., Сколоздр Р., Яцишин С.* Рудники. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 2005. – 330 с.; *Комарницький В.* Комарники – село на Руському путі / вид. 2-е, доп. – Львів: “Камула”, 2007. – 456 с.; *Пастух Р.* Рідна школа в Дрогобичі – Львів, 1991. – 61 с.; *Попп Р.* Трансформація етносоціального складу населення Дрогобича наприкінці 30-х років ХХ століття // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921 – 1931): Матеріали міжнарод. наук. конф-ї, Дрогобич, 8-9 жовтня 2004 р./ Упоряд. В.Футала. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 174 – 179; *Савчин М.С.* Село у витоках Дністра (с. Вовче Турківського району Львівської області): історико-етнографічний нарис. – Дрогобич: Вимір, 2008. – 98 с.; *Тирик Я.В.* До світла знань (З історії українського шкільництва бойківського села Лімна). – Львів, 2009. – 287 с.; *Шалата М.* Дрогобич: Нарис-путівник. – Львів, 1986. – 86 с.; *Шрамко Г.І.* Самбір: Краєзнавчий нарис. – Львів: Каменярь, 1989. – 62 с.; *Budzyński W.* Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – 453 s.; *Mazur M.* Neudorf – Polminowice. Współżycie narodowości na ziemi drohobyckiej. – Warszawa – Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – 216 s.
- ⁹ Архіви окупації. 1941-1944 / Упоряд. Н. Маковська. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 872с.; Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду 1917 – 1959 рр. Збірник документів в двох томах. – Т. 1 (1917 – червень 1941). – К.: Державне вид-во політ. л-ри, 1959. – 883 с.; Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. Т. 1 (1939 – 1953). – К., 1995. – 748 с.; Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга перша. – Львів: “Просвіта”, 1993. – 796 с.; Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – 254 с.; Lista Polaków aresztowanych, zamordowanych względnie wywiezionych z miasta Drohobecza i powiatu w czasie rządów sowieckich w latach 1939-1941 / zestawiona staraniem Polskiego Okreg. Komitetu Pomocy w Drochobyczu. – Drochobycz, 1942. – 42 s.
- ¹⁰ *Бандера О.* Під німецькою окупацією // Стрийщина. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1990. – Т. 2. – С. 450 – 463; *Дашо С.* Старий Самбір (Спомин) // Літопис Бойківщини. – 1974. – Ч. 1/19(30). – С. 30 – 39; *Добощ М.* Ще не звелась у жилах українська кров // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 4. – Дрогобич: “Відродження”, 1997. – С. 356 – 360; *Дуб В.* Робітнича Громада ім. Івана Франка в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. – С. 598 – 600; *Паньківський К.* Роки німецької окупації. – Нью-Йорк – Торонто, Б. в., 1965. – 480 с.; *Проць М.* Перемишль у роках 1939 – 1941 // Перемишль – західний бастион України: Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі. – Нью-Йорк-Філадельфія: Перемиський видавничий комітет, 1961. – С. 388 – 393; *Рабій Ю.* Самбір під ворожими окупаціями в 1939 – 1944 рр. // Літопис Бойківщини. – 1975. – Ч. 2/22(33). – С. 10 – 19; *Сольчаник А.Д.* Українська гімназія ім. Івана Франка // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Б.в., 1973. – С. 444 – 466; *Хоркавців Д.* За Україну! За Державу! // Шлях горіння. Спогади ветеранів ОУН і УПА про національно-визвольну боротьбу в 1940-1950-х рр. на Дрогобиччині / Упорядники: М. Галів, В. Льницький. – Дрогобич: ПП “Посвіт”, 2008. – С. 12 – 146; *Яців В.* Дрогобич – місто нафтового басейну у воєнних роках 1939 – 44 // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 3. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Б.в., 1986. – С. 87 – 98; *Czarkowska H.* Zakład Wychowawczy “Polmin” 1941 – 1944 // Ziemia Drohobycka. – 1998. – Nr. 11. Cz. 1. – S. 44 – 51; *Onaczyszyn J.* Wróciłem w niedzielę rano // Ziemia Drohobycka. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 28 – 53; *Sahaj T. Z* Wacowic do Polski w jesieni 1945 r. // Ziemia Drohobycka. – 2001. – Nr. 14. – S. 35 – 40.

РОЗДІЛ І

РАДЯНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

(вересень 1939 – червень 1941 рр.)

1.1. Формування адміністративних органів управління освітою

Одним із першочергових завдань радянської влади на новоприєднаних землях була реорганізація системи освіти на радянський зразок. Проте для цього, передовсім, потрібно було створити місцеві органи управління освітою. Як відомо, зі вступом Червоної армії в міста і села Західної України майже одразу утворювалися нові органи влади – тимчасові управління. Так, наприкінці вересня 1939 р. у Дрогобичі було утворене тимчасове управління на чолі з О. Г. Загородним – секретарем з питань пропаганди Миколаївського обкому КП(б)У. До його складу входили чотири представники партії, НКВС, армії. Завдання тимчасового управління полягало у налагодженні роботи транспорту, підприємств, охорони порядку, ліквідації безробіття, неграмотності, забезпечення постачання міста продовольством¹. Серед підпорядкованих йому відділів (промислового, торгівельного та ін.) існував й відділ народної освіти, на плечі якого лягала відповідальність щодо запровадження безкоштовної, обов'язкової освіти рідною мовою.

Тимчасові управління у повітових містах колишнього Львівського та Станіславського воєводств підлягали тимчасовим управлінням у Львові й Станіславі. Тож, відповідно, відділи освіти тимчасових управлінь Дрогобича, Самбора, Перемишля, Рудок, Мостиськ, Добромиля та інших міст керувалися вказівками зі Львова, а Стрия, Турки, Жидачева – зі Станіслава. Однак, плануючи поширення радянського територіально-адміністративного поділу на анексовані землі, більшовики визначалися з кадрами, які, на їхню думку, будуть спроможні ефективно реалізовувати політику компартії та уряду на місцях. 27 листопада 1939 р. ЦК КП(б)У своєю постановою затвердило не лише

¹ Брик М.В., Горпинко О.М., Ісаєвич Я.Д., Надім'янов В.Ф., Палкін Ю.І., Хонігсман Я.С., Черненко А.М. Дрогобич // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 273-274.

склад бюро обкомів західних областей УРСР, а й визначило членів обласних виконавчих комітетів. Згідно з цим рішенням, завідувачем відділу народної освіти Дрогобицького облвиконкому став В. Г. Кравець – колишній завідувач Лозівського райвідділу народної освіти Харківської області².

Постановою Верховної ради УРСР від 4 грудня 1939 р. було утворено Дрогобицьку область, а отже, незабаром офіційно розпочали діяльність обласні органи управління, зокрема, й облвно. Йому підпорядковувалися відділи освіти при повітових виконкомах. У грудні 1939 – січні 1940 рр. Дрогобицька область налічувала 10 повітів (Доброміль, Дрогобич, Лісько, Мостиська, Перемишль, Рудки, Самбір, Стрий, Турка, Жидачів)³. На їх місці за ухвалою політбюро ЦК КП(б)У від 10 січня 1940 р. утворено 29 районів, в управлінській системі яких, звісно ж, з'явилися районні відділи освіти.

На той час обласні відділи народної освіти, зазвичай, були доволі розгалуженими структурами і налічували 52 – 58 працівників. Вони склалися з восьми секторів (шкільний, дошкільний, дитячих будинків, освіти дорослих, бібліотек, музеїв, політичної освіти і спеціальний) та восьми підвідділів (кадри, планування, бухгалтерія, статистика, адміністрація, контроль, інспектор музеїв тощо). У районних відділах народної освіти працювало 5-10 осіб. Їх кількість залежала від чисельності населення в районі (до 20 тисяч – 5 осіб, до 80 тисяч – 10 осіб)⁴. На жаль, до сьогодні не збереглися документи, де висвітлювався б кількісний склад Дрогобицького облвно та усіх 29 райвно області. Зауважимо, що завідувачам місцевих відділів освіти підлягали ще й шкільні інспектори. Початково через нестачу кадрів ці посади займали власне місцеві освітяни. Так, шкільним інспектором у Старому Самборі до початку 1940 р. працював поляк (ім'я та прізвище невідомі), згідно зі спогадами – “гімназійний професор і партійний” (згодом його було репресовано)⁵. У сільських громадах призначалися громадські інспектори при радах. Оскільки ними були переважно керівники шкіл, то на виконання інспекторських обов'язків у них, зазвичай, не вистачало часу, адже мусили працювати у власних школах⁶.

Структурне формування керівних органів освіти в Дрогобицькій області тривало протягом 1940 р., особливо у зв'язку зі створенням Ходорівського та ліквідацією Бориславського району постановою РНК УРСР від 26 лютого 1940 р.

² *Сергійчук В.* Український здвиг: Прикарпаття. 1939 – 1955. – К.: Укр. Вид. Спілка, 2005. – С. 43.

³ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa i ekonomiczna ZSRR na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939 – 1941 (“Zachodnia Ukraina” i “Zachodnia Białoruś”). – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006. – S. 60 – 61. 3

* Відомо, що напередодні німецько-радянської війни спецсектор Дрогобицького облвно очолював Василь Іванович Коваленко (Див.: Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 5001.– Оп.2. – Спр. 5. – Арк. 12).

⁴ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 301.

⁵ *Дашо С.о.* Старий Самбір (Спомин) // Літопис Бойківщини. – 1974. – Ч. 1/19 (30). – С. 38.

⁶ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 301 – 302.

(зобов'язувала до 5 квітня повністю укомплектувати кваліфікованими працівниками дошкільні відділи, сектори дитячих будинків обласних і міських відділів народної освіти), і завершилося наприкінці цього року. 16 листопада 1940 р. РНК УРСР прийняла ухвалу “Про поліпшення праці політично-освітніх інституцій УРСР”. Згідно з нею, в обласних відділах освіти створювалися спеціальні політично-освітні відділи, які відповідали за провадження ідеологічно-політичної праці в загальноосвітніх навчальних закладах⁷.

Кадрове укомплектування управлінських освітніх органів проводилося доволі швидко за рахунок надісланих працівників зі східних областей України, а також Росії. Наприклад, на початку 1940 р. на посаду завідувача Дублянського районного відділу народної освіти призначено колишнього директора середньої школи м. Алупка (Крим), росіянина за національністю Костянтина Жидкова, на посаду завідувача відділу народної освіти Журавненського району – колишнього заввідділу народної освіти м. Лебедин Сумської області українця Анатолія Павлюченка⁸. Керівництво позашкільним вихованням дітей та молоді покладалося здебільшого на функціонерів комсомолу, які теж скеровувалися до Дрогобицької області зі східних областей УРСР. Так, бюро обкому 29 грудня 1939 р. затвердило члена КП(б)У Никифора Кобилецького на посаду завідувача відділу піонерів та шкільної молоді Дрогобицького міськкому ЛКСМУ⁹. 5 лютого 1940 р. секретарем з питань шкіл і піонерської роботи обкому ЛКСМУ призначено Федора Трегуба¹⁰.

Зрештою, усі завідувачі райвно, директори середніх та переважної більшості неповних середніх шкіл були подібними “скеруванцями”. Безумовно, посади керівників навчальних закладів займали освітяни, надіслані зі східних областей. Так, директором створеної 10 січня 1940 р. школи № 1 (колишня “Рідношкільна” українська гімназія ім. І. Франка в поєднанні зі школою ім. Т. Шевченка) став Олександр Дегтярьов, а попередній директор гімназії Михайло Бараник обійняв посаду заступника¹¹. Проте у перші місяці радянської влади відчувався брак приїжджих кадрів. Про це свідчить факт виконання В. Г. Кравцем на січень 1940 р. функцій не лише очільника обласного відділу освіти, а й завідувача Мостиського райвно¹². Аналіз архівних документів дає змогу скласти перелік завідувачів повітово-районних відділів освіти Дрогобицької області станом на грудень 1939 – січень 1940 р. (див. таблицю 1).

На жаль, зважаючи на відсутність даних, не можна назвати усіх керівників міських відділів освіти Дрогобицької області. Відомо, однак, що станом на

⁷ Ibid. – С. 319.

⁸ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 39. – Арк. 51-52.

⁹ Там само. – Спр. 1. – Арк. 49.

¹⁰ Там само. – Спр. 14. – Арк. 66.

¹¹ Пастух Р. Рідна школа в Дрогобичі. – Львів: Меморіал, 1991. – С. 23; Після відкриття учительського інституту М.Бараник став викладачем цього навчального закладу (Див.: Сольчаник А. Д. Українська гімназія ім. Івана Франка // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1973. – С. 463).

¹² Див. список членів Мостиського райвиконкому: ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 1. – Арк. 18.

Таблиця 1. Завідувачі повітових/районних відділів народної освіти в Дрогобицькій області (грудень 1939 – січень 1940 рр.)

№ п/п	Районний відділ народної освіти	Ім'я (ініціали), прізвище	Член КП(б)У
1	Бірчанський	Ф.В. Кульбашний	так
2	Бориславський	М.Х. Поліщук	невідомо
3	Добромилський	Генрик Вільгельмович Фрайдис	ні
4	Дрогобицький	Степан Григорович Козюра (на 10.12.1939р.) К.Л.Авраменко (на 1.1940)	так невідомо
5	Дублянський	А.А. Бутенко	невідомо
6	Жидачівський	Семен Володимирович Данильчук	так
7	Журавненський	С.Н. Августінов	невідомо
8	Комарнівський*	–	–
9	Комарницький* / Висоцький**	–	–
10	Крукеницький	П.Ф. Коробко	так
11	Лавочненський	К.Ф. Григоренко	невідомо
12	Лісківський	Пилип Володимирович Кізім	так
13	Меденицький	П.Т. Шкурат	невідомо
14	Медицький	М.Д. Кухенко	невідомо
15	Миколаївський	В.Ф. Смеричинський	невідомо
16	Мостиський	В.Г. Кравець	так
17	Новострілківський	І.К. Ворона	невідомо
18	Перемишльський	Олександр Якович Таран (на 10.12.1939р.) П.Т. Осадчий (на 15.1.1940)	так невідомо
19	Підбузький*	–	–
20	Рудківський	Феодосій Данилович Козуб	так
21	Самбірський	Тадей Фердинандович Юрасек (на 10.12.1939р.) І.С. Кобець (на 15.1.1940р.)	ні
22	Сколівський	Н.П. Короткий	невідомо
23	Судовишнянський*	–	–
24	Старосамбірський	П.О. Філь	невідомо
25	Стрийський	Олекса Іванович Николаєнко*** Н.А. Синоубки (на 15.1.1940р.)	так невідомо
26	Стрілківський	А.Д. Лаврентєв	невідомо
27	Устрикодільний (Нижньоустрицький)	В.А. Добровольський	невідомо
28	Турківський	Я.С. Ейдельман	невідомо
29	Хирівський	С.К. Ярош	невідомо

* у складі виконавчих комітетів Комарнівського, Підбузького, Судовишнянського, Висоцького районів на 15.1.1940 р. не згадуються завідувачі райвно. Можливо, на той час їх посади були вакантними.

** у лютому 1940 р. центр Комарницького району, у зв'язку з відсутністю придатних будівель для розміщення радянської адміністрації в с. Комарники, було перенесено до с. Висоцьке Вижне. Саме тому подаємо подвійну назву цього району.

*** у січні 1940 р. О.І. Николаєнко очолив відділ народної освіти міста Стрий.

Джерело: ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 1. – Арк. 17 – 21; Спр. 14. – Арк. 11 – 17.

січень 1940 р. завідувачем Стрийського МВНО був О. Николаєнко, Перемишльського – О. Таран¹³, на листопад того ж року Дрогобицького – А. Москаленко¹⁴. Аналогічну посаду у Бориславі, ймовірно, займав І. Коворотний¹⁵. Важко також простежити плинність керівних освітянських кадрів на Дрогобиччині протягом 1939 – 1941 рр. Звісно, не усі названі в таблиці 1 керівники відділів освіти працювали на своїх посадах до німецько-радянської війни. Зокрема, серед евакуйованих з області у червні 1941 р. були завідувач Стрілківського райвно Є. С. Склярова, завідувач Миколаївського райвно І. Є. Яковенко¹⁶.

Представники освітянської управлінської ланки часто входили до складу партійно-радянських органів влади, ставали членами різного рівня парткомів (за умови, що були членами більшовицької партії) та виконавчих органів управління. Так, у грудні 1939 р. до складу бюро Перемишльського повіткому КП(б)У увійшов О. Таран – заввідділу народної освіти¹⁷. На січень 1940 р. він уже в ранзі завідувача Перемишльського міськвно був членом міськради¹⁸. Керівника відділу освіти м. Стрия О. Николаєнка також делегували до міськради¹⁹. У січні 1940 р. до складу бюро Крукеницького райкому партії увійшов завідувач райвно П. Коробко, а в бюро Бірчанського райкому – заврайвно Ф. Кульбашний²⁰.

Управлінську діяльність відділи освіти в області та районах здійснювали не лише за допомогою наказів та інструкцій, проведення різноманітних засідань, зборів, нарад (на рівні області наради проводилися із завідувачами районних і міських відділів освіти, інколи залучалися й директори середніх шкіл, представники освітянської профспілки тощо). До обов'язків заврайвно належало і регулярне інспектування шкіл (особисто або при допомозі шкільних інспекторів). Щоправда, у цьому питанні не завжди все було гаразд. Зокрема, напередодні 1940/41 навч. року завідувач Меденицького РВНО П. Шкурат відвідав лише 6 шкіл, та і в тих не зробив жодних висновків. Обласна нарада завідувачів районних, міських відділів народної освіти та голів райвиконкомів спілки вчителів 25 – 26 жовтня 1940 р. констатувала невиконання працівниками райвно графіку обстежень шкіл у Крукеницькому районі, а також недостатню роботу в цьому напрямі завідувачів Стрийського та Бориславського МВНО²¹ (див. додаток 6).

¹³ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 14. – Арк. 19.

¹⁴ Москаленко А. Навчально-виховна робота в школах Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.

¹⁵ Низовий Д., Садовий Я. Борислав // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 108.

¹⁶ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.2. – Спр. 5. – Арк. 4 – 4зв.

¹⁷ Там само. – Оп.1. – Спр. 1. – Арк. 16.

¹⁸ Там само. – Спр. 14. – Арк. 19.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само. – Арк. 7.

²¹ Захарченко [М]. Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // Більшовицька правда. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3.

Безумовно, у своїй діяльності відділи освіти керувалися настановами обласної, районних і міських парторганізацій, які не лише видавали постанови щодо радянзації освіти на Дрогобиччині, а й навіть визначали план роботи нарад працівників освіти. Так, 24 жовтня 1940 р. бюро Дрогобицького обкому КП(б)У дозволило обласному відділові народної освіти скликати дводенну нараду завідувачів районних та міських відділів народної освіти, голів райкомів спілок вчителів та комсоргів ЦК ЛКСМУ з таким порядком дня: 1) попередні підсумки навчально-виховної роботи за першу чверть навчального року; 2) порядок закінчення навчально-виховної роботи в школі у першій чверті; 3) політвиховна робота серед вчителів області; 4) стан та завдання роботи клубів і хат-читалень у районах області; 5) облік і шкільна документація. Тоді ж бюро дало дозвіл обласному відділу народної освіти на проведення 27 жовтня 1940 р. одноденного семінару із завідувачами райвно щодо спецроботи²².

Однак повсякденна діяльність відділів освіти часто залежала від особистих якостей та поглядів керівника. Окремі з них лояльно ставилися до місцевого вчительства. Для прикладу, педагог М. Синиця доволі прихильно згадує про завідувача Старосамбірського районного відділу народної освіти. *“Атмосфера в старосамбірському РВНО в порівнянні з РВНО інших районів була для вчительства виїмково можлива, а навіть приязна. Нашим РВНО оволоділи білі духи, за винятком завідувача Хвилі (П. Філя. – М. Г.), котрий, зрештою, в порівнянні з завідуючими РВНО інших районів був ходячою добротою і, здається, нікому з районного вчительства не зашкодив. Вправді, на всіх учительських збіговиськах маніфестував і боготворив геніального вождяку (Й. Сталіна. – М. Г.) і його спілку, але щодо щирости цього мало вчительство деякі сумніви. Натомість безсумнівним було його почуття національної приналежності, хоч би з цього факту, що за столиками свого бюро понасаджував самих українців, сумнівних для нього щодо червоної краски...”*²³

Отже, нова влада доволі швидко підпорядкувала собі місцеву систему освіти, організувавши ідентичну з рештою регіонів СРСР структуру управління. До кінця 1940 р. були повністю сформовані обласний, міські та районні відділи народної освіти, призначено їх начальників, керівників відділів, шкільних інспекторів. Майже вся управлінська номенклатура формувалася з надісланих із східних областей УРСР або й РРФСР партійних та радянських діячів. На жаль, за браком джерел визначити рівень їх професійної компетентності важко, хоча для більшості з них призначення на нові посади в Дрогобицькій області було підвищенням по службі.

²² ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 47. – Арк. 48.

²³ Синиця М. Учитель під большевицьким чоботом (спомин) // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 28. – 9 листопада. – С. 2.

1.2. Дошкілля

Організація закладів дошкільного виховання в Дрогобицькій області відбувалася на основі колишньої сітки приватних захоронок, які до війни належали громадським педагогічним, культурно-освітнім товариствам, великими підприємствам, а також церковним інституціям. Відомо, що у Польщі не було жодних дошкільних установ на утриманні держави²⁴. Після націоналізації нова влада отримала значну матеріальну базу для влаштування дошкільних установ.

З огляду на відсутність історичних джерел, нам не вдалося з'ясувати кількість дитсадків області на початковому етапі становлення радянської влади. У січні 1940 р. дрогобицька преса писала про “велику мережу дитячих садків” в обласному центрі, не вказуючи їх чисельності²⁵. Деякі з них знаходилися на нафтопереробних заводах, де ще до війни було облаштовано захоронки для дітей працівників. Так, на 10 січня 1940 р. в дитячому садку заводу “Галіція” виховувалося 47 дітей робітників²⁶. А в березні цього ж року на Дрогобицькому нафтопереробному заводі № 1 (колишній “Польмін”) навіть облаштовано дитячі ясла²⁷. Очевидно, радянські дитячі садки Дрогобича потребували кваліфікованих педагогічних кадрів, оскільки міськвідділ освіти на початку 1940 р. організував місячні курси виховательок²⁸.

Постійні дитячі садки створювали передовсім у містах. Згідно з даними різних краєзнавчих видань, протягом 1939 – 1941 рр. дитсадки діяли у Бориславі – 7, Турці – 2, Ходорові – 2, Самборі – 2, Стрию – 7²⁹. Не зовсім відкинула нова влада і традицію створення влітку **сезонних дитячих садків**. Тепер, однак, вони називалися дитячими майданчиками. Зокрема, на початку липня 1940 р. в селах Бортники та Бородчиці Ходорівського району діяли дитячі майданчики, де відпочивало приблизно 100 малят³⁰. Влітку 1940 р. та весною 1941 р. дитячий садок сезонного характеру було облаштовано і в палаці колишнього поміщика Полянського (с. Рудники Миколаївського р-ну), де налагодили навіть харчування дітей³¹.

Зауважимо, що відкриття дитячих садків практикувалося передовсім на промислових підприємствах та інших господарських об'єктах. Такі заходи пояснювалися необхідністю сворити образ турботливої стосовно робітників та селян влади, а також популяризувати запровадження суто радянських

²⁴ *Варецький В.Л.* Соціалістичні перетворення у західних областях УРСР (в довоєнний період). – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – С. 278.

²⁵ Курси виховательок // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4.

²⁶ В дитячому садку заводу “Галіція” // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 8 (54). – 10 січня. – С. 4.

²⁷ Дитячі ясла на заводі // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 75 (121). – 31 березня. – С. 4.

²⁸ Курси виховательок // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4.

²⁹ *Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область*. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 108, 354, 802, 856; *Шрамко Г.І.* Самбір: Краєзнавчий нарис. – Львів: Каменяр, 1989. – С. 34.

³⁰ Дитячі майданчики, садки // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.

³¹ *Ковтало Б., Сколоздра Р., Яцишин С.* Рудники. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 2005. – С. 123.

форм виробничих об'єднань, зокрема колгоспів. Для прикладу, влітку дитячий садок працював у колгоспі ім. Сталіна (Ходорівський район)³². Як зазначається в одній з публікацій газети “Більшовицька правда”, у вересні 1940 р. дитсадок на 25 дітей організовано в колгоспі с. Юречково (мабуть, с. Юсиптичі, пізніше с. Йосиповичі Стрийського району), де вихователькою працювала Гінда Гельна³³.

Поступово кількість постійних закладів дошкільного виховання дітей зростала. У Дрогобицькій області на кінець 1940 р. налічувалося 52 дитячі садки, в яких виховувалося 2306 дітей³⁴. За чисельністю дитячих садків та охоплених ними дітей Дрогобиччина серед західних областей поступалася лише Львівщині та Станіславщині (див. табл. 2)

Таблиця 2. Кількість дитячих садків шкіл західних областей УРСР на кінець 1940 р.

№	Області	Кількість дитсадків	у них дітей
1	Волинська	29	1065
2	Дрогобицька	52	2306
3	Львівська	88	4177
4	Рівненська	43	1860
5	Станіславська	53	2517
6	Тернопільська	34	1427
Разом		299	13352

Джерело: Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 185 – 186.

Про **зміст виховання** дошкільнят у радянських дитсадках Дрогобицької області 1939 – 1941 р. детальної інформації не маємо. Без сумніву, він будувався на створеному під керівництвом Н. Крупської у 1938 р. “Посібнику для вихователя дитячого садка” – державному документі, обов’язковому для всіх дитячих садків СРСР³⁵. В Україні його було запроваджено 1939 року з деякими змінами, зокрема у розділах “Розвиток мови” і “Програмно-методичні вказівки для вихователя дитячого садка”. Новий посібник чітко визначав педагогічні завдання, зміст і методи відповідно до особливостей дітей різного дошкільного віку. Уся виховна робота в дитячому садку розглядалася як єдиний педагогічний процес, центральною фігурою якого, звісно ж, проголошувався вихователь. Уже в цьому твердженні проглядався традиційний в цілому для радянської

³² Дитячі майданчики, садки // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.

³³ Богдан Д. Колгоспний дитсадок // Більшовицька правда. – 1940. – № 184 (220). – 9 серпня. – С. 4.

³⁴ Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 185.

³⁵ Народна освіта та педагогічна наука в Українській РСР (1917 – 1967) / Ред. кол.: Бондар А.Г., Дзевєрін О.Г. та ін. – К.: Рад школа, 1967. – С. 203.

педагогіки авторитарний підхід, що, по суті, заперечував дитиноцентричний принцип західної педагогіки, відповідно до якого “центральною фігурою” навчально-виховного процесу визнавався вихованець.

Підсумовуючи, зазначимо, що в 1939 – 1941 рр. у Дрогобицькій області діяли понад півсотні постійних дитячих садків, в яких виховувалися приблизно 2,3 тис. малят. За традицією влітку 1940 р. запроваджувалися й сезонні садки (дитячі майданчики), які, припускаємо, все ж не набули такого поширення, як у довоєнний період.

1.3. Реорганізації загальноосвітнього шкільництва

а) перебудова шкільної структури, мережа шкіл та її матеріальне забезпечення.

Мабуть, чи не найпершим заходом радянських властей у сфері освіти стало відновлення навчально-виховного процесу в освітніх закладах, який, з огляду на війну, так і не розпочався 1 вересня. Як влучно підкреслив польський історик А. Гловацький, необхідність відновлення роботи і реформування шкільництва зумовлювалася не лише тим, що поточний навчальний рік вже давно мав розпочатися, але й переконанням партійно-радянських чиновників у широких можливостях школи щодо заволодіння свідомістю дітей і молоді та виховання її в дусі комуністичної ідеології³⁶. Тому саме освіта була першою ланкою культурної сфери анексованих територій, що потрапила під механізм радянської трансформації.

Перші розпорядження відділів народної освіти тимчасових управлінь стосувалися відновлення занять у школах краю. Школи поновили свою роботу в багатьох містах вже у вересні, а в жовтні 1939 р. – і в сільській місцевості. Щоправда, інколи цей процес відбувався і без прямої вказівки властей. Для прикладу, в с. Східниця Дрогобицького повіту навчальний рік у школі за ініціативою місцевих вчителів розпочався вже 26 вересня 1939 р. (більшовики з'явилися там напередодні – 25 вересня)³⁷. Однак не всі школи відновили діяльність, зокрема церковні та монастирські, а також ті, які не мали жодних учителів (деякі народні школи I ступеня)³⁸. Наприклад, у с. Буньковичі біля Хирова було закрито одні з найкращих у Європі гімназію, ліцей та конвікт, що належали ордену єзуїтів³⁹. Загалом у 1938/39 навч. році на тих теренах Львівського та Станіславського

³⁶ *Głowacki A.* Sowietci wobec polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej. Wydanie II. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998. – S. 411.

³⁷ *Rybotycki J.* Dwie Schodnice – wieś i osada przemysłowa // *Ziemia Drohobycka.* – 2007. – Nr. 19-20. – S. 61.

³⁸ *Głowacki A.* Sowietci wobec polaków... – S. 412.

³⁹ *Niemiec J.* Zakład Naukowo-Wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie. 1886 – 1939. – Rzeszów – Kraków, 1998. – S. 78-81. У величезній будівлі Хирівського конвікту було розміщено червоноармійську частину та облаштовано школу танкістів.

воєводств, які згодом стали територією Дрогобицької області УРСР, налічувалося всього 642 школи, проте у вересні-жовтні 1939 р. почали працювати 625 з них (навчалось 158 тис. дітей)⁴⁰.

В акції поновлення роботи існуючої шкільної сітки брали участь представники теренових тимчасових управлінь (інспектори освітніх відділів), деякі посадовці місцевих польських шкільних властей, а також агітатори з політвідділів Червоної армії. Наприкінці вересня – початку жовтня 1939 р. з їхньої ініціативи відбулося багато зібрань-нарад з директорами і керівниками шкіл, вчителями, де обговорили актуальну політичну ситуацію та питання, пов'язані з початком навчального року. Ці наради мали інформаційно-інструктивний характер. Представники нової влади використовували ці зібрання для подання “в рожевому світлі” освітньої ситуації в СРСР, підготовки, життя і праці радянських учителів, комуністичного виховання дітей та “великої турботи” з боку Й. Сталіна, партії та уряду про справу розвитку освіти. Наради, зазвичай, закінчувалися ухваленням резолюції про невідкладний початок шкільних занять або оголошенням такого розпорядження, виданого військовою владою⁴¹.

Розробка засад та механізму **перетворення польської шкільної системи відповідно до радянського зразка**, звісно ж, лягла на плечі центральних виконавчих відомств. Уже 30 вересня 1939 р. нарком освіти підписав доповідну записку ЦК КП(б)У і Раднаркому УРСР “Про систему шкіл на Західній Україні”, де, крім загальних даних щодо типів і кількості шкіл, чисельності вчителів та учнів на анексованих землях, було запропоновано проект реорганізації місцевого шкільництва на радянський лад⁴². Колегія НКО схвалила його в листопаді 1939 р., а запровадила до життя у січні 1940 р. Однак за погодженням з центральним освітнім відомством України більш загальні та основні радянські зміни запроваджувалися місцевими органами влади. 12 жовтня 1939 р. відділ народної освіти Тимчасового управління Львівського воєводства видав інструкцію для всіх відділів освіти міських і повітових тимчасових управлінь, а також керівників шкіл, згідно з якою усі школи оголошувалися державними, навчання – безкоштовним (до речі, місцеві тимчасові управління вже до кінця вересня ухвалювали і публікували постанови про запровадження безкоштовного навчання⁴³), заборонялося викладання релігії та “наук про устрій Польщі”, декларувалося навчання учнів рідною мовою. Розв'язання питання про мову навчання в кожній конкретній школі покладалося на місцеву владу, яка повинна була враховувати бажання дітей та батьків. За умови відвідування

⁴⁰ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині в 1939 – 1941 роках // 40 років Великого Жовтня. – Львів : Видавництво Львівського ун-ту, 1957. – С. 249. За даними радянського історика В. Варецького, в часи “панської Польщі” на Дрогобиччині діяло 925 шкіл, але вже в перші місяці радянської влади їх число зросло до 1048 (Див.: *Варецький В.Л.* Соціалістичні перетворення... – С. 271). Однак, ці дані стосуються в цілому колишнього Львівського воєводства.

⁴¹ *Glowacki A.* Sowiesi wobec polaków... – S. 411-412.

⁴² Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. Т. 1 (1939 – 1953). – К.: Наук. думка, 1995. – С. 55-56.

⁴³ *Glowacki A.* Sowiesi wobec polaków... – S. 412.

школи учнями різних народностей, котрі мають бажання навчатися рідною мовою, керівники навчального закладу змушені утворити класи у складі не менше 20 учнів кожної народності. У школах, де були українські і польські відділи, учням-євреям залишали право вільного вибору мови навчання. У школах з польською і єврейською мовами навчання українська мова залишалася навчальним предметом з такою ж сіткою годин, як і рідна мова⁴⁴.

Зауважимо, що одержавлення всіх шкіл проголошувалося і постановою тимчасового управління колишнього Львівського воєводства від 13 листопада 1939 р. Одночасно були дані розпорядження про вилучення зі шкільних програм викладання релігії⁴⁵. Мабуть, ці зміни проходили надто повільно, що змушувало радянських чиновників повторювати власні розпорядження. Наступні інструкції місцевих освітніх властей наказували якнайшвидше подати інформацію про кількість учнів відповідно до народності, кількість класів, мову навчання, кількість і кваліфікацію вчителів, ремонтні потреби, наявність палива на зиму. Крім збирання інформації, радянські органи управління освітою видавали й окремі вказівки щодо зміни навчального плану, зокрема, польським та єврейським школам наказували розпочинати вивчення української мови з 2-го класу⁴⁶. Ще одним нововведенням стала ліквідація гебрайської як мови навчання, – в єврейських школах її замінили на ідиш. Дещо неочікуваним, як для учнів, так і їх батьків, було запровадження коєдукації. Створення окремих класів для дівчат і хлопців також заборонялося⁴⁷. У рамках ліквідації слідів минулого з усіх шкіл усунуто національно-державні символи Польщі, портрети Юзефа Пілсудського, Ігнатія Мосціцького, релігійну символіку та історичні карти, польські гасла тощо. На їх місце поміщено радянську символіку, портрети Сталіна та інших радянсько-партійних посадовців, а також характерні для тогочасної ситуації гасла. Ці заходи пояснювали так: належить розпочати вшанування тих, які принесли “повну і демократичну свободу для гнобленого народу”⁴⁸.

У вересні 1939 – січні 1940 рр. школи в Західній Україні працювали за розробленими Народним комісаріатом освіти УРСР так званими “перехідними” планами і програмами, котрі насправді становили собою старі польські програми, однак без таких предметів, як релігія (священникам, ксьондзам та іншим представникам будь-яких релігійних організацій заборонялося працювати у школах⁴⁹), історія та географія Польщі, латинська та грецька мови⁵⁰. На думку радянських чиновників

⁴⁴ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 300 – 301.

⁴⁵ *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво... – С. 251.

⁴⁶ *Trela-Mazur E.* Sowetyzacja oświaty w Malopolsce Wshodniej pod radziecką okupacją 1939 – 1941. – Kielce, 1998. – S. 116 – 117.

⁴⁷ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 302.

⁴⁸ *Głowacki A.* Sowiesi wobec polaków... – S. 413-414.

⁴⁹ Тадеуш Сахай (1929 р.н.), згадуючи про події 1939 року у селі Вацевичі Дрогобицького повіту, писав: “До школи вже не мав права доступу ані польський ксьондз, ані український поп, як колись перед війною” (Див.: *Sahaj T. Z Wacowic do Polski w jesieni 1945 r. // Ziemia Drohobycka.* – 2001. – Nr. 14. – S. 36).

⁵⁰ *Głowacki A.* Sowiesi wobec polaków... – S. 413.

від освіти, яка згодом “перемандрувала” до радянських наукових публікацій, це диктувалося тим, що “програми старих шкіл були значно вузкими порівняно з радянськими, не говорячи вже про їх класову спрямованість, і не забезпечували потрібних знань з загальноосвітніх предметів”. У навчальному плані польської школи, підкреслював І. Кошарний, основам наук відводилося лише 57,3 % навчального часу, а в радянській – 87,8 %. Тому, закінчуючи польську 4-класну школу, діти одержували освіту, яка відповідала лише 3-му класу радянської школи. Учні ж гімназій, резюмував він, не мали знань з основ наук за відповідні класи радянської школи, а отже, не мали потрібної підготовки для вступу до радянських вищих навчальних закладів⁵¹. Звісно ж, різниця в програмах була суттєвою, однак, це не означає, що гімназія давала учням слабшу підготовку, ніж радянська десятирічка. Польська система освіти, її завдання і зміст були іншими (не завжди гіршими від радянського зразка, хоч подекуди й не кращими), але однозначно неприйнятними для вже здебільшого усталених, інституційно оформлених радянських освітньої структури, ідеологічних завдань та змісту навчально-виховного процесу. Зауважимо, однак, що польське шкільництво реалізовувало програму середньої освіти на два роки довше, ніж радянська десятилітка.

Наприкінці 1939 р. радянські владні органи, зібравши всю потрібну інформацію про існуючу в Західній Україні систему освіти й перспективи її розвитку (зокрема, у грудні було проведено перепис усіх дітей шкільного віку) та здійснивши перші реформи, приступили до впровадження радянської шкільної структури. На початку 1940 р. з'явилася “Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР”. Згідно з нею, народні школи I ступеня перетворено в чотирикласні початкові школи, причому 1-й клас реалізовував навчальні плани і програми підготовчого класу, 2-й клас – плани і програми 1-го класу, 3-й клас – плани і програми 2-го класу. Учні 4-го класу народної школи, які навчалися в ньому перший рік, зараховувалися до 3-го класу*, а учні, що навчалися другий і третій роки – до 4-го класу. Чисельність учителів початкової школи залежала від кількості дітей у класі. Учитель початкової школи мав провадити один клас, якщо кількість дітей в ньому сягала 35 – 40 осіб. Коли ж клас налічував 15 – 20 учнів, то один учитель зобов'язувався вести два класи водночас. Передбачалося ліквідувати працю вчителя у дві зміни й збільшити чисельність педагогічних кадрів початкової школи до 2 – 3-х осіб. Початкову школу повинен був очолювати завідувач, який мав обов'язок ще й самостійно вести один клас, якщо кількість класів не перевищувала восьми⁵².

⁵¹ Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури. Культурне будівництво у возз'єднаних областях Української РСР (1939 – 1958 рр.). – Львів: Вища школа, 1975. – С. 18.

* Переведення учнів на один рік назад в класно-урочній системі пояснюється не лише розходженням у змісті навчальних планів та програм, а й фактом залучення дітей до школи з 8-річного віку в СРСР та 7-річного в Польщі. Обов'язкове навчання дітей віком 8-15 років (тобто в системі загальноосвітньої семирічної школи) запроваджувалося в Радянському Союзі рішенням ЦК ВКП(б) від 25.7.1930 р. та ухвалою ЦВК і РНК СРСР від 14.8.1930 р.

⁵² Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР. – К.: Управління шкіл НКО УРСР, 1940. – С. 5; Bonusiak W. Polityka ludnościowa... – S. 302.

Відповідно до згаданої інструкції, народні школи II і III ступеня перетворювалися в неповні середні школи (семирічні). Вони працювали за навчальними планами і програмами для 1 – 7-х класів середньої школи (учні також переводилися на рік назад, отже 7-го класу в НСШ у 1939/40 навч. році не існувало). Як і в початковій школі, у кожному з 1 – 4-х класів усі предмети вів один учитель, котрий за умови невеликої кількості учнів (15 – 20) зобов'язувався працювати з двома класами. Почавши від 5-го класу, кожен предмет повинен викладати інший учитель, якому заборонялося вести заняття в одній кімнаті з учнями 5 – 6-х класів водночас. Учні 5-го класу починали обов'язкове вивчення однієї іноземної мови (німецької, англійської чи французької). У сільських школах, де перед війною існувала тільки одна школа II чи III ступеня, кількість дітей в 5 – 6-х класах не могла бути меншою від 15 осіб. За наявності меншої кількості дітей, слід було перевести їх до сусідніх шкіл. Так само чинили в містах.

Гімназії (чотирирічні з так званою малою матурою) та загальноосвітні ліцеї (дворічні з чотирма спеціальностями на вибір і так званою великою матурою) перетворювалися в повні середні школи, які реалізовували навчальні плани і програми 5 – 10-х класів. 1-ий клас гімназії повинен працювати за програмою 5-го класу, а 2-й, 3-й і 4-й гімназійні класи – відповідно 6-го, 7-го та 8-го класів СШ. 1-й клас ліцею мав реалізовувати програму 9-го, а 2-й – 10-го класу. Поділ учнів колишніх ліцеїв на відділи скасовувався. На чолі НСШ і СШ стояв директор, якому допомагав заступник із навчальної частини⁵³.

З метою упорядкування на місцях процесу реорганізації шкіл, в обласних центрах, у тому числі й Дрогобичі, проводилися інструктивні наради. У них брали участь завідувачі районних та міських відділів народної освіти, директори гімназій та ліцеїв. Такі ж наради проводилися в повітових центрах із завідувачами народних шкіл I, II і III ступеня. На Дрогобиччині вони відбулися у січні 1940 р. Зокрема, 4 січня почала свою роботу конференція вчителів Турківського повіту, де з доповіддю про чергові завдання педагогів, систему народної освіти і реорганізацію шкіл виступив голова повітового виконкому Панченко. Конференція, що тривала три дні, ухвалила провести реорганізацію шкіл згідно з інструкцією НКО УРСР до 15 січня⁵⁴. План реорганізації шкіл складали міські та районні відділи освіти і затверджували у завідувача облвно. Крім того, рай- та міськвно подавали “в область” список шкіл свого району та міста, який складався на підставі повідомлень директорів (завідувачів) шкіл з основними даними про школу, і список учителів кожної школи. Завідувач облвно своїм наказом затверджував реорганізацію кожної школи в області, зазначаючи при цьому тип школи (початкова, неповна середня, середня), кількість класів і вчителів. Після цього він надсилав до наркомату освіти план

⁵³ Інструкція про порядок реорганізації шкіл... – С. 6 – 7; Bonusiak W. *Polityka ludnościowa...* – S. 303-304.

⁵⁴ *Задорожний М.* На повітовій конференції вчителів // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3. *Кузьменко І.* Вчитись самим, вчити по-новому // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 9 (55). – 11 січня. – С. 2.

мережі шкіл і списки учителів кожної школи. На жаль, таку документацію Дрогобицького облвню наразі не віднайдено.

Попри інструкційну вимогу, завершити процес реорганізації шкіл до 5 березня 1940 р. не вдалося, тож він тривав до кінця 1939/40 навч. року. Наприклад, чоловічу гімназію ім. Владислава Ягайла в Дрогобичі було ліквідовано 31 березня 1940 р.⁵⁵ (тоді ж її, реалізуючи принцип коєдукації, об'єднали з жіночою школою королеви Ядвіги). Ще 4 березня 1940 р. побачила світ постанова Раднаркому УРСР “Про організацію початкових і середніх шкіл на території західних областей України”, яка, по суті, затверджувала січневу інструкцію, а також ще раз декларувала запровадження в усіх школах західних областей України безкоштовного і рідномовного навчання. У школах з неукраїнською мовою навчання наказувалося ввести обов'язкове вивчення української і російської мов, а в школах з українською мовою – вивчення російської мови⁵⁶.

Відповідно до прийнятих постанов, на Дрогобиччині, як і в інших західноукраїнських областях, почалася розбудова **радянської шкільної сітки**. Причому на місцеве освітнє керівництво лягали не лише завдання щодо реорганізації шкіл, а й виконання партійно-радянських планів у галузі освіти. Так, ще 10 – 12 березня 1939 р. VIII з'їзд ВКП(б) постановив необхідність запровадження за час третьої п'ятирічки загальної середньої освіти у містах, а в селах та усіх неросійських республіках завершити охоплення дітей неповною середньої освітою та розширити охоплення дітей десятирічками⁵⁷. Ці завдання тепер стосувалися й анексованих земель.

Зважаючи на суворі й термінові вимоги радянської тоталітарної держави, Дрогобицьке обласне освітнє відомство у справі розширення мережі шкіл працювало доволі ефективно*. Поряд з перебудовою існуючих шкіл відкривалися нові заклади. У Стрию вже на грудень 1939 р., як стверджував секретар місцевого повітового комітету КП(б)У А. Кулик, діяли 3 нововідкриті школи – дві середні та одна початкова⁵⁸ (див. додаток 3). У Перемишльському повіті Дрогобицької області до війни налічувалося 93 школи, а на початку січня 1940 р. вже 110⁵⁹. У Дрогобицькому повіті на той час з'явилося

⁵⁵ *Lachowicz F.* Wojna 1939. Zapiski historyczne II // *Ziemia Drohobycka*. – 1999. – Nr. 12. – S. 13.

⁵⁶ *Культурне життя в Україні...* – С. 89-91.

⁵⁷ *Głowacki A.* Sowiesi wobec polaków... – S. 416-417.

* На жаль, нам не вдалося з'ясувати становище та розвиток шкільної мережі по повітах-районах. Відомо, що наприкінці 1939 р. у Стрийському повіті Дрогобицької області нараховувалося 151, а Мостиському – 77 шкіл (Див.: *Кулик А.* У звільненому Стрию // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 2; *Ткаченко В.А., Назаренко Ф.Й.* Мостиська // *Історія міст і сіл...* – С. 478).

⁵⁸ *Кулик А.* У звільненому Стрию // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 2. За даними радянських краєзнавчих видань, на 1940 р. у Стрию вже діяло 5 середніх, 7 неповносередніх та 1 початкова школа (Див.: *Левицький М.М., Батоський В.Д., Ісаєвич Я.Д.* Стрий // *Історія міст і сіл...* – С. 802).

⁵⁹ В обкомі КП(б)У // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 4 (50). – 5 січня. – С. 2.

13 нових шкіл⁶⁰, а на Стрийщині протягом 1939/40 навч. року вперше почали освітню працю 17 таких освітніх установ⁶¹. На січень 1940 р., за одними даними, в Дрогобицькій області було відкрито 88 нових шкіл, за іншими – 112⁶². Уже на березень 1940 р. (через 5 місяців утвердження радянської влади) в області працювало 116 нововідкритих шкіл⁶³.

Звісно, нові школи в тих чи інших населених пунктах відкривалися за наявності достатнього контингенту учнів, учителів, приміщень, а також різних національних громад, які бажали мати рідномовні школи. Зважаючи на останнє, навіть у невеликих селах інколи замість однієї школи створювалися дві (наприклад, у селі Солець Дрогобицького повіту⁶⁴). Крім того, у айонних центрах обов'язково мали існувати середні школи. Тому в перший же рік радянської влади середні школи були відкриті в 20 містах і селах, зокрема Мостиськах, Миколаєві, Нижанковичах, Журавно, Судовій Вишні, Сколе, Старому Самборі, Комарно, Рудках тощо⁶⁵. Однак не всі “підвищені” до рангу районних центрів села отримали середні школи у 1939/40 навч. році. Для прикладу, на квітень 1940 р. в Дублянському районі діяло 36 шкіл, з них 8 неповносередніх, але жодної середньої⁶⁶. Не було створено середньої школи і в Боринському районі⁶⁷.

Згодом кількість шкіл у Дрогобицькій області дещо зменшилася. Якщо на січень 1940 р. їх загальна чисельність сягнула 1030⁶⁸ (за іншими підрахунками незабаром їх стало 1039, з них 576 початкових, 424 неповних

⁶⁰ *Кузьменко І.* Вчитись самим, вчити по-новому // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 9 (55). – 11 січня. – С. 2.

⁶¹ *Соколовська Т.Г.* Культурне будівництво в західних областях УРСР в перші роки Радянської влади (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // 40 років Великого Жовтня. – Львів: Видавництво Львівського ун-ту, 1957. – С. 229.

⁶² За нові успіхи радянської школи // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 5 (51). – 6 січня. – С. 1; *Соколовська Т.Г.* Культурне будівництво... – С. 229. В інших областях показники (січень 1940 р.) були такими: Волинська – 254, Львівська – 165, Рівненська – 173, Станіславська – 95, Тернопільська – 167 нових шкіл.

⁶³ *Право на освіту* // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 61 (107). – 14 березня. – С. 3.

⁶⁴ *Зельцер К.* Зміни в селі Солець // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3.

⁶⁵ *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобищині... – С. 250; В окремих райцентрах діяло декілька середніх шкіл, зокрема у Бориславі – 3, Самборі – 5, Стрию – 5. Слід враховувати, що нерідко їх створювали на базі колишніх гімназій та ліцеїв, передовсім польських, як це відбулося в Мостиськах (Див.: *Історія міст і сіл...* – С. 108, 478, 802, 856; *Шрамко Г.І.* Самбір... – С. 34).

⁶⁶ *Чулов М.* На районних конференціях вчителів // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 84 (130). – 11 квітня. – С. 3.

⁶⁷ У Турківському і Боринському районах у 1939/40 навч. році діяли 1 середня (в Турці), 14 неповних середніх і 66 початкових шкіл. У с. Бориня було створено лише неповну середню школу (див.: *Тирик Я.В.* До світла знань (3 історії українського шкільництва бойківського села Лімна). – Львів, 2009. – С. 122; *Кирчів Р.* Бориня // *Історія міст і сіл...* – С. 871).

⁶⁸ За нові успіхи радянської школи // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 5 (51). – 6 січня. – С. 1.

середніх і 39 середніх шкіл⁶⁹), то вже на початок 1940/41 навч. року кількість шкіл скоротилася до 916 (з них 509 початкових, 372 неповносередніх*, 35 середніх) (див. табл. 3). Тож із шести (не враховуючи Чернівецьку) західноукраїнських областей у Дрогобицькій області виявилася найменша шкільна мережа. Таке скорочення, ймовірно, пояснюється об'єднанням окремих шкіл з огляду на брак учителів, недостатність учнівського контингенту для формування класів, потребою об'єднання чоловічих і жіночих шкіл чи початкових з неповносередніми або середніми (у Дрогобичі в середню школу № 1 були об'єднані колишня “Рідношкільна” українська гімназія ім. І. Франка та народна школа ім. Т. Шевченка⁷⁰, у Перемишлі середню школу ім. Й. Сталіна утворено шляхом об'єднання українських дівочої і хлоп'ячої гімназій та народної школи ім. М. Шашкевича⁷¹) тощо.

Таблиця 3. Мережа початкових, неповних середніх і середніх шкіл у західних областях УРСР станом на 1940/41 н.р.

№	Області	Початкових шкіл	Семирічних шкіл	Середніх шкіл	Всього
1	Волинська	852	333	39	1224
2	Дрогобицька	509	372	35	916
3	Львівська	585	391	80	1056
4	Рівненська	821	298	43	1162
5	Станіславська	525	390	46	961
6	Тернопільська	745	390	42	1177
	Разом	4037	2174	285	6496

Джерело: Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 177.

⁶⁹ *Луцаківська І.* Встановлення радянської влади на Дрогобиччині (1939–1941 рр.) // Drohobycz – miasto wielu kultur. – Rzeszów, 2005. – S. 149. Цікаво, що В. Літянський ще у 1957 р. наводив значно менші цифри: 887 шкіл, з яких 32 середніх, 368 семирічних і 487 початкових. Однак, він зауважував, що ці школи розпочали свою працю “вже в перший рік Радянської влади” (Див.: *Літянський В.В.* До питання розвитку загальноосвітньої школи на Дрогобиччині // Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка. – Вип. III. – Дрогобич, 1957. – С. 16). Тож ці цифри можуть стосуватися як 1939/40 навчального року, так і початку 1940/41. Проте, в такому разі вони суперечать офіційній радянській статистиці (Див.: Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 177). З іншого боку, завідувач сектором культури відділу пропаганди Дрогобицького обкому КП(б)У М. Захарченко писав, що у листопаді 1940 р. в Дрогобицькій області було 39 середніх шкіл (Див.: *Захарченко [М].* Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // Більшовицька правда. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3). Такий різнобіт тверджень щодо числа шкіл на Дрогобиччині, змушує нас спиратися лише на офіційні радянські статистичні дані, хоч вони й наводять дещо меншу кількість загальноосвітніх навчальних закладів.

* *І. Кошарний* стверджує, що кількість семирічок, навпаки, зросла з 297 до 324 (Див.: *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250).

⁷⁰ *Луцаківська І.* Встановлення радянської влади... – С. 149.

⁷¹ *Проць М.* Перемишль у роках 1939 – 1941 // Перемишль – західний бастион України: Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі. – Нью-Йорк-Філадельфія: Перемиський видавничий комітет, 1961. – С. 392.

Можна припустити, що й протягом 1940/41 навч. року чисельність шкіл на теренах області змінювалася, але вірогідної інформації про це не маємо. Щоправда, у звіті “Про роботу Дрогобицького обкому КП(б)У за серпень-вересень 1944 р.”, секретар обкому С. Олексенко, оцінюючи стан освіти після звільнення регіону від німецької окупації, між іншим зазначив, що напередодні війни (тобто на червень 1941 р.) в області нібито діяло 1038 шкіл⁷². Однак ці цифри корелюються з вищенаведеними даними про існування 1039 шкіл на початку чи в першій половині 1940 р.

На жаль, не збереглися чіткі дані про кількісне співвідношення національних освітніх установ у Дрогобицькій області 1939 – 1940 рр. Відомо, що на початок 1940/41 навч. року з 916 загальноосвітніх шкіл 817 були з українською мовою навчання⁷³ (89, 2 %). Це означає, що польсько-, єврейсько-, та російськомовних закладів налічувалося 99 (10,8 %). А ще в 1939/40 навч. році кількість польських шкіл сягала 102⁷⁴ (отже, їх чисельність поступово зменшувалася, що було закономірним наслідком радянської політики українізації, а також відновленням прав української більшості краю на рідномовне шкільництво, масово сполонізоване, починаючи від 1924 р.). Тоді ж (1939/40 н.р.) з'явилося 6 російськомовних шкіл⁷⁵. Ще в грудні 1939 р. заходами тимчасового управління було відкрито школу з російською мовою навчання в Дрогобичі. На середину грудня у ній вже навчалася 200 дітей. Освітній заклад швидко забезпечили кадрами, достатньою кількістю підручників, відкрили бібліотеку, а для дітей організували гарячі сніданки⁷⁶. Утворення шкіл з російською мовою навчання, зазначає В. Бонусяк, обумовлювалося необхідністю забезпечити навчання рідною мовою дітям офіцерів Червоної армії та партійно-радянських функціонерів. Російська середня школа була утворена, зокрема, в Перемишлі (250 учнів), неповносередня – у Хирові, початкові – в Устриках Долішніх, Добромилі тощо⁷⁷.

Нез'ясованою залишається кількість шкіл з єврейською мовою навчання на теренах області. В обласному центрі, майже половина населення якого складала євреї, у 1939 – 1941 рр. існувала одна школа з єврейською мовою навчання – колишня гімназія ім. Л. Штернбаха, яку на початку 1940 р. перетворено на середню школу № 3. Єврейська середня школа діяла і в Турці, причому переважала тамтешню українську десятирічку за кількістю вчителів та учнів (у першій – 41 педагог та 540 учнів, другій – 24 вчителі та 530 учнів)⁷⁸. У Самборі в грудні 1939 р. було відкрито першу неповну середню єврейську

⁷² ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 71.

⁷³ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250.

⁷⁴ Лучаківська І. Встановлення радянської влади... – С. 148.

⁷⁵ Там само.

⁷⁶ Російська школа розпочала роботу // Більшовицька правда. – 1939. – № 32. – 14 грудня. – С. 2.

⁷⁷ Bonusiak W. Polityka ludnościowa... – S. 312. Зауважимо, що в Перемишлі російську школу ім. В. Леніна відкрито в колишній українській дівочій гімназії (Див.: *Проць М.* Перемишль у роках 1939 – 1941... – С. 392).

⁷⁸ Гайда Ю.І., Іваненко Л.А. Турка // Історія міст і сіл... – С. 856.

школу на Дрогобиччині. Вона налічувала 18 класів, в яких навчалось 620 дітей. Педагогічний колектив (22 учителів) очолив директор Я. Ф. Шепигольц⁷⁹. Відомо, що єврейські початкові та неповносередні школи працювали в Рудках, Комарно, Жидачеві, Добромилі тощо.

Зміни у структурі національного загальноосвітнього шкільництва протягом 1939/40 навч. року добре ілюструють дані щодо Рудківського повіту. Напередодні війни на Рудківщині знаходилося 76 сіл з більшістю українського населення, в яких налічувалося 63 польськомовних та утравквістичних* і лише 9 українських шкіл. Уже на січень 1940 р. в повіті відкрито 65 українських шкіл (до них зараховуємо і утравквістичні), тобто більшість польськомовних шкіл реорганізовано в освітні заклади з українською мовою навчання. Польських шкіл на той час залишилося лише 12. Крім того, радянські власті Рудківського повіту обіцяли незабаром відкрити 5 нових шкіл, в тому числі 2 неповні середні єврейські школи⁸⁰ (на жаль, невідомо чи дотримали обіцянки). Львівський історик М. Кріль наводить цікаві дані щодо “національності” шкіл у Добромильському районі, де станом на листопад 1940 р. діяла 51 школа, у тому числі 42 українських, 8 польських і одна єврейська⁸¹ (відповідно, 82,3 %, 15,7 %, 2 %).

Було організовано і низку спеціальних навчальних закладів. Так, наприклад, у с. Калинів Дублянського району в травні 1940 р. відкрито школу для незрячих. Учні школи, крім безкоштовного навчання, отримували взуття, одяг, жили та харчувалися у шкільному гуртожитку. Школа була забезпечена не лише кваліфікованим педагогічним, а й медичним персоналом⁸².

Безумовно, поряд зі зростанням шкільної мережі збільшувалося **матеріальне забезпечення** шкіл. Щоправда, воєнні події осені 1939 р. завдали певної шкоди окремим навчальним закладам, які перетворювалися на тимчасові казарми або й просто розграбовувалися чи знищувалися солдатами. Як згадують очевидці, у природничому кабінеті дрогобицької гімназії ім. Владислава Ягайла червоноармійці натрапили на великі скляні посудини зі заспиртованими жабами та зміями і, повикидавши останніх, випили консервуючий розчин. *“Гадин геть на підлогу, а спирт прямо в горло... і обтирали губи з очима повними щастя і думи”*, – писав про це Анджей Хцюк⁸³.

⁷⁹ *Тепман М.* В новій школі // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 4.

* Двомовних польсько-українських. Утравквістичні школи масово почали формувати після прийняття закону міністра освіти та віросповідань Польщі С. Грабського у 1924 р. Більшість українських шкіл “зі згоди батьків” перетворювалася в польсько-українські, причому українською мовою в них викладався переважно один предмет – “руська мова” (решта, відповідно, польською). Саме тому утравквістичне шкільництвом стало черговим засобом колонізації.

⁸⁰ *Андросенко П.* Виховання дітей – почесна справа // Більшовицька правда. – 1940. – № 14 (60). – 17 січня. – С. 4.

⁸¹ *Кріль М.* Старосамбірщина на початку Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.) // Літопис Бойківщини. – 2010. – Ч. 2/79(90). – С. 53.

⁸² *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250; Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина... – С. 171.

⁸³ *Budzyński W.* Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – S. 127.

Однак у цілому матеріальна частина шкільництва в Західній Україні не зазнала відчутної шкоди. Нова влада, швидко опанувавши ситуацію та розгорнувши реорганізацію школи, виділяла значні грошові ресурси на фінансування освітньої сфери. Історик І. Кошарний наголошував, що у 1940 р. на фінансування народної освіти в західних областях було виділено 546,8 млн. крб., що майже в 25 разів більше, ніж асигновано урядом Польщі у 1938р⁸⁴. Це так, але при цьому ним не враховано двох факторів: по-перше, вартість радянського карбованця була втричі нижчою, ніж золотого, а по-друге, велика частина закладів освіти в міжвоєнній Польщі перебувала в приватних руках, а отже, не потребувала державного фінансування.

Попри це, все ж кошти, виділені радянською владою на справу народної освіти, були дуже значними. Із бюджету Дрогобицької області в 1940 р. на соціально-культурні потреби припадало 97 367,79 тис. крб. (60 % всього бюджету), з них на освіту – 61 436,4 тис. крб. (а це 63,1% від загальної суми на соціально-культурні потреби). Показовими є суми, виділені на соціально-культурні потреби, і, зокрема, на освіту в районах області. У Миколаївському районі, наприклад, витрати на соціально-культурні потреби склали 75 % бюджету району, на освіту ж було виділено майже половину всього районного бюджету⁸⁵. У Рудківському районі бюджет на 1940 р. складав 2649100 крб., з них на народну освіту – 1549200 крб.⁸⁶ (58,5 %). Ще більші суми на освіту в Дрогобицькій області були виділені 1941 року – 71 552,3 тис. крб., а це на 16 % більше, ніж у попередньому році⁸⁷.

Більшу частину цих коштів виділяли на закупівлю навчального приладдя, ремонт шкіл та побудову нових шкільних будівель. Зокрема, навесні 1940 р. почалося будівництво школи на 500 дітей в с. Чайковичі Рудківського району⁸⁸. Проте, не бажаючи витратити кошти на будівництво нових шкільних приміщень, радянські власті часто віддавали під школи націоналізовані будівлі, які раніше належали приватним особам, підприємствам, громадським і релігійним організаціям. Так, у Меденичах, де раніше діти навчалися в звичайній селянській хаті, уже наприкінці 1939 р. на школу переобладнали колишню окрасу села – приміщення суду (на січень 1940 р. там навчалось 550 учнів)⁸⁹. До палацу графа Замойського в 1940 р. переведено неповну середню школу с. Бортники Ходорівського району⁹⁰.

За ремонт шкільних приміщень чиновники від освіти взялися під час канікул влітку 1940 р. Більш успішно ремонтні роботи, очевидно, велися в містах. Наприклад, у Стрийській середній школі № 12 ремонт закінчено ще

⁸⁴ Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 19.

⁸⁵ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 251.

⁸⁶ По сторінках районних газет // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.

⁸⁷ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 251; Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 20.

⁸⁸ Турянський І. Віхи нового життя // Більшовицька правда. – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 2.

⁸⁹ За нові успіхи радянської школи // Більшовицька правда. – 1940. – № 5 (51). – 6 січня. – С. 1.

⁹⁰ Драк М. Бортники // Історія міст і сіл... – С. 341.

в червні (цьому, звісно ж, немало посприяло й те, що директор школи Марія Гисяк була депутатом Верховної Ради УРСР). Комісія міськвн визнала, що робота виконана добре: меблі та парти пофарбовані, школа забезпечена ними в достатній кількості, відремонтовано природознавчий та фізичний кабінети, поповнюється бібліотека, зошити і наочне приладдя теж наявні. До речі, 60 % учнів цієї школи походили з сільської місцевості, тож для них було організовано гуртожиток, під який виділили три добрих будинки. Вони, зрештою, призначалися для приїжджих з району учнів, які навчалися в усіх середніх школах Стрия⁹¹. Щоправда, не у всіх містах ремонт шкільних приміщень та обладнання проводився успішно. У Бориславі декілька шкіл виявилися матеріально не готовими до початку нового 1940/41 навч. року. Як повідомлялося в обласній пресі, у школі № 7 (директор Федина) ремонт проведено неякісно, підлога не пофарбована, стіни брудні. Така ж ситуація і в єврейській школі (директор Шневай). А в школі № 2 (директор Годовський) після закінчення ремонту вирішили провести газове опалення, тож довелося знову підфарбовувати стіни і підлогу⁹².

У сільській місцевості шкільна “ремонтна кампанія” літа 1940 р. тривала більш повільно і менш успішно, ніж у містах. Особливо незадовільне становище склалося на початок серпня 1940 р. в Крукеницькому районі. З 25 шкіл району ремонт закінчили лише 16. Решта шкіл навіть не розпочинали цієї праці, чекаючи на вапно та інші матеріали. А в багатьох школах, які встигли відрепарувати про закінчення ремонту, було виявлено погану якість проведених робіт. Особливо недбайливо зроблено ремонт в освітніх закладах сіл Радохинці, Гориславичі, Гусаків: свіжа побілка сипалася, у вікнах залишилися великі щілини, у жодній школі не пофарбовано віконних рам, дверей, підлоги. З усіх шкіл Крукеницького району лише в Золотковичській відремонтували парти, класні дошки та деякі меблі⁹³. Як бачимо, господарські проблеми шкільництва нова влада не завжди розв’язувала швидко та успішно.

Подібна ситуація склалася і з організацією харчування учнів шкіл. За планом облвн у школах області 1940 року мали організувати 15 їдалень та 202 буфети, однак на 15 жовтня діяли лише три їдальні та 92 буфети. У низці районів (зокрема, Журавненському та Славському) до цього часу не створено взагалі жодного шкільного буфету. До організації буфетів у Крукеницькому та Хирівському районах приступили лише в листопаді 1940 р., а Самбірський РВНО, як зазначав завсектором культури і шкіл відділу пропаганди обкому партії М. Захарченко, замість 12 буфетів організував 5⁹⁴ (див. додаток 6). Звісно,

⁹¹ Гисяк М. За нові успіхи в школі // Більшовицька правда. – 1940. – № 190 (226). – 16 серпня. – С. 2.

⁹² Едельштейн С. Низька якість ремонту шкіл // Більшовицька правда. – 1940. – № 196 (232). – 23 серпня. – С. 2.

⁹³ В Крукеницькому районі не готуються до навчального року // Більшовицька правда. – 1940. – № 180 (216). – 4 серпня. – С. 4.

⁹⁴ Захарченко [М]. Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // Більшовицька правда. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3.

не в усьому були винні відділи освіти, які в питанні організації шкільного харчування залежали від роботи райспоживспілок.

Іншим надзвичайно важливим питанням матеріального забезпечення шкільництва і навчально-виховного процесу було постачання підручників. Радянські історики часто зазначають, що в 1939/40 навч. році для шкіл західних областей було видано понад 5 млн. підручників, програм та інших матеріалів⁹⁵. На жаль, невідомо, скільки з них потрапило до шкіл Дрогобицької області, але наприкінці цього навчального року там усе ще відчувався брак радянських підручників. Як писав у червні 1940 р. освітянин зі Стрия О. Лобачевський, великі *“перешкоди в цьому році були в тому, що школи погано забезпечені підручниками і наочним приладдям”*⁹⁶.

Певну допомогу підручниками школам Дрогобицької області у 1939/40 навч. році надавали навчальні заклади інших областей УРСР, передовсім Сумської, а також Молдавської АРСР. Так, від лютого 1940 р. школи Самбірського району декілька разів отримали зі шкіл Лебединського району Сумщини підручники та різні шкільні приладдя⁹⁷. Подібний подарунок зробили молдавські школи Стрийському райвідділу освіти⁹⁸. Значна частина підручників із державних видавництв почала надходити влітку 1940 р. Зокрема, у серпні книжкова крамниця КОГІЗу (м. Дрогобич, площа Леніна, 18) отримала для реалізації нові підручники українською, польською, єврейською та російською мовами на 1940/41 навч. рік⁹⁹ (на жаль, їх кількість невідома). Зауважимо, однак, що реалізація підручників відбувалася переважно через Книгокультторг, який продавав до 90% накладу. У багатьох школах були створені спеціальні кіоски цієї організації.

Однак проблеми з україно- чи російськомовними підручниками були мінімальні: влада для українських і російських шкіл західноукраїнських областей друкувала навчальну літературу таку ж, що й для шкіл інших областей УРСР та СРСР. Натомість справа забезпечення шкіл навчальними книгами польською мовою потребувала значно більшої уваги. Зрештою, до кінця 1940 р. було видано 48 з 60 назв підручників (80%) для польських шкіл. До середини серпня 1940 р. в книгарні надійшло лише 20 назв підручників, інші 24 ще друкувалися, а решту планувалося видати у вересні. Зрештою, влада, на думку А. Гловацького, *“скомпрометувала”* себе тим, що ще на весну 1941 р. не видала польські підручники з російської мови, які б відповідали власне навчальній програмі шкіл для поляків¹⁰⁰.

⁹⁵ Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 19.

⁹⁶ Лобачевский О.М. Готуємось до навчального року // Більшовицька правда. – 1940. – № 145 (193). – 24 червня. – С. 3.

⁹⁷ Чулов М. На районних конференціях вчителів // Більшовицька правда. – 1940. – № 84 (130). – 11 квітня. – С. 3.

⁹⁸ Лобачевский О.М. Готуємось до навчального року // Більшовицька правда. – 1940. – № 145 (193). – 24 червня. – С. 3.

⁹⁹ Оголошення [про реалізацію шкільних підручників в крамниці КОГІЗ у Дрогобичі] // Більшовицька правда. – 1940. – № 187. – 13 серпня. – С. 4.

¹⁰⁰ Głowacki A. Sowiesi wobec polaków... – S. 429.

Отже, за неповні два роки в Дрогобицькій області (і в цілому на Західній Україні) більшовикам вдалося реорганізувати шкільну структуру, збільшити чисельність загальноосвітніх навчальних закладів, змінити національний спектр шкільництва на користь місцевої української більшості. Останній аспект схвально сприймала українська громадськість, натомість польська меншина, відчуваючи, що після втрати державності усе більш реальних обрисів набуває загроза українізації польським культурно-освітнім установам, пасивно-негативним чином ставилася до заходів радянської влади у сфері шкільництва. На початку 1940/41 навч. року в Дрогобицькій області працювало 916 шкіл, з них 817 україномовних. Матеріальне забезпечення шкіл було доволі значним, адже становило приблизно 60 % бюджету області. Проте школа постійно відчувала проблеми з налагодженням харчування учнів, забезпеченням навчальною літературою тощо. Зрештою, владі так і не вдалося за короткий термін забезпечити заклади освіти підручниками, передовсім польськомовними.

б) навчально-виховний процес

Першим кроком на шляху до зміни **навчального процесу** в західноукраїнських школах стала заборона таких предметів, як релігія, латинська і грецька мови, історія та географія Польщі. Однак навчання деякий час відбувалося за старими польськими навчальними планами і програмами. Для нової влади важливим було дати учням знання з предметів, які не входили до програми польської школи – української і російської мов та літератури, історії та географії СРСР, Конституції СРСР і УРСР, а для учнів класичних гімназій – фізики, математики, природознавства¹⁰¹. В окремих школах ці предмети запроваджувалися вже у листопаді – грудні 1939 р. Від 3 січня 1940 р. всі школи західноукраїнського регіону перевели на загальносоюзний стандарт з посиленням вивчення російської мови¹⁰². Радикальні ж зміни у побудові навчання загальноосвітніх шкіл відбулися в січні 1940 р. “Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР” чітко окреслювала розподіл годин в усіх класах початкової, неповної середньої та середньої школи з українською, польською та єврейською мовами навчання (див. таблиці 4, 5, 6, 7)

Зіставляючи ці таблиці, можна зауважити меншу кількість годин рідної мови (в 2 – 4-х класах) в польських та єврейських початкових школах порівняно з українськими. Відрізані години призначалися на вивчення української мови. В усіх школах від другого класу починалося вивчення російської мови, на яку в польських та єврейських закладах передбачено більшу кількість годин, ніж на українську мову. Це дещо підриває твердження деяких польських авторів

¹⁰¹ Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 18.

¹⁰² Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – С. 61.

Таблиця 4. Навчальний план початкової школи з українською мовою навчання

Назва предмету	Кількість годин на навчальний тиждень				
	0 клас	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас
Українська мова	8	12	10	7	6
Російська мова	–	–	3	5	5
Арифметика	4	7	6	6	5
Природознавство	–	–	–	1	2
Історія	–	–	–	2	3
Географія	–	–	–	1	2
Каліграфія	–	2	2	–	–
Співи	2	1	1	1	1
Малювання	2	1	1	0,5	0,5
Фізична культура	2	1	1	0,5	0,5
Разом	18	24	24	24	26

Джерело: Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР. – К., 1940. – С. 5.

Таблиця 5. Навчальний план початкової школи з єврейською та польською мовами навчання

Назва предмету	Кількість годин на навчальний тиждень				
	0 клас	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас
Рідна мова	8	12	8	4	4
Українська мова	–	–	2	3	4
Російська мова	–	–	3	5	5
Каліграфія	–	2	2	–	–
Арифметика	4	7	6	6	6
Історія	–	–	–	2	2
Географія	–	–	–	1	2
Природознавство	–	–	–	1	1
Співи	2	1	1	1	1
Малювання	2	1	1	0,5	0,5
Фізична культура	2	1	1	0,5	0,5
Разом	18	24	24	24	26

Джерело: Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР. – К., 1940. – С. 6.

про примусову українізацію поляків в Західній Україні (1939 – 1941 р.)¹⁰³. Як бачимо, дітей польської та єврейської національностей радянська влада прагнула не так українізувати, як у перспективі зросійщити.

¹⁰³ *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków... – S. 421, 423.*

Таблиця 6. Навчальний план середньої школи з українською мовою навчання

Назва предмету	Кількість годин на навчальний тиждень										
	Під- го- тов- чий	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас
Українська мова	8	12	12	7	6	7	7	5	4	4	4
Українська література	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	3
Російська мова	–	–	–	5	5	6	6	5	3	3	4
Російська література	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	3
Каліграфія	–	2	2	–	–	–	–	–	–	–	–
Арифметика	4	7	7	6	6	7	1	–	–	–	–
Алгебра, геометрія, тригонометрія	–	–	–	–	–	–	5	5	5	5	6
Природознавство	–	–	–	1	2	2	2	3	3	2	–
Історія	–	–	–	2	3	3	3	2	3	3	3
Конституція СРСР і УРСР	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–
Географія	–	–	–	1	2	2	3	3	2	2	–
Фізика	–	–	–	–	–	–	2	3	3	3	3
Хімія	–	–	–	–	–	–	–	2	2	2	2
Іноземна мова	–	–	–	–	–	3	2	2	2	2	2
Співи	2	1	1	1	1	1	–	–	–	–	–
Малювання	2	1	1	0,5	0,5	1	–	–	–	–	–
Креслення	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1
Фізична культура	2	1	1	0,5	0,5	1	1	1	1	1	1
Військове навчання	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Разом	18	24	24	24	26	33	33	33	33	33	33

Джерело: Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР. – К., 1940. – С. 8.

Таблиця 7. Навчальний план середньої школи з польською та єврейською мовами навчання

Назва предмету	Кількість годин на навчальний тиждень										
	Під- го- тов- чий	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас	10 клас
Рідна мова	8	12	10	4	4	4	4	3	–	–	–
Рідна література	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	2
Українська мова	–	–	2	3	4	4	3	3	2	2	3
Українська література	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	3
Російська мова	–	–	–	5	5	6	6	4	3	3	3
Російська література	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	3
Каліграфія	–	2	2	–	–	–	–	–	–	–	–
Арифметика	4	7	7	6	6	7	1	–	–	–	–
Алгебра, геометрія, тригонометрія	–	–	–	–	–	–	5	5	5	5	6
Природознавство	–	–	–	1	1	2	2	3	3	2	–
Історія	–	–	–	2	2	3	3	2	3	3	3
Конституція СРСР і УРСР	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–
Географія	–	–	–	1	2	2	3	3	2	2	–
Фізика	–	–	–	–	–	–	2	3	3	3	3
Хімія	–	–	–	–	–	–	–	2	2	2	2
Іноземна мова	–	–	–	–	–	3	2	2	2	2	2
Співи	2	1	1	1	1	0,5	–	–	–	–	–
Малювання	2	1	1	0,5	0,5	1	–	–	–	–	–
Креслення	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1
Фізична культура	2	1	1	0,5	0,5	0,5	1	1	1	1	1
Військове навчання	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
Разом	18	24	24	24	26	33	33	33	33	33	33

Джерело: Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР. – К., 1940. – С. 9.

Отже, існувала деяка відмінність у навчальних планах початкової та середньої шкіл щодо 2-го класу. Тижневе навантаження з арифметики в цьому класі початкової школи становило 6, а середньої – 7 год., російську мову в початковій школі вивчали у розмірі 3 год. на тиждень, а в середній – жодної (там її починали вивчати лише в 3-у класі). На рідну мову в 2-му класі української початкової школи припадало 10, а середньої – 12 год. щотижня, натомість в польській та єврейській школах, відповідно, 8 та 10 год.

Тижнева кількість годин в середній школі – українській, польській та єврейській – була однаковою. Відмінність знову ж спостерігалася лише щодо годин, відведених на українську, російську та рідну мови. Навчальний план середньої школи з українською мовою навчання на вивчення рідної мови передбачав 76 год. на тиждень (від початкового до 10 класу), а в польській та єврейській СШ її вивчали тільки до 7 класу (49 год. щотижня). У 8 – 10 класах навчали рідної літератури, причому в українських десятирічках 7 год. на тиждень, а в польських і єврейських – 6, однак в останніх на українську та російську літератури відводилося по 7 год. щотижня. Українська мова в СШ з польською та єврейською мовами навчання запроваджувалася з 2 класу й налічувала 26 год. на тиждень у кожному класі до 10-го включно. Але на російську мову (від 3 до 10 класу) призначено 35 год. Це ще раз підтверджує, що вивченню російської мови в польсько- та єврейськомовних школах приділялося більше уваги, ніж засвоєнню української. До того ж, у 5-7 класах з призначених на російську мову годин слід було виділити на читання літературних текстів по дві години в кожному з цих класів. Натомість з часу, призначеного на вивчення української мови, лише одну годину виділяли на читання літературних текстів.

Кількість годин арифметики, алгебри, геометрії, тригонометрії, географії СРСР, конституції, хімії, фізики, іноземної мови, креслення і військової підготовки була однаковою в українських, польських та єврейських школах. Але в польській та єврейській СШ зменшено на 1 годину щотижня історію та природознавство й на півгодини співи та фізкультуру. Це пояснювалося необхідністю виділити більше годин на вивчення російської та української мов.

У середніх школах випускний екзамен з російської та української потрібно було здавати в письмово-усній, з рідної мови (у польських та єврейських школах) – письмовій, з іноземної мови – усній формі. Історію вивчали з 3-го класу за підручником Л. Шестакова “Короткий курс історії СРСР”, який розширено відомостями з історії Західної України. Алгебру та геометрію навчали від 6-го класу, а тригонометрія впроваджувалася з 9-го класу.

“Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР” загалом визначала кількість годин протягом дня у кожному класі. Для 1 – 3-х класів відводилося 4 уроки на навчальний день, для 4-го – чотири дні на тиждень по 4 уроки і два дні по 5 уроків, для 5 – 10 класів – три дні по 5 уроків щоденно, і три дні по 6 уроків. П’ять уроки в 4 класі та п’ять і шість уроки в 5 – 10-х класах відводилися на співи, малювання, креслення і фізкультуру. Подвійні уроки в 1 – 4-х класах заборонялися, а в старших класах допускалися щодо лабораторних занять з фізики, хімії, природознавства та екскурсій. Уроки

тривали 45 хвилин з перервами: перша, третя, четверта і п'ята – по 10 хвилин, друга – 30 хвилин (як виняток, друга перерва могла скорочуватися до 20 хвилин, але третя продовжувалася до 20 хвилин).

Шкільний рік ділився на чотири чверті. Перша тривала від 1 вересня до 5 листопада – 56 навчальних днів, друга – від 9 листопада до 23 грудня – 39 днів, третя – від 10 січня до 23 березня – 62 дні, четверта від 1 квітня до 17 травня – 39 днів. Загалом шкільний рік нараховував 196 навчальних днів. Від січня 1940 р., передусім у містах, запроваджено п'ятиденний навчальний тиждень і шостий день вихідний. При цьому заняття часто відбувалися в неділю, що було причиною численних конфліктів на релігійному ґрунті й провокувало слабе відвідування учнями школи в неділі та свята. У 1940/41 навч. році заняття відбувалися вже нормально, оскільки від червня 1940 р. в СРСР повернуто шестиденний навчальний тиждень з вихідним на сьомий день (неділя)¹⁰⁴. Кожна чверть закінчувалася загальними підсумками на підставі усних та писемних відповідей. Від 5-го класу учні повинні були здавати річний екзамен.

Цілковитий перехід шкіл на радянські навчальні плани і програми завершився до 15 січня 1940 р. Це також означало впровадження нової організації шкільного року, нової шкільної документації і п'ятиступеневої шкали оцінювання. Учителі зобов'язувалися систематично заповнювати журнал класу, раз на тиждень оцінки слід було виставляти в щоденники учнів. Документація школи велася обов'язково українською мовою, що завдавало чимало труднощів учителям і керівникам польських та єврейських шкіл. Учні також могли користуватися щоденниками, де рубрики велися лише українською мовою¹⁰⁵.

Зауважимо, що порівняно з польськими радянські програми мали й ще одну особливість – перенесення значної уваги на математично-природничі предмети¹⁰⁶. Крім того, що в нових програмах не було таких предметів, як релігія, грецька та латина, вони відрізнялися від польських ще й відсутністю практичних занять (не впоравшись з політехнічною підготовкою у школі, радянська влада усунула ручну працю як навчальний предмет зі шкіл в 1937 р., натомість не запровадивши нічого нового), а також малювання у старших класах. Варто зазначити, що навчальні плани реалізовувалися відповідно до існуючих місцевих умов, кадрових можливостей і доступності шкільних радянських підручників.

Попри використання деякий час польських програм, зміст навчального матеріалу змінювався доволі швидко. Як свідчить щоденник навчальних занять 5-го класу школи с. Літиня Дрогобицького повіту, вже з 21 жовтня 1939 р. учні з географії вивчали тему “Положення ССРСР. Границі і сусіди ССРСР”, 24 жовтня – “Красна Армія і оборона держави”, 27 жовтня зі співів – гімн “Інтернаціонал”, 9 листопада з української мови – “Поговірки про свято Жовтневої Революції”, 16 листопада – “Поговірки про вождів нашої

¹⁰⁴ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 305-306.

¹⁰⁵ *Głowacki A.* Sowietci wobec polaków... – S. 419-420.

¹⁰⁶ *Ibid.* – S. 428.

держави, Червону Армію і значіння держави”, 17 листопада зі співів – пісню “Партизанська”, 1 грудня з української мови – “Поговірки про Сталіна як вождя нашого народу”, 2 грудня з географії – “Багатства Радянського Союзу. Життя робітника в Радянському Союзі і Західній Україні”, 2 грудня зі співів – пісню “Якщо завтра війна”, 4 грудня з української мови – “Поговірки про тов. Й. Сталіна. Що зробив для людства тов. Й. В. Сталін?”, 6 грудня – “Утравалення відомостей про тов. Й. В. Сталіна та Його Конституцію. Читання з “Вільної України” статті про Сталінську Конституцію”, 7 грудня з географії “Колгоспи. В колгоспі ім. Васильєва в с. Демидівка Київської області”, 9 грудня з української мови – “Поговірки про В. Леніна”, 11 грудня – “Поговірки про Комуністичну спілку молоді”, 15 грудня зі співів – пісню “Про Ворошилова”, 22 грудня – пісню “Про Батьківщину” і т. д.¹⁰⁷

Реорганізація навчально-виховної роботи на радянській зразок була неможливою без налагодження відповідної *методичної роботи з учителями*. Ця проблема, звісно ж, гостро постала на початку 1939/40 навч. року, адже перші кроки радянзації освіти у новоприєданому західноукраїнському регіоні повинні були робитися місцевими педагогічними кадрами. Основна маса вчителів Дрогобицької області, як зауважував І. Кошарний, вчилася і виховувалася у навчальних закладах Польщі, де “отруювалася ідеологією націоналізму, релігійним дурманом”. Крім того, чимало вчителів довгі роки були безробітними і тому зовсім “відірвалися” від школи¹⁰⁸. Такі обставини змусили відділи освіти тимчасових управлінь взятися передовсім за “підвищення педагогічної кваліфікації вчителів”, оволодіння ними марксистсько-ленінською методологією, “глибоке вивчення досвіду роботи радянських шкіл”.

Восени 1939 р. відбулися численні наради, семінари, в яких взяли участь керівники шкіл та вчителі. Мова йшла про радянську систему освіти*, комуністичне виховання молоді, завдання нового навчального року. Повсюдно проведено методичні заняття з учителями початкової школи та вчителями-предметниками. Наступна серія нарад і семінарів обласного та повітового рівня відбулася наприкінці 1939 – початку 1940 рр. Тоді ж організовано короткотермінові курси для вчителів історії, географії, української мови і літератури, російської мови і літератури. У січні 1940 р. були відкриті річні курси для підготовки і перепідготовки вчителів неповних середніх шкіл. На методичних курсах педагоги знайомилися і детально аналізували програми та навчальні плани предметів. Заняття відбувалося у секціях: початкові класи і предмети (5-10 класи). Учителі

¹⁰⁷ Музей шкільництва Дрогобищини (далі – МШД). Од. зб. 109: Щоденник шкільний на 1939-40 навч. рік. Школа с. Літиня – неповносередня з українською мовою навчання. Кл. керівник Луців Анна. 5 клас. – Без нумерації аркушів.

* Групою українських радянських науковців-педагогів на чолі з проф. С. Чавдаровим уже восени 1939 р. було розроблено спеціальний збірник “на допомогу вчителів західних областей України” під назвою “Радянська школа і організація її роботи” (Див.: Радянська школа і організація її роботи. Збірник на допомогу вчителів західних областей України / За ред. С. Чавдарова. – К.: Рад. школа, 1939. – 160 с.)

¹⁰⁸ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобищині... – С. 252.

також отримували детальні вказівки, як реалізувати радянський програмний матеріал, щоб вирівняти різницю з польськими програмами. Інтегральною частиною таких занять була обов'язкова індоктринація – виклади з марксизму-ленінізму, конституції СРСР та УРСР. Свою кваліфікацію подібним чином підвищували також директори та інспектори шкіл. Метою цієї широкої інформаційно-шкільної акції, як влучно зауважує А. Гловацький, було ближче ознайомлення вчителів колишньої польської держави з організацією радянської системи освіти, а особливо її розлогими політично-виховними функціями. Крім того, вона мала слугувати усвідомленню педагогами їх загальної місії в комуністичній державі¹⁰⁹.

Так, 3 січня 1940 р. у приміщенні польської гімназії розпочала роботу конференція вчителів м. Дрогобича, в якій взяли участь 180 освітян*. Для них було виголошено доповіді про чергові завдання шкіл і вчителів західних областей УРСР, принципи радянської педагогіки, організацію навчально-виховного процесу в радянській школі, систему освіти в СРСР і реорганізацію шкіл Західної України, організацію методичної роботи в школі. Доповідачами, зокрема, були секретар міськкому партії П. Гребеник, професор з Києва Діденко, директор російської школи в Дрогобичі Семінаренко¹¹⁰. Кількома днями пізніше в обласному центрі відбулася конференція вчителів Дрогобицького повіту. Майже 500 освітян, які прибули на конференцію, почули доповідь про ті ж таки чергові завдання вчителів західних областей УРСР і лекцію “Основи радянської педагогіки”. Однак, добре розуміючи, що радянську систему навчання та виховання їм все ж таки доведеться впроваджувати в життя, вчителі перш за все порушили питання методичного забезпечення навчального процесу. Педагог із с. Ластівки Федун наголосив на потребі “достатньої методичної допомоги, літератури для вчителів і учнів”¹¹¹.

Незабаром було створено чітку організаційну систему методичної роботи. Вона, як відомо, зосереджувалася на трьох рівнях: школа, педагогічно-методичне об'єднання (кущ) та районний педагогічний кабінет. На рівні школи вчителі зобов'язувалися систематично відвідувати уроки, організовувати показові заняття, готувати доповіді, звіти і методичні дискусії, обговорювати навчально-виховну роботу на педагогічних радах, проводити предметні методичні наради і методичні наради класних керівників, надавати індивідуальну допомогу недовідченим педагогам. У рамках педагогічного осередку (декілька територіально найближчих шкіл) запроваджувалися такі форми праці, як взаємне відвідування занять, політичні і методичні доповіді, організація виставок методичного доробку, аналіз програм та підручників, дискусії про соціалістичне змагання

¹⁰⁹ *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków... – S. 415-416.*

* До речі, почесним головою конференції було обрано “товариша Сталіна” і надіслано йому привітальну телеграму.

¹¹⁰ *Криворизьський М. Конференція вчителів шкіл м. Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 4 (50). – 5 січня. – С. 2.*

¹¹¹ *Кузьменко І. Вчитись самим, вчити по-новому // Більшовицька правда. – 1940. – № 9 (55). – 11 січня. – С. 2.*

у школі і роботу з батьками, зустрічі у предметних секціях. Районні педагогічні кабінети насамперед повинні були збирати, опрацьовувати і розповсюджувати найкращий досвід дидактично-виховної роботи (виставки, доповіді, брошури, конспекти уроків), а також у співпраці з компартією озброювати вчителів марксистсько-ленінською методологією. Мабуть, найважливішою ланкою у методичній конструкції на рівні області був створений у лютому 1940 р. Інститут удосконалення кваліфікації учителів¹¹².

Зауважимо, що формування, для прикладу, методичних кушів почалося ще в листопаді 1939 р. Так, в Рудківському повіті від середини листопада 1939 до середини січня 1940 рр. було проведено чотири повітові учительські зібрання і організовано 14 методичних кушів, де прочитано декілька лекцій для вчителів¹¹³. Доволі активну діяльність у другому півріччі 1939/40 навч. року розгорнув Стрийський педагогічний кабінет, допомагаючи складати плани роботи директорам, завучам, класним керівникам. Регулярно влаштовувалися консультації щодо навчання і виховання дітей у школі, тематики стінгазет, організації соцзмагання тощо. Одночасно велося всебічне обстеження роботи шкіл. Улітку 1940 р. педкабінет з допомогою Дрогобицького обласного інституту вдосконалення учителів розробив плани роботи секцій для серпневих учительських конференцій¹¹⁴. Не припиняв роботи влітку і Самбірський педкабінет, який вже на початку липня скликав нараду директорів, завучів та педагогічного активу шкіл Самбора. У цьому ж місяці було обрано керівників класних об'єднань і предметних комісій, які педкабінет забезпечив потрібною літературою¹¹⁵. Завідувач Дрогобицького МВНО А. Москаленко звітував, що у вересні – листопаді 1940 р. міські методоб'єднання, поряд з вивченням теоретичних тем “марксо-ленінської педагогіки”, організували і провели 53 відкритих уроки¹¹⁶. Відділи освіти та педагогічні кабінети часто проводили

¹¹² Обласні інститути вдосконалення учителів були засновані відповідно до наказу № 5507 народного комісаріату освіти УРСР “Про поліпшення керівництва і контролю роботи шкіл і учителів” від 17 жовтня 1939 р. Перший пункт третього розділу цього документа містить розпорядження тодішнього наркома освіти Ф. Редька такого змісту: “Всім завідувачам обласними відділами наосвіти реорганізувати з 1 січня 1940 р. облметодкабінети на обласні інститути удосконалення учителів”. Початковий етап функціонування інститутів визначався “Положенням про обласні інститути удосконалення вчителів УРСР”, затвердженим наказом наркома освіти від 21 лютого 1940 р. (Див.: *Дрогобицький І.* Ідеологічний аспект діяльності установ післядипломної освіти у західноукраїнському регіоні 1939-1950 рр. (на прикладі Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти) // *Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* – Дрогобич, 2009. – Випуск двадцять четвертий. Історія. – С. 111)

¹¹³ *Андросенко П.* Виховання дітей – почесна справа // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 14 (60). – 17 січня. – С. 4.

¹¹⁴ *Романюк П.* Наша робота з вчителями // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 184 (220). – 9 серпня. – С. 4.

¹¹⁵ *Кінасєва М.* Готові до навчального року // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 196 (232). – 23 серпня. – С. 2.

¹¹⁶ *Москаленко А.* Навчально-виховна робота в школах Дрогобича // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.

виставки учнівських письмових робіт як результатів успішної діяльності шкільних педагогів. Зокрема, у Стрию напередодні нового 1940/41 р. навч. року педкабінет під керівництвом інструктора Романюка організував міську виставку учнівських робіт¹¹⁷. Подібний захід провів на початку другого півріччя того ж таки навчального року педагогічний кабінет Комарнівського райвно на чолі з І. Авербахом¹¹⁸.

Надання методичної допомоги вчителям здійснювалося й за допомогою розповсюдження серед шкіл області республіканського педагогічного журналу “Комуністична освіта”, різноманітних інструкцій, планів, рекомендацій, творів відомих радянських педагогів Н. Крупської, А. Макаренка, В. Сороки-Росінського, С. Чавдарова тощо. Деяку роль в цьому процесі відігравала й періодична преса. Так, у дрогобицькій обласній газеті “Більшовицька правда” 5 листопада 1940 р. опубліковано статтю М. Калініна “Про комуністичне виховання”¹¹⁹, а 1 квітня 1941 р. з’явилася стаття “Письменник і педагог” про творчість А. Макаренка¹²⁰. Якщо в першій йшлося про загальні принципи та завдання виховної системи радянських шкіл, то в другій пропагувалося виховання дитини для колективу через колектив. Окремі публікації становили емпірично-педагогічні наративи. Зокрема, 26 квітня 1940 р. у цій же газеті надруковано методично-педагогічну статтю “Батьки і школа”, в якій описувалися приклади успішної роботи учительських колективів декількох шкіл області з сім’ями учнів¹²¹. А вчителька школи села Угерське Стрийського району О. Садовська написала статтю “Як я готуюсь до уроку”, де поділилася досвідом педагогічної роботи¹²².

Одним з головних завдань методичної роботи радянської школи було **забезпечення високої успішності учнів**. Уже на початку останньої чверті 1939/40 навч. року в школах області за розпорядженням освітніх властей запроваджувалося так зване “повторення пройденого навчального матеріалу” на окремих заняттях. При цьому, звісно ж, особлива увага присвячувалася учням, які “відставали” – не виявляли високої успішності. Однак, учителям, що не звикли до таких форм праці (у польських школах повторення пройденого після уроків не практикувалося), нелегко було включитися до “стахановської” боротьби за масову успішність. Саме тому в багатьох школах Дрогобиччини цю роботу не проводили. Обласна радянська преса особливо критикувала відсутність налагодженого повторення пройденого матеріалу в неповній середній школі села Нагуєвичі (директор М. Дрогобицький), натомість позитивно

¹¹⁷ Лобачевский О.М. Готуюсь до навчального року // Більшовицька правда. – 1940. – № 145. – 24 червня. – С. 3.

¹¹⁸ Авербах І. Перед іспитами // Більшовицька правда. – 1941. – № 97 (447). – 25 квітня. – С. 3.

¹¹⁹ Калінін М.І. Про комуністичне виховання (доповідь на зборах партійного активу Москви 2 жовтня 1940 р.) // Більшовицька правда. – 1940. – № 259 (305). – 5 листопада. – С. 2.

¹²⁰ Четунова Н. Письменник і педагог // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 3.

¹²¹ Кузьменко І. Батьки і діти // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 3.

¹²² Садовська О. Як я готуюсь до уроку // Більшовицька правда. – 1941. – № 97 (447). – 25 квітня. – С. 3.

оцінювала діяльність в цьому напрямі педагогічних колективів середніх шкіл імені І. Франка та № 4 м. Дрогобича, НСШ села Добрівляни Меденицького району, а також перемишльських шкіл ім. Й. Сталіна, ім. В. Чкалова та ім. М. Фрунзе¹²³.

Зрештою, проведена у стилі радянської штурмівщини робота давала свої результати: іспити за 1939/40 навч. рік учні більшості шкіл області склали доволі добре. Одні з найкращих показників екзаменаційної успішності продемонстрували учні дрогобицької школи № 1 (директор О. Дехтярьов), передовсім 7-А класу з української мови (учитель Якібчук) та 7-Б класу з математики (учитель Залітач)¹²⁴. Стрийський педагогічний кабінет, перевіряючи навчальну роботу школи № 10, різко розкритикував учителів та директора за низьку успішність. У результаті навчальний рік цій школі вдалося закінчити з дуже високим показником загальної успішності – 94,5 %¹²⁵. Газета “Більшовицька правда” (30.05.1940 р.) повідомляла, що молода вчителька 4-го класу Довгомистицької (Судововерхнянський р-н) школи Є. Завільська настільки добре організувала навчальну роботу, що диктант з української мови на відмінно написали 17 учнів, на добре – 3, на посередньо – 3 (100 % загальної успішності)¹²⁶. Радянські історики такі факти часто подавали як доказ “преваги радянської системи навчання”. І. Кошарний та Л. Варецький, зокрема, стверджували, що річні іспити 1940 р. виявили успішність учнів, “якої ніколи не знала буржуазна польська школа”, адже за їх результатами у Дрогобицькій області переведено до старших класів 88,8 % учнів¹²⁷.

Однак такі успіхи учнів та вчителів давалися не лише завдяки наполегливій праці, а й банальному завищенню оцінок. Наприклад, у школі № 7 м. Борислава було зафіксовано факт завищення екзаменаційних оцінок учнів. Зокрема, вчителька української мови Гаврилова, перевіряючи роботи, не виправляла і не фіксувала грубі помилки. У письмовій роботі учня Л. вона підкреслила п'ять помилок, але оцінила її на “добре”. “Штучне підвищення оцінок мало місце в багатьох письмових роботах”, – констатує Г. Купченко, автор газетної статті

¹²³ Готуватися до державних іспитів // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 1.

¹²⁴ Макарова І. Більшість учнів – відмінники // Більшовицька правда. – 1940. – № 121. – 27 травня. – С. 3. Зауважимо, що учнівський контингент школи ім. Й. Сталіна (м. Перемишль) складався з учнів колишніх гімназій, чим і пояснюється високий рівень успішності. Колишній учень цієї школи Михайло Проць згадував: “Тому, що навчання в гімназії стояло за попередніх років на дуже високому рівні, гімназія здобула в цьому році перехідний червоний прапор” (Див.: Проць М. Перемишль у роках 1939 – 1941... – С. 392).

¹²⁵ Романюк П. Наша робота з вчителями // Більшовицька правда. – 1940. – № 184 (220). – 9 серпня. – С. 4.

¹²⁶ Дубінянський Д.М. Учні впевнені в своїх знаннях // Більшовицька правда. – 1940. – № 124. – 30 травня. – С. 3.

¹²⁷ Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 23; Варецький В.Л. Соціалістичні перетворення... – С. 273. Показники переведення учнів до старших класів за результатами річних екзаменів 1939/40 навчального року в інших областях такі: Тернопільська – 90,5% учнів, Станіславська – 88,1%, Львівська – 88,0%, Рівненська – 86,0%, Волинська – 85,5%.

“Недопустимі перекручення”¹²⁸. Зауважимо, що погоня за високою успішністю в радянській школі закономірно детермінувала зловживання педагогів у справі оцінювання знань учнів. Не маючи змоги в умовах навчального процесу за один рік перетворити усіх на відмінників та “хорошистів”, педагоги змушені були вдаватися до подібних неетичних дій.

Цікаво, що високі показники успішності демонстрували школи з російською мовою навчання. Так, на квітень 1940 р. рівень навчальної успішності учнів російської школи Дрогобича сягав 99,6 %, а в інших школах міста – в середньому 84,2 %¹²⁹. Можливо, це пояснюється кращою пристосованістю приїжджих радянських педагогів (у російських школах працювали переважно надіслані зі східних областей учителі) до вимог радянської державно-освітньої системи, умінням різними засобами (ймовірно, не лише навчально-педагогічними) “підвищувати” рівень оцінок учня.

Боротьба за успішність у школах Дрогобиччини тривала і в 1940/41 навч. році. Причому, як і в інших областях, підсумки її зростання чи зниження у школах підводилися після закінчення кожної навчальної чверті. Як писав завідувач Дрогобицького міського відділу народної освіти А. Москаленко, окремі школи Дрогобича (№№ 2, 5, 9, 14) в першій чверті 1940/41 навч. року мають добру успішність, однак вона значно знизилася (порівняно з попереднім навчальним роком) у школах №№ 1, 3, 7¹³⁰. За результатами відповідного моніторингу районних шкіл, на листопад 1940 р. високі показники успішності демонстрували Меденицька початкова школа (завідувач Проців) та Луг-Лисятицька школа Стрийського району (завідувач Гнатківська). Проте “низький”, на думку радянських чиновників від освіти, рівень успішності виявився у школах Дрогобицького, Стрийського та деяких інших районів – 82 – 86 %. У м. Стрию він становив 72 %, а в окремих школах (№№ 11, 13) не більше 58 – 59 %. До слова, з цього приводу Стрийський міськком партії “заслухав питання шкіл” та “вжив ряд заходів”¹³¹ (на жаль, не вказується яких, однак можна бути впевненим, що на керівництво міськвідділу освіти та директорів шкіл добряче натиснули). В обласній пресі з’явилася редакційна стаття “За високу якість роботи шкіл”, в якій відповідальність за рівень успішності покладалася на учителів, учнів та керівництво школи: “Завдання полягає в тому, щоб негайно виправити хиби і помилки, припущені в першій чверті, закінчити навчальне півріччя з показниками, достойними радянської школи. А для цього необхідно різко підвищити відповідальність учителя за якість уроку. Адже неуспішність учнів

¹²⁸ Купченко Г. Недопустимі перекручення // Більшовицька правда. – 1940. – № 124. – 30 травня. – С. 3. Показники переведення учнів до старших класів за результатами річних екзаменів 1939/40 навчального року в інших областях такі: Тернопільська – 90,5% учнів, Станіславська – 88,1%, Львівська – 88,0%, Рівненська – 86,0%, Волинська – 85,5%.

¹²⁹ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 20.

¹³⁰ Москаленко А. Навчально-виховна робота в школах Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.

¹³¹ За високу якість роботи шкіл // Більшовицька правда. – 1940. – № 279 (325). – 30 листопада. – С. 1.

у більшості випадків бере свій початок у поганому, нецікавому і беззмістовному уроці. Керівники шкіл і відділи народної освіти повинні вимагати від учителя ретельної підготовки до кожного уроку, систематичної перевірки і виправлення домашніх робіт учнів... Ніхто не має права забувати, що зміцнення дисципліни і підвищення відповідальності учнів – основне в боротьбі за високу успішність в школі. Значить необхідно ще наполегливіше боротися за свідому дисципліну і порядок в школі, підвищити відповідальність і вчителів, і учнів”¹³². Подібні сентенції були цілком закономірними в контексті тоталітарної держави, а отже, й авторитарної педагогіки. “Треба створити таку обстановку, – наголошувалося в цій же статті, – в якій кожен вчитель, кожна школа, кожен учень вважав би недопустимим будь-яке відставання”¹³³.

Очевидно, “така обстановка” була створена, адже результати успішності шкіл Дрогобицької області почали добряче зростати. Уже за підсумками першого півріччя 1940/41 навч. року окремі вчителі (Червинська, Лопатова, Ваврик, Нойбауер) середніх шкіл № 1 та 11 м. Борислава домоглися 100 % успішності¹³⁴. На нараді вчителів у Стрию (січень 1941 р.) завідувач міськвідділу освіти О. Николаєнко заявив, що успішність у середньому по школах міста становить уже 85,1 %¹³⁵. Після третьої чверті 1940/41 навч. року стрийські школи досягли 88 % успішності. Таку ж успішність продемонстрували школи Хирівського і Мостиського районів, які раніше “відставали”. Обласні освітні чиновники особливо позитивно відгукувалися про школу № 10 м. Стрия, Городовицьку школу Хирівського району, початкову школу села Корничі Самбірського району, школу села Канафости Рудківського району. Проте вказівки радянської адміністрації щодо масового підвищення успішності не спромоглися виконати школи Бірчанського, Турківського, Крукеницького, Хирівського районів. Наприклад, у Лопушницькій школі Хирівського району на кінець березня 1941 р. успішність учнів у деяких класах становила 25 – 30 %¹³⁶. Зауважимо, що погоня за успішністю знову подекуди переростала в штучне завищення оцінок, як це мало місце в Коростенській школі¹³⁷.

Однак пояснювати деякі успіхи школи в покращенні знань учнів лише завищенням оцінок було б неправильно. Безумовно, певну роль відіграла й така вищезагадана форма роботи з учнями, як повторення пройденого матеріалу. Науковий працівник Дрогобицького інституту вдосконалення вчителів С. Рудниченко, обґрунтовуючи в газетній публікації необхідність повторення вивченого, наводив приклади вдалого застосування подібної методики. Зокрема, згадував про успішну роботу вчителів Самбірської середньої школи № 1 Скорика, Дрогобицьких шкіл № 12 і № 1 Кравчишина та Чаповської. “Повторювати треба не тільки ті дисципліни, що виносяться цього року

¹³² Там само.

¹³³ Там само.

¹³⁴ *Донець В.* Нарada вчителів Борислава // Більшовицька правда. – 1941. – № 6 (356). – 8 січня. – С. 4.

¹³⁵ Поширювати досвід передових шкіл // Більшовицька правда. – 1941. – № 6 (356). – 8 січня. – С. 4.

¹³⁶ Успішно закінчити навчальний рік // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

¹³⁷ Там само.

на іспити, а всі. Особливу увагу треба приділити повторенню граматичного матеріалу з російської та української мов у школах з неукраїнською мовою навчання”¹³⁸, – писав він, усе ж підкреслюючи значення саме екзаменаційних предметів.

Аналізуючи прояви навчально-методичної роботи радянської школи, слід зауважити, що попри велику увагу до вивчення природничих предметів, органи освіти не менш пильно “підкувались” про **стан викладання гуманітарних дисциплін**. Адже саме завдяки останнім радянська школа забезпечувала формування в учнів “ідеологічно правильних” світоглядних позицій, більшовицьких переконань, радянського патріотизму тощо. Особлива увага приділялася навчанню історії СРСР. На серпневих (1940 р.) конференціях учителів історії було дано конкретні настанови про планування та вивчення програмного матеріалу і організацію предметних комісій. Крім цього, вчителям 5 – 7-х класів надано методичні розробки НКО з історії, де подано фактичний матеріал та методичні вказівки до кожного уроку. На початку другої чверті 1940/41 навч. року шкільні інспектори обласного відділу освіти перевірили методичний рівень та ідеологічно-наукову відповідність викладання історії в школах Дрогобиччини (загалом візитували 36 з 39 середніх шкіл області, а також 18 неповних середніх шкіл). Ними встановлено, що більшість учителів забезпечують “якісне навчання історії”. Кращими вчителями історії були названі Смугла (школа ім. Леніна м. Перемишля), Меренштайн (школа № 3 м. Самбора), Савицька, Скорик (Самбірський р-н), Вовчик (Старий Самбір), Гутгарц, Месло (школи № 10, 11, 12 м. Стрия) та ін. Однак було виявлено випадки поганої підготовки вчителів до уроків, методично неправильної побудови навчальних занять, перекручень історичних фактів, імен історичних діячів та хронологічних дат. Найбільш неприйнятно для чиновників з облвно було те, що шкільні педагоги “взагалі не забезпечують викладання історії відповідно до вимог, поставлених партією і урядом”, а також не вивчають історії ВКП(б). Наприклад, учителька Мисько (Добромільська НСШ), на їхню думку, неправильно подає учням навчальний матеріал, “невміло” пояснюючи боротьбу плебейів з патриціями у давньому Римі, учитель М. Кухтяк (Хирівська НСШ) “перекручує” питання боротьби з рабовласництвом в давньому Єгипті¹³⁹. Тож радянські чиновники акцентували увагу на тому, що вчителі історії неправильно викладали і, мабуть, не зовсім усвідомлювали значення класової боротьби в історії людства, яка вважалася рушієм прогресу і поступу і була одним з центральних ідеологічних постулатів марксизму. Однак ревізори зафіксували й інші перегини, зокрема викладання в 10-х класах деяких шкіл історії ВКП(б) замість історії СРСР (див. додаток 6).

Не менш вагомим завданням вважалося **підвищення рівня відвідуваності** учнями школи. Причому йшлося не просто про забезпечення обов’язкового

¹³⁸ Рудниченко С. Готуватись до іспитів у школах // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 3.

¹³⁹ Захарченко [М]. Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // Більшовицька правда. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3.

навчання дітей, а щоденного відвідування учнями всіх уроків без жодних прогулів чи запізень. Керівників та вчителів шкіл змушували вдаватися до тиску на дітей та їх батьків, з'ясувати причини відсутності того чи іншого учня, не гребуючи відвідинами їх осель. Звісно ж, такі вже традиційні для радянської освіти підходи давали свої результати – окремі школи досягали всякого рівня відвідуваності. Наприклад, дрогобицька школа № 9 (директор М. Дворян) на квітень 1940 р. домоглася 99 % відвідування¹⁴⁰. На нараді учителів міста Стрий (січень 1941 р.) констатувалося зростання відвідування міських шкіл до рівня 94,1 %¹⁴¹. Однак у сільських школах (особливо Бірчанського, Турківського, Крукеницького районів) ця робота давала значно нижчі результати. Зокрема, Золотковицьку школу Крукеницького району відвідували лише 50 – 55 % учнів¹⁴².

Зазначимо, що і навчальна успішність, і відвідування учнями школи часто підвищувалися й шляхом так званого “соціалістичного змагання”. Уже в другому півріччі 1939/40 навч. року соцзмагання було організовано між школами Дрогобича, які взяли зобов’язання добре підготуватися до державних іспитів¹⁴³. Причому змагання відбувалося не лише між школами певного міста чи району, а й областей. Так, неповна середня школа м. Жидачева і школа № 70 м. Дніпропетровська уклали угоду про соцзмагання на кращу успішність і відвідування учнів¹⁴⁴. У лютому 1940 р. школи Самбірського району Дрогобиччини почали змагатися зі школами Лебединського району Сумської області¹⁴⁵. Щоправда, інколи умови соцзмагання включали й боротьбу за краще ведення шкільної документації або обсяг проведеної методичної роботи.

Окрім навчального процесу, радянські власті велику увагу приділяли **вихованню** учнівської молоді. Перед радянською західноукраїнською школою ставилося завдання виховати “нового члена соціалістичного суспільства, прищепити йому найкращі людські властивості – чистоту характеру, сумлінність, непідкупність, ненависть до ворогів трудового народу і прагнення до боротьби з ними, готовність віддати своє життя, якщо цього вимагатимуть інтереси вітчизни”. Учням слід було прищепити як “любов і відданість вітчизні”, так і “більшовицькій партії та великому Сталіну”. Прикметними рисами радянської людини мали стати “радянський патріотизм” і “соціалістичний гуманізм”, “комуністичне ставлення” до праці і “соціалістичної власності”, свідомо дисципліна, а також “більшовицька воля і характер”. Моральну складову такої

¹⁴⁰ Купченко Г. За добру успішність учнів // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 3.

¹⁴¹ Поширювати досвід передових шкіл // Більшовицька правда. – 1941. – № 6 (356). – 8 січня. – С. 4.

¹⁴² Успішно закінчити навчальний рік // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

¹⁴³ Купченко Г. За добру успішність учнів // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 3.

¹⁴⁴ В оновлених селах // Більшовицька правда. – 1940. – № 1 (47). – 1 січня. – С. 3.

¹⁴⁵ Чулов М. На районних конференціях вчителів // Більшовицька правда. – 1940. – № 84 (130). – 11 квітня. – С. 3.

особистості повинні були характеризувати комуністичний світогляд і “комуністична мораль”, антирелігійна життєва позиція та спрямованість на “побудову комунізму”, а отже, реалізацію наказів партії та її вождів. На січневих (1940 р.) учительських конференціях перед педагогами ставили такі *“відповідальні і почесні завдання – вчити, виховувати з молодого покоління стійких, мужніх патріотів нашої батьківщини, спрямовуючи їх розум на оволодіння наукою, виховуючи їх в душі відданості партії більшовиків і великому Сталіну”*¹⁴⁶.

Найбільш часто вживаною формою **комуністичного виховання** дітей у школі були різноманітні масові урочисті заходи з нагоди різних державних і революційних свят чи пам’ятних дат. На початку листопада 1939 р. в усіх школах області вперше було проведено святкування з нагоди 22-ї річниці більшовицької революції. Так, у дрогобицькій єврейській гімназії організовано врочистий вечір, у якому взяли участь учні і вчителі. Після доповіді політрука Червоної армії про “роковини Жовтня” відбувся великий концерт: гімназійний хор виконав декілька радянських пісень, учні декламували вірші про нову батьківщину і “щасливе радісне життя” народів Радянського Союзу¹⁴⁷.

20 грудня 1939 р. усі школи області були зобов’язані провести певні виховні заходи, присвячені 60-річчю з дня народження Й. Сталіна. Для цього міськкоми партії та комсомолу виділили 46 агітаторів з метою проведення бесід і доповідей. У тій же єврейській гімназії Дрогобича відбулася лекція, на яку зібрали приблизно 500 осіб¹⁴⁸. У січні 1940 р. школами пройшла чергова серія виховних заходів, приурочена 15-м роковинам з дня смерті В. Леніна. Учителів дрогобицької польської гімназії змусили в усіх класах провести бесіди про життя і діяльність більшовицького вождя, а 21 січня там відбувся вечір, присвячений його пам’яті¹⁴⁹. У єврейській середній школі № 3 м. Дрогобича проведено так звані “ленінські дні”. Учителі та учні підготували і виголосили доповіді про життя Леніна, хор виконав “найулюбленіші пісні вождя”, а потім відбувся перегляд кінофільму “Повернення Максима”¹⁵⁰.

Подібні заходи проводилися і наступного навчального року. Важко, однак, оцінювати їх успішність. Колишній учень перемишльської школи ім. Й. Сталіна Михайло Проць, згадуючи свою юність, писав: *“Та нове большевицьке навчання не приймалося в душі молоді. У свята приходили до класу два-три учні із 40 – 50. Антирелігійні лекції не відбувалися зовсім, учні зверталися до професорів по давньому – “Пане професоре”. Читання сооветської літератури було чисто вербальне, без найменшого його сприймання”*¹⁵¹. Проте таке судження надто

¹⁴⁶ За нові успіхи радянської школи // Більшовицька правда. – 1940. – № 5 (51). – 6 січня. – С. 1.

¹⁴⁷ *Гришберг Л.* Вечір учнів і вчителів // Більшовицька правда. – 1939. – № 5. – 10 листопада. – С. 2.

¹⁴⁸ Лекції і бесіди // Більшовицька правда. – 1939. – № 40. – 23 грудня. – С. 4.

¹⁴⁹ Лекції і бесіди про великого вождя // Більшовицька правда. – 1940. – № 17 (63). – 21 січня. – С. 1.

¹⁵⁰ Ленінські дні в містах і селах нашої області // Більшовицька правда. – 1940. – № 18 (64). – 22 січня. – С. 3.

¹⁵¹ *Проць М.* Перемишль у роках 1939 – 1941... – С. 392.

оптимістичне. На нашу думку, категорично стверджувати, що дитяча свідомість зовсім не піддавалася комуністичному виховному впливові, не можна. Старші учні шкіл з більш виробленою системою вартостей, безумовно, могли протистояти йому (хоч і вони змушені були брати участь у виховних заходах радянської школи), але молодші інколи широким захоплювалися радянськими героями й різною мірою поглинали “комуністичну мораль”. Наприклад, після публікації в обласній пресі серії матеріалів щодо перипетій дрейфу криголама “Седов” декілька молодших школярів (діти працівників дрогобицького заводу “Галіція”) Доля, Тарас, Таня, Іда і Людвіг (прізвища невідомі) написали до газети: “*Ми всі хочемо бути такими героями, як екіпаж криголама “Седов”*”¹⁵². Судячи з тих-таки пресових публікацій, комуністичне виховання справляло певний вплив і на старших учнів. Наприклад, учень 10-го класу середньої школи № 1 м. Дрогобича Г. Пугай в газеті “Більшовицька правда” написав статтю “Моя мрія”, в якій пообіцяв “*намагатись стати витриманим, твердим, справжнім більшовиком*” і дякував комуністичній партії та Й. Сталіну “*за щасливу і радісну юність*”¹⁵³ (на жаль, з’ясувати щирість чи нещирість подібних заяв не завжди можна).

Радянська школа особливий акцент робила на **атеїстичному вихованні**. Як відомо, воно розпочалося вже у вересні-жовтні 1939 р. з усунення зі шкіл релігії як навчального предмету, хрестів і образів, заборони молитви та релігійних співів до і після занять. Звільнення учнів від “релігійних забобонів” покладалося на “озброєного” марксизмом-ленінізмом учителя. Кожне заняття він повинен був використовувати для демонстрації “безпідставності релігійних вірувань”, доведення, що релігія є “гальмом у соціалістичному будівництві”, представлення релігії, як “засобу класового гноблення та одурманення трудящих мас”¹⁵⁴.

Формами антирелігійного виховання були доповіді, бесіди з учнями та їх батьками, участь у театральних виставах, відвідування відповідних кіносеансів та вистав, видання спеціальних номерів шкільних газет, організація читання антирелігійних творів, антирелігійні вечори, підготовка відповідних альбомів, творення кутків вільнодумства та гуртків безбожників. Місце релігії у школах зайняла примітивна комуністично-атеїстична пропаганда. На класних керівниках лежав обов’язок проведення бесід на антирелігійну тематику і звітування про цю діяльність керівництву. Учителі змушені були висміювати віру, заперечувати існування Бога, вчити дітей безбожних пісень. Щоб не дозволити учням відвідувати церкву, шкільне керівництво, за наполяганням освітніх властей різного рівня, влаштовувало в неділю мітинги, маніфестації, походи або додаткові навчальні заняття¹⁵⁵.

Навчально-виховна діяльність радянської школи включала й **систему поза-класної роботи**. До її ключових форм належали гуртки різного спрямування,

¹⁵² Хочемо бути такими як Седовці // Більшовицька правда. – 1940. – № 18 (64). – 22 січня. – С. 4.

¹⁵³ Пугач Г. Моя мрія // Більшовицька правда. – 1940. – № 124. – 30 травня. – С. 3.

¹⁵⁴ Głowacki A. Sowiesi wobec polaków... – S. 440.

¹⁵⁵ Ibid. – S. 441.

які, однак, організовували переважно в закладах, що мали для цього можливості. Під керівництвом учителів учні (переважно 5-10-х класів) займалися в предметних (фізичних, літературних, історичних тощо), мистецьких (театральних, танцювальних, музичних, хорових), технічних (радіозв'язку, авіамоделювання та ін.), гімнастичних гуртках. Зазначимо, що завдання індоктринації учнівської молоді лежало передовсім на гуртках з вивчення сталінської конституції, статуту комсомолу, а також мистецьких. Наприклад, уже в грудні 1939 р. співочий гурток неповної середньої школи с. Гаї Нижні Дрогобицького повіту змушений був вивчати пісні “Батьківщина”, “Пісня про Сталіна”, “Пісня про Ворошилова”¹⁵⁶. Серед найкращих шкільних гуртків Дрогобищини обласні чиновники наприкінці 1940 р. називали драматичний гурток НСШ с. Опака Підбузького району (можливо, тому, що ним “зразково керувала” “учителька-комсомолка” Онищенко), хоровий гурток (60 учнів) школи № 1 м. Самбора¹⁵⁷. Однак попри те, що офіційна кількість учасників різних гуртків увесь час зростала (на листопад 1940 р. у гуртках шкіл Дрогобича налічувалося 2451 учнів¹⁵⁸), гурткова робота у школах все ж проводилася слабо і часто виявлялася у так званій “компанійщині” – діяльність гуртків у ряді шкіл зводилася до “швидкісної” підготовки виступів учнів на тому чи іншому святі (це явище зауважили, зокрема, у школах Добромільського і Стрілківського районів). Обласний відділ у справах мистецтв не вельми турбувався роботою самодіяльних гуртків у школах: для них не було розроблено репертуару, а керівникам гуртків навіть на грудень 1940 р. не надано жодних методичних вказівок¹⁵⁹.

До форм позакласної роботи також належало спільне читання газет і творів радянських письменників, спільні походи на кіносеанси й спектаклі до театру, листування зі школами в інших республіках СРСР. Велике значення надавали вивченню біографій Леніна, Сталіна, Молотова, Кагановича, Калініна, Горького, героїв Радянського Союзу.

Слід зазначити, що уся ця робота підлягала детальному плануванню і, відповідно, контролю за її виконанням (що було характерною ознакою радянської школи). Так, радянська періодична преса зазначала, що у вищезгадуваній неповній середній школі села Гаї Нижні на час канікул складено план розваг і дозвілля, причому він “ретельно виконується”¹⁶⁰. Кореспондент “Більшовицької правди” М. Задоржний наприкінці грудня 1939 р. повідомляв із Жидачева, що українська та польська неповні середні школи проводять канікули “по накреслених планах” –

¹⁵⁶ *Лебедюк П.* Зимові канікули радісний відпочинок // *Більшовицька правда.* – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 4.

¹⁵⁷ *Сергєєв А.* Успіхи в позашкільній роботі // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 285 (331). – 8 грудня. – С. 4.

¹⁵⁸ *Москаленко А.* Навчально-виховна робота в школах Дрогобича // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.

¹⁵⁹ *Сергєєв А.* Успіхи в позашкільній роботі // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 285 (331). – 8 грудня. – С. 4.

¹⁶⁰ *Лебедюк П.* Зимові канікули радісний відпочинок // *Більшовицька правда.* – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 4.

діти обох шкіл переглянули фільми “Вогняні роки”, “Гірський марш”, відбулося багато ігор, декілька шахових турнірів, екскурсія до Ходорівського цукрозаводу, почали працювати нові гуртки, видавалися стінгазети, присвячені закінченню першої навчальної чверті та кращим відмінникам¹⁶¹. Натомість у школі села Ріпчиці Дрогобицького повіту (згодом Меденицького району) “дирекція школи і вчителі не склали плану розваг і пустили всю роботу на самоплив”¹⁶².

Важливим засобом комуністичного виховання стало **залучення учнів шкіл до піонерської та комсомольської організації**. Їх створення почалося майже одразу після наступу Червоної армії на Західну Україну. Для цього ще наприкінці листопада 1939 р. зі східних областей делегувалися піонервожаті. Але спроба перенесення цієї організації в українські та польські школи, де традиційними були пластування (після 1930 р. воно відбувалося переважно у підпільній формі) і харцежство, а також різні релігійні молодіжні осередки (марійські дружини, гуртки аніолів тощо), не завжди мала успіх.

Звісно, у російськомовних школах, куди потрапляли переважно діти червоноармійських офіцерів та радянсько-партійних чиновників, піонерські загони утворювалися доволі швидко. Так, майже одразу після відкриття школи з російською мовою навчання в Дрогобичі (грудень 1939 р.) там було створено піонерську організацію¹⁶³. Швидко започатковувалися піонерські організації і в єврейських школах. Уже 8 лютого 1940 р. відбулися перші збори учнів єврейської середньої школи Дрогобича (цікаво, що вони проходили в будинку пропаганди і агітації міському КП(б)У), де 10 відмінників прийняли в піонери. Вони, власне, стали першими піонерами міста місцевого походження¹⁶⁴. У цілому ж по школах області піонерські організації створювалися вкрай повільно й налічували переважно не більше десятка осіб. Цей факт, зокрема, відзначався на першій міській партконференції Дрогобича (24 квітня 1940 р.), де секретар МК КП(б)У П. Гребеник скаржився на малочисельність піонерських організацій¹⁶⁵.

Найгірша ситуація зі створенням піонерських осередків складалася в сільських школах, де батьки учнів були негативно налаштовані до комунізації суспільства і не бажали, щоб їх діти записувалися до піонерії через її політичні цілі, нахабну агітацію, факт провокаційного проведення своїх зборів під час церковних урочистостей. Щоправда, форми діяльності піонерів були доволі атракційними, а деякі виховні цілі (формування дисциплінованості, фізичної спритності, пропагування успіхів у навчанні) – привабливими, проте, як відзначають дослідники, власне ідейно-політичний зміст та “радянське походження аніматорів” утримували дітей від вступу до цієї організації¹⁶⁶.

¹⁶¹ *Задорожний М.* Реб’ята Жидачова веселяться // Більшовицька правда. – 1939. – № 45. – 29 грудня. – С. 4.

¹⁶² *Лебедюк П.* Зимові канікули радісний відпочинок // Більшовицька правда. – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 4.

¹⁶³ Російська школа розпочала роботу // Більшовицька правда. – 1939. – № 32. – 14 грудня. – С. 2.

¹⁶⁴ Перші піонери Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 32 (78). – 9 лютого. – С. 6.

¹⁶⁵ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 13.

¹⁶⁶ *Głowacki A.* Sowiesi wobec polaków... – S. 437.

Осередки комсомолу, як відомо, часто утворювали у школах анексованих земель за допомогою агітації, шантажу, тиску з боку директорів шкіл. Вони також не набули широкого поширення у школах Дрогобицької області. На кінець квітня 1940 р. (тобто через півроку утворення радянської влади) у школах Дрогобича було створено лише дві первинні комсомольські організації¹⁶⁷. Зауважимо, що вербування комсомольців серед учнівського контингенту більш успішно проходило в єврейських та деяких українських школах (зокрема, дрогобицькій СШ № 1 – колишній українській гімназії імені Івана Франка). Натомість у польських освітніх закладах воно зазнало краху (серед польської молоді вступ до цієї організації вважався національною зрадою¹⁶⁸). Наприклад, в обласному центрі серед прийнятих до ВЛКСМ протягом січня – квітня 1940 р. 49 молодих осіб (на жаль, не знаємо, скільки з них налажело до шкільної молоді) не було жодного представника польської національності¹⁶⁹.

У школах також утворювали клітини Міжнародної організації допомоги революції (МОДР) та гуртки друзів МОДР. У деяких школах Дрогобиччини їх організували наприкінці 1939/40 навч. року. Метою модрівських осередків декларувалася боротьба з “залишками національної ненависті, ...створення широкої платформи для сердечного і дружнього співжиття дітей різних національностей”¹⁷⁰. Найбільш частими формами праці гуртків МОДР стали святкові імпрези, стінні газети, листування з підопічними Міжнародного будинку дитинства (м. Іваново, РРФСР) та зустрічі з дітьми різних національностей. Однак обсяг діяльності МОДР у школах був невеликий, навіть символічний. Гуртки здебільшого не виявляли виховної активності.

Варто зазначити, що допомогу в налагодженні навчально-виховної, а також санітарно-гігієнічної, господарської роботи школи мали надавати й **учнівські та батьківські комітети**, що терміново утворювалися в усіх школах, відповідно до положень НКО УРСР та “Інструкції про порядок реорганізації...”. Так, під час конференції вчителів Турківського повіту 4 – 6 січня 1940 р. було ухвалено рішення протягом поточного місяця провести вибори учнівських і батьківських комітетів¹⁷¹. Як відзначає А. Гловацький, до батьківських комітетів часто входили навіть анальфabetи¹⁷². Комітети обиралися відкритим голосуванням на батьківських зборах у кожному класі (1-2 представники). План роботи батьківського комітету затверджувався директором школи, який також належав до його складу.

Співпраця школи і родини, на необхідності розширення якої неодноразово наголошували різнорангові чиновники від освіти, здебільшого полягала у звичайному використанні батьківського авторитету задля досягнення кращої

¹⁶⁷ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 12.

¹⁶⁸ *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków...* – S. 438.

¹⁶⁹ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 12.

¹⁷⁰ *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków...* – S. 438.

¹⁷¹ *Задорожний М.* На повітовій конференції вчителів // Більшовицька правда. – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3.

¹⁷² *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków...* – S. 439.

успішності та більшої дисциплінованості учня. У разі, коли батьки ігнорували зауваження та побажання шкільних педагогів, керівництво школи навіть могло звернутися зі скаргою до підприємства чи установи, де вони працювали. Приклад такої “співпраці між школою і родиною” було висвітлено в газетній публікації “Міцний зв’язок зі школою”. Директор школи № 7 (м. Дрогобич) повідомив профспілкову організацію Дрогобицького обласного суду про незадовільні поведінку та успішність учня Д. М., батьки якого працювали в цій установі. При цьому додав, що, незважаючи на неодноразові розмови з батьками, учень “не виправляється”. Негайно були скликані профспілкові збори, які обговорили питання про виховання дітей і особливо зупинилися на згаданому випадку. Цей захід, очевидно, відіграв свою роль, адже незабаром місцевком профспілки обласного суду отримав зі школи листа, в якому повідомлялося: *“учень вже регулярно відвідує школу, добре готується до уроків і виправив свою поведінку”*¹⁷³. Ці та інші приклади яскраво засвідчують притаманний радянській школі загалом авторитарний характер виховання молодого покоління, що поступово поширювався на реорганізовану освітньо-виховну систему західноукраїнського регіону загалом і Дрогобиччини зокрема.

Отже, реорганізація навчального процесу у школах Дрогобиччини (1939 – 1941 рр.) відбувалася за радянським зразком, але з урахуванням місцевої специфіки – наявності значної частки польського та єврейського населення. Запровадивши радянський навчальний план, нова влада змушена була брати до уваги мовнонаціональну форму шкіл, а отже, виділяти певну кількість годин для вивчення рідної мови та літератури, при цьому залишаючи найбільшу серед навчальних предметів кількість урочного часу для вивчення власне російської мови та літератури. Методика навчання школярів також перетворилася на апробовані в Радянському Союзі засади і охоплювала, зокрема, розпропаговану “боротьбу” за успішність (що нерідко виливалося в штучне завищення оцінок) та відвідування учнів. Зміст навчального матеріалу, особливо гуманітарних предметів, характеризувався вихолощенням національної складової і впровадженням класово-комуністичних постулатів.

Усе це тісно пов’язувалося з реорганізацією системи виховання західноукраїнської шкільної молоді. Нові виховні завдання реалізовувалися, звісно ж, у школах та дитячо-юнацьких організаціях (піонерія, комсомол) за допомогою таких форм роботи: масові урочисті заходи, доповіді, бесіди, участь в театральних виставах, відвідування відповідних кіносеансів, видання спеціальних номерів шкільних газет, організація політичних та атеїстичних читань, підготовка відповідних альбомів, творення кутків вільнодумства та гуртків безбожників тощо. Школа, за словами І. Кошарного, *“була перетворена в знаряддя диктатури пролетаріату в боротьбі за соціалізм, за комуністичне виховання підростаючого покоління”*¹⁷⁴. Іншими словами, вона повинна була

¹⁷³ Кирилюк І. Міцний зв’язок з школою // Більшовицька правда. – 1941. – № 80 (430). – 5 квітня. – С. 3.

¹⁷⁴ Кошарний І.Я. У сузір’ї соціалістичної культури... – С. 17.

виконувати роль інструменту у справі формування “нової людини” – обізнаного і вмілого, повністю підконтрольного владі працівника без стійких релігійних та національних переконань. Проте, очевидно, радянській владі забракло часу повномасштабно розгорнути в регіоні систему комуністичного виховання, не кажучи вже про досягнення позитивних результатів у трансформації свідомості молоді.

в) позашкільна робота

На теренах Дрогобицької області протягом 1939 – 1941 рр. утворено мережу позашкільних навчальних і виховних закладів для дітей.

До перших належали **спеціальні школи для обдарованих дітей**, передовсім музичні. У Дрогобичі створення дитячої музичної школи було заплановано ще на початку грудня 1939 р.¹⁷⁵ Постановою Раднаркому УРСР 19 грудня 1939 р. передбачалося організувати в області українську дитячу музичну семирічну школу, надавши їй приміщення “Народного дому” в Дрогобичі¹⁷⁶. Незабаром на основі філії приватного музичного інституту імені М. Лисенка у м. Стрию організовано середню музичну школу. У Ходорівській музичній школі, яка діяла при місцевому цукрозаводі, у березні 1940 р. уже навчалось 70 дітей робітників¹⁷⁷. Наприкінці цього року дитячу музичну школу (керівник Є. Ліхтова) було організовано й на нафтопереробному заводі № 2 м. Дрогобича, де на січень 1941 р. навчалось 15 юних талантів¹⁷⁸. Крім того, подібні школи було відкрито в Перемишлі та Самборі.

Спеціальними навчально-виховними закладами позашкільного характеру стали **дитячі будинки**, яких радянські історики нарахували в межах області аж 23¹⁷⁹. На жаль, з огляду на брак джерел, не можна верифікувати цю інформацію. Достовірно відомо, що в селищі Розділ Миколаївського району існував дитячий будинок, у якому на січень 1941 р. виховувалося 45 колишніх безпритульних¹⁸⁰. Такі ж установи діяли в Бориславі (3 дитбудинки, один з яких названо на честь І. Франка), Дрогобичі (колишній виховний заклад заводу “Польмін”, у приміщенні якого існували сиротинець і початкова школа № 6), Турці, Дашаві (для 40 дітей)¹⁸¹. Можливо, до вказаного числа (23 дитбудинки) дослідники включили й спеціальні навчальні заклади, школи-інтернати. За

¹⁷⁵ *Колодрубець М.* Право на освіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 26. – 5 грудня. – С. 2;

¹⁷⁶ *Культурне життя в Україні...* – С. 70.

¹⁷⁷ *Право на освіту* // Більшовицька правда. – 1940. – № 61 (107). – 14 березня. – С. 3.

¹⁷⁸ *Фукс Р.* Музикальна школа на заводі // Більшовицька правда. – 1941. – № 20 (370). – 25 січня. – С. 4.

¹⁷⁹ *Кошарний І.Я., та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 172.

¹⁸⁰ *Гомельський Я.* Виховання колишніх безпритульних // Більшовицька правда. – 1941. – № 21 (371). – 26 січня. – С. 4.

¹⁸¹ *Історія міст і сіл...* – С. 108, 817, 856; *Czarkowska H.* Zakład Wychowawczy “Polmin” 1941 – 1944 // *Ziemia Drohobycska.* – 1998. – Nr. 11. Cz. 1. – S. 44.

постановою РНК УРСР від 26 лютого 1940 р. “Про організацію дитячих закладів (дитячих будинків, дитячих садків і шкіл-інтернатів) в західних областях УРСР” у Дрогобицькій області до 15 березня того ж року мали відкрити дві школи для глухонімих і одну для незрячих дітей. Уже до 1 травня 1940 р. при дитячих будинках і школах-інтернатах слід було створити навчальні майстерні, забезпечивши їх устаткуванням, навчальними планами, програмами, підручниками та наочним приладдям¹⁸². Вище згадувалося, що у селі Калинів Дублянського району діяла школа для незрячих дітей.

До виховних позашкільних навчальних закладів, що виникли на Дрогобищині в 1940 р., належать **Палац і клуби піонерів, технічні та екскурсійно-туристичні станції**.

Ще в грудні 1939 р. обком КП(б)У, зваживши на постанову обкому ЛКСМУ, прийняв рішення відкрити в Дрогобичі Палац піонерів у прекрасному будинку на вул. Міцкевича, 13, який колись належав бургомістру Раймонду Ярошу¹⁸³. 25 січня 1940 р. на засіданні бюро обкому компартії було ухвалено постанову про організацію обласного Палацу піонерів і надання для нього “будинку Яроша”. Крім того, обласний комітет компартії зобов’язав завідувача облвно В. Кравця і секретаря обкому КП(б)У з кадрових питань О. Марсіна підібрати директора Палацу піонерів, завпеда та методистів гуртків і студій, а міську раду – забезпечити виділення фондів, меблів, килимів та іншого обладнання із націоналізованого майна для устаткування Палацу піонерів; доручив обкомові ЛКСМУ та облвно скласти план політмасової і виховної роботи дітей у цій установі, а також розгорнути відповідну масово-виховну роботу у школах задля “укомплектування” учнями гуртків і студій Палацу піонерів. Його відкриття партійно-радянська влада приурочила до 18-х роковин РСЧА – 23 лютого 1940 р.¹⁸⁴ (див. додаток 5). Завідувач сектору культури відділу пропаганди обкому КП(б)У Михайло Захарченко, надаючи довідку своєму керівництву, рекомендував у будинку, призначеному на Палац піонерів, провести ремонт, зокрема, побудувати сцену для театральної зали, а також установити звуковий кіноапарат, рояль та піаніно¹⁸⁵. І. Кузьменко в пресовій статті “Хвилюючі питання”, зауважуючи, що багато учнів після шкільних занять тиняється вулицями, писав: “Дрогобицький Палац піонерів мусить стати центром організації і методичного керівництва масовою позашкільною роботою в школах області”¹⁸⁶.

У кожному місті Дрогобицької області створювався Будинок або наймні Клуб піонерів, працівники яких зобов’язувалися піклуватися про

¹⁸² Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду 1917 – 1959 рр. Збірник документів в двох томах. – Т. 1 (1917 – червень 1941). – К.: Державне вид-во політ. л-ри, 1959. – С. 805-807.

¹⁸³ Будинок піонерів // Більшовицька правда. – 1939. – № 44. – 28 грудня. – С. 4.

¹⁸⁴ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 14. – Арк. 58 – 59; Спр. 15. – Арк. 101.

¹⁸⁵ Там само. – Спр. 15. – Арк. 102.

¹⁸⁶ Кузьменко І. Хвилюючі питання // Більшовицька правда. – 1940. – № 75 (121). – 31 березня. – С. 4.

налагодження різноманітної гурткової роботи, проведення урочистостей та святкувань, екскурсій та походів. Особливою активністю відзначалася діяльність подібних установ у період шкільних канікул. Для радянської виховної системи було важливо жодного дня не залишати дитину поза комуністичним виховним впливом. Тож уже в перші (зимові) канікули 1939/40 навч. року піонервожаті, комсомольці та класні керівники організовували різні виховні заходи. Так, у Самборі, Миколаєві та Роздолі в усіх школах були проведені дитячі ранки, на яких читалися лекції про життя і діяльність Сталіна, в Жидачеві організовано дитячі кіносеанси в місцевому театрі, де демонструвалася картина “Гірський марш”¹⁸⁷. Першого ж дня зимових канікул у Бориславі проведено загальноміський вечір школярів до дня народження Сталіна. У бориславських кінотеатрах діти переглядали кінокартини “Цирк”, “Шукачі щастя”, взяли участь у загальноміському шашковому турнірі та лижних змаганнях¹⁸⁸. Зимові канікули 1939/40 навч. року закінчилися для учнів шкіл Борислава та інших міст області загальноміськими олімпіадами художньої самодіяльності.

Власне проведення *олімпіад художньої самодіяльності школярів* стало чи не основною формою позашкільної педагогічної роботи в канікулярний час, а відповідальність за їх проведення лягала на державні (освітні) відомства і місцеві партійні, комсомольські та піонерські організації. Процес проведення олімпіади був тріступеневим: школа, місто та район, область. У гімназії № 3 (м. Дрогобич) проведення гімназійної олімпіади художньої самодіяльності запланували вже на 3 січня 1940 р.¹⁸⁹ Міські ж дитячі олімпіади припадали на останні числа зимових канікул та перші дні другого навчального півріччя (у Дрогобичі – 9 січня, а Перемишлі – 10 січня 1940 р.¹⁹⁰). Такий графік мав на меті зайняти дітей творчою роботою у розбудованих радянською владою виховних структурах, не дозволивши їм “гайнувати” час на різдвяних релігійних святкуваннях. У Бориславі перша олімпіада художньої самодіяльності відбулася в кінотеатрі “Палас”, де зібралося 1500 глядачів. Репертуар шкільних гуртків, які брали в ній участь, вирізнявся чіткою ідеологічною спрямованістю. Так, бориславську міську олімпіаду розпочав хор школи № 3, який виконав “Інтернаціонал”, “Пісню про Сталіна” і “Комсомольську далекосхідну”. Учениця торгівельної школи Фріда Вайдман прочитала дві повісті: “Зустріч з товаришем Сталіним” і “Мій новий рік”. Вихованець дитячого будинку ім. І. Франка Стась Лис продекламував вірш “На Західній Україні”. Журі ж олімпіади преміювало ученицю Міну Вагнер, яка

¹⁸⁷ *Тепман М.* Дитячі ранки, ялинки // Більшовицька правда. – 1939. – № 39. – 22 грудня. – С. 4; По всіх школах повіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 4.

¹⁸⁸ Веселі канікули у бориславських школярів // Більшовицька правда. – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 4.

¹⁸⁹ Новорічна ялинка // Більшовицька правда. – 1939. – № 41. – 24 грудня. – С. 4.

¹⁹⁰ Творчість дітей // Більшовицька правда. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4; Міська олімпіада художньої самодіяльності школярів // Там само.

намалювала великий портрет Сталіна¹⁹¹. Олімпіада дрогобицьких школярів почалася піснею “Про батька народного, про рідного Сталіна”, яку виконав хор української школи № 1 ім. І. Франка. Подібні пісенні “шедеври” прозвучали на олімпіадах в Жидачеві, Перемишлі, Самборі, а також селах Стебник та Мединичі¹⁹².

До речі, радянська преса використала цей захід для демонстрації “кращих якостей радянських школярів Дрогобиччини”. Відомо, що одним із наймолодших учасників і переможців Дрогобицької міської олімпіади художньої самодіяльності серед дітей був учень 3-го класу школи № 1 Зиновій Барнич, піаніст. У газеті “Більшовицька правда” хлопець нібито писав (мабуть, за нього написали): *“Коли я грав, то дивився на стіну, де висів портрет нашого батька, великого Сталіна, і з-під пальців моїх, від струн тонких вирвалися теплі і милі акорди, я дякував батькові рідному, батькові мудрому, Сталіну великому, за життя чудове, коли моя мрія – стати музикантом – здійснюється”*¹⁹³. У подібних тонах з’явилися статті інших переможців міської дитячої олімпіади в Дрогобичі – Івана Крупецького та Фені Келлер.

Наступний тур міських і районних олімпіад прокотився Дрогобиччиною під час весняних канікул 1940 р. Зокрема, в Дрогобицькій міській олімпіаді відзначилася учениця 5 класу школи № 5 Рися Жабовська, виконавши соло-вальс. Колектив учнів цієї ж школи майстерно продемонстрував танці “Краков’як”, “Трояк”. Відзначилася й школа № 9 – учні поставили уривки з “Гамалії” Т. Шевченка (декламувала учениця Дарія Городиська)¹⁹⁴.

За підсумками двох турів наприкінці червня 1940 р. у Дрогобицькому обласному Будинку народної творчості відбулася перша обласна олімпіада дитячої творчості. У ній взяли участь представники шкіл 34 міст і районів області (було зареєстровано 56 колективів і 56 соловиконавців). Серед кращих колективів виявився хор з 30 учнів школи села Чорна Устрикодолішнього району. З окремих виконавців, на думку журі, виділявся учень неповної середньої школи села Синьовидне Вижне Сколівського району Богдан Боднар, оскільки декламував власний вірш “Ленінська правда”. Вразив присутніх учень музичної школи м. Перемишля Роман Федевич, виконавши на скрипці другу частину концерту П. Чайковського¹⁹⁵.

До другої обласної олімпіади дитячої художньої самодіяльності, яка мала відбутися влітку 1941 р., власті почали готуватися заздалегідь. Вже у грудні 1940 р. секретар Дрогобицького обкому ЛКСМУ А. Сергєєв зобов’язував комсомольців мобілізувати актив молоді, вчителів, піонерів на поліпшення

¹⁹¹ Бокало Д. Перша художня олімпіада в Бориславі // Більшовицька правда. – 1940. – № 10 (56). – 12 січня. – С. 4.

¹⁹² Ширити художню самодіяльність школярів // Більшовицька правда. – 1940. – № 10 (56). – 12 січня. – С. 1.

¹⁹³ Лунають радісні пісні про щасливе дитинство // Більшовицька правда. – 1940. – № 10 (56). – 12 січня. – С. 3.

¹⁹⁴ Купченко І. Друга міська олімпіада // Більшовицька правда. – 1940. – № 78 (124). – 4 квітня. – С. 3.

¹⁹⁵ Комарова І. Молоді таланти // Більшовицька правда. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 3.

роботи гуртків, розгорнути “соціалістичне змагання за кращу школу, кращий район по художній самодіяльності”¹⁹⁶. Однак, зважаючи на початок німецько-радянської війни, ці заходи виявилися марними.

Іншою, не менш важливою частиною позашкільної роботи піонерської та комсомольської організації, стало налагодження літнього відпочинку школярів в *піонерських таборах та дитячих майданчиках*. Звісно ж, піонерські табори створювалися на відпочинкових базах (колоніях) державних та приватних гімназій, які діяли ще до 1939 р. Найбільш відомим в області став піонерський табір поблизу с. Старява Хирівського району, де часто відпочивали учні перемишльських шкіл. Планувалося, що протягом літа 1940 р. у ньому виховуватиметься та оздоровлюватиметься приблизно 200 дітей (на початок липня там зафіксовано 100 піонерів і школярів)¹⁹⁷. Такі ж табори були створені, зокрема, й на базі оздоровчо-відпочинкових установ Трускавця і Моршина. Так, у липні 1940 р. там відпочивали дві групи школярів із Ходорова¹⁹⁸.

Як відомо, польська освітньо-виховна система практикувала організацію так званих “півколоній” – тимчасових літніх денних таборів при школах, у яких учителі займалися виховною роботою з учнями. Тадеуш Сахай (1929 р.н.) із села Вацевичі згадує, що з приходом радянської влади “півколонії” під час вакацій уже не організовувалися¹⁹⁹. Однак натомість створювалися дитячі майданчики, які за типом організації дещо нагадували довоєнні “півколонії”. Наприклад, у селах Бортники та Бородчиці Ходорівського району було організовано дитячі майданчики, де у липні 1940 р. відпочивало 100 дітей²⁰⁰. Слід зауважити, що новим освітнім властям подекуди вдавалося охопити табірно-майданчиковими формами позашкільної виховної роботи доволі значне число дітей. Зокрема, уже на 9 липня 1940 р. приблизно 750 дітей стрийчан знаходилося в різних піонерських таборах, дитячих майданчиках, а також будинках відпочинку Дрогобицької області²⁰¹.

Ще однією формою позашкільної виховної роботи була *організація різних спортивних змагань школярів* під час канікул. На початку липня 1940 р. відбулася перша обласна спартакіада школярів і піонерів. У легкоатлетичних змаганнях взяло участь 65 юних спортсменів міст Дрогобича, Самбора, Борислава, Стрия, Перемишля. Зауважимо, що на ній високі досягнення демонстрували учні самбірських шкіл, які перемогли в командній першості. Зокрема, учениця Бронштатер, змагаючись у групі дівчат віком 14-15 років, метнула диск на 20,25 м. У змаганнях юнаків віком 16-17 років спортсмен із Самбора Шало метнув ядро на 12,8 м.²⁰² Спортивні змагання школярів під час

¹⁹⁶ Сергєєв А. Успіхи в позашкільній роботі // Більшовицька правда. – 1940. – № 285 (331). – 8 грудня. – С. 4.

¹⁹⁷ Відкриття піонерського табору // Більшовицька правда. – 1940. – № 146. – 26 червня. – С. 3; Веселі канікули // Більшовицька правда. – 1940. – № 154. – 3 липня. – С. 2.

¹⁹⁸ Дитячі майданчики, садки // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.

¹⁹⁹ Sahaj T. Z Wacowic do Polski w jesieni 1945 r. // Ziemia Drohobycka. – 2001. – Nr. 14. – S. 36.

²⁰⁰ Дитячі майданчики, садки // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.

²⁰¹ Культурний відпочинок // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.

²⁰² Перша спартакіада школярів // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.

зимових канікул, зазвичай, обмежувалися лижними перегонами. Щоправда, узимку значна увага присвячувалася проведенню воєнізованих ігор. Відомо, що у піонерській воєнній грі “На штурм” брали участь учні середньої школи № 12 м. Дрогобича. А в бориславській школі № 1 під час зимових канікул 1940/41 навч. року щоденно збиралися 500-600 дітей – учасників такої ж гри. Вони змагалися у лижних перегонах, складали норми “Будь готовий до праці та оборони” (БГПО)²⁰³. Зауважимо, що популяризація серед піонерської молоді 1930-1940-х рр. воєнізованих ігор була цілеспрямованим заходом радянських властей і зумовлювалася мілітаризацією суспільства Радянського Союзу, а отже, задекларованою “потребою” готувати молодь до боротьби з “імперіалістичними ворогами”. Цій же меті слугувало залучення дітей та юнацтва до гуртків протиповітряної та хімічної оборони (ППХО). Так, уже на кінець 1940 р. дрогобицькі школи №№ 1, 3 та 12 підготували декілька інструкторів ППХО з числа учнів десятих класів. А у школі № 3 ці інструктори підготували до складання на значок БГПО 105 учнів, “Готовий до праці та оборони” (ГПО) – 35 учнів, “Будь готовий до санітарної оборони” (БГСО) – 39 учнів, “Готовий до санітарної оборони” (ГСО) – 52 учні²⁰⁴.

Як відомо, крім піонерських клубів та будинків для школярів, радянські власті намагалися створити **дитячі технічні станції**. Уже в березні 1940 р. новою владою було поставлено завдання створити першу дитячу технічну станцію в області²⁰⁵. На жаль, ми не диспонуємо інформацією про кількість відкритих в області дитячих технічних станцій. Однак відомо, що члени цих позашкільних установ Дрогобиччини брали участь в деяких республіканських заходах. Зокрема, на III-й республіканський зліт юних натуралістів і дослідників, який почав свою роботу 25 липня 1940 р. у Києві, Дрогобицький обласний відділ народівити скерував делегацію з п’яти кращих юних натуралістів шкіл м. Дрогобича²⁰⁶.

Отже, протягом 1939 – 1941 рр. новій владі вдалося організувати розгалужену мережу позашкільних навчально-виховних закладів та установ. До їх складу належали музичні школи, школи для осіб із психофізичними вадами, Палац і клуби піонерів тощо. Головним завданням позашкільних навчально-виховних осередків було заповнення майже усього зайвого часу учнів задля забезпечення “правильного” виховного впливу. На це й спрямовувалася широка серія позашкільних виховних заходів на зразок олімпіад художньої самодіяльності, спортивних змагань тощо.

²⁰³ Федянович І. “На штурм” // Більшовицька правда. – 1941. – № 6 (356). – 8 січня. – С. 4; Веселі канікули // Більшовицька правда. – 1941. – № 8 (358). – 10 січня. – С. 4.

²⁰⁴ Москаленко А. Навчально-виховна робота в школах Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.

²⁰⁵ Кузьменко І. Хвилюючі питання // Більшовицька правда. – 1940. – № 75 (121). – 31 березня. – С. 4.

²⁰⁶ Рихтицький Р. На зліт юннатів // Більшовицька правда. – 1940. – № 173 (219). – 27 липня. – С. 4.

г) педагогічні кадри

Реорганізація шкільництва і повноцінна реалізація радянських навчальних програм та комуністичного виховання потребувала від органів управління освітою особливої уваги до учительських кадрів. Завдання нової влади у цій сфері полягало в тому, щоб, по-перше, забезпечити потрібною кількістю вчителів шкільну мережу, яка значно розширювалася, по-друге, організувати підвищення педагогічної кваліфікації, тому що значний відсоток учителів не мав належної освітньої підготовки (перепідготовка була потрібною передовсім тим учителям, які через багаторічне безробіття були відірвані від школи), по-третє, *“допомогти вчителям глибоко оволодіти марксистського-ленінською теорією, організувати вивчення радянської педагогіки, принципів організації навчально-виховної роботи в радянській школі, досвіду роботи кращих вчителів”*²⁰⁷.

Перше завдання реалізовувалося за рахунок залучення до педагогічної роботи місцевих безробітних учителів. Зауважимо, що вже у жовтні 1939 р. давався взнаки брак учителів, особливо у школах з одноособовою обсадою. Причини цього явища були різними: деякі учителі потрапили до війська на початку німецько-польської війни, інші втекли за кордон, рятуючись від більшовиків, треті поспішили вийти на пенсію тощо. Наприклад, народна школа III ступеня в селі Літиня Дрогобицького повіту восени 1939 р. утратила відразу п'ять учителів: Яків та Ганна Думин стали пенсіонерами, Ян Пуц і Зигмунд Новотін пішли добровольцями на війну з гітлерівцями, а Гелена Ожехувна-Стеців виїхала до Варшави²⁰⁸.

Нова влада намагалася залучити на вакантні учительські посади у школах усіх охочих, інколи випадкових людей з мінімальною кваліфікацією²⁰⁹. Пресові видання рясніли оголошеннями про набір на роботу безробітних учителів. Зокрема, 11 листопада 1939 р. в обласній газеті “Більшовицька правда” з'явилося оголошення із закликом до учителів, які до того часу ще не отримали роботу, подати до відділу народівіти Дрогобича документи про освіту, кваліфікацію і стаж роботи²¹⁰. Подібне оголошення було надруковане в тій же газеті 10 грудня²¹¹. Однак педагогів у школах й надалі не вистачало, тож обласний відділ освіти прийняв рішення запросити до учительської праці осіб, які закінчили гімназії старого типу (до шкільної реформи 1932 р.) та ліцеї (після згаданої реформи)²¹².

²⁰⁷ Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 21.

²⁰⁸ Особистий архів автора (далі – ООА). Спогади Марії Іванівни Кемпи, 1931 р.н. (записано 1.12.2001 р. у с.Літиня)

²⁰⁹ *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków...* – S. 414.

²¹⁰ Оголошення [для вчителів про подання документів до відділу освіти Дрогобича] // Більшовицька правда. – 1939. – № 6. – 11 листопада. – С. 2.

²¹¹ Оголошення [про працю для безробітних вчителів] // Більшовицька правда. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2.

²¹² Оголошення [про можливість випускникам гімназій отримати учительську посаду] // Більшовицька правда. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2.

Як бачимо, радянські власті все ж визнавали освіту на рівні середньої школи достатньою для учительської праці принаймні в початковій школі.

Подібні заходи сприяли суттєвому поповненню педагогічних кадрів у школах. Наприклад, у нововідкритій у грудні 1939 р. неповній середній єврейській школі в Самборі, 18 з 22 вчителів до цього часу були безробітними²¹³. На грудень 1939 р. лише в Дрогобицькому повіті отримали працю за одними даними – 310 вчителів (див. додаток 2), за іншими – 242, а в Рудківському повіті на січень 1940 р. таких нараховувалося 125 осіб²¹⁴. Безпосередньо у школах обласного центру до квітня 1940 р. було працевлаштовано 253 педагоги²¹⁵. Когорта вчителів поступово зростала. Так, у Перемишльському повіті до війни працювало 406 учителів, а на 5 січня 1940 р. – вже 556²¹⁶.

Однак брак учителів залишався доволі відчутним – на 1 січня 1940 р. лише неповні середні школи Дрогобицької області потребували 759 педагогів²¹⁷. Цю проблему намагалися розв'язати і за рахунок скерування до шкіл Дрогобиччини педагогічних кадрів зі східних областей УРСР. Як відомо, у перші місяці після возз'єднання Наркоматом освіти надіслано до шести західних областей 1066 учителів²¹⁸. На жаль, не знаємо, скільки з них потрапило на роботу до шкіл Дрогобицької області, але припускаємо, що не більше шостої частини (177 – 178 осіб). Це, звісно ж, поповнило педагогічний контингент, але проблему нестачі кадрів не розв'язало. За п'ять місяців радянської влади в області, за офіційними даними, кількість учителів зросла з 2365 до 4529 осіб (з них 2052 – колишні місцеві безробітні вчителі), але на березень 1940 р. школи Дрогобиччини потребували ще 1435 педагогів²¹⁹.

Наведені цифри дають певну, хоч і не стовідсотково надійну можливість підрахувати кількість надісланих до Дрогобицької області вчителів “зі Сходу”. Якщо чисельність учителів від жовтня 1939 р. до березня 1940 р. зросла з 2365 до 4529 осіб, то кадрове поповнення становило 2164 педагогів. Але 2052 із них до того були безробітними, тобто місцевими вчителями, натомість чисельність “немісцевих”, надісланих за призначенням педагогів, складає 112 осіб (на березень 1940 р.). Однак такі обчислення, хоч і математично правильні, не можуть вважатися істинними, адже за ці ж п'ять місяців зі шкіл пішло чимало вчителів (недостатня кваліфікація, відмова від перекваліфікації, арешти, виселення тощо). Тому кадрове поповнення могло складати не 2164 педагогів, а значно більше.

²¹³ *Тепман М.* В новій школі // *Більшовицька правда.* – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 4.

²¹⁴ *І.Ш. (Іван Швець).* Використують право на освіту // *Більшовицька правда.* – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2; *Кузьменко І.* Вчитись самим, вчити по-новому // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 9 (55). – 11 січня. – С. 2; *Андросенко П.* Виховання дітей – почесна справа // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 14 (60). – 17 січня. – С. 4.

²¹⁵ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. – 1. – Арк. 21.

²¹⁶ В обкомі КП(б)У // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 4 (50). – 5 січня. – С. 2.

²¹⁷ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 57 – 58; Спр. 15. – Арк. 99 – 99зв; За нові успіхи радянської школи // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 5 (51). – 6 січня. – С. 1.

²¹⁸ *Соколовська Т.Г.* Культурне будівництво... – С. 231.

²¹⁹ Право на освіту // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 61 (107). – 14 березня. – С. 3.

Наплив учителів зі східних областей поступово зростав, тому вже на початок 1940/41 навч. року кількість педагогів у школах Дрогобиччини сягнула 5291 осіб (див. табл. 8). Отже, порівняно з березнем 1940 р., кількість шкільних педагогів збільшилася на 762 людини. Безумовно, майже всі вони були “скеруванцями” зі східних регіонів УРСР. Зрештою, як твердить спираючись на архівні документи І. Кошарний, до шкіл Дрогобицької області у 1940 р. зі східних областей України було надіслано 700 учителів²²⁰. Їх переважно скеровували до міських шкіл, інколи значними групами. Для прикладу, у єдиній середній школі міста Миколаїв влаштовано на роботу 8 приїжджих педагогів²²¹.

Таблиця 8. Чисельність учителів загальноосвітніх шкіл у західних областях УРСР у 1940/41 н. р. (без шкіл робітничої, сільської молоді та дорослих).

Області	Кількість учителів
Волинська	5025
Дрогобицька	5291
Львівська	6854
Рівненська	5077
Станіславська	5965
Тернопільська	6688
Разом	34901

Джерело: Народна освіта та педагогічна наука в Українській РСР (1917 – 1967) / Ред. кол.: Бондар А.Г., Дзеверін О.Г. та ін. – К.: Рад школа, 1967. – С. 91.

Згідно зі звітом секретаря Дрогобицького обкому компартії С. Олексенка, складеному у перші місяці після звільнення регіону від німецької окупації (серпень 1944 р.), напередодні війни (тобто на червень 1941 р.) у школах області нібито працювало 5400 учителів²²². А історик Г. Стефанюк, посилаючись на С. Сворака, наводить, на нашу думку, надто завищену цифру, стверджуючи, що в області на 1940/41 навч. рік працювало 5917 педагогів²²³. Безумовно, понад п'ять тисяч учителів змогли забезпечити основні потреби шкіл Дрогобицької області у кадрах. Зауважимо, що завдяки політиці залучення до праці місцевих кадрів, а також скерування педагогів зі східних областей, змінився й національний склад учителів. Якщо 1939 року більшість учителів Дрогобича становили

²²⁰ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250; Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина... – С. 171; ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 100. – Арк. 25.

²²¹ Маркевич О.В., Орел М.Д. Миколаїв // Історія міст і сіл... – С. 446.

²²² ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 71.

²²³ Стефанюк Г. Соціальна парадигма українського шкільництва в Галичині у роки німецької окупації (1941-1944 рр.) // Архіви окупації. 1941-1944. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – С. 816.

поляки, то на квітень 1940 р. у школах міста працювало 142 вчителів-українців, 111 поляків, 13 росіян, 77 євреїв²²⁴.

Підвищення педагогічної кваліфікації педагогів нові власті спочатку налагоджували через систему швидких курсів. Однак зазначимо, що підвищення кваліфікації потребували не лише місцеві, а й скеровані зі східних регіонів учителі, професійна підготовка значної частини яких здебільшого обмежувалася пришвидшеними педагогічними курсами або щойно закінченими педагогічними училищами²²⁵. Для прикладу, відправлений наприкінці серпня 1940 р. до Дрогобицького краю з Кіровоградщини “учитель” Михайло Трохименко встиг пройти лише двомісячні (25 червня – 20 серпня 1940 р.) підготовчі курси вчителів математики 5 – 7-х класів при Кіровоградському облвн. Причому основні курсові предмети (алгебра, геометрія, історія ВКП(б)) він спромігся скласти на “посередньо”, тільки арифметику та методику математики – на “добре”²²⁶.

Наприкінці 1939 – початку 1940 рр. були організовані короткотермінові курси для вчителів історії, географії, української мови і літератури, російської мови і літератури. У січні 1940 р. відкрито річні обласні курси для підготовки і перепідготовки вчителів неповних середніх шкіл, випускниками яких стали 732 учителі для 1 – 4-х класів та 374 для 5 – 7-х класів²²⁷. До речі, як повідомляла вчителька Роздільської НСШ Р. Фоглер, виклади там здійснювали лектори зі східних областей²²⁸. Проводилися одно-двомісячні курси шкільних учителів і в районних центрах. Так, у Самборі після закінчення 1939/40 навч. року організовано курси вдосконалення і підготовки вчителів 1 – 4-х класів та перепідготовки викладачів української мови 5 – 7-х класів, де навчалося 328 (за іншими даними – 329) учителів різних районів області²²⁹. Підготовку ж радянського вчителя до праці у польськомовних школах мали забезпечити методичні та мовні курси: короткі – тритижневі (25 грудня 1939 – 15 січня 1940 р.), місячні влітку 1940 р., а також довші (2 – 3 або 5 – 9 місяців). Опріч

²²⁴ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. Спр. 1. – Арк. 21; *Понт Р.* Трансформація етносоціального складу населення Дрогобича наприкінці 30-х років ХХ століття // *Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921 – 1931): Матеріали міжнарод. наук. конф-ї, Дрогобич, 8-9 жовтня 2004 р./* Упоряд В.Футала. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 176.

²²⁵ *Bonusiak W.* *Polityka ludnościowa...* – S. 319.

²²⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 145.

²²⁷ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 100. – Арк. 25; *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250, 252; *Кошарний І.Я. та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 171 – 172; Загалом у західних областях УРСР протягом 1940 р. курсовими формами підготовки було охоплено 3819 учителів 1-4 класів і 1979 учителів 5-7 класів. За рішенням РНК УРСР з 1 жовтня 1940 р. розпочали роботу річні курси з підготовки вчителів 5-7 класів у кількості 1500 осіб (Див.: *Кошарний І.Я.* У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 21 – 22).

²²⁸ *Фоглер Р.Ю.* Підвищую свою кваліфікацію // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 173 (219). – 27 липня. – С. 4.

²²⁹ Нові кадри вчителів // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4; *Кріль М.* Старосамбірщина на початку Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.) // *Літопис Бойківщини.* – 2010. – Ч. 2/79(90). – С. 53.

типово шкільної проблематики, там викладалися міжнародна ситуація, політика партії, антирелігійна теорія. Їх учасниками були вчителі (навіть тимчасово безробітні), директори та їх заступники²³⁰.

Крім того, було організовано систематичне проведення консультацій у міських та районних педагогічно-методичних кабінетах. З лютого 1940 р. розпочав роботу обласний Інститут удосконалення кваліфікації учителів²³¹, який брав активну участь в організації власне курсової роботи зі шкільними педагогами. Як уже зазначалося, підвищення педагогічної кваліфікації вчителів проводилося у школах та педагогічних куцях методом взаємовідвідування уроків, проведенням виставок кращих планів-конспектів уроків, обговорення “передового” педагогічного досвіду на педрадах тощо. Певну роль у цьому процесі відігравали наради вчителів шкіл міста або району, де відбувалися, зокрема, й секційні засідання вчителів-предметників.

Проте, як зауважує А. Гловацький, незважаючи на подекуди цікаві форми методичної роботи, у практиці методичної підготовки вчителів головна увага все ж присвячувалася піднесенню ідейно-політичного рівня вчителів²³². Саме в **індоктринації педагогів полягало третє завдання** радянських освітніх властей щодо місцевих учительських кадрів. Звісно ж, головна відповідальність за ідеологічний рівень свідомості вчителя лягала на партійні організації – первинні, міські, районні. Щоправда, справа утворення первинних парторганізацій у школах просувалася повільно. Наприклад, на квітень 1940 р. у навчальних закладах м. Дрогобича (а це 12 загальноосвітніх, торгівельна та технічна школи) вдалося сформувати лише три парторганізації²³³. З метою підвищення “політичної” свідомості вчителів і “оволодіння ними марксистсько-ленінською теорією”, міськкоми і райкоми партії організували читання лекцій та проведення консультацій з історії ВКП(б) і СРСР, праць К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, питань науки, літератури тощо²³⁴. Певна роль відводилася і комсомолові, який такими ж методами мав працювати з молодими педагогами. У середині січня 1940 р. Дрогобицький райком ЛКСМУ провів нараду молодих учителів з питання реалізації рішень X пленуму ВЛКСМ²³⁵. Варто зауважити, що основним контингентом для “ідеологічної обробки” були, звісно ж, місцеві педагоги, особливо ті, які в часи польської державності не мали змоги отримати працю. Їх

²³⁰ *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków...* – S. 433-434.

²³¹ *Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині...* – С. 252; *Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина...* – С. 172.

²³² *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków...* – S. 435.

²³³ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 8.

²³⁴ *Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині...* – С. 252; *Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина...* – С. 172; Наприклад, 2 лютого 1940 р. у міськвідділі освіти Дрогобича було прочитано лекцію для вчителів “Тези Леніна-Сталіна про перемогу комунізму в одній країні” (Див.: Лекція для вчителів // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 27 (73). – 3 лютого. – С. 4).

²³⁵ *Лебедюк П. Народа молодих учителів // Більшовицька правда*. – 1940. – № 27 (73). – 3 лютого. – С. 3.

нова влада розглядала як найбільш потенційну соціальну опору для реалізації радянської освітньої сфери, тож найчастіше саме їх “запрошували” на ідеологічні заходи. Так, на вищезгадану нараду Дрогобицького райкому комсомолу прибуло 30 учителів, з яких 25 до війни були без роботи (учительки Стефанія Мороз, Анна Сакова та інші 9 років не мали праці)²³⁶.

З гіркою іронією згадував індоктринаційні зусилля радянсько-партійної влади педагог із Старосамбірщини М. Синиця. *“Для цієї мети (комуністичного виховання вчителів. – М. Г.) влаштовувано для нас семінари, збори, анкети, конференції, – писав він. – Щоб нас перевиховати, переродити, кормили нас через силу, мов гусок, пампухами большевицької етики, освічували променями сонця сталінської конституції, імпонували нам “гуманітарним” соціалізмом, передовою позицією школи і вчителя в СРСР, наливали в нас, мов у бочку, любов до червоних герштів і...і...не вичислиш, і не нагадаєш, чим і як вони нас перероджували. Звичайно, на такі масові зборища вчителів назначували дні найбільших наших свят, – зимою на Різдво, щоб учитель в гурті своїх найдорожчих не відсвяткував традиційного християнського свят-вечора”*²³⁷.

Окрім забезпечення перекваліфікації та ідеологічного вишколу вчителів, радянська влада прагнула об’єднати їх у професійні громадські організації, котрі, як відомо, були під контролем партійних органів. Залучення шкільних педагогів до радянської профспілки почалося в листопаді-грудні 1939 р. Зокрема, уже на початку грудня 1939 р. у с. Мединичі відбулися перші профспілкові збори вчителів волості, які “обговорили завдання волосної профспілкової організації учителів” та обрали комітет у складі: П. Приступа (голова), І. Лазор (секретар), І. Синишин, Т. Левандовський, О. Сливич, М. Тисько. Учасники зборів, на яких були присутні представники нової влади та партії, ухвалили резолюцію цілковито в дусі часу. У ній, зокрема, зазначалося: *“Ми, вчителі, зобов’язуємося чесно і самовіддано працювати над комуністичним вихованням молодого покоління. Ми віддамо свої сили і здібності на піднесення культурного і політичного рівня трудящих, щоб виховати їх гідними громадянами нашої великої соціалістичної Батьківщини. Ми будемо працювати, щоб якнайскоріше зліквідувати неписьменність серед населення, допомагати в роботі самодіяльних гуртків”*²³⁸.

Щоправда, контрольована владою діяльність профспілки часто являла собою лише видимість громадської активності педагогів. Місцеві вчителі, які до війни брали участь у різноманітних діяльних організаціях професійного характеру (наприклад УТП “Рідна Школа”), не виявляли особливо бажання працювати у здебільшого формальній структурі. Зрештою, і партійне керівництво профспілкою вчителів не завжди було активним. Так, червнев (1940 р.) засідання бюро міськкому КП(б)У Дрогобича розглянуло питання саме партійного керівництва профспілкою вчителів. Перевіркою було виявлено, що секретар первинної парторганізації міського відділу народівити Семінарєнко не займався

²³⁶ Там само.

²³⁷ Синиця М. Учитель під большевицьким чоботом // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 28. – 9 листопада. – С. 2.

²³⁸ Т-кий М. На зборах вчителів // Більшовицька правда. – 1939. – № 31. – 12 грудня. – С. 2.

роботою профспілкової організації, внаслідок чого міськком профспілки та місцеві комітети у школах “працювали вкрай незадовільно”: серед вчителів не проводилася політвиховна робота, не розглядалися питання роботи шкіл, іспитів, соціалістичного змагання. Уся діяльність профорганізації в більшості шкіл і міськкомі звелася лише до розподілу путівок на курорт. Бюро констатувало особливо низький рівень профспілкової роботи у школах № 4, 6, 8²³⁹.

Крім залучення вчителів до профспілок, більшовики здійснювали їх кооптацію до радянських органів влади. Цим, з одного боку, прагнули підкреслити народний характер нових властей і сформувати позитивний імідж серед освітян, з іншого, – намагалися створити певну “групу підтримки” радянських реформ у суспільстві в цілому та сфері освіти зокрема. Деякі з учителів Дрогобиччини, зокрема дрогобичанин Мирослав Колодрубець та стрийчанка Марія Гисяк, 22 жовтня 1939 р. були обрані депутатами Народних Зборів Західної України. Чимало шкільних учителів протягом грудня 1939 – січня 1940 рр. стали членами міських і повітових (районних) виконавчих комітетів. Так, вищезгаданий Мирослав Колодрубець увійшов до складу Дрогобицького міськвиконкому, Марія Гисяк – Стрийського, Любомир Довгун – Мостиського, Євгенія Коханевич – Жидачівського, Михайло Думяк – Лісківського повітвиконкомів²⁴⁰. Окремі, лояльні до влади вчителі потрапляли до складу різного рівня рад. Зокрема, у виборах до Самбірської міської ради взяв участь директор НСШ № 4 Володимир Панас – місцевий вчитель, який у 1933 – 1939 рр. був безробітним²⁴¹.

Залучити місцевих педагогів до політичного життя радянської країни нова влада намагалася й шляхом перетворення їх у звичайнісіньких агітаторів напередодні виборів до Верховних рад СРСР та УРСР (24 березня 1940 р.) і місцевих рад (15 грудня 1940 р.). Таким чином вона, по-перше, мала змогу ідеологічно впливати на учителів під час семінарів з підготовки агітаторів, по-друге, виявити їх ставлення до влади, по-третє, використати авторитет педагогів серед населення для забезпечення явки виборців та їх “правильного” голосування. Учителів залучали до агітаційної праці в адміністративному порядку. На початку лютого 1940 р. відбулася нарада вчителів Бориславського району, на якій обговорювалися питання організації виборів. Як повідомляв у пресі завідувач відділу пропаганди та агітації Бориславського райпарткому Ф. Васінкін, учителі “зобов’язалися (навіть чи вони могли відмовитися від цієї “почесної” місії. – М.Г.) взяти активну участь у виборчій кампанії, проводячи серед населення агітаційну і культурно-масову роботу”. Крім того, учасники наради ухвалили ще й “викликати на соцзмагання” вчителів Дрогобицького району щодо кращої участі в підготовці та проведенні виборів²⁴². З учителів формували агітколлективи під егідою парторганізацій міських та районних

²³⁹ В міськкомі КП(б)У // Більшовицька правда. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 2.

²⁴⁰ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1зв, 2зв, 4 – 5зв, 17 – 18, 20 – 22; Спр. 14. – Арк. 17.

²⁴¹ Бутенко А. Народний вчитель // Більшовицька правда. – 1940. – № 278 (324). – 29 листопада. – С. 3.

²⁴² Васінкін Ф. Зобов’язання вчителів // Більшовицька правда. – 1940. – № 32 (78). – 9 лютого. – С. 6.

відділів освіти. Наприклад, напередодні виборів у місцеві ради 15 грудня 1940 р. агітколектив партійної організації Самбірського міськвкно складався з 25 учителів, 19 з яких уже працювали агітаторами на виборах до Верховних рад СРСР і УРСР. Серед них, до речі, кращими агітаторам вважалися педагоги Мермельштайн, Кочмар, Киносевиц²⁴³.

В умовах радянізації 1939 – 1941 рр. значно знизився **матеріальний рівень життя учительських кадрів**. З кінця 1939 р. на працівників розумової праці Західної України було поширено законодавство СРСР, у тому числі в галузі трудового права. З 1 січня 1940 р. освітяни почали отримувати заробітну плату в розмірах, установлених в СРСР. 1940 року, згідно з офіційною радянською статистикою, працівники освіти отримували 331 крб. на місяць²⁴⁴. Однак дослідження істориків дають зовсім іншу картину грошової зарплати шкільних учителів, яка залежала від рівня школи (початкова, неповна середня та середня), місця її знаходження (місто або село) та предмету викладання. Так, учителі початкових шкіл і 1 – 4-х класів НСШ у середньому заробляли 240 крб. на місяць у містах і 215 крб. у селах. Учителі співів, музики, малювання, фізкультури у 5 – 7-х класах сільських шкіл отримували середньомісячну зарплату в розмірі 220 крб., міських – 250 крб. Учителі інших предметів одержували відповідно 270 і 300 крб. Дещо вищою була зарплатня педагогів старших класів середніх шкіл. Зокрема, оплата праці учителів військової підготовки, фізичного виховання та креслення становила від 230 до 250 крб., інших предметів – від 290 крб. у селах, до 310 крб. в містах²⁴⁵. Для порівняння, працівники культури отримували місячну зарплатню у розмірі 223 крб., охорони здоров'я – 255 крб., мистецтва – 391 крб., науки – 471 крб., а середньомісячна оплата праці робітників складала 324 крб., службовців – 360 крб., інженерно-технічних працівників – 696 крб., працівників будівництва – 363 крб., транспорту – 348 крб.²⁴⁶. Отже, заробіток освітянина поступався оплаті праці робітників промисловості, транспортників, будівельників, чиновників та інженерів.

Певним додатком до зарплати вчителів були суспільні фонди споживання, що йшли на фінансування соціально-культурних заходів. За їх рахунок здійснювалися виплати на час хвороби, профспілкової відпустки, на безкоштовне навчання, оздоровлення тощо. З додавкою виплат і пільг із суспільних фондів споживання середньомісячна зарплата освітян (прийємо офіційностатистичну цифру – 331 крб.) зростала на 75 крб. і становила 406 крб. Тобто суспільні фонди підвищували середній бюджет освітян приблизно на 9 %²⁴⁷. Однак не всі вчителі користувалися такими виплатами, зокрема коштами на відпочинок та оздоровлення. Відомо, що Дрогобицький обком профспілки неповних середніх і середніх шкіл

²⁴³ Вчителі – кращі агітатори //Більшовицька правда. – 1940. – № 267 (313). – 16 листопада. – С. 1.

²⁴⁴ Народное хозяйство СССР. 1922 – 1982. Юбилейный статистический ежегодник. – Москва: Политиздат, 1982. – С. 390.

²⁴⁵ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 279.

²⁴⁶ *Лучаківська І.* Українська інтелігенція західних областей УРСР в перші роки радянської влади (1939 – 1941 рр.). – Дрогобич: Відродження, 2001. – С. 117 – 118.

²⁴⁷ Там само. – С. 120.

у 1940 р. виділив приблизно 100 тис. крб. на літній відпочинок учителів області. Проте до початку серпня лише 52 вчителі встигли побувати в різних санаторіях і будинках відпочинку, ще одну групу педагогів невідомої чисельності відправили на відпочинок до Ворзеля і Одеси, а 30 вчителів – у Брюховичі²⁴⁸.

Загалом зарплатня радянського педагога виявилася нижчою, порівняно з оплатою праці шкільного вчителя II-ї Речі Посполитої. У 1936 р. найнижча місячна оплата вчителя в Польщі становила 130 зл., але її отримувало всього 2037 осіб в усій країні. Більшості вчителів виплачували 160 зл. і 210 зл. на місяць²⁴⁹. Враховуючи офіційний курс золотого і карбованця (3,3 крб. за 1 зл.), найвища зарплатня радянського учителя (310 – 331 крб.) дорівнювала всього лише приблизно 100 польським золотим, а отже, не дотягувала до мінімальної зарплати місцевого вчителя довоєнного часу. Зауважимо, однак, що при цьому середньотижневе навантаження вчителя в радянській школі було дещо меншим – 24 год. проти 30 год. уроків на тиждень у школах Польщі²⁵⁰.

Аналізуючи витрати учителя, слід зауважити, що, наприклад, ціни на продовольчі товари були досить високими: яйце – 1,5 крб., 1 кг цукру – 10 крб., 1 кг масла – 20 крб. Порівняно дешевим був хліб: ціна кілограма коливалася від 1 до 1,5 крб. Літр горілки коштував 15 крб.²⁵¹ Навіть беручи до уваги, що ціни на оплату комунальних послуг стали значно нижчими від довоєнних, місячні витрати шкільного педагога були доволі відчутними. За підрахунками Центрального статистичного управління СРСР, у 1940 р. сім'я працівника промисловості (а його середньомісячна зарплата нібито була такою ж, як і в освітянина – 331 крб.) витрачала з сімейного бюджету на харчування в середньому 54 %, на придбання одягу і взуття – 11%, на оплату квартири, комунальних послуг, придбання палива й утримання власних будинків – 3,9 %. Податки, різні платежі і збори забирали 4,1% бюджету сім'ї²⁵². Залишалося не так уже й багато – 27 % або 89,37 крб.

Такі доходи і видатки давали змогу існувати, але при цьому говорити про високий життєвий рівень радянського вчителя не можна. Тим більше, що радянські власті допускали затримку виплати заробітної плати, як це сталося у Дрогобичі, де вчителі своєчасно не отримали січневої (1940 р.) платні²⁵³. Щоправда, після того, як обласна газета назвала цей “обурливий і неприпустимий факт” “злочином перед партією”, поклавши всю відповідальність на завідувачів облвно В. Кравця та міськвно А. Москаленка, ситуацію було виправлено. Не

²⁴⁸ Вчителі на відпочинку // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 185 (221). – 10 серпня. – С. 4.

²⁴⁹ *Bonusiak W. Polityka ludnościowa...* – S. 280.

²⁵⁰ *Głowacki A. Sowiesi wobec polaków...* – S. 430.

²⁵¹ *Лучаківська І. Українська інтелігенція...* – С. 123.

²⁵² Там само. – С. 120, 125. Не слід, однак, забувати, що поняття одягу – доволі широке. Звісно, для купівлі таких предметів одягу, як сорочка чи шкарпетки, у рядового учителя коштів вистачало, але придбати собі костюм було важко – він коштував 1000 – 1500 крб. (Див.: *Bonusiak W. Polityka ludnościowa...* – S. 299), тобто три-п'ятимісячну вчительську зарплатню.

²⁵³ По більшовицькому піклуватись про радянського вчителя // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 30 (76). – 6 лютого. – С. 1.

кращою, однак, була справа з постачанням продуктів і товарів для учителів. Так, у с. Солець Бориславського району педагогів узимку не забезпечили паливом, а в сільському кооперативі їм відмовилися продавати цукор, рекомендуючи звернутися до райспоживспілки за дозволом²⁵⁴.

Описані заходи радянської влади щодо педагогічних кадрів викликали доволі **різне ставлення до них самих учителів**. Зрештою, оцінювати ставлення учителів до радянзації доволі важко, оскільки при цьому треба враховувати низку факторів: 1) в умовах тоталітарного режиму більшість із них, звісно ж, приховували свої справжні погляди, а тому їхні дифірамби новій владі не слід сприймати за “чисту монету”; 2) представники різних національних груп по-різному оцінювали політику радянських властей; 3) ставлення людей змінювалося залежно від перебігу подій.

На початковому етапі утвердження більшовицького режиму (вересень 1939 – січень 1940 рр.) серед деяких українських учителів спостерігалось піднесення, пов'язане з проведенням українізації шкільництва та ліквідації безробіття. Вважаємо, що вчителька з села Брониця Юлія Дуцяк була щирою, коли у першому номері обласної газети “Більшовицька правда” писала: *“Я віддам всі свої сили, здібності, здоров'я і буду чесно служити своєму народові, нести йому культуру і освіту, щоб цим віддячити за щастя жити і працювати у великій і непереможній сім'ї радянського народу”*²⁵⁵. Проте за короткий час погляди вчителів змінилися. У 1940 р. вчителька школи села Вовче п. Вільхова, опонуючи атеїстичній пропаганді, заявила учням: *“Бог дорожчий, ніж Сталін, настали часи, коли молитися нам не дають”*²⁵⁶. Учителі-поляки, відчуваючи почуття національного приниження через загибель польської державності, приховано негативно сприймали всі перетворення. Деякі з них втрачали віру в можливість повернення “status quo ante bellum”. Так, учитель географії Дрогобицької гімназії ім. Владислава Ягайла Ейнлегер, який до війни був палким і щирим патріотом Речі Посполитої, показуючи долоню, сказав до колег: *“Тут мені волосся виросте, якщо знову буде Польща!”*. І додав: *“Буде, але комуністична...”*²⁵⁷. Окремі з них залишали працю у школі, інші змушені були перетворитися на пасивних спостерігачів радянських процесів, часто ігноруючи їх. Так, у рапорті начальника оперативно-чекістської групи, що діяла на теренах колишнього Станіславського воєводства, 12 жовтня 1939 р. зазначалося: *“...прикметною для поляків-вчителів є їх пасивність під час проведення зібрань та віч, які носять інтернаціональний характер. І так на вчительському вічі в місті Стрий вчителі-поляки не виступали, а багато націоналістів взагалі не прийшло”*²⁵⁸.

²⁵⁴ Там само.

²⁵⁵ Дуцяк Ю. Всі свої сили віддам на службу народові // Більшовицька правда. – 1939. – № 1. – 4 листопада. – С. 2.

²⁵⁶ Турик Я.В. До світла знань (З історії українського шкільництва бойківського села Лімна). – Львів, 2009. – С. 124.

²⁵⁷ Budzyński W. Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – S. 136.

²⁵⁸ Bonusiak W. Polityka ludnościowa... – S. 319.

Поступово незадоволення новими змінами продовжувало наростати і серед вчителів-поляків, і місцевих українців (скеровані зі східних областей педагоги, опинившись на нових землях, могли спиратися лише на підтримку радянських властей, тож їх ставлення до перетворень було здебільшого схвальним). Виявом реального ставлення місцевих педагогів до більшовицької влади стала, зокрема, участь деяких учителів у підпільному русі опору, як українському націоналістичному, так і польському. Так, тісні контакти з ОУН підтримували вчителі Філомена Іванчук зі Стрия та Марія Мудра з Добромиля. Щоправда, восени 1940 їх було заарештовано і в лютому 1941 р. засуджено до смертної кари на “процесі 62-х” у Дрогобичі²⁵⁹. До польського антирадянського підпілля (ЗВЗ) належали, зокрема, вчителька самбірської школи № 2 Гацінта Марія Козловська²⁶⁰, подружжя педагогів початкової школи на Раточині в Бориславі Гелена та Адам Бедковські²⁶¹, професор колишньої Бориславської гімназії Станіслав Шмідт²⁶².

Зрештою, і в новій владі *не було довіри до місцевих педагогічних кадрів*, здебільшого через політичні причини. На осінь 1939 р. у школах західноукраїнських земель працювало чимало, на думку партійно-радянських функціонерів, “неблагонадійних елементів”: активних українських, польських і єврейських громадсько-політичних діячів, представників духовенства, колишніх польських офіцерів тощо. Для більшовиків, як наголошувала радянський історик Т. Соколовська, “необхідно було негайно замінити таких “учителів” кадрами, які б повністю забезпечили виховання дітей в комуністичному дусі”²⁶³. Зазначимо, що у листопаді – грудні 1939 р. Львівський обласний відділ освіти дійшов висновку, що принаймні третину вчителів треба замінити²⁶⁴. Радянсько-партійні чиновники Дрогобицької області прямо не висловлювали думки про необхідність заміни, але 24 квітня 1940 р. секретар міськкому КП(б)У м. Дрогобича П. Гребеник доповідав обкомові, що теоретичний рівень значної частини місцевих учителів не відповідає вимогам радянських шкіл²⁶⁵.

Ішлося не так про рівень освіти і педагогічної майстерності, як про політичну лояльність до нової влади. Засадничим критерієм вартості і придатності педагогічних кадрів до праці у школах стала власне їх ідеологічно-політична позиція, ступінь заангажованості у впровадженні нового устрою. Проте

²⁵⁹ Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга перша. – Львів: “Прогрес”, 1993. – С. 166-167; *Білий Д.* Процес 64-х в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка... – Т.1. – С. 120.

²⁶⁰ *Pilecki J.M.* Nikt nie przeżył! Boryslawski ZWZ w Kijowie 1941 r. // Ziemia Drohobycka. – 2002. – Nr. 16. – S. 7.

²⁶¹ *Rybotycki J.* Dwie Schodnice – wieś i osada przemysłowa // Ziemia Drohobycka. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 65-66.

²⁶² *Pilecki J.M.* Proces 27 boryslawian – Kijów 1941 r. // Ziemia Drohobycka. – 1996. – Nr. 9. – S. 15 – 16.

²⁶³ *Соколовська Т.Г.* Культурне будівництво... – С. 231.

²⁶⁴ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 319.

²⁶⁵ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 21; *Понт П.* Трансформація етносоціального складу... – С. 178.

більшість вчителів були морально нездатні за такий короткий час змінити свій світогляд та систему цінностей, а отже, забезпечити комуністичне виховання молоді. Зважаючи на це, РНК УРСР 16 листопада 1940 р. прийняла ухвалу “Про поліпшення праці політично-освітніх інституцій УРСР”, згідно з якою в обласних відділах освіти створювалися спеціальні політично-освітні відділи, які відповідали за провадження ідеологічно-політичної праці у школах.

Варто зазначити, що недовіра нового режиму до місцевих педагогічних кадрів виявлялася і в їх посадовій дискримінації – перевага у призначеннях на посаду директора чи завуча школи майже завжди надавалася учителям, скерованим зі східних областей УРСР. Усі директори середніх шкіл (на вересень 1940 р. у Дрогобицькій області їх налічувалося 35) були “скеруванцями”, натомість колишніх місцевих керівників переводили, у кращому разі, на посаду заступника. Наприклад, директором школи № 1 м. Дрогобича у січні 1940 р. став Олександр Дегтярьов, а попередній очільник цієї колишньої української гімназії Михайло Бараник виконував функції завуча²⁶⁶. Місцеві вчителі могли стати керівниками лише неповносередніх та початкових шкіл за умови демонстрації відданості ідеям та заходам нової влади. Так, місцеві педагоги В. Панас і Л. Кузяр стали директорами, відповідно, Самбірської НСШ № 4 та Вільхівцівської НСШ (Лісківський район)²⁶⁷.

Задля пильного контролю, з перших тижнів утвердження радянської влади органи НКВС почали створювати систему політичної інфільтрації вчителів. Для нагляду у школах використовували учнів, директорів, завучів, агітаторів, піонервожатих та комсоргів, а також деяких батьків. “*Горе учителеві, – писав М. Синиця, згадуючи становище педагогів в умовах радянського режиму на Самбірщині, – коли у його селі заляглося кубло комсомольців. Кожна каналія того кубла мала обов’язок слідкувати за словом, ділом, а то й думкою вчителя, словом, була його чортом-хранителем*”²⁶⁸. Особливо спецоргани цікавилися тим, хто з учителів був офіцером резерву, громадським і державним діячем, що розповідав на заняттях, яке його реальне ставлення до комуністичної влади. Підозрілих педагогів допитували, застерігали, змушували до регулярного відмічання в НКВД, наказували залишити прикордонну смугу, заарештовували і висилали в глибокі СРСР²⁶⁹.

Репресії проти педагогічних кадрів розпочалися уже через кілька днів після вступу Червоної армії на терени Західної України. Причому першого удару зазнали поляки. Власне, однією з перших радянських жертв у Дрогобичі був учитель біології з гімназії ім. Владислава Ягайла Антоній Огневський –

²⁶⁶ Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку XXI ст.) / Наук. ред. Л. Тимошенко. – Дрогобич: Коло, 2009. – С. 187.

²⁶⁷ Бутенко А. Народний вчитель // Більшовицька правда. – Дрогобич. – 1940. – № 278 (324). – 29 листопада. – С. 3; Лебедюк В. Виховувати і любовно вирощувати кадри // Більшовицька правда. – 1940. – № 239 (285). – 12 жовтня. – С. 2.

²⁶⁸ Синиця М. Учитель під большевицьким чоботом // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 27. – 6 листопада. – С. 2.

²⁶⁹ Głowacki A. Sowiesi wobec polaków... – S. 431.

близький родич польського генерала Токаржевського²⁷⁰. 2 жовтня 1939 р. було заарештовано директора цієї ж гімназії Тадеуша Каньовського²⁷¹. Цього ж місяця Дрогобицьке управління НКВС арештувало вчительку с. Вацевичі Анну Оконьову, яка до війни активно займалася патріотичним вихованням місцевих учнів-поляків. Щоправда, у дорозі до Львова їй вдалося втекти з потягу²⁷². Дещо пізніше репресії торкнулися й українських учителів. Так, 17 грудня 1939 р. заарештовано вчителя з села Майнич Івана Юрківа, який згодом перебував у Дрогобицькій в'язниці²⁷³. У Стрию протягом перших місяців більшовицької влади було схоплено учителів П. Кобата, М. Веселовську, Д. Колодницького, Яворського, В. Лужецького, шкільних інспекторів І. Калиняка та В. Данилківа. На початку 1940 р. радянські спецоргани заарештували деяких педагогів колишньої Стрийської української гімназії (подружжя Ковалів, учителя малярства Б. Яцкевича, учителя руханки О. Ставничого), а також директора школи в Нежухові, відомого громадського діяча Дмитра Винницького²⁷⁴.

Чимало вчителів постраждало від декількох виселенських акцій, які проводилися у лютому, квітні та червні 1940 р. проти поляків, але зачепили й українців. Зокрема, учительку з Борислава Софію Чосновічову було вивезено до Сибіру 10 лютого 1940 р., а її колегу з цього ж міста Софію Кулиняк 14 квітня 1940 р. вислано в Казахстан²⁷⁵. Зі Стрия вивезено родину гімназійного професора Войцовича та учительки Софії Охримович²⁷⁶. 13 квітня цього ж року було схоплено інспектора шкіл у Бориславі Володимира Коцюбу з дружиною Марією та вивезено до Кустанайської області²⁷⁷. Того ж дня депортовано з Дрогобича вчителів-поляків Марію Кавецьку, Михайлину Огневську, Марію Паячкову, із Підбужа – Станіславу Циковську²⁷⁸. Із села Биків ще у березні 1940 р. вивезено на Кавказ учителя Йосипа Глухівського з родиною²⁷⁹. Дещо пізніше (червень 1940 р.) така доля спіткала трускавецьких учителів Степана Капка (потрапив до Архангельської області) та Марію Улевич²⁸⁰.

Інших учителів було заарештовано і звинувачено у “зраді батьківщини” за участь у підпільних організаціях. Крім вищезгаданих Марії Мудрої та Філомени Іванчук (заарештованих, відповідно, 9 вересня і 23 жовтня 1940 р.

²⁷⁰ *Budzyński W.* Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – S. 127.

²⁷¹ *Ibid.* – S. 407.

²⁷² *Sahaj T.* Z Wacowic do Polski w jesieni 1945 r. // *Ziemia Drohobycka.* – 2001. – Nr. 14. – S. 36.

²⁷³ Літопис нескореної України... – С. 174.

²⁷⁴ *Король В.* Історія Стрийської гімназії. – Т. III (1933 – 1944). – Стрий: УКРПОЛ, 2000. – С. 58 – 59.

²⁷⁵ Літопис нескореної України... – С. 165; *Lista Polaków aresztowanych, zamordowanych względnie wywiezionych z miasta Drohobecza i powiatu w czasie rządów sowieckich w latach 1939-1941 / zestawiona staraniem Polskiego Okreg. Komitetu Pomocy w Drochobyczu.* – Drochobycz, 1942. – S. 24.

²⁷⁶ *Король В.* Історія Стрийської гімназії... – С. 59.

²⁷⁷ Літопис нескореної України... – С. 161.

²⁷⁸ *Lista Polaków...* – S. 10, 15-16, 36.

²⁷⁹ Літопис нескореної України... – С. 166.

²⁸⁰ Літопис нескореної України... – С. 163; *Lista Polaków...* – S. 40.

за причетність до ОУН) і Гіацинти Козловської та Станіслава Шмідта (схоплених, відповідно, 23 березня і 6 квітня 1940 р. за участь в антирадянському підпіллі), було, зокрема, засуджено і страчено Йозефа Пачоху, вчителя географії Бориславської екс-приватної гімназії²⁸¹. У травні 1941 р. на судовому “процесі 39-ти” членів ОУН, що відбувався в Дрогобичі, до 10 літ ув’язнення засудили і вчителя школи села Лімна (Турківський район) Петра Мудрого²⁸².

Значного розмаху репресивна система набрала у перші дні німецько-радянської війни. У той час було заарештовано і знищено, зокрема, двох учителів колишньої української гімназії ім. І. Франка в Дрогобичі – Івана Чмолу та Дмитра Бурка²⁸³, а також схоплено вчителя музики Степана Огородника, педагогів Рудольфа Ленартовича і Олену Рафал²⁸⁴. В урочищі Гостиславле енкаведисти вбили директора Нагуєвицької школи Михайла Дрогобицького²⁸⁵. У Підбужі вони заарештували і ліквідували директора школи А. Юринця. Комарнівське НКВД у червні 1941 р. закатувало вчителя місцевої середньої школи Миколу Здерка²⁸⁶. Тоді ж до Самбірської в’язниці енкаведисти запроторили учительку Дублянської СШ Софію Когутівну, де вона й загинула²⁸⁷.

Натомість віддані радянській владі кадри учителів було евакуйовано протягом 22 – 30 червня 1941 р. Серед них, зокрема, були директор Жидачівської СШ А. С. Ковальчук, учитель Чайковицької НСШ Рудківського району Марія Кравець (станом на 1943 р. вони перебували в Дніпропетровській області), директор НСШ села Жупани Славського району Василь Крамаренко (потрапив до Свердловської області РРФСР), завуч Рудківської СШ Галина Мартова (опинилася в Сталінградській області РРФСР), учитель СШ № 6 м. Дрогобича Надія Нагорна²⁸⁸ тощо.

Отже, політика радянської влади щодо шкільних педагогічних кадрів була спрямована на зростання їх чисельності, підвищення кваліфікації задля забезпечення роботи розширеної та реорганізованої шкільної мережі, а також на ідейно-політичне виховання в комуністичному дусі. Новий режим намагався використати місцеве вчительство для свого утвердження, залучаючи його до представницьких органів влади та виборчо-агітаційної роботи, однак, при цьому не спромігся забезпечити хоча б довоєнний матеріальний рівень життя шкільних учителів. Загалом більшовикам не вдалося перетворити різнонаціональні місцеві педагогічні кадри в монолітну соціальну опору нового ладу (через неприйнятність для значної їх частини комуністичних морально-ідеологічних

²⁸¹ *Pilecki J.M.* Nikt nie przeżył! Borysławski ZWZ w Kijowie 1941 r.// Ziemia Drohobycka. – 2002. – Nr. 16. – S. 8.

²⁸² *Тирик Я.В.* До світла знань... – С. 123.

²⁸³ Нариси з історії Дрогобича... – С. 191.

²⁸⁴ Літопис нескореної України... – С. 160-161; *Lista Polaków...* – S. 13, 17.

²⁸⁵ *Гром Г.* Нагуєвичі. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2002. – С. 127, 228.

²⁸⁶ Літопис нескореної України... – С. 49, 80 – 81.

²⁸⁷ *Черевко В.* Школа в селі Бабина Самбірського району: Нарис з історії шкільництва. – Бабина, 2006. – С. 29.

²⁸⁸ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 2. – Спр. 5. – Арк. 5, 9, 12.

засад і методів освітньо-педагогічної та суспільної політики), виявом чого стало поширення антирадянських настроїв серед учителів. На це радянська влада, окрім відвертої недовіри та посадової дискримінації, відреагувала традиційним чином: чистками та репресіями щодо вчителів.

д) зміни у складі учнівського контингенту

Одним із найголовніших завдань радянської влади у сфері радянізації освіти було **залучення всіх дітей шкільного віку до навчання у школах**. Вище згадувалося, що у вересні – жовтні 1939 р. на тих теренах колишніх Львівського та Станіславського воєводства, які згодом стали територією Дрогобицької області, працювало 625 шкіл. У них, за офіційними даними, навчалося 158 тис. учнів²⁸⁹. Проте на той час поза школою залишалася значна частина дітей. Так, у селах Турківського повіту до війни у школах навчалося лише 25 – 30 % дітей шкільного віку, а в місті Турка – 70 %²⁹⁰. Проведений у грудні 1939 р. перепис усіх дітей шкільного віку виявив, що у Дрогобицькій області 34059 дітей не навчаються у школах²⁹¹.

Необхідно зауважити, що з початком 1939/40 навч. року відбулося зменшення кількості учнів. Це стосувалося передовсім дітей-поляків, особливо учнів старших класів. Деякі з них загинули під час воєнних дій або втекли разом із батьками до Угорщини чи Румунії, ще інші виїхали на окуповані німцями терени Польщі або ж залишилися, але замість навчання пішли працювати, щоб заробити на життя і допомогти збіднілій родині²⁹². Один із бориславських школярів Ян Оначишин згадує, що наприкінці грудня 1939 р. змушений був почати заробляти на життя. *“До школи йти не було сенсу, – пише він, – вдома бракувало всього, батько хворів, а мав я ще кількарічного брата”*²⁹³. З огляду на тогочасне погіршення рівня життя, такі випадки, мабуть, були непоодинокими. Власне тому радянські освітні органи наприкінці грудня 1939 – початку січня 1940 р. налічили у школах області 151357 учнів²⁹⁴, що приблизно на 7 тис. менше, ніж у вересні – жовтні 1939 р.

Тим часом боротьба за залучення дітей до школи проводилася звичайними адміністративними методами – міські та повітові (районні) відділи освіти доручали директорам та вчителям проводити “відповідну” роботу, яка часто

²⁸⁹ Кошарний І.Я. Культурне будівництво н

^a Дрогобиччині... – С. 249. За даними радянського історика В. Варецького, в часи “панської Польщі” на Дрогобиччині діяло 925 шкіл, але вже в перші місяці радянської влади їх число зросло до 1048 (Див.: *Варецький В.Л. Соціалістичні перетворення...* – С. 271). Однак, ці дані стосуються в цілому колишнього Львівського воєводства.

²⁹⁰ *Задорожний М.* На повітовій конференції вчителів // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3.

²⁹¹ *Варецький В.Л.* Соціалістичні перетворення... – С. 271.

²⁹² *Głowacki A.* Sowiesi wobec polaków... – S. 414.

²⁹³ *Onaczyszyn J.* Wróciłem w niedzielę rano // *Ziemia Drohobycka*. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 34.

²⁹⁴ За нові успіхи радянської школи // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 5 (51). – 6 січня. – С. 1.

зводилася до документальної реєстрації нових учнів і повідомленні батьків про примусову необхідність “віддавати дітей на шкільну науку”. Поступово контингент учнів зростав. Для прикладу, в Дрогобицькій польській гімназії ім. Владислава Ягайла (разом з ліцеєм) на кінець 1938/39 навч. року здобувало освіти 478 дітей²⁹⁵, а 25 січня 1940 р. там нараховувалося 632 учні²⁹⁶. У Перемишльському повіті до війни навчалася 16540 дітей, а на січень 1940 р. – вже 18129²⁹⁷. У Рудківському ж повіті кількість учнів-українців за той самий час зросла з 7726 до 10213 осіб²⁹⁸. За деякими даними, до 10 грудня 1939 р. у школах Дрогобицького повіту число учнів збільшилося удвічі, а в м. Дрогобичі утричі²⁹⁹ (див. додаток 2). Однак таке твердження викликає сумнів, особливо щодо Дрогобича. Відомо, що у 1938/39 навч. році у школах міста навчалася 4637 дітей, а на квітень 1940 р. радянська система шкільної освіти в Дрогобичі охопила 6706 учнів різних національностей³⁰⁰. Тож за півроку існування нової влади кількість дрогобицьких учнів зросла на 30 %, але не втричі.

На жаль, залишаються невідомими дані щодо зростання контингенту учнів загальноосвітніх шкіл області в 1939/40 навч. році. Лише Т. Соколовська зазначає, що у Стрийському районі протягом року кількість учнів збільшилася на 4805 осіб³⁰¹. Однак, згідно з офіційною радянською статистикою, на початок 1940/41 шкільного року кількість учнів 916 шкіл Дрогобицької області сягнула 168,3 тис. осіб* (див. табл. 9), а отже, порівняно з жовтнем 1939 р., збільшилася приблизно на 10,3 тис. Тож нова влада за рік спромоглася залучити до загальноосвітнього навчання менше, ніж третину тих дітей шкільного віку, які на час грудневого перепису (1939 р.) виявилися поза школою. Щоправда, цю ситуацію намагалися виправити, причому швидкими темпами. Уже через кілька місяців під час обласної наради завідувачів районних, міських відділів народної освіти та голів райкомів спілки вчителів (листопад 1940 р.) керівник облвню В. Кравець доповідав присутнім про наявність в області 183 тис. дітей шкільного віку, з яких лише 8 тис. не відвідують школу³⁰² (див. додаток 6).

²⁹⁵ Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Liceum i Gimnazium im. Króla Władysława Jagiełły za rok szkolny 1938/39. – Drohobycz: Nakł. Koła rodzicielskiego przy Państwowym Liceum i Gimnazium w Drohobycz, 1939. – S. 63.

²⁹⁶ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 100.

²⁹⁷ В обкомі КП(б)У // Більшовицька правда. – 1940. – № 4 (50). – 5 січня. – С. 2.

²⁹⁸ Андросенко П. Виховання дітей – почесна справа // Більшовицька правда. – 1940. – № 14 (60). – 17 січня. – С. 4.

²⁹⁹ І.Ш. (Іван Швець). Використують право на освіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2.

³⁰⁰ ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 20-21.

³⁰¹ Соколовська Т.Г. Культурне будівництво... – С. 229. Відомо також, що у 1939/40 навч. році у 81 школі Турківського і Боринського районів навчалася приблизно 12 тисяч школярів (Див.: Турик Я.В. До світла знань... – С. 122).

* З них 143563 учнів (85,3 %) навчалася у 817 школах з українською мовою навчання (Див.: Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250.)

³⁰² Захарченко [М]. Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // Більшовицька правда. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3.

Відтак реальне число учнів загальноосвітніх шкіл Дрогобиччини нібито становило 175 тис. осіб.

Таблиця 9. Кількість учнів загальноосвітніх шкіл західних областей УРСР на початок 1940/41 н. р.

№	Області	Учні (у тис.)
1	Волинська	195,5
2	Дрогобицька	168,3
3	Львівська	197,0
4	Рівненська	183,7
5	Станіславська	203,9
6	Тернопільська	216,8
Разом		11652

Джерело: Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 178.

Однак, за словами радянського історика І. Кошарного, у 1940/41 навч. році у школах Дрогобицької області навчалося 193212 дітей³⁰³. При цьому автор не вказав джерело такої інформації, тож верифікувати наведені цифри наразі важко. Проте вірогідність навчання наведеного числа учнів у школах області є, на наш погляд, доволі значною за умови, що йшлося про кінець 1940/41 навч. року. Звісно, виникає запитання, яким чином кількість дітей шкільного віку в області протягом листопада 1940 – червня 1941 рр. зросла із 183 тис. до 193 тис. Цілком можливо, що завідувач облвню В. Кравець, оприлюднюючи згадане число учнів (183 тис.), не володів достатньою інформацією. Зрештою, він сам наголосив, що немає даних про учнівський контингент шкіл Жидачівського району³⁰⁴ (див. додаток 6). Наразі ми схилиємося до поданої І. Кошарним інформації, яка підтверджується й деякими архівними матеріалами – звітом секретаря Дрогобицького обкому компартії С. Олексенка, складеним незабаром після звільнення регіону від німецької окупації (серпень 1944 р.). Відповідно до нього, напередодні війни (тобто на червень 1941 р.) у школах області навчалося 193 тис. учнів³⁰⁵. Тож, приймаючи ці дані, можна стверджувати про збільшення учнівського контингенту шкіл Дрогобиччини протягом жовтня 1939 – червня 1941 рр. приблизно на 18 %.

Доволі важко встановити *етнічний склад* учнів загальноосвітніх шкіл Дрогобицької області окресленого періоду. Відомо, однак, що на початок

³⁰³ Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина... – С. 170.

³⁰⁴ Захарченко [М]. Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // Більшовицька правда. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3.

³⁰⁵ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 71.

1940/41 навч. року у 817 школах з українською мовою навчання налічувалося 143563 учнів³⁰⁶ (тобто 85,3 % із 168,3 тис. школярів). Однак це дає лише приблизне уявлення про національне походження учнів. Відомо, що у населених пунктах, особливо селах, де суттєво переважало українське населення, школи для дітей-поляків і євреїв майже не створювалися. Таким чином, вони змушені були відвідувати школу з українською мовою навчання. Звісно, кількість таких дітей не була значною, адже в українських селах здебільшого мешкали лише по декілька єврейських і польських сімей. Але з наведеної вище цифри випливає, що принаймні 14,7 % учнів (24737 осіб) здобували освіту у школах з польською, єврейською та російською мовами навчання. Перші два типи шкіл однозначно відвідували переважно представники згаданих нацменшин – важко, наприклад, припустити, що хтось із дітей-українців відвідував єврейську школу, а кількість учнів-українців у польських школах, припускаємо, також була мізерною. Загальна ж кількість учнів російських шкіл на Дрогобиччині залишається невідомою, проте можна сміливо стверджувати, що значну частину школярів у таких навчальних закладах становили етнічні українці.

Безумовно, охоплення всіх дітей шкільного віку загальноосвітнім навчанням для радянських освітніх властей було важливим з огляду на потребу забезпечення масового комуністичного виховання місцевого молодого покоління. Саме тому вони не обмежувалися звичайним записом дітей до школи, а розгорнули кампанію боротьби за відвідування учнями навчального закладу. Як відомо, з огляду на попередні суспільно-політичні обставини, місцеве, особливо селянське, населення не завжди турбувалося освітою своїх дітей, передбачаючи для них долю рільника. Тож невідвідування дітьми шкіл було доволі поширеним у сільській місцевості і пояснювалося бажанням батьків використати дитячу працю у власному господарстві (тим більше, що, у зв'язку з розподілом землі польських колоністів, поміщиків, церкви, селянські господарства дещо зросли і потребували більшої кількості працівників). Обласна газета "Більшовицька правда" у квітні 1940 р. повідомляла про такий випадок: батько учня Г., який навчався в 4-му класі однієї зі шкіл Самбора, *"відірвав свого сина від школи і використовує його на роботі в своєму господарстві"*³⁰⁷. Вище уже йшлося про організацію боротьби за зростання відвідування шкіл учнями. Зауважимо, однак, що вона не завжди приносила позитивні результати. Зокрема, низький рівень відвідування в першій половині 1941 року виявився у школах Бірчанського, Турківського, Крукеницького районів.

Мабуть, вирішальну роль у поступовому збільшенні кількості учнів шкіл відіграло запровадження безкоштовного навчання. Щоправда, постановою РНК СРСР (2.10.1940 р.) з 1 вересня 1940 р. для учнів 8 – 10-х класів запроваджувалася плата за навчання у розмірі 150 крб. на рік³⁰⁸. Проте таке нововведення

³⁰⁶ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250.

³⁰⁷ Готуватися до державних іспитів // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 1.

³⁰⁸ Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення... – С. 823-824.

тимчасово не поширювалося на західноукраїнські області³⁰⁹ – радянські власті лише утверджувалися в цьому регіоні, тож намагалися створювати серед місцевого населення імідж послідовно “народної”, соціалістичної влади. При цьому вони не лише встановлювали пильний контроль за поведінкою педагогів, але й учнів, які не завжди сприймали зміст та форми комуністичного, атеїстичного, інтернаціонально-радянського виховання.

Серед значної частини учнів, як і педагогів та батьків, **наростало невдоволення новою владою**, її реформаційними заходами. Особливо різко воно виявлялося серед учнів старшого віку, а також школярів польської національності. Так, молода вчителька перетвореної в десятирічку польської гімназії в Дрогобичі Марія Серватка, викладаючи географію, розповідала учням про “великий Радянський Союз – вітчизну пролетаріату”. *“Пам’ятаю, – пригадує вона, – подала-м, що радянська промисловість виробила стільки-то мільйонів пар взуття, коли почувся голос Юрка Лідера: “То ніц дивного, що решта босими ходять”*”³¹⁰. Тож виховані в патріотичному дусі, часто члени колишнього харцежства, учні-поляки доволі критично ставилися до навчального матеріалу, що подавався в тепер уже радянській школі. Інколи вони навіть брали участь в діяльності польського антирадянського підпілля, виконуючи функції зв’язківців або “білих кур’єрів” – провідників для польських підпільників чи втікачів, яких за дорученням керівництва осередків ЗВЗ проводили таємними стежками до кордону і далі. Білими кур’єрами, зокрема, стали дрогобицькі школярі Тадеуш та Анджей Хцюки, 14-річний Владислав Осовський – учень колишньої гімназії в Турці.

Одним із проявів опозиційних настроїв української шкільної молоді стала протидія антирелігійному вихованню в радянській школі. Значна частина української молоді до війни брала участь не лише в пластових гуртках (таємних після 1930 р.), а й організаціях релігійно-виховного спрямування на зразок “орлів” чи марійських дружин. Прагнучи в умовах радянської дійсності продовжити традицію християнського виховання, українська молодь за сприянням церковних інституцій проводила підпільні зібрання релігійно-освітнього характеру. Так, протягом 1939 – 1941 рр. у церкві Св. Трійці м. Дрогобича під опікою пароха о. Якіма Сеньківського таємно збиралися члени марійської дружини молоді колишньої української гімназії ім. І. Франка та марійської дружини пань (приблизно 40 осіб). Програма сходин включала спільну молитву, духовне повчання отця-проповідника, виголошення реферату або проведення дискусії на етично-релігійну тематику³¹¹.

Подібне ставлення певної частини шкільної молоді до нової влади не пройшло повз увагу радянських спецорганів. НКВС інколи вдавалося до провокацій з метою викрити антирадянську позицію школярів. Зокрема, органи держбезпеки завербували одного з учнів колишньої гімназії ім. Владислава Ягайла на

³⁰⁹ Лучаківська І. Українська інтелігенція... – С. 121.

³¹⁰ Budzyński W. Miasto Schulza... – S. 137.

³¹¹ Купранець О. Марійські дружини у Дрогобичі в 1939 – 1941 р. // Дрогобиччина – земля Івана Франка... – Т. 1. – С. 168-169; Пастух Р. Рідна школа в Дрогобичі. – Львів: Меморіал, 1991. – С. 24.

ім'я "П." (його батько і брат перебували в партизанці). Спочатку він доносив на своїх ровесників, а згодом отримав завдання утворити в школі антирадянську організацію. Ця провокація спрямовувалася на виявлення інакодумців. Енкаведисти постачали цього "шкільного агента" протирадянськими листівками, котрі той розповсюджував серед учнів. Незабаром в одному з класів було заарештовано 14 школярів, з яких лише трьох пізніше відпустили³¹².

Арешти учнів шкіл у 1939 – 1941 рр. були не таким уже й рідкісним явищем. Так, 23 березня 1940 р. було заарештовано учня бориславської гімназії Вітольда Невельського, родину якого депортували 13 квітня того ж року. Така ж доля спіткала іншого учня гімназії у Бориславі Владислава Ліщинського, ув'язненого 3 квітня 1940 р.³¹³. До речі, бориславчанин Ян Оначишин згадує, що в камері № 2 тюрми Дрогобицького обласного Управління НКВС зустрів двох учнів саме бориславської гімназії³¹⁴. Чимало учнів різних шкіл Дрогобича та Борислава було схоплено у квітні-травні 1940 р. Зокрема, 4 квітня заарештовано учня колишньої Дрогобицької польської гімназії Казимира Сваричевського, 9 травня ув'язнено ученицю Марію Войтович (Дрогобич), 4 травня – Зигмунта Новака, 15 травня – Едварда Станіславчака, 16 травня – Еміля Томаша Агатина, того ж місяця – Єжи Лутовського (Борислав)³¹⁵ (див. додаток 9). У травні було схоплено й трьох учнів Стрийської СШ № 10: І. Заяця, О. Смика та Яворського³¹⁶.

Подекуди учні шкіл ставали жертвами виселенських акцій. Так, учениці з Борислава Ірина та Євгенія (прізвища невідомі) у лютому 1940 р. були вивезені в Кустанай³¹⁷. 24 квітня 1940 р. у Бориславі схоплено та депортовано учня Юліана Богача, 9 травня у Дрогобичі – Тадеуша Ковальського, у серпні – Кароля Хіла³¹⁸ (див. додаток 9). Існує твердження, що в квітні 1940 р. арештовано і вивезено без родин із Дрогобича 140 ліцеїстів. Однак Є. Пілецький спростовує його, стверджуючи, що за 21 місяць радянської влади було заарештовано не більше 30 учнів середніх шкіл³¹⁹. Для деяких із них висловлення антирадянських поглядів закінчилося трагічно. Так, жертвами НКВС в останні дні червня 1941 р. стали, зокрема, учні бориславських шкіл Єжи Козловський і Едвард Лобаза, яких заарештовано 24 червня за необережні висловлювання, а також учениця Марія Шнабель. Їх тіла були знайдені у підвалах будинку Бориславського НКВД і перепоховані у спільній могилі на Гутовій Гірці 4 липня 1941р.³²⁰

³¹² *Budzyński W.* Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – S. 139.

³¹³ *Pilecki J.M.* Nikt nie przeżył! Boryslawski ZWZ w Kijowie 1941 r. // *Ziemia Drohobycka.* – 2002. – Nr. 16. – S. 7-8.

³¹⁴ *Onaczyszyn J.* Wróciłem w niedzielę rano // *Ziemia Drohobycka.* – 2007. – Nr. 19-20. – S. 38; *Budzyński W.* Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – S. 152.

³¹⁵ *Lista Polaków...* – S. 19, 22, 23, 26, 27, 29.

³¹⁶ *Король В.* Історія Стрийської гімназії... – С. 59.

³¹⁷ *Літопис нескореної України...* – С. 165.

³¹⁸ *Lista Polaków...* – S. 6, 12, 23.

³¹⁹ *Pilecki J.M.* 1939 – 1941. Ilu aresztowano? Ilu deportowano? // *Ziemia Drohobycka.* – 2002. – Nr. 16. – S. 54.

³²⁰ *Pilecki J.M.* Ofiary NKWD z 1941 r. w Boryslawiu // *Ziemia Drohobycka.* – 2002. – Nr. 15. – S. 69-71; *Літопис нескореної України...* – С. 164.

Отже, завдяки цілеспрямованим зусиллям радянських властей чисельність учнів загальноосвітніх шкіл Дрогобицької області УРСР протягом жовтня 1939 – червня 1941 рр. поступово зростала. На кінець 1940/41 навч. року чисельність учнів загальноосвітніх шкіл становила понад 193 тис. осіб. З'ясувати етнічний спектр школярів Дрогобиччини доволі важко. За деякими даними, на початку 1940/41 навч. року кількість учнів-поляків та євреїв у загальноосвітніх школах області не перевищувала 14,7 % і становила майже 25 тис. осіб. Про соціальне походження учнів жодних даних немає. Невідомою залишається й чисельність учнів сільських та міських шкіл. Попри збільшення кількості, учнівська молодь здебільшого не виявляла активної участі у житті радянської школи. Нерідко її представники висловлювали негативне ставлення до атеїстичного, комуністичного виховання, брали участь в підпільних антирадянських організаціях і, зрештою, потрапляли під репресивний прес тоталітарної держави.

1.4. Середня спеціальна освіта

Реорганізації на радянський зразок зазнала й місцева система професійної освіти. Ще у доповідній записці наркомату освіти ЦК КП(б)У і Раднаркому УРСР про систему шкіл в Західній Україні (30 вересня 1939 р.) рекомендувалося польські професійні школи трансформувати в технікуми та спеціальні школи, підпорядкувавши їх відповідним наркоматам та відомствам. Так звані додаткові професійні школи (з однорічним курсом навчання) передбачалося реорганізувати у школи фабрично-заводського учнівства (ФЗУ), а педагогічні ліцеї на базі гімназії з 3-річним терміном навчання, які готували учителів для народної школи, перетворити в учительські інститути з 3-річним курсом навчання. Семінарії ж (готували учителів (вихователів) для дошкільних установ) планували реорганізувати в педшколи, а окремі – в учительські інститути³²¹. Майже усе, що рекомендувалося зробити в доповідній записці, зрештою, було реалізовано, за винятком пункту про трирічні педагогічні ліцеї, з яких створювали не учительські інститути, а педшколи.

Загалом усі реорганізовані та новостворені в Дрогобицькій області (1939 – 1941 рр.) професійні середні навчальні заклади можна, відповідно до спеціалізації, поділити на три групи: промислово-торгівельні, сільськогосподарські та соціально-гуманітарні. Причому навчальні заклади перших двох груп були дворівневими: технікуми та училища.

До **промислових** належали передовсім механічний та нафтовий технікуми в обласному центрі. Перший з них постав на основі середньої технічної школи, яка існувала в Дрогобичі з 1927 р. Зауважимо, що школа володіла доброю матеріально-технічною базою, зокрема механічними, слюсарськими і ковальськими верстатами. Восени 1939 р., у зв'язку із запровадженням безкоштовного

³²¹ Культурне життя в Україні... – С. 55-56.

навчання, кількість учнів цієї школи зростає з 300 до 675, причому вперше змогу навчатися там отримали дівчата³²² (див. додаток 1). Викладач технічної школи Мирослав Колодрубєць на початку грудня 1939 р. у газетній публікації писав, що цей заклад за кількістю учнів став одним із найбільш чисельних в Дрогобицькому повіті³²³.

Навесні і влітку 1940 р. технічну школу було реорганізовано в Дрогобицький державний механічний технікум, що діяв у структурі Наркомату місцевої промисловості УРСР. 9 серпня 1940 р. в обласній пресі вперше з'явилося оголошення про набір студентів до Дрогобицького механічного технікуму з чотирирічним терміном навчання. У ньому зазначалося, що заклад готує техніків-механіків і електромеханіків, а приймаються туди громадяни віком від 15 до 35 років, які мають неповну середню (тобто закінчили НСШ, 7 класів СШ або 2 класи колишньої гімназії) освіту. До вступних випробувань належали іспити з української мови (письмово і усно), математики (письмово і усно), фізики (усно), конституції СРСР та УРСР (усно). Заяви слід було подати до 20 серпня 1940 р., до них додавалися: автобіографія, свідоцтво про народження, довідка про стан здоров'я, свідоцтво про освіту (оригінал), 3 фотокартки³²⁴.

На жаль, нам не вдалося з'ясувати прізвище першого директора механічного технікуму, як і дані про склад педагогічного персоналу. Відомо, однак, що серед викладачів цього закладу був Д.І. Лебішак, який висловив свою думку в місцевій пресі з приводу постановки Дрогобицьким українським обласним драмтеатром п'єси "Украдене щастя"³²⁵. Крім того, інструктором Дрогобицького механічного технікуму працював П.О. Волошанський (в газеті "Більшовицька правда" за 4 квітня 1941 р. є його світлина під час огляду роботи студентів II курсу технікуму).

Дрогобицький нафтовий технікум розпочав своє існування у жовтні 1940 р. як навчально-консультаційний пункт Азербайджанського нафтового інституту, де освіту здобували заочно. До речі, такий же ж НКП було відкрито і в Бориславі, де, зокрема, навчалося 60 місцевих нафтовиків³²⁶. Дрогобицька філія АНІ знаходилася в тому ж приміщенні, що й учительський інститут (будинок колишньої гімназії ім. Владислава Ягайла). Заняття відбувалися двічі на тиждень, а викладачами працювали професори Львівської політехніки, серед них відомий математик проф. Стожек³²⁷.

³²² *Совяк М.* Оновлена школа // Більшовицька правда. – 1939. – № 13. – 20 листопада. – С. 2.

³²³ *Колодрубєць М.* Право на освіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 26. – 5 грудня. – С. 2;

³²⁴ Оголошення [про набір студентів до Дрогобицького механічного технікуму] // Більшовицька правда. – 1940. – № 184 (220). – 9 серпня. – С. 4; Більшовицька правда. – 1940. – № 187. – 13 серпня. – С. 4.

³²⁵ Слово глядача // Більшовицька правда. – 1941. – № 61 (411). – 14 березня. – С. 3.

³²⁶ *Низовий Д., Садовий Я.* Борислав // Історія міст і сіл... – С. 108; *Лучаківська І.* Українська інтелігенція... – С. 62-63.

³²⁷ *Szymański W.* Okolice dojrzenia // Ziemia Drohobycka. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 79.

Масове професійно-технічне навчання було організовано і безпосередньо на підприємствах через технічні гуртки, школи технімімуму, школи новаторів, семінари та інші форми³²⁸.

Новою формою підготовки місцевих кадрів для господарства стали школи фабрично-заводського учнівства (ФЗУ), що підлягали Головному управлінню трудових резервів. У західних областях УРСР такі школи утворено влітку 1940 р. для підготовки кваліфікованих кадрів для нафтової промисловості і транспорту (термін навчання становив 1,5 – 2 роки). Зокрема, 1 серпня 1940 р. в Бориславі відкрито першу в Дрогобицькій області школу ФЗУ, в якій навчалося 220 юнаків і дівчат. Пізніше такі ж навчальні заклади розпочали діяльність у Стрию, Самборі, Миколаєві³²⁹. Щоправда, з 1940 р. кількість шкіл ФЗУ почала зменшуватися в усьому СРСР, оскільки їм на зміну запроваджувалися школи фабрично-заводського навчання (ФЗН), строк перебування в яких становив шість місяців, а здобувати робітничий фах могли юнаки і дівчата з будь-якою загальноосвітньою підготовкою (до шкіл ФЗУ приймалися лише учні із закінченою неповною середньою освітою).

Навчальний процес у школах ФЗН в Україні розпочався 1 грудня 1940 р. Однак у західних областях, з огляду на місцеві обставини, набір учнів оголошено дещо пізніше. Лише 20 – 25 березня 1941 р. у районах Дрогобицької області оголошено призов до шкіл ФЗН, а 15 квітня – почалися навчальні заняття³³⁰. Відомо, що такі заклади діяли в Жидачеві (навчалося 80 – 200 учнів) та Миколаєві (фах бетонників, арматурників, столярів, каменярів та інших робітників будівельної справи здобували не менше 75 осіб)³³¹. Загалом на початку 1941 р., за даними історика І. Кошарного, в західних областях УРСР діяло 8 шкіл ФЗН, в яких навчалося 1574 учні³³².

Крім шкіл ФЗУ та ФЗН, утворювалися і ремісничі училища. Так, у Дрогобичі в 1940 р. створювалося ремісниче училище на 195 учнів, що підпорядковувалося Наркоматові легкої промисловості СРСР³³³.

Чисельність викладачів (майстрів) таких навчальних закладів регламентувалася постановою Економічної ради при РНК СРСР від 4 листопада 1940 р. про затвердження штатів для ремісничих, залізничних училищ і шкіл ФЗН. Згідно з нею, кількість викладачів прив'язувалася до числа учнів. Скажімо, для ремісничих училищ і шкіл ФЗН, де навчалося до 250 учнів, передбачався штат, відповідно, з 39 і 29 осіб, від 250 до 500 учнів – 43 і 30 осіб і т.д. Цією ж постановою

³²⁸ Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 28.

³²⁹ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 253.

³³⁰ Створимо могутні трудові резерви соціалістичної країни // Більшовицька правда. – 1941. – № 77 (427). – 2 квітня. – С. 3.

³³¹ Ковальчук І. З великим піднесенням // Більшовицька правда. – 1941. – № 77 (427). – 2 квітня. – С. 3; Гавриленко І., Лимарєва. Майбутні кваліфіковані робітники // Більшовицька правда. – 1941. – № 77 (427). – 2 квітня. – С. 3.

³³² Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 28.

³³³ Челак П.П. Підготовка кадрів робітників у західних областях УРСР в системі трудових резервів (1939 – 1958 рр.) // Вісник Львівського університету. Історія. – 1970. – С. 37.

визначалася й оплата праці викладачів. Майстри ремісничих училищ мали отримувати 600 – 700 крб., старші майстри і директори – 700 – 750 крб. Працівникам шкіл ФЗН призначалася дещо менша платня: майстрам – 550 – 600 крб., старшим майстрам – 600 – 700 крб., директорам – 650 – 750 крб.³³⁴

Замість ліквідованих польських **торгівельних** шкіл (зокрема, Дрогобицької, Бориславської) було відкрито Самбірський технікум радянської торгівлі. 4 серпня 1940 р. він оголосив прийом студентів³³⁵. На жаль, жодних архівних матеріалів про роботу цих навчальних закладів у 1940 – 1941 рр. не збереглося. Тож наразі з'ясувати, для прикладу, чисельність і освітній рівень педагогічного складу чи студентського контингенту не можна.

Серед професійних середніх навчальних закладів **сільськогосподарського спрямування** треба назвати відкритий уже в 1939 р. технікум механізації сільськогосподарства в Стрию³³⁶. У грудні 1939 р. розпочав роботу сільськогосподарський зоотехнічний технікум у селі Бережниця Стрийського району, де навчалося 72 студенти. Заклад володів великим господарством для практики студентів³³⁷, яке успадкував від сільгоспшколи, що діяла в Бережниці до війни. Улітку 1940 р. на території державного питомника в селі Бенькова Вишня Рудківського району було організовано технікум для підготовки агрономів плодоовочівництва середньої кваліфікації³³⁸. Проте на початку 1940/41 навч. року, очевидно, виявився недобір студентів, тож у листопаді 1940 р. Бенькововишнянський технікум плодоовочівництва оголосив додатковий набір студентів на перший курс. У надрукованому в місцевій періодиці оголошенні вказувалося, що технікум готує агрономів-плодоовочеводів для роботи у великих садах і городах. До технікуму приймалися особи віком від 15 до 30 років, що закінчили неповну середню школу або 7-й клас середньої школи. До речі, абітурієнти складали іспити 1 грудня з таких дисциплін: конституція СРСР, географія, математика, фізика, українська мова³³⁹. За даними І. Кошарного, там навчалося 190 осіб³⁴⁰.

Крім них, на Дрогобиччині утворювали спеціальні школи з підготовки кадрів для сільського господарства, термін навчання в яких коливався від 6 місяців до одного року. Зокрема, у селі Черниця Миколаївського району було відновлено рільничу школу, де навчалося 112 осіб, у селі Тулиголови Комарнівського району організовано школу трактористів на 340 осіб, в м. Турка – школу

³³⁴ ЦДАВОВУ України. – Ф. 4609. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк 1.

³³⁵ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250; Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина... – С. 171; Оголошення [про набір студентів] // Більшовицька правда. – 1940. – № 180 (216). – 4 серпня. – С. 4.

³³⁶ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250; Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина... – С. 171; Левицький М.М., Батоський В.Д., Ісаєвич Я.Д. Стрий // Історія міст і сіл... – С. 802.

³³⁷ Сільськогосподарський технікум // Більшовицька правда. – 1939. – № 33. – 15 грудня. – С. 4.

³³⁸ Технікум плодоовочівництва // Більшовицька правда. – 1940. – № 146. – 26 червня. – С. 2.

³³⁹ Оголошення [про додатковий набір до технікуму] // Більшовицька правда. – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.

³⁴⁰ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 253.

масових сільськогосподарських кадрів³⁴¹. У грудні 1939 р. в Стрию почала роботу середня молочарська школа, яка готувала працівників сировинних і масловиробних заводів³⁴².

Соціально-гуманітарна складова профосвіти в Дрогобицькій області репрезентувалася передовсім педагогічними, музичними та медичними школами. У січні 1940 р. з'явилася “Інструкція про прядок реорганізації педагогічних ліцеїв та дошкільних семінарій західних областей України в педагогічні школи”. Згідно з її постановами, трирічні ліцеї перетворено в трирічні школи, що готують учителів для 1 – 4-х класів, чотирирічні семінарії дошкільних вихователів названо трирічними педагогічними школами, що готують вихователів. Від середини січня запровадили нові плани і програми навчання. Згідно з ними, студентів переведено на рік назад. 1 клас семінарії став підготовчим, 2 клас працював за програмою 1-го, але 3-й клас реалізував програму власне 3-го класу. Тому в другому півріччі 1939/40 навч. року не було 2-х класів. Півріччя продовжено до 14 тижнів, заняття ж закінчилися в останніх днях червня. У 1 і 2-му класі обов'язкові заняття тривали 36 годин, а в 3 класі – 42 години на тиждень. Найбільшої ваги мало вивчення української і російської мов та літератур, історії СРСР та УРСР, конституції СРСР та УРСР, а також педагогічна практика і праця в гуртках. Учні у школах для вихователів також переведено на рік назад (крім останнього класу), при цьому розширилися заняття з методики малювання, ліплення та рухливих ігор³⁴³.

Для підготовки нового поповнення вчителів молодших класів уже в 1939 р. було відкрито три педагогічні училища в містах Стрий, Самбір і Борислав, де навчалось 780 студентів³⁴⁴. У Стрию педучилище постало на основі педагогічного ліцею, куди проведено додатковий набір учнів³⁴⁵, у Самборі – на базі української учительської семінарії. Лише Бориславське педучилище було не реорганізованим, а нововідкритим у приміщенні колишньої кравецької школи радянським навчальним закладом. При педагогічних школах незабаром відкрито заочні відділи³⁴⁶.

На жаль, інформації про їх діяльність маємо небагато. Лише про Стрийську та Самбірську педагогічні школи дещо відомо з газетних публікацій. На червень 1940 р. у першій з них навчалось 92 студенти, серед них відмінники Іванець, Скічнів, Городецький, Шиян, Калиняк, Винницька, Юрчак,

³⁴¹ Там само.

³⁴² Середня молочарська школа // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 35. – 17 грудня. – С. 4.

³⁴³ *Trela-Mazur E.* Sowetyzacja oświaty w Malopolsce Wshodniej pod radziecką okupacją 1939 – 1941. – Kielce, 1998. – S. 203 – 208.

³⁴⁴ *Літянський В.В.* До питання розвитку... – С. 17; *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 250; *Кошарний І.Я. та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 171. Загалом, в західних областях УРСР весною і літом 1940 р. відкрито 18 педагогічних шкіл (Див.: *Соколовська Т.Г.* Культурне будівництво... – С. 231).

³⁴⁵ Реорганізація педагогічних ліцеїв // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3.

³⁴⁶ *Лучаківська І.* Встановлення радянської влади... – С. 149; *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 252; *Кошарний І.Я. та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 172; *Низовий Д., Садовий Я.* Борислав // *Історія міст і сіл...* – С. 108.

Струтинська та інші³⁴⁷. Було швидко створено усі атрибути радянської системи освіти: протягом першого навчального року запрацювали гуртки з вивчення сталінської конституції, програми та статуту ВЛКСМ, рішень партії та уряду, читалися доповіді про міжнародне становище, на антирелігійні, літературні теми. Стрийська педшкола викликала на соціалістичне змагання Самбірську педшколу. Перший випуск “радянських учителів” педагогічної школи у Стрию становив 30 молодих педагогів, а на перший та підготовчий курси планувалося прийняти 416 студентів (щоправда, була проблема з гуртожитками)³⁴⁸.

Газета “Червоний прапор” (Самбір, 10.06.1941 р.) розмістила оголошення про набір студентів на 1941/42 навч. рік до Самбірської педшколи, з якого дізнаємося про вимоги до абітурієнтів. До першого класу приймалися особи віком 15 – 30 років, які мали освіту обсягом 7 класів неповної середньої школи. Власне, й вступні іспити вони повинні були скласти за програмою НСШ із таких предметів: а) українська мова (диктант і усний іспит); б) російська мова (диктант і усний іспит); в) арифметика (письмовий та усний іспити); г) геометрія (усно); д) географія; е) конституція УРСР та СРСР (усно); є) співи (перевірка голосу і слуху). Водночас оголошувався набір до третього класу педшколи, на який приймалися громадяни СРСР віком 17 – 35 років з освітою на рівні НСШ, але вступні екзамени вони повинні були скласти за програмою повної середньої школи з таких предметів: а) українська мова і література (письмовий і усний екзамени); б) російська мова і література (диктант і усний іспит); в) арифметика (розв’язання задачі та двох-трьох прикладів у письмовій формі); г) історія СРСР, конституція СРСР і УРСР (усно); д) фізична та економічна географія (усно); е) співи. Крім того, підкреслювалося, що відмінники приймаються до відповідних класів педшколи без вступних іспитів і “зараховуються на стипендію”³⁴⁹.

Серед створених в області музичних середніх професійних навчальних закладів особливо виділялося училище в Стрию, де ще до війни діяла філія українського приватного музичного інституту ім. М. Лисенка. Як повідомлялося в газеті “Більшовицька правда”, на середину грудня 1939 р. у Стрийському музичному інституті ім. М. Лисенка навчалось 470 учнів, працювали симфонічний оркестр, який складався з 46 музикантів, колишніх вихованців інституту, та чоловічий і мішаний хори³⁵⁰. Уже 19 грудня 1939 р., відповідно до постанови Раднаркому УРСР “Про організацію театрів, музичних колективів, будинків народної творчості і театральних музичних закладів у Львівській, Дрогобицькій, Волинській, Рівненській, Станіславській і Тернопільській областях”, у Стрию передбачалося утворити Державне музичне училище, надавши йому приміщення філії інституту ім. М. Лисенка з усім

³⁴⁷ Дзюба Д. Стрийська педагогічна школа // Більшовицька правда. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 3.

³⁴⁸ Там само.

³⁴⁹ Подано за: Криль М. Старосамбірщина на початку Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.) // Літопис Бойківщини. – 2010. – Ч. 2/79(90). – С. 53.

³⁵⁰ В музичному інституті // Більшовицька правда. – 1939. – № 34. – 16 грудня. – С. 4.

майном та устаткуванням³⁵¹. До червня 1940 р. реорганізацію інституту було завершено: у Стрийському музучилищі утворено класи скрипки, фортепіано та співу, в яких навчалося понад 200 студентів і працювали 23 викладачі з вищою музичною освітою. З 1940/41 навч. року в училищі запроваджувалися нові загальноосвітні предмети (було ж потрібно, аби діти займалися не лише музикою, але й вивчали сталінську конституцію). Планувалося, що до Стрия приїжджатимуть викладачі київських музичних шкіл і консерваторії для читання лекцій³⁵².

У зв'язку зі збільшенням лікувальних закладів, перед новою владою постало завдання готувати на місцях принаймні середній і молодший медичний персонал. На початку 1940 р. обласний відділ охорони здоров'я почав створювати школи для підготовки медсестер. Зокрема, у Дрогобичі розпочала діяльність 4-місячна медшкола на 50 осіб³⁵³. Подібний заклад організовано і в Самборі, де школу медсестер розмістили в кравецькій школі³⁵⁴. Улітку 1940 р. було відкрито першу в Дрогобицькій області фельдшерсько-акушерську школу (м. Стрий), яка готувала середній медичний персонал для лікарських закладів. У ній могли навчатися приблизно 90 осіб, які мали освіту на рівні НСШ³⁵⁵.

Тож радянським властям уже протягом першого року свого адміністрування на анексованих землях вдалося створити розгалужену сітку середніх спеціальних навчальних закладів для дітей з неповною середньою освітою. Відповідно до радянської статистики, на початок 1940/1941 навчального року в Дрогобицькій області налічувалося 11 технікумів (без заочних) та інших середніх спеціальних навчальних закладів, в яких навчалося 1463 студенти (тобто 12,5 % від загальної кількості учнів середніх СНЗ в західних областях УРСР) (див. табл. 10). Щоправда, у це число не входять навчальні заклади, що не підпорядковувалися Наркоматові освіти, а отже, школи ФЗН, підготовки кадрів для сільського господарства, медичні тощо. За нашими підрахунками, у першій половині 1941 р. на Дрогобиччині діяло не менше 24 середніх спеціальних навчальних закладів різного рівня (технікуми, училища, школи) та фахового спрямування.

На жаль, встановити чисельність студентів та учнів профшкіл області (1939 – 1941 р.) наразі важко. Але можемо стверджувати, що кількість здобувачів різних спеціальностей у таких закладах поступово зростала. Однією з головних причин такого процесу було, безумовно, запровадження безкоштовної освіти і можливість отримання стипендій. Розмір стипендіального забезпечення для студентів спеціальних навчальних закладів (передовсім технікумів) сягав 130 крб. на місяць³⁵⁶. Щоправда, з цих коштів вони повинні були оплатити проживання в гуртожитках та харчування у шкільних їдальнях, а це подекуди забирало значну частину стипендії. Для прикладу, студенти Бенькововишнянського технікуму

³⁵¹ Культурне життя в Україні... – С. 70.

³⁵² Музикальне училище // Більшовицька правда. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 3.

³⁵³ *Ponn P.* Трансформація етносоціального складу... – С. 178.

³⁵⁴ *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 313.

³⁵⁵ Новий учбовий заклад // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.

³⁵⁶ *Лучаківська І.* Українська інтелігенція... – С. 121.

за триразове харчування щомісяця сплачували 51 крб.³⁵⁷, тобто майже 40 % місячного стипендіального забезпечення.

Таблиця 10. Кількість технікумів та інших спеціальних навчальних закладів (без заочних) західних областей УРСР на початок 1940/41 н. р.

№	Області	Кількість технікумів	у них студентів
1	Волинська	5	1157
2	Дрогобицька	11	1463
3	Львівська	22	4162
4	Рівненська	6	1176
5	Станіславська	9	1644
6	Тернопільська	10	2124
Разом		63	11726

Джерело: Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 182 – 183.

У жовтні 1940 р. РНК СРСР прийняла постанову про запровадження для учнів технікумів, педагогічних училищ, сільськогосподарських і медичних шкіл та інших спеціальних середніх навчальних закладів плати за навчання у такому ж розмірі, що й для школярів старших класів – 150 крб. щомісяця. Проте на західні області УРСР плата за навчання не поширювалася, але розповсюджувалося положення про призначення стипендії тим учням технікумів, які проявляють відмінні успіхи в навчанні³⁵⁸.

Звісно ж, крім професійно-фахової підготовки, студенти та учні спеціальних середніх навчальних закладів змушені були проходити різноманітні кола комуністичного виховання. Наприклад, уже в листопаді 1939 р. у Дрогобицькій середній технічній школі (згодом механічний технікум) відсвятковано академію з нагоди 22-х роковин жовтневої революції, утворено учнівський комітет, а викладачі організували науковий гурток, який мав вести “усвідомлюючу роботу” серед учнів³⁵⁹. Слід зауважити, що більшовицька карально-репресивна система тримала під пильним контролем діяльність студентів та викладачів середніх спеціальних навчальних закладів, намагаючись ліквідувати будь-які прояви антирадянської діяльності. Проявом такого “невсипущого контролю” був арешт у 1940 р. органами внутрішніх справ студента Дрогобицького механічного технікуму Дмитра Білого – члена ОУН³⁶⁰. До рук радянських спецорганів потрапили студент Бориславської “технічної школи” (з осені 1940 р. – філія АНІ) поляк Едвард Купук (арештований 29 липня 1940 р.), викладач Дрогобицької торгівельної школи Броніслав Соколовський (вивезений з дружиною 10 лютого 1940 р.)³⁶¹.

³⁵⁷ Оголошення [про додатковий набір до технікуму] // Більшовицька правда. – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.

³⁵⁸ Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення... – С. 823 – 824.

³⁵⁹ *Сов'як М.* Оновлена школа // Більшовицька правда. – 1939. – № 13. – 20 листопада. – С. 2.

³⁶⁰ *Лучаківська І.* Українська інтелігенція... – С. 80.

³⁶¹ *Lista Polaków...* – S. 18, 26.

Крім того, у грудні 1940 р. Президія Верховної Ради СРСР ухвалила указ, який стосувався учнів ремісничих, залізничних училищ і шкіл фабрично-заводського навчання. Згідно з ним, за самовільне залишення навчального закладу і систематичне порушення дисципліни учні училищ і шкіл підлягали за вироком суду ув'язненню в трудових колоніях строком до одного року³⁶². Такі заходи були не лише характерним проявом радянського тоталітаризму, що прагнув перетворити навіть учнів на “рабсилу”, а й яскравим свідченням організаційних негараздів у системі радянської спеціальної середньої освіти.

Отже, за нашими підрахунками, у 1939 – 1941 рр. на теренах Дрогобицької області діяло не менше 24 середніх спеціальних навчальних закладів різного рівня та професійного спрямування. Переважна більшість з них працювали на базі реорганізованих як приватних, так і державних профшкіл, що залишилися з міжвоєнного часу. Окремі ж навчальні заклади, зокрема школи ФЗН, довелося утворювати майже “з нуля”. На жаль, до нашого часу майже не збереглися дані про викладацький склад СНЗ, його чисельність, персональний склад тощо. Кількість же студентів цих закладів із деякими застереженнями (відсутність даних щодо чисельності студентів щонайменше 8 з 24 СНЗ) на першу половину 1941 р. обчислюємо у понад 3 тис. осіб. Нічого не можна сказати і про етнічний склад студентів, оскільки така інформація не збереглася.

1.5. Вища школа

Важливою віхою у розвитку освітньої сфери Дрогобищини стало створення першого вищого навчального закладу – учительського інституту. Необхідність його заснування диктувалася розширенням мережі шкіл регіону і зростанням учительських посадових вакансій, а також і потребою у “своїх” (радянських) педагогічних кадрах, оскільки, як вище зазначалося, місцеві вчителі через політичні причини не викликали довіри в більшовицької влади. Зазначимо, що в радянській системі педагогічної освіти вчительські інститути здійснювали підготовку вчителів 5 – 7-х класів, а навчання у них тривало два роки (педагогічні інститути готували вчителів 8 – 10-х класів протягом чотирьох років)³⁶³.

³⁶² Баран В.К. Токарський В.В. Україна: західні землі: 1939 – 1941 рр. – Л.: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2009. – С. 95.

³⁶³ Там само. – С. 103. Згідно з постановою ЦК ВКП(б) від 5 травня 1935 р. “Про підготовку педагогічних кадрів, систему педагогічної освіти та мережу педагогічних установ”, у Радянському Союзі було запроваджено два типи педагогічних навчальних закладів: 1) чотирирічні педагогічні інститути для підготовки вчителів середньої школи; 2) дворічні учительські інститути для підготовки вчителів неповної середньої школи. Встановлювалася також структура факультетів педінститутів (історичні, мовно-літературні, фізико-математичні, хіміко-біологічні, географічні, педагогічні) і вчительських інститутів (гуманітарні, біологічні і фізико-математичні) (Див.: *Майборода В.К.* З історії становлення і розвитку педагогічної освіти на Україні (1928 – 1941 рр.) // Початкова школа. – 1990. – № 12. – С. 36).

Уже 25 січня 1940 р. бюро Дрогобицького обкому КП(б)У, заслухавши доповідь завідувача облвно В. Кравця, ухвалило постанову про організацію учительського інституту в місті Дрогобич (див. додаток 4). Відповідно до неї планувалося відкрити з 1 вересня 1940 р. учительський інститут з історичним, географічним та мовно-літературним відділами. Зважаючи на те, що місцева молодь, безумовно, не володіла необхідними для вступу до інституту знаннями з історії СРСР, російської мови і літератури та української мови і літератури (останнє особливо стосувалося можливих абітурієнтів польської та єврейської національностей), бюро ОК компартії визнало доцільним організувати шести-місячні підготовчі курси. Ці курси, що мали підготувати контингент вступників до учительського інституту, повинні були розпочати своє навчання з 1 березня 1940 р. у приміщенні середньої школи № 2. Крім того, очільника обласного відділу народної освіти В. Кравця зобов'язали забезпечити підготовчі курси відповідними педагогічними кадрами та поставити вимогу перед Наркомом освіти УРСР, щоб до 1 вересня 1940 р. було повністю укомплектовано учительський інститут професорсько-викладацьким складом³⁶⁴.

Того ж таки дня завідувач сектору культури відділу пропаганди обкому КП(б)У М. Захарченко надав бюро обкому довідку "Про матеріальні можливості організації учительського інституту в м. Дрогобич". Саме він запропонував передати майбутньому ВНЗ приміщення середньої польської школи (гімназії) на вул. Г. Синкевича, 36 (незабаром – вул. М. Гоголя, 32) у Дрогобичі. Серед позитивних сторін саме такого варіанту приміщення для майбутнього інституту партійний чиновник назвав наявність 50-ти кімнат у триповерховій будівлі, обладнаних кабінетів, зокрема фізичного, хімічного та рисункового, великої бібліотеки з переважно польськими книгами (яку, щоправда, слід було наситити радянською ідеологічною та навчальною літературою, "відповідно до вимог інституту")³⁶⁵. У березні 1940 р. приміщення польської середньої школи № 3 було передано учительському інституту.

За виконання прийнятих партійних розпоряджень взялися доволі швидко. Щоправда, замість запланованого географічного відділення було вирішено відкрити фізико-математичне, оскільки перше відповідало структурі педагогічних, а не учительських інститутів*. Уже 12 березня 1940 р. в обласній пресі з'явилося перше оголошення про набір до Дрогобицького державного учительського інституту на історичний, мовно-літературний та фізико-математичний факультети. У ньому зазначалося, що до інституту приймаються особи віком

³⁶⁴ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 14. – Арк. 57 – 58; Спр. 15. – Арк. 99 – 99зв.; Культурне життя в Україні... – С. 86.

³⁶⁵ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 15. – Арк. 100.

* Очевидно, члени бюро Дрогобицького обкому компартії, приймаючи 25.01.1940 р. рішення про відкриття у Дрогобичі учительського інституту, зокрема із географічним факультетом, помилилися. Географічні факультети могли утворюватися лише у педагогічних інститутах, а в учительських – гуманітарні (історичний, мовно-літературний), біологічний, фізико-математичний (Див.: *Майборода В.К.* З історії становлення і розвитку педагогічної освіти на Україні (1928 – 1941 рр.) // Початкова школа. – 1990. – № 12. – С. 36).

від 17 до 35 років, які мають повну середню освіту. Заяву слід було подати до 20 березня 1940 р., а також документи про освіту (оригінал), рік народження, стосунок до військової служби (для військовозобов'язаних), автобіографію і особовий листок, три фотокартки, довідку від лікаря про стан здоров'я³⁶⁶. Очевидно, подібним чином розрекламована організація першого в області "вузу" справила значний вплив на місцеву молодь, адже вже у квітні 1940 р. заяви на навчання подали приблизно 200 осіб³⁶⁷. Напливу студентів, ймовірно, посприяв й офіційний дозвіл республіканської влади на відкриття вищої педагогічної школи в Дрогобичі. 15 квітня 1940 р. постановою політбюро ЦК КП(б) та Раднаркому УРСР учительські інститути утворювалися в Дрогобичі, Львові, Кременці, Луцьку, Рівному і Станіславі³⁶⁸.

Формування матеріально-технічних, бібліотечних, кадрових ресурсів інституту продовжувалося і влітку. 3 серпня 1940 р. було оголошено другий набір студентів до учительського ВНЗ, а вступні іспити призначено на 12 – 20 серпня. При цьому вказувалося, що до інституту приймаються особи віком від 17 до 40 років, які мають повну середню освіту³⁶⁹. Однак, як відомо, щоб полегшити вступ до ВНЗ робітничій і селянській молоді, Комітет у справах вищої освіти при РНК СРСР дозволив педагогічним ВНЗ західних областей УРСР і БРСР у 1940 р. зараховувати до складу студентів осіб, що склали вступні іспити без подання документів про закінчення середньої школи³⁷⁰. Саме тому до лав студентів учительського інституту в Дрогобичі потрапляли абітурієнти навіть з шестикласною шкільною освітою³⁷¹. Звісно ж, значну роль при наборі студентів відігравала "громадянсько-політична позиція" молодої людини, зокрема її членство в комсомолі. Власне завдяки приналежності до ВЛКСМ навчатися в Дрогобицькому учительському інституті отримала змогу, наприклад, Катерина Пильо, яка закінчила всього 5 класів школи³⁷².

1 вересня 1940 р. було врочисто відкрито інститут у складі історичного, мовно-літературного та фізико-математичного факультетів з денною, вечірньою та заочною формами навчання³⁷³. Завдяки наявним джерельним матеріалам можемо висвітлити

³⁶⁶ Оголошення [про набір до учительського інституту] // Більшовицька правда. – 1940. – № 59 (105). – 12 березня. – С. 4.

³⁶⁷ *Матвійшин*. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 17. – 15 серпня. – С. 3.

³⁶⁸ Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка / Авт. кол.: *В. Скотний, М. Савчин, Ю. Кишакевич та ін.* – Дрогобич – Львів, 2001. – С 20; *Bonusiak W.* Polityka ludnościowa... – S. 334.

³⁶⁹ Оголошення [про набір до учительського інституту] // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.

³⁷⁰ Прийом у педагогічні та учительські інститути західних областей УРСР і БРСР // Більшовицька правда. – 1940. – № 173 (219). – 27 липня. – С. 4; *Кошарний І.Я.* У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 33.

³⁷¹ *Матвійшин*. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

³⁷² *Матвійшин*. Пам'ятні хвилини Дрогобицького інституту // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 21. – 24 серпня. – С. 4.

³⁷³ Там само.

деякі особливості професорсько-викладацького складу, проаналізувати зміни у складі студентського контингенту, висвітлити окремі сторони змісту навчання і виховання студентів, з'ясувати рівень матеріально-технічного забезпечення інституту.

Висвітлюючи склад **викладацьких кадрів**, варто відзначити, що майже усі вони були скерованими зі східних областей педагогами, здебільшого членами компартії. Винятком був лише колишній директор української гімназії ім. І. Франка в Дрогобичі М. Бараник, якого перевели з посади заступника директора СШ № 1 на викладацьку працю до інституту³⁷⁴. Директором інституту став А. Туман. Невідомо, на жаль, звідкіля він приїхав до Дрогобича і яку посаду займав до 1940 р. Знаємо, однак, що був філологом і в газеті “Більшовицька правда” опублікував статті, присвячені І. Франкові та роботі інституту³⁷⁵ (див. додаток 8). Партійну організацію інституту очолив А. Снісаренко, а начальником спецчастини (особливої енкавееєсівської структури в кожному ВНЗ, що пильнувала за “правильною” організацією роботи, відповідним добром кадрів, ходом лекцій з марксизму-ленінізму, проведенням більшовицької агітації тощо) призначено працівника НКВС А. Мельника³⁷⁶.

Деканом історичного факультету став Ю. Новак, а мовно-літературного – І. Хорошайло, які, до речі, 9 січня 1941 р. в обласній пресі опублікували статтю “Екзаменаційна сесія в інституті”³⁷⁷ (див. додаток 7). На жаль, з огляду на брак джерел, нам не вдалося з'ясувати прізвище першого декана фізико-математичного факультету, як і керівників адміністративних відділів інституту.

Склад викладачів Дрогобицького учительського інституту був невеликим. Причому чимало з них не мали досвіду подібної роботи. Як відзначав директор А. Туман, *“багато викладачів працюють у вищій школі перший рік”*, але *“все ж зі своєю роботою вони справляються цілком”*. Серед кращих фахівців він назвав викладача історії народів СРСР Ю. Г. Новака, викладача історії стародавнього світу П. З. Козіка, викладача української мови І. К. Кошика, викладача педагогіки М. С. Терещенка³⁷⁸. Пресові матеріали донесли до нашого часу й прізвище ще одного педагога, що працював в інституті, – викладача української літератури М. Коваля³⁷⁹. Незважаючи на твердження, що у 1940/41 навч. році в Дрогобицькому учительському інституті працювали 8 викладачів³⁸⁰, на сьогодні нам відомі прізвища 10 осіб професорсько-викладацького складу цього ВНЗ (до слова, начальник спецчастини А. Мельник теж працював викладачем³⁸¹).

³⁷⁴ Нариси з історії Дрогобича... – С. 187.

³⁷⁵ Див.: Туман А. Франко про Шевченка // Більшовицька правда. – 1941. – № 57 (407). – 9 березня. – С. 3; Його ж. Рік роботи учительського інституту // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

³⁷⁶ Матвійшин. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

³⁷⁷ Хорошайло І., Новак Ю. Екзаменаційна сесія в інституті // Більшовицька правда. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4.

³⁷⁸ План лекцій парткабінету Дрогобицького МК КП(б)У на січень 1941 р. // Більшовицька правда. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4.

³⁷⁹ Матвійшин. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

³⁸⁰ Дрогобицький державний педагогічний університет... – С. 34.

³⁸¹ Матвійшин. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

Зауважимо, що, крім навчально-виховної діяльності в інституті, викладачі часто залучалися до громадської роботи в рамках того чи іншого політично-пропагандистського лекторію. Для прикладу, декан історичного факультету Ю. Новак працював лектором в парткабінеті Дрогобицького МК КП(б)У, де 11 та 16 січня 1941 р. прочитав лекції про А. Суворова і Кримську війну 1854 – 1856 рр. Того ж місяця з лекцією “Сім’я і школа” мав виступити викладач педагогіки учительського інституту М. Терещенко³⁸². Інші викладачі виступали перед громадськістю та партійними організаціями з доповідями “Походження різдвя”, “Адам Міцкевич”, “Тарас Шевченко”, “Павло Тичина” тощо³⁸³ (див. додаток 8).

Характеризуючи чисельність **студентів**, необхідно зазначити, що на 1940/41 навч. рік українські центральні органи влади затвердили ліміт вступників до ВНЗ Західної України, зокрема для учительських інститутів. Дрогобицький державний учительський інститут мав право прийняти 420 студентів³⁸⁴, однак у квітні – вересні 1940 р. було набрано 480 – 500 осіб³⁸⁵. Припускаємо, що ці цифри стосувалися як денної, так і заочної форми навчання. Однак у вересні – жовтні 1940 р. відбулося доволі значне зменшення чисельності студентів стаціонару, спричинене, по-перше, призовом юнаків до Червоної армії, по-друге, проблемами з отриманням стипендії (про що мова піде нижче)³⁸⁶. Відповідно до офіційної радянської статистики, в єдиному у Дрогобицькій області ВНЗ на початку 1940/41 навч. році здобувало освіту 238 студентів³⁸⁷, а це всього 2,5 % від загальної кількості студентів денної форми усіх західних областей України (див. табл. 11). Колишній студент мовно-літературного факультету ДДУІ Матвійшин (ім’я невідоме*), згадуючи у серпні 1941 р. своє навчання в уже ліквідованому на той час ВНЗ, називав приблизно таке ж число студентів – 230 осіб. Серед них, за його підрахунками, було 115 українців, 95 євреїв, понад 20 поляків³⁸⁸ (відповідно, 50, 41,3 та 8,7 %).

³⁸² План лекцій парткабінету Дрогобицького МК КП(б)У на січень 1941 р. // Більшовицька правда. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4.

³⁸³ *Туман А.* Рік роботи учительського інституту // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

³⁸⁴ *Głowacki A.* Sowiesi wobec polaków ... – S. 466; *Баран В.К. Токарський В.В.* Україна: західні землі: 1939 – 1941 рр... – С. 103. В учительські інститути планувалося прийняти в Кременці – 900 осіб, Луцьку, Рівне, Станіславі – по 420, а Львові – 300. Для єдиного на всю Західну Україну педагогічного інституту у Львові ліміт студентів також становив 420 осіб.

³⁸⁵ *Матвійшин.* Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3; *Кошарний І.Я. та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 172.

³⁸⁶ *Матвійшин.* Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3; *Його ж.* Пам’ятні хвилини Дрогобицького інституту // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 21. – 24 серпня. – С. 4.

³⁸⁷ Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 180.

* Під час німецької окупації в Дрогобицькій гімназії, після закінчення матуральних курсів (18.04.1942 р.), здавав іспит зрілості Степан Матвійшин (Див.: Матура в українській гімназії в Дрогобичі // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 48. – 24 квітня. – С. 3; Матура в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 92(216). – 29 квітня. – С. 8). Можливо йдеться про нього.

³⁸⁸ *Матвійшин.* Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

Таблиця 11. Кількість студентів ВНЗ (без заочників) у західних областях УРСР на початок 1940/1941 н.р.

Області	Кількість студентів
Волинська	222
Дрогобицька	238
Львівська	7835
Рівненська	375
Станіславська	416
Тернопільська	445
Разом	9537

Джерело: Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – С. 180.

На жаль, не можемо назвати чисельність студентів кожного факультету. Відомо, однак, що у січні 1941 р. на історичному факультеті навчалось 80 студентів, ще 15 – на філологічному (відділ російської мови та літератури)³⁸⁹ (див. додаток 7).

Контингент студентів заочної форми навчання був більш чисельним. На початку серпня понад 300 осіб, переважно вчителі неповних середніх шкіл, склали вступні іспити³⁹⁰. Не знаємо, скільки з них зараховано до лав студентів, але ще у грудні 1940 р. заочний відділ Дрогобицького учительського інституту розповсюдив оголошення для всіх студентів-заочників I – IV курсів педагогічних, учительських інститутів та державних університетів східних областей УРСР, повідомляючи, що вони можуть складати курсові іспити і заліки та державні іспити саме у Дрогобичі³⁹¹. Загалом, як писав 1 квітня 1941 р. директор інституту А. Туман, на заочному відділі у той час навчалось 420 студентів, а на вечірньому – 110 осіб (переважно вчителі шкіл Дрогобича і Борислава)³⁹² (див. додаток 8). Отже, наприкінці першого навчального року в ДДУІ здобувало освіту майже 670 студентів денної, заочної та вечірньої форм (І. Кошарний цю цифру заокруглив до 700³⁹³).

³⁸⁹ *Хорошайло І., Новак Ю.* Екзаменаційна сесія в інституті // Більшовицька правда. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4.

³⁹⁰ *Гендель А.* Почались іспити // Більшовицька правда. – 1940. – № 185 (221). – 10 серпня. – С. 4.

³⁹¹ Оголошення [про можливість складення іспитів у Дрогобицькому вчительському інституті студентами-заочниками з інших вищих шкіл] // Більшовицька правда. – 1940. – № 281 (327). – 3 грудня. – С. 4.

³⁹² *Туман А.* Рік роботи учительського інституту // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

³⁹³ *Кошарний І.Я. та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 173. Сучасна дрогобицька дослідниця Р. Попп, спираючись на архівні матеріали післявоєнного часу, стверджує, що у 1940 р. “на основних курсах” учительського інституту навчалось 350 студентів (Див.: *Попп Р.* Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка у перші повоєнні роки (1944 – 1953) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2009. – Випуск двадцять четвертий. Історія. – С. 121). Однак, вказівка “основні курси” є незрозумілою, тож залишаємо це твердження без коментарів.

Наплив студентів до учительського інституту в Дрогобичі зумовлювався, звісно ж, можливістю безкоштовно отримати вищу освіту й отримувати стипендію. РНК УРСР прийняла постанову про збільшення з червня 1940 р. норм стипендіального забезпечення студентів ВНЗ західних областей України³⁹⁴. Якщо студенти перших курсів, зазвичай, отримували 120 – 130 крб., то вже у серпні 1940 р. стипендія визначалася у розмірі 130 – 140 крб.³⁹⁵ Попри те, що жовтневою (1940 р.) постановою РНК СРСР запроваджувалася плата за навчання (300 крб. на рік для студентів стаціонару і 150 крб. – заочників), на вищі школи Західної України вона не поширювалася. Але з 1 листопада того ж року стипендії призначалися лише тим студентам, які проявляли відмінні успіхи³⁹⁶. Саме ця обставина й зумовила певне зменшення чисельності студентів Дрогобицького учительського інституту, адже стипендію надавали студентам з не менш як 75 % відмінних оцінок³⁹⁷. Невідомо, який відсоток студентів, зрештою, отримував стипендію. Директор А. Туман на початку квітня 1941 р. повідомляв, що у другому семестрі одержують стипендію вдвічі більше студентів, ніж у першому³⁹⁸ (див. додаток 8). Можливо, що рівень стипендіального забезпечення студентів сягав таких же показників, як у Львові, де в педагогічному та учительському інститутах стипендію отримувало 80 % студентів³⁹⁹.

Окремі джерела дають змогу окреслити й навчальну успішність студентів учительського інституту. Серед студентів історичного факультету відмінні успіхи в навчанні демонстрували Серкізовський, Іванців, Моргун, Мельник, Шалер, Кляйнер, Вегнер, Родак, мовно-літературного – Корчинський, Матвіїшин, Іван і Володимир Кульчицькі, Хомутова, фізико-математичного – Рат, Лефельштіль, Норман, Івасиків. Відомо, зокрема, що студент Серкізовський достроково склав зимові іспити з історії та конституції СРСР на “відмінно”, Корчинський, Матвіїшин і Кульчицькі – з історії літератури. На історичному факультеті майже всі студенти успішно склали заліки з основ марксизму-ленінізму: з 80 осіб лише три виявилися непідготовленими. 90 % усіх студентів інституту достроково склали заліки з військової справи⁴⁰⁰ (див. додатки 7 і 8).

Значну роль у здобутті відмінних оцінок відіграла приналежність до комсомолу. Як згодом писав Матвіїшин, студенти-комсомольці, за словами доповідачів звітів по чвертях, після впертої праці над собою та свідомого ставлення до своїх обов’язків ставали “кращими”⁴⁰¹. Директор інституту відзначав

³⁹⁴ Кошарний І.Я. У сузір’ї соціалістичної культури... – С. 32.

³⁹⁵ Оголошення [про набір до учительського інституту] // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.

³⁹⁶ Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення... – С. 823-824.

³⁹⁷ Матвіїшин. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

³⁹⁸ Туман А. Рік роботи учительського інституту // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

³⁹⁹ Кошарний І.Я. У сузір’ї соціалістичної культури... – С. 33.

⁴⁰⁰ Хорошайло І., Новак Ю. Екзаменаційна сесія в інституті // Більшовицька правда. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4; Туман А. Рік роботи учительського інституту // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

⁴⁰¹ Матвіїшин. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

двох таких осіб: студента історичного факультету Іванців, який “вступив в інститут мало підготовленим”, але “старанною працею... домогся відмінних успіхів”, та студента мовно-літературного факультету Корчинського, котрому за відмінні успіхи в навчанні ЦК ВЛКСМ затвердив персональну стипендію імені 15-річчя комсомолу⁴⁰² (див. додаток 8).

Зміст навчання в учительському інституті, звісно ж, визначався загально-педагогічною та фаховою спеціалізацією. Студентська молодь західних областей УРСР уперше почала вивчати марксистсько-ленінську теорію, політичну економію, історію СРСР та УРСР, історію літератури народів Радянського Союзу та інші предмети⁴⁰³. Безумовно, будь-які дисципліни слугували засобом індоктринації свідомості дрогобицького студентства. Викладачі зобов'язані були подавати наукову інформацію відповідно до існуючих ідеологічних догм та політичних вимог. Для прикладу, викладач української літератури М. Коваль поняття “вража кров” у “Заповіті” Т. Шевченка тлумачив як “кров поміщиків, куркулів та їх прихвоснів”. За його словами, “москалі” у “Розритій могилі” – це “чорні типи, які не погоджувалися у багатьох питаннях творення України, або реакціонери” (при цьому пояснював, що Т. Шевченко мав на увазі не росіян, а кількох царських офіцерів). Романтизм, реалізм, народництво він уважав буржуазними течіями і лише соціалістичний реалізм, на його думку, правильно відображав довколишню дійсність. Історик Ю. Новак відстоював існування за княжої доби єдиної руської народності, “Слово о полку Ігоревім” трактував як чисто російський епос, гетьмана І. Мазепу – “зрадником, який діяв на шкоду українським інтересам і стояв на перешкоді “братському єднанню двох таких великих націй”. У курсі “Історії народів СРСР” він, як згадують колишні студенти інституту, основну увагу приділяв історії Росії, а для історії України виділив лише 4 – 5 лекцій. До речі, серед усіх викладачів учительського інституту студенти найбільш позитивно характеризують філолога Івана Кошика, що “боронив українців-студентів на педконференціях”⁴⁰⁴.

Проводилася і певна **виховна робота** зі студентами, основними організаційними формами якої були різноманітні заходи, приурочені до певних політичних свят або ювілеїв відомих осіб. Наприклад, у листопаді 1940 р. в учительському інституті відбувся ювілейний вечір, присвячений 55-річчю літературної діяльності письменниці Ольги Кобилянської. Доповідь про творчість письменниці зробив викладач М. Коваль, а студенти та викладачі інституту виступили з декламаціями окремих уривків її творів “Через кладку”, “Царівна”, “Земля”⁴⁰⁵. Першотравневе свято 1941 р. святкували промовою директора А. Ту-

⁴⁰² *Туман А.* Рік роботи учительського інституту... – С. 1. Корчинський (ім'я невідоме) навчався в українській гімназії ім. І.Франка у Дрогобичі. Він під час відкриття інституту виступив з промовою, в якій ганив гімназійних професорів, що “фальшиво” викладали (Див.: *Матвіїшин*. Пам'ятні хвилини Дрогобицького інституту... – С. 4).

⁴⁰³ *Кошарний І.Я.* У сузір'ї соціалістичної культури... – С. 33-34.

⁴⁰⁴ *Матвіїшин.* Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут... – С. 3.

⁴⁰⁵ Ювілейний вечір присвячений О.Ю. Кобилянській // *Більшовицька правда.* – 1940. – № 278 (324). – 29 листопада. – С. 4.

мана і виступом студентського хору. Наприкінці ж травня колектив інституту з нагоди 25-ї річниці смерті І. Франка організував виховний захід, на якому, щоправда, стався конфуз: запрошені музики з ресторану “Колумбіна” недоречно зіграли фокстрот, а потім ще й польку⁴⁰⁶. У день чергових роковин смерті Лесі Українки також відбулися певні врочистості, під час яких з промовою про творчість видатної української письменниці виступив викладач І. Кошик. У своїй доповіді він назвав Лесю Українку перлиною не лише української, а й світової літератури, письменницею в “європейському розумінні цього слова”⁴⁰⁷.

Значну увагу комуністичному вихованню студентів, безумовно, присвячували партійна і комсомольська організації інституту. Власне під керівництвом парторганізації було організовано цикл доповідей для студентів на теми: “Про міжнародний стан”, “Дарвінізм і релігія”, “Марксо-ленінське вчення про державу”, “Історико-філософські погляди Чернишевського” та ін.⁴⁰⁸ (див. додаток 8). Студентів учительського інституту залучали до різноманітної громадсько-політичної діяльності, зокрема участі в агітаційній кампанії напередодні виборів до місцевих рад (15 грудня 1940 р.). Так, студенти Дрогобицького учительського інституту М. Стрільбицька, І. Кульчицький, В. Серкізовський у “Більшовицькій правді” від 15 грудня 1940 р. опублікували пропагандивну статтю “Щаслива молодість”. “Сьогоднішній день, – писали вони у дусі часу, – один з найкращих днів у нашому щасливому житті. Ми, повноправні громадяни Радянського Союзу, ми, будівники нового життя, опустимо сьогодні у виборчі урни бюлетені з іменами кандидатів сталінського блоку комуністів і безпартійних”⁴⁰⁹.

З’ясовуючи рівень **матеріально-технічного забезпечення** інституту у 1940 – 1941 рр., варто зауважити, що воно базувалося на майні колишньої польської гімназії. Уже повідомлялося, що навчальний корпус гімназії було передано інституту в березні 1940 р. Тоді ж на баланс новоствореного ВНЗ передали й приміщення гімназійної бурси (вул. Горького, 29), яку переобладнали в студентський гуртожиток⁴¹⁰. Щоправда, як писав Матвійшин, спочатку в гуртожитках бракувало ліжок⁴¹¹. У цілому ж, матеріальна база інституту була пристойною. Директор А. Туман наголошував, що вже на початок навчального року (вересень 1940 р.) інститут в основному був забезпечений усім потрібним для нормальної роботи. На той час створено кабінети основ марксизму-ленінізму, мовно-літературний, фізико-математичний, військовий⁴¹² (див. додаток 8). Тоді ж почалося формування інститутської бібліотеки, адже наявна переважно польськомовна література гімназійної бібліотеки була непридатною для використання, здебільшого з політичних та ідеологічних міркувань. На квітень 1941 р.

⁴⁰⁶ Матвійшин. Пам’ятні хвилини Дрогобицького інституту... – С. 4.

⁴⁰⁷ Там само.

⁴⁰⁸ Туман А. Рік роботи учительського інституту // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

⁴⁰⁹ Стрільбицька М., Кульчицький І., Серкізовський В. Щаслива молодість // Більшовицька правда. – 1940. – № 291 (337). – 15 грудня. – С. 3.

⁴¹⁰ Дрогобицький державний педагогічний університет... – С. 38.

⁴¹¹ Матвійшин. Пам’ятні хвилини Дрогобицького інституту... – С. 4.

⁴¹² Туман А. Рік роботи учительського інституту... – С. 1.

книжковий фонд бібліотеки інституту нараховував 17 тисяч екземплярів⁴¹³. Історик І. Кошарний, однак, повідомляв, що з приходом німців до Дрогобича в 1941 р. була розграбована і знищена бібліотека інституту, яка налічувала понад 100 тис. томів наукової і художньої літератури⁴¹⁴. Проте таку цифру вважаємо надто завищеною.

Завершуючи, згадаємо і про деякі сумні факти з історії ВНЗ, який не минули більшовицькі репресії. Ще на початку навчального року студент учительського інституту Бандурович був заарештований та засуджений до кількох років в'язниці, де через кілька тижнів помер⁴¹⁵. Відомо, що 11 листопада 1940 р. радянські спецоргани заарештували студента інституту Євстахія Баць (Баць) із села Биків, 20 червня 1941 р. схопили студента Йосифа Бараняка з Підбужа, який пропав без вісти. Незабаром така ж доля спіткала студентів Йосафата Пасічника та Євгена Татарського⁴¹⁶.

Отже, Дрогобицький державний учительський інститут виник в умовах радянізаційних перетворень, що відбувалися в західному регіоні України після його приєднання до СРСР. Причини його заснування були тісно пов'язані з прагненням радянських властей забезпечити формування нових і відповідним чином вишколених учителів, які б задовільняли потреби шкіл в педагогічних кадрах і слугували міцною соціальною опорою більшовицького режиму. Протягом 1940 – першої половини 1941 рр. відбувалося становлення матеріально-технічної бази інституту, комплектування професорсько-викладацького складу, формування студентського контингенту, налагодження навчально-виховного процесу. На жаль, розвиток ВНЗ було перервано воєнно-політичними подіями 1941 року. Лише після звільнення Дрогобиччини від німецької окупації (1944 р.) діяльність учительського інституту відновлено*.

1.6. Освіта дорослих і курсова система навчання

Організація системи освіти дорослих диктувалася як політичними, так і економічними потребами. Більшовицька влада намагалася забезпечити собі формування комуністично свідомого і більш-менш фахово підготовленого робітника за допомогою створення різних типів навчальних установ: шкіл і гуртків з ліквідації анальфабетизму, вечірніх шкіл, фахових курсів та гуртків підвищення кваліфікації.

⁴¹³ Там само.

⁴¹⁴ *Кошарний І.Я. та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 173.

⁴¹⁵ *Матвійшин.* Пам'ятні хвилини Дрогобицького інституту... – С. 4.

⁴¹⁶ Наш тернистий шлях // Вільне слово. – 1941. – № 7. – 23 липня. – С. 3-4; Наш тернистий шлях // Вільне слово. – 1941. – № 12. – 3 серпня. – С. 4; Наш тернистий шлях // Вільне слово. – 1941. – № 22. – 27 серпня. – С. 4; Літопис нескореної України... – С. 166, 169.

* Згідно із документами Наркомосу УРСР на початку 1944/45 навч. року (листопад-грудень 1944 р.) в Дрогобицькому учительському інституті налічувалося 90, а наприкінці навчального року (15.07.1945 р.) – 140 студентів, з них на історичному факультеті – 53, фізико-математичному – 27, мовно-літературному – 60 (російська філологія – 25, українська – 35) (Див.: ЦДАВОВУ України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 17. – Арк. 69-69зв).

Одним із важливих і першочергових завдань радянських органів влади у галузі народної освіти в західних областях була **ліквідація неписьменності**. Однак не варто трактувати турботу про письменність місцевого населення лише як позитивний аспект соціальної політики радянської держави. У лікнепі більшовики також бачили шлях до поширення ідеологічного впливу на маси. Ще В. Ленін сказав: *“Неписьменна людина стоїть поза політикою”*, а тому задля політизації особистості, точніше перетворення у прихильника єдиної в країні партії, доцільно було навчити її читати та писати, щоб *“відкрити ворота”* у свідомість більшовицькій друкованій пропаганді.

На час встановлення радянської влади на тій території колишніх Львівського та Станіславського воєводств, яка пізніше увійшла до Дрогобицької області, налічувалося 181 тис. неписьменних, з них у Дрогобицькому повіті – 7 тис. Нова влада доволі швидко приступила до організації лікнепу. Уже при повітових тимчасових управліннях були сформовані комісії з ліквідації неписьменності, які передусім займалися створенням спеціальних лікнепівських гуртків і шкіл. Наприклад, у перший же місяць у Дрогобицькому повіті організовано школи, гуртки і курси для ліквідації неписьменності на заводах “Польмін”, “Галіція”, при школі № 6 у Дрогобичі, а також селах Орів-Зимівки, Рибник, Ясениця Сільна, Колпець, Гаї Нижні, Гаї Вижні, Раделич, Болехівці. У цих школах на початок грудня 1939 р. навчалося приблизно 500 осіб⁴¹⁷ (див. додаток 2). Стільки ж навчалося в організованих на всіх нафтокопальнях Борислава вечірніх школах з ліквідації неписьменності і малописьменності⁴¹⁸. На кінець грудня 1939 р. у Дрогобицькому повіті було створено ще 27 вечірніх курсів для ліквідації неписьменності, зокрема в Дрогобичі при школах № 3, 6, 8⁴¹⁹. Загалом до кінця 1939 р. в області, за даними І. Кошарного, функціонувало 465 шкіл з ліквідації неписьменності, які охоплювали 19700 осіб, та 150 шкіл для малописьменних, де навчалося 4 тис. осіб⁴²⁰. З них лише на Стрийщині, за даними тамтешнього секретаря повіткому КП(б)У А. Кулика, організовано 61 школу для дорослих, в яких 135 вчителів навчали 2300 неписьменних і 1541 малописьменних⁴²¹ (див. додаток 3), а на Самбірщині у січні 1940 р. нараховувалося 77 шкіл для навчання неписьменних і малописьменних, що охоплювали понад 2000 осіб⁴²² (однією з найбільших була школа у селі Ракове, де налічувалося 130 анальфабетів⁴²³)

У 1940/41 навч. році робота з ліквідації неписьменності та малописьменності розгорнулася в усіх районах області. 1940 року для всіх західних областей була встановлена єдина система організації навчання неписьменних та

⁴¹⁷ *І.Ш. (Іван Швець)*. Використують право на освіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2; *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 252-253.

⁴¹⁸ Вечірні школи в Бориславі // Більшовицька правда. – 1940. – № 16 (62). – 20 січня. – С. 4.

⁴¹⁹ *Сидоров Б.* Зникає темрява // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 3.

⁴²⁰ *Кошарний І.Я.* Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 253.

⁴²¹ *Кулик А.* У звільненому Стрию // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 2.

⁴²² По сторінках газет // Більшовицька правда. – 1940. – № 18 (64). – 22 січня. – С. 4.

⁴²³ *Кріль М.* Старосамбірщина на початку Другої світової війни... – С. 53-54.

малописьменних, визначені чіткі терміни початку і закінчення навчального року, що вносило певний порядок в роботу цих шкіл⁴²⁴. До справи ліквідації неписьменності, крім вчителів, залучалась широка громадськість, передовсім представники інтелігенції. Згідно з твердженнями радянських істориків, протягом перших 8 місяців існування нової влади на Дрогобиччині свою неписьменність ліквідували 14600, а до кінця 1940 р. аж 24600 осіб⁴²⁵. Зауважимо, що такі високі результати, очевидно, почерпнуті з партійно-державних звітів та періодики, але вони аж ніяк не відображають реальну ефективність боротьби з анальфabetизмом. Зрештою, як правильно зауважив В. Бонусяк, на сьогодні в історичній та історико-педагогічній науках це питання не досліджено⁴²⁶. Спогади ж свідчать, що курси часто проводилися “для галочки”. Уже під час нацистської окупації вчитель М. Синиця в часописі “Самбірські вісті” (1.11.1941 р.), описуючи роботу курсів неписьменних та малописьменних, згадував: “Інколи на обнятих списком обов’язаних відвідувачів являлося заледве кілька і то все свіжі, а було й зовсім ніхто не прийшов. Метою курсів була головно пропаганда. З роботи здавав учитель щомісяць письмовий звіт, звичайно в рожевих красках, що тільки-то “студентів” покінчили курси з таким-то успіхом... До цієї роботи так курсанти, як учитель, ставились з обридженням...”⁴²⁷. Один із мешканців с. Добрівляни у дрогобицькій газеті “Вільне слово” (25.07.1941 р.), розповідаючи про лікнеп, зазначав, що згідно зі звітами сільради, 95 % анальфabetів ліквідували свою неписьменність, однак, насправді жодна людина не навчилася читати і писати⁴²⁸.

Поруч із розгортанням роботи з ліквідації неписьменності та малописьменності в області створювалися вечірні семирічні і середні **школи для дорослих**. Систему радянської середньої освіти дорослих, як відомо, було реорганізовано у липні 1936 р. й утворено два типи шкіл: неповна середня школа дорослих – на базі початкової школи (4 класи) з трирічним терміном навчання; середня школа дорослих на базі НСШ (7 класів) також з трирічним терміном навчання⁴²⁹.

Перші середні школи для дорослих були створені у Дрогобичі та Бориславі. Уже 1 грудня 1939 р. з’явилося повідомлення про відкриття відділом народної освіти в Дрогобичі з 6 грудня у будинку гімназії й ліцею з українською мовою навчання № 1 загальноосвітньої середньої школи для дорослих віком 16 – 32 роки. Підкреслювалося, що навчання проводитиметься за програмами 5 – 10-х класів, які відповідають 5 – 6 класам вселюдських шкіл та чотирьом

⁴²⁴ Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині... – С. 253.

⁴²⁵ Там само. – С. 252-253; Кошарний І.Я. та ін. Радянська Дрогобиччина... – С. 173; Літянський В.В. До питання... – С. 16.

⁴²⁶ Bonusiak W. Polityka ludnościowa... – S. 315.

⁴²⁷ Синиця М. Учитель під большевицьким чоботом // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 26. – 1 листопада. – С. 2.

⁴²⁸ Я.К. Відроджуються наші українські села (допис з Добрівлян) // Вільне слово. – 1941. – № 8. – 25 липня. – С. 2.

⁴²⁹ Народна освіта та педагогічна наука... – С. 257.

класам загальноосвітньої гімназії⁴³⁰. Уже на середину грудня в ній працювало 12 учителів та навчалось 307 осіб⁴³¹. Приблизно тоді ж постала вечірня середня школа для дорослих і в Бориславі, де на січень 1940 р. здобувало освіту 400 робітників та службовців⁴³².

Неповні середні школи для дорослих були відкриті, зокрема, у Стрию⁴³³ (див. додаток 3), селі Бережниця Королівська Жидачівського району⁴³⁴, а в Дрогобичі, згідно з постановою Раднаркому УРСР від 19 грудня 1939 р., у приміщенні “Народного дому” організовано вечірню музичну школу для навчання дорослих без відриву від виробництва⁴³⁵. Загалом у 1939/40 навч. році в області нараховувалося 17 вечірніх шкіл для дорослих. Уже на вересень 1940 р. на Дрогобиччині працювало 32 (8 середніх та 24 семирічних) школи для дорослих, в яких навчалось 3954 особи без відриву від виробництва. Протягом 1940/41 навч. року їх кількість зросла до 36⁴³⁶.

Поступово набувала поширення і **курсова система навчання**, спрямована на підвищення кваліфікації працівників. Зазвичай, курси організовували та проводили установи та організації, що потребували більш підготовлених кадрів. Наприклад, для підвищення кваліфікації бухгалтерів Дрогобича обласний фінвідділ у грудні 1939 р. організував курси, на яких навчалися головні бухгалтери майже усіх установ міста⁴³⁷. Незабаром Обласна споживча спілка організувала курси підготовки кооперативних кадрів, однак замість запланованих 210 курсантів там навчалось 98 осіб (з цього приводу було прийнято постанову бюро обкому від 4 квітня 1940 р., згідно з якою голова Облспоживспілки Волков зобов’язувався протягом 10 днів підібрати з числа “перевічених робітників, селян, інтелігенції” курсантів і довести їх кількість до 210 осіб)⁴³⁸. Цікаво, що для багатьох працівників польської та єврейської національностей утворювали гуртки з вивчення української мови. Наприклад, у листопаді 1939 р. при клубі села Нове Місто Добромільського району почав працювати саме такий гурток, в якому навчалось 53 особи, переважно поляки і євреї⁴³⁹.

Підсумовуючи, зазначимо, що більшовицька влада доволі швидко створила розгалужену систему різних типів навчальних установ для дорослих: шкіл і гуртків з ліквідації анальфабетизму, вечірніх шкіл, фахових курсів та гуртків підвищення кваліфікації. Безумовно, позитивним явищем стало

⁴³⁰ Оголошення [про відкриття середньої школи для дорослих] // Більшовицька правда. – 1939. – № 22. – 1 грудня. – С. 2.

⁴³¹ Гуртки по ліквідації неписьменності // Більшовицька правда. – 1939. – № 34. – 16 грудня. – С. 4; *Донець В.* Красномовні цифри // Більшовицька правда. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4.

⁴³² Вечірні школи в Бориславі // Більшовицька правда. – 1940. – № 16 (62). – 20 січня. – С. 4.

⁴³³ *Кулик А.* У звільненому Стрию // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 2.

⁴³⁴ *Гамлій М.* Селяни навчаються // Більшовицька правда. – 1941. – № 83 (433). – 9 квітня. – С. 3.

⁴³⁵ Культурне життя в Україні... – С. 70.

⁴³⁶ *Кошарний І.Я. та ін.* Радянська Дрогобиччина... – С. 171; *Літянський В.В.* До питання розвитку... – С. 16.

⁴³⁷ Курси бухгалтерів // Більшовицька правда. – 1940. – № 11 (57). – 14 січня. – С. 2.

⁴³⁸ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 19. – Арк. 140 – 141.

⁴³⁹ Вивчають українську мову // Більшовицька правда. – 1940. – № 34 (80). – 11 лютого. – С. 4.

створення вечірніх шкіл для дорослих, а також курсової системи навчання, які, однак, попри сприяння загальному та професійному освітньому рівню місцевого дорослого населення, все ж були вагомим засобом комуністичної індоктринації. Ефективність роботи навчальних установ для дорослих визначити доволі важко, але є всі підстави вважати, що оголошені владою та підхоплені радянськими істориками твердження про успішні результати, наприклад, подолання неписьменності серед дорослих, є доволі сумнівними або й зовсім сфальшованими.

РОЗДІЛ II

СИСТЕМА ОСВІТИ В УМОВАХ “НОВОГО ПОРЯДКУ”

(липень 1941 – жовтень 1944 рр.)

2.1. Німецька окупаційна національно-освітня політика

22 червня 1941 р. розпочалася німецько-радянська війна, і менш ніж через місяць територія Дрогобицької області була повністю окупована. Деякий час тривала адміністративна невизначеність, під час якої влада в регіоні належала, з одного боку, військово-польовим комендатурам вермахту, з іншого – Дрогобицькому обласному проводу ОУН-Р на чолі з Андрієм Шукаткою-“Шрамом”, повітовим проводам та створеним українською громадськістю у перші дні війни Українським національним радам. Однак таке двовладдя тривало недовго: 1 серпня 1941 р. Східну Галичину на правах окремого дистрикту було приєднано до Краківської Генеральної губернії (далі – ГГ) під керівництвом Ганса Франка.

Як відомо, адміністративний поділ дистрикту “Галіція” початково включав повіти (крейси) та округи (бецірки). Терени колишньої Дрогобицької області ввійшли до складу Дрогобицького (округа Дрогобич), Самбірського (округи Самбір і Турка), Стрийського (округи Жидачів, Стрий, Ходорів) повітів. Колишні радянські Судововишнянський, Рудківський та Мостиський райони були включені до Судовишнянського повітового комісаріату. Добромильський, Хирівський та Перемишльський райони передано до складу Перемишльської округи Краківського дистрикту¹. Унаслідок змін у територіально-адміністративному

¹ Адміністраційний поділ Галицької області // Вільне слово. – 1941. – № 35-36. – 27 вересня. – С. 2; Адміністративний поділ Дистрикту Галичина // Стрийські вісті. – 1941. – № 37. – 7 грудня. – С. 4; Декрет про зміну границь між Областями Кракав та Галичина (з дня 7 серпня 1941) // Денник Розпорядків для Генерального Губернаторства. – 1941. – Ч. 32. – 30 листопада. – С. 91; Декрет про зміну границь Повітових Староств та Союзів Волостей в Області Кракав (з дня 3 листопада 1941) // Там само. – С. 92-93; *Паньківський К.* Роки німецької окупації. – Нью-Йорк – Торонто: Життя і мислі, 1965. – С. 80.

поділі від 26 березня 1942 р. до дистрикту “Галиція”, крім м. Львова, входило 13 (згодом 11) окружних староств (крейсгауптманшафт), зокрема Дрогобич (колишній довоєнний Дрогобицький повіт), Самбір (колишні Самбірський і Турківський повіти), Стрий (колишні Стрийський, Жидачівський, південна частина Бібрського та Долинського повітів). Судово-вишнянський повітовий комісаріат увійшов до складу округи Львів-повіт (Lemberg-Land)². Від 1 липня 1943 р., відповідно до декрету державного секретаря Правління ГГ, в дистрикті “Галиція” запроваджувалися міські та повітові комісаріати: для округи Дрогобич – Борислав, для округи Львів-повіт – зокрема, комісаріат Судова Вишня; для округи Самбір – Турка; для округи Стрий – Ходорів, Сколе³. У другій половині 1943 р. продовжувалися адміністративно-територіальні зміни, зокрема ліквідовано Самбірську округу, а повітові комісаріати Самбір і Турка приєднано до Дрогобицької округи. Округа Стрий від того часу складалася з повітових комісаріатів Стрий, Ходорів, Сколе, Долина⁴.

Керівництво округами (окружними староствами) здійснювали начальники-гауптмани (старости), які перебували на чолі окружних урядів. При окружних староствах діяла дуже обмежена самоуправа під назвою Союз громад (гмін-волостей). Повіти і міста керувалися комісаріатами – сільськими і міськими – на чолі з відповідними комісарами. На місцевому рівні відновлено адміністративний поділ із польських часів – на волості та громади. Міські громади керувалися управами міст на чолі з бургомістрами (повністю підконтрольними міським комісарам), а сільські – сільськими управами-урядами на чолі з солтисами.

Освітньою сферою в Галичині керував відділ науки і навчання уряду дистрикту (керівник – Антон Гасселіх), який підпорядковувався головному відділу науки і навчання уряду генерал-губернатора в Кракові (керівник – Адольф Вацке (до 26.10.1942 р.), згодом – Людвіг Ейхгольц). Відділ у Львові поділявся на підвідділи для народних, вищих і середніх загальноосвітніх професійних шкіл. Підвідділами керували референти-німці, котрим виділено як співробітників українських та польських інспекторів. Заступником керівника відділу науки і навчання уряду дистрикту і водночас референтом вищих шкіл і польського народного шкільництва був Філіп Курц, референтом українського народного шкільництва – Вільгельм Меслін, референтом німецького народного шкільництва – Альфред Граше, референтом професійних і фахових шкіл – Едвард Ліберда. Відділ науки та навчання дистрикту “Галиція” в царині навчання та виховання зберіг за собою лише керівні та контрольні функції. Зокрема, він

² Новий адміністративний склад Дистрикту Галичина // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 88(212). – 24 квітня. – С. 3. До Стрийського кресйгауптманшафту із колишнього Бібрського повіту увійши міська гміна Ходорів та сільські гміни Бортники, Ходорів, Піддністрияни, Нові Стрільська, з колишнього Долинського повіту – міська гміна Болехів і сільські гміни Поляниця та Болехів.

³ *Офіційський В.* Дистрикт Галичина (1941-1944). Історико-політичний нарис // <http://exlibris.org.ua/distrikt/r1-p3.html>

⁴ Теперішній адміністративний поділ області Галичина // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 7. – 13 лютого. – С. 2.

затверджував програми навчання, визначав завдання та персональний склад шкільних інспекторів, розподіляв виділені урядом ГГ кошти на освіту. Будучи не зацікавленим у стимулюванні підвищення інтелектуального рівня місцевої людності, зауважує Г. Стефанюк, згаданий відділ не сприяв нормальному розвитку в Галичині закладів освіти для ненімецького населення. Протягом німецької окупації вони функціонували здебільшого завдяки ініціативі компетентних службовців освітньої системи на місцях⁵.

На рівні округи управління здійснював шкільний інспекторат (шульамт) на чолі з краєвим шкільним радником (крейшшульрат), що виконував свої функції від імені старости. Радникові підпорядковувалися два шкільні інспектори – для українських і польських шкіл⁶. Так, у Дрогобицькій округі посаду шкільного радника займав спочатку д-р Штроф (Строфф), з 1942 р. – д-р Білау (Bilau), а шкільними інспекторами працювали (станом на 28 листопада 1941 р.) Теодор Жагальяк і Альфред Брила⁷. На середину 1942 р. посада очільника Стрийського шульамту була вакантною, але вже у березні 1943 р. у львівській пресі згадується окружний шкільний радник Райнгарт. Шкільництвом Самбірщини керував учитель-фольксдойч Кейпер, а староства Львів-повіт (у т. ч. й колишнього Судовишнянського району) – також фольксдойч Фукс⁸. Шкільним радником Перемишльської округи з листопада 1941 р. став Францішек Прейс (Ф. Петрушка), а інспекторами працювали українці Степан Бобеляк та Олексій Гілевич⁹.

Політика окупаційної влади щодо культурно-освітньої сфери ГГ спрямовувалася на обмеження відповідних запитів і прагнень, як українців, так і поляків, не кажучи вже про євреїв. Однак у цьому державно-адміністративному утворенні були відносно сприятливіші умови, ніж в інших німецьких окупаційних адміністративно-територіальних утвореннях. Як слушно зазначають історики, з огляду на географічне положення ГГ трактувалася німцями не як окупована

⁵ Стефанюк Г. Українська школа в політичних планах німецької окупаційної адміністрації в 1941 – 1944 рр. // Людина і політика. – 2002. – № 2. – С. 23-24.

⁶ Цікаво, що серед 144 працівників відділу науки і навчання уряду дистрикту “Галиція” переважали поляки, яких налічувалося 89 осіб (німців – 31, українців – 24). Натомість в окружних шульамтах галицького дистрикту на 1941/42 навч. рік більшість становили українці – 53 особи (німці – 17, поляки – 45) (Див.: *Król E.C. Polityka hitlerowska wobec szkolnictwa polskiego na terenie Generalnej guberni (1939 – 1945).* – Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1979. – S. 115, 118).

⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 23. Прізвище Штрофа згадується в дрогобицькій газеті “Вільне слово” від 15.11.1941 р., прізвище д-ра Білау – у львівських часописах “Львівські вісті” та “Голос Підкарпаття” від 27 і 29.11.1942 р. і 10.10.1943 р. Можна з упевненістю стверджувати, що Білау керував Дрогобицьким шульамтом уже на середину 1942 р. (*Król E.C. Polityka hitlerowska...* – S. 117).

⁸ Попис студентів державної музичної школи в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 14. – 4 квітня. – С. 6.; *Król E.C. Polityka hitlerowska...* – S. 118. Е. Крул, однак, зауважує, що дані про Кейпера стосуються червня 1944 р.

⁹ *Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty w latach okupacji hitlerowskiej w powiecie przemyskim // Rocznik komisji nauk pedagogicznych PAN. – 1976. – T. XIX: Materiały do dziejów oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej (1939 – 1945) na terenie podziemnego okręgu szkolnego krakowskiego. – Cz. X. – S. 185.*

територія, а як регіон, безпосередньо підпорядкований рейху, а в майбутньому його складова частина. Саме це вже визначало її своєрідний статус і відповідно дещо відмінне ставлення німецької влади до проблем краю. Крім того, певний вплив на політику німців мав той факт, що більша частина ГГ належала колись до Австро-Угорської імперії, головним спадкоємцем якої вважала себе нацистська Німеччина¹⁰.

Зважаючи на це, а також помірковану політичну тактику генерал-губернатора Г. Франка, німецька адміністрація намагалася забезпечити спокій і стабільність у керованій ним новітній колонії. Такої ж лінії дотримувався і губернатор Галичини Отто Вехтер. Варто зауважити, що в Галичині були об'єктивно кращі передумови для діяльності українських організацій. Тут, на відміну від західних окраїн ГГ, українці становили переважну більшість – 70 % населення (приблизно 5 млн. осіб)¹¹. Національне й громадське життя мало в Галичині глибші і міцніші традиції. Тож окупаційна влада змушена була рахуватися з цим фактом і надала українцям можливість займати нижчі щаблі адміністрації краю, займатися кооперацією, утворити свої гімназії та видавництво, культурно-освітню молодіжну організацію. Народні (початкові) і фахові школи, як українсько-, так і польськомовні, були державними¹². При цьому німецькі власті все ж перебували на позиціях колоніалізму й прагнули урізати освітній рівень підкореного населення. У цьому контексті цілком закономірною була поява розпорядження відділу науки та навчання уряду дистрикту “Галіція”: *“...забороняється приймати у 1942-1943 шкільному році до народних шкіл тих дітей, які закінчили 14-й рік життя. 90 % учнів 5-х і 6-х класів мусять кинути науку, не покінчивши школи”*¹³. Не вельми піклувалися

¹⁰ Антонюк Н.В. Українське культурне життя в “Генеральній Губернії” (1939 – 1944 рр.): За матеріалами періодичної преси. – Львів, Б. в., 1997. – С. 21.

¹¹ Згідно із статистичними дані, на 15.09.1942 р. в дистрикті “Галіція” мешкало 4528323 особи, з них 3247353 українця (71,7 %). Наведемо цифри, що стосуються трьох округ (Дрогобицької, Стрийської та Самбірської), які складали основну частину колишньої Дрогобицької області УРСР: 1) окружне староство Дрогобич: рейхснімці – 1001, фольксдойчі – 2435, українці – 129528, поляки – 38697, жиди 12475, інші національності – 65, разом – 184201; 2) окружне староство Самбір: рейхснімці – 350, фольксдойчі – 854, українці – 128802, поляки – 36549, жиди – 10455, інші національності – 331, разом – 177341; 3) окружне староство Стрий: рейхснімці – 1241, фольксдойчі – 1489, українці – 228961, поляки – 34229, жиди – 26399, інші національності – 153, разом – 292472 (Див.: Населення області Галичина по староствам // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 263(387). – 18 листопада. – С. 4). Всього на три округи рейхснімців – 2592, фольксдойців – 4778, українців – 487291, поляків – 109475, жидів – 49329, інших – 549, разом – 644014. На жаль, наразі невідомою залишається кількість мешканців Судововишнянського повіту окружного староства Львів-повіт, Перемишльської округи та низки інших окраїн колишньої Дрогобицької області УРСР.

¹² Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 27.

¹³ ДАЛО. – Ф. Р-8. – Оп. 1. – Спр. 1255. – Арк. 9; Стефанюк Г. Українська школа в політичних планах німецької окупаційної адміністрації в 1941 – 1944 рр. // Людина і політика. – 2002. – № 2. – С. 21.

окупанти й про фізичне здоров'я місцевих школярів. Наприклад, щеплення від тифу та інших хвороб проводили лише серед учнів німецькомовних шкіл¹⁴.

Як відзначає Н. Антонюк, за умов панування тоталітарних режимів, що заперечували саме існування українського народу, щоб вижити, уникнути духовної деградації або цілковитого фізичного знищення, особливого значення набуло збереження і зміцнення національних сил шляхом плекання культури, освіти, духовного потенціалу народу, відстоювання його самобутності¹⁵. Цю функцію взяв на себе Український центральний комітет у Кракові. Після приєднання Галичини до ГГ українці організували у Львові Український крайовий комітет (голова – Кость Паньківський), що мав такі ж завдання, як і УЦК. Відділи УКК створили 16 окружних і 31 повітовий комітет, 46 районних делегатур та 9 делегатур на передмістях Львова. Їм було підпорядковано всі громадські, культурно-освітні та інші організації. У березні 1942 р. УКК було ліквідовано. Його функції перебрав УЦК. Натомість у Львові почав працювати діловий осередок УЦК, очолюваний К. Паньківським, який став водночас і заступником провідника УЦК. І хоча формально центральні установи УЦК залишалися у Кракові, Львів став фактично центром його діяльності. Сюди перенесено відділи культурної праці і молоді¹⁶.

Під контролем УЦК перебувало дошкілля і позашкілля. Він також мав великий вплив і на шкільний процес, хоча школи були державними. Відділ науки і народної освіти Правління ГГ видав розпорядження щодо організації шкіл, згідно з яким визначалось, що у місцевостях, де налічувалося 40 українських дітей, створюватиметься державна україномовна школа. Там, де було 20 українських дітей, а решту складала польські діти-поляки, навчання української мови тривало три години на тиждень. І навпаки, якщо в школі було 20 польських дітей, там вводились три години на тиждень польської мови. У школах, де число українських дітей не сягало 40, але було не менше 20, німецька адміністрація дозволяла відкривати приватні школи, які б утримувались на кошти української громади¹⁷. Водночас, за директивою генерал-губернатора від 19 грудня 1939 р., для відкриття німецької школи в ГГ досить було наявності восьми німецьких дітей¹⁸.

В окупованих країнах німецька влада дозволяла відкривати лише народні і професійні школи. Шкільною політикою не передбачались середні загальноосвітні й вищі школи, з навчального процесу усувалися будь-які патріотичні мотиви. З метою заощадження коштів, установлювалася низька заробітна плата вчителів, що відлякувало людей від педагогічної праці. Однак для українців ГГ німецька адміністрація зробила деякі винятки: дозволила відкрити декілька гімназій, не творила великих перешкод для національного виховання

¹⁴ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 4.

¹⁵ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 20.

¹⁶ Там само. – С. 26.

¹⁷ Там само. – С. 29-30.

¹⁸ Стефанюк Г. Українська школа... – С. 24.

в українських школах¹⁹. До польського населення в Галичині окупаційна влада була прихильною, однак не створювала польськомовних гімназій, не дозволяла діяльності культурно-освітніх організацій.

По суті, на підкорених теренах гітлерівці намагалися запровадити копію “нової” німецької школи. Її основні засади, зокрема, було висвітлено у газетній статті “Реформа німецького вселюдського шкільництва” (“Краківські вісті”, 16.01.1943 р.): *“Вся праця в школі відбувається у світлі обов’язуючого державного світогляду. Як ціль праці має ставити собі школа: державницьку збройну спільноту з готовністю жертвувати себе для вождя і батьківщини. Виховання має бути продержавне, воно має зміцнювати фізичну тугість громадян, має їх об’єднувати, вирошувати дисципліну, піддержувати і поглиблювати вірність та вказувати на вимоги життя: потребу посвятити, жертви для спільного добра”*²⁰.

Відділ науки і навчання дистрикту “Галіція” спирався на загальноприйнятні в Третьюму Рейху та ГГ політичні принципи в освітній сфері, відповідно до яких німецька школа є частиною націонал-соціалістичного виховного ладу. Він відкидав ідею так званої “загальної освіти”, а визначав шлях, що “виходить від тіла, охоплює душу та веде до суспільного життя”²¹. Однак саме ця школа, як підкреслює Г. Стефанюк, повинна була формувати не патріотів – українців і поляків, а покірних рабів нацистського режиму, кваліфіковану дешеву робочу силу, яку окупаційна влада вербувала на роботу до Німеччини. Слід відзначити, що німецькі власті ставили різні завдання перед міськими та сільськими школами. Про це свідчить розпорядження губернатора галицького дистрикту О. Вехтера від 1 жовтня 1942 р., в якому говорилося, що сільській школі не слід брати для себе за зразок міську школу, яка має цілком іншу мету. *“Сільська школа має справу виключно з селянськими дітьми, які бажать і повинні бути селянами і селянками”*²².

Отже, на окупованих землях нацисти протягом двох-трьох місяців розбудували адміністративний апарат, зокрема й для управління освітою. У кожній окрузі діяв “шкільний уряд” (шульамт) на чолі зі шкільним радником (крейшшульрат), який підпорядковувався і окружному старості, і відділу науки та навчання уряду певного дистрикту. Освітня політика німців була спрямована на створення незначної мережі шкіл для місцевого українського та польського населення, завдання яких обмежувалося наданням елементарних та фахових (середнього рівня) знань задля формування підконтрольних владі працівників-рабів. Нова освітня система формувалася в умовах тотального терору, характеризуючи який наведемо слова митрополита А. Шептицького із його листа до папи Пія XII (29.08.1942 р.): “Сьогодні вся країна погоджується, що

¹⁹ Антонюк Н. В. Українське культурне життя... – С. 30.

²⁰ Реформа німецького вселюдського шкільництва // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 8 (746). – 16 січня. – С. 4.

²¹ Стефанюк Г. Соціальна парадигма українського шкільництва в Галичині у роки німецької окупації (1941-1944 рр.) // Архіви окупації. 1941-1944. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – С. 813.

²² Там само. – С. 814.

німецький режим є, можливо, до більшої міри, ніж більшовицький режим, злим, майже диявольським... Ця система брехні, обману, несправедливості, грабунків, карикатури всіх ідей та порядку. Ця система надмірного егоїзму до абсурдного, зовсім божевільного національного шовінізму, ненависті всього, що є чесним і гарним... Куди ця система заведе нещасливу німецьку націю? Хіба тільки до такої дегенерації, якої історія людства ще не бачила. Вже не менше як рік немає дня, в якому не були сповнені страшні злочини, вбивства, крадіжки, конфіскації, хабарництво. Жиди є першими жертвами... Звичайно, що маси християн також стали жертвами несправедливих вбивств... Режим кріпачтва застосовано до сільського населення, а також ув'язнення майже всієї молоді і вивезення на працю до Німеччини по заводах сільського господарства. Від селян забирається майже все... Це просто немов банда розлючених, або скажених вовків накинулася на цей бідний народ”²³.

2.2. Дошкілля

Розвитком дошкілля в ГГ опікувалися українська і польська громадськість, римо- та греко-католицька церкви. Значну діяльність у цьому напрямі розгорнув Український центральний комітет. Дошкільню роботу УЦК очолив Петро Будз, колишній інспектор товариства “Рідна школа”. Організацією мережі дитячих садків займався шкільний відділ та відділ суспільної опіки УЦК²⁴. Після приєднання Галичини до ГГ педагогічний нагляд за дитячими садками у Львові і краю здійснював Український крайовий комітет, що при своєму шкільному відділі відкрив секцію дошкільного виховання. Справжнім ентузіастом організації мережі дошкільних установ у Галичині стала референт дитячих садків при УКК Марія Пастернак, дружина відомого письменника²⁵. Було розпочато активну пропагандистську кампанію щодо створення мережі дошкільних установ. У пресі з’явилася велика кількість статей, роз’яснень, закликів щодо необхідності створення дитячих садків у кожному селі. Шкільний відділ УКК у січні 1942 р. доручив усім Українським окружним комітетам відновити всі постійні та сезонні дитячі садки, дбати про їх “піднесення і забезпечення”²⁶.

На місцевому рівні справою організації дошкілля займалися відповідні референтури Українських окружних комітетів, підпорядковані їм делегатури та мужі довір’я. Так, 20 жовтня 1941 р. Дрогобицький УОК провів першу нараду мужів довір’я. Голова УОК П. Гнатів присутнім 36 мужам довір’я,

²³ Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: Документи і матеріали 1899 – 1944. – Т. 2, Кн. 2: Церква і суспільне питання. Листування. – Львів: Місіонер, 1999. – С. 516 – 517.

²⁴ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 30.

²⁵ Там само. – С. 33.

²⁶ Справа дитячих садків // Стрийські вісті. – 1942. – № 7. – 29 січня. – С. 3.

що репрезентували лише 38 сіл Дрогобицького повіту, детально пояснив їхні обов'язки, одним з яких було сприяння в утворенні дитячих садків²⁷.

УЦК здійснював активну матеріальну, методичну підтримку садків, а також контролював їх діяльність, як і діяльність відповідних референтур окружних комітетів. Для перевірки праці в дитячих садках і сприяння вихователкам дошкільна секція практикувала таку форму роботи, як інспектування та поїздки в терен. Протягом 1942 – 1943 рр. відбулося 20 таких поїздок. Інспектори відвідали, зокрема, Дрогобич, Стрий, Самбір²⁸. Для прикладу, газета “Голос Підкарпаття” від 8 листопада 1942 р. повідомляла, що “цими днями” Дрогобич відвідала інспектор УЦК у справах дошкільного виховання А. Терлецька, яка оглянула “місцеві і околичні дитячі садки” та відзначила хорошу якість ведення дитсадків у Дрогобичі та Бориславі²⁹.

Загалом утворені протягом 1941 – 1944 р. дитячі садки поділялися на дві категорії: сезонні та постійні.

Сезонні дитячі садки функціонували у весняно-осінній період (від 1 травня до 1 жовтня), а отже, їх діяльність, на відміну від постійних дошкільних установ, не потребувала значних матеріальних затрат і фахових ресурсів. Однією з важливих причин створення сезонних дитсадків було розпорядження окупаційних властей про обов'язок для усіх працездатних осіб працювати у різних галузях, зокрема і в сільському господарстві. Відтак поставала потреба організації догляду за дітьми під час відсутності батьків, що виконували “трудова повинність”. Цим пояснюється масовість виникнення та діяльності сезонних садків, перші з яких почали з'являтися майже одразу після початку німецької окупації. Зокрема, у липні 1941 р. парох села Пиняни о. В. Івашко ініціював відкриття сезонних дитсадків на Самбірщині. Йому вдалося отримати від Самбірської національної ради 3,5 тис. крб. субвенції й відкрити на ці кошти садки в селах Береги, Гординя, Корналовичі, Пиняни, Лука. Провідниць о. В. Івашко запросив з-поміж місцевих освічених дівчат. У серпні 1941 р. постали садки в селах Калинів і Містковичі, розпочато їх організацію в Котовані, Зарайському і П'яновичах³⁰. У селі Росохи колишнього Хирівського району дитячий садок під керівництвом Івонни Романець охопив приблизно 80 дітей³¹. Звісно, не обійшлося без труднощів. Наприклад, в Самборі під час воєнних дій та анархії наприкінці червня 1941 р. було знищено приміщення та інвентар майже всіх місцевих дитсадків³².

Поступово мережа сезонних дитячих садків Самбірщини відновлювалася. У травні-вересні 1942 р., згідно з даними УЦК, там діяли 90 дошкільних закладів

²⁷ О. П. Мужі довір'я // Вільне слово. – 1941. – № 48, 27 жовтня. – С. 3.

²⁸ Антолюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 35.

²⁹ Відвідини дитячих садків у Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.

³⁰ Я.Т. Організація діточих садків в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 6. – 21 серпня. – С. 3.

³¹ В. Село Росохи, Хирівського району при праці // Вільне слово. – 1941. – № 41. – 10 жовтня. – С. 4.

³² Я.Т. Організація діточих садків в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 6. – 21 серпня. – С. 3.

сезонного характеру, а в сезоні 1943 р. їх кількість планувалося збільшити удвічі³³. Однак, таке завдання УЦК виявилось непосильним для місцевого УОК. Як свідчить газета “Краківські вісті” (29.09.1943 р.), на Самбірщині протягом червня – серпня 1943 р. працювали лише 45 сезонних садків³⁴. І це на понад 200 населених пунктів. Для порівняння, делегатура Українського допомогового комітету Добромильщини (голова – С. Антоневи́ч), яка охоплювала своєю діяльністю 40 міст, сіл і присілок Добромильського повіту Перемишльської округи Краківського дистрикту, спромоглася цього ж сезону відкрити 34 сезонних садки для 1573 дітей³⁵. До слова, під час краєвої “конференції референтом дитячих садків” (Львів, 14 – 15.11.1943 р.) було відзначено “стовідсоткове охоплення терену” сезонним дошкіллям в “районах” Хирів та Добромиль³⁶. У цілому ж Перемишльський повіт протягом 1942 р. налічував 178 українських сезонних дитсадків, а в наступному році їх число, відповідно до планів УЦК, мало зрости до 230³⁷. На жаль, цього не вдалося досягти.

Значних успіхів у розбудові сезонного дошкілля досягла Стрийщина. Уже влітку 1941 р. майже в усіх тамтешніх селах працювали дитячі садки для дітей 4 – 8 років³⁸. Наприклад, у с. Жулин дитсадок діяв у приміщенні школи, і відвідувало його щодня 80 – 90 дітей³⁹. Сезон 1942 р. позначився діяльністю 100 дитсадків⁴⁰. Наступного року ентузіасти дошкільної справи Стрийської округи продовжували організовувати сезонні садки майже в кожному селі, оскільки, згідно з планами УЦК, у травні-вересня 1943 р. там мали працювати 250 дитсадків. Саме тому дослідниця українського культурного життя в ГГ Н. Антонюк Стрийщину, поряд з Чортківською та Станіславською округами, вважала найбільш успішною у справі налагодження роботи дошкіль⁴¹.

Доволі добрі показники демонструвала й Судово-Вишнянська делегатура УОК. Як відзначалося у львівській пресі, до війни (мабуть, німецько-польської. – М. Г.) в Судово-Вишнянському районі з 38 сіл лише село Бортничі (Бортятине. – М. Г.) могло похвалитися наявністю дитсадка (очевидно, українського. – М. Г.). Уже в червні 1942 р. делегатура УОК в Судовій Вишні посприяла організації 23 сезонних садків. Не вдалося охопити дошкільною мережею лише 6 сіл з 29-ти. Щоправда, чотири села були надто маленькими, а в Мокрянах і Дидятичах “не вдалося організувати садків” із невідомих причин. Усі садки охоплювали 620 дітей. До кінця сезону (13 вересня 1942 р.)

³³ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

³⁴ З українського життя. Самбірщина [Дитячі садки в Самбірщині] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

³⁵ З українського життя. Добромильщина // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 235(973). – 21 жовтня. – С. 6.

³⁶ *К-ий М.* Красва конференція референток дитячих садків у Львові. Дальший хід і закінчення нарад // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 264(1002). – 24 листопада. – С. 5.

³⁷ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

³⁸ Організація шкільництва в Стрийщині // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.

³⁹ *Імар.* Жулин на новому шляху // Стрийські вісті. – 1941. – № 9. – 21 серпня. – С. 3.

⁴⁰ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

⁴¹ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 35.

працювало 16 садків, оскільки сім установ, що використовували приміщення сільських шкіл, змушені були припинити роботу наприкінці серпня з огляду на початок шкільного навчання⁴².

Створення сезонного дошкільця на Дрогобиччині також розпочалося влітку 1941 р. Зокрема в селі Брониця протягом серпня працював дитячий садок з 25 дітей під керівництвом дрогобичанки Марії Івасівки⁴³. 46 дітей щодня, від початку серпня до 14 вересня 1941 р., відвідували садок в селі Ріпчиці⁴⁴. Улітку 1942 р. у селах Дрогобицької округи діяли 29 дитячих сезонних садків, які охопили 868 дітей⁴⁵. Наступного року влаштування сезонних садків почалося вже у травні. На початку травня 1943 р. дошкільні організації постали в селах Уличне, Солець, Гаї Вижні і Нижні, Вацевичі, а 15 і 24 травня в деяких інших селах Дрогобиччини⁴⁶. Уже в червні того ж року у сезонних дитсадках округи виховувалося приблизно 1200 дітей⁴⁷. Планувалося, що протягом літа в окрузі діятимуть 80-100 сезонних дитячих садків (по 40 – 50 дітей в кожному)⁴⁸. Однак на 1 серпня діяло 62 сезонні садки⁴⁹.

Наступного року, з огляду на наближення фронту, кількість сезонних дитячих садків значно зменшилася. Це яскраво демонструє стан речей в Дрогобицькій окрузі. 7 червня 1944 р. голова Дрогобицького УОК І. Мартинюк і шкільний референт М. Дворян сповіщали крейшшурлата, що на теренах округи діє 17 сезонних дитячих садків в селах Гаї Вижні (провідниця – Анна Садівнича), Більче (Ірина Яців), Раделичі (Ірина Волощак), Стебник (Марія Дирка), Груд Літинський (Стефанія Білик), Літиня (Дарія Івасько), Волоща (два садки – Любов Федеранчак, Марія Фаб'як), Підбуж (Марія Ягелло), Криниця (Розалія Сенів), Трускавець (Ольга Павличко), Болехівці (Розалія Плацко), Лішня (Ольга Прим'як), Унятичі (Мальвіна Шимків), Вороблевичі (Володимира Уневич), Михайлевичі (Стефанія Ковальська), а також м. Дрогобич (вул. Стрийська, провідниця – Катерина Миколайська)⁵⁰.

Постійні дитячі садки вимагали значно більшої уваги допомогових організацій, ніж сезонні, оскільки потребували відповідних приміщень, більш фахового педагогічного персоналу, систематичної матеріальної підтримки. Зважаючи на це, їх кількість була незначною. Однак наприкінці 1942 р. УЦК розгорнув кампанію за перетворення сезонних садків у постійні. 29 – 30 жовтня 1942 р.

⁴² Гарний вислід праці дитячих садків у Судово-вишенському повіті // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 242(366). – 24 жовтня. – С. 6; Праця дитячих садків у Судово-вишенському районі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 10. – 1 листопада. – С. 6.

⁴³ Дитячий садок у Броніці // Вільне слово. – 1941. – № 29. – 12 вересня. – С. 4.

⁴⁴ Дитячий садок у Ріпчицях // Вільне слово. – 1941. – № 34. – 24 вересня. – С. 3.

⁴⁵ Діяльність Дрогобицького УОК в терені // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6; Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

⁴⁶ Сезонові дитячі садки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.

⁴⁷ Праця Реферату Суспільної Опіки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

⁴⁸ Сезонові дитячі садки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.

⁴⁹ Дитячі садки в Дрогобиччині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 31. – 1 серпня. – С. 6.

⁵⁰ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 138.

у Львові відбулася конференція з проблем галузі дошкільного виховання, де накреслено план розвитку дошкільля. Насамперед вирішено зосередити увагу на “переведенні сезонних дитячих садків на постійні”⁵¹.

Зауважимо, що з усіх теренів колишньої Дрогобицької області перед у справі утворення постійних дошкільних закладів знову ж таки вела Стрийщина. Вже 17 вересня 1941 р. громадяни Стрия звернулися до крайсшультрата з проханням дозволити відкрити у місті два постійні дитячі садки на вул. Руській, 8 та Магазиновій, 13 і затвердити їх провідницями Оксану Кізіму та Ірину Баб’як⁵². Відповідне прохання підписали 10 представниць місцевої жіночої секції. Мабуть, шкільна влада пішла на зустріч жінкам, бо 1942 року у Стрию діяли два дитячі садки. Станом на липень 1943 р. у місті існували вже три постійні дошкільні заклади: садок № 1, де виховувалося 80 дітей, провадила сестра Твардовська; садок № 2 на 40 дітей провадили пп. Уланів і Сольман; садок № 3 на 60 дітей провадила Л. Плодів⁵³.

Зрештою, протягом 1942 – 1943 рр. для дівтори Стрийської округи було створено 14 постійних дошкільних закладів⁵⁴. Так, у південній частині Стрийщини – Сколівщині – на 1943 рік діяло три постійні дитячі садки. Перший із них виник у селі Корчин, де до Другої світової війни в літній митрополичій оселі сестри-служебниці влаштували дитячий сиротинець. Під час короткого правління більшовиків його ліквідовано. 27 січня 1943 р. у селі було утворено постійний дитячий садок під керівництвом сестри Марії Куликович (згодом долучилася ще й сестра Єроніма Франків). Спочатку батьки записали туди 34 дітей, але вже в серпні того ж року там виховувалося приблизно 60 малят⁵⁵. Ще один сталий дитсадок на чолі з черницею Винничук діяв у м. Сколе. У вересні – жовтні 1943 р. його відвідувало 46 дітей, хоча зареєстровано було 88⁵⁶. Третім постійним садком на Сколівщині став дошкільний заклад у селі Синевідсько Вижне, що почав працювати 30 червня 1943 р. з 50 дітьми (провідниця – Марія Думинець). Однак за короткий час кількість дітей зросла втричі. Наприкінці липня у ньому налічувалися молодша (80 малят, виховательки Степанія Гіке і Марія Миханів) і старша (70 дітей, вихователька Марія Івановська) дитячі групи⁵⁷.

На Самбірщині, відповідно до опублікованої у “Віснику УЦК” (Краків, 1.06.1943 р.) статистичної інформації, число постійних садків у 1942 сягало 21⁵⁸. При цьому планувалося організувати ще 9 таких закладів. Наразі немає даних про те, що заплановане вдалося реалізувати. Проте, згідно з матеріалами

⁵¹ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 35.

⁵² ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 3зв.

⁵³ Діти Стрия в дитячих садках // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.

⁵⁴ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

⁵⁵ Постійні дитячі садки в Скільщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 8. – 21 лютого. – С. 6; Дитяче свято жнив у Корчині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 35. – 29 серпня. – С. 6.

⁵⁶ Ллється пісня по Бойківщині кругом // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 40. – 3 жовтня. – С. 6.

⁵⁷ Постійний дитячий садок // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 15. – 11 квітня. – С. 6; Між бойчеченятами // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 30. – 25 липня. – С. 6.

⁵⁸ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

періодичної преси, тільки у Турківському повіті на липень 1943 р. діяли 8 постійних дитсадків⁵⁹. Газета “Краківські вісті” у вересні 1943 р. повідомила, що на Самбірщині працює 11 постійних дитячих садків⁶⁰ (ймовірно, йдеться лише про Самбірський повіт тієї ж округи). Тож на Турківщині і Самбірщині у 1943 р. діяло 19 садків. І хоч не збереглося даних про Старосамбірський повіт, можна доволі упевнено припускати діяльність на теренах усієї Самбірської округи (1943 р.) понад 20-ти постійних дитсадків.

Перший постійний дитсадок на Дробиччині з’явився в окружному центрі. У будинку дівочої захорони на вулиці Св. Івана вже у жовтні 1941 р. діяв дитячий садок, який щоденно відвідувало 33 дітей (на січень 1942 р. – 21, за іншими даними – 36 малят). Захоронкою опікувалася Стефанія Левицька, а вихователькою працювала Лідія Кикавець⁶¹. Протягом 1942 р. у Дрогобичі були спроби відкрити другий дитячий зразковий садок на вул. Стрийській, 108, в якому б проходили педагогічну практику учасниці курсів провідниць. Однак він почав діяти лише на початку 1943 р.⁶² Громадськість більш чисельного за населенням Борислава спромоглася закласти чотири постійні дошкільні заклади. Власне 28 листопада 1943 р. за ініціативою бориславської жіночої секції під проводом Катерини Гаврилів було закладено четвертий постійний дитячий садок⁶³. Чотири постійні садки, де виховувалися 200 малят, діяли і в селах Дрогобицької округи⁶⁴. Серед них одним із найкращих вважався садок села Уличне, що його провадили сестри Св. Родини. У ньому перебувало 63 дітей. *“Діти прибігають рано, бо знають, що Сестра Тереня, то друга їхня мама. Вона їх любить і навчає. Сестрі Терені помагає щиро і чесно сестра Антонія, яка варить їсти і пильнує ладу. Діти мають простору площу для забави і чисту кімнату на час непогоди”*⁶⁵, – писав про цей садок невідомий автор в газеті “Голос Підкарпаття” (28.08.1943 р.).

Протягом 1942 – першої половини 1943 рр. в Дрогобицькій окрузі працювали 4 постійних дитячих садки⁶⁶. При цьому УЦК планував збільшити

⁵⁹ Дитячі садки в Турчанщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.

⁶⁰ З українського життя. Самбірщина [Дитячі садки в Самбірщині] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6. Відомо, що безпосередньо у Самборі функціонував постійник дитсадок під керівництвом М. Мариняк (Див.: Самбірська хроніка [Курс для провідниць дитячих садків] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 99(837). – 13 травня. – С. 6.)

⁶¹ З життя краю. Діяльність “УДА” в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 67. – 25 жовтня. – С. 3; “Поможи собі сам”. Робота Українського Окружного Комітету Дрогобиччини // Вільне слово. – 1942. – № 10. – 24 січня. – С. 2; Юг. Дівоча захоронка і дитячий садок в Дрогобичі // Вільне слово. – 1942. – № 11 – 26 січня. – С. 4; Життя краю. Захоронка і дитсадок // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 20(144). – 31 січня. – С. 3.

⁶² Концерт у Дрогобицькому приюті // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 49. – 5 грудня. – С. 6.

⁶³ Праця жіночої секції при делегатурі в Бориславі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 52. – 26 грудня. – С. 6.

⁶⁴ Праця Реферату Суспільної Опіки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

⁶⁵ Дитячі садки в Дрогобиччині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 31. – 1 серпня. – С. 6.

⁶⁶ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

їх кількість до 10-ти. Проте, ще у червні 1943 р. число постійних дошкільних установ Дрогобиччини залишалося незмінним⁶⁷.

Серед постійних дитячих установ, що діяли в період німецької окупації на теренах Дрогобиччини, варто назвати й дитячі ясла в Дрогобичі. Як повідомляє львівська преса, у вересні 1942 р. реферат суспільної опіки УОК “в скромній хатині на вул. Церковній” відкрив дитячі ясла для покинутих дітей⁶⁸. Наразі це єдина згадка про заклад. Однак у Дрогобичі діяли й дитячі ясла, що перебували на утриманні міської управи, староства, Українського і Польського окружних комітетів та окремих громад. Розміщувалися ясла в будинку інвалідів і керувала ними Юлія Шнерх. На 1 лютого 1944 р., за свідченням дрогобицького бургомістра О. Костшемського, там перебувало 20 дітей⁶⁹. На початку червня 1944 р. О. Костшемський повідомляв уряд дистрикту, що дитячі ясла володіють більш-менш задовільними документами на таких дітей: Георг Бутитер, Анна Шемарнік, Зигмунд Доміно, Марія Голик, Доната Геврик, Настя Іванцюра, Богдан Пристай, Данута (Анна) Тунська, Тадеуш Врубель, а також Паула Гакало й Анна Маршалок. Недостатня документація виявлена щодо дітей на ім'я: Тадеуш Малевич, Аскольд (Микола) Круч, Ольга М'язга, Марія П'ятковська, Ванда Шимська, Роман Живчин. На Адама Кучка та Володимира Щеціну документів взагалі не було. Не з'ясованою залишалася ситуація щодо утримання Софії Білої та Віри Вишатицької⁷⁰. Зауважимо, що ці ясла продовжували діяти і після звільнення Дрогобича від німців. 16 вересня 1944 р. Ю. Шнерх передала новій владі список дітей (Богдан Пристай та Роман Живчин), що постійно мешкали в яслах (можливо, були сиротами)⁷¹.

У цілому стан мережі дошкільних освітньо-виховних установ на теренах окупованої Дрогобицької області у 1942 – 1943 рр. відображено в таблиці 12.

Слід наголосити, що всі перелічені дошкільні заклади переважно створювалися українською громадою (відповідними УОК). На жаль, інформації про існування польських дитячих садків нам віднайти не вдалося.

Аналізуючи **кадрове забезпечення** дошкільця, відзначимо, що проблема відсутності кваліфікованих вихователів була вкрай гострою. Уже влітку 1941 р., коли почали виникати перші сезонні садки, одним з головним гальмівних чинників цього процесу стала власне відсутність достатньої кількості підготовлених провідниць. У серпні 1941 р. один із кореспондентів газети “Самбірські вісті”, описуючи відкриття сезонних дошкільних організацій, писав: “*Брак підготовлених провідниць садків становить певні перешкоди в дальшій праці*”⁷². Подібна ситуація склалася в усьому краї. Зважаючи на це, УКК у Львові відкрив інструкторський

⁶⁷ Праця Реферату Суспільної Опіки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

⁶⁸ Дитячі ясла в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 4. – 20 вересня. – С. 6.

⁶⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 142. – Арк. 52-52зв.

⁷⁰ Там само. – Арк. 84, 86.

⁷¹ Там само. – Ф. Р-1948. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 9.

⁷² Я.Т. Організація діточих садків в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 6. – 21 серпня. – С. 3.

Таблиця 12. Мережа постійних та сезонних дитячих садків на теренах окупованої Дрогобицької області (за винятком Судововишнянського, Рудківського, Комарнівського, Мостиського районів) у 1942 р. і її планування на 1943 р.

округи	1942 р.		заплановано на 1943 р.	
	постійні	сезонні	постійні	сезонні
Дрогобицька	4	29	10	62
Самбірська	21	90	30	180
Стрийська	14	100	20	250
Перемишльська	6	178	20	230
ВСЬОГО	45	397	80	722

Джерело: Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 6/44. – 1 червня. – С. 19.

курс для організаторів дитячих садків (21-30 січня 1942 р.). Він включав теоретичні виклади, що охоплювали всебічний розвиток дитини дошкільного віку та методичні рекомендації стосовно проведення всіх планових занять, з якими вихователки зустрічалися в дитячому садку. Досвідом своєї праці й теоретичними знаннями ділилися з курсантками виховниці дитячих садків. До високого рівня курсу спричинилися також запрошені доповідачі професор О. Федак-Драгомирецька, О. Когут (ЧСВВ), магістр А. Будзан, д-р А. Коржинський⁷³.

Згодом при Українських окружних комітетах почали виникати одномісячні курси вишколу провідниць дитячих садків. Вони відбувалися здебільшого у квітні, щоб з 1 травня можна було відкривати сезонні дитячі садки в краю⁷⁴. Лише на Стрийщині шкільний відділ УОК уже у січні 1942 р. оголосив двомісячний курс для виховниць дитячих садків. Причому вимоги до освіти 18-річних курсанток були доволі серйозними: мала матура або мінімум 7 класів народної школи⁷⁵. 26 лютого 1942 р. курси розпочали свою діяльність. Освіту здобувало 20 дівчат, з них 2 зі Сколівщини, 5 – із Миколаївщини, 4 – із Жидачівщини, 9 – зі Стрийщини. Усі вони мали за плечами семикласну освіту. Курсом керувала І. Нарожняк⁷⁶.

⁷³ Інструкторський курс для організаторок Дитячих Садків // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 5(129). – 11/12 січня. – С. 3; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 34. Програма практичних занять цих курсів включала: 1) чергові завдання українських дитсадків; 2) організаційні та фінансово-господарські справи; 3) гігієна дитсадка; 4) релігійні гутірки з малими дітьми; 5) програма дитячих занять та методично-дидактичні вказівки; 6) вироблення іграшок-“саморобок”; 7) музичне виховання в дитсадках; 8) святкові дні в дитсадку; 9) дитяча література та методичні кабінети; 10) з досвіду праці в сезонних дитячих садках; 11) вистави дитячої творчості.

⁷⁴ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 34. Загалом на цих курсах в Галичині навчалось 340 садівничок.

⁷⁵ Оголошення [про відкриття курсів виховниць дитсадків] // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

⁷⁶ І-й курс для виховниць в дитячих садках // Стрийські вісті. – 1942. – № 16. – 1 березня. – С. 3.

Курси садівничок організували майже всі повіти. Зокрема, вони відбулися в Судовій Вишні, Комарно, Мостиськах⁷⁷. Так, Судововишнянська делегатура УОК у травні 1942 р. організувала одномісячний курс садівничок, який завершило 18 учасниць⁷⁸. Натомість у Дрогобичі лише в жовтні 1942 р. з'явилося повідомлення про відкриття при “дівочій фаховій школі” однорічного (!) курсу для “опікунок над малими дітьми” (передбачалося, що згодом він перетвориться на самостійну школу)⁷⁹. У пресі зазначалося, що на курс прийматимуться дівчата не молодші 16 років і з семикласною шкільною освітою⁸⁰. Як впливає з газетної публікації від 8 листопада 1942 р., “...справа курсу для провідниць спинилася на деякий час”⁸¹. Лише на початку 1943 р. шкільна влада надала дозвіл дирекції дівочої господиньської школи на відкриття курсу для провідниць дитячих садків, виклади на якому мали розпочатися 31 січня 1943 р.⁸² У березні 1943 р. при Дрогобицькій школі домашнього господарства вже діяв тримісячний курс провідниць дитсадків. Крім того, на той час школа за допомогою УОК влаштувала другий одномісячний курс для провідниць, що розпочався 15 березня⁸³. З огляду на відкриття в другій половині червня 1943 р. у селах округи сезонних дитячих садків, шкільний реферат Дрогобицького УОК відкрив ще один курс для провідниць (на 6 червня 1943 р. заняття уже тривали)⁸⁴. Такі ж заходи проводив і Самбірський УОК. 17 квітня 1943 р. у Самборі завершився шеститижневий курс для провідниць дитсадків (керівник – Ярослава Турчан), який закінчили 34 дівчат із сіл Самбірського повіту⁸⁵. Курс виховниць дитячих садків у Добромилі, що відбувся того ж року, охопив 32 учасниці⁸⁶.

Програму курсів виховниць дитячих садків було розроблено референтурою дошкільця УКК на чолі з М. Пастернак. Навчальний час охоплював 168 годин, з них 96 відводилося для практичних занять в дитсадках, а решту – на засвоєння “теорії”. Остання включала такі предмети: 1) завдання і основи праці в дитячому садку – 2 год.; 2) гігієна дитячого садка – 2 год.; 3) хвороби дитячого віку та їх подолання – 2 год.; 4) релігійне виховання в дитсадку – 3 год.; 5) психічні особливості дошкільної дитини – 3 год.; 6) фізичне виховання – 5 год.; 7) музичне виховання (спів, забави зі співом, “ритміка”) – 12 год.; 8) ігри рухові, творчі, дидактичні (за системами Фребеля, Монтессорі, Декролі) –

⁷⁷ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 34.

⁷⁸ Праця дитячих садків у Судово-вишенському районі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 10. – 1 листопада. – С. 6.

⁷⁹ Школа дитячих піклувальниць у Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 6. – 4 жовтня. – С. 6.

⁸⁰ Курс для провідниць дитячих садків у Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 6. – 4 жовтня. – С. 6.

⁸¹ Відвідини дитячих садків у Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.

⁸² До кандидаток на провідниць дитячих садків // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 3. – 17 січня. – С. 6.

⁸³ Дрогобицька хроніка // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.

⁸⁴ Сезонні дитячі садки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.

⁸⁵ Самбірська хроніка [Курс для провідниць дитячих садків] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 99(837). – 13 травня. – С. 6.

⁸⁶ З українського життя. Добромильщина // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 235(973). – 21 жовтня. – С. 6.

8 год.; 9) ознайомлення з природою – 2 год.; 10) розвиток мовлення – 8 год.; 11) математичні “уявлення” – 2 год.; 12) ручна праця (малювання, рисування, ліплення, витинанки тощо) – 8 год.; 13) виготовлення саморобних іграшок – 8 год.; 14) дитяча література – 3 год.; 15) святкові дні в дитячому садку – 2 год.; 16) організаційні та господарські справи – 2 год.⁸⁷

Попри зусилля громадських організацій, педагогічних кадрів для мережі дошкільних установ катастрофічно не вистачало. Причиною було не лише зростання кількості сезонних і постійних дитячих садків і їх наповнюваності, але й деструктивні заходи окупаційної адміністрації: німецька влада наказувала вивозити виховниць дитячих садків до Німеччини. Тому багато виховниць почали шукати іншу роботу, здебільшого в кооперації⁸⁸, що оберігало їх від долі остарбайтера.

29 – 30 жовтня 1942 р. у Львові було проведено конференцію з проблем діяльності у галузі дошкілля. Доповідачі неодноразово вказували, що брак кваліфікованих садівничок негативно відбивається на розвитку сітки дитсадків. Було вирішено продовжити роботу з підготовки вихователів не лише для сезонних, а й постійних дитячих садків. З цією метою УЦК проводив дводенні семінари для працівниць постійних дитячих садків у Львові, а також Стрию і Самборі. Організовувались відповідні педагогічні конференції, обстежувалися садки і влаштовувалися відкриті заняття в дошкільних закладах⁸⁹. Тривала робота й щодо організації та проведення курсів для провідниць сезонного дошкілля. Так, Турківська делегатура УОК 1943 р. організувала шеститижневий курс провідниць, на який зголосилося 30 дівчат. 24 курсантки склали іспит задовільно, а три здобули кваліфікацію допоміжних провідниць⁹⁰, а отже, отримали право працювати не лише в сезонних, але й постійних дитсадках. У Дрогобичі протягом 1943 р. відбулося три курси садівничок, які закінчили 48 учасниць.⁹¹ Крім цього, до праці вихователів у дитсадках Дрогобицької округи залучалися гімназійні матуристи 1943 р.⁹² Однак уже наступного року, з огляду на зменшення кількості садків, курси садівничок майже не проводилися. Лише шкільний відділ УЦК оголосив про проведення у Львові 6 – 18 березня 1944 р. курсу перевишколу референток та інструкторок дитячих садків. Усім УОК наказувалося скерувати на курси керівників дошкільних референтур та підреферентур в делегатурах, а також інструкторок⁹³.

Зміст виховного процесу в садках, що знаходилися під опікою української громадськості, характеризувався традиційно-християнськими та національними засадами, визначався новітніми досягненнями педагогічної думки. Варто зазначити, що основними посібниками для садівничок були праці Софії Русової,

⁸⁷ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 4/30. – 1 квітня. – С. 10.

⁸⁸ Антолюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 37.

⁸⁹ Там само. – С. 35-36.

⁹⁰ Дитячі садки в Турчанщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.

⁹¹ Сходина УУОП в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.

⁹² Сезонові дитячі садки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.

⁹³ Оголошення [про проведення курсу перевишколу референтом та інструкторк дитсадків] // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 44(1077). – 1 березня. – С. 6.

а також укладена вже згадуваною крайовою референткою дошкілля М. Пастернак “Енциклопедія дошкілля”⁹⁴. Фахівці у галузі дошкілля для надання методичної допомоги садівникам використовували й газетну періодику. Для прикладу, уже 1941 року в газеті “Стрийські вісті” публікувалися матеріали для вихователів дитячих садків, зокрема дитячі вірші⁹⁵.

Програма роботи з дошкільниками в дитсадках включала вивчення молитов, українських народних танців і пісень, фізичних вправ, уроки малювання та ліплення тощо⁹⁶. Своє уміння дітки часто презентували батькам під час певних урочистостей або на закінчення сезону. Так, малята садка села Брониця на Дрогобиччині 31 серпня 1941 р. для селян дали святковий концерт, продемонструвавши набуті протягом сезону вміння. Подібний захід 19 серпня того ж року організовано у селі Кавсько на Стрийщині та 14 вересня в селі Ріпчиці Дрогобицької округи⁹⁷. Вищезгадуваний дитячий садок села Корчин, що перебував під опікою сестер-служебниць, 19 серпня 1943 р. провів у залі сільського народного дому “Свято жнив”, в якому були задіяні 60 малюків⁹⁸. У селі Синевідсько Вишне 29 серпня того ж року під час “попису” вихованці постійного дитсадку у залі читальні “Просвіти” (Українського освітнього товариства) продемонстрували батькам і громаді уміння декламувати вірші, співати і танцювати (вісім трирічних хлопчиків навіть виконали аркан)⁹⁹.

Проводилися й окружні та повітові “пописи” дитячих садків. Зокрема, на закінчення сезону 1942 року відбувся “районний попис” дитячих садків Ходорівщини, в якому взяло участь приблизно 400 дітей з 16 сіл. Попис включав три спільні вправи до слів “Поклін тобі, Тарасе”, “У лісі літом я би м жив” та інсценізацію хлопчиків “У лаву ставай”. Окремі діти вражали майстерністю. Наприклад, дівчинка Марія Венець з Молодинча добре виконала складний танець “чумак”¹⁰⁰. Працю дитячих садків Самбірщини сезону 1943 р. завершено “пописом”, який відбувся 22 серпня на спортивному майдані у Самборі та охопив понад 300 дітей з 15 садків. Згідно з пресовими даними, “попис виявив гарний рівень виховної праці”. Найкраще ж виступили діти Самбірського “захисту” (серед міських садків) і сіл Сіде, Фельштин-Глибоке, Городище та Воютичі (серед сільських садків)¹⁰¹. 17 дитячих садків взяло участь у “пописі”

⁹⁴ Антолюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 37.

⁹⁵ Матеріали для наших садків // Стрийські вісті. – 1941. – № 2. – 24 липня. – С. 3; № 3. – 31 липня. – С. 4; № 4. – 3 серпня. – С. 3.

⁹⁶ Див.: Дитячий садок у Броніці // Вільне слово. – 1941. – № 29. – 12 вересня. – С. 4; Дитячий садок у Ріпчицях // Вільне слово. – 1941. – № 34. – 24 вересня. – С. 3; Імар. Жулин на новому шляху // Стрийські вісті. – 1941. – № 9. – 21 серпня. – С. 3; Між бойченнями // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 30. – 25 липня. – С. 6; 3 наших сіл // Стрийські вісті. – 1942. – № 10. – 8 лютого. – С. 4.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Дитяче свято жнив у Корчині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 35. – 29 серпня. – С. 6.

⁹⁹ Дитячий попис у Синевідську Вишнім // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 200(938). – 10 вересня. – С. 6.

¹⁰⁰ Попис дитячих садків // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.

¹⁰¹ З українського життя. Самбірщина [Дитячі садки в Самбірщині] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

в Добромилі (1943 р.), серед яких найкраще проявили себе вихованці сезонних дошкільних закладів із сіл Ляцьке, Військо та Княжпіль¹⁰².

Матеріальне забезпечення дитячих садків у складних умовах окупації, звісно ж, не було достатнім. Перед організаторами закладів дошкільця, як сезонних, так і постійних, передусім стояло завдання забезпечення їх приміщеннями (по змозі ще й відповідним інвентарем) та харчами. Кошти на утримання дитячих садків виплачували частково батьки (15 – 20 зл.), значну частину склали добровільні пожертви кооперативів, господарських та інших підприємств і установ або приватних осіб, прибутки з імпрез тощо. Однак найважливіше і основне джерело фінансування дитячих садків – це кошти місцевої влади і громади. Кожна громада надавала своєму садку допомогу в межах 500 – 1000 зл¹⁰³.

Безумовно, значну підтримку здійснювали й допомогіві організації (згодом – окружні комітети). Наприклад, “Українська Допомогова Акція”, яка почала працювати у Дрогобичі в серпні 1941 р., поставила перед собою завдання *“давати матеріальну допомогу харчами чи грішми таким українським установам, як захоронка, бурса, дит. садки...”*¹⁰⁴ Голова УДА Стефанія Левицька і фінансовий референт Дмитро Німилевич у місцевій газеті “Вільне слово” (14.09.1941 р.) опублікували звернення такого змісту: *“...Звертаємося з проханням до всіх працюючих по різних установах та урядах, щоб згідно з рішенням ширшої наради представників тих установ з дня 5. X. 1941 р. оподаткувати себе у висоті 2 % від місячної платні у фонд “УДА”... Зібрані гроші треба кожного місяця негайно по 1-шій внести до Українбанку в Дрогобичі наkonto Укр. Доп. Акції”*¹⁰⁵.

Збереглися документи, які засвідчують суми витрат на утримання дитячих ясел в Дрогобичі. Вище зазначалося, що вони перебували на утриманні міської управи, частину витрат брали на себе Український та Польський допомогіві комітети, а також громади, що оплачували перебування “своїх” дітей. Як звітував бургомістр О. Костшемський (1.02.1944 р.), міська громада зі свого бюджету оплачувала утримання 7 дітей (340 зл. на місяць), Союз громад – 5 дітей (360 зл.), Польський комітет – 1 дитину (90 зл.), український комітет – 2 дітей (180 зл.), Дрогобицький крейсгауптманшафт (уряд старости) – 2 (180 зл.), батьки – 3 дітей (270 зл.). На утримання трьох дітей (Софія Біла з Опарів, Віра Вишатицька, Ян Шимек) не було визначено опікунів, які б оплачували відповідні витрати¹⁰⁶. Як бачимо, здебільшого на одну дитину витрачали 90 зл. на місяць. Звісно, цих коштів ледь вистачало для утримання дітей (у той час кілограм хліба на чорному ринку коштував приблизно 30 зл.). Щоправда, окремі видатки вдавалося покривати за рахунок державних грошей. Так, завдяки урядовій субвенції у січні 1944 р. для малят дитячих ясел Дрогобича

¹⁰² З українського життя. Добромильщина // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 235(973). – 21 жовтня. – С. 6.

¹⁰³ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 35; Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 11/37. – 15 листопада. – С. 28.

¹⁰⁴ Левицька [С.], Німилевич Д. УДА // Вільне слово. – 1941. – № 30, 14 вересня. – С.4.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 142. – Арк. 52-52зв.

вдалося придбати 6 пар колготок і сорочок, 10 ложок, нитки і гудзики та інші речі на суму 1463 зл.¹⁰⁷

Проблему приміщень розв'язували за рахунок шкільних будівель, які часто використовували для сезонних дитсадків. Наприклад, на Стрийщині, як зазначав голова тамтешнього УОК д-р Гарасимів, дитячі садки використовували 88 % шкіл¹⁰⁸. Подекуди дитсадкам надавали приміщення читалень “Просвіти” (УОТ). Попри те, що садки, звісно ж, вдавалося забезпечувати певними приміщеннями, стан справ не задовольняв УЦК. Під час конференції 29 – 30 жовтня 1942 р., констатувалися факти розміщення садків у невідповідних приміщеннях – школах та читальнях¹⁰⁹: перші обмежували час перебування у садку до семи – восьми тижнів, тобто терміном шкільних канікул, а інші, з огляду на їх функціональне призначення (у читальнях майже щовечора проводилася просвітницька робота), також не забезпечували відповідної організації дошкільця.

Зауважимо, що не лише сезонні, а й постійні дитячі садки інколи влаштовували у школах. Так, у селі Корчин біля Сколе дитсадок, що почав діяти в січні 1943 р., розмістили у будинку місцевої школи¹¹⁰. У кращому становищі знаходилися постійні дитячі садки в містах, де вони, зазвичай, займали відповідні приміщення ще з довоєнного часу.

З огляду на воєнний час і хронічний брак харчів, вкрай важким завданням залишалася організація харчування, як у сезонних, так і постійних дитсадках. Налагодити регулярне, хоча б одноразове, харчування дітей в сезонних дошкільних закладах не завжди вдавалося. Так, улітку 1942 р. у Судововишнянському повітовому комісаріаті з 23 діючих садків лише у двох (села Никловичі і Заріччя) вдалося організувати харчування дітей¹¹¹. У той же час на Дрогобиччині тільки при 12 з 29 сезонних садків діяли допоміжні кухні, що забезпечували харчуванням 173 дітей¹¹². Дещо покращився стан справ у 1943 р. Реферат суспільної опіки УОК в Дрогобичі зумів налагодити харчування 1200 дітей в 62 сезонних та 200 малят в чотирьох постійних дитячих садках¹¹³.

Зрештою, у постійних дошкільних установах харчування дітей було більш регулярним, здебільшого дворазовим. Так, у трьох постійних дитсадках Стрия діти отримували другий сніданок та обід¹¹⁴. Раціон переважно складався з булочки та чаю або малока, чи супу та шматка хліба, як у випадку з дитсадком у селі Уличне¹¹⁵. Варто зазначити, що в цей голодний час харчування дітей у садках

¹⁰⁷ Там само. – Арк. 11.

¹⁰⁸ В. Окружний Український Комітет в Стрию [редакційна] // Вільне слово. – 1941. – № 44, 17 жовтня. – С. 4.

¹⁰⁹ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 35.

¹¹⁰ Постійні дитячі садки в Скільщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 8. – 21 лютого. – С. 6.

¹¹¹ Праця дитячих садків у Судово-вишенському районі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 10. – 1 листопада. – С. 6.

¹¹² Діяльність Дрогобицького УОК в терені // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6.

¹¹³ Праця Реферату Суспільної Опіки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

¹¹⁴ Діти Стрия в дитячих садках // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.

¹¹⁵ Дитячі садки в Дрогобиччині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 31. – 1 серпня. – С. 6.

для деяких батьків, що втратили майже всі засоби до існування, було чи не єдиною можливістю врятувати їх від голодної смерті. Однак із наближенням фронту і погіршенням матеріального становища громад, самоврядних структур і громадських організацій забезпечення систематичного харчування дітей у садках ставало справою майже нереальною. Тож уже в першій половині 1944 р. кількість дітей у постійних дошкільних закладах значно зменшується – батьки все рідше відправляли своїх дітей до “голодних” садків.

Підсумовуючи, зазначимо, що у важких умовах окупації та війни громадянство Дрогобиччини, Українські та Польські окружні комітети намагалися зробити все можливе для створення широкої мережі дитячих дошкільних установ, налагодження фахового виховного процесу, підготовки кваліфікованих вихователів, забезпечення принаймні мінімально необхідного рівня матеріальних умов. У 1942 р. на теренах Дрогобицької, Самбірської, Стрийської та Перемишльської округ діяли 45 постійних і 397 сезонних українських дитячих садків. Наступного року їх кількість зросла, хоча досягти поставлених УЦК вимог (80 постійних і 722 сезонних садки) навряд чи вдалося. Доволі важко судити про кількість працевлаштованих садівничок, чисельність охоплених садками дітей тощо, оскільки відсутні дані зі значної частини районів колишньої Дрогобицької області. Зауважимо лише, що в окремих регіонах забезпечення сіл сезонними садками було майже стовідсотковим (Стрийщина), однак це не означає, що вони охоплювали максимальне число дітей дошкільного віку. Скажімо, на теренах Дрогобицької округи влітку 1943 р. 66 садків (4 постійних та 62 сезонних) налічували приблизно 1200 дітей. При цьому планувалося відкрити ще 40 садків і охопити до 4 тис. дошкільнят¹¹⁶. Ці цифри засвідчують, що дошкільними установами вдалося охопити менше третини потенційних вихованців. Однак за існуючих обставин такі показники були неабияким досягненням.

2.3. Народне (початкове) шкільництво

а) стан шкільної мережі

Формування системи початкового шкільництва розпочалося після приєднання Галичини до ГГ. Німецька адміністрація у повітах та округах, підібравши відповідні кадри з місцевих освітян, і українців, і поляків, розпочала підготовку до першого навчального року в умовах “нового порядку”. Проте ще у липні 1941 р., як згадувалося вище, осередки ОУН в краї, по суті, перебрали владу. За їх ініціативою створювалися місцеві органи влади – національні ради і тимчасові комітети. Для прикладу, 30 червня 1941 р. у Самборі місцеві оунівці та національно-свідомі громадяни утворили Тимчасовий комітет (голова о. Ю. Плешкевич), який незабаром перейменовано в Національну

¹¹⁶ Праця Реферату Суспільної Опіки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

раду. Німецька військова комендатура уповноважила його перебрати контроль над життям міста. Терміново було сформовано 19 відділів-рефератів, зокрема й шкільний на чолі з Д. Дахнівським¹¹⁷. До кінця липня Національна рада зуміла організувати низову українську адміністрацію в Самбірській окрузі (згідно з територіальним поділом, проведеним Дрогобицьким обласним проводом ОУН(б) у липні 1941 р.¹¹⁸), тобто колишніх Самбірському, Старосамбірському, Рудківському, Комарнівському, Дублянському, Стрілківському, Турківському і Боринському районах.

Подібним чином діяли оунівці і в Стрийській окрузі, де утворили райони Сколе, Миколаїв, Стрий, Жидачів, Ходорів. У Стрийському районі, наприклад, було створено Український революційний районний провід на чолі з В. Нарожняком. У його структурі діяв і Стрийський районний реферат освіти на чолі з В. Данилишиним, який намагався підпорядкувати собі читальні колишньої “Просвіти” і школи¹¹⁹.

З утворенням дистрикту “Галіція”, повітів та округ (серпень 1941 р.) українські владні інституції ще деякий час продовжували існувати і навіть активно діяти. Зокрема Самбірський окружний шкільний реферат на початку серпня зобов’язав підпорядковані йому районні структури розпочати підготовку до нового навчального року, залучивши до цієї справи місцеві громади та шкільні комітети, директорів шкіл та вчителів. У своєму розпорядженні окружний шкільний реферат ставив такі завдання: 1) привести до належного порядку шкільний будинок, криницю, сад, город, побічні будинки школи, здійснити ремонт приміщень і т. п.; 2) упорядкувати канцелярію, документи вчителів і дітей, уберегти їх від знищення; 3) зберегти все залишене майно школи: бібліотеку, кабінети, навчальні приладдя, паливо, шкільну касу; 4) раніше видані дітям підручники повернути й не видавати до наступних інструкцій шкільної влади; 5) подати окружному референтові шкіл відомості про персональний склад учителів школи за такими критеріями: ім’я і прізвище, місце та рік народження, адреса, національність, кваліфікація, літа служби. Також подати інформацію про кількість учнів, їх вік і національний склад (окремо хлопців і дівчат), кількість класів і паралельних відділів, навчальних кімнат; 6) подати заяви про необхідний учительський персонал у новому шкільному році на основі дотеперішнього організаційного ступеня. Якщо немає директорів шкіл, – запропонувати відповідну кандидатуру; 7) усіх кандидатів на учительвання скеровувати для реєстрації до Самбора; 8) провести детальну інвентаризацію усього майна, а документи про списаний інвентар підписати у присутності управи школи і двох членів шкільного комітету та передати

¹¹⁷ *Лішнянський І.* Як наладнано суспільне життя в м.Самборі і окрузі // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 1. – 3 серпня. – С. 2.

¹¹⁸ Звіт Дрогобицького обласного Проводу ОУН про організацію української влади (30 липня 1941 р.) // *Сергійчук В.* Український здвиг... – С. 127-130.

¹¹⁹ *Нарожняк В.* Заклик до сільських Рев. Проводів і громадян Стрийського повіту // Стрийські вісті. – 1941. – № 1. – 18 липня. – С. 2; *Данилишин, Кульчицький.* До читалень Стрийського району // Там само. – С. 3.

окружній шкільній референтурі; 8) подбати про ремонт печей і паливо на зимовий період; 9) про будь-які заходи щодо шкільної роботи повідомляти окружну шкільну референтуру в Самборі та ін. Крім того, влада повідомляла освітян про зміну “шкільного віку” й рекомендувала записувати до першого класу школи 6-річних дітей (1934 і 1935 років народження)¹²⁰

Окрім розпоряджень, проводилися й інструктивні заходи. Так, 11 серпня 1941 р. у Самборі відбулася нарада вчителів Самбірського району під головуванням шкільного референта Д. Дахнівського. На ній обговорено низку питань, пов'язаних з початком навчального року. Особлива увага присвячувалася необхідності своєчасного закінчення ремонту шкіл і збереження шкільного майна, проведенню обліку дітей шкільного віку та організації шкіл¹²¹.

Тим часом німецька влада поступово підпорядкувала собі систему освіти, визначила початок навчального року на 1 жовтня 1941 р. і відновила колишню польську структуру триступеневого народного шкільництва. Ступінь початкової школи залежав від кількості дітей шкільного віку: наявність менше 120 дітей передбачала утворення школи I ступеня (1 – 4 класи), 120-220 дітей – школи II ступеня (1 – 6 класи), понад 220 дітей шкільного віку – школи III ступеня (1 – 7 класи). Також за польським зразком встановлювався шкільний вік – 7 – 14 років, тож 1941 р. школи повинні були відвідувати діти 1927 – 1934 років народження¹²². У 1943 р. з'явився проект реформи шкільництва ГГ, відповідно до якого триступеневість школи ліквідувалася. Рівень школи визначався кількістю учнів, що відвідували заняття, і кількістю учителів. Так, повна семикласна школа могла бути організована при наявності 7 учителів та 461 – 500 учнів, шестикласна – 6 вчителів і 401 – 460 учнів, п'ятикласна – 5 учителів і 321 – 400 учнів, чотирикласна – 4 вчителів та 251 – 320 учнів, трикласна – 3 учителів і 181 – 250 учнів, двокласна – 2 вчителів і 101 – 180 учнів, однокласна – одного вчителя та 20 – 100 учнів¹²³. Беручи до уваги факт падіння фриквенції учнів наприкінці окупації, стає зрозумілим, що реформа спрямовувалася на зниження рівня шкільництва. Проте, з огляду на нестабільність воєнно-політичної ситуації, цей проект реалізовано не було.

Аналізуючи становище початкової освіти періоду німецької окупації, розглянемо окремо українське, польське та німецьке народне шкільництво.

Українські народні школи в краї, звісно ж, чисельно переважали. Місцеві власті напередодні 1941/42 навч. року створювали проекти відкриття шкіл. Так, Самбірська шкільна референтура розробила проект відкриття народних шкіл у Самбірській окрузі, очевидно, представивши його на розгляд місцевого крейшшультрата. Згідно з ним, в окрузі мали діяти 139 українських народних шкіл I ступеня (чотирикласних), 55 шкіл II ступеня (шестикласних), 19 шкіл III ступеня (семикласних), всього – 213. Зокрема, у Самборі передбачено

¹²⁰ З Окружної Шкільної Референтури в Самборі. На допомогу директорам і організаторам шкіл // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 3. – 10 серпня. – С. 4.

¹²¹ Місцева хроніка // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 4. – 14 серпня. – С. 4.

¹²² Напередодні навчального року // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 14. – 21 вересня. – С. 1.

¹²³ *Król E. C. Polityka hitlerowska...* – S. 195-196.

функціонування двох українських семикласних шкіл¹²⁴. Однак на 1 жовтня 1941 р. в окрузі розпочали навчальний процес 205 українських шкіл, з них I ступеня – 106, II ступеня – 65, III ступеня – 34¹²⁵. Як бачимо, на відміну від попереднього проекту, діяло більше семикласних та шестикласних шкіл, але менше чотирикласних. Зауважимо, що через брак вчителів 26 шкіл Турківщини і Самбірщини (у селах і присілках Бистре, Бітля, Боберка, Гнила, Головецько, Гусне Вижне, Гусне Нижнє, Жукотин, Зубриця, Івашківці, Ісаї, Кіндратів, Комарники Дівче, Комарники Закичера, Криве, Кривка, Лип'я, Мита, Мохнате, Росохач, Свидник, Тисовиця, Шум'яч, Молінка Нижня (?), Ясениця Стецьова, Шумина) не діяли¹²⁶. З чотирьох шкіл, що діяли у селі Комарники (присілки Дівче, Закичера, Центр і Буковинець), під час німецької окупації працювали лише дві – у Центрі та Буковинці¹²⁷. Для деяких шкіл було відновлено принцип коєдукації. Наприклад, у Самборі запрацювали дві українські народні школи: хлопчача (під керівництвом проф. Гната Мартинця) та дівоча (на чолі з п. Білеленьківною)¹²⁸.

Після поразки Німеччини під Сталінградом різко зменшилося фінансування різних сфер суспільного життя, у тому числі й шкільництва. Це позначилося на шкільній мережі, яка значно скоротилося. Так, на 15 вересня 1943 р. в Самбірській окрузі налічувалося 191 українських шкіл¹²⁹. Відомо, що цього року, наприклад, припинила діяльність школа в селі Вовче на Турківщині¹³⁰.

У Стрийському районі за планом районної шкільної управи (серпень 1941 р.) мали діяти 72 школи, з них 31 – початкова, 38 неповносередніх і 3 середні (у Дашаві, Моршині, Лисятичах)¹³¹. Проте у Стрийській окрузі дистрикту “Галіція” (райони Стрий, Ходорів, Журавно, Жидачів, Миколаїв і Сколе) було відкрито 212 українських народних шкіл¹³². На жаль, в ході опрацювання відповідних матеріалів не вдалося з'ясувати скільки з них були чотири-, шести-, семикласними. Останні діяли переважно у містах Стрий, Миколаїв, Ходорів¹³³ та ін. Згідно з наведеними у пресі статистичними матеріалами, шкіл з одним

¹²⁴ Місцева хроніка [Організація шкільництва в Самбірській окрузі] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 14. – 21 вересня. – С. 4.

¹²⁵ Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3; За повідомленням дрогобицької та львівської преси, на Самбірщині у жовтні 1941 р. діяло 210 українських народних шкіл (Див.: Урухомлення шкіл в самбірській окрузі // Вільне слово. – 1941. – № 41. – 10 жовтня. – С. 4; З організаційного життя краю. 210 народних шкіл [Самбір, 13 жовтня] // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 57. – 14 жовтня. – С. 3).

¹²⁶ Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3.

¹²⁷ *Комарницький В.* Комарники – село на Руському путі / вид. 2-е, доп. – Львів: “Камула”, 2007. – С. 326.

¹²⁸ *Рабій Ю.о.* Самбір під ворожими окупаціями в 1939 – 1944 рр. // Літопис Бойківщини. – 1975. – Ч. 2/22(33). – С. 15.

¹²⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

¹³⁰ *Савчин М.С.* Село у витоках Дністра (с. Вовче Турківського району Львівської області): історико-етнографічний нарис. – Дрогобич: Вимір, 2008. – С. 37

¹³¹ Організація шкільництва в Стрийщині // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.

¹³² Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

¹³³ Відомо, що у Ходорові діяла семикласна українська народна школа під керівництвом Собчишина (Див.: Ходорів забирається до праці // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 125(249). – 9 червня. – С. 3).

учителем налічувалося 93 (44 %), з двома вчителями – 58 (27 %), з трьома – 33 (15 %), з чотирма – 8 (3,7 %), з п'ятьма – 7 (3,3%), з шістьма – 1 (0,4 %), з сімома – 5 (2,3 %), з вісьмома й більше вчителями – 7 (3,3%)¹³⁴. На основі цих даних припускаємо, що шкіл I ступеня налічувалося 192 (1 – 4 вчителі), II ступеня – 8 (5 – 6 учителів), III ступеня – 12 (7 і більше учителів).

Однак не в усіх селах Стрийщини запрацювали школи, переважно через відсутність педагогічних кадрів. Навіть у лютому 1942 р. Стрийський окружний шульамт мав намір відкрити ще 40 шкіл для 3,5 тис. учнів¹³⁵. Але, зрештою, число шкіл зросло ненабагато: до кінця червня – початку липня того ж року в окрузі діяло 218 осередків початкової освіти¹³⁶. Очевидно, шкіл бракувало передовсім у гірських районах. Власне про це керівники Стрийського УОК (голова – д-р І. Максимчук) та його делегатура доповідали провідникові УЦК В. Кубійовичу під час його перебування у Стрию на початку липня 1942 р.: *“Шкільна ділянка насуває різні труднощі. З огляду на важке положення в горах, багато шкіл у південній Скільщині не наладнано”*¹³⁷.

Навчальний процес у школах Стрийської округи розпочався дещо пізніше, ніж в інших теренах колишньої Дрогобицької області. Лише 4 – 9 жовтня 1941 р. у Стрию було проведено “вписи” дітей до українських (а також польких) вселюдських шкіл I, II, III ступенів (1 – 7 кл), а саме: у школі № 2. – вул. Львівська, № 3 – вул. Баторія, № 4 – вул. Львівська, № 5 – вул. Собеського, № 6 – вул. Коперніка, № 7 – вул. Крашевського. В інших місцевостях Стрийської округи (райони Сколе, Стрий, Болехів) запис дітей проводився у відповідних “шкільних канцеляріях”¹³⁸. У жовтні 1941 р. безпосередньо у Стрию, як повідомляв кореспонденту газети “Вільне слово” тогочасний голова тамтешнього УОК Герасимів, розпочали діяльність дві семикласні і одна чотирикласна школа¹³⁹.

На жаль, архіви та преса не донесли інформацію про чисельність і стан шкіл Стрийської округи в 1942/43 і 1943/44 навч. роках. До нашого часу дійшли описи-звіти всього 44 шкіл округи від 1 вересня 1943 р., в яких подано кількість класів, учителів та учнів¹⁴⁰ (див. додаток 22). Серед них переважали однокласні школи (21 школа – 47,7 %). Натомість семикласних шкіл діяло лише 8 (18,2 %).

У Дрогобицькій окрузі 1941/42 навч. рік також розпочався із запізненням. Дрогобицька газета “Вільне слово” повідомляла, що “дня 13 жовтня ранком зібралася дівора й учителі трьох українських шкіл міста Дрогобича, щоб піти

¹³⁴ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 15-15зв.

¹³⁷ Стрий вітає провід УЦК. Останній етап у поїзді по краю // Львівські вісті. – 1942. Ч. 154(278). – 12/13 липня. – С. 3.

¹³⁸ Оголошення [про вписи дітей до вселюдських шкіл в Стрию] // Стрийські вісті. – 1941. – № 12. – 31 серпня. – С. 4.

¹³⁹ В. Окружний Український Комітет в Стрию // Вільне слово. – 1941. – № 44. – 17 жовтня. – С. 4.

¹⁴⁰ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 1 – 89.

на торжественне Богослужіння до поблизьких церков”¹⁴¹. На жовтень 1941 р. в Дрогобицькій окрузі діяло 87 українських народних шкіл (див. табл. 13).

Таблиця 13. Українські школи в Дрогобицькій окрузі (жовтень 1941 р.)

№	Громади	Школи	Кількість класів
1	Дрогобич	Дрогобич № 1	7
2	-//-	Дрогобич № 2	7
3	-//-	Дрогобич № 3	6
4	Борислав	Борислав № 1	7
5	-//-	Тустановичі	5
6	-//-	Мражниця	1
7	-//-	Губичі	4
8	-//-	Баня Котовська	5
9	Трускавець	Трускавець	7
10	Східниця	Східниця	7
11	Дережичі	Дережичі	2
12	-//-	Ясениця Сільна	7
13	-//-	Монастир Дерезицький	1
14	-//-	Модрич	2
15	-//-	Попелі	7
16	Добрівляни	Добрівляни	5
17	-//-	Грушів Старе село	4
18	-//-	Грушів Красне	5
19	-//-	Літиня	5
20	-//-	Ролів	5
21	-//-	Тинів	2
22	-//-	Воля Якубова	4
23	-//-	Волоща	5
24	-//-	Волоща-Зади	1
25	-//-	Груд	1
26	Горуцько	Горуцько	7
27	-//-	Більче	7
28	-//-	Більче-Плусс	1
29	-//-	Криниця	4
30	-//-	Липиці	1
31	-//-	Раделич	4
32	-//-	Саска Камеральна	1
33	Кропивник Новий	Кропивник Новий	4
34	-//-	Довге біля Підбужа	7
35	-//-	Довге-Перепростиня	1
36	-//-	Довге-Рівне	1
37	-//-	Кропивник Старий	4
38	-//-	Ластівки	7
39	-//-	Майдан	1
40	-//-	Рибник	2
41	Лішня	Лішня	5

¹⁴¹Перший день навчання в дрогобицьких школах [редакційна] // Вільне слово. – 1941. – № 44, 17 жовтня. – С.2.

42	-// -	Брониця	5
43	-// -	Лужок Долішний	3
44	-// -	Монастир Лішнянський	1
45	-// -	Нагуєвичі	7
46	-// -	Медвежа	4
47	-// -	Снятинка	2
48	-// -	Унятичі	4
49	Меденичі	Меденичі	4
50	-// -	Довге біля Меденич	2
41	-// -	Йозефсберг/Коросниця	1
52	-// -	Летня	6
53	-// -	Опари	2
54	-// -	Ріпчиці	3
55	-// -	Вороблевичі	6
56	Польміновичі	Болевівці	6
57	-// -	Гаї Нижні	5
58	-// -	Гаї Вижні	3
59	-// -	Гаї Бійнич	1
60	-// -	Почаєвичі	2
61	-// -	Раневичі	2
62	Підбуж	Підбуж	7
63	-// -	Бистриця	2
64	-// -	Опака	7
65	-// -	Підмонастирець	1
66	-// -	Смільна	1
67	-// -	Сторона	6
68	-// -	Уріж	6
69	-// -	Винники	2
70	-// -	Залокоть	5
71	-// -	Здзянна	1
72	Рихтичі	Рихтичі	2
73	-// -	Далява	2
74	-// -	Липовець	1
75	-// -	Михайлевичі	3
76	-// -	Солонсько	1
77	-// -	Старе село	1
78	-// -	Вацевичі	1
79	Стебник	Стебник	7
80	-// -	Доброгостів	7
81	-// -	Колпець	3
82	-// -	Орів № 1	7
83	-// -	Орів № 2	4
84	-// -	Орів № 3	3
85	-// -	Солець	4
86	-// -	Станеля	2
87	-// -	Уличне	7

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 56-65зв.; Спр. 3. – Арк. 21-22.

Отже, семикласних українських шкіл у Дрогобицькій окрузі налічувалося 18 (20,7 %) (дві в Дрогобичі, по одній у Бориславі, селах Трускавець, Підбуж, Довге-Підбуж, Орів, Попелі, Уличне, Доброгостів, Опака, Ясениця Сільна, Нагуєвичі, Більче, Стебник, Ластівки, Горуцько, Східниця), шестикласних – 6 (6,9 %) (Дрогобич, Уріж, Летня, Болахівці, Сторона, Вороблевичі), п'ятикласних – 11 (12,6 %) (Ролів, Добрівляни, Грушів Красна, Гаї Нижні, Літиня, Залокоть, Волоща, Баня Котовська, Тустановичі, Брониця, Лішня), чотирикласних – 12 (13,8 %) (Воля Якубова, Орів, Меденичі, Кропивник Старий, Раделич, Кропивник Новий, Солець, Медвежа, Губичі, Криниця, Унятичі, Грушів Село), трикласних – 6 (6,9 %) (Орів, Гаї Вижні, Колпець, Михайлевичі, Ріпчиці, Лужок Долішній), двокласних – 14 (16,1 %) (Тинів, Раневичі, Станіля, Далява, Модрич, Почаєвичі, Рибник, Рихтичі, Винники, Довге (біля Меденич), Дерезичі, Бистриця, Снятинка, Опарі), однокласних – 20 (23 %) (Липиці, Білич, Мражниця, Солонсько, Гаї Бійнич, Підмонастирець, Монастир Лішнянський, Монастир Дерезицький, Довге-Рівне, Саска Камеральна, Старе Село, Груд, Майдан, Смільна, Вацевичі, Коросниця, Здзянна, Зади).

Згідно з документацією шульамту, з 87 українських народних шкіл Дрогобиччини 32 належали до I ступеня, 21 – II ступеня, 34 – III ступеня (див. додаток 20)¹⁴². Проте вже після першого навчального року німецькі чиновники вирішили закрити три школи в гірських селах Дрогобицької округи, які майже ніхто не відвідував. Планувалося, що на 1942/43 навч. рік стан українського шкільництва в окрузі буде таким: школи I ступеня – 29 (73 класи), школи II ступеня – 22 (88 класів), школи III ступеня – 33 (270 класів)¹⁴³. Однак, зрештою, припинили діяльність не три, а п'ять шкіл. У звіті німецьких шкільних чиновників від 22 липня 1942 р. зазначалося, що в Дрогобицькій окрузі є 82 українські школи з 391 основними і 43 паралельними класами¹⁴⁴.

Загалом з'ясувати загальну чисельність шкіл на теренах колишньої Дрогобицької області наразі вкрай складно. Відсутня інформація про шкільну мережу на Перемишльщині (Краківський дистрикт)¹⁴⁵, а також у Судововишнянському повітовому комісаріаті. Відомо лише, що у Перемишлі діяло дві українські школи¹⁴⁶. У цілому ж на Дрогобиччині, Стрийщині та Самбірщині на жовтень 1941 р. функціонувало не менш 504 українських народних шкіл.

¹⁴² ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 87

¹⁴³ Там само. – Арк. 90зв.

¹⁴⁴ Там само. – Арк. 90.

¹⁴⁵ Відомо, що від дистрикту “Галіція” до Перемишльської округи Краківського дистрикту було передано такі волосні громади (гміни): Баковичі, Бірча, Хирів, Доброміль, Германовичі, Кузьмина, Коростенко, Мізинець, Медика, Нижанковичі, Нове Перемишльке Місто, Дидинські Новосілки, Вільшани, Поповичі, Пралківці, Риботичі, Старява, Стубно (Стубенко), Войткова, Вишатиці, Жогатин (Див.: Декрет про зміну границь Повітових Староств та Союзів Волостей в Області Кракав (з дня 3 листопада 1941) // Денник Розпорядків для Генерального Губернаторства. – 1941. – Ч. 32. – 30 листопада. – С. 92). До кожної громади належало в середньому 4-5 сіл, у кожному з яких, припускаємо, існувала українська школа. Таким чином, число українськомовних шкіл у Перемишльській окрузі могло становити 80 і більше.

¹⁴⁶ *Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty...* – S. 187.

Польське початкове шкільництво, звісно ж, чисельно поступалося українському. За проектом Самбірської окружної шкільної референтури (вересень 1941 р.), пропонувалося відкрити 16 шкіл із польською мовою навчання¹⁴⁷. Проте польського населення виявилось дещо більше, ніж нарахували місцеві урядовці, тож у жовтні 1941 р. у Самбірській окрузі відкрили 27 шкіл (ще одна лише організовувалася), з них I ступеня – 10, II ступеня – 5, III ступеня – 12¹⁴⁸. Власне всі вони діяли майже до кінця окупації. Згідно з даними від 15 вересня 1943 р., які опинилися в Дрогобицькому крейшульраті, на Самбірщині працювали 28 польських шкіл¹⁴⁹.

У Стрийській окрузі кількість польських народних шкіл була дещо більшою: у лютому 1942 р. там діяли 38 початкових навчальних закладів¹⁵⁰. На Дрогобищині перший навчальний рік під німецькою окупацією розпочали 27 польських шкіл: три в Дрогобичі (№ 4, 5, 6), сім у Бориславі (№ 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12), по одній у селах Східниця, Трускавець, Волоща, Зади, Майдан, Летня, Меденичі, Польміновичі, Потік, Підбуж, Липовець, Рихтичі, Хатки, Солонсько, Старе Село, Вацевичі, Стебник¹⁵¹. Тож загалом на 1941/42 навч. рік на теренах Самбірщини, Стрийщини та Дрогобищини функціонували 92 польські школи.

Як і українські, польські школи також закривалися німецькою владою. Наприкінці 1941/1942 навчального року було закрито польську школу в селі Нейдорф (Польміновичі) Дрогобицької округи, натомість відкрито німецьку¹⁵². Чиновники шульамту припускали, що 1942/43 навч. року в окрузі діятиме польських шкіл I ступеня – 15 (37 класів), II ступеня – 2 (2 класи), III ступеня – 9 (9 класів)¹⁵³. Однак уже в липні 1942 р. в Дрогобицькій окрузі залишилося 25 польських шкіл¹⁵⁴ (див. додаток 20), а в документах крейшульрата від 27 березня 1943 р. ішлося про діяльність лише 23 шкіл із польською мовою навчання. З них семикласних шкіл налічувалося 6 (три у Бориславі, дві у Дрогобичі, одна в Рихтичах), шестикласних – 1 (у Дрогобичі), п'ятикласних – 2 (у Бориславі та Меденичах), чотирикласних – 2 (в Меденичах і Бориславі), двокласних – 3 (в селах Солонсько, Липовець, Трускавець), однокласних – 9 (у Бориславі, селах Волоща-Зади, Летня, Підбуж, Східниця, Стебник, Майдан, Рихтичі-Хатки, Гаї-Потік)¹⁵⁵. Після запровадження у 1943 р.

¹⁴⁷ Місцева хроніка [Організація шкільництва в Самбірській окрузі] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 14. – 21 вересня. – С. 4.

¹⁴⁸ Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3.

¹⁴⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

¹⁵⁰ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

¹⁵¹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 20.

¹⁵² Там само. – Спр. 90. – Арк. 91; *Mazur M.* Neudorf – Polminowice. Współzycie narodowości na ziemi drohobyckiej. – Warszawa – Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – S.159.

¹⁵³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 91.

¹⁵⁴ Там само. – Арк. 87.

¹⁵⁵ Там само. – Спр. 2. – Арк. 51-55.

політики “еластичного курсу”¹⁵⁶ щодо польського населення ГГ з’явилася надія на розширення мережі польськомовного шкільництва. Однак сподівання виявилися марними.

У цілому на території трьох округ (Стрийської, Самбірської та Дрогобицької) протягом 1941 – 1944 р. число польських початкових шкіл коливалося у межах 90¹⁵⁷. На жаль, про число польських шкіл у колишніх Перемишльському, Добромильському, Хирівському, Судово-Вишнянському, Рудківському, Мостиському районах інформації майже не збереглося. Знаємо лише, що в Перемишлі діяло 4 школи з польською мовою навчання¹⁵⁸.

Важливо зауважити, що певного поширення на теренах Дрогобищини набуло так зване “таємне навчання”. Позбавлені середньої школи, можливості вивчати історію рідного народу, власну літературу, поляки зуміли налагодити підпільну систему освіти. Навчальні заняття відбувалися таємно на приватних квартирах учителів, учнів, представників інтелігенції, в приміщеннях католицьких чернечих осередків і школах у післяобідній час. Серед районів колишньої Дрогобицької області УРСР таємне навчання найбільш активно відбувалося на Перемишльщині, Хирівщині, Добромильщині. Власне у Перемишлі в січні 1942 р. було створено 13-у повітову комісію освіти і культури (ПКОіК) (керівник – Маріан Догналь), яка охоплювала, зокрема, і довоєнний Добромильський повіт¹⁵⁹. Окремі осередки “таємного навчання” польських школярів були у Дрогобичі та Нижанковичах¹⁶⁰. Як стверджує польський дослідник Й. Красуський, в галицькому дистрикті ПКОіК вдалося створити у 37 повітах, за винятком Заліщицького, Тлумацького, Косівського, Жидачівського, Снятинського¹⁶¹. Тож із усіх теренів экс-Дрогобицької області лише Жидачівщина опинилася без організованої підпільної системи “таємного навчання” польських дітей.

Значна увага присвячувалася **німецькому початковому шкільництву**. За час радянського управління краєм (1939 – 1941 рр.) не було створено жодної школи з німецькою мовою навчання. Однак після встановлення окупаційного режиму для місцевих дітей-фольксдойчів, російських німців (*russlanddeutschen*), а також поодиноких дітей-рейхснімців, що прибули разом із батьками з Німеччини, почали створювати школи.

На жаль, даних про існування німецьких шкіл у 1941/42 навч. році майже немає. Згідно з даними шульамту, в Дрогобицькій окрузі на 8 травня 1942 р. діяло три німецькі школи: у Дрогобичі, Бориславі та Стебнику¹⁶². Зауважимо, що

¹⁵⁶ *Hryciuk G.* Polacy w Małopolsce Wschodniej wobec okupacji niemieckiej. Przyczynek do prób wprowadzenia “elastycznego kursu” w dystrykcie Galicji w latach 1943-1944 // *Historia. Polska – Kresy – Polacy. Studia Historyczne.* – Wrocław, 1994. – Т. CXVI. – S. 307 – 316.

¹⁵⁷ Станом на кінець 1941 р. в галицькому дистрикті діяло 720 польських шкіл. Через рік їх число зросло до 868 (Див.: *Król E.C.* Polityka hitlerowska... – S. 139).

¹⁵⁸ *Świeboda J.* Zarys historii tajnej oświaty... – S. 187.

¹⁵⁹ *Ibid.* – S. 188.

¹⁶⁰ *Ibid.* – S. 189-190.

¹⁶¹ *Krasuski J.* Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939 – 1945. – Wydanie drugie, rozszerzone. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977. – S. 200.

¹⁶² ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 93-93зв.

школу в Бориславі було відкрито власне в травні 1942 р. як однокласну¹⁶³, однак з часом її перетворено в чотирикласну, причому найбільшу з усіх за кількістю учнів. На той час уже велася підготовка щодо відкриття німецької школи в селі Нейдорф, де 18 дітей німецького походження відвідували польську школу¹⁶⁴. Тож наступного 1942/43 навч. року на Дрогобиччині діяли 4 німецькі школи, в Дрогобичі та Бориславі – чотирикласні, Стебнику та Нейдорфі – однокласні¹⁶⁵. З вересня 1943 р. відкрито німецьку школу і в Трускавці та Кьонігсау¹⁶⁶.

У Самбірській окрузі на 31 травня 1943 р. працювало 7 німецьких народних шкіл: дві в Самборі, по одній у Кайзерсдорфі, Надбергу, Кранцбергу, Борині, Розлучі¹⁶⁷. Уже на 15 вересня 1943 р. там налічувалося 8 шкіл¹⁶⁸. Більш чисельна за кількістю населення Стрийська округа на травень – червень 1943 р. містила 12 німецьких шкіл у містах Стрий, Сколе, Ходорів, Журавно, селах Болахів, Синевідсько Вижне, Дроговичі, Корнелівка, Гельсендорф, Махлинець, Нове Село, Брігідау (див. додаток 21). Майже половина з них призначалася для поселень російських німців, зокрема у Брігідау, Гельсендорфі, Махлинці, Новому Селі, Корнелівці, де школи відкрили у 1943 р.¹⁶⁹

Після об'єднання Самбірської та Дрогобицької округ число шкіл дещо зросло. Як свідчать документи Дрогобицького шульамту, на 20 травня 1944 р. там діяло 15 німецьких шкіл (Борислав, Дрогобич, Йозефсберг, Кьонігсау, Нейдорф, Стебник, Турка, Угартсберг, Бориня, Кайзерсдорф, Кранцберг, Самбір, Розлуч, Воля Коблянська, Трускавець)¹⁷⁰ (див. додаток 25).

Загалом на теренах Дрогобиччини, Самбірщини та Стрийщини у 1943/44 навч. році існувало приблизно 27 німецьких шкіл. Ще одна німецька початкова школа працювала в Перемишлі¹⁷¹.

Необхідно зазначити, що під час німецької окупації на Дрогобиччині було зроблено спробу відкрити **єврейську початкову школу**. Відповідно до “Розпорядження про жидівське шкільництво в Генеральній Губернії” (31.08.1940 р.) єврейські ради (юденрати) мали право утворювати та утримувати народні та інші школи, які трактувалися як приватні¹⁷². Проте в реаліях нацистського режиму та втілюваної на практиці расової ідеології це право, по-суті, залишилося на папері. Усе ж, попри відоме ставлення нацистів до “єврейського питання” та неодноразову демонстрацію методів його “розв’язання”, репрезентована юденратом єврейська громада Дрогобича звернулася до староства з проханням

¹⁶³ Там само. – Арк. 94.

¹⁶⁴ Там само. – Арк. 93-93зв.

¹⁶⁵ Там само. – Арк. 87.

¹⁶⁶ Там само. – Арк. 158.

¹⁶⁷ Там само. – Спр. 2. – Арк. 67.

¹⁶⁸ Там само. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

¹⁶⁹ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27.

¹⁷⁰ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 158.

¹⁷¹ *Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty...* – S. 187.

¹⁷² Розпорядження про жидівське шкільництво в Генеральній Губернії (з дня 31 серпня 1940) // *Verordnungsblatt für das Generalgouvernement / Вісник Розпоряджень для Генеральної Губернії.* – 1943. – Nr. 56. – 27 Juli. – S. 388.

дозволити відкрити єврейську школу. 11 листопада 1941 р. юденрат подав на розгляд німецької влади статут єврейської школи (див. додаток 10). У ньому декларувалися коєдукаційність, термін навчання (7 років), мова навчання (польська), мова справочинства (німецька), навчальний план (предмети: релігія, німецька, гебраїська і польська мови, рахунки, природознавство, ручна праця, малювання, гімнастика – усі відповідно до польської програми народної школи 1939 р.), розподіл навчального року (шкільний рік поділяється на два семестри: перший триває з 1 вересня до 30 січня, другий з 3 лютого до 30 червня) і тижня (вільні від занять дні – субота й великі єврейські свята), екзаменаційна атестація (переведення до наступного класу можливе після закінчення попереднього та позитивного складання іспитів), адміністративне підпорядкування (школа перебуває під наглядом юденрату), оплата за навчання (батьки учнів сплачуватимуть обов'язково 20 зл., бідні ж можуть звернутися за допомогою до юденрату) тощо¹⁷³.

13 листопада 1941 р. юденрат знову звернувся до крейшшультрату, скерувавши проект чисельності учнів, складу педагогічного колективу, оплати праці та ін. Представники єврейської громади, спираючись на результати перепису населення в Дрогобичі (проводився на початку серпня 1941 р.), переконували, що в місті налічується 1040 єврейських дітей шкільного віку (1928 р.н. – 136, 1929 р. н. – 127, 1930 р.н. – 155, 1931 р.н. – 170, 1932 р.н. – 150, 1933 р. н. – 148, 1934 р. н. – 154 дітей). Пропонувалося об'єднати цих дітей у сім класів – 15 відділів (кожен клас по два відділи, а четвертий – три). Для школи було визначено будівлю Талмуд-Тори (колишньої єврейської релігійної школи) на вул. Шкільній, 3. Зважаючи на незначну площу, стверджувалася необхідність проводити навчання у дві зміни: 8 відділів кожного класу навчатимуться до обіду (5 занять по 40 хвилин з перервою на 5 – 10 хвилин), а після обіду – 7 відділів¹⁷⁴.

Юденрат запевняв німецьку владу, що володіє у місті достатньою кількістю кваліфікованих учителів, яких можна доповнити й педагогами з частковою вчительською освітою, а також деякими вчителями спеціальних предметів середніх шкіл. Крейшшультратові пропонувалося обрати вчителів для єврейської школи з таких осіб: Кароліна Гейбер, Сара Бразілітен, Анна Гласер, Густа Гартенбарг, Адела Розенбергер, Барух Фолденберг, Соломон Гезіг, Нафталі Немліх (учителі з повною кваліфікацією), Фема Немліх, Густава Ліберман, Гамі Багер (учителі з неповною кваліфікацією), Яків Блат, Анатолій Шерман, Бернард Мантень, Ісак Ландман, Естер Альтер, Мендель Девліх, Міра Сіф, Гея Горович-Розенблат (учителі середньої школи)¹⁷⁵.

Прибутки школи мали складатися таким чином: 300 школярів сплачуватимуть по 20 зл., 100 школярів – по 10 зл., решту – безкоштовно. Загальний місячний дохід мав становити 7000 зл. Видатки на оплату праці

¹⁷³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 1.

¹⁷⁴ Там само. – Арк. 2.

¹⁷⁵ Там само. – Арк. 3.

включали: директор – 220 зл., 11 вчителів – по 160 зл., 2 педагоги – по 140 зл., 5 педагогів – по 180 зл., 1 референт – 180 зл., два секретарі – по 100 зл. (всього 3540 зл.)¹⁷⁶.

Попри детально складений проект єврейської школи, крейшульрат, чого й варто було очікувати, відхилив шкільні ініціативи юденрату. На той час маховик антиєврейських репресій набирив обертів. Уже в листопаді 1941 р. у Дрогобичі, як і інших містах Галичини, було створено гето. Протягом 1942 – 1943 рр. знищено майже 13 тис. дрогобицьких євреїв. Тож після листопада 1941 р. юденрат до питання відкриття єврейської школи в Дрогобичі більше не повертався.

Отже, на теренах Дрогобицької, Самбірської та Стрийської округ протягом 1941 – 1944 рр. діяло понад 620 початкових шкіл (приблизно 504 українських, 90 польських, 27 німецьких). Важко встановити, скільки з них належали до одно-, дво-, треступеневого рівня, адже з цього приводу немає точних даних по Стрийській окрузі. З огляду на брак джерел, невідомою залишається чисельність шкіл інших районів колишньої Дрогобицької області УРСР (Судововишнянського, Мостиського, Рудківського, Добромильського, Хирівського тощо). Проте припускаємо, що початково (принаймні на 1941/42 навч. рік) шкільна мережа під німецькою окупацією за чисельністю закладів ненабагато поступалася попередньому “радянському” періоду й сягала принаймні 800 шкіл початкового і неповносереднього рівня¹⁷⁷. Було ліквідовано всі єврейські та російські школи, закрито польські і більшу частину українських десятирічок (або ж знижено їх до рівня початкових шкіл), але створено декілька десятків німецькомовних освітніх установ. Протягом наступних навчальних років (1942/43 – 1943/44) шкільна мережа поступово зменшувалася за рахунок закриття переважно українських і частково польських шкіл. Особливо важким виявилось становище шкільництва в гірських селах Сколівщини і Турківщини, де налічувалося не менше півсотні недіючих навчальних закладів. Загалом мережа народних шкіл у роки німецької окупації зазнавала постійних змін, як у плані чисельності, так і ступеневості.

б) учителі

Одним із першочергових завдань організації народного шкільництва було формування кадрового педагогічного потенціалу навчальних закладів. За цю справу першими взялися створені ОУН(б) в липні 1941 р. українські органи місцевого управління, зокрема відповідні відділи тимчасових комітетів та управ. Так, референтура освіти Стрийської районної управи, склавши план

¹⁷⁶ Там само.

¹⁷⁷ Цікаво, що після відновлення радянської влади у вересні – жовтні 1944 р. швидко змогли відновити роботу 864 школи Дрогобицької області, з них 465 початкових (усі в селах), 356 неповних середніх (24 у містах, 332 в селах) і 43 середніх (30 у містах, 13 в селах) (Див.: ЦДАВОВУ України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 24. – Арк. 26).

відкриття шкільної мережі, припускала, що в 72 школах району працюватиме 341 учитель. За цим планом, на кожного вчителя у середньому припадало 37 учнів¹⁷⁸.

Розуміючи, що в Стрийському районі бракує педагогів для українських шкіл, референтура освіти та науки вже 18 липня 1941 р. оголосила набір кандидатів на тримісячні курси підготовки вчителів для початкових сільських шкіл. На курси приймали кандидатів віком 17 – 30 років із освітою не менше 7 класів школи. Подати заяви треба було до 25 липня до дирекції Стрийської педагогічної школи¹⁷⁹. Испити претендентів відбулися 31 липня і 4 – 5 серпня. З 329 осіб екзамен успішно склали 209, з них – 68 дівчат і 141 хлопець¹⁸⁰. На курсах викладали такі дисципліни: українська та німецька мови і літератури, математика, педагогіка, географія, історія, природа, каліграфія, малювання, руханка, спів та методика викладання цих дисциплін у початковій школі. Курсантів готували до роботи вчителя 1 – 4-х класів. Більшість із них мали “довгу шкільну практику” (тобто певний педагогічний досвід). Однак із різних причин курси покинули А. Галій, С. Козар, Е. Олеховська, І. Коваль, В. Боднар та інші, тож курсантів залишилося приблизно 200¹⁸¹. На жаль, подальша доля курсів невідома – навіть у пресі не з’явилось жодного повідомлення про випуск курсантів, тому є підстави вважати, що німецька влада, зрештою, заборонила діяльність курсів.

Подібно діяла і окружна шкільна референтура в Самборі. Щоправда, перед тим, як скласти проект шкільництва, було наказано місцевим громадам, освітянам (директорам шкіл, що залишилися, а також досвідченим учителям) надати окружному референтові шкіл відомості про персональний склад педагогів школи (ім’я і прізвище, місце і рік народження, адреса, національність, кваліфікація, літа служби), а також подати заяви “про необхідно потрібний учительський персонал у новому шкільному році на основі дотеперішнього організаційного ступня”¹⁸². Тож при цьому слід було спиратися на колишні радянські навчальні плани і штатні розписи. Крім того, громадам надавалася можливість запропонувати “відповідних людей” на посадку директорів шкіл. Незабаром на основі отриманої інформації Самбірська окружна шкільна референтура склала проект шкільної мережі, згідно з яким у 213 українських школах мали працювати понад 520, а в 16 польських – 100 – 120 учителів. У вересні 1941 р. до праці в українських школах

¹⁷⁸ Організація шкільництва в Стрийщині // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.

¹⁷⁹ Оголошення [про набір кандидатів на курси учителів в Стрию] // Стрийські вісті. – 1941. – № 1. – 18 липня. – С. 4. Слід було подати такі документи: метрику, посвідку про наявну освіту, життєпис, посвідку поведінки від парохіяльного уряду.

¹⁸⁰ Звітування дирекції учительських курсів // Стрийські вісті. – 1941. – № 6. – 10 серпня. – С. 3. За іншими даними, курсантів налічувалося 218 (Див.: Організація шкільництва в Стрийщині // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.).

¹⁸¹ Романюк П. Готуємось до першого навчального року на оновленій вільній землі // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.

¹⁸² З Окружної Шкільної Референтури в Самборі. На допомогу директорам і організаторам шкіл // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 3. – 10 серпня. – С. 4.

зголосилося 424 вчителів, тож потрібно було ще приблизно 100, особливо для шкіл Турківщини¹⁸³.

Шкільний відділ у Дрогобичі теж ще влітку розпочав реєстрацію педагогів. У місцевій пресі оголошувалося проведення реєстрації вчителів “бувших міських та районних Відділів Народної освіти”, що відбуватиметься 8 – 15 серпня 1941 р. у Дрогобичі (для педагогів міста та району), Бориславі, селах Грушів (для вчителів Меденицького району), Підбуж¹⁸⁴. Після утвердження німецької цивільної адміністрації реєстрацію проведено в рамках Дрогобицької округи з 1 до 6 жовтня 1941 р., під час якої слід було заповнити німецькою мовою особову картку та написати автобіографію¹⁸⁵. Власне, після приєднання Східної Галичини на місцевих учителів поширилися вимоги, прийняті у ГГ. Німецькій владі передовсім потрібен був лояльний учитель. Кожного, хто бажав залишитися вчителювати або отримати посаду вчителя, зобов'язували підписати текст присяги: *“Я клянуся фюреру німецького рейху і народу Адольфу Гітлеру бути вірним і слухняним, дотримуватися законів і сумлінно виконувати мій службовий обов'язок, хай допоможе мені Бог”*¹⁸⁶.

Проблема вчительських кадрів на той час постала доволі гостро. Восени 1941 р. у дистрикті “Галіція” відкрилося майже 3000 українських шкіл. Для навчання дітей потрібно було відразу 7 тис. учителів, а приступило до праці приблизно 5 тис. Такий стан, зазначає Н. Антонюк, був зумовлений низкою факторів, насамперед тим, що у радянські часи шкільна влада заповнювала вчительські посади людьми різних професій без педагогічної освіти, частково вчителями зі східних земель, а решту – підготовленими на короткострокових курсах “педагогами”. Німецька шкільна влада не визнала педагогічної кваліфікації таких учителів. Натомість, щоби відкрити народні школи, дозволено брати всіх, хто закінчив хоча б польську гімназію з т.зв. малою матурою (шість класів гімназії давнього типу, восьмий клас радянської середньої школи і більше) або тих, хто закінчили три роки вчительської семінарії. Усі вони вважалися “допоміжними вчителями”¹⁸⁷. Зрештою, було дозволено працювати у школах і вчителям, що закінчили радянські курси, за умови, що у них була достатня шкільна освіта. Так, у школі с. Лужок Горішній на травень 1944 р. працював уже згадуваний М. Трохименко, рівень освіти якого обмежувався середньою школою та двомісячними курсами при Кіровоградському облвно¹⁸⁸. Але й такі кроки не дали бажаного результату – нестача педкадрів відчувалася протягом усіх років німецької окупації.

¹⁸³ Місцева хроніка [Організація шкільництва в Самбірській окрузі] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 14. – 21 вересня. – С. 4.

¹⁸⁴ Оголошення [про реєстрацію учителів] // Вільне слово. – 1941. – № 15. – 10 серпня. – С. 4.

¹⁸⁵ *Зубрицький [Г.]*. Оголошення // Вільне слово. – 1941. – № 24, серпень. – С.4; Оголошення // Вільне слово. 1941. – № 27, 7 вересня. – С.4.

¹⁸⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 86.

¹⁸⁷ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 41.

¹⁸⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 143-145.

Окреслюючи зміни у чисельному складі **українського вчителства** колишньої Дрогобицької області, зауважимо, що вже у жовтні 1941 р. 205 українських шкіл Самбірської округи налічувало приблизно 300 учителів, але бракувало ще 219. Для 26 шкіл у селах і присілках Турківщини (Бистре, Бітля, Боберка, Гнила, Головецько, Гусне Вижне, Гусне Нижне, Жукотин, Зубриця, Івашківці, Ісаї, Кіндратів, Комарники Дівче, Комарники Закичера, Криве, Кривка, Лип'я, Мита, Мохнате, Росохач, Свитник, Тисовиця, Шум'яч, Молінка Нижня, Ясениця Стецьова, Шумина) на той час не було знайдено жодного вчителя. Крім того, у багатьох школах діючі вчителі просто не могли забезпечити навчальний процес для значної кількості дітей. Так, у Лімні на 316 учнів було всього 2 вчителі, у Яворові на 235 учнів – 1 учитель, у Присліпі на 213 учнів – 1 учитель¹⁸⁹. Брак учителів на Турківщині відзначали більшість пресових видань Дрогобицького регіону та Львова. Дописувач газети “Самбірські вісті” у статті просив учительство зголоситися до шкіл, обіцяючи, що “будуть створені щонайкращі умови праці”¹⁹⁰.

Заповненню вчительських вакансій мало сприяти й створення у Самборі вчительської семінарії, де навчалося 187 учнів, працювало 14 вчителів, було 4 відділи. При ній працювали семимісячні матуральні курси, на які приймали усіх, хто закінчив гімназію¹⁹¹. Улітку 1942 р., як зазначає Н. Антонюк, в Галичині за допомогою УЦК було засновано шість двомісячних матуральних курсів, де навчалося 1817 учителів-помічників, зокрема в Самборі – 163¹⁹². Ці заходи мали, на думку німецької влади, сприяти не лише ліквідації браку педагогів, але й заміні некваліфікованих, або, як їх назвали, “допоміжних учителів” на кваліфікованих. Проте проблема так і залишалася нерозв'язаною. Зрештою, на 15 вересня 1943 р. у 191-ій українській школі, що діяли на Самбірщині, працювало 376 учителів (135 чоловіків та 241 жінок)¹⁹³ (див. додаток 23).

Аналогічним було становище на Жидачівщині та Сколівщині¹⁹⁴, які належали до Стрийської округи. Згідно з даними тамтешньої преси (лютий 1942 р.), у школах Стрийської округи працювало 483 учителі, однак для “уру-

¹⁸⁹ Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3.

¹⁹⁰ Міхневич М. Заклик до вчителства // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 19. – 9 жовтня. – С. 4. На початок 1942 р. на Турківщині налічувалося 146 вчителів-українців (Див.: *Тирик Я.В.* До світла знань... – С. 126), однак бракувало ще, принаймні, сотні педагогів.

¹⁹¹ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 59.

¹⁹² Там само. За іншими даними, на курсах у Самборі навчалося 164 некваліфікованих учителів, всього ж на шести двомісячних курсах вишколювалося 1837 педагогів (Див.: 4267 українських народних шкіл, 6 учительських семінарій і 12 українських гімназій // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 237(361). – 18/19 жовтня. – С. 6).

¹⁹³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

¹⁹⁴ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 41-42. Згідно з матеріалами львівської преси, в грудні 1942 р. на Сколівщині працювало лише 54 українських вчителів (Див.: За опіку над школою і дітьми Верховини // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 16. – 13 грудня. – С. 6). Під час з'їзду вчителів у Стрию (вересень 1943 р.) констатувалося, що на “Верховині бракує вчителів, через це не діють школи. 52 школи дуже слабо обсажені” (Див.: За велику ціль. Великий з'їзд учительства в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 39. – 26 вересня. – С. 6).

хомлення нечинних шкіл” потрібно було ще 155 освітян. Зрештою, й у діючих школах відчувався подекуди брак педагогів, оскільки на одного вчителя у середньому припадало приблизно 73 учні¹⁹⁵. З 483 учителів 106 (21 %) були “некваліфікованими”, тобто такі, що не мали педагогічної освіти рівня учительських семінарій. Щоправда, декілька вчителів володіли вищою освітою – достатньою кваліфікацією для праці в середній школі. Були також педагоги з богословською освітою. Для некваліфікованих учителів щомісяця проводилися дводенні конференції у Стрию, Сколе, Ходорові та Жидачеві. Планувалося на час канікул влаштувати для них шеститижневі курси¹⁹⁶. Через півтора року (вересень 1943 р.) число українських учителів Стрийської округи, за даними газети “Краківські вісті” (22.09.1943 р.), становило 560 осіб¹⁹⁷. Тож, порівняно з лютим 1942 р., воно зросло приблизно на 80 осіб, однак потрібно було ще, принаймні, 70 – 75 педагогів.

Менш складною проблема чисельності педкадрів була на Дрогобиччині. Згідно із документами німецьких шкільних органів, на жовтень-листопад 1941 р. в українських школах Дрогобицької округи працювали 302 вчителі¹⁹⁸ (щоправда, не всі в початкових школах, деякі – у професійних навчальних закладах). Проте й цієї кількості не зовсім вистачало, щоб заповнити вакансії. Тому вже 24 жовтня 1941 р. Український окружний комітет, який приділяв велику увагу освіті (попри те, що вона знаходилася у віданні держави), через пресу закликав “українське вчительство негайно зайняти призначені їм номінацією місця праці або зголоситися в Окружнім Шкільнім Уряді в справі приділу посади”¹⁹⁹. Крім того, з дозволу німецької влади 21 січня – 18 квітня 1942 р. при Дрогобицькій українській гімназії тривав тримісячний матуральний курс, учасниками якого були колишні учні гімназії, які не мали змоги здати матуру за “перших совітів”. Іспит зрілості приймала поважна екзаменаційна комісія зі Львова (Ф. Фур, А. Граше, М. Білик) на чолі з керівником відділу науки та навчання уряду губернатора дистрикту “Галіція” А. Гасселіхом (перевіряв знання німецької мови). Матуру здали 24 учасники курсу²⁰⁰. Передбачалося, що вони поповнять лави українського вчительства.

На кінець 1941/42 навч. року у 87 українських школах Дрогобицької округи працювало 273 учителів: у 32 школах I ступеня – 37, 21 школі II ступеня – 60, 34 школах III ступеня – 176 педагогів²⁰¹. Як згадувалося вище, улітку 1942 р. було прийнято рішення закрити три українські школи в окрузі, але кількість учителів – збільшити до 291. Передбачалося, що на 1942/43 навч. рік

¹⁹⁵ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

¹⁹⁶ Там само.

¹⁹⁷ Бем. З’їзд учительства в Стрию // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 210(948). – 22 вересня. – С. 4.

¹⁹⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 26.

¹⁹⁹ Учитель. На маргінесі заклику Українського Окружного Комітету в Дрогобичі // Вільне слово. – 1941. – № 50, 1 листопада. – С.4.

²⁰⁰ Оголошення (про 3-місячний матуральний курс) // Вільне слово. – 1942. – № 7. – 17 січня. – С. 4;

Матура в українській гімназії в Дрогобичі // Вільне слово. – 1942. – № 48. – 24 квітня. – С. 3.

²⁰¹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 87

у 29 школах I ступеня працюватиме 41, 22 школах II ступеня – 62, 33 школах III ступеня – 188 педагогів. Тож чиновники шульамту робили висновок, що у всіх українських школах не вистачає 25 – 30 учителів²⁰².

Однак заповнити вакансії влада так і не спромоглася. На 27 березня 1943 р. у Дрогобицькій окрузі працювало 274 учителів-українців²⁰³ (див. додаток 15). Беручи до уваги тезу, що у початкових школах на один клас повинен припадати принаймні один учитель, повністю укомплектованими педкадрами слід уважати школи в Доброгостові, Уличному, Підбужі, Губичах, Кропивнику Новому, Трускавці, Тинові, Гаях Вижніх, Дерезичах, Болехівцях, Волі Якубовій, Раневичах, Станілі, Михайлевичах, Почаєвичах, Винниках, Довгому біля Меденич, Лужку Долішньому та майже усі однокласні школи. Однак учителів бракувало у трьох школах с. Орів (працювало 9 вчителів на усі заклади), семикласній школі с. Східниця (4 учителів), семикласній школі с. Ластівки (2 учителів), шестикласній школі с. Летня (4 учителів), семикласній школі с. Стебник (5 учителів), семикласній школі с. Нагуєвичі (5 учителів), п'ятикласній школі с. Залокоть (2 учителі) тощо. Загалом, за нашими підрахунками, на 340 класів українських шкіл Дрогобицької округи у той час не вистачало щонайменше 66 вчителів.

Попри це шкільна влада та українські громадські організації й надалі турбувалися про підвищення кваліфікації педагогів. На 27 березня 1943 р. в українських школах Дрогобицької округи працювало 15 допоміжних учителів: Богдан Берегуляк і Розалія Чайковська (Летня), Іван Черепущак (Доброгостів), Йосип Яворський (Гаї-Бійнич), Євгенія Колот (Ластівки), Любов Кулик (Стебник), Ярослав Мінчак-молодший (Орів № 2), Йосип Нафус (Більче), Василь Онисько (Доброгостів), Гнат Ортинський (Саска Камеральна), Дмитро Павличко (Уличне), Лідія Попель (Ясениця Сільна), Мирослав Слонський (Вороблевичі), Павліна Ваврик (Баня Котовська), Богдана Стемпіцька-Антонів (Східниця)²⁰⁴ (див. додаток 15). Зрештою, улітку 1943 р. 20 учителів з Дрогобиччини було скеровано на матуральний курс до Самбірської вчительської семінарії. З них до іспитів допустили 18 осіб²⁰⁵.

Останній шкільний рік під німецькою окупацією продовжив загальну тенденцію зменшення чисельності українського вчительства. Згідно з відомістю оплати праці, на березень 1944 р. у початкових школах Дрогобицької округи працювали 252 педагоги²⁰⁶, а вже на 12 червня 1944 р., відповідно до даних шульамту, – лише 205 учителів²⁰⁷. Звісно, деякі школи зберегли свої кадри, зокрема дрогобицькі школи № 1 і № 2, де у той самий час працювали, відповідно, 9 та 11 педагогів (серед них шкільний інспектор УОК Михайло Дворян)²⁰⁸. Однак

²⁰² Там само. – Арк. 90зв.

²⁰³ Там само. – Спр. 2. – Арк. 56-65зв.

²⁰⁴ Там само.

²⁰⁵ Сходина УУОП в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.

²⁰⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 193-197.

²⁰⁷ Там само. – Арк. 143-144зв.

²⁰⁸ Там само. – Арк. 142.

більшість шкіл втрачали педагогічні кадри як через матеріальне становище, так і через наближення фронту. До слова, двоє вчителів із Дрогобиччини вступили до дивізії “Галичина”: Мартин Айхлер (Ейлер) зі Східниці та Степан Полюжин з Літині²⁰⁹. Із Самбірської округи вояком цієї формації став учитель Осип Козбур, який працював у школах сіл Береги та Бабіне²¹⁰.

Польське шкільництво стосовно педкадрів переживало майже ті ж проблеми, що й українське, однак дещо меншою мірою. Забезпечення шкіл педагогами було кращим. Наприклад, у жовтні 1941 р. на теренах Самбірської округи в 27 польських школах працювало 109 учителів, навчаючи 5480 учнів²¹¹. Тож на одного вчителя припадало приблизно 50 дітей. Такий стан речей протримався в окрузі принаймні до вересня 1943 р., де на той час у 28 школах працювало знову ж 109 вчителів (53 чоловіків і 56 жінок)²¹² (показник учнів на 1 вчителя також не змінився). Подібна ситуація спостерігалася в окрузі Стрий, де станом на лютий 1942 р. у 38 польських школах 95 вчителів навчали приблизно 5000 дітей, а отже, на одного вчителя припадало 52 школярі²¹³.

Значною залишалася кількість учителів у польських школах на Дрогобиччині. Для прикладу, на 17 листопада 1941 р. у 27 школах працювали 85 педагогів²¹⁴. Протягом першого навчального року відбулося зростання педагогічного складу польських шкіл: на 22 липня 1942 р. там працював 101 учитель, навчаючи 4462 учнів²¹⁵. Таким чином, на одного вчителя припадало 44 учні²¹⁶. Німецькі освітні власті планували, що в 1942/43 навч. році, після закриття школи в Нейдорфі та реорганізації деяких інших навчальних закладів, у польських школах працюватиме 93 вчителів²¹⁷. Однак реалії виявилися більш суворими – було закрито дві школи, а кількість вчителів скоротилася до 87 осіб: у 15 школах I ступеня працювали 17, двох школах II ступеня – 7, восьми школах III ступеня – 63 педагоги²¹⁸.

²⁰⁹ Там само. – Арк. 117.

²¹⁰ Черевко В. Школа в селі Бабіна... – С. 30.

²¹¹ Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3.

²¹² ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

²¹³ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

²¹⁴ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 16-17. Станом на кінець 1941 р. у 720 польських народних школах галицького дистрикту налічувалося 2079 учителів. Через рік їх кількість зросла до 2550 осіб у 868 школах (Див.: *Król E.C. Polityka hitlerowska...* – S. 139).

²¹⁵ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 91.

²¹⁶ Зауважимо, що у галицькому дистрикті число учнів польських шкіл на одного вчителя було нижчим, ніж в інших регіонах ГТ. Так, наприкінці 1942 р. у польських початкових школах радомського, варшавського, краківського та люблінського дистриктів це співвідношення становило приблизно 74 до одного. Такий стан був пов'язаний зі значним зменшенням кількості польських вчителів унаслідок звільнень та цілеспрямованих репресій. Для прикладу, в 1941/42 навч. році з польських народних шкіл краківського дистрикту було звільнено 624 і заарештовано 38 вчителів. Водночас у дистрикті “Галіція”, відповідно, 442 і 5 педагогів (Див.: *Król E.C. Polityka hitlerowska...* – S. 115, 118).

²¹⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 91.

²¹⁸ Там само. – Арк. 87.

На 27 березня 1943 р. у польських школах Дрогобицької округи працювало 86 учителів²¹⁹, найбільше у школах Борислава – 37, Дрогобича – 22, села Рихтичі (разом з Хатками) – 8 осіб²²⁰. У школі с. Меденичі навчали чотири, Липовця, Солонського, Трускавця – по два, Волощі-Зади, Підбужа, Летні, Східниці, Гаїв-Потоку, Стебника, Майдана – по одному вчителеві. Усі вони володіли повною учительською кваліфікацією, тож допоміжних учителів у польських школах округи не було (див. додаток 16). Окремі школи майже зберегли свій педагогічний склад до кінця окупації. Для прикладу, в Дрогобицькій школі № 4 з польською мовою навчання на червень 1944 р. працювало 12 вчителів²²¹.

Зауважимо, що не всі педагоги польських шкіл за національністю були поляками. Зокрема, у трьох польських народних школах Дрогобича працювали українські вчителі Олександр Рабій, Михайло Дворян, Микола Байрак, Ольга Білас, Марія Дуцяк, Василь Іваненко²²².

Деякі вчителі-поляки брали активну участь у системі “таємного навчання”. Серед них історикам відомі імена Войцеха Малеця, Францішка Борковського (Дрогобич), Генріка Юревича (Нижанковичі), Антоніни Зенко (Медика)²²³. Чимало вчителів працювали поза підпільно організованою освітньою системою, даючи уроки деяким учням вдома, а отже, не наражаючись на таку небезпеку, як викладачі таємних комплетів. З огляду на репресії гестапо, “таємне навчання” в Галичині відчувало брак учительських кадрів. Усе ж, згідно з твердженням історика Й. Красуського, в галицькому дистрикті на 1943 р. до праці таємних шкільних комплетів було залучено приблизно тисячу вчителів-поляків²²⁴. Однак не усі вони працювали з учнями за програмою народної школи. Чимало польських педагогів таємно надавали освіту на рівні гімназії та ліцею.

Учительські кадри німецьких шкіл формувалися переважно з фольксдойчів, інколи російських німців та рейхснімців. Щоправда, не всі фольксдойчі працювали винятково в німецьких школах. Так, на 31 травня 1943 р. у Самбірській окрузі працювали 22 вчителі-фольксдойчі, з них частина у польських (Дубляни, Бісковичі, Сусідовичі, Чуква, Надиби, Самборі) та українських народних школах (Бараничі, Ляшки Муровані, Воля Коблянська)²²⁵. На Дрогобиччині майже всі педагоги-

²¹⁹ Там само. – Спр. 2. – Арк.. 51-55.

²²⁰ У польській школі с. Рихтичі на 3 березня 1944 р. працювали такі педагоги: Цісик Елеонора, Долинська Гелена, Калачинська Гелена, Торговський Францішек, Торговська Станіслава, Дуда Павліна, Згуд Станіслав, Коцюба Магдалина, Годів Стефанія (Див.: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 80-80зв).

²²¹ Там само. – Арк.. 142.

²²² Там само. – Спр. 3. – Арк.. 16-17.

²²³ *Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty...* – S. 189-190.

²²⁴ *Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie...* – S. 200, 202.

²²⁵ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 67. Імена 22 вчителів-фільксдойчів із Самбірщини: Серадинський Антон, Камоцька Емілія, Натерна Міхаель, Сканер Адольф, Синицький Йозеф, Сілберт Людвік, Зіглер Казимир, Витичак Марія, Негрінг Софія, Шварц Марія, Борщ Владислав, Сидницька Йоанна, Шилю Марія, Кулаш Володимир, Кострицький Ігнат, Романський Йохан, Гутан Марія, Бобкович Йосип, Кухний Здіслав, Крук Карл, Прайснер Марія, Піндельська Матильда.

фольксдойчі працювали в ненімецьких школах. Зокрема, у школах Дрогобича працювали Ядвіга Лобос, Ольга Гіммель. Російські ж німці займали вчительські посади в німецьких школах Кьонігсау (Вера Покровська), Трускавця (Марія Енгельгардт), Нейдорфа (Розалія Брейтенбюхер), Угартсберга (Едвард Пельц)²²⁶.

Загалом вчителів німецьких шкіл налічувалося небагато. На Стрийщині в 12 німецьких школах у травні-червні 1943 р. працювали 26 педагогів (див. додаток 21), під опікою яких знаходилося 698 дітей²²⁷ (1 вчитель/27 учнів). У Самбірській окрузі станом на 15 вересня 1943 р. у восьми німецьких школах працювали 10 вчителів (5 чоловіків і 5 жінок), навчаючи 363 учнів (1 вчитель/36 учнів)²²⁸. Така ж кількість педагогів працювала в чотирьох німецьких школах Дрогобицької округи протягом 1942/43 навч. року²²⁹. Оскільки вони навчали 387 учнів, то на 1 вчителя припадало майже 39 школярів. У 1943/44 навч. році кількість німецьких шкіл на Самбірщині та Дрогобиччині, як згадувалося вище, зросла, а отже, збільшилася й чисельність учителів. Так, на 20 травня 1944 р. у 15 школах об'єднаних округ працювало 23 педагоги (див. додаток 25), навчаючи 777 учнів²³⁰ (1 педагог/33 школярів).

Завдяки тому, що до нашого часу дійшли окремі документи Дрогобицького шульамту, ми може більш детально охарактеризувати педагогічний склад певних німецьких шкіл, зокрема Бориславської. Зі звіту про огляд цієї школи від 4 травня 1943 р. дізнаємося, що першим її керівником була «фрау Пілінські» (Кароліна Вілінська). Улітку 1942 р. школу очолила Вільгеміна Трільовска, а восени того ж року до школи переведено вчителя Хуго Гейнза. У звіті дається характеристика цим вчителям: *«Керівник школи Хуго Гейнз є професіоналом, до 1939 р. працював у німецькій приватній школі в Станіславі. Він винятково сумлінний, старанний, усвідомлює свій обов'язок і віддає усі свої сили шкільній праці. Він має великий вплив на учнів, відносини з учителями є дружними. Пані Пілінські вчителювала до 1939 р. у польській народній школі. Вільно володіє німецькою мовою, старанна і володіє доброю педагогічною майстерністю. Навчаючи письма, багато проводить життєвого навчання, яке доступне для дітей. У навчанні використовує прямий, безпосередній метод і отримує навчальний та виховний успіх. Пані Трільовські до 1939 р. працювала тільки в ненімецьких школах, отримала освіту в польському вчительському інституті, вільно володіє німецькою мовою, добре підготовлена. Також має успіхи в навчанні, є сумлінною і працьовитою»*²³¹.

Для підвищення професійної кваліфікації для німецьких вчителів часто проводилися різноманітні курси. Особливу увагу приділяли мовній підготовці вчителів, передовсім фольксдойчів. Так, 1943 року у Стрию відбулися курси для вчителів-фольксдойчів (16 осіб зі Стрийської округи та 6 із Долинського

²²⁶ Там само. – Спр. 86. – Арк. 22.

²²⁷ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27.

²²⁸ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

²²⁹ Там само. – Арк. 87.

²³⁰ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27.

²³¹ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 94.

повіту), метою яких було подолання їх мовного дефіциту, методична підготовка та “політичне виправлення в націонал-соціалістичному дусі”²³².

Німецькі власті часто вдавалися до переведення вчителів з інших регіонів ГГ задля заповнення вакансій в місцевих німецьких школах. До шкіл російських німців, що постали в Бригідау, Гельсендорфі, Махлинці, Новому Селі, Корнелівці на Стрийщині, 14 липня 1943 р. було скеровано 14 учителів-рейхснімців з Нижнього Дунаю (Niederdonau, Nieder-Donau). Щоправда, 5 з них скеровано на працю до Стрийської німецької школи, один – до табору переселенців для ведення курсів німецької мови, решту – власне до нововідкритих шкіл в Бригідау, Корнелівці, Гельсендорфі, Махлинці і Новому Селі²³³.

Загалом, на Дрогобиччині, Самбірщині та Стрийщині у 1943 – 1944 рр. в німецьких школах працювало 49 – 51 педагогів. Порівняно з українським і польським, німецьке шкільництво не відчувало такої гострої кадрової проблеми, що пояснюється особливо уважним ставленням окупаційних властей до освітніх потреб власне німецького населення.

Основною ж причиною зменшення кількості українського, а також польського вчителства було важке матеріальне становище педагогів. Характеризуючи **матеріальне забезпечення** рядового учителя, слід зазначити, що воно складалося з оплати праці (грішми та харчовими карточками), забезпечення вчителів земельними наділами (у селах) і помешканнями (у селах та містах), продовольчої та грошової допомоги з боку Українського та Польського окружних (допомогових) комітетів.

Визначаючи **заробітну плату**, німецькі власті передовсім орієнтувалися на розмір платні, котру отримував конкретний вчитель до 31 серпня 1939 р. З огляду на це, в дещо кращому становищі опинилися польські вчителі. З цього приводу газета “Стрийські вісті” (19 лютого 1942 р.) писала: *“Також і під оглядом розміру платні польські вчителі стоять краще, ніж українські, бо за Польщі українських вчителів кривджено, а німецька влада визнає платні до 31.8.39 р.”*²³⁴ Таким чином, відновлювалася довоєнна оплата праці вчителів державних шкіл (“етатових” – штатних та “провізоричних” – учителів-практикантів) відповідно до посадових груп за т.зв. системою РВО (Polnische Besoldungordnung – Польські правила платні). Згідно з нею, учителі, що належали до найнижчої, XII-ї групи, щомісяця могли отримувати 100 зл., до XI-ї групи – 170 зл., до X-ї групи – 200 зл., до IX-ї групи – 255 зл., до VIII-ї групи – 315 зл., до VII-ї групи – 380 зл., до VI-ї групи – 500 зл. Належність до найвищої, V-ї групи, давала право на отримання 770 зл., але в усьому галицькому дистрикті посадовців такої групи не було навіть серед учителів-поляків²³⁵. Більшість

²³² Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27-27зв.

²³³ Там само.

²³⁴ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

²³⁵ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 4/42. – 1 квітня. – С. 38; *Król E.C. Polityka hitlerowska...* – S. 156-157. У дистрикті “Галіція” станом на середину 1942 р. серед 2149 учителів-поляків до V групи належали – 0, до VI – 99, до VII – 503, до VIII – 391, до IX – 700, до X – 456, до XI і XII – 0 осіб.

педагогів не потрапляли до груп шкали РВО, оскільки: а) мали незначний стаж роботи в сфері освіти (це передовсім стосувалося українців); б) до війни працювали на контрактній основі (приватні вчителі); в) працювали до війни, але в освітніх закладах інших країн (СРСР, Румунії, Чехословаччини). Тож для них з 1943 року запроваджено німецьку тарифікаційну шкалу ТО-I (Tarifordnung), яка включала такі посадові групи:

- VII-а (до неї належали учителі віком 19 – 40 років без семінарійної матури) – 161 – 205 зл.

- VI-а (учителі віком 19 – 40 років з семінарійною матурою) – 187 – 255 зл.

- V-а (учителі віком 19 – 40 років з семінарійною матурою, трирічним предстажем, з яких один рік в часи існування Польщі) – 229 – 315 зл.

- IV-а (учителі віком 23 – 40 років з семінарійною матурою, трирічним предстажем, з яких один рік за Польщі) – 285 – 380 зл.

- III-а (учителі віком 25 – 40 років з семінарійною матурою, трирічним предстажем, з яких один рік за Польщі) – 382 – 500 зл.

- II-а (учителі віком 27 – 40 років з семінарійною матурою, трирічним предстажем, з яких один рік за Польщі) – 540 – 600 зл.²³⁶

Відповідно до ТО-I, учителі-жінки отримували на 10 % меншу платню, ніж чоловіки. Керівники шкіл також не мали змоги претендувати на підвищення оплати. Нова тарифікація не обумовлювала й питання доплати у зв'язку з винайманням житла. Натомість шкала РВО давала право керівникам народних шкіл II-го ступеня претендувати на щомісячну доплату у розмірі 50 зл., керівникам шкіл III-го ступеня – 70 зл. Вона також передбачала “додатки” на оплату помешкання від 15 зл. 74 гр. до 72 зл. на місяць (звісно, залежно від трудового стажу, місця праці і родинного стану)²³⁷. Попри це, запровадження німецької тарифікації дало змогу дещо вирівняти оплату праці учителів-поляків і українців.

Загалом учителі отримували в середньому 200 зл. Так, 8 – 10 листопада 1941 р. педагогам Самбірської округи було виплачено платню по 200 зл. без відрахувань (майже 100 тис. зл. на усіх)²³⁸. Для порівняння, шкільні інспектори заробляли 300 – 500 зл., учителі німецьких шкіл – 1000 зл., а працівники шкільної адміністрації (зокрема й шкільні радники) – 2000 зл. на місяць²³⁹.

Про заробітну плату вчителів Дрогобиччини матеріалів майже не збереглося. До нашого часу дійшов лише один документ – відомість на оплату праці вчителів польських шкіл від 17 листопада 1941 р. Переважна більшість педагогів отримували платню від 170 до 380 зл., лише Микола Байрак із Дрогобича заробляв 500 зл. Так, 170 зл. отримували 8 вчителів, зокрема Броніслава Будзуляк, Йозеф Будзуляк (Гаї Вижні), Корнелія Дольська (Доброгостів), Марія Дуцяк (Уличне), Степанія Попель (Нагуєвичі), Антоніна Потоцька

²³⁶ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 4/42. – 1 квітня. – С. 38.

²³⁷ Там само. – С. 38 – 39.

²³⁸ Перша платня вчителів // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 29. – 13 листопада. – С. 4.

²³⁹ Król E. C. Polityka hitlerowska... – S. 156.

(Липовець). Платню 380 зл. отримували 18 вчителів, зокрема Леокадія Винницька (Лужок Долішний), Йозеф Полянський (Борислав), Гонората Винницька (Нагуєвичі), Михайло Ковалів (Брониця), Гелена Корлатович (Дрогобич) тощо. Найчастіше виплачувалося 200, 255, 315 зл.²⁴⁰ Станом на 27 березня 1943 р. серед 86 учителів польських шкіл Дрогобицької округи лише троє (Павліна Дуда-Ярославська з Рихтич, Марія Мюллер-Стельмах із Борислава та Євгенія Часковська з Майдана) належали до шкали ТО-I (V група), інші ж отримували платню за системою РВО (з них до X-ї групи – 12, до IX-ї – 23, до VIII-ї – 12, до VII-ї – 27, до VI-ї – 9, до V-ї – 0 осіб)²⁴¹ (див. додаток 16). Більшість, отже, зараховувалися до X – VIII-ї груп, що давало можливість отримувати ті ж 200 – 315 зл.

У той же час із 274 учителів українських народних шкіл Дрогобиччини платню за шкалою РВО отримували лише 110 (40,1 %), з них до X-ї групи належали 9, до IX-ї – 44, до VIII-ї – 23, до VII-ї – 30, до VI-ї – 4 особи (див. додаток 15). До тарифікаційних правил ТО-I було зараховано 139 учителів, сімдесят відсотків з яких мали VI-у і V-у групи. Ще 25-ти педагогам-українцям на 27 березня 1943 р. взагалі не визначено жодної посадової класифікації (*bis jetzt keine Einstufung*)²⁴².

Отож при нарахування зарплатні враховувалися освітня кваліфікація та стаж роботи на педагогічній ниві, що впливали на рівень посадової групи. Так, Михайло Дворян, який мав суттєвий досвід праці у школах Дрогобича, отримував 380 зл.²⁴³ Варто зазначити, що на березень 1943 р. 142 з 274 вчителів-українців (51,8 %) працювали ще до 31 серпня 1939 р., решту були працевлаштовані в часи радянської та німецької окупації. Деякі ще до Другої світової війни мали загальний педагогічний стаж понад 30 років (тобто учительську працю обійняли в часи Австро-Угорської імперії), зокрема: Єфросина Кузів (Дрогобич) – 37 років, Дмитро Гоцур (Волоща) – 35 років, Михайло Баран (Ролів) – 34 роки, Михайло Ковалів (Брониця) – 33 роки, Дмитро Беч (Дрогобич), Юліан Адріанович (Борислав), Михайло Антонів (Воля Якубова), Іван Стецьків (Грушів Село), Петро Трускавецький (Підбуж) – 31 рік. Серед молодих вчителів, що почали учительську працю вже в часи німецької окупації, були, зокрема, Василь Тустанівський (Довге-Рівне, з 7.3.1942 р.), Євгенія Колот (Ластівки, з 1.4.1942 р.), Лідія Городиська (Мражниця, з 1.9.1942р.), Марія Бедрій (Меденичі, з 1.9.1942 р.)²⁴⁴. Звісно, заробітна плата останніх була найнижчою.

Отримання “харчового приділу” вчителями, як й іншими мешканцями Дрогобиччини, почалося в грудні 1941 р. Власне з 1 грудня 1941 р., наприклад,

²⁴⁰ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 16-17.

²⁴¹ Там само. – Спр. 2. – Арк. 51-54.

²⁴² Там само. – Арк. 55 – 65зв.

²⁴³ Там само. – Спр. 3. – Арк. 16-17. Однак, М. Дворян зараховується до IV-ї групи шкали ТО-I, оскільки до Другої світової війни працював переважно приватним учителем (за контрактом) (Див.: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 57).

²⁴⁴ Там само. – Спр. 2. – Арк. 56-65зв.

у Дрогобичі запроваджувалася нова карткова система харчування (харчові картки видавалися в канцелярії харчового відділу управи міста). “Харчові приділи” поділялися на дві категорії: основні і додаткові. Перші отримували всі працівники міста (в т. ч. і вчителі), другі – особи, які працювали в установах А і Б (важливі підприємства, установи, уряди тощо). Працевлаштовані дрогобичани задля отримання в крамниці належних харчів (хліб, м’ясо, цукор, кава та ін.) повинні були показати посвідку, яка засвідчувала, що вони зареєстровані в уряді праці²⁴⁵. Тож у грудні 1941 р. мешканці міста отримали основний харчовий приділ, який складався з 6 кг хліба, 800 гр цукру, 400 гр борошна, 400 гр м’яса й 80 гр кави (або замітник кави) на особу²⁴⁶.

Поступово розмір “харчових приділів” зменшувався. Вже у січні 1942 р. відчувалася нестача хліба. У березні того ж року споживчі крамниці Дрогобича за харчові картки на одну особу видали по 400 гр борошна, стільки ж цукру та м’яса, 500 гр молока для дітей віком до 10 років, 5,6 кг хліба для дорослих і 4,2 кг – для дітей²⁴⁷. Поки не володіємо інформацією про “харчові приділи” в наступні місяці, однак припускаємо, що вони й надалі зменшувалися. Причому не завжди за картки можна було отримати відповідну продукцію, якої просто не було в крамницях. Відсутність молока, а також цукру, борошна, м’яса тощо ставала регулярною.

У сільській місцевості кожен учитель отримував *земельний наділ*, переважно з того шматка землі, що був закріплений за школою. Як згадував Михайло Добош, в Даляві (Дрогобицька округа), де він обійняв учительську працю у 1941 р., йому надали загін поля²⁴⁸. Для того, щоб учитель міг користуватися шкільними земельними угіддями, потрібен був дозвіл німецької Земельної інспекції. Так, чиновники шульамту в липні 1942 р. звернулися до Земельної інспекції в Дрогобичі з проханням дозволити учителям користуватися садом і полем біля шкіл. Оскільки реакції не було, у вересні 1942 р. подано повторне звернення, до якого долучено 92 пропозиції вчительства про наділення землею. Проте тільки незначну частину пропозицій було взято до уваги²⁴⁹. На жаль, у документах рідко вказується розмір земельного наділу, що надавався вчителям-українцям та полякам. Відомо, однак, що німецьким педагогам, яких призначили працювати до німецьких шкіл у Брігідау, Гельсендорфі, Махлинці, Новому Селі, Корнелівці (Стрийщина), було виділено 2 – 3 га землі²⁵⁰.

Загалом, попри ці заходи, становище вчителя на окупованій німцями Дрогобиччині було вкрай важким. Особливо страждали міські вчителі, які,

²⁴⁵ Гладюлович А. Нова карткова система харчування // Вільне слово. – 1941. – № 63. – 1 грудня. – С. 4; Оголошення (харчові картки видаються в міському харчовому відділі) // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 36. – 24 березня. – С. 4.

²⁴⁶ Видача цукру і муки // Вільне слово. – 1941. – № 65. – 6 грудня. – С. 1.

²⁴⁷ Нариси з історії Дрогобича.... С. 197.

²⁴⁸ Добош М. Ще не звелась у жилах українська кров // Дрогобиччина – земля Івана Франка... – Т. 4. – С. 358.

²⁴⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 87.

²⁵⁰ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27зв.

не маючи змоги користати з городу, змушені були жити лише на мізерну платню та “харчові приділи”, яких не вистачало і для вбогого прохарчування. Продовольчу проблему погіршували величезні контингенти селян на користь німецького рейху, а також паводки восени 1941 і навесні 1942 рр. *“Погляньмо лишень на умови, в яких змушене працювати сільське вчительство, – писав під псевдонімом “Промінь” невідомий автор в газеті “Стрийські вісті” 30 жовтня 1941 р. – І тут ми помітимо дуже невідрадну картину. Більшість учителів прямо таки голодує, бо немає де купити продуктів. Селяни не продають (лише міняють), кажуть, що все віддали на контингент. В союзі Кооператив кажуть, що вони там не мають приділів для учителів. Національна рада також нічого не робить для поліпшення матеріальних умов вчительства. [...] Отже, коли зважимо все це, то нам стане зрозуміло, що великий процент учителів не годен працювати через крайньо неможливі матеріальні умовини та байдужість до нього громади. Коли так потриває і далі, то багато сіл залишиться без учителів...”*²⁵¹.

Реальна вартість учительського “заробітку”, що виплачувався невчасно і неповно, систематично знижувалася. Посилена інфляція разом з порушенням обміну “місто-село” призводили до різкого зростання цін, особливо на речі першої необхідності. Оскільки ж система карткового забезпечення виявилася абсолютно не достатньою, а німецькі власті постійно відхиляли прохання про приділ додаткової порції харчів, учителі були змушені вдаватися до послуг чорного ринку²⁵². Як повідомлялося в “загальному донесенні” (автор невідомий) до уряду дистрикту від 7 травня 1942 р., рейхснімці здебільшого за гроші отримували належне продовольство, а українці і поляки змушені були “торгувати з-під поли”. У той час харчі на чорному ринку реалізовувалися приблизно за такими цінами: 1 хліб – 17-20 зл.; 1 кг масла – 60-100 зл.; 1 кг картоплі – 6-10 зл.; 1 кг борошна – 20-25 зл.; 1 кг бобів (квасолі) – 30 зл.; 1 кг крупи – 30 зл.; 1 сигарета – 40 гр.; 1 яйце – 1-1,4 зл.; 1 літр молока – 4-5 зл.²⁵³ *“Вчитель має маленький оклад, змушений через це голодувати або жебракувати. В крайньому випадку маленька зарплата вчителя вистачає на закупівлю необхідного продовольства, коли вчитель має шматок землі”,* – стверджувалося в цьому ж документі²⁵⁴. При цьому, у травні 1942 р. жоден учитель офіційно не отримав “харчового приділу” і *“був залежний від милості сільських мешканців”*. *“Усі мої зусилля в харчовому уряді, – пише далі невідомий автор (найбільш ймовірно, окружний шкільний радник), – спрямовані на те, щоб надати безоплатно для вчителів харчові картки, залишилися без успіху. Коли вчитель не має добрих знайомих, родичів і близьких, то змушений голодувати. Так, керівник школи в Рихтичах”* повідомив

²⁵¹ *Промінь*. Не піклуємося про сільського учителя // Стрийські вісті. – 1941. – № 29. – 30 жовтня. – С. 2.

²⁵² *Król E.C. Polityka hitlerowska...* – S. 158.

²⁵³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 58.

²⁵⁴ Там само.

* Очевидно, йдеться про керівника польської школи в с. Рихтичі Дрогобицької округи. На 27.3.1943 р. цю посаду займав Францішек Тарговський. Натомість українську школу в Рихтичах очолювала Годів (Коцюба) Степанія (Див: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 53зв, 58).

мені, що він з дружиною і 6 дітьми ледь-ледь має необхідне для життя, але так ослаблений і виснажений, що нездатний до праці. Щоденно ходить в шульамт з проханням про відпустку по хворобі і переведення до іншої округи. До цього додаю, що життєві умови вчителя в краї залишають бажати кращого. Намісник (крейсгауптман. – М. Г.) як вища інстанція повідомляє, що знає про недостатній рівень постачання вчителів харчами, але більш необхідного постачання для шкіл зробити не може”²⁵⁵.

У наступному документі крейсшульрата Дрогобицької округи від 22 липня 1942 р. констатовалося, що “ненімецьке вчителство округи знаходиться переважно в дуже важкому становищі. Маленька зарплата не дозволяє забезпечуватися харчами і необхідними речами, які дорожчають. Щоденно вчителі приходять в шульамт прохати про відпустку за станом здоров’я або про переведення до іншої округи”²⁵⁶. На той час 66 учителів подали прохання до шульамту про переведення, але з них лише 31 було взято до уваги. Крім того, у документі вказувалося, що 10 липня 1942 р. від туберкульозу помер один учитель²⁵⁷.

Значну **допомогу вчителям** надавали допомогіві комітети – Український і Польський. Щоправда, про діяльність Польського комітету у цьому напрямі інформації не збереглося. Значно більше відомостей маємо щодо українських громадських організацій. Зауважимо, що майже відразу після відступу більшовиків у Галичині, у тому числі й на теренах Дрогобиччини, розпочато відродження довоєнних учительських організацій. Вже 21 вересня 1941 р. у Самборі відбулися збори окружного відділу товариства “Взаїмна поміч українського вчителства”, на яких були присутні 40 осіб. Відкрив збори голова відділу Петро Скалко. Зрештою, було вирішено звернутися до Самбірської “шкільної ради (шульамту на чолі з шкільним радником. – М. Г.)” з приводу важкого матеріального становища місцевого вчителства²⁵⁸.

До кінця 1941 – початку 1942 рр. при Українських комітетах Дрогобицької, Стрийської, Самбірської округ були сформовані Учительські секції. Зокрема, на “сходинах” учителів Дрогобицької округи 1 лютого 1942 р. створено Учительську секцію. До її провладу ввійшли: голова – Гнат Зубрицький, заступник голови – Богдан Попель, секретар – Дмитро Беч, харчові референти – Єфросинія Кузів, д-р Михайло Рабій, Михайло Попель, організаційний референт – Михайло Дворян, референт народного шкільництва – П. Лопата, референт середнього і фахового шкільництва – Михайло Бараник, референт передшкілля – Л. Яросевич²⁵⁹. Учительські секції Українських окружних комітетів активно опікувалися матеріальним становищем учителів, закликаючи місцеве

²⁵⁵ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 58-58 зв.

²⁵⁶ Там само. – Арк. 90зв.

²⁵⁷ Там само.

²⁵⁸ Сходини членів Окр. Відділу Т-ва “Взаїмна Поміч Укр. Вчителства” в Самборі // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 15. – 25 вересня. – С. 4.

²⁵⁹ *Учитель*. Вчителство Дрогобиччини організується // Вільне слово. – 1942. – № 16. – 6 лютого. – С. 2; 3 життя Дрогобицького вчителства // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 36(160). – 19 лютого. – С. 4.

населення, передовсім сільське, владу, керівників та представників допомогових комітетів надавати підтримку педагогам. Уже в жовтні-листопаді 1941 р. Дрогобицький УОК звернувся з проханням до сільських священиків, уже працевлаштованих учителів, власних мужів довір'я *“подбати про приміщення, опал, харчі на перші дні, про доставку необхідного особистого устаткування”*, а до сільської влади – потурбуватися *“про приділ харчів і всього необхідного через місцеві кооперативи, щоб учитель, забезпечений матеріально, міг спокійно віддатись своїй фаховій праці для добра нашої молоді”*²⁶⁰. Стрийський УОК не обмежився закликами: новопризначеним учителям виділяв безвідсоткові позики, що давало їм можливість облаштуватися, допоки не отримають першу платню²⁶¹.

Протягом 1942 року Учительські секції реорганізовано у регіональні структури Українського учительського об'єднання праці (далі – УУОП), яке діяло під егідою УЦК та його окружних представництв²⁶². Завдання УУОП, засоби їх реалізації були покликані підвищувати фахові знання учительства, співпрацювати зі шкільною владою, а також здійснювати акції самопомоги. УУОП не тільки фактично поєднала функції передвоєнних учительських організацій, таких як “Взаємна поміч українського вчительства” та “Учительська громада”, але його діяльність, на думку вчених, навіть перевищувала їх за обсягом завдань і добором засобів²⁶³.

Приблизно у серпні – вересні 1942 р. шкільний реферат Дрогобицького УОК провів організацію УУОП, яке складалося з дрогобицького і бориславського відділів. Головою Дрогобицького об'єднання був призначений Гнат Зубрицький – керівник народної школи у Дрогобичі, а до проводу увійшли д-р Михайло Рабій (викладач гімназії. – М. Г.), Дмитро Беч, Михайло Дворян (керівник шкільного реферату УОК. – М. Г.) та Теодор Жагальяк, який відповідав за зв'язки з німецькою владою²⁶⁴. Зауважимо, що М. Дворяна рішенням провідника УЦК від 19 жовтня 1942 р. було призначено мужем довір'я в Дрогобицькій окрузі²⁶⁵ (ці функції виконував на Самбірщині учитель української народної школи в Самборі Володимир Мірецький, на Стрийщині – керівник української торгівельної школи у Стрию Йосиф Садовський, в Перемишльській окрузі – управитель української народної

²⁶⁰ *Учитель*. На маргінесі заклику Українського Окружного Комітету в Дрогобичі // Вільне слово. – 1941. – № 50. – 1 листопада. – С. 4.

²⁶¹ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

²⁶² Діяльність УУОП на теренах Галичини була дозволена розпорядженням Правління ГГ від 13.06.1942 р. (Див.: Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 7/33. – 15 липня. – С. 14).

²⁶³ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 59-60.

²⁶⁴ Вчительське Об'єднання Праці в Дрогобицькій окрузі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 3. – 13 вересня. – С. 6.

²⁶⁵ Учительське Об'єднання Праці в Дрогобицькій окрузі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.

школи у Буньковичах Михайло Вахнюк²⁶⁶). Уже на вересень 1942 р., як свідчить одна з газетних публікацій, дрогобицькі УОК та УУОП розробили проект створення крамниці кооперативу “Народна Торгівля” винятково для вчителів²⁶⁷. На жаль, відсутність відповідних даних не дає змоги встановити, чи вдалося реалізувати цей задум.

Щоправда, відділи Дрогобицького УУОП, по суті, розпочали свою діяльність лише 1 листопада 1942 р. На той час об’єднання праці встигло залучити до своїх лав 172 українських вчителі не лише народних, а й професійних шкіл та гімназії²⁶⁸. Протягом листопада того ж року ще 132 педагоги стали членами УУОП Дрогобицької округи²⁶⁹. На чергових сходах об’єднання праці вчителів Дрогобиччини, які відбулися в неділю, 3 жовтня 1943 р., вказувалося, що окружний УУОП об’єднує 328 членів – 99 % усіх українських учителів округи – і дбає, крім організації навчально-методичної роботи та підвищення кваліфікації вчителів, про матеріальну допомогу потребуючим педагогам: за останні 9 місяців їм було виплачено 12630 зл.²⁷⁰ Скарбниця УУОП формувалася в основному за рахунок одноразового “вписового” (2 зл.), щомісячних членських внесків, які становили 1 – 4 % від платні, а також 1 зл. на посмертний фонд, 0,5 зл. на допомогивий фонд і 2 зл. національного податку²⁷¹.

УУОП поряд з німецькими шкільними властями активно займалося **підвищенням кваліфікації вчительства**. Причому робило це значно активніше й масштабніше, ніж шульамт, хоча, безумовно, “адміністративна” першість у справі вдосконалення методично-педагогічної підготовки педагогів належала останньому. Крейшульрат кожної округи проводив щорічні загальні конференції учителів народних шкіл. Так, згідно з пресою інформацією, окружний шкільний радник Білау на 19 листопада 1942 р. скликав конференцію

²⁶⁶ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 10/36. – 15 жовтня. – С. 13-14; Ч. 11/37. – 15 листопада. – С. 29; *К-ий М.* Учителство при праці. Дальший хід нарад окружних співробітників мужа довір’я УУОП у Львові // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 173(911). – 10 серпня. – С. 4. Щороку мужі довір’я окружних осередків УУОП повинні були звітувати перед керівництвом УУОП (проф. С. Левицький) на краєвих конференціях. Однак, така конференція відбулася лише один раз – 3-4 серпня 1943 р. Звітні доповіді там було виголошено і мужами довір’я з Дрогобицької (Дворян), Самбірської (Мірецький) та Стрийської (Садовський) округ.

²⁶⁷ Вчительське Об’єднання Праці в Дрогобицькій округі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 3. – 13 вересня. – С. 6.

²⁶⁸ Учителське Об’єднання Праці в Дрогобицькій округі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.

²⁶⁹ Заклик до вчителів. Повне організаційне охоплення українського вчительства Дрогобиччини // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 277(401). – 4 грудня. – С. 6.

²⁷⁰ Сходина УУОП в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.

²⁷¹ Учителське об’єднання праці у Дрогобицькій округі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6; Заклик до вчителів. Повне організаційне охоплення українського вчительства Дрогобиччини // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 277(401). – 4 грудня. – С. 6; Заклик до вчителів Дрогобицької округи // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 16. – 13 грудня. – С. 6. Один відсоток від заробітної плати сплачувався за умови, що її розмір становив 151 – 250 зл., два відсотки брали з платні 251 – 350 зл., три відсотки – 351 – 550 зл., чотири відсотки – від 551 зл. (Див.: Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 3/29. – 1 березня. – С. 23).

вчителів Дрогобицької округи задля ознайомлення їх з новими методами навчання німецької мови. Для 150 учителів у “дрогобицькій 1-й класі (не вказано, якої школи, – можливо, гімназії. – М. Г.)” проведено три показові лекції німецької мови, після яких виголошено два реферати з методичної тематики²⁷². Варто зауважити, що проведення цієї конференції відбулося у так званій “дикий четвер”, коли гестапо, жандармерія та шуцполіція застрелили на вулицях Дрогобича приблизно 100 євреїв, у тому числі й відомого письменника та маляра Бруно Шульца. Наступну конференцію вчителів Дрогобиччини крейшшультрат Білау скликав 22 вересня 1943 р.²⁷³ Цього разу показові лекції провели вчителі “української школи Ч. 1” Магдаліна Созанська та Єфросинія Кузів. *“Обі лекції були зразком педагогічного мистецтва”*, – резюмував невідомий автор газетної статті, принагідно згадавши виступи “фахового учителя” Лева Городиського та шкільного інспектора Теодора Жагаляка²⁷⁴.

10 – 12 вересня 1943 р. відбулася конференція і вчителів Стрийської округи. З 560 вчителів округи на конференцію приїхало 520 осіб. Серед них була навіть 80-річна п. Бохенська. З приводу завдань конференції у газеті “Голос Підкарпаття” зазначалося: *“З’їзд мав цілі підвищити кваліфікацію спроможності учителя та надати учительській праці ідейної основи”*. Перед педагогами виступили окружний шкільний радник Райнгард, директори шкіл Садовський, Мандзяк, Данилишин. Реферати виголосили директор Лесик (“Як пристосувати українське шкільництво до проблем війни”) та інспектор Бойдуник (“Виховна праця в школі”). Наступного дня відбулися відкриті уроки. Опісля проф. М. Базник зі Львова виголосив доповідь “Професійне освідомлення шкільної молоді і підготовка молоді до фахових шкіл”²⁷⁵.

Окрім загальних окружних конференцій, за розпорядженням німецьких шкільних властей практикувалися “районні” предметні конференції (на зразок радянських кущових семінарів), які, здебільшого, охоплювали вчителів тих шкіл, що належали до сіл певної волосної громади. Наприклад, Турківський повіт ще на початку 1942 р. було поділено на 9 “конференційних районів”, у кожному з яких майже щомісяця вчителі шкіл проводили “зразкові лекції та наради”. Як повідомляла дрогобицька газета “Вільне слово”, перша така конференція відбулася у Стрільках, де показові уроки провела учителька Марія Добрянська (українська мова в 3 кл.) та вчитель Василь Головчак

²⁷² Як навчати німецьку мову? Учительська конференція в Дрогобичі! // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 271(395). – 27 листопада. – С. 4; Учительська конференція в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 14. – 29 листопада. – С. 6.

²⁷³ Цілком можливо, що окружна учительська конференція Дрогобиччини відбулася ще й 10 березня 1943 р. Керівник школи у с. Літиня Микола Чукла в класному журналі записав, що саме в цей день він відвідав показові лекції в Дрогобичі (Див.: МШД. – Од. зб. 112: Класний журнал 1942-43 навч. року. Прилюдна українська народна школа с.Літиня. Класний керівник Микола Чукла. – без нумерації сторінок).

²⁷⁴ Учительська конференція в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 41. – 10 жовтня. – С. 6.

²⁷⁵ За велику ціль. Великий з’їзд учительства в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 39. – 26 вересня. – С. 6; Бем. З’їзд учительства в Стрию // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 210(948). – 22 вересня. – С. 4.

(співи у 3 і 4 кл.), а доповідь на тему “Національне виховання” виголосив учитель з Лужка Горішнього Олександр Татомир²⁷⁶. На тій же Самбірщині, згідно з планом, у грудні 1943 р. мали відбутися “районні” конференції у школах таких населених пунктів: 1) 3 грудня – с. Білич Долішний – математика в III кл.; 2) 11 грудня – с. Торчиновичі – вільний вибір предмету; 3) 13 грудня – с. Райтеровичі – народне мистецтво в 4 кл. і математика в 1 кл.; 4) 18 грудня – с. Бабине – українська мова в 2 кл.; 5) 20 грудня – с. Хащів – математика в 2 кл., українське народне мистецтво у 4 кл.; 5) 4 грудня – оглядини української народної школи в Білині Великій²⁷⁷.

Подібні заходи для українського вчительства проводило й УУОП. Для обговорення і вирішення окремих питань навчального процесу в кожній окрузі двічі на рік збирались обласні з'їзди вчительства²⁷⁸. Крім того, окружні УУОП задля більш ефективної праці також поділялися на райони. На чолі кожного з них перебував окремих співробітник мужа довір'я УОК²⁷⁹, переважно “визначний педагог, член УУОП”. Зокрема, у грудні 1942 р. УУОП Дрогобицької округи було поділено на п'ять районів: Дрогобицький, Меденицький, Бориславський, Східницький, Підбузький. Уже 19 грудня співробітник мужа довір'я в Підбузькому районі директор школи Петро Трускавецький скликав сходу вчителів, до програми яких увійшло вироблення “напрямних” УУОП²⁸⁰. Дещо пізніше було створено ще два райони УУОП в Дрогобицькій окрузі: Грушівський і Стебницький. Праця з учителями в кожному районі включала конференції, де виголошувалися реферати, проводилися показові лекції та обговорювалися статті з фахових журналів²⁸¹ (краківського часопису “Українська школа”). Зокрема, 19 липня 1943 р. у Дрогобичі відбулася конференція вчителів Дрогобицького і Меденицького районів, а 20 липня така ж конференція була проведена у Бориславі для педагогів Бориславського і Підбузького районів²⁸². Згідно з планами Центрального Проводу УУОП, 9 – 11 серпня 1943 р. учительські

²⁷⁶ Учительська конференція в Стрільках // Вільне слово. – Дрогобич. – 1942. – № 27 (101). – 4 березня. – С. 4.

²⁷⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 86. – Арк. 16.

²⁷⁸ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 60.

²⁷⁹ Заклик до вчителів Дрогобицької округи // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 16. – 13 грудня. – С. 6. Один з провідних діячів УУОП в Галичині проф. І. Тесля під час конференції окружних співробітників мужів довір'я (Львів, 3.08.1943 р.) доповів про такі масштаби роботи УУОП в Генеральній Губернії: діє 28 окружних відділів учительського об'єднання праці, що охоплюють приблизно 8 тис. учителів; організовано 22 педагогічні комісії, 56 фахових груп та 428 методичних гуртків, що займаються підвищенням професійної підготовки учителів; протягом 1942/43 навч. році у краї відбулося 106 “вишкільних конференцій”; працює 8 окружних педагогічних бібліотек; видано українські читанки для 1-3 кл. народних шкіл, підручники німецької мови для 3 кл., латинську граматику для учнів гімназій тощо (Див.: Учительство при праці. Конференція окружних співробітників мужів довір'я У.У.О.П. у Львові // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 172(910). – 8 серпня. – С. 2).

²⁸⁰ Сходина учителів у Підбужі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 3. – 17 січня. – С. 6.

²⁸¹ Сходина УУОП в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.

²⁸² Конференція учителів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 31. – 1 серпня. – С. 6.

конференції мали відбутися в Самборі, а 16 – 18 серпня – у Дрогобичі, Перемишлі та Стрию²⁸³. Однак, про їх проведення інформації не збереглося.

За змогою УУОП займалося також організацією курсів підвищення кваліфікації вчителів у кожному повіті, перед кожним навчальним роком. Учительські курси були двох типів: вищого – курси А і нижчого – курси Б. Останні проводилися, зокрема, в Самборі на базі учительської семінарії. Курси типу А, які, зазвичай, проводили у Львові, Рогатині, Коломиї²⁸⁴, закінчувались іспитом зрілості, що 1943 року склало приблизно 800 учасників з усієї Галичини, а курси типу Б давали право брати участь у курсах типу А наступного року і скласти іспит зрілості. 1943 року всіх учасників на обох типах курсів в Галичині налічувалося 1256²⁸⁵. Для підвищення кваліфікації вчителів організовувались як довгострокові, так і короткотермінові курси. Наприклад, з ініціативи УУОП 10 – 25 січня 1944 р. у Стрию були організовані методичні курси для некваліфікованих і “початкуючих” учителів Стрийської округи. Там навчалось 33 педагоги²⁸⁶.

Усвідомлюючи необхідність науково-педагогічної та методичної літератури задля підвищення професійного рівня вчительства, УУОП навіть робило спроби організувати спеціальні бібліотеки для освітян. Так, педагогічна комісія Дрогобицького відділу УУОП у листопаді 1943 р. розпочала організацію в Дрогобичі окружної педагогічної бібліотеки²⁸⁷. Проте, ймовірно, ця справа не була доведена до кінця.

Загалом, попри важкі умови життя, вчителі намагалися брати **дієву участь в громадському, насамперед культурно-освітньому житті**. Особливою активністю відзначалося українське вчительство. Педагоги-українці працювали у допомогівих комітетах, відроджуваних читальнях “Просвіти” (УОТ), молодіжній організації “Січ” (Курені молоді), проводили різноманітні курси, виступали з доповідями перед громадськістю під час національних свят тощо. Для прикладу, вчителька української школи № 1 м. Дрогобича Анастасія Огородник (Огородник) деякий

²⁸³ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 5/43. – 1 травня. – С. 18.

²⁸⁴ 12 липня – 20 серпня 1943 р. курси типу А для вчителів із Дрогобицької, Стрийської, Самбірської округ відбулися саме в Коломиї. В цей час на курсах типу Б у Самборі підвищували кваліфікацію вчителі з Дрогобицької, Самбірської, Калуської, Станіславської, Коломийської округ (Див.: Українське Учительське Об'єднання Праці при У.Ц.К. Курси для некваліфікованих учителів // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 135(873). – 26 червня. – С. 6; Ч. 138(876). – 30 червня. – С. 6; Ч. 140(878). – 9 липня. – С. 6). Слід зауважити, що в одній з газетних публікацій згадувалося про проведення курсів А також у Самборі (Див.: Учительство при праці. Конференція окружних співробітників мужів довір'я У.У.О.П. у Львові // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 172(910). – 8 серпня. – С. 2).

²⁸⁵ Антолюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 61. За іншими даними – 1255 осіб (845 на курсах А, 410 – курсах Б) (Див.: Курси для некваліфікованих вчителів // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 177(915). – 14 серпня. – С. 4). Наприкінці вересня 1943 р. повідомлялося, що на курсах А із загального числа 964 учасників допущено до іспиту 806 осіб, з них 780 його склали. З 392 учасників курсів Б іспит склали 365 осіб (Див.: Підсумки довшішкільних курсів // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 212(950). – 24 вересня. – С. 6). Звідси випливає, що кількість учасників курсів двох типів сягала 1356 осіб.

²⁸⁶ Учительський курс у Стрию // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 28(1061). – 9 лютого. – С. 2.

²⁸⁷ Окружна педагогічна бібліотека в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 48. – 28 листопада. – С. 6.

час (серпень – листопад 1942 р.) керувала Жіночою секцією УОК²⁸⁸. Учителька школи с. Чаплі (Самбірщина) Марія Гаврилів командувала куренем “Січі”²⁸⁹. 1941 року, під час святкування річниці “Листопадового чину” в селах Гвоздець, Мала Озимина, Стрільки, Кобло, з промовами і доповідями виступили, відповідно, вчителі тамтешніх шкіл М. Корош, П. Федик, В. Головчак та інші, а в с. Берестяни учитель М. Подільський підготував урочисті декламації школярів²⁹⁰. У с. Бабині курс німецької мови, організований 1941 р., разом з о. Йосипом Саєвичем проводив директор місцевої школи Андрій Сандик²⁹¹. І таких прикладів можна наводити безліч. Звісно, не усі вчителі відзначалися “високою моральною поставою”. Траплялися випадки, коли місцеві громади і шкільні власті змушені були вживати суворих заходів. Відомо, що громада с. Опарі Дрогобицької округи, залучивши шульамт, у 1941 – 1942 рр. вела завзяту боротьбу проти керівника місцевої школи Осипа Легедзи, якому закидали аморальну поведінку (сварки з дружиною, бійки, крадіжки, псування шкільного майна тощо)²⁹² (див. додаток 11). Однак такі випадки були рідкісні.

Попри навчання і виховання школярів, на вчителів покладалися й **інші обов’язки**. Окупаційна влада часто залучала педагогів до праці під час жнив у лігеншафтах – великих сільськогосподарських підприємствах, продукція яких спрямовувалася на постачання вермахту. Вона також зобов’язувала народні школи (їх керівників, учителів та учнів) проводити акції зі збору лікарських рослин (“зелярський промисел”), підкреслюючи, що на час війни це завдання є обов’язковим. За недбале виконання цього розпорядження педагогів притягували до відповідальності. Водночас влада наголошувала, що *“учителі, які всеціло віддадуться в час ферій збиранню лікарської сировини і викажуться відповідно високими кількостями, можуть бути звільнені від примусової шеститижневої праці при жнивях у Лігеншафтах”*²⁹³.

Задля ефективної праці у цьому влада 1942 р. навіть організувала безкоштовні “зелярські курси” в окружних і повітових містах. На теренах колишньої Дрогобицької області УРСР вони відбулися, зокрема, у Старому Самборі (30 квітня – 1 травня), Дрогобичі (3 – 4 травня), Стрию (7 – 8 травня)²⁹⁴. Подібні акції були проведені й наступного року. У Дрогобичі 4 травня 1943 р. відбувся курс збирання лікувальних рослин для вчителів народних шкіл, організований шкільним радником Білау. На курс прибуло майже 100 педагогів, по одному з кожної школи. Викладачами працювали проф. Сікора з Кракова й mgr. Мигаль зі Львова. Під час занять управитель народної школи у Східниці

²⁸⁸ Жіноцтво Дрогобиччини при праці // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 2. – 6 вересня. – С. 6.

²⁸⁹ Учасник. 23 роковини Листопадового Зриву в селі Чаплях // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 28. – 9 листопада. – С. 2.

²⁹⁰ Листопадові роковини // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 28. – 9 листопада. – С. 4; Ч. 29. – 13 листопада. – С. 4.

²⁹¹ Курс німецької мови в с. Бабині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 33. – 27 листопада. – С. 4.

²⁹² ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 86. – Арк. 3, 5.

²⁹³ Там само. – Ф. Р-8. – Оп. 1. – Спр. 1255. – Арк. 7; Стефанюк Г. Соціальна парадигма... – С. 815.

²⁹⁴ Учительські зелярські курси // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 18. – 2 травня. – С. 6.

Мартин Айхлер (Ейлер) склав звіт про збірку лікувальних рослин за 1942 р., оскільки його було призначено “повітовим інструктором збирання лікувальних рослин”. Згідно зі звітом, найкращою збіркою відзначилися школи у Східниці, Бориславі (№ 1), Добрівлянах і Ластівках. На 1943 р. було визначено норми задачі зілля – кожен учень мав зібрати 3 кг лікувальних рослин²⁹⁵. Крім того, такими курсами були охоплені й волості та окремі села. У травні 1943 р. шкільний інспектор Стрийського шульамту вислав до Сколівщини інструкторів, які в сільських школах улаштували зелярські курси. Незабаром розпочалося збирання зілля, у чому особливо відзначилася школа с. Синевідсько Вишне, вчителі та учні якої збрали 60 мішків лікувальних рослин²⁹⁶.

Крім того, обмежувалася свобода пересування вчителів. Протягом першого навчального року під німецькою окупацією вчитель міг отримати двотижневу відпустку та використати її на мандрівку. Щоправда, слід було повідомити своє керівництво про мету поїздки, нове місце тимчасового перебування та отримати відповідний дозвіл. Однак усередині 1942 р. головний відділ науки та навчання уряду генерал-губернатора запровадив нові приписи, які обмежили пересування вчителів (у тому числі й перехід на працю до іншої школи), допускаючи його лише в рідкісних випадках²⁹⁷.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що проблема забезпечення шкіл педагогічними кадрами була однією з найбільш актуальних у процесі організації народного шкільництва 1941 – 1944 р. Чисельність учителів (українських, польських, німецьких), яка у трьох округах (Дрогобицькій, Стрийській і Самбірській) на 1941/42 навч. рік сягала приблизно 1400 осіб, поступово зменшувалася. Здебільшого це стосувалося українських та польських учителів. Причиною зменшення чисельності педкадрів, передовсім, було важке матеріальне становище вчителя. Траплялися випадки загибелі учителів від спричинених голодом та нестачами хвороб, а також випадків міжнаціональної ворожнечі та боротьби Руху Опору. Наприклад, у 1943 р. загони поляків, які утворилися в селах Чуква, Вільшаник, Бісковичі, Надиби (Самбірщина), час від часу чинили напади на українські села і знищували окремих представників української інтелігенції. Їх жертвою став і вчитель-українець із с. Букова, якого поляки розстріляли біля Надиб. Українці не залишалися в боргу. Незабаром кудись “пропав” учитель із с. Кружики – поляк-фольксдойч (щоправда, гестапо за це розстріляло 8 українських юнаків)²⁹⁸. Крім того, під час евакуації під натиском

²⁹⁵ Курс збирання лікувальних рослин // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

²⁹⁶ Молодь Верховини збирає зілля // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

²⁹⁷ *Król E. C. Polityka hitlerowska...* – S. 153-154.

²⁹⁸ *Рабій Ю. о. Самбір під ворожими окупаціями...* – С. 17-18. Польські ж історики акцентують увагу на ворожому ставленні вчителів-українців до колег-поляків. Так, Й. Свєбода розповідає, що 1943 року в Нижанковичах учитель-українець Павло Візміра заповзвся ліквідувати тамтешню польську школу. Задля цього він нібито вчинив наклеп на вчителя-поляка Тадеуша Юревича, якого змалював німцям як завзятого комуніста. Згодом П. Візміра з дружиною Аврелією вивісили напис “смерть ляхам” на будівлі школи, спільно з Гринем Косином знищили весь шкільний інвентар, бібліотеку тощо (див.: *Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty...* – S. 186).

радянської армії, німецька окупаційна влада масово вивозила за Сян місцеву інтелігенцію, зокрема й учителів (які нерідко, боячись радянських репресій, виїжджали цілком добровільно)²⁹⁹. Зрештою, на час відновлення радянського режиму (серпень 1944 р.) на теренах Дрогобицької області залишилося всього 1807 педагогів³⁰⁰ (цілком можливо, що до цього числа зарахували і викладачів професійних шкіл). Попри важке становище, учителі все ж працювали над удосконаленням свого професійного рівня, брали участь у різноманітних педагогічно-методичних заходах, що організовувалися, зокрема при активній участі УУОП.

в) учні

Характеризуючи учнівський контингент українських, польських та німецьких народних шкіл на теренах колишньої Дрогобицької області, варто зупинитися на таких аспектах, як зміна чисельності учнів та стан шкільної фриквенції.

В українських початкових школах кількість учнів, закономірно, була найвищою порівняно з польськими та німецькими. Улітку 1941 р., коли нашвидкуруч сформовані органи місцевого управління намагалися взяти під контроль освітню сферу, робилися спроби охопити шкільним навчанням (і початковим, і середнім) усіх дітей шкільного віку. Зокрема, у серпні 1941 р., згідно з планом районної шкільної управи Стрийщини, передбачалося, що у 72 школах Стрийського району навчатимуться всі 12733 дітей шкільного віку, з них 12382 українців і 351 поляків³⁰¹. Проте, після впровадження усталеної в ГГ системи освіти, стало зрозуміло, що для більшості потенційних школярів понад 14-річного віку залишається лише один шлях продовження освіти – профшколи. Шкільний вік, як уже згадувалося, обмежувався 7 – 14 роками. Ця обставина суттєво зменшила кількість потенційних школярів порівняно з попереднім “радянським” навчальним роком.

У межах колишньої Дрогобицької області УРСР Стрийщина протягом 1941 – 1944 рр. виявилася найбільш “багатою” на учнів. Станом на лютий 1942 р. до 212 українських початкових шкіл Стрийської округи було записано 35586 дітей. При цьому для 3500 дітей шкільного віку планувалося відкрити ще приблизно 40 шкіл³⁰². Варто зазначити, що однією з найбільш чисельних українських шкіл округи були семикласна народна школа № 2 у Стрию, в якій

²⁹⁹ ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 1зв, 19.

³⁰⁰ *Сворак С.* Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944 – 1964 рр.). – К., 1998. – С. 68; *Стефанюк Г.* Соціальна парадигма... – С. 816. Цікаво, що після відновлення радянської влади (серпень-жовтень 1944 р.) у 864 школах Дрогобицької області вчителювало 2697 осіб (в початкових – 576, неповних середніх – 1538, середніх школах – 583) (Див.: ЦДАВОВУ України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 24. – Арк. 26).

³⁰¹ Організація шкільництва в Стрийщині // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.

³⁰² Народне шкільництво в Стрийській округі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

на вересень 1943 р. навчалися 744 учні, з них 373 хлопців і 371 дівчат³⁰³, та семикласна школа в Ходорові, де у червні 1942 р. налічувалося приблизно 700 учнів, з них майже 300 дівчат³⁰⁴.

Стрийщині ненабагато поступалася Самбірщина, де на жовтень 1941 р. 205 українських шкіл охопили 33207 дітей³⁰⁵. Як уже зазначалося, у школах 26 сіл і присілків Самбірщини (передовсім Турківщини) на той час не було вчителів, тож 3694 потенційних школярів залишалися без шкільної науки (Бистре – 114, Бітля – 123 дітей, Боберка – 237 дітей, Гнила – 254, Головецько – 120, Гусне Вижне – 217, Гусне Нижнє – 218, Жукотин – біля 300, Зубриця – 73, Івашківці – 38, Ісаї – 152, Кіндратів – 63, Комарники Дівче – 52, Комарники Закичера – 83, Криве – 61, Кривка – 163, Лип'я – 120, Мита – 128, Мохнате – 173, Росохач – 132, Свидник – 124, Тисовиця – 120, Шум'яч – 231, Молінка Нижня – 318, Ясениця Стецьова – 31, Шумина – 49 дітей)³⁰⁶. Поступово, у зв'язку із закриттям шкіл, зменшувалася й чисельність учнів. На 15 вересня 1943 р. в 191 українській народній школі Самбірської округи навчалось 29351 учнів (14880 хлопців і 14471 дівчат)³⁰⁷.

Невелика Дрогобицька округа поступалася кількістю школярів Самбірщині та Стрийщині. Протягом 1941/42 навч. року у 87 народних школах з українською мовою навчання здобувало освіту 17496 учнів, з них у 32 школах I ступеня – 2603, 21 школі II ступеня – 4253, 34 школах III ступеня – 10640 осіб³⁰⁸. Однак статистичні дані від 22 липня 1942 р. наводять значно менші цифри, відповідно до яких у 82-х українських школах на той час зареєстровано 13214 дітей³⁰⁹. Такий показник, на нашу думку, зумовлювався тим, що приблизно 3500 дітей шкільного віку Український окружний комітет, рятуючи від голоду, з весни 1942 р. вивіз до інших округ*.

Наступного, 1942/43 навч. року німецькі власті планували залишити в Дрогобицькій округі 84 школи з українською мовою навчання. Передбачалося, що у 29 школах I ступеня – (73 класи) навчатиметься 2769, у 22 школах II ступеня (88 класів) – 4228, у 33 школах III ступеня (270 класів) – 10356 учнів.

³⁰³ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 72зв. У школі працювали 12 вчителів: Данилишин Василь – керівник школи, Данилишин Степанія, Чижівська Олена, Калузська Софія, Колодницька Емілія, Кравчишин Ольга, Кульчицька Людвіка, Кузах Марія, Пронюк Ольга, Рудницька Наталія, Садовська Ольга, Гаврик Іван (Там само. – Арк. 73зв)

³⁰⁴ Ходорів забирається до праці // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 125(249). – 9 червня. – С. 3.

³⁰⁵ Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3.

³⁰⁶ 3694 дітей у 24 селах не мають школи ані вчителів! (загрозливий стан у Турчанщині Самбірської округи) // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 1; Школи в Самбірщині // Там само. – С. 3.

³⁰⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

³⁰⁸ Там само. – Арк. 87.

³⁰⁹ Там само. – Арк. 90.

* Згідно із звітами Українських окружних комітетів та Централі УЦК, було переселено таку кількість дітей: Самбірська округа – 3200, Дрогобицька – 3500, Стрийська – 5630, Перемишльська – 1200 (Див.: Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 7/33. – 15 липня. – С. 39).

Загалом 17353 учні мали навчатися в українських школах Дрогобицької округи³¹⁰, що на 143 менше, ніж у попередньому навчальному році. Розподіл учнів українських шкіл за класами демонструє табл. 14.

Таблиця 14. Кількість учнів у класах українських шкіл Дрогобицької округи на початок 1942/43 н.р.

Клас	К-ть учнів	%
1 клас	4923	28,6
2 клас	3686	21,2
3 клас	3502	20,2
4 клас	2712	15,5
5 клас	1714	9,8
6 клас	744	4,3
7 клас	72	0,3
Усього	17353	100

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 90.

Як бачимо, починаючи від 4 класу кількість учнів початкових шкіл неухильно зменшується. Із 17353 дітей тільки 72 (0,3 %) навчалися в сьомому класі. Такий стан зумовлювався і політикою окупаційної адміністрації, спрямованої на обмеження відвідування учнями 5 – 6-х (а відтак й 7-х) класів (див. підрозділ 2.1), і важким соціально-економічним становищем населення, у зв'язку з чим діти, ледь досягнувши підліткового віку, кидали школу й працювали на господарстві батьків або ж шукали ремісничу працю, стаючи учнями ремісників та деяких профшкіл (зокрема, сільськогосподарських, які густою мережею вкрили край).

У 1943/44 навч. році кількість учнів українських народних шкіл знизилася доволі різко. Особливо це помітно на прикладі трьох дрогобицьких шкіл з українською мовою навчання, в кожній з яких у попередні роки навчалася не менше сотні учнів. Однак на 24 квітня 1944 р. в українській народній школі № 1 м. Дрогобича (директор М. Попель) залишилося 40 учнів, українській народній школі № 2 (директор Г. Зубрицький) – 25 учнів, українській народній школі № 3 – 30 учнів³¹¹.

Визначити загальну кількість учнів українських народних шкіл принаймні у трьох округах (Дрогобицькій, Стрийській, Самбірській) можна лише за даними 1941/42 навч. року. На той час там офіційно навчалася 86289 дітей шкільного віку, тобто 17,7 % від загальної кількості українського населення цих

³¹⁰ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 90зв.

³¹¹ Там само. – Спр. 2. – Арк. 95-95зв.

округ³¹². Відсотковий показник наявності школярів стосовно загального числа українців у кожній окрузі становив: Дрогобиччина – 13,5 %, Самбірщина – 25,8 %, Стрийщина – 15,5 %. Вражають низькі показники чисельності школярів Дрогобицької округи, де населення, у тому числі й українського, було більше, ніж на Самбірщині.

Учнівський контингент польських народних шкіл також поступово зменшувався, але, порівняно з українськими, у значно менших масштабах. У Самбірській окрузі цей процес протягом перших двох років німецької окупації був доволі незначним: на жовтень 1941 р. у 27 польських школах навчалось 5480 дітей³¹³, а на вересень 1943 р. у 28 школах нараховувалося 5417 учнів (2715 хлопців, 2707 дівчат)³¹⁴.

На теренах Стрийщини, згідно з даними від 19 лютого 1942 р., у 38 польських школах навчалось приблизно 5000 дітей³¹⁵. Проте, з огляду на відсутність даних, наразі нічого невідомо про чисельність польських школярів у цій окрузі в наступні роки. Кількість учнів у 25 польських народних школах Дрогобицької округи на початку 1941/42 навч. року складала 4181 осіб. З них у 15 школах I ступеня навчалось 1037, у 2 школах II ступеня – 368, 8 школах III ступеня – 2776 школярів³¹⁶. Через декілька місяців число учнів, що навчалися в польських школах Дрогобиччини, дещо зросло і становило на червень 1942 р. 4462 учні. Можна припустити, що ця цифра була ще більшою, адже у травні-червні 1942 р. чимало польських дітей разом з батьками виїхали в інші округи (переважно на захід) при сприянні Польського допомогового комітету³¹⁷.

Улітку 1942 р. освітніми органами в Дрогобицькій окрузі було зареєстровано 989 учнів, які мали піти до першого класу польських шкіл у новому навчальному році. На основі певних розрахунків шульамт припускав, що в 1942/43 навч. році 26 польських шкіл у Дрогобицькій окрузі відвідуватимуть 4196 учнів. Зокрема, у 15 школах I ступеня (37 класів) навчатиметься 1082, у 2 школах II ступеня (2 класи) – 358, у 9 школах III ступеня (9 класів) – 2756 учнів³¹⁸. Розподіл учнів польських шкіл за класами висвітлює табл. 15.

Наведені у таблиці дані доводять, що і в сьомих класах польських шкіл навчалось доволі мало школярів. Однак, якщо в українських школах цей показник становив 0,3 % від загальної кількості учнів, то в польських – 1,9 %.

³¹² За основу підрахунків беремо статистичні дані населення окружних староств Галичини на 15 вересня 1942 р., згідно з якими у Дрогобицькому, Стрийському та Самбірському окружних староствах мешкало рейхснімців – 2592, фольксдойчів – 4778, українців – 487291, поляків – 109475, євреїв – 49329, представників інших національностей – 549, разом – 644014 осіб (див.: Населення області Галичина по староствам // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 263(387). – 18 листопада. – С. 4).

³¹³ Школи в Самбірщині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3.

³¹⁴ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

³¹⁵ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

³¹⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 87.

³¹⁷ Там само. – Арк. 91.

³¹⁸ Там само. – Арк. 91.

Цікаво, що згідно з розпорядженням відділу науки і навчання уряду дистрикту у Львові, на 1942/43 навч. рік 90 % учнів 5 – 6-х класів народних шкіл мали залишити школу (див. підрозділ 2.1), тож число школярів у вказаних класах обмежувалося – 10 % від загального числа учнів. Як бачимо, у цьому випадку до 5-х класів польських народних шкіл допускалося все ж 12,5 % школярів, у той час як до 5-х класів українських закладів – 9,8 %.

Таблиця 15. Кількість учнів у класах польських шкіл Дрогобицької округи на початок 1942/43 н. р.

Клас	К-ть учнів	%
1 клас	989	23,5
2 клас	799	19
3 клас	775	18,5
4 клас	699	16
5 клас	527	12,5
6 клас	362	8,6
7 клас	45	1,9
Всього	4196	100

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 91.

Як і українські, польські школи також зазнали значного зменшення учнівського контингенту в останньому під німецькою окупацією шкільному році. Скажімо, чотирикласну польську школу у Стебнику, що налічувала на початку вересня 76 школярів, протягом 1 жовтня 1943 – 5 липня 1944 рр. покинуло 22 учні³¹⁹ (майже 30 %). Однак загалом чисельність учнів польських шкіл хоч і поступалася кількості школярів українських шкіл, все ж була доволі суттєвою і сягала 15 тис. осіб у Стрийській, Самбірській та Дрогобицькій округах³²⁰ (приблизно 13,7 % усього польського населення названих територіально-адміністративних одиниць). Зрештою, у середньому на польську школу припадало 16 учнів, на українську – 171.

Відзначимо, що деякі учні-поляки доповнювали свою освіту в системі “таємного навчання”. На жаль, визначити їх кількість на теренах колишньої Дрогобицької області неможливо. Польський дослідник Й. Красуський вважав, що у дистрикті “Галиція” на 1943 р. цією системою було охоплено приблизно 6 тис. учнів³²¹ (щоправда, до цього числа належали особи, що таємно здобували освіту не лише на рівні народної, але й середньої школи). Його колега Й. Свєбода писав про 131 учня (переважно сини і доньки інтелігенції

³¹⁹ Там само. – Арк. 161.

³²⁰ Станом на кінець 1941 р. у 720 польських народних школах галицького дистрикту навчалось 102606 учнів. Через рік їх кількість зросла до 119790 осіб у 868 школах (Див.: *Król E. C. Polityka hitlerowska...* – S. 139).

³²¹ *Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie...* – S. 200-201.

та робітників), які навчалися в підпільній освітній мережі Перемишльської округи Краківського дистрикту³²². Стосовно ж інших регіонів екс-Дрогобицької області даних немає.

Німецькі початкові школи за кількістю учнів значно поступалися не лише українським, а й польським. Основну частину школярів становили діти-фольксдойчі, дещо менше було російських німців і зовсім мало рейхснімців.

Відповідно до списків німецьких дітей шкільного віку (1928 – 1935 років народження) Дрогобицької округи від 13 листопада 1941 р., найбільше їх мешкало у Бориславі та Дрогобичі (відповідно 74 і 72 особи). В інших населених пунктах округи налічувалося ще 124 дітей шкільного віку німецької національності, зокрема, у Нейдорфі – 17, Стебнику – 23, Підбужі – 4³²³. Отже, загалом на Дрогобиччині в той час знаходилося 270 дітей шкільного віку німецького походження, і поступово цей показник збільшувався. Уже на 5 травня 1942 р. у німецькій школі Дрогобича навчалися 82 школярі: 49 учнів у класі фольксдойчів та 33 школярі у класі рейхснімців і фольксдойчів³²⁴. За даними крейшульрату, на 8 травня 1942 р. цю ж школу відвідувало вже 87 дітей, з них “багато дітей фольксдойчів з повіту”. На той час у Бориславській німецькій школі освіти здобувало 116 дітей, а в Нейдорфі нарахували 18 дітей німецького походження, і для них розпочали створювати школи³²⁵.

Згідно з планом шультамту, на початку 1942/43 навч. року в чотирьох німецьких школах Дрогобицької округи повинні були навчатися 387 дітей, з них у чотирикласній школі Дрогобича – 152, чотирикласній школі Борислава – 164, однокласній школі Стебника – 44, однокласній школі Нейдорфа – 27 учнів³²⁶. Проте у деяких школах цих показників не вдалося досягти (наприклад, у Бориславі на 4 травня 1943 р. навчалось 137 дітей фольксдойчів і 1 рейхснімець³²⁷). З вересня 1943 р. відкрито німецькі школи у Трускавці та Кьонігсау. Першу з них на 15 вересня 1943 р. відвідувало 16 дітей (6 фольксдойчів і 10 російських німців)³²⁸, другу на лютий 1944 р. – 10 дітей-фольксдойчів 1930-1931 років народження (Роза Зауфман, Лука Градельників, Фрідріх Нох, Георг Жолер, Броніслав Жвірнак, Ольга Грюндеман, Лідія Краус, Вільгеміна Леопольд, Ядвіга Жук, Міліна Жернікель)³²⁹.

Самбірська округа налічувала приблизно таку ж кількість учнів німецького походження. Так, на 15 вересня 1943 р. у восьми німецьких школах Самбірщини

³²² Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty... – S. 191.

³²³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 82. – Арк. 1-2, 13, 16-17, 24.

³²⁴ Там само. – Арк. 30.

³²⁵ Там само. – Спр. 90. – Арк. 93-93зв.

³²⁶ Там само. – Арк. 87.

³²⁷ Там само. – Арк. 94.

³²⁸ Там само. – Арк. 67.

³²⁹ Там само. – Спр. 2. – Арк. 82.

навчалось 363 учні³³⁰. Найбільшою була школа в Самборі, де на той час здобувало освіту 113 дітей, з них 13 рейхснімців, 61 фольксдойчів і 39 російських німців (у 1-у класі – 42, 2-у – 16, 3-у (дві групи) – 24, 4-у (три групи) – 20 учнів³³¹). Після об'єднання Дрогобицької і Самбірської округ, як уже згадувалося, загальна кількість німецьких шкіл у новому територіально-адміністративному утворенні сягнула 15-ти. На 20 травня 1944 р. там здобувало освіту приблизно 760 – 777 учнів³³² (див. додаток 25). Показово, що, попри значне загальне число учнів, в окремих школах кількість учнів дещо знизилася порівняно з 1942/43 навч. роком і навіть з початком 1943/44-го. Для прикладу, в німецькій школі Дрогобича залишилося 105 учнів, Борислава – 122 (або 116), Самбора – 99, Стебника – 12³³³. Відчувалося наближення фронту, і це, звісно, не могло не позначитися на чисельності учнівського контингенту.

Про учнів німецьких шкіл Стрийщини залишилося доволі мало джерельного матеріалу. Відомо, однак, що на червень-липень 1943 р. у 12 німецьких народних школах Стрийської округи навчалось 698 учнів (див. додаток 21). Найбільше дітей відвідувало школу у Стрию (144 школярі), Бригідау (87), Сколе (77)³³⁴. Зауважимо, що у школах поселень Бригідау, Гельсендорф, Махлинець, Нове Село та Корнелівка навчалися, переважно, діти російських німців.

Таким чином, кількість учнів німецьких шкіл на теренах трьох округ у 1943 – 1944 рр. становила приблизно 1460 осіб (19 – 20 % загального числа німців і фольксдойчів). Загальна ж чисельність учнів українських, польських, німецьких народних шкіл Дрогобиччини, Стрийщини та Самбірщини протягом 1941 – 1944 рр. коливалася в межах 100 тис. (15 – 16 % населення), що, звісно, поступалося показникам початкового періоду утвердження радянської влади (1939 – 1941 рр.). Реальне ж число учнів було ще менше, адже постійного стовідсоткового відвідування шкіл досягти не вдавалося.

Шкільна фриквенція на теренах Дрогобиччини в період німецької окупації різнилася залежно від “національної приналежності” навчального закладу та його місця розташування (місто, село, гірські та низинні райони).

Найбільш низький відсоток відвідування учнів спостерігався, власне, в українських школах. Уже в лютому 1942 р. на Стрийщині з 35586 зареєстрованих учнів українських шкіл реально освіту здобували 28824 особи (81 %)³³⁵. Ще нижчу фриквенцію зафіксувано крейшшультратом у школах Дрогобиччини: на кінець 1941/42 навч. року в українських школах вона становила 40 – 60 %. Причини такого рівня відвідуваності німецькі чиновники бачили у тому, що дітей “затримують польові роботи або [вони] допомагають пасти худобу”, а також у перевезенні Українським комітетом Дрогобиччини до інших округ

³³⁰ Там само. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

³³¹ Там само. – Арк. 69.

³³² Там само. – Арк. 158.

³³³ Там само.

³³⁴ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27.

³³⁵ Народне шкільництво в Стрийській округі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

“понад 4000 дітей”³³⁶. Натомість констатували кращу, порівняно з українськими, фриквенцію у польських початкових школах – 70 – 80 %³³⁷. На нижчому рівні відвідуваності українських шкіл порівняно з польськими наголошувала й газета “Стрийські вісті”³³⁸. Значно менша за чисельністю польська громада, опинившись у вкрай несприятливих обставинах втрати власної державності, подекуди проявляла кращу мобілізаційно-організаційну здатність, ніж українська. Це, зокрема, виявлялося й у більш свідомому ставленні учнів та батьків до необхідності здобуття освіти.

У цілому ж, рівень шкільної фриквенції до кінця окупації, і без того невисокий, поступово зменшувався. Для прикладу, у п’ятикласній школі села Любинці на Стрийщині, згідно з матеріалами шульамту, у грудні 1941 р. зі 144 учнів школи відвідувало 129 дітей (89,6 %) ³³⁹. Наступного ж року ситуація погіршилася. Станом на листопад – грудень 1942 р. школу відвідувало 70 % учнів³⁴⁰. Більш високий відсоток відвідування спостерігався, зазвичай, у міських школах. Зокрема, як повідомляв керівник школи Микола Бубняк, українську семикласну школу в Жидачеві (368 учнів, з них 204 дівчат і 164 хлопців) у березні 1943 р. відвідувало 91,9 % учнів, у квітні – 92,1 %, у травні – 88,3 % учнів³⁴¹. Сільські ж школи, зазвичай, виказували дещо меншу фриквенцію. Так, на 14 вересня 1942 р. у школі с. Медвежа Дрогобицької округи навчалося 95 учнів (39 хлопців і 56 дівчат), але реально школу відвідувало 55 дітей³⁴² (57,9 %). Чотирикласну школу в Піддністриях (Стрийська округа) у травні 1943 р. із 108 зареєстрованих учнів відвідувало 95, але й ті побували лише на 67,9 % занять³⁴³.

Проте окремі сільські школи могли похвалитися досить високими показниками відвідуваності. Наприклад, 18 листопада 1941р. керівник української народної школи с. Надітичі Іванна Рудка повідомляла Стрийський шульамт, що в 4-х класах є 63 учні, з них 61 відвідує уроки³⁴⁴. У с. Ходовичі (Стрийська округа) в листопаді 1941 р. 4-класну школу відвідувало 95, 1 % учнів (з 79)³⁴⁵. Школу с. Журавків на Жидачівщині у березні та квітні 1943 р. відвідувало, відповідно, 92 і 96 % дітей³⁴⁶. Чи не найкраща відвідуваність учнів на Стрийщині спостерігалася у с. Стинава Вижна. Там з 16 вересня до 15 листопада 1943р. шестикласну школу (178 учнів) відвідувало 98,3 % школярів. Причому у перших 4-х класах відвідуваність була стовідсотковою, і лише в шостому класі вона становила

³³⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 90. Вище згадувалося, що за даними УЦК з Дрогобицької округи насправді переселено 3500 дітей (Див.: Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 7/33. – 15 липня. – С. 39).

³³⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 91.

³³⁸ Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

³³⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 12.

³⁴⁰ Там само. – Спр. 19. – Арк. 4.

³⁴¹ Там само. – Арк. 22.

³⁴² Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 6.

³⁴³ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 25.

³⁴⁴ Там само. – Спр. 3. – Арк. 4.

³⁴⁵ Там само. – Арк. 9.

³⁴⁶ Там само. – Спр. 19. – Арк. 16.

87 %³⁴⁷. До речі, загалом у старших класах фреквенція була значно нижчою, ніж у молодших. Зокрема, у семикласній школі с. Братківці Стрийської округи, за звітом від 21 листопада 1941р., з 269 учнів відвідувало школу 247 (86 %), але найкращий рівень відвідуваності демонстрував 4 клас – 94 %, найгірший – 7 клас – 76 %³⁴⁸. Приблизно тоді ж, керівник чотирикласної школи с. Фалиш (Стрийщина) Ірина Любинецька звітувала до шультамту: у жовтні 1941 р. відвідування було таким: 1 клас – 86 %, 2 клас – 88 %, 3 клас – 65 %, 4 клас – 64 %; у листопаді 1941 р.: 1 клас – 83 %, 2 клас – 81 %, 3 клас – 66 %, 4 клас – 61 %³⁴⁹.

Значно гірше виглядала ситуація з фреквенцією учнів у школах гірських сіл. Для прикладу, у грудні 1942 р. чотирикласну українську школу с. Тухолька зі 154 учнів відвідувало 66 (42,9 %), а в лютому 1943 р. дещо більше – 80 осіб (51,9 %) (див. табл. 16)

Таблиця 16. Відвідування школи учнями с. Тухолька у грудні 1942 і лютому 1943 рр.

Місяць, рік	Клас	Заг. к-ть учнів	К-ть учнів, що відвідують школу	%	Місяць, рік	Клас	Заг. к-ть учнів	К-ть учнів, що відвідують школу	%
ГРУДЕНЬ 1942 р.	I	60	35	58,3	ЛЮТИЙ 1943 р.	I	60	40	60,6
	II	36	12	33,3		II	36	18	50,0
	III	26	10	38,4		III	26	11	42,3
	IV	32	9	28,1		IV	32	11	34,3
	Всього	154	66	42,9		Всього	154	80	51,9

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 17.

Водночас відсоток дітей, що відвідували школи на Сколівщині, становив приблизно 30 %. З огляду на це, невідомий дописувач до газет “Львівські вісті” та “Голос Підкарпаття” у грудні 1942 р. підвів сумний підсумок: *“Анальфабетизм у всіх формах стається тут кошмарною візією”*³⁵⁰.

За цих умов періодична преса, особливо українська, неодноразово сповнювалася закликів від імені громадськості (УЦК, окремих УОК, УУОП тощо) до батьків та учнів стосовно покращення відвідуваності шкіл. Мотивувалося це загальнонаціональною необхідністю готувати вступників до різного рівня і роду фахових шкіл. До слова, значна частина випускників народних шкіл планувала вступати саме до фахових (промислових, ремісничих, сільськогосподарських

³⁴⁷ Там само. – Арк. 49.

³⁴⁸ Там само. – Спр. 3. – Арк. 5.

³⁴⁹ Там само. – Арк. 8.

³⁵⁰ За опіку над дітворою. Сьогоднішній клич нашої Верховини // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 281(405). – 9 грудня. – С. 6; За опіку над школою і дітворою Верховини // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 16. – 13 грудня. – С. 6;

шкіл). До нашого часу дійшли статистичні дані “профорієнтаційного опитування” випускників українських та польських шкіл Дрогобицької округи від початку липня 1942 р. Згідно з ними, на 30 червня 1942 р. 1784 учні українських народних шкіл стали випускниками. 59 керівників шкіл надіслали до крейсшультрату дані щодо планів своїх випускників на здобуття подальшої освіти. Отже, здобути ремісничу професію виявили бажання 27,7 % випускників, сільськогосподарську – 64 %, вільні професії – 3,3 %, стати службовцями – 5 %³⁵¹. Зовсім інші прагнення демонструвала польська молодь. Із 419 випускників польських народних шкіл Дрогобицької округи (30 червня 1942 р.) намір отримати професію ремісника засвідчили 126 (30 %), вільні професії – 88 (21 %), сільськогосподарські – 140 (34 %), не визначилися – 65 осіб (15 %)³⁵². Як бачимо, більшість молодих українців бачили своє майбутнє винятково в сільськогосподарській сфері. Натомість значна частина випускників-поляків бажала стати робітниками та представниками вільних професій. Таке бачення фахових перспектив зумовлювалося традиційним укладом життя етнічних груп Галичини, що сформувався протягом століть: більшість українців мешкали у селах, тож і пов’язували свою долю переважно з сільськогосподарським виробництвом, а поляки, які часто домінували у містах (щоправда, разом із євреями), – з промисловістю, правничою, медичною, освітньою галузями.

Загалом основними причинами падіння відвідуваності шкіл, як українських, так і польських, порівняно з попереднім періодом, були: 1) важке матеріальне становище населення; 2) зниження рівня здоров’я учнів, спровоковане недоїданням, занепадом спортивного руху і вакаційного таборування, появою епідемій хвороб, передовсім туберкульозу (наприклад, у Бориславі, згідно з даними 1942 року, смертність молоді внаслідок сухот зросла на 700 % порівняно з 1938 р.³⁵³); 3) падіння авторитету школи, з навчального процесу якої елімінували “патріотичний сигмент”, натомість запровадили елементи нацистської ідеології, зокрема расовість та антисемітизм; 4) поступове втягнення частини шкільної молоді старшого віку до участі в діяльності українського та польського підпілля та ін.

Узагальнюючи, зауважимо, що чисельність учнів початкових шкіл трьох округ (Дрогобицької, Самбірської, Стрийської) протягом німецької окупації сягала 100 тис. осіб³⁵⁴, більшу частину з яких становили школярі-українці (понад 80 тис.). Попри відсутність даних з решти територій колишньої Дрогобицької області УРСР, можна упевнено твердити про значно меншу чисельність учнів, які відвідували 1 – 7 класи, порівняно з попереднім “радянським” періодом. Ще нижчою виявилася шкільна фриквенція. У 1939 – 1941 рр. власті прагнули забезпечити стовідсоткову відвідуваність школярів. Німецька ж окупаційна

³⁵¹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 90.

³⁵² Там само. – Арк. 91.

³⁵³ *Król E. C. Polityka hitlerowska...* – S. 165.

³⁵⁴ Цікаво, що після відновлення радянської влади (серпень-жовтень 1944 р.) у 864 школах Дрогобицької області навчалася 141529 учнів (в початкових – 42640, неповних середніх – 81890, середніх школах – 16999) (Див.: ЦДАВОВУ України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 24. – Арк. 26).

адміністрація таких завдань не ставила. Низький рівень відвідування учнів пояснюється і важким матеріальним становищем населення, і епідеміями хвороб, і невисоким авторитетом тогочасної школи. Проте фриквенція залежала ще й від “національності шкіл” (високий в німецьких, нижчий в польських, низький в українських освітніх установах) та їх розташуванням (міські школи характеризувалися вищою відвідуваністю, ніж сільські).

г) навчально-виховний процес

Організація навчально-виховного процесу народних шкіл порівняно з попереднім (радянським) періодом також зазнала суттєвих змін. Шкільний рік було поділено на три періоди: перший тривав з вересня до грудня, другий – від січня до березня, третій – із квітня до червня. Кожен такий “триместр” закінчувався “класифікацією” (підбиттям підсумків успішності учнів), а також “вивідною конференцією”, на якій батьків та опікунів повідомляли про результати “класифікації”. Наприкінці першого і третього періодів видавалися свідоцтва з оцінкою. Зимові канікули у 1941/42 навч. році тривали 15 днів (з 6 до 20 січня включно), Великодні – 7. Крім того, 4 вільні дні припадало на Зелені свята. “Великі ферії” (літні канікули) тривали 62 дні – від 1 липня до 31 серпня включно³⁵⁵. Однак нерідко зимові канікули, з огляду на морозу погоду й нестачу палива, тривали понад два місяці³⁵⁶.

Зміст навчання у початкових школах визначали такі предмети шкільної програми: релігія (викладалася священиками), українська (для українських шкіл) або польська (для польських шкіл) мови, німецька мова, рідний край, природа, рахунки і геометрія, рисунки, практичні заняття, спів, жіночі роботи³⁵⁷. Тижневий навчальний час початкової школи не поступався розподілу годин у радянській школі. Для прикладу, в 4 класі української народної школи на тиждень припадало уроків: релігії – 1, української мови – 6, німецької мови – 5, науки про рідний край – 2, каліграфії – 1, природи – 4, рахунків і геометрії – 5, рисунків – 1, співів – 1, руханки – 1³⁵⁸. Усього – 27 год. (у 4 класі радянської початкової школи – 26 год./тижд.). Проект освітньої реформи в ГГ 1943 р. передбачав збільшення тижневого урочного навантаження вчителя до 32 год.³⁵⁹, однак він не був реалізований.

³⁵⁵ Вісник Українського Центрального комітету. – 1942. – Ч. 1/27. – 1 січня. – С. 34; Організація й поділ шкільного року // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 3(127). – 4/5 січня. – С. 3; Організація й поділ шкільного року // Стрийські вісті. – 1942. – № 6. – 25 січня. – С. 4.

³⁵⁶ Для прикладу зимові “ферії” учнів української народної школи с.Літиня Дрогобицької округи тривали від 16 грудня 1942 до 26 лютого 1943 р. (Див.: МШД. – Од. зб. 112: Класний журнал 1942-43 навч. року. Прилюдна українська народна школа с. Літиня. Класний керівник Микола Чукла. – без нумерації сторінок).

³⁵⁷ ООА. Шкільне свідоцтво учениці української народної школи с. Літиня Дрогобицької округи Копач Катерини Михайлівни.

³⁵⁸ МШД. – Од. зб. 112: Класний журнал 1942-43 навч. року. Прилюдна українська народна школа с. Літиня. Класний керівник Микола Чукла. – без нумерації сторінок.

³⁵⁹ *Król E. C. Polityka hitlerowska...* – S. 196.

За вказівкою окупаційних властей, зі шкіл цілковито усунуто предмети “патріотичного характеру”: історія, географія, література. Щоправда, і українська, і польська громадськість, прагнучи дати учням знання з цих предметів, вдавалася до неофіційних організаційних методів. Окупаційна влада, звісно, не могла проконтролювати діяльність усіх вчителів (хоч би з огляду на труднощі комунікаційного характеру). Тож творчі педагоги намагалися розробляти власні навчальні програми, використовуючи кращі надбання світової педагогічної науки, здобутки народної педагогіки. Багато вчителів викладали в народних школах літературу, географію, історію за нелегальними програмами. Таке латентне навчання в умовах інспектування шкіл, поліцейного нагляду і масових доносів, на думку Г. Стефанюк, свідчить, що контроль німецької влади за змістом навчального процесу в народній школі був значно слабшим, ніж контроль, здійснюваний радянською владою³⁶⁰.

Учні-українці також могли вивчати рідну історію, географію та літературу в рамках самоосвітніх гуртків УОТ та “Куренів молоді”, а поляки – у контексті “таємного навчання”. Останнє відбувалося на основі довоєнних програм польської школи III ступеня (семикласної) у рамках 25 годин на тиждень. Щоправда, і вчителі, і учні-поляки, дотримуючись суворої конспірації, змушені були опрацьовувати навчальний матеріал швидкими темпами. Після вивчення передбаченого програмою значного об’єму інформації практикувалися екзамени, в тому числі й матуральні. Зокрема, у Перемишльській окрузі Краківського дистрикту іспит зрілості таємно склали 39, а екзамен на рівні 4 класу гімназії – 10 осіб³⁶¹.

1943 року німецькі власті, запроваджуючи політику “еластичного курсу” щодо поляків, сформувавши нову навчальну програму для початкової польськомовної школи. Вона передбачала вивчення релігії, польської мови, арифметики і геометрії, науки про природу, географії, практичних занять, рисунків та співу. Однак, “нова” програма виявилася спрощеною та шаблонною, ставила акцент на механічне запам’ятовування матеріалу, оминала будь-які моменти історії Польщі. Звісно, певним досягненням було впровадження географії, під час викладання якої школярі повинні були в основному засвоїти інформацію про територію ГТ³⁶².

У німецьких школах, звісно, не вивчали ні польську, ні українську мови, а головним завданням було вивчення німецької. Уже згадувалося, що більшість учнів німецьких шкіл складали діти-фольксдойчі. Вони переважно не дуже добре володіли німецькою мовою. За даними шульамту (8.5.1942 р.), діти німецьких шкіл Дрогобицької округи поза межами освітнього закладу спілкувалися здебільшого польською мовою³⁶³. Під час перевірки чотирикласної німецької школи у Бориславі шкільний інспектор занотував, зокрема, таке:

³⁶⁰ Стефанюк Г. Українська школа в політичних планах німецької окупаційної адміністрації в 1941 – 1944 рр. // Людина і політика. – 2002. – № 2. – С. 25.

³⁶¹ Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty... – S. 189-191.

³⁶² Król E.C. Polityka hitlerowska... – S. 195.

³⁶³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 93-93зв.

*“Діти, за свідченням вчителів, поза школою розмовляють польською мовою, тому що більшість їх батьків розмовляють німецькою ледь-ледь”*³⁶⁴. Тож учителів орієнтували на “цілеспрямоване розширення” мовного запасу учнів. Загалом у цій справі вдавалося досягати певних успіхів, які шкільними інспекторами пояснювалися тим, “що і всі [німецькі] школи округи дуже малі”³⁶⁵. “Значні успіхи” в оволодінні мовою зафіксували в травні 1943 р. у вищезгаданій Бориславській німецькій школі, де ще на початку 1942/43 навч. року “дуже мало дітей самостійно розмовляли німецькою мовою”³⁶⁶. Крім того, учні німецьких шкіл майже з кожного предмету змушені були вивчати й специфічні теми: “Націоналсоціалізм”, “Родознавство, расовість, спадковість”, “Символіка” тощо³⁶⁷. Причому навчальна програма не передбачала вивчення релігії.

І влада, і громадські організації надавали вчителям певні **методичні** розробки з різних предметів. Для вчителів німецьких шкіл основним “методичним порадищем” був журнал “Німецька народна школа у Генеральній губернії”. Очільник головного відділу науки і навчання уряду ГГ А. Вацке наголошував на необхідності його безкоштовного розповсюдження серед усіх педагогів німецьких шкіл. Щоправда, на червень 1942 р. в галицькому дистрикті не вдалося організувати забезпечення педагогів згаданим виданням, що викликало незадоволення урядовців від освіти. *“Я надаю великого значення тому, щоб зміст журналу докладно та ґрунтовно обговорювався при слухних нагодах (на нарадах в окружного шкільного радника, при діловій співпраці, на засіданнях учительських колективів і т. д.)”*³⁶⁸, – писав А. Вацке у телеграмі Стрийському крейсгауптману (17.06.1942 р.).

Активну методичну допомогу вчителям українських шкіл надавало Українське учительське об’єднання праці. Зокрема, фахово-вишкільний відділ УУОП при УЦК у червні 1943 р. надіслав до шкіл методичні рекомендації Я. Мацюка “Декілька завваг з методу навчання природознавства в народній школі”³⁶⁹, а також реферат М. Базника “Навчання німецької мови в народній школі (методичні конспекти)”³⁷⁰. Тоді ж була розроблено проект програми вивчення природознавства в народних школах³⁷¹.

І німецькі освітні органи, і громадські організації (УУОП) ставили вимогу перед вчителями ретельно виконувати свої посадові обов’язки, готуватися до кожного уроку на основі новітніх методичних розробок, складати конспекти уроків. До нашого часу, наприклад, дійшли конспекти “лекцій” з української мови для 2 класу української школи в Любинцях (Стрийська округа) вчителя

³⁶⁴ Там само. – Арк. 94.

³⁶⁵ Там само. – Арк. 93-93зв.

³⁶⁶ Там само. – Арк. 94.

³⁶⁷ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 10.

³⁶⁸ Там само. – Арк. 12.

³⁶⁹ Там само. – Спр. 19. – Арк. 88-92.

³⁷⁰ Там само. – Арк. 93-97.

³⁷¹ Там само. – Спр. 11. – Арк. 1-7зв.

Надії Веленевої, її ж конспекти уроків з малювання для 2 класу³⁷², конспекти “лекцій” з української мови та рахунків вчительки Надії Павлович для 2 класу української школи с. Київець тієї ж округи (уроки відбулися 10.04.43р.)³⁷³. Вони, щоправда, невеликі за обсягом.

Проте ті ж освітні власті своїми розпорядженнями нерідко відривали учнів та вчителів від навчального процесу. Наприклад, через розгорнуту в 1942/43 навч. році кампанію збирання лікувального зілля школярі згаяли принаймні один навчальний тиждень. Зокрема, учні 4 класу народної школи з українською мовою навчання с. Літиня Дрогобицької округи у згаданому шкільному році 6 днів займалися таким збиральництвом (15.10.1942 р., 14.05, 28.05, 4.06, 7.06, 11.06.1943 р.)³⁷⁴.

Зміст виховання офіційно визначався німецькими властями й повинен був базуватися на здобутках так званої “націонал-соціалістичної педагогіки”. Одним із її проявів було формування загонів “Гітлерюгенд” із дітей старших класів німецьких шкіл. Зауважимо, що детальні інструкції зі створення осередків цієї нацистської молодіжної організації відділ науки та навчання розсилав до окружних шульамтів. Однак реально, з огляду на недостатньо пильний контроль окупаційної адміністрації, виховання учнів, по суті, перебувало у віданні місцевих учителів. Як стверджував у своїх спогадах К. Паньківський, *“німці не вмішувалися в ці справи і також у справи релігійного виховання, яке залишалося у всіх видах шкіл таким, яким було до вибуху війни і справність якого залежала тільки від нашого духовенства”*³⁷⁵.

В українських школах учителі за методичної підтримки Українського учительського об’єднання праці виховний процес намагалися будувати на принципах традиційної національної християнської педагогіки. *“Нам треба виховати молоде покоління на глибоких основах християнської етики і національної свідомості”*, – наголошувалося в українській пресі в перші місяці окупації³⁷⁶. Більш детально цілі виховання української шкільної молоді було викладено в газеті “Самбірські вісті” (31.08.1941 р.). *“...Наша школа, – декларувалося невідомим автором, – повинна дати нашим дітям перш за все те, що було засуджене в більшовицькій школі: вона має прищеплювати нашому молодому поколінню любов до батьківщини, не якоїсь мряковинної, весь світ обіймаючої, інтернаціональної, але таки до своєї рідної. Зі школи повинна вийти молодь з глибокою свідомістю свого національного “я”, свідомістю, що спирається на вивчення – коротко сказати – українознавства, тобто головно рідної мови, літератури, історії, географії. В місце більшовицької школи, “національної по*

³⁷² Там само. – Спр. 19. – Арк. 84-85зв.

³⁷³ Там само. – Арк. 86-87зв.

³⁷⁴ МШД. – Од. зб. 112: Класний журнал 1942-43 навч. року. Прилюдна українська народна школа с. Літиня. Класний керівник Микола Чукла. – без нумерації сторінок

³⁷⁵ Паньківський К. Роки німецької окупації. – Нью-Йорк – Торонто, Б.в., 1965. – С. 326.

³⁷⁶ З Окружної Шкільної Референтури в Самборі. На допомогу директорам і організаторам шкіл // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 3. – 10 серпня. – С. 4.

формі, соціалістичної по змісту” (“соціалістичної” в більшовицькому розумінні), вимагаємо школи суто національної...

Хочемо..., щоб наша молодь була вихована в душі не плиткого матеріалізму, а глибокого ідеалістичного світогляду, який визнавали найбільші генії людства. З цим в'яжеться вимога дати нашій молоді повну змогу засвоїти засади і етику християнізму. Застерігаємо, однак, що це релігійно-етичне виховання повинно проходити під знаком не виключності якоїсь одної релігії чи віросповідання, а як-найдалше стягуючої терпимості у відношенні до інших релігій чи віросповідань. Згори виключаємо елементи і чинники, які могли б довести в майбутньому до релігійної боротьби різних віток української нації.

Хочемо...бачити в нашій школі здорову дисципліну серед учнів і високий авторитет учителя, уважаючи, що тільки ці чинники можуть забезпечити молоді засвоєння глибоких знань і виховання її на освічених, культурних, карних і сповнених свідомістю відповідальності громадян нашої країни. Тим самим проганяємо зі школи, що має стати храмом науки і кузницею характерів, всяку більшовицьку розхлябаність і нездисциплінованість, легковаження молоддю вчителів і науки, хуліганство, обман і окомиллювання та інші нездорові витвори більшовицького шкільного багна. Зокрема засуджуємо сумної пам'яті “соцзмагання”, як одно з основних джерел деморалізації нашого молодого покоління в більшовицькій школі”³⁷⁷

Приблизно такі ж завдання було виголошено 1 грудня 1941 р. у Турці на повітовій конференції учителів, яка відбулася в приміщенні української школи № 1 під головуванням шкільного інспектора Самбірського шульамту М. Міхневича³⁷⁸. Згодом ідеї та методика християнського й національного виховання учнів українських шкіл поширювалися на численних конференціях УУОП, а також через українську легальну періодичну пресу. Так, у львівській газеті “Голос Підкарпаття” (часопис для Дрогобиччини, Самбірщини і Стрийщини) Б. Данилович опублікував статтю “Виховання – велика справа. За людину володаря”, де закликав українську школу і батьків виховувати особу твердого характеру – “людину-володаря, озброєного силою духа, силою ума, знання, силою волі, силою моралі й силою тіла”. “Виховання – це й є та боротьба за силу духа кожної дитини від її народження до зрілості, а то й до кінця життя....виховання – це велика справа, виховання – це бій за людину-володаря”, – підсумовував автор³⁷⁹.

У школах релігійне виховання передовсім покладалося на священика, який викладав у школі релігію. Наприклад, у с. Грушів вчителював о. Іван Сенечко, в Літині і Груді (Дрогобицька округа) – о. Михайло Співак³⁸⁰. До шульамту керівники шкіл були зобов'язані регулярно подавати звіти

³⁷⁷ На порозі нового навчального року // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 9. – 31 серпня. – С. 1.

³⁷⁸ *Обсерватор*. Повітова конференція вчителів в Турці // Вільне слово. – 1941. – № 68, 13 грудня. – С.4.

³⁷⁹ *Данилович Б.* Виховання – велика справа. За людину володаря // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 9. – 25 жовтня. – С. 2.

³⁸⁰ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 81. – Арк. 22.

про кількість проведених вчителями релігій занять. Так, керівник польської народної школи у Фельштині (Самбірська округа) звітував шульамту, що плебан Станіслав Ляхович у грудні 1943 р. “кваліфіковано” провів 25 занять релігії³⁸¹. А керівник української народної школи в Ясінці Масьовій повідомляв крайшульрат, що о. Степан Косбур у лютому 1944 р. провів 14 занять релігії (по два в день: 5.2, 7.2, 11.2, 14.2, 28.2, 29.2)³⁸².

Потрібно зазначити, що конфесійні інституції у період нацистської окупації вихованню молоді надавали великого значення. Налагодження релігійно-морального виховання школярів вважалося особливо необхідним з огляду на майже дворічне панування радянського атеїстичного режиму, деморалізуючий вплив війни та жорстоких реалій гітлерівської нелюдської політики. Саме тому ієрархи Української греко-католицької церкви на урочистій сесії (10 грудня 1942 р.) Львівського Архієрейського собору (1940 – 1945 рр.) затвердили своєрідний кодекс християнського виховання, що включав 34 правил³⁸³. У декреті “Про виховання молоді” зазначалося, що виховання молоді духовенство мусить уважати найважливішою ділянкою своєї праці, кожен священник повинен бути духовним наставником. Двадцять друге правило декрету декларувало виховательські обов’язки душ-пастирів, завдання формувати “святих християн і праведних громадян”, плекати щиру любов до Вселенської церкви та Батьківщини³⁸⁴. Митрополичий ординаріат закликав священників до посилення праці над катехизуванням дітей у школі і поза нею. Церква настійливо застерігала молодих людей від нерозважливих учинків, вчила їх уникати шкідливих впливів, бути виваженими і толерантними, не піддаватися на провокації³⁸⁵.

Задля морального виховання дітей та молоді священники часто залучали учнів до проведення релігійних свят і церковних урочистостей, про що неодноразово повідомлялося у пресі. Подібним чином діяли вчителі шкіл й на ниві національного виховання. Регулярно влаштовувалися святкування річниць Листопадового чину, врочистості з нагоди чергових роковин народження чи смерті відомих представників української нації: Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та ін. Зокрема, найбільша на Сколівщині школа у Синевідську Вижньому 28 травня 1943 р. влаштувала врочисту академію, присвячену 27-літтю з дня смерті І. Франка, в якій взяли активну участь діти 6 – 7-х класів³⁸⁶.

Виховання учнів німецьких шкіл здійснювалося на засадах націонал-соціалістичної ідеології, теорії расової вищості, відданості фюрерові і рейху

³⁸¹ Там само. – Спр. 83. – Арк. 68.

³⁸² Там само. – Арк. 178.

³⁸³ Сурмач О. Дні кривавих свастик. Греко-католицька церква в період німецького окупаційного режиму в Україні (1941 – 1944 рр.). – Львів: Сполом, 2005. – С. 53.

³⁸⁴ З декретів собору. Про виховання // Львівські архієпархіальні відомості. – 1942. – Ч. 11. – С. 81 – 95.

³⁸⁵ Сурмач О. Дні кривавих свастик... – С. 54.

³⁸⁶ Учні самбірських шкіл Франкові // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

тощо. Ще 20 листопада 1940 р. міністр освіти і виховання Третього рейху Руст, окреслюючи завдання німецької школи, заявив: *“Справи плану навчання можемо спокійно відкласти у бік [...] Часи педагогічних енциклопедій минули. Мусимо молодь так виховати, аби продовжувала й надалі справу Гітлера”*³⁸⁷. Молодь, передовсім, намагалися залучити до нацистської молодіжної організації “Гітлерюгенд”. Так, головний відділ науки і навчання уряду ГГ уже 12 січня 1942 р. надіслав розпорядження Стрийському шульамту охопити юнаків-фольксдойчів всієї округи цією структурою³⁸⁸.

Отже, навчально-виховний процес місцевого шкільництва характеризувався двома суперечливими тенденціями. З одного боку, окупаційні власті максимально спростили, ба, навіть спримітивізували навчальну програму, викинули з неї одні з основних гуманітарних предметів, орієнтували вчителів на виховання підконтрольних підданих Третього рейху. З іншого боку, і українські, і польські освітяни прагнули дати учням гідну освіту, виховати їх на засадах власних національних педагогічних систем, прищепивши християнські та національні цінності. Ці прагнення реалізовувалися як у межах шкільного навчально-виховного процесу (в міру можливого), так і “неофіційно” – поза навчальним закладом – у рамках осередків Українського освітнього товариства та польського “таємного навчання”. Учні ж німецьких шкіл опинилися під цілковитим тиском нацистської педагогіки і притаманної їй антигуманної системи цінностей та організаційних форм (наприклад, “Гітлерюгенд”).

д) матеріальне забезпечення

У важкий воєнний час, коли грошей не вистачало навіть на харчування й оплату праці освітян, про повноцінне матеріальне забезпечення шкіл не могло бути й мови. У перші місяці окупації українська громадськість, намагаючись відігравати активну роль у розбудові суспільного, зокрема освітнього, життя, ставила питання про відновлення роботи шкіл та їх матеріальну підготовку до нового навчального року. Вже 11 серпня 1941 р. в Самборі відбулася нарада учителів Самбірського району під головуванням очільника місцевої шкільної референтури Д. Дахнівського. На ній обговорено низку питань, пов’язаних із початком навчального року. Особлива увага зверталася на проблему своєчасного закінчення ремонту шкіл, збереження та оновлення шкільного майна³⁸⁹.

Подібна підготовка велася й на Стрийщині. За інформацією “шкільної управи” Стрийського району, на середину серпня 1941 р. було завершено ремонту будинків в окремих школах, частково доставлені дрова на опалення, усі школи мали потрібний інвентар. Щоправда, не вистачало ще 500 лавок, але їх було замовлено. У низці сіл району (Фалиш-Станків, Довголука, Уголна і Олексичі-Корчунок) завершувалося будівництво нових шкіл³⁹⁰.

³⁸⁷ Matusak P. Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939 – 1945. – Siedlce, 1997. – S. 227.

³⁸⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 3.

³⁸⁹ Місцева хроніка // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 4. – 14 серпня. – С. 4.

³⁹⁰ Організація шкільництва в Стрийщині // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.

Майже всі українські школи колишньої Дрогобицької області розпочали навчальний рік у здебільшого пристосованих для цього шкільних приміщеннях. Для деяких польських шкіл були передані шкільні будівлі, в яких протягом 1939 – 1941 рр. діяли українські школи. Наприклад, українізовану 1939 року школу в с. Нейдорф-Польміновичі німецькі власті перетворили на однокласну польськомовну³⁹¹.

Під німецькі школи передавалися або приміщення наразі недіючих шкіл, або не завжди пристосованих до навчального процесу будівлі колишніх установ. Так, 18 травня 1942 р. дрогобицький крейшульрат повідомляв уряд дистрикту, що німецькі школи в Бориславі та Стебнику мають у своєму розпорядженні просторі шкільні будинки. Натомість у Дрогобичі школу довелося розмістити у приватній будівлі, “що для шкільних потреб малопридатна”. Усі зусилля шкільного радника виклопотати у старости чи вермахту “придатний шкільний будинок для німецьких дітей” не дали бажаного результату³⁹². Зауважимо, що вермахт зайняв у Дрогобичі чотири великих будинки і, звісно, жоден не збирався повертати навіть для німецького шкільництва. Крайсгауптман володів двома будинками “для шкільних цілей призначеними”, але для їх ремонту кошти не виділялися³⁹³.

У деяких поселеннях російських німців на Стрийщині було збудовано нові шкільні приміщення (Корнелівка, Гельсендорф і Нове Село). У Бригідау та Махлинці до зведення нових шкіл діти тимчасово навчалися в “іншому будинку”. Зокрема, у Махлинці школу влаштовано в колишньому будинку священника. Усі поселення російських німців були забезпечені шкільним подвір'ям і шкільним садом-городом, спортивним майданчиком³⁹⁴.

Забезпечення приміщеннями німецьких шкіл, звісно, було кращим, ніж українських та польських. Так, на 15 вересня 1943 р. німецька однокласна школа Трускавця володіла трьома класними приміщеннями, трьома кімнатами для вчителів, однією кухнею. Площа класних кімнат сягала в середньому 42 кв.м., а шкільного двору – 2924 кв.м.³⁹⁵ Натомість, скажімо, чотирикласна українська школа села Медвежа Дрогобицької округи, згідно зі звітом її керівника від 14 вересня 1942 р., містила три класні кімнати, коридор (там ще й розташовувалася кухня, але без обладнання), квартиру керівника школи і вчителя. У школі не було підвалу, їдальні і навіть відповідного туалету³⁹⁶. Двокласна українська народна школа в Бережниці Королівській, що поблизу Жидачева, налічувала лише дві класні кімнати і кімнату для вчителя. Жодних кімнат для навчальних засобів, підвалу, майстерні, допоміжних приміщень не було. Щоправда, існувало окреме помешкання для вчителів на три кімнати³⁹⁷. Звісно,

³⁹¹ Mazur M. Neudorf – Polminowice... – S.138, 159.

³⁹² ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 93-93зв.

³⁹³ Там само. – Арк. 93-93зв.

³⁹⁴ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27-27зв.

³⁹⁵ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 67.

³⁹⁶ Там само. – Арк. 5.

³⁹⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 3.

значно кращою матеріальною базою розпоряджалися міські школи. Наприклад, семикласній українській школі в Миколаєві належав шкільний будинок на 10 класних кімнат, із вчительською, кімнатою для навчальних засобів, підвалом, майстернею, трьома допоміжними приміщеннями, однією квартирою для вчителя, кухнею. Шкільне подвір'я разом зі спортивним майданчиком займало 1,5 га, шкільний сад – 6,5 га, город – 0,9 га. Окремо знаходився будинок для вчителів з однією кімнатою і кухнею (там мешкала сім'я керівника школи з двох осіб)³⁹⁸. Зауважимо, що приміщення усіх шкіл були застраховані, на чому особливо наполягала німецька влада.

Архівні документи зберегли до нашого часу інформацію про **фінансове забезпечення** українських, польських і німецьких шкіл. Доволі цікаву інформацію містить проект бюджету Дрогобича на 1942/43 бюджетний рік (від 1 квітня до 31 березня) (див. додаток 12). Так, на сім народних шкіл міська управа передбачила 86270 зл.: німецька школа – 12874, українська школа № 1 – 9245, українська школа № 2 – 11674, українська школа № 3 – 9387, польська школа № 4 – 20461, польська школа № 5 – 10495, польська школа № 6 – 12134 зл. Отже, для доволі невеликої за кількістю учнів та вчителів німецької школи, порівняно з українськими школами № 1 і 3, проектувалося краще фінансування. Про прихильне ставлення до німецької школи свідчить хоча б той факт, що на забезпечення її учнів навчальними посібниками передбачалося 4000 зл., тобто більше, ніж на інші школи разом (майже 53 % від загальної суми на цю статтю витрат). Чималі кошти (9665 зл.) планувалося витратити на ремонт польської школи № 4, яка мала найбільше приміщення серед початкових шкіл Дрогобича (16 кімнат). Цілком можливо, що будівля перебувала у незадовільному стані, бо ж ремонт “з’їдав” 47,2 % усього бюджету школи, у той час як витрати на ремонт приміщення німецької школи сягали всього 7,8 % від коштів, передбачених для неї. Значного ремонту, очевидно, потребували і будівлі українських шкіл № 2 і 3 та польських № 5 і 6 (на ці заходи передбачалося витратити відповідно 30,9 %, 27,7 %, 22,2 %, 19,8 %). Значну статтю витрат займало опалення. Зауважимо, що більш дорого містові обходилося газове опалення шкіл. Так, витрати на опалення польської школи № 5, в якій лише чотири кімнати обігрівалися дровами, решта ж газом, складала 41 % від загального бюджету школи, а в школі № 6, що цілковито перебувала на газовому опаленні, сума витрат становила 45,1 % загального бюджету школи. Зрештою, міські чиновники на опалення всіх шкіл передбачили 26890 зл. (31,2 % шкільного бюджету), а на ремонтні роботи (і будинків, і обладнання) – 27696 зл. (32,1 % шкільного бюджету)³⁹⁹. Отже, основна частина матеріальних потреб народного шкільництва лягала на плечі громади Дрогобича. Виняток складала оплата праці вчителів, яка здійснювалася німецькою адміністрацією. Проте зі скарбниці міста оплачувався шкільний наглядач-сторож.

³⁹⁸ Там само. – Арк. 48.

³⁹⁹ Там само. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 9.

Зауважимо, що річний (1.04.1942 – 31.03.1943 рр.) заробіток дрогобицького бургомістра О. Костшемського становив 8400 зл., тобто майже дорівнював розміру річного бюджету однієї з народних шкіл міста. У цілому, заплановані витрати на міські народні школи значно поступалися, наприклад, витратам на заробітну плату працівників міської управи (закладено 191192 зл., а виплачено 194515 зл.)⁴⁰⁰. Цікаво, що на “ліквідацію” сміття у місті запроєктовано витратити 82536 зл.⁴⁰¹ – майже стільки ж, як і на освіту.

В остаточно ухваленій управою Дрогобича редакції бюджету на 1942/43 фінансовий рік витрати на сім народних шкіл міста зросли на 400 зл., а становили 86670 зл. Проте бюджет, зрештою, виконано не було, що призвело до недофінансування народного шкільництва. Окружний шкільний радник Дрогобиччини уже в травні повідомляв відділ науки і навчання уряду дистрикту “Галіція” про відмову штадткомісара Дрогобича (з січня 1942 р. цю посаду обіймав Шюслер) фінансово підтримати навіть німецьку школу, мотивувавши це тим, що “місто не має для цього засобів”⁴⁰². В іншому документі шкільний радник свідчить, що бургомістр Дрогобича “для шкільних цілей не надав нічого” польській школі № 4, тож керівник школи змушений був через нестачу скла доручити забити дошками низку вікон. Зрештою, такий стан речей штовхав крейшульрата просити гроші в уряду дистрикту на облаштування хоча б німецької школи у Дрогобичі, а також створення інтернату (бурси) для дітей-фольксдойчів з округи⁴⁰³.

Як свідчить звіт про виконання бюджету 1942/43 р., із запланованих 86670 зл. на всі народні школи міста було витрачено всього 46788 зл. Так, на опалення і освітлення в бюджеті, зрештою, заклали 29986 зл., а витрачено дещо більше 15845 зл., на ремонт будівель – 22595 зл., а витрачено 15573 зл., на соціальні виплати – 1339 зл., а виплачено 1249 зл.⁴⁰⁴, на оплату праці шкільним наглядачам – 12960 зл., а витрачено 11173 зл., на засоби навчання – 7550 зл., а витрачено 0 зл., на додатковий інвентар – 5100 зл., а витрачено 0 зл., на канцелярські матеріали – 3500 зл., а витрачено 2319 зл., на “встановлення чистоти” – 3240 зл., а витрачено – 427 зл. тощо⁴⁰⁵. Щоправда, у звіті бургомістра О. Костшемського перед німецькою владою (17 квітня 1943 р.) ці цифри були дещо прикрашені (див. табл. 17). З нього випливає, що міські урядовці дещо більше витратили на канцтовари, але, по суті, зекономили на решті позицій: понад 6 тис. зл. на ремонті, понад 6 тис. на навчальних засобах, понад 11 тис. на освітленні та ремонті.

⁴⁰⁰ Там само. – Арк. 85.

⁴⁰¹ Там само. – Арк. 87.

⁴⁰² Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 93зв.

⁴⁰³ Там само. – Арк. 58-58 зв.

⁴⁰⁴ Там само. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 86.

⁴⁰⁵ Там само. – Арк. 87.

Таблиця 17. Витяг зі звіту голови управи міста Дрогобич Осипа Костшемського про виконання бюджету 1942/43 р. та проект бюджету на 1943/44 р.

Стаття витрат на народну освіту	Попередній кошторис на 1942/43 бюджетний рік	Кінцеві витрати за результатами 1942/43 бюджетний рік	Попередній кошторис на 1943/44 бюджетний рік
ОБСЛУГОВУВАННЯ ШКІЛ	86670	57095	73740
освітлення та опалення	29986	18507	22275
ремонт	22595	16480	23000
соціальні витрати	1339	1328	1339
канцтовари	3500	3630	4300
поповнення інвентарю	5100	1000	2300
засоби навчання	7550	1200	3500
харчування	400	300	300
оплата праці наглядачів шкіл	12960	12380	12960
підтримання чистоти	3240	2270	3766

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 132. – Арк. 6.

Один із варіантів проекту бюджету Дрогобича на 1943/44 господарський рік передбачав витрати на сім народних шкіл міста у розмірі 74480 зл. (див. додаток 17). Однак міські урядовці зійшлися на сумі 73740 зл. Із таблиці 17 бачимо, що передбачувані витрати на навчальні засоби, освітлення й опалення порівняно з попереднім роком скоротили, але збільшили кошти на канцтовари та дещо на ремонт. Загалом же, проект бюджету 1943/44 року на народну освіту дрогобичан був меншим майже на 13 тис. зл. від бюджету попереднього року.

Звісно, у важких обставинах воєнного часу й цей план не було реалізовано. Щоправда, уже в першому півріччі з передбачених на “шкільні послуги” 73740 зл. було “освоєно” 51985 зл. Так, із запланованих на освітлення та опалення 22275 зл. витрачено 5631 зл., на ремонтні роботи 23000 зл., а витрачено – 22180 зл., на соціальні потреби 1339 зл., а витрачено 586 зл., канцелярські матеріали – 4300 зл., а витрачено 2249 зл. тощо⁴⁰⁶.

Незважаючи на наближення фронту у 1944 р., шкільні власті, спираючись на прохання керівників шкіл, продовжували складати кошториси на наступний навчальний рік. До нашого часу дійшла копія складеного у червні 1944 р. проекту бюджету німецької народної школи в Йозефсберзі на 1944/45 навч. рік (див. табл. 18). Цей документ добре ілюструє конкретні статті запланованих видатків на матеріальне забезпечення шкільного приміщення.

⁴⁰⁶ Там само. – Арк. 155.

Таблиця 18. Проект бюджету німецької народної школи в Йозефсберзі на 1944/45 н.р.

№	Стаття витрат		Сума
I	Ремонт шкільного будинку		12186 зл
	1	Ремонт вікон	1284 зл
	2	Дрібний ремонт дверей	1992 зл
	3	Реконструкція і ремонт печей	4180 зл
	4	Ремонт підлоги	2330 зл
	5	Внутрішня побілка будинку	1000 зл
	6	Ремонт даху і ринв	600 зл
	7	Ремонт туалету	800 зл
II	Закупівля і ремонт інвентаря		4940 зл
	1	Купівля 40 нових парт по 36 зл кожна	1440 зл
	2	Купівля меблів (столи, стільці, класні дошки)	3500 зл
III	Закупівля навчальних посібників і літератури		5800 зл
	1	Навчальні посібники	2800 зл
	2	Література для унів і учительської бібліотеки	3000 зл
IV	Спорудження спортивних майданчиків		2700 зл
	1	Спорудження спортмайданчиків	800 зл
	2	Купівля спортивного інвентарю	1900 зл
V	Опалення і освітлення		6195 зл
	1	Купівля 105 куб.м. дров за 17 зл. кожен	1785 зл
	2	Довезення дров	1050 зл
	3	Ремонт сараю для зберігання дров	3000 зл
	4	Освітлення у класах взимку	300 зл
VI	Оплата праці допоміжного персоналу		1560 зл
	1	Прибиральниця (90 зл щомісяця)	1080 зл
	2	Куховарка (40 зл щомісяця)	480 зл
VII	Інше		2500 зл
	1	Купівля кухонного посуду	2000 зл
	2	Виготовлення шкільного герба	500 зл
ВСЬОГО			35821 зл

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 89. – Арк. 18-19.

Попри катастрофічний брак коштів на найбільш необхідні речі, у школах періодично проводилися збірки грошей на допомогу німецьким пораненим воякам. Згідно з даними дрогобицького шкільного радника Білау, до грудня 1943 р. з учнів та вчителів шкіл шульамт зібрав 71933 зл. на допомогу вермахту⁴⁰⁷. А ці гроші могли б піти на забезпечення шкіл. На жаль, не вдалося

⁴⁰⁷ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 85.

віднайти даних про фінансування шкільництва в рамках певних окружних староств. Однак відомо, що уряд Г. Франка найбільшу суму виділив на сферу освіти у 1942 р. – 218891800 зл., що становило 8 % бюджету ГГ⁴⁰⁸.

Звісно, за таких умов забезпечення навчального процесу початкових шкіл необхідним **інвентарем, приладдям, наочними посібниками** тощо було або вкрай мізерним, або взагалі відсутнім. Навіть німецькі школи відчували потребу у шкільному інвентарі. Як впливає з повідомлення німецьких чиновників Стрийщини (червень 1943 р.), наявний у новостворених німецьких школах Бригідау, Махлинця, Гельсендорфа, Нового Села, Корнелівки інвентар був недостатнім, хоч дозволяє упорядковано здійснювати “шкільне виробництво” (навчальний процес)⁴⁰⁹. У ще більш складному становищі знаходилися українські та польські школи. Щоправда, на допомогу часто приходили громадські організації (передовсім окружні комітети) та підприємці. Так, ще у вересні 1941 р. “Артистично-технічна майстерня ім. Новаківського” подарувала українській народній школі ім. Т. Шевченка в Самборі 30 великих кольорових ілюстрацій⁴¹⁰.

Постачання шкіл **навчальною літературою** також майже не здійснювалося. Звичайних букварів бракувало не лише українським та польським, а й німецьким школам. Хоч останні, звісно, постачалися краще – фірма “Лево”, зокрема, надала німецьким школам Стрийщини не лише навчальні посібники, а й зошити, олівці тощо⁴¹¹. Звісно, завдяки ентузіастам – вчителям та керівникам шкіл, вдавалося упорядковувати хоча б невеличку шкільну бібліотеку. Для прикладу, у громаді-волості Горуцько станом на 26 травня 1942 р. бібліотеки діяли в школах сіл Горуцько (25 книг), Більче (35 книг), Раделич (105 книг), але їх узагалі не було в селах Криниця та Саска Камеральна⁴¹². Щоправда, певну допомогу учням українських шкіл надавало Українське освітнє товариство (колишня “Просвіта”). У тих же селах Горуцької волості бібліотеки УОТ налічували: Горуцько – 188, Більче – 230, Криниця – 25, Раделич – 105, Саска Камеральна – 72 книги⁴¹³.

“Українське видавництво” у Кракові докладло багато зусиль для виправлення скрутного становища, що склалося з українськими шкільними підручниками, яких катастрофічно не вистачало. Уже в грудні 1939 р. було видано буквар, а до червня 1940 р. – п’ять читанок для наступних класів народних шкіл, рахунки для першого класу та посібник І. Герасимовича “Праця учителя в школі”.

⁴⁰⁸ *Król E. C. Polityka hitlerowska...* – S. 219. У 1943 р. обсяг бюджету ГГ становив 3655545850 зл., з яких 214357650 призначалося на освіту (5,5 %). Наступного року бюджет зріс до 3695857200 зл., відповідно збільшилися й видатки на освіту – 227545050 зл. (6,1 %).

⁴⁰⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27зв.

⁴¹⁰ Місцева хроніка [Дар для української школи ім. Шевченка] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 13. – 18 вересня. – С. 4.

⁴¹¹ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27зв.

⁴¹² Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 6.

⁴¹³ Там само.

1941 року видано низку нових підручників і читанок⁴¹⁴, які в незначній кількості доставляли до шкіл та книгарень різних міст і округ ГГ.

Польські школи, замість вилучених владою польськомовних підручників, постачалися спеціальним педагогічним часописом “Стер”. Його видавці, прагнувши створити враження аполітичності, друкували тексти з довоєнних дитячих часописів, статті працівників редакції, а також короткі оповідання на теми природи, пір року, життя тварин тощо. Інколи друкувалися цензуровані твори польських письменників, зокрема балада А. Міцкевича “Пані Твардовська”. Проте, як вказують дослідники, підбір текстів вказує, що під маскою аполітичності крилися конкретні пропагандивні цілі. Регулярно друкувалися статті про корисні умови життя поляків під німецькою “опікою”, важливу роль фізичної праці, передовсім у рільництві та ремеслі, немовби навіюючи, що польська людність покликана саме до таких занять. Освітні власті ГГ зобов’язали всі польські школи передплачувати таку кількість номерів “Стеру”, яка відповідає 50 % учням школи. Зрештою, передплату часопису визнавали критерієм лояльності педколективу освітньої установи. Будь-яке інспектування школи розпочиналося з перевірки наявності достатньої кількості чисел часопису. Їх відсутність або нестача слугували приводом до звільнення або й арешту керівника навчального закладу⁴¹⁵.

Лише 1943 року, коли урядом ГГ було змінено політику щодо поляків й запроваджено лінію “еластичного курсу”, відбулися певні зрушення в занехаяній на той час справі забезпечення підручниками. 24 квітня 1943 р. було оголошено конкурс на створення підручників для польської початкової школи. Однак на конкурс потрапила низка низькопробних читанок, а влітку 1944 р. намагання видати бодай якийсь посібник розбилося об брак паперу і передачу друкарень вермахтові⁴¹⁶.

Окупаційна освітня адміністрація намагалася забезпечити школи, передовсім німецькі, ідеологічною, а також деякою навчальною та навчально-методичною літературою. До нашого часу дійшов список 70 книжок, які рекомендувалося використовувати у німецькомовних школах (див. додаток 19). Більшість із них педагогічного змісту, зокрема навчальні підручники (Ервін Нейман “Буквар”, Курт Шут-Гейде “Підручник з історії”, Герман Семілер “Хімія”, Фолькс-Брокгауз “Німецька мова і словник”), методичні посібники (Фріц Реуш “Музика і музичне виховання”, Карл Іммер “Завдання для спільного швидкого обчислення в старших класах”, Бруно Шмялек “Форми занять в народній школі”, Рудольф Гільдебранд “Уроки німецької мови”, Доберман-Лілілохр “Тілесні заняття для фізичного виховання молоді” тощо), загальнопедагогічні (Людвік Екштейн “Родинне виховання молоді”, Генріх Лауе “Приклад реформи сільської школи”, Герман Шродель-Верлаг “Навчальний і робочий план для головної німецької народної школи”, Вільгельм Кірхер

⁴¹⁴ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 39.

⁴¹⁵ Król E.C. Polityka hitlerowska... – S. 134-135; Matusak P. Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939 – 1945. – Siedlce, 1997. – S. 51.

⁴¹⁶ Ibid. – S. 194-195.

“Народна сільська школа пробуджується”, В. Ф. Ратман, Ф. Гірт “Учительська практика в народній школі”, Густав Тіман “Ведення справ учителя (шкільне право)” тощо), методична література з організації позакласної та позашкільної роботи (Гутінг і Ернст Ядціке “Шкільний сад”, Артур Клімек “Метеорологія в школі”, Карл Гейт “Німецька молодь збирає лікарські рослини”, Карл Андерс “Авіамоделювання” тощо), історична література з ідеологічним присмаком (Рек. Ервін Гертвіхт “День Каносси”, “Імперський похід вандалів до Африки”, Йоган фон Лірс “Відкриття першого німецького університету в Празі”, Ернст Шапер “Селянська війна”, “Селянське судочинство в Середньовіччі”, Вальтер Шульц “Ремесло германців” тощо), ідеологічна література (Ернст Доберс “Єврейське питання”, Адольф Гітлер “Моя боротьба” тощо)⁴¹⁷.

Освітніми властями були розроблені певні вимоги щодо впорядкування вчительських бібліотек німецьких шкіл, які відомі нам з інструкції стрийського окружного шкільного радника для німецької школи у Стрию (22.05.1942 р.). Згідно з нею, книги вчительської бібліотеки потрібно впорядкувати за відповідними розділами та позначити такими буквами у бібліографічній картотечі:

А – Виховні та навчальні дисципліни. Історія виховання та викладання. Психологія та допоміжні науки педагогіки.

NS – Націонал-соціалізм.

D – Викладання німецької мови, читання, письмо.

G – Історія.

E – Географія, краєзнавство.

N – Природничі науки.

F – Наука про сім’ю (родину), наука про расу, наука про рід.

M – Математика.

S – Співи, музика.

T – Спортивна гімнастика, спорт та ігри.

Z – Малювання та естетичне виховання.

W – Праця, трудове навчання та наука про домашнє господарство.

Sch – Організація Шкільного (навчального) процесу.

V – Різне⁴¹⁸.

Крім того, крейшшультрат рекомендував запровадити облікові картки книжок із вказівкою імені автора, назви книжки та бібліотечного шифру відповідного розділу, а також оформити читацький квиток кожному читачеві. З приводу керівництва та адміністрування вчительськими бібліотеками він радив орієнтуватися на працю Гергарда Штайнера “Бібліотека для вчителів”⁴¹⁹.

Певну вагу влада надавала й налагодженню **харчування** учнів у школах. Особлива увага, звісно, присвячувалася німецьким дітям. У звіті дрогобицького крейшшультрату від 8 травня 1942 р. зазначалося, що забезпечення харчування дітей німецької національності є центральним завданням шкіл. На той час

⁴¹⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 21-21зв.

⁴¹⁸ Там само. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 10.

⁴¹⁹ Там само. – Арк. 10зв.

вдалося організувати харчування усіх дітей-фольксдойчів у “змішаних школах” (мабуть, йшлося про україно- та польськомовні школи): вони отримували на сніданок молоко та хліб⁴²⁰. Харчуванням учнів українських та польських шкіл займалися відповідні допомогіві комітети. Зокрема, реферат суспільної опіки Стрийського УОК налагодив роботу “в шкільних кухнях” і вже на грудень 1942 р. забезпечував харчуванням 2300 учнів Стрийської округи⁴²¹. Реферат суспільної опіки Дрогобицького УОК утворив 44 “шкільні чайні” для 650 дітей (червень 1943 р.)⁴²². Доволі добре було налагоджено харчування дітей у семикласній школі м. Жидачева, де 160 дітей щодня отримували склянку молока, грудку цукру і шматок хліба⁴²³.

Отже, матеріальне забезпечення початкових шкіл ґрунтувалось на основі існуючих приміщень, обладнання, інвентарю, пришкільного господарства, а також підтримки з боку окупаційних властей, допомогіві комітетів, підприємств і пересічних громадян (гроші, підручники, харчування). Видатки на кожну конкретну школу залежали від якісного та кількісного стану її матеріальної бази. Зазвичай, на покриття потреб міських шкіл, наприклад у Дрогобичі, передбачалося 8 – 12 тис. зл. щорічно. Бюджети сільських навчальних закладів були, очевидно, значно скромнішими. Проте у важких умовах воєнного часу та окупаційної політики шкільні бюджети, зазвичай, не виконувалися. Крім недостатньої грошової підтримки, вкрай незадовільним рівнем характеризувалося постачання підручниками, яке для польських і значною мірою українських шкіл майже не проводилося. Харчування ж учнів лягало на плечі переважно громадських допомогіві організацій. Звісно, війна і матеріальна скрута, особливо бойові дії під час проходження фронту 1944 р., не могли не завдати збитків матеріальному забезпеченню шкіл. Згідно з твердженнями радянських істориків, за час війни в області було повністю знищено 83 і напівзруйновано 330 шкільних будинків. Загальна ж сума завданих школам збитків становила приблизно 100 млн. крб.⁴²⁴

2.4. Середня школа

Загальноосвітня політика німців на окупованих землях полягала у створенні системи лише початкової та фахової освіти. Формування інституцій середньошкільного характеру у їх плани не входило. Проте, як виняток, у ГГ

⁴²⁰ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 93-93зв.

⁴²¹ Реферат Суспільної Опіки при УОК в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 9. – 28 лютого. – С. 6.

⁴²² Праця Реферату Суспільної Опіки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.

⁴²³ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 22зв.

⁴²⁴ Літянський В.В. До питання розвитку... – С. 17-18.

українцям ще в 1940 р. було дозволено відкривати гімназії та семінарії⁴²⁵, але в обмеженій кількості. У Галичині, попри великий попит місцевого населення на гімназійну освіту, німецькі власті у перші місяці окупації взагалі не чинили жодних кроків щодо відкриття середніх шкіл.

Натомість українська громадськість, репрезентована УЦК, УКК та допомоговими комітетами на місцях, усе гучніше підносила голос за відновлення гімназій. У Стрию вже на серпень 1941 р. було створено “Батьківський гурток”, що через пресу звернувся до “родичів, які бажають посилати своїх дітей до гімназії”, з проханням подавати відповідні заяви стосовно відкриття місцевої української середньої школи. Причому, громадськість переконували, що від кількості подань залежить “реактивування” гімназії⁴²⁶. Подібним чином діяв і “Батьківський гурток” у Самборі⁴²⁷. Власне у Стрию посадник міста Осип Бандера та гімназійний професор Теодор Романишин намагалися відновити українську гімназію вже у серпні 1941 р.⁴²⁸ Зрештою, під тиском УЦК й української громадськості у Галичині було відкрито 10 українських гімназій, зокрема в Дрогобичі і Стрию. Самбір же залишився без середньої школи (якщо не враховувати вчительської семінарії), тож багато вчителів опинилися без роботи, а чимало молоді – поза школою⁴²⁹.

Українські гімназії, як і німецькі, були восьмикласними і формувалися з учнів, що закінчили чотири роки навчання в народній школі. У 1941 р. до першого класу гімназії на основі вступного іспиту приймалися учні, що закінчили три класи десятирічки (враховувався крок радянської влади у 1939/40 навч. році щодо переведення учнів до попередніх класів), до другого класу вступали учні, які закінчили чотири класи, до третього класу – після закінчення п’яти класів і т.д. Таким чином, молодь не втрачала років, і кожен учень потрапляв у відповідний клас, щоби “після 12 років навчання в народній і середній школі мати змогу вступити до вищої школи”⁴³⁰. Набір, отже, відбувався до всіх восьми класів. Уже тоді чітко декларувалося, що наступного року до старших класів набиратимуть тільки тих, хто закінчив попередні класи, тож переведення з “вселюдських шкіл та вступні іспити до другої і старших класів не проводитимуться”⁴³¹.

Реєстрація охочих навчатися в гімназіях та вступні іспити відбулися у листопаді 1941 р. Уже 12 – 17 листопада 1941 р., з дозволу Дрогобицького шкільного радника Строффа на вул. Сніжній, 11 було проведено записи

⁴²⁵ Попри належність учительських семінарій до середньошкільного рівня тогочасної системи освіти, ми розглядатимемо їх у підрозділі, що стосується фахового шкільництва, адже ці навчальні заклади надавали спеціальну освіту, формуючи власне працівників освітньої сфери.

⁴²⁶ Оголошення [про оголошення родичів дітей до Стрийського Батьківського Кружка] // Стрийські вісті. – 1941. – № 16. – 14 вересня. – С. 2.

⁴²⁷ Дрібні оголошення [про збирання підписів за відкриття гімназії] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 22. – 19 жовтня. – С. 4.

⁴²⁸ *Король В.* Історія Стрийської гімназії... – С. 60.

⁴²⁹ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 43.

⁴³⁰ Там само. – С. 44.

⁴³¹ Там само.

охочих навчатися в “Державній гімназії з українською мовою навчання в Дрогобичі”⁴³². Навчання, звісно ж, було платним і доволі дорогим, що спочатку дещо стримувало наплив учнів (1 грудня місцева преса констатувала, що до “першої кляси” гімназії “досі записалося замало учнів”⁴³³). Колишній гімназист Дмитро Хоркавців згадує про вступні іспити до Дрогобицької гімназії так: *“Прийшов час, коли мені з братом Федором надавалася честь поповнити ряди учнів української гімназії. Раненько на возі, прилаштованому для перевозу людей, ми вирушили в дорогу й не здогадувалися, що ця подорож практично назавжди забере нас з такого милого і дорогого нам села. Їхав нас рекомендувати директор школи п. Іван Стецьків. У гімназії на нас чекав як поручитель вуйко нашого батька, знаний в Дрогобичі капітан УГА Іван Думин, бо на вступ в гімназію була певна квота (наслідок обмеженої німцями кількості гімназій – не більше дванадцяти на всю Західну Україну). Я поступав після закінчених чотирьох класів “вселюдної” школи до другого гімназійного класу. Було два екзамени. Перший екзамен з арифметики приймав п. Смольницький, другий – з української мови – пані Калужняцька. Обидва іспити я успішно склав. Брат Федір також успішно склав іспити до третього класу: українську приймав пан д-р Рабій, математику – викладач пан Куцак”*⁴³⁴.

У грудні 1941 р. гімназії розпочали **навчальний процес**. Програма гімназії, окрім традиційних предметів, передбачала вивчення мов: німецької – з першого, латинської – з третього і грецької – з п’ятого класу. На перший навчальний рік шкільна влада склала перехідні навчальні плани, які, зокрема, враховували відсутність знань учнів старших класів з латини, грецької, німецької. Так, учні четвертих і п’ятих класів, що досі не відвідували занять із латинської мови, мали розпочати її вивчення. Грецьку мову в сьомому і восьмому класах протягом першого навчального року не вивчалася. Навчання інших предметів також пристосовувалося до того освітнього рівня, на якому знаходилася молодь після дворічного перебування в радянській школі⁴³⁵.

Загалом тижневе навчальне навантаження в гімназіях не перевищувало 240 год., про що свідчить збережений в архівах навчальний план Стрийської гімназії (див. табл. 19). Щоправда, існували й певні додаткові заняття, які не перевищували у кожному класі 5 год. на тиждень. Найбільша кількість годин відводилася на німецьку мову, найменша – на грецьку, фізику, хімію, малювання і співи.

⁴³² Оголошення (про вписи до Української хлоп’ячої гімназії за підписом окружного шкільного радника Строффа) // Вільне слово. – 1941. – № 56. – 15 листопада. – С. 4.

⁴³³ Молодь – до шкіл! // Вільне слово. – 1941. – № 63. – 1 грудня. – С. 1.

⁴³⁴ Хоркавців Д. За Україну! За Державу! // Шлях горіння. Спогади ветеранів ОУН і УПА про національно-визвольну боротьбу в 1940-1950-х рр. на Дрогобиччині. – Дрогобич: ПП “Посвіт”, 2008. – С. 61.

⁴³⁵ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 44.

Таблиця 19. Тижневий навчальний план у Стрийській гімназії 1941/42 н.р.

№	Навчальні предмети	Кількість годин у класах								всього
		I кл	II кл	III кл	IV кл	V кл	VI кл	VII кл	VIII кл	
1	Релігія	2	2	2	2	2	2	2	2	16
2	Українська мова	6	6	4	4	4	4	4	4	36
3	Німецька мова	6	6	6	5	5	4	6	6	44
4	Латинська мова	-	-	4	6	6	5	6	6	33
5	Грецька мова	-	-	-	-	3	5	-	-	8
6	Історія	1	1	2	2	2	2	2	2	14
7	Географія	2	2	2	2	2	2	2	2	16
8	Біологія	2	2	2	2	2	2	2	2	16
9	Математика	4	4	4	4	3	3	3	3	28
10	Фізика і хімія	-	-	-	2	2	2	2	2	10
11	Малювання	2	2	2	1	1	1	2	2	13
12	Співи	2	2	2	1	1	1	2	2	13
13	Фізичне виховання	4	4	3	3	3	3	3	3	26
Всього у класах		31	31	33	33	35	36	36	36	240

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 100.

Для тих, хто залишився поза школою, при усіх галицьких гімназіях у 1941/42 навч. році було організовано тримісячні матуральні курси, де навчалось 200 осіб. Крім того, шкільна влада дозволила відкрити при всіх гімназіях Галичини т. зв. перевідні класи. Загалом у ГГ в нормальних класах всіх гімназій навчалось 4252, а в перевідних – 2765 учнів⁴³⁶.

При Дрогобицькій гімназії тримісячний матуральний курс, учасниками якого стали здебільшого колишні учні гімназії, що не мали змоги здати матуру за “перших совітів”, тривав з 21 січня до 18 квітня 1942 р. Іспит зрілості приймала поважна екзаменаційна комісія зі Львова (Фріц Фур, Альфред Граше, Михайло Білик) на чолі з керівником відділу науки та освіти уряду губернатора дистрикту “Галіція” д-ром Антоном Гасселіхом (перевіряв знання німецької мови). Матуру здали 24 учасники курсу⁴³⁷ (див. додаток 13). Подібний курс започаткували 1 лютого 1942 р. і при державній українській гімназії у Стрию. Приймалися особи, що “закінчили 18 років життя, мають закінчену 6 кл. гімназії старого типу, 4 кл. нового типу, а також ті, що з різних причин не могли закінчити навчання”. Місячна плата за курс становила 60 зл.⁴³⁸

⁴³⁶ Там само. Щомісячна оплата матуральних курсів становила 48 зл. (Див.: Гімназійні курси при всіх гімназіях Дистрикту Галичина // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 30(154). – 12 лютого. – С. 3).

⁴³⁷ Оголошення (про 3-місячний матуральний курс) // Вільне слово. – 1942. – № 7. – 17 січня. – С. 4; Матура в українській гімназії в Дрогобичі // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 48. – 24 квітня. – С. 3; Матура в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 92(216). – 29 квітня. – С. 8.

⁴³⁸ Абітурієнтський курс // Стрийські вісті. – 1942. – № 7. – 29 січня. – С. 4; № 8. – 1 лютого. – С. 4.

Виховна праця в гімназіях зосереджувалася навколо різноманітних гуртків та молодіжної організації “Спілка української молоді”. Зокрема, учні Стрийської гімназії організувалися у курінь ВСУМ ім. гетьмана Івана Мазепи, яким опікувався Я. Улицький. 5 жовтня 1943 р. курінь взяв участь у “культурно-освітній” імпрезі з нагоди сумних столітніх роковин смерті Маркіяна Шашкевича⁴³⁹. У тій же школі діяв і драматичний гурток, який 21 – 22 лютого 1942 р. поставив п’єсу “Ой Морозе-Морозенку”⁴⁴⁰. Насправді гуртки та організації Стрийської гімназії були лише “вершечком айсберга”, під яким ховалася широко розгорнута підпільна виховна робота в націоналістичному дусі. Як свідчить учень гімназії Володимир Криськів, від початку діяльності відновленої гімназії там було створено підпільний осередок Юнацтва ОУН. Учні старших класів гімназії поширювали підпільну літературу, вели пропагандистську діяльність у школах та серед міського населення. Керував цією роботою викладач Я. Улицький та старшокласник Володимир Боричко. У результаті копіткої роботи провідників станиць ОУН була створена багаточисельна дисциплінована підпільна організація, побудована на військовий лад. У гімназії організована станиця ОУН та станиця Юнацтва ОУН, якою керували станичні Орест Федин, Володимир Боричко, а згодом учень сьомого класу Федір Окань. Мережа юнацтва середньошкілля від 1941 року підпорядковувалася безпосередньо обласному проводу ЮОУН. Члени Юнацтва проходили конспіративний вишкіл, початкову військову та ідеологічну підготовку, нелегально друкували та розповсюджували реферати на різні політичні, ідеологічні та історичні теми. Провід Юнацтва зі своїми членами використовував також усі засоби легальної суспільної роботи серед молоді майже в усіх школах. Зокрема, в гімназії юнаки керували так званою “читальнею”, де виголошували реферати до святкування роковин Базару, Крут, Шевченківських концертів та інших пам’ятних дат⁴⁴¹.

Викладацький колектив гімназій формувався з колишніх гімназійних професорів, яких оминув енкаведистський терор. Зокрема, директором Дрогобицької української гімназії став її колишній очільник Михайло Бараник, що від липня 1941 р. працював редактором місцевої газети “Вільне слово”. Офіційно його було призначено ще 8 листопада 1941 р., однак лише в грудні він цілковито покинув працю в газеті, обійнявши “стару нову” посаду. Зауважимо, що директор також виконував і функції вчителя німецької та української мови. Загалом, педколектив Дрогобицької гімназії було сформовано протягом грудня 1941 – березня 1942 рр. Учителями працювали: Микола Байрак (призначений 1.12.1941 р.) – латинська і німецька мови, Марія Калужняцька (1.12.1941 р.) – українська мова, Володимир Козак (1.01.1942 р.) – латина, о.Атанасій Кот – релігія, Олексій Кушак (1.12.1941 р.) – польська мова і математика, Андрій

⁴³⁹ Молодь при праці // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.

⁴⁴⁰ Добрий початок // Стрийські вісті. – 1942. – № 15. – 24 лютого. – С. 4.

⁴⁴¹ Криськів В. Останній набір гімназистів в Стрийську гімназію (бурсу) в 1937 році // *Король В. Історія Стрийської гімназії.* – Т. III (1933 – 1944). – Стрий, 2000. – С. 41 – 42; *Його ж.* Діяльність ОУН Стрийської гімназії // Там само. – С. 60 – 61.

Лепкий (1.12.1941 р.) – мистецтво, Степан Липинський (12.12.1941 р.) – фізика, хімія і німецька мова, Григорій Опалка (1.03.1942 р.) – руханка, Богдан Пірко (1.12.1941 р.) – співи, Орест Полянський – німецька мова, Богдан Попель (1.12.1941 р.) – історія і географія, др. Михайло Рабій (15.12.1941 р.) – німецька і українська мови, Роман Смалько (1.12.1941 р.) – біологія, Володимир Кульчицький – історія і географія, Атанасій Огородник – співи, Станіслав Смольницький – математика, фізика, хімія, Гнат Зубрицький – історія і географія⁴⁴². Дещо пізніше розпочали працю в гімназії Стефанія Залітач (математика) та Неверлі (німецька мова)⁴⁴³.

Стрийську гімназію з листопада 1941 р. очолив її колишній професор Євген Форостина, який восени 1939 р., рятуючись від більшовиків, перебрався за кордон, але через два роки повернувся. Педколектив гімназії у Стрию складався з таких викладачів: о. Ілля Гаврилишин – релігія, Володимир Винницький – німецька мова і література, Петро Омелькович – латинська мова, Михайло Дубицький – грецька мова, Теодор Романишин – математика, фізика і хімія, Діонізій Хирівський – історія та співи, Богдан Солтис – географія, Іван Криницький – руханка, Іван Боднарук – українська мова і література, Микола Кокольський – природничі науки, Марія Пословська-Хомишинець – руханка у дівчат, Петро Обаль – малювання і креслення, а також Ярослав Улицький і Тадей Залеський⁴⁴⁴.

Майже всі вчителі гімназій входили до складу УУОП. Щоправда, в липні 1941 р. було здійснено спробу відновити товариство “Учительська Громада”, яке згуртовувало учителів середніх шкіл. 22 липня 1941 р. у Львові офіційно відновлено діяльність централі товариства, а в Самборі реєстрацію членів філії розпочала Марія Струтинська⁴⁴⁵. Проте незабаром члени громади приєдналися до Учительських секцій окружних комітетів, де для вчителів середніх шкіл було організовано окремих відділ, який в Дрогобицькій окрузі очолював М. Бараник⁴⁴⁶.

Чисельність учнів гімназій регламентувалася розпорядженнями німецької влади. Одне з них передбачало, що всі класи гімназій повинні налічувати, як передбачав німецький закон, не більше 50 учнів, а також ліквідувало перехідні класи. Проти цього рішуче заперотестувала українська громадськість, після чого було дозволено збільшити класи до 70 учнів. Проте скасування перехідних класів не відмінено⁴⁴⁷.

⁴⁴² ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 4.

⁴⁴³ *Сольчаник А.Д.* Українська гімназія ім. Івана Франка // Дрогобиччина – земля Івана Франка... – Т. 1. – С. 464; *Пастух Р.* Рідна школа в Дрогобичі... – С. 24 – 25.

⁴⁴⁴ *Король В.* Історія Стрийської гімназії... – С. 53 – 55, 66 – 67.

⁴⁴⁵ Місцева хроніка. Відновлення діяльності “Учительської Громади” // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 16. – 28 вересня. – С. 4.

⁴⁴⁶ *Учитель.* Вчительство Дрогобиччини організується // Вільне слово. – 1942. – № 16. – 6 лютого. – С. 2.

⁴⁴⁷ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 45.

На квітень 1942 р. у Дрогобицькій гімназії навчалися 653 учні, з них 467 хлопців (326 у старших класах і 141 в молодших) і 186 дівчат (39 у старших класах і 147 в молодших)⁴⁴⁸. Зокрема, у другому класі налічувалося 64 учні, у тому числі 12 – 14 дівчат⁴⁴⁹. У 1942/43 навч. році у Дрогобицькій гімназії здобувало освіту 539 учнів, Стрийській – 406⁴⁵⁰. Така значна різниця у кількості учнів двох гімназій пов'язана з рішенням головного відділу науки та навчання уряду ГГ на початку 1943 р. дозволити низці українських гімназій утворювати паралельні класи. Гімназія у Дрогобичі отримала право відкрити 2 паралельні відділи, натомість середня школа у Стрию з невідомих причин була позбавлена такої можливості⁴⁵¹.

Навесні 1943 р. у середній школі Дрогобича склали іспит зрілості 70 гімназистів. Їх подальша життєва дорога склалася по-різному. З 51 хлопців 23 пішли до дивізії “Галичина”, 15 опинилися в Українській службі батьківщині (баудінст), 10 студіювали на фахових курсах, 2 працювали в господарських установах, а 1 учителював. З 19 дівчат 14 подалися для продовження освіти до фахових шкіл, інші – працювати до різних установ⁴⁵². До слова, перший випуск Дрогобицької гімназії відбувся 11 липня 1942 р., останній – 2 – 3 березня 1944 р⁴⁵³. Власне останній іспит зрілості у присутності А. Гасселіха, В. Мака, М. Білика та М. Бараника склали 64 гімназисти (див. додаток 24). 7 березня 1944 р. в урочистій атмосфері головою Дрогобицького УОК І. Мартинюком, головою міста Дрогобич О. Костшемським та директором гімназії М. Бараником абсолювентам було вручено свідоцтва зрілості⁴⁵⁴. Після цього Дрогобицька українська гімназія припинила своє існування. Матуру ж у Стрийській гімназії 13 – 14 червня 1943 р. склали 34 з 41 учнів⁴⁵⁵ (див. додаток 18), а 4 березня 1944 р. – 16 із 21 учнів⁴⁵⁶.

1943/44 навч. рік у гімназіях розпочався в досить складних умовах. Як зауважує Н. Антонюк, німці активізували вивіз юнаків та дівчат на роботи до Німеччини, влаштовували на них справжнє полювання. У той же час українські підпільники закликали молодь не йти до “німецьких шкіл”, а приєднуватися до них і боротися за Україну. Як наслідок – почалися арешти середньошкільної молоді. Усе це призвело до того, що після зимових канікул у січні 1944 р. гімназійні класи були напівпорожні⁴⁵⁷.

⁴⁴⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк.. Ззв.

⁴⁴⁹ Хоркавців Д. За Україну! За Державу!... – С. 62.

⁴⁵⁰ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 45.

⁴⁵¹ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 2/40. – 5 лютого. – С. 22.

⁴⁵² Куди йде наша середньо шкільна молодь // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 44. – 31 жовтня. – С. 6.

⁴⁵³ Там само.

⁴⁵⁴ З українського життя. Вістки з Дрогобича [Іспит зрілості в Дрогобицькій держ. гімназії] // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 60(1093). – 19 березня. – С. 6.

⁴⁵⁵ Іспит зрілості в Державній українській гімназії у Стрию // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 144(882). – 7 липня. – С. 5.

⁴⁵⁶ Матура в Українській гімназії в Стрию // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 56(1089). – 15 березня. – С. 6.

⁴⁵⁷ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 46.

Матеріальне забезпечення гімназій здійснювалося за кошти держави – ГГ. Окрему статтю доходів складала учнівська плата за навчання (приблизно 60 зл. щомісяця). Значну допомогу надавали Українські окружні комітети. Зокрема, Дрогобицький УОК сприяв проведенню до гімназії газу в 1942 р.⁴⁵⁸, утворив на початку січня того ж року гімназійний буфет та виплатив 40 гімназістам одноразову стипендію у розмірі 75 зл. на особу. Стипендія призначалася не лише відмінникам навчання, але й учням, батьки яких були репресовані радянською владою⁴⁵⁹, а в 1943 р. – тим гімназістам, чії батьки стали стрільцями дивізії “Галичина”⁴⁶⁰.

Допомогові комітети опікувалися й бурсами для шкільної молоді. Так, у листопаді 1941 р. у Дрогобичі розпочато організацію бурси для гімназістів, у якій незабаром мешкало 83 учні 1 – 8-х класів⁴⁶¹, згодом відкрито бурсу на вул. Церковній, якою опікувалися сестри-служебниці⁴⁶². Зазвичай, ці заклади виконували функції не лише гуртожитків, а й інтернатів – виховних установ. Зокрема, добре організованим виховним середовщем відзначалася бурса для дрогобицьких гімназістів на вул. Церковній. *“У бурсі був строгий порядок, – згадує Д. Хоркавців, – діяв своєрідний Статут, у якому, крім інструкцій, був і розпорядок дня, за яким чітко стежив цензор – гімназіст-восьмикласник. Статутний розпорядок виконувався неухильно всіма бурсаками. О 6.00 год. вставали, застеляли ліжка, милися тощо. О 6.30 – всі на подвір’я для організованої руханки. Молитва і спів “Боже, вислухай благання...” – це вже у довгому коридорі бурси. Потім перехід у їдальню і молитва перед сніданком, як і перед обідом та вечерею. О 8.00 шикувалися на подвір’ї в колону і йшли до церкви Святої Трійці. Помолившись, знову шикувалися. Перед очолювали восьмикласники, лунала команда “Кроком руш”, і з маршовими піснями, тримаючи крок, йшли до гімназії. Поверталися із занять по-різному, хто коли, але вештатися вулицями було заборонено, як і ходити без дозволу в кіно. На обід, безперечно, приходили усі. Готували його монахині, причому смачно. Потім усі розходилися по кімнатах на післяобідній одногодинний відпочинок. Після відпочинку йшли до читальної зали, де під наглядом старших гімназістів вчилися і готували домашні завдання. Після двогодинних занять був вільний час. Одні вчилися, інші виходили на подвір’я забавлятися. Можна було дістати дозвіл вийти у місто, але тільки з важливої причини. Директором бурси був п. др. Рабій”*⁴⁶³.

Характеризуючи стан **польського середнього шкільництва**, відзначимо, що, попри заборону, воно діяло таємно. Звісно, “таємне навчання” середнього рівня в галицькому дистрикті, де польське населення перебувало в меншості, не

⁴⁵⁸ Хоркавців Д. За Україну! За Державу!... – С. 64.

⁴⁵⁹ Дрогобицька гімназія має буфет // Вільне слово. – 1942. – № 23. – 23 січня. – С. 4.

⁴⁶⁰ Культурне життя в Україні... – С. 173 – 174;

⁴⁶¹ Оголошення (конкурс на посаду управителя хлоп’ячої бурси) // Вільне слово. – 1941. – № 60. – 24 листопада. – С. 4; “Поможи собі сам”. Робота Українського Окружного Комітету Дрогобищини // Вільне слово. – 1942. – № 10. – 24 січня. – С. 2.

⁴⁶² Хоркавців Д. За Україну! За Державу!... – С. 62.

⁴⁶³ Там само. – С. 62-63.

було настільки поширеним, як в інших регіонах ГГ. Однак, за даними польських дослідників, таємною освітньою системою на рівні середньої загальноосвітньої школи в Галичині протягом 1941/42 навч. року було охоплено 260 вчителів та 1500 учнів, 1942/43 навч. року – 280 вчителів і 200 учнів, 1943/44 навч. року – 1000 педагогів та 6000 учнів (осяг таємного навчання в останній рік німецької окупації особливо зріс)⁴⁶⁴. Звісно, не всі школярі отримували власне середню освіту, чимало навчалось й за програмою початкової школи. Вказати ж навіть приблизні розміри середнього таємного польського шкільництва на теренах колишньої Дрогобицької області УРСР наразі неможливо.

Отже, з дозволу окупаційних властей на теренах колишньої Дрогобицької області УРСР було відновлено лише дві українські гімназії у Дрогобичі та Стрию. Число учнів у кожній з них коливалося у межах 450 – 650 осіб. Викладачами працювали досвідчені педагоги, часто колишні гімназійні професори, які пережили радянські репресії. У навчальному процесі гімназій головну увагу приділяли вивченню німецької, української та латинської мов. На відміну від початкових, у середніх школах дозволялося вивчати історію та географію. Матеріальне забезпечення гімназій здійснювалося німецькими властями, проте значну підтримку надавали Українські окружні комітети. Польська ж молодь, будучи позбавленою офіційної середньої освіти, намагалася здобути знання гімназійного рівня в системі “таємного навчання”.

2.5. Позашкілля

Система позашкільного навчання та виховання дітей і молоді Дрогобищини періоду німецької окупації була репрезентована: 1) сезонними дитячо-юнацькими таборами; 2) сирітськими притулками; 3) дитячими гуртками при референтурах опіки над молоддю і родиною УОК-ів. Формуванням системи позашкілля опікувалися громадські організації (Українські та Польські комітети). Особливу ініціативу та значний розмах діяльності демонстрували, власне, Українські комітети.

Сезонні дитячо-юнацькі табори почали з'являтися влітку 1942 р. Так, очолюваний о. В. Івашком відділ опіки над молоддю Самбірського Українського окружного комітету організував під час канікул 1942 р. три відпочинкові табори для шкільної молоді у Старому Самборі: дитячий табір діяв 27 липня – 15 серпня, з 20 серпня відкрився юнацький табір, у вересні – табір для дівчат⁴⁶⁵. З 6 до 20 серпня 1942 р. діяв табір у Самборі (50 осіб) під керівництвом Ярослава Судчака⁴⁶⁶. Наступного року відкрито табір у с. Розлуч, де в липні перебували юнаки з Самбірської учительської семінарії під керівництвом О. Бережницького (вони упорядковували будинки та майданчики), а 27 липня – 11 вересня –

⁴⁶⁴ *Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie...* – S. 202.

⁴⁶⁵ Відпочинкові табори в Самбірщині // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6.

⁴⁶⁶ Цьогорічні табори молоді // Дорога. – 1942. – Ч. 10. – С. 142.

новики ВСУМ зі шкіл Самбора на чолі з Я. Турчан⁴⁶⁷. На теренах Дрогобицької округи таборування дітей 13 – 18 років відбулося в селі Підбуж⁴⁶⁸. Широку діяльність розгорнув Стрийський УОК, який у с. Синевідсько Вишне 12 – 30 серпня 1942 р. утворив табір для дітей Ходорівщини, Миколаївщини, Жидачівщини і Стрийщини. Табір, що містився в будинках громадського уряду та школи, поділявся на дві частини: дівочу (керівник Марія Юрчак) та хлоп'ячу під проводом о. Дубицького та В. Маньківа. Чисельність учасників становила 70 осіб (28 дівчат і 42 хлопців), більшість з яких були мешканцями сіл і новаками в таборі. Програма Синевідського табору включала різноманітні “виклади, гутірки, спортові вправи та ігри, плавання, впоряд” та підготовку до окружних легкоатлетичних змагань у Стрию⁴⁶⁹. Табори улітку 1942 р. діяли також у Жидачеві (для хлопчиків і дівчаток 7 – 12 років), а для 13 – 18-річних підлітків та юнаків – у селах Молотів (хлоп'ячий) та Голешів (дівочий) Стрийської округи⁴⁷⁰.

Традиція таборування продовжилася й у 1943 р. Відділ суспільної опіки УЦК взявся за організацію шести-восьмитижневих літніх таборів у “підгірських околицях”⁴⁷¹. Зокрема, у Підбужі Дрогобицький УОК утворив табір для хлопців віком 7 – 14 років, який розпочав свою діяльність 10 липня (оплата за перебування в цьому таборі становила 120 зл.)⁴⁷². Стрийський УОК організовував низку одномісячних юнацьких таборів (оплата – 100 зл.), перші з яких постали на початку липня в Славському (для юнаків 14 – 18 років), Гребеніві (для дівчат 13 – 18 років) та Корчині (для дівчат 7 – 14 років)⁴⁷³. Зрештою, табір у Корчині було розширено та поділено на три курені: дівочий (52 учасниці) та два хлоп'ячі (63 учасники). Кожен курінь поміщено в окремій будівлі. Комендантом табору призначено гімназійного професора Я. Улицького – керівника реферату суспільної опіки над молоддю УОК у Стрию. 14 липня табір відвідав інспектор УЦК Бойдуник, високо оцінивши його роботу⁴⁷⁴. Після закінчення діяльності першого табору в Корчині (30 липня) на тому ж місці незабаром облаштовано другий, де перебували 64 юначки, з них 8 учениць української гімназії містечка Морджани, що поблизу Праги⁴⁷⁵. Траплялися й короткотривалі

⁴⁶⁷ З українського життя. Самбірщина [Табір ВСУМ-у ім. кн. Льва в Розлучі] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

⁴⁶⁸ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 7/33. – 15 липня. – С. 9.

⁴⁶⁹ Школа волі і труду. Коротко про Бойківщину і табір юнацтва в Синевідську // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 2. – 6 вересня. – С. 6; Цьогорічні табори молоді // Дорога. – 1942. – Ч. 10. – С. 142.

⁴⁷⁰ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 7/33. – 15 липня. – С. 9.

⁴⁷¹ *Балицький В.* За здоров'я шкільної молоді. Дітей з міста на час вакацій на село // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 4.

⁴⁷² Юнацький табір у Підбужі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 26. – 27 червня. – С. 6.

⁴⁷³ Літній відпочинок молоді. Юнацькі табори в Скільщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 29. – 18 липня. – С. 6.

⁴⁷⁴ Відпочинковий табір у Корчині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 32. – 8 серпня. – С. 6.

⁴⁷⁵ “Ми діти сонця і весни...” (Дівочий відпочинковий табір у Корчині) // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 37. – 12 вересня. – С. 6; Молодь Закарпаття в таборі юначок у Корчині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 38. – 19 вересня. – С. 6.

табори. Так, школа Синевідська Вижнього біля с. Труханів організувала чотириденний табір для 91 учнів старших класів. До речі, нагороду за найкраще таборування отримали учні Омелян Тарнавський та Федір Воркевич⁴⁷⁶.

Наступного літа Українські комітети таборів не влаштовували: наближався фронт.

Сирітські притулки являли собою не лише позашкільні, але й дошкільні установи. У них перебувало чимало дітей дошкільного та шкільного віку, що в ті суворі часи з різних причин утратили батьків або опікунів.

Один із перших “захистів” для сиріт було організовано 1 жовтня 1941 р. у Старому Самборі за ініціативою реферату суспільної опіки Українського комітету. У притулку, завідувачем якого був о. Августин Безпалько, перебували 25 дітей, чії батьки стали жертвами більшовицького терору⁴⁷⁷. На лютий 1943 р. у Самборі діяло два сиротинці – один для місцевих дітей, інший – для дітей зі Східної України. У двох закладах під опікою сестер-служебниць виховувалося 127 дітей⁴⁷⁸.

На жаль, наразі мало вдалося з'ясувати про діяльність сиротинців на Стрийщині. Відомо, однак, що у грудні 1941 р. було засновано притулок у Сколе для восьми сиріт, про забезпечення харчами яких піклувався місцевий парох о. С. Мосора⁴⁷⁹. Наприкінці 1943 р. існував сирітський притулок в Ходорові, де діти на свято Миколая поставили п'єсу⁴⁸⁰.

Дещо більше інформації збереглося про сиротинці у Дрогобичі. Львівська преса, описуючи роботу “Української Допомогової Акції” у Дрогобичі, повідомила про існування сирітської захоронки, де у жовтні 1941 р. перебувало 37 хлопчиків⁴⁸¹. Натомість із дрогобицької газети “Вільне слово” знаємо, що в січні 1942 р. на вул. Св. Івана діяла дівоча захоронка, в якій на кошти УОК мешкали і виховувалися 14 дітей-сиріт (у цьому ж будинку працював дитячий садок). Закладом опікувалася Стефанія Левицька⁴⁸². У “Голосі Підкарпаття” 5 грудня 1943 р. з'явилася невелика публікація, з якої дізнаємося про існування в Дрогобичі у приватному будинку на вул. Скитницький сирітського притулку на чолі з виховницею Шперхів. *“З приємністю доводиться нам ствердити, – зазначає невідомий автор газетної статті, – що теперішня управа притому зовсім добре виконує своє виховне завдання. Заступає вона 60-тьом безрідним діточкам втрачену рідню, прояснює їхнє невеселе дитинство, виховує їх на гарних, свідомих*

⁴⁷⁶ Юнацький табір в Труханові // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 28. – 11 липня. – С. 6.

⁴⁷⁷ Український Захист Сиріт у Ст. Самборі // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 34. – 30 листопада. – С. 4; По наших селах і містах. Захист для сиріт // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 109. – 13 грудня. – С. 7.

⁴⁷⁸ Самбір під знаком ювілеїв // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 7. – 13 лютого. – С. 6.

⁴⁷⁹ Я. Захист у Сколім // Стрийські вісті. – 1941. – № 36. – 4 грудня. – С. 4.

⁴⁸⁰ Дарунки від Святого Миколая // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 2. – 7 січня. – С. 6.

⁴⁸¹ З життя краю. Діяльність “УДА” в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 67. – 25 жовтня. – С. 3

⁴⁸² “Поможи собі сам”. Робота Українського Окружного Комітету Дрогобиччини // Вільне слово. – 1942. – № 10. – 24 січня. – С. 2; Юг. Дівоча захоронка і дитячий садок в Дрогобичі // Вільне слово. – 1942. – № 11. – 26 січня. – С. 2.

громадян, словом *усуспільнює їх*⁴⁸³. На нашу думку, у цій замітці йдеться про українську захоронку для хлопців. Зважаючи на схожість прізвища виховательки з прізвищем керівниці дитячих ясел (Шперхів – Ю. Шнерх, див. підрозділ 2.2), припускаємо, що сиротинець та ясла розміщувалися в одній будівлі.

Як свідчать архівні документи, у Дрогобичі протягом 1943 – 1944 рр. діяло два сирітські притулки – український та польський. В українській хлоп'ячій захоронці на 29 квітня 1944 р. перебувало 55 дітей, більшість із них – 1932 – 1938 рр. народження. Найстаршим був двадцятирічний Олександр Пагута, наймолодшим – чотирирічний Микола Гаврилів⁴⁸⁴. На 28 червня 1944 р. у цьому притулку залишилося 48 хлопців⁴⁸⁵. Утримання сиротинця лягало на плечі управи міста, УОК, Союзу громад та приватних осіб. 18 лютого 1944 р. бургомістр О. Костшемський повідомляв УОК, що управа міста повністю оплачує утримання Євгена Стопчика (від 2.12.1942 р.), Михайла Коваля (від 15.10.1943 р.), Михайла Фенцика (від 1.04.1943 р.), а також певний час оплачувала перебування Любомира Пристая, Юрка Пристая, Євстахія Білика. Водночас міська управа погодилася забезпечити часткове утримання Осипа Слюсарчика, Осипа Коваля, Володимира Ярецького. Щодо утримання Романа Живчина, Івана Келлера, Мар'яна Крохмалюка, Миколи Гавриліва з Вінниці, Мирона Яворського, бургомістр рекомендував звернутися до Союзу громад або дистриктового уряду у Львові⁴⁸⁶.

Дещо меншою була заснована у квітні 1942 р. польська “охоронка”, де, згідно з даними міської управи, на 1 лютого 1944 р. перебувало 24 дитини. Утримання семи з них оплачувало місто, трьох – Союз громад, на 14 дітей не було визначено утримувачів. Зауважимо, що на кожну дитину щомісяця витрачалося по 90 зл. (загалом, 2160 зл.)⁴⁸⁷.

Безумовно, крім матеріального забезпечення, сиротам у притулках надавалася певна освіта, однак про її зміст, особливості навчально-виховного процесу тощо даних не збереглося.

Дитячі позашкільні гуртки, зазвичай, діяли при референтурах опіки над молоддю і родиною окружних комітетів. Для прикладу, при згаданій референтурі Самбірського УОК улітку 1942 р. засновано музично-драматичний

⁴⁸³ Концерт у Дрогобицькому притулі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 49. – 5 грудня. – С. 6.

⁴⁸⁴ ДАЛО. – Ф. Р-1948. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 1-4.

⁴⁸⁵ Там само. – Арк. 5-7.

⁴⁸⁶ Там само. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 142. – Арк. 68, 70-70зв.

⁴⁸⁷ Там само. – Арк. 53. Збереглися дані, щодо витрат управи міста на утримання 6 дітей польського сирітського притулку за березень 1944 р.: Михайлина Франкевич 25.9.1928 р.н., Степанія Грос 22.4.1933 р.н., Збігнев Микіна 16.1.1933 р.н., Марія Ліпінська 22.7.1938 р.н., Марія Ставінська 15.9.1931 р.н., Данута Серватчак 24.6.1936 р.н. (по 90 зл. на кожному). За квітень-червень 1944 р. на кожну дитину міською владою було виплачено по 270 зл. (90 зл. на місяць) – в сумі 1620 зл. ДО 1.6.43 р. в порській охоронці на утриманні міста перебувала і Данута Залесянська, на яку загалом витратили 1260 зл. Разом з утриманням інших 6 дітей протягом квітня 1942 – лютого 1944 рр. видано 13078 зл. з каси міста. (Див.: ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 142. – Арк. 50, 89, 90)

гурток для майже 130 дітей різного віку. Він поділявся на декілька груп-секцій: співу (48 дітей); танців (41 дитина), музики (11 дітей), декламації (39 дітей). Гурток працював щодено, однак щонеділі збирав учасників на “ширші сходи”⁴⁸⁸.

Підсумовуючи, зауважимо, що окупаційну владу не цікавила позашкільна освіта, тож остання організовувалася і діяла завдяки громадській ініціативі. Замість палацу та клубів піонерів було відновлено основні довоєнні організаційні форми позашкільля – сезонні табори. Їх чисельність, з огляду на брак коштів, не була значною. Нам вдалося нарахувати десяток таборів, що діяли на теренах экс-Дрогобицької області УРСР протягом німецької окупації. Крім них, у містах працювали сирітські притулки, які нерідко були спільними для дітей різних національностей (для прикладу, у Дрогобичі). Гурткова ж форма позашкільної роботи не набула поширення, оскільки її організація залежала від наявності досвідчених кадрів.

2.6. Професійні школи

Ділянці фахової освіти в ГГ приділялася найбільша увага. Як відзначає Н. Антонюк, профосвіта була введена у ранг державної політики з декількох причин. Пріоритетний розвиток фахового шкільництва обумовлювався вимогами освітньої політики німців, яка передбачала забезпечення населення окупованих земель тільки початковою і професійною освітою. З іншого боку, на теренах ГГ дуже гостро відчувалася нестача кваліфікованих працівників у різних сферах господарського життя (особливо в кооперації, з якої вибули євреї). Насамперед це стосувалося українців, які до війни практично не мали змоги здобувати професійну освіту⁴⁸⁹. Брак робітників, у тому числі з фаховою освітою, спостерігався й у Німеччині. Тож учні та випускники фахових шкіл вважалися вагомим ресурсом для поповнення “вакансій” на ринку праці Третього рейху і ГГ.

Професійне шкільництво в ГГ мало такі ділянки: промислово-ремісничу, торгівельну, сільськогосподарську. Крім того, діяли й спеціальні школи містечкового та педагогічного характеру (наприклад, музичні школи та учительські семінарії⁴⁹⁰). У кожній ділянці організовувалися три основні типи шкіл: обов’язкові (призначені винятково для підвищення професійної кваліфікації й рівня фахової освіти молоді, яка працювала на промислових, ремісничих,

⁴⁸⁸ Опіка над молоддю та діворою в Самбірщині // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 156(280). – 15 липня. – С. 3.

⁴⁸⁹ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 47.

⁴⁹⁰ Вище зазначалося, що учительські семінарії належали до закладів середнього (гімназійного) рівня, однак, ми розглядатимемо їх у контексті фахового шкільництва, оскільки вони готували працівників освітньої сфери.

торгівельних підприємствах та у сільському господарстві⁴⁹¹), званеві, фахові (власне середнього ступеня). У них окремо навчалися українці та поляки. Одні з них призначалися для хлопців, інші – для дівчат. Були й коєдукаційні заклади. З огляду на те, що профшколи мали на меті перспективну спеціалізацію, вони були різноманітними: однорічна фахова торгівельна школа зі спеціальними класами для забезпечення та завідування підприємствами, технічні фахові школи для металевого та будівельного промислу, електротехніки, хімії, а також рільничі школи для чоловіків і жінок, музичні школи для мистецького промислу⁴⁹². При цьому слід підкреслити, що німецькі середні фахові школи не давали повноцінної середньої освіти, а носили винятково прикладний характер. У них вивчалися тільки ті дисципліни, які були потрібні для розуміння тієї або іншої “вузької” спеціальності. Наприклад, ветеринарів не вчили літератури, історії або географії, а електриків не навчали біології чи зоології⁴⁹³.

Промислово-ремісничу групу профшкіл на Дрогобиччині започатковано восени 1941 р. Відзначимо, що вона включала державні навчальні заклади двох типів: нижчого – ремісничу званеву школу з трирічним терміном навчання, та вищого – дворічну фахову промислово-технічну школу. До званевих ремісничих шкіл, зазвичай, приймалися учні, що закінчили шість класів радянської школи, до фахових технічних – 18-річні особи із щонайменше закінченими чотирма класами гімназії або ремісничою школою з однорічною фаховою підготовкою. Ремісничу школу переважно складалася зі слюсарсько-електричного та електромеханічного відділів (хоча могло бути й більше), а технічна фахова, здебільшого, включала такі відділи: будови машин і електротехніки, будівництва доріг та мостів, наземного будівництва⁴⁹⁴.

Більшість ремісничих шкіл все ж були однорічними, належали до обов'язкового рівня й перебували на цілковитому утриманні місцевих підприємств, Українських і Польських комітетів, а отже, трактувалися як приватні. Уже наприкінці 1941 р. у Дрогобичі та Бориславі було відкрито низку ремісничих шкіл для слюсарів, ковалів, електротехніків, шевців, кравців, столярів тощо⁴⁹⁵. На жаль, не можна впевнено стверджувати, скільки з них були званевими, а скільки обов'язковими. Згідно з документами Дрогобицького шульамту (квітень 1942 р.), на терені округи діяли п'ять ремісничих обов'язкових шкіл: три з українською мовою навчання – в Дрогобичі, Бориславі та Східниці, дві з польською мовою навчання – у Дрогобичі та Бориславі (майже усі для

⁴⁹¹ На підставі розпорядження головного відділу науки і навчання уряду ГТ від 8 вересня 1941 р. у справі фахового шкільництва вся молодь віком 14-16 років, яка практикувалася в ремеслі, фабричних верстатах або торгівлі, зобов'язувалася відвідувати відповідну профшколу. Підприємці та опікуни молоді повинні були подбати про виконання цього розпорядження (Див.: *Обов'язок посилати учнів до обов'язкової професійної школи // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 17. – 25 квітня. – С. 8; Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 53).*

⁴⁹² *Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 52-53.*

⁴⁹³ *Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни... – С. 202.*

⁴⁹⁴ *Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 53.*

⁴⁹⁵ Там само. – С. 54.

хлопців)⁴⁹⁶. Відомо, що влітку – восени 1942 р. УОК Дрогобича планував відкрити й обов'язкову гарбарську школу, оскільки в місті працювали дві гарбарні⁴⁹⁷. Однак ці плани не було здійснено. Чисельність учнів та викладачів таких освітніх закладів, зазвичай, не була високою. Так, на 10 квітня 1942 р. в обов'язковій Дрогобицькій українській ремісничій школі навчалось 34 учні (1 клас) і працювали три вчителі: Дмитро Гижий, Северин Черевко і Петро Подоляк. У ремісничій школі з польською мовою навчання в Дрогобичі на той час налічувалося 52 учні-хлопці (2 класи) та 5 вчителів⁴⁹⁸.

З часом, завдяки розгорнутій Українськими та Польськими комітетами активній пропаганді (передовсім, через пресу), кількість учнів, а відтак і викладачів у деяких ремісничих обов'язкових школах поступово зростає. Зокрема, на 22 липня 1942 р. німецькі чиновники Дрогобицької округи у двох українських ремісничих обов'язкових школах для хлопців зафіксували наявність 103 учнів, в єдиній українській ремісничій обов'язковій школі для дівчат – 70 учениць. Водночас 168 хлопців і 33 дівчат відвідувало ремісничі обов'язкові школи з польською мовою навчання⁴⁹⁹. Уже на початку 1942/43 навч. року в українській ремісничій школі Дрогобича налічувалося 26 учнів та 3 вчителі, але у польській – 62 учні та 4 вчителі. Бориславські ремісничі школи, з огляду на наявність значної кількості підприємств, були більш чисельними: в українській під наглядом чотирьох викладачів навчалось 63 учні (2 класи), у польській освіту здобувало 150 учнів (122 хлопців і 28 дівчат) (4 класи) і працювало 10 вчителів. Реміснича ж школа у Східниці налічувала 4 учителів та 74 учнів (див. табл. 20)⁵⁰⁰.

У Самборі німецькі власті та місцевий УОК наприкінці 1941 р. організували жіночу званеву (дворічну) кравецьку ремісничу школу (у листопаді проведено вписи, а з 1 грудня розпочалося навчання)⁵⁰¹. Кількість учениць станом на вересень 1943 р. була доволі значною – 230 осіб⁵⁰². Крім того, завдяки ініціативам того ж УОК, улітку 1942 р. у Самборі утворено чоловічу трирічну ремісничу званеву школу, яка складалася з чотирьох відділів: електротехнічного, слюсарсько-механічного, столярського і ткацького. На кінець серпня 1942 р.

⁴⁹⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 3. Власне при званевій ремісничій школі в Дрогобичі діяла й обов'язкова реміснича школа для учнів ремісників та фабричних практикантів, заняття в якій відбувалися увечері (Див.: Дрогобич. Ремісничі школи // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 23(147). – 4 лютого. – С. 4).

⁴⁹⁷ Нові школи й курси у ділянці склярства, переплетництва, бляхарства і гарбарства // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 227(351). – 7 жовтня. – С. 6

⁴⁹⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 13зв-15.

⁴⁹⁹ Там само. – Спр. 90. – Арк. 92.

⁵⁰⁰ Там само. – Спр. 2. – Арк. 183-183зв.

⁵⁰¹ Як працює Український Окружний Комітет у Самборі // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 34. – 30 листопада. – С. 1; Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5.

⁵⁰² З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6. До цього числі зараховано учениць філії школи у Старому Самборі.

до навчання зголосилося вже 125 учнів із Самбірщини та Рудківщини⁵⁰³. На 15 вересня 1943 р. реміснича школа (інколи її неофіційно називали “механічно-промислова”, “ремісничо-технічна”) налічувала 20 викладачів та 360 учнів⁵⁰⁴. Обидві Самбірські ремісничі званеві школи (чоловіча та жіноча) володіли філіями у Старому Самборі, які, по суті, були самостійними навчальними закладами. Зазначимо, що Старосамбірська філія “Хлоп’ячої Ремісничої Школи (званевої) у Самборі” включала слюсарсько-механічний, столярсько-різьбярський, гарбарський відділи⁵⁰⁵, однак останній наступного 1943/44 навч. року було закрито⁵⁰⁶.

Припускаємо, що у Самбірській окрузі діяла ще й реміснича званева школа з польською мовою навчання, адже, відповідно до даних Дрогобицького шульамту, станом на 15 вересня 1943 р. в окрузі налічувалося три ремісничі (званеві) школи, де працювали 28 викладачів і навчалися 603 учениці, та одна промислово-реміснича (званева)⁵⁰⁷ (див. додаток 23). Однак жодних даних про польську ремісничу званеву школу, як і про ремісничі обов’язкові школи Самбірщини, нам віднайти не вдалося⁵⁰⁸.

На Стрийщині створення ремісничих шкіл у 1941 р. дещо пригальмувалося через малий наплив учнів, що констатувала місцева преса⁵⁰⁹. Зрештою, ситуація внормувалася, і 4 грудня 1941 р. у Стрию в будинку колишньої педагогічної школи розпочався навчальний процес місцевої трирічної званевої дівочої ремісничої школи. Щоправда, 14 – 18 грудня довелося проводити додаткові вписи учнів⁵¹⁰. Крім неї, працювала й обов’язкова “прилюдна промислова школа”⁵¹¹. Зауважимо, що в опублікованому газетою “Краківські вісті” переліку українських фахових шкіл на теренах ГГ згадуються лише ці дві стрийські ремісничі школи. Натомість львівська газета “Голос Підкарпаття” (22.08.1943 р.) розповідає про діяльність при “Державних залізничних майстернях” у Стрию

⁵⁰³ Нова фахова школа в Самборі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6; Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5.

⁵⁰⁴ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81. Разом з філією у Старому Самборі школа наприкінці вересня 1943 р. налічувала майже 400 учнів (Див.: З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6).

⁵⁰⁵ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1943. – Ч. 3/41. – 1 березня. – С. 22 – 23; Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 201.

⁵⁰⁶ З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

⁵⁰⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

⁵⁰⁸ Відомо, що обов’язкова реміснича школа у Самборі була відкрита 1943 р. (Див.: З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.).

⁵⁰⁹ Байдужість і непорозуміння // Стрийські вісті. – 1941. – № 29. – 30 жовтня. – С. 4.

⁵¹⁰ Оголошення [про вписи до ремісничої і купецької шкіл] // Стрийські вісті. – 1941. – № 36. – 4 грудня. – С. 3.

⁵¹¹ Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 204.

трирічної “Державної промислово-технічної школи” (очевидно, ремісничої школи званевого рівня). Навчальний день тривав дві зміни. Першу половину дня учні вивчали теоретичні предмети, після обіду ж відбували практичні заняття. На серпень 1943 р. школу відвідувало приблизно 370 учнів, з яких 96 % були українцями⁵¹². Чоловіча званева реміснича школа з єдиним слюсарсько-механічним відділом працювала й у Ходорові⁵¹³.

Наприкінці окупації у Стрию було створено ще один ремісничий навчальний заклад званевого рівня – Державну будівельно-ремісничу школу з українською мовою навчання і такими відділами: слюсарським, бляхарським, столярським і мулярським. Приймали до неї молодих осіб, яким виповнилося 14 років і які закінчили 7 класів народної школи, склали вступний іспит з української мови, рахунків і рисунків. Зауважимо, що вона постала у лютому 1944 р., тож з огляду на притаманний для того часу брак фінансування не могла широко розгорнути свою роботу. Саме тому львівська преса повідомляла про “обмежене число учнів”⁵¹⁴.

На теренах колишньої Дрогобицької області функціонували декілька фахових промислово-технічних шкіл. Однією з них була відкрита 1 – 2 лютого (дозвіл на відкриття від уряду дистрикту надійшов 16 березня) 1942 р. на базі електромеханічного технікуму Державна фахова промислово-технічна школа в Дрогобичі. На 1943 р. Дрогобицька технічна школа офіційно вважалася філією “Фахової Технічної Школи у Львові”, лише з одним відділом – машинобудівничим. Водночас при ній функціонувала чоловіча трирічна реміснича званева школа зі слюсарсько-механічним та електротехнічним відділами⁵¹⁵. До останньої приймали 14-річних і старшого віку хлопців, які закінчили семикласну народну школу (річна вартість навчання – 100 зл.)⁵¹⁶. Обидві школи громадянством сприймалися як єдине ціле, що помітно з матеріалів періодичної преси. Дрогобицька технічна школа була навчальним закладом з українською мовою навчання, проте там діяли й відділи для польськомовних учнів⁵¹⁷. Керівником школи призначено інженера Дмитра Гижого. Крім нього, на лютий-березень 1942 р. у закладі вчителювали Станіслав Смольницький, Григорій Опалка, інженери Степан Яворський, Георг Стржемський, Кароль Дудзяк, Мстислав Мсцівуєвський, о. Петро Подоляк, о. Леон Телеш, а також інструктори Владислав Боск, Франц Вишинський, Володимир Кушнір, Северин Черевко⁵¹⁸.

⁵¹² Державна промислово-професійна технічна школа // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 34. – 22 серпня. – С. 6.

⁵¹³ Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 204.

⁵¹⁴ Нові фахові школи в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 9. – 27 лютого. – С. 6; Нова фахова школа в Стрию // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 38(1071). – 23 лютого. – С. 3.

⁵¹⁵ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 6/32. – 15 червня. – С. 21; Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 156(894). – 21 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 200-201.

⁵¹⁶ Вписи до фахових шкіл в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.

⁵¹⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 4зв.

⁵¹⁸ Там само. – Арк. 5.

Як свідчить звіт дрогобицького крейшшультрата перед керівництвом відділу науки та навчання уряду дистрикту, школа (точніше її званева частина) протягом першої половини лютого 1942 р. налічувала 136 учнів, з них у 1 класі – 93 (66 українців у двох відділах і 27 поляків в одному відділі), у другому – 18 (16 українців і 2 поляків – єдиний відділ), третьому – 25 (23 українці і 2 поляки – єдиний відділ). Однак після відкриття перевідних класів у Дрогобицькій українській державній гімназії частина учнів перейшла туди. Крім того, певна частина учнів 1-го класу з різних причин покинули школу, тож на 1 квітня загальна кількість учнів сягала 117 осіб. При цьому, у квітні відвідувало школу всього 79 учнів (у 1-му класі – 34 українці і 9 поляків, в 2-му – 20 учнів, у 3-му – 16 учнів). Пропуск занять в лютому-березні 1942 р. був доволі значним, і лише у квітні, після того як деяких учнів “викреслено зі списку” (відраховано), кількість “прогульників” зменшилася в середньому до 15 %. У перші дні травня відвідування дещо зросло, хоч, як зазначалося у звіті, “деякі учні допомагають батькам при польових роботах”⁵¹⁹. 22 липня 1942 р. крейшшультрат зафіксував у школі лише 78 учнів⁵²⁰. Уже на початок нового (1942/43) навчального року кількість учнів зросла до 129 осіб⁵²¹ (див. табл. 20).

Протягом першої половини 1942 р. дещо змінився вчительський склад Дрогобицької технічної школи, до якої, замість звільненого Григорія Опалки (ймовірно, у зв’язку з переходом на працю до гімназії), приєднався як інструктор інженер Йосип Татарський. У наступні роки педколектив школи покинув Георг Стржемський, але до праці стали Лев Городиський та Михайло Німилович⁵²². 1942/43 навч. року кількість викладачів становила 11 осіб і залишалася такою до кінця окупації. За даними шульамту, на 12 червня 1944 р. у Дрогобицькій технічній школі працювало 11 вчителів: Дмитро Гижий, Степан Яворський, Омелян Єднакий, Франц Вишенський, Володимир Кушнір, Тадеуш Смольницький, Станіслав Смольницький, Михайлина Ясеницька, Михайло Коцюба, Юліан Кузан, Кароль Гринда⁵²³.

До нашого часу зберігся й навчальний план технічної школи в Дрогобичі, де на червень 1942 р. викладалися такі предмети: німецька мова, релігія, математика, фізика, хімія, креслення, електротехніка, технічна механіка, теорія опору матеріалів, технічна термодинаміка, технологія, підйимально-транспортна техніка, машинознавство, теплоенергетика, справочинство, виробнича гігієна, руханка. У першому та другому класах навчальне навантаження сягало 42, у третьому – 44 год. на тиждень⁵²⁴. Теретичні заняття, як відзначали на той час працівники шульамту, відбуваються відповідно до розкладу, практичні ж заняття “не є повні”, оскільки не вистачає інструментів. Зокрема, бракувало

⁵¹⁹ Там само. – Спр. 90. – Арк. 110-110зв.

⁵²⁰ Там само. – Арк. 92.

⁵²¹ Там само. – Спр. 2. – Арк. 183-183зв.

⁵²² Там само. – Арк. 43; Спр. 90. – Арк. 110-110зв.

⁵²³ Там само. – Спр. 2. – Арк. 142.

⁵²⁴ Там само. – Спр. 90-а. – Арк. 3.

40 дрібних напилників, 20 напилників, 5 свердл (від 3 до 10 мм), 15 кг різців, 100 рулонів наждачного паперу та ін⁵²⁵.

Керівництво Дрогобицької технічної школи разом із шульямтом на наступний 1942/43 навч. рік планували відкрити ще відділ для столярів у 1-му класі, “відділ по металу” в 2-му класі та “відділ по електриці” у 3-му класі. Проте технічне оснащення навчального процесу в цих відділах передбачало вкладення приблизно 20 тис. зл. Окрім того, для нормальної навчальної діяльності “відділу електриків” потрібно було обладнати електротехнічні майстерні, а це ще 15 тис. зл.⁵²⁶ Звісно, таких грошей надано не було.

Унікальною за своєю спеціалізацією на теренах дистрикту “Галіція” була бурильнотехнічна фахова школа з польською і українською мовами навчання в Бориславі (“школа нафтових вертачів”, “свердлярська школа”). Дозвіл на її відкриття уряд дистрикту надав 16 березня 1942 р. На той час там у п’яти класах (трьох польських та двох українських) навчалося 140 учнів⁵²⁷, а вчителювали Йозеф Войнар, Франц Полончик, Богдан Дрималюк, Генріх Горка, Януш Граздичький, Анна Боркова, Сигізмунд Мусят⁵²⁸. Школа готувала фахівців із трьох спеціальностей: 1) “вертичні асистенти” (трирічний курс навчання), що готував до низової управлінської роботи у сфері нафтовидобутку (приймалися особи з дво-трирічною практикою та освітою на рівні 4 кл. гімназії старого типу чи іншої рівнорядної освіти); 2) “вертачі” (дворічний курс навчання; приймалися 21-річні абітурієнти з дволітньою практикою та освітою на рівні 4 кл. народної школи); 3) машиністи та механіки (однорічний курс навчання; приймалися особи з будь-якою початковою освітою та дворічною практикою)⁵²⁹. На початку 1942/43 навч. року ці спеціальності під керівництвом 9 викладачів здобували 158 учнів⁵³⁰. До слова, протягом міжвоєнного періоду у згаданій школі “управителів копалень нафти” не навчався жоден українець. Лише в період окупації представники місцевого українського населення отримали змогу здобути фах “вертача” або управителя нижчої ланки на нафтовидобутку. 17 грудня 1943 р. після трьох іспитів 10 абсолювентів Бориславської “вертичної” школи української національності (О. Бобик, Р. Гермак, М. Добрянський, І. Коблик, Ф. Кульчицький, Б. Макар, В. Ортинський, В. Рудяк, О. Скіра, Л. Терлецький) здобули дипломи та “приділ праці”⁵³¹.

Єдина на теренах колишньої Дрогобицької області хімічно-технічна фахова школа працювала в Перемишлі (українська). Там же, до слова, діяли званеві ремісничі (слюсарська) та жіноча кравецька школи з українською

⁵²⁵ Там само. – Спр. 90. – Арк. 110зв.

⁵²⁶ Там само. – Арк. 110-110зв.

⁵²⁷ Там само. – Спр. 2. – Арк. 9зв; Спр. 90. – Арк. 92.

⁵²⁸ Там само. – Спр. 2. – Арк. 10.

⁵²⁹ *Ів. О-ич.* Школа нафтових вертачів у Бориславі // Вільне слово. – 1942. – № 7 (81). – 17 січня. – С. 3.

⁵³⁰ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 183-183зв.

⁵³¹ Нові управителі копалень нафти // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 293(1031). – 29 грудня. – С. 5.

мовою навчання⁵³². Ремісничі школи з польською мовою навчання працювали у Добромилі, Хирові, Нижанковичах⁵³³.

Група **торгівельних шкіл** почала формуватися одночасно з ремісничими. Зокрема, трирічна “купецька” званева школа у Стрию відчинилася тоді ж, що й ремісничка – 4 грудня⁵³⁴, у Самборі – 1 грудня 1941 р.⁵³⁵ Про їх роботу майже нічого невідомо. З газетних публікацій дізнаємося лише, що кількість випускників Самбірської торговельної школи улітку 1943 р. становила 52 особи. На вересень того ж року там навчалось майже 200 учнів⁵³⁶. Званева торговельна польськомовна школа з “великим числом учнів” діяла і в Перемишлі⁵³⁷.

1 лютого 1942 р. у Дрогобичі в одному “поганенькому будинку” (за характеристикою працівників шувальму) розпочало діяльність одразу чотири державні школи цієї групи: торговельна фахова школа з польською мовою навчання, торговельна фахова школа з українською мовою навчання, торговельна званева школа з польською мовою навчання та торговельна званева школа з українською мовою навчання⁵³⁸. Українські школи очолив Савин Ясеницький, польські – Яніна Стоцька. На початку шкільного року до дрогобицьких торговельних шкіл записалося 199 учнів⁵³⁹ (приймали 14-літніх осіб із закінченою, принаймні, чотирикласною народною школою⁵⁴⁰). Однак у квітні 1942 р. залишилося 182 школярі: у Дрогобицькій державній торговельній школі з українською мовою навчання – 100 учнів (2 класи), з них 26 хлопців і 76 дівчат⁵⁴¹, торговельній фаховій школі з українською мовою навчання – 18 учнів (1 клас, 6 хлопців і 12 дівчат)⁵⁴², польській торговельній званевій школі – 56 учнів (3 класи, з них 13 хлопців і 43 дівчини), польській торговельній фаховій школі – 18 учнів (1 клас, 8 хлопців і 10 дівчат)⁵⁴³. Згідно зі звітом крейшшувальату, на 15 травня 1942 р. кількість учнів у званевих школах ненабагато зменшилася (97 в українській, 44 в польській), але зросла, знову ж ненабагато, у фахових школах: 19 в українській та 20 у польській (всього – 180 учнів)⁵⁴⁴.

⁵³² Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 205.

⁵³³ *Świeboda J.* Zarys historii tajnej oświaty... – S. 187.

⁵³⁴ Оголошення [про вписи до ремісничої і купецької шкіл] // Стрийські вісті. – 1941. – № 36. – 4 грудня. – С. 3.

⁵³⁵ Нова фахова школа в Самборі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6.

⁵³⁶ З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

⁵³⁷ *Świeboda J.* Zarys historii tajnej oświaty... – S. 187.

⁵³⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 3; Спр. 90. – Арк. 112.

⁵³⁹ Там само. – Спр. 90. – Арк. 112.

⁵⁴⁰ Вписи до фахових шкіл в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.

⁵⁴¹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 5зв.

⁵⁴² Там само. – Арк. 6зв.

⁵⁴³ Там само. – Арк. 7зв, 8зв.

⁵⁴⁴ Там само. – Спр. 90. – Арк. 112.

Крім керівника, у двох українських торгівельних школах учителювали, здебільшого, одній й ті ж учителі: о. Петро Подоляк, Йосип Бойко, Ванда Дюк, Андрій Лепкий, Михайло Попель. Винятково у званевій торгівельній школі працювали ще й Мирослав Кравчишин, Михайло Рабій, Володимир Кульчицький, Марія Ясеницька, Гелена Валігура, а у фаховій – Михайло Городиський та Андрій Геврик⁵⁴⁵. Як і в українських, навчальний процес в обидвох польських торгівельних школах здійснював, по суті, один педколектив – Яніна Стоцька, Зигмунд Шнайдер, Мечислав Мсцівуєвський, Казимир Гофман, Станіслава Гофман, Фердинанд Шенянський, Кароль Дудзяк, Ванда Дюк, о. Леон Телеш, – з тією лишень різницею, що у звичайній торгівельній школі працювала ще й Марія Ясеницька, а у фаховій – Андрій Геврик⁵⁴⁶. Майже всі вони ще до 1939 р. працювали у профшколах.

Викладалися в торгівельних школах такі предмети: товарознавство, релігія, організація підприємництва, бухгалтерія, основи економіки, правознавство, стенографія і друкування, обчислення (математика), “наука реклами”, німецька мова і література⁵⁴⁷. Навчання тривало з 8.00 до 13.20.⁵⁴⁸ З огляду на матеріальну скруту, у школах не вистачало навчальних посібників і підручників, друкарської машинки та паперу, а вчителі уперше отримали заробітну плату лише 6 травня⁵⁴⁹. Середнє урочне навантаження викладача дрогобицьких торгівельних шкіл становило 11-12 занять на тиждень*.

Тож на початку своєї діяльності в умовах німецької окупації дрогобицькі торгівельні школи загалом налічували 199 учнів та 20 вчителів. До літа 1942 р. чисельність учнів цих навчальних закладів дещо знизилася й 22 липня становила 175 осіб (в українській званевій торгівельній школі – 96, польській – 43, в обох фахових школах залишилося по 18 учнів)⁵⁵⁰. Зрештою, напередодні 1942/43 навч. року німецькі власті, з огляду на малу наповнюваність, вирішили ліквідувати обидві фахові торгівельні школи, залишивши тільки званеві. Власне на початку нового шкільного року в Дрогобичі діяло дві торгівельні званеві школи: українська (три класи, 112 учнів, з них 28 хлопців і 84 дівчини, 10 вчителів, з них 7 чоловіків і 3 жінки) та польська (три класи, 73 учні, з них

⁵⁴⁵ Там само. – Спр. 2. – Арк. 6-7.

⁵⁴⁶ Там само. – Арк. 8-9.

⁵⁴⁷ Там само. – Арк. 6; *Matusak P.* Edukacja i kultura... – S. 55.

⁵⁴⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 112.

⁵⁴⁹ Там само. – Арк. 112.

* На осінь 1942 р. кількість тижневих занять у викладачів української торгівельної школи була такою: директор Савин Ясеницький – 18, о.Петро Подоляк – 10, Мирослав Кравчишин – 12, Осип Бойко – 13, Лев Городиський – 21, Марія Ясеницька – 11, Михайло Рабій – 6, Володимир Кульчицький – 10, Михайло Козар – 18, Ірена Жагалак – 18, Андрій Лепкий – 10. У польській торгівельній школі Дрогобича число занять у той самий час сягало: керівник Яніна Стоцька – 18, о.Леон Телеш – 6, Мстислав Мсцівуєвський – 9, Зигмунт Шнейдер – 12, Ванда Дюк – 14, Кароль Дудзяк – 10, Казимир Гофман – 17, Станіслава Гофман – 14, Марія Ясеницька – 1 (Див.: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 31).

⁵⁵⁰ Там само. – Спр. 90. – Арк. 92.

21 хлопець і 52 дівчини, 9 вчителів, з них 5 чоловіків і 4 жінки)⁵⁵¹ (див. табл. 20). Припускаємо, що в останній шкільний рік періоду німецької окупації обидві школи вступили уже як єдиний навчальний заклад, але з українськими та польськими класами. У львівській пресі друкувалося оголошення про набір лише до однієї державної торгівельної школи в Дрогобичі⁵⁵². Згідно з даними шульамту від 12 червня 1944 р., в єдиній на той час торгівельній школі Дрогобича працювало 16 вчителів: Савин Ясеницький (керівник), Марія Ясеницька, о. Петро Подоляк, Мирослав Кравчишин, Йосип Бойко, Яніна Стоцька, Казимир Гофман, Станіслава Гофман, Кароль Дудзяк, Зеновія Ярема, Ванда Дюк, Зигмунд Шнейдер, Мстислав Мсцівуєвський, Ірена Жагалак, Адріана Попель, Степан Білоган⁵⁵³.

Варто додати, що українські торгівельні школи, крім Дрогобича, Самбора й Стрия, діяли в Перемишлі (званева і фахова) та Добромилі (званева)⁵⁵⁴. Улітку 1942 р. планували відкрити й торгівельні школи в Ходорові та Бориславі⁵⁵⁵, однак цей проект, очевидно, реалізувати не вдалося. Зауважимо, що на тих теренах колишньої Дрогобицької області, що належали до Краківського дистрикту, діяли й так звані “купецько-промислові” школи з українською мовою навчання, щоправда, званево-обов’язкового рівня. Вони, зокрема, функціонували в Перемишлі та Нижанковичах⁵⁵⁶.

Найбільш широко розбудованою стала ділянка **сільськогосподарського шкільництва**, організація якого припала на 1942 р. Українське та польське громадянство (передовсім відповідні комітети, а також товариство “Сільський Господар”, Хліборобська палата у Львові, різноманітні підприємства) піклувалося про організацію одно-, дворічного обов’язкового (прилюдного) сільськогосподарського шкільництва. Зауважимо, що на теренах дистрикту “Галіція” для поляків створювалися тільки обов’язкові сільськогосподарські школи⁵⁵⁷. Характеризуючи цей тип шкіл, Л. Радкевич у газеті “Львівські вісті” (15.08.1942 р.) писав: *“Це найнижчий тип, – обов’язкова школа для сільської молоді (як хлопців, так і дівчат) в віці від 14 р. життя, до 18. Це щось у роді давньої доповняючої школи по скінченні сільської народної школи. Хлопець чи дівчина обов’язані відвідати раз в тиждень цю школу на шестигодинне навчання. Побіч релігії, знання господарських рахунків та вміння писати замовлення, прохання тощо, головним предметом навчання для хлопців буде практичне навчання сільського господарства разом з городництвом, садівництвом, пасічництвом, плеканням худоби, тощо. Для*

⁵⁵¹ Там само. – Спр. 2. – Арк.. 183-183зв.

⁵⁵² Вписи до фахових шкіл в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.

⁵⁵³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк.. 141зв.

⁵⁵⁴ Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 205-206.

⁵⁵⁵ Шанковський Л. Молодь до професійних шкіл // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 142(260). – 28/29 червня. – С. 3.

⁵⁵⁶ Там само.

⁵⁵⁷ На кінець грудня 1942 р. у галицькому дистрикті налічувалося 175 польських обов’язкових сільськогосподарських шкіл, де працювали 760 викладачів, навчаючи 10300 учнів (Див.: Król E.C. Polityka hitlerowska... – S. 152).

*дівчат ж шиття, куховарство, плекання дробу, огородництво, гігієна і т.д. Навчання триває два роки (насправді один рік. – М. Г.). Підкреслюємо, що школа є обов'язкова для молоді у вищезгаданому віці всюди там, де такі школи є, чи пак будуть отворені. Обов'язана вчащати до неї і молодь, що мешкає в громадах віддалених не дальше, як 5 кілометрів від осідку школи*⁵⁵⁸. Згідно з розпорядженням німецьких властей, кожен обов'язкову сільськогосподарську школу повинні були відвідувати 180 – 300 підлітків. Передбачалося, що учні можуть ходити до школи один раз на тиждень групами по 30 – 50 осіб, а вчителі зобов'язані були кожного дня займатися з іншою групою⁵⁵⁹.

Крім дозволених обов'язкових рільничих шкіл, німецькою владою було організовано два типи званевих сільськогосподарських навчальних закладів: 1) однорічні рільничі школи для хлопців і дівчат, однорічні городницькі та господинські школи (обов'язкові для всієї сільської молоді); 2) дворічні чоловічі рільничі школи, дворічні дівочі господинські школи, дворічні городницькі школи (останні діяли у Львові). До однорічної рільничої школи приймалися 16-річні юнаки та юнки, що закінчили народну школу та мали дворічну практику в сільському господарстві. Для вступу до однорічної городничої школи потрібні були такі ж вік і освіта, але трирічна сільськогосподарська практика або закінчення рільничої школи. На перший навчальний рік дворічної чоловічої рільничої школи приймалися 18-річні абітурієнти з освітою на рівні 8-го класу радянської школи, 4-го класу гімназії нового типу (6-го класу гімназії старого типу) або трирічної профшколи, а також однорічною практикою в сільському господарстві. На другий рік цієї ж школи приймалися 19-річні юнаки з аналогічним рівнем освіти, однак дворічною практикою на господарстві. Подібні вимоги ставили й до тих, хто бажали навчатися у дворічній жіночій господинській школі. Звісно, головною умовою прийняття до всіх цих шкіл були успішно складені вступні іспити з німецької мови, української або польської мови, рахунків, природи. До цих шкіл також брали випускників і студентів I-II курсів радянських сільськогосподарських шкіл і зоотехнікумів. Зголошення на вступ слід було подавати також у відділ науки і навчання уряду дистрикту "Галіція"⁵⁶⁰.

Однорічні школи поділялися за типами: сільськогосподарські для хлопців і дівчат, школи домашнього господарства, городничо-садівничі, молочарські, лісові школи. Закінчення такого навчального закладу дозволяло стати управителем середнього господарства чи сільської господарки, після неї можна вступати до дворічної школи, що за рівнем відповідала деяким ліцеям. Закінчення ж останньої давало змогу працювати волосним агрономом, управителем середнього сільського господарства, а після закінчення педагогічного курсу – вчителем сільськогосподарської школи⁵⁶¹.

⁵⁵⁸ Радкевич Л. Чотири типи с.-госп. шкіл. Права і умови прийняття до них молоді // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 183(307). – 15 серпня. – С. 6.

⁵⁵⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 20.

⁵⁶⁰ Вписи до с.-господарських шкіл // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 3(127). – 4/5 січня. – С. 4; Заснування двох рільничих шкіл // Стрийські вісті. – 1942. – № 2. – 7 січня. – С. 2.

⁵⁶¹ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 55.

Обов'язкові сільськогосподарські школи, звісно, були найбільш чисельними, оскільки створювалися майже у кожній волосній громаді. Протягом вересня 1942 р. у Самбірській окрузі німецька влада (і освітня, і господарська), а також товариство “Сільський Господар” з його відлагодженою системою “Хліборобського вишколу молоді” взялися за організацію 12 таких шкіл. З них 1 жовтня почали працювати лише шість у селах Береги, Лука, Сілець, Ваньовичі, Стрільбичі й Топільниця. Інші школи (Стара Сіль, Біличі, Розлуч, Баранчиці, Турка і Мшанець) перебували у стадії організації. При цьому інспектор шкіл Євген Рудий наштотував на чималі труднощі в організації сільськогосподарських шкіл, оскільки витрати на їх утворення не були закладені в бюджетах “збірних (волосних. – М. Г.) громад”. Завдяки ляндинспекторові Новаку для шкіл було відведено відповідні будинки в цих громадах й надано 7 га ґрунту для ведення досвідних “зразкових господарств”. А крейшульрат Кейпер видав розпорядження до всіх народних шкіл, зобов'язуючи їх передати зайвий шкільний інвентар сільськогосподарським навчальним закладам⁵⁶².

Першими розпочали навчання дві сільськогосподарські школи Самбірщини у селах: Топільниця – збірна громада Стрільки (управитель школи – Олександр Татомир) і Стрільбичі – збірна громада Старий Самбір (управитель школи – Осип Петрівський)⁵⁶³. У першій з них навчалося приблизно 500 учнів під керівництвом 6 вчителів. Для практичних занять Топільницькій школі було передано два колишні “двірські” (поміщицькі) будинки та “кільканадцять гектарів поля”⁵⁶⁴. 13 січня 1943 р. відбулося урочисте відкриття сільськогосподарської школи в с. Баранчиці Самбірської округи, в якому взяли участь парох села о. Іван Лісикевич, інспектор сільськогосподарських шкіл Самбірської округи Євген Рудий, шкільний референт УОК Михайло Мариняк та ін. Як і Топільницька, вона стала однією з найбільших обов'язкових шкіл сільськогосподарського профілю, адже призначалася для 497 українських дітей та отримала непогану матеріальну основу – будинок колишньої корчми та 50 моргів поля, які раніше належали єврею Шмаєрові⁵⁶⁵. Наступного місяця (27.02.1943 р.) було організовано чергову обов'язкову сільськогосподарську школу в Розлучі на Турківщині⁵⁶⁶.

На березень 1943 р. у Самбірській окрузі діяло 8 українських сільськогосподарських шкіл (п'ять в Самбірському, одна в Старосамбірському, дві в Турківському повіті), де працювали 23 вчителі і навчалося 2890 учнів з 54 сіл. Майже усі школи, крім центральних осередків, володіли ще й філіями

⁵⁶² Сільсько-господарські школи у Самбірщині // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 8. – 18 жовтня. – С. 6.

⁵⁶³ *Е.* Сільсько-господарські школи в Самбірщині // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.

⁵⁶⁴ *Прокопик В.* Стрільки біля Старого Самбора // *Літопис Бойківщини*. – 1975. – Ч. 2/22(33). – С. 34.

⁵⁶⁵ Посвячення і відкриття сільсько-господарської школи // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 5. – 31 січня. – С. 6.

⁵⁶⁶ Відкриття званевої школи в Розлучі – Турчанщина // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 13. – 28 березня. – С. 6.

в навколишніх селах. Так, школа у Баранчичах мала свою філію у с. Вацевичі, а школа в Сільці – у с. Кульчиці. Філії у Біличах, Тершові й Страшевичах належали єдиній на Старосамбірщині сільськогосподарській школі у с. Стрільбичі. Топільницька школа (Турківський повіт) володіла філією в Бусовиську. З 1 квітня планувалося відкрити сільськогосподарську “фахову середнього типу” (званеву дворічну) школу у Фельштині з перспективою перетворення її на сільськогосподарський ліцей. Для неї та інтернату-гуртожитку ляндинспектор Новак виділив будинки, а також 25 га землі, декілька моргів парку, городи й риблик. Крім того, німецькі власті планували відкрити три обов’язкові сільськогосподарські школи в селах Гординя, Біличі, Стара Сіль Самбірського повіту, а в Турківському – у Висоцьку Вишньому та Мшанці⁵⁶⁷.

Напередодні об’єднання з Дрогобицькою округою у Самбірщині діяло 10 обов’язкових сільськогосподарських шкіл, де працювало 32 викладачі та здобувало освіту 4521 молодих людей (2258 хлопців та 2263 дівчат) (див. додаток 23)⁵⁶⁸. Щоправда, за даними тогочасної української преси (вересень 1943 р.), незабаром число сільськогосподарських шкіл у Самбірській окрузі зросло до 13-ти, оскільки запрацювали освітні заклади у Старій Солі, Турці та Блажові⁵⁶⁹. Функціонувала й одна сільськогосподарська “фахова (насправді, званева. – М. Г.) школа” з трьома вчителями та 40 учнями (Фельштин)⁵⁷⁰. Загалом, майже кожна школа мала свої будинки, в середньому 7 – 9 гектарів ріллі, власний інвентар, бібліотеки, бюджет. З 1942 р. в усіх сільськогосподарських школах Самбірщини було запроваджено вивчення кооперації⁵⁷¹.

На Стрийщині однорічні прилюдні обов’язкові школи також діяли в кожній “збірній громаді”, зокрема в місті Стрий (керівник – Степан Юрків), селах Черниця (керівник – Михайло Девосер), Бережниця (керівник – інж. Хоміцький), Тирява (керівник – Володимир Білоус), Завадів (керівник – Павло Годів), Кохавина (керівник – Євстахій Котович), Дашава (керівник – Олексій Лавчук)⁵⁷². Крім них, функціонували ще дворічна Державна (званева) сільськогосподарська школа в Черниці біля Миколаєва, Державна (званева) сільськогосподарська

⁵⁶⁷ Сільсько-господарське шкільництво Самбірщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6.

⁵⁶⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

⁵⁶⁹ З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

⁵⁷⁰ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81. З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

⁵⁷¹ Званеві сільсько-господарські школи Дрогобицької округи // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 2. – 7 січня. – С. 6.

⁵⁷² ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 22-25. Обов’язкову сільськогосподарську школу в Стрию відвідували учні з сіл Добрівляни, Добрян, Заплатин, Угерське, Зваричі й самого Стрия, в Дашаві – Комарів, Ярушичі, Ходоричі, Татарське, Олексичі, Олексичі-Корчунок, Дашава, у Завадові – Дуліби, Конюхів, Грабівці, Колодниця, Нежухів, Голобутів, Завадів, у Черниці – Рудники, Пісочна, Надітичі, Київцеві, Держів, Розділ, Черниця, в Бережниці – Уголна, Станків, Стрільків, Слобідка, Фалиш, Бережниця, в Тираві – Бородчиці, Руда, Піддністрия, Заліски, Чорторія, Тирява, міста Ходорів.

школа у Бережниці (для хлопців), городницька школа в Дашаві, молочарська школа у Стрию, “званево-господарська” школа I-го ступеня у Кремерівці⁵⁷³.

Найбільш відомими в окрузі та за її межами були школи в Черниці та Бережниці. Власне школу у Бережниці намагалися відкрити ще в серпні 1941 р. До кінця листопада того ж року було сформовано основний керівний та викладацький склад: директор інженер Хоміцький, вчителі Поспішил і Михаць, інструктор Демків (усіх призначено 1 серпня, лише Михаця – 1 жовтня)⁵⁷⁴. Місцева стрийська преса розмістила оголошення про набір учнів до трирічної “Годівельно-рільничої середньої” школи в Бережниці (заяви приймалися до 31 серпня, а вступні іспити з української мови та літератури, математики і фізики було призначено на 5 вересня)⁵⁷⁵. Проте школа змогла відновити навчальний процес з дозволу німецької влади лише на початку 1942 р. Керівник відділу науки і навчання уряду дистрикту “Галіція” А. Гасселіх, даючи дозвіл на відкриття Державної сільськогосподарської школи у Бережниці (9.01.1942 р.), поставив, зокрема, таку умову: *“Учням 2-го та 3-го випусків колишнього більшовицького зоологічного технікуму надається можливість завершити своє навчання у сільськогосподарській школі, відповідно до існуючих німецьких розпоряджень. Заздалегідь їм потрібно скласти вступні іспити із німецької, української або польської мов, із арифметики та природознавства”*⁵⁷⁶. До дворічної “вищої” школи приймалися 18-річні учні з освітою на рівні 4-го класу гімназії старого типу, 6-го класу гімназії нового типу, 8-го класу радянської десятирічки⁵⁷⁷.

Сільськогосподарська школа в Черниці перші за умов німецького “нового порядку” вступні іспити провела 20 лютого 1942 р.⁵⁷⁸ Загалом, в Черниці діяли три сільськогосподарських школи: 1) прилюдна сільськогосподарська школа (обов’язкова) для хлопців і дівчат; 2) сільськогосподарська однорічна школа (званева); 3) дворічна “Вища рільнича школа” (Державна фахова сільськогосподарська)⁵⁷⁹. Черницькі рільничі школи володіли величезним господарством площею 150 га, де учні, після “теоретичних викладів” першої половини дня, реалізовували та вдосконалювали свої знання на практиці у відділах: а) “продукції польових рослин”; б) городництва та садівництва; в) годівлі та плекання тварин; г) організації та ведення сільського господарства⁵⁸⁰. Навчальний план в однорічній званевій школі становив 46, а в дворічній фаховій – 39 – 43 год. на тиждень (див. табл. 20).

⁵⁷³ Сільсько-господарське шкільництво в окрузі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 4. – 24 січня. – С. 6; Українське фахове шкільництво Стрийщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.

⁵⁷⁴ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 2.

⁵⁷⁵ Оголошення [про набір учнів до рільничої школи в Бережниці] // Стрийські вісті. – 1941. – № 9. – 21 серпня. – С. 3.

⁵⁷⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 2.

⁵⁷⁷ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 4/30. – 1 квітня. – С. 7.

⁵⁷⁸ Вступні іспити до сільськогосподарської школи в Черниці // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.

⁵⁷⁹ Черниця – школа хліборобів // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6.

⁵⁸⁰ Там само.

Таблиця 20. Навчальний план у сільськогосподарських школах с. Черниця.

1) план навчання в однорічній сільськогосподарській школі

№	Предмети навчання	Кількість годин на тиждень	
		I півріччя	II півріччя
1	Практичні заняття	20	20
2	Релігія	1	1
3	Ґрунтознавство і рослинництво	3	5
4	Ґодівля	5	3
5	Організація господарства	3	3
6	Ґородництво і садівництво	2	2
7	Лісництво	1	1
8	Німецька мова	4	4
9	Українська кореспонденція*	3	3
10	Рахунки	3	3
11	Ґігієна	1	1
Разом		46	46

* Ділова українська мова.

2) план навчання у званевій рільничій школі

№	Предмети навчання	Кількість годин на тиждень			
		I півріччя	II півріччя	III півріччя	IV півріччя
1	Релігія	1	1	1	1
2	Ґрунтознавство і рослинництво	–	5	5	5
3	Ґодівля тварин	3	3	4	5
4	Економіка і організація	–	3	7	6
5	Ґородництво і садівництво	2	2	2	2
6	Лісництво	–	–	2	2
7	Ветеринарія	–	–	2	2
8	Рільна інженерія	4	2	–	–
9	Сільськогосподарський промисел	–	–	2	2
10	Практичні заняття	10	10	10	10
11	Біологія	4	2	–	–
12	Природознавство	6	2	–	–
13	Німецька мова	3	3	3	3
14	Кореспонденція	4	–	2	2
15	Рахунки і мірництво	2	4	–	–
16	Ґігієна	1	1	–	–
17	Верстатні праці	4	4	–	–
Разом		43	41	39	39

Джерело: Навчання в Рільничій школі в Черниці // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 3. – 13 вересня. – С. 6.

Про добру матеріальну базу школи в Черниці свідчить і наявність гуртожитку-інтернату, перебування в якому учнями не оплачувалося. Життя учнів в інтернаті було організовано на кооперативний лад. Навіть харчуванням займалася “харчова кооператива учнів”, яка отримувала продовольство з харчового уряду (мабуть, Стрийського) та власного господарства. Кооператива запровадила певну плату за харчування, яка становила 40 зл. грішми та 10 зл. продуктами на місяць. Налагоджено було й позакласну виховну роботу шляхом організації різноманітних гуртків (імпрезовий, спортивний, хоровий, видавничий та ін.), *“які виробляють самодіяльність учнів і управляють їх до будучої громадянської праці”*⁵⁸¹.

Вікові та освітні вимоги для вступників до дворічної фахової школи в Черниці були такими, що й у Бережниці. Загалом кількість учнів трьох черницьких шкіл була доволі значною. На серпень 1942 р. у прилюдній обов’язковій школі навчалося понад 300 учнів із найближчих околиць, в однорічній званевій – 25 (за іншими даними – 26), дворічній фаховій – 64 (в цілому приблизно 400 юнаків і дівчат). Оплата за навчання сягала 50 зл. на рік, “вписове” становило 10 зл., а “іспитова такса” – 1 зл. Зауважимо, що окремим здібним учням надавалася місячна стипендія у розмірі 100 зл.⁵⁸². 10 – 12 вересня відбувся іспит зрілості (письмовий та усний) у званевій однорічній школі, який склали 26 осіб (див. додаток 14), причому 11 з них на “відмінно”⁵⁸³.

На жаль, у процесі опрацювання джерельних матеріалів не вдалося визначити число учнів у сільськогосподарських школах Черниці в 1942/43 та 1943/44 навч. роках. Відомо лише, що вписи на 1942/43 рік планувалося провести 26 – 29 вересня, вступні іспити – 30 вересня, почати навчання – 30 жовтня 1942 р.⁵⁸⁴. Про кількість викладачів збереглися архівні дані – на березень – квітень 1944 р. в однорічній школі їх нараховувалося 4 (Михайло Девосер – керівник, Стефанія Девосер, Емілія Горович, Євгенія Петрівська), у дворічній – 13 (Михайло Девосер – керівник, Адольф Рачунь, д-р Дмитро Проців, Володимир Мигович, Михайло Савиняк, Олексій Зозуляк, Олексій Поспишик, Теофіль Говда, Петро Пащук, Степан Дудкевич, Анастасія Михайлів, Степанія Більська)⁵⁸⁵.

На початку 1944 р. у Болехові біля Стрия було відкрито (насправді, відновлено довоєнну) першу в галицькому дистрикті та усій ГГ “лісову школу” (школу лісового господарства) з українською мовою навчання. На відкритті були присутні високопоставлені німецькі чиновники – члени уряду ГГ із Кракова: президент головного відділу лісництва д-р Айсфельд, президент головного відділу науки і навчання д-р Ейхгольц. На Болехівську школу покладалося завдання готувати лісників різних спеціальностей: а) надлісничих,

⁵⁸¹ Там само.

⁵⁸² Там само.

⁵⁸³ Ряди нових фахівців-агрономів. Іспит зрілості у Державній Рільничій Школі в Черниці // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 209(333). – 16 вересня. – С. 3.

⁵⁸⁴ Черниця – школа хліборобів // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6.

⁵⁸⁵ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 1, 4-5.

котрі керуватимуть державними лісництвами та наглядатимуть над приватними; б) лісничих, що наглядатимуть за будівництвом лісових доріг, веденням лісової культури, забезпечуватимуть охорону лісу; в) “показників” – помічників лісничих. Школа нараховувала 40 учнів, 6 учителів і директора. Задля налагодження постійної навчальної практики, школі обіцяли передати стоморгову площу лісу⁵⁸⁶. Однак школі не вдалося розгорнути нормальний навчальний процес через наближення фронту.

У Дрогобицькій окрузі створення сільськогосподарських шкіл, передовсім обов’язкових, розпочалося на початку 1942 р. Згідно із даними шульамту, на 13 травня 1942 р. такі школи діяли в селах: Добрівляни, Літиня, Більче, Горущке, Довге біля Підбужа, Кропивник Новий, Ластівки, Брониця, Лішня, Нагуєвичі, Меденичі (українська і польська школи), Гаї Нижні, Підбуж, Уріж, Рихтичі (польська школа), Доброгостів, Орів, Уличне, Східниця⁵⁸⁷. Однією з найбільш чисельних була школа в Літині, де на той час у дев’яти класах навчалися 283 учні (123 хлопці і 160 дівчат), а викладали вчителі місцевої народної школи Микола Чукла (9 годин на тиждень), Вікторія Чукла (15 год.), Євген Мизирина (12 год.), Степан Полюжин (9 год.) і о. Михайло Співак (9 год.)⁵⁸⁸. Станом на 22 липня 1942 р. у 21 сільськогосподарській обов’язковій школі Дрогобицьчини налічувалося 1745 учнів⁵⁸⁹.

Уже на початку 1942/43 навч. року кількість обов’язкових сільськогосподарських шкіл на теренах округи Дрогобиць зменшилася до 16-ти (з’явилася в селі Медвежа, але зникли у Брониці, Гаях Нижніх, Підбужі, Доброгостові, Меденичах (українська)). Усі вони вважалися приватними, оскільки перебували під опікою Українського та Польського комітетів, товариства “Сільський Господар”, Хліборобської палати. Найбільшими за чисельністю класів, учнів і вчителів школами була знову ж Літинська (9 класів, 321 учень, 6 учителів), а також Орівська (8 класів, 302 учні, 12 вчителів) і Рихтицька (5 класів, 219 учнів і 8 вчителів). Найменша сільськогосподарська школа діяла у с. Медвежа – 2 класи, 54 учні, 4 вчителів (див. табл. 20). Усі школи були українськими і лише дві польськими – в селах Меденичі та Рихтичі, де проживало чимало поляків. Загалом, у сільськогосподарських обов’язкових школах Дрогобицької округи в жовтні – листопаді 1942 р. навчалася 2545 учнів, з них в українських – 2238, польських – 307. Відповідно, працювали 117 вчителів (103 в українських, 14 у польських). Тож на одного вчителя в цих школах припадало 21,7 учнів.

Однак, уже на березень 1943 р. на Дрогобицьчині залишилося 13 сільськогосподарських шкіл, що охоплювали 43 сільські громади. У них навчалася 3420 осіб (1766 дівчат і 1654 хлопці) та працювало всього 62 вчителів⁵⁹⁰. Попри офіційне

⁵⁸⁶ Відкриття першої лісової школи в Генеральній Губернії // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 14. – 2 квітня. – С. 6.

⁵⁸⁷ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 41.

⁵⁸⁸ Там само. – Арк. 20зв-21.

⁵⁸⁹ Там само. – Спр. 90. – Арк. 92.

⁵⁹⁰ Сільсько-господарські школи в Дрогобицьчині // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6.

зростання числа учнів, показник зменшення кількості вчителів майже удвічі яскраво демонстрував певний регрес у сфері приватного сільськогосподарського шкільництва, що пояснюється недостатністю матеріального, передовсім фінансового забезпечення. Водночас українська легальна преса продовжувала оптимістично стверджувати, що незабаром *“в окрузі не буде жодної громади, якої молодь не мала б своєї фахової господарської школи”*⁵⁹¹. Кожна школа користувалася призначеним їй громадою полем, площею не менше гектара. Школа у Підбужі працювала на 4,5 гектарах⁵⁹².

Ще від початку 1942 р. на Дрогобиччині німецькі власті планували утворити званеву дворічну сільськогосподарську школу. Уже на квітень 1942 р. документами шульамту в Дрогобицькій окрузі зафіксовано фахову сільськогосподарську школу з українською мовою навчання у с. Снятинка⁵⁹³. Однак реально вона не розпочала роботи. Згідно зі звітом німецьких окружних шкільних чиновників про фахові школи (22 липня 1942 р.), відкриття запланованої сільськогосподарської школи у Снятинці *“досі неможливо здійснити”*, бо Управління нерухомістю не надало майна для шкільних цілей⁵⁹⁴.

Після об'єднання Дрогобицької та Самбірської округ там налічувалося 23 обов'язкових сільськогосподарських шкіл (13 на Дрогобиччині, 10 на Самбірщині). Вони передавалися у відання окремому інспекторові фахових шкіл (прізвище невідоме). Новий інспектор у Дрогобичі звизитував сільськогосподарські школи, а на 30 листопада 1943 р. скликав конференцію їх керівників, на якій було визначено *“напрявні”* навчання, обговорено програми і доведено до відома адміністративні питання. У всіх сільськогосподарських школах, за прикладом Самбірщини, було введено вивчення кооперації, засновано учнівські кооперативи. Управителі шкіл отримали доручення встановити контакти з філією товариства *“Сільський господар”*. На прохання інспектора Союз громад у Дрогобичі виділив 25 тис. зл. допомоги сільськогосподарським школам. Крім того, на ці заклади в бюджеті Союзу громад було передбачено 99 тис. зл.⁵⁹⁵

Поширеною ланкою сільськогосподарського шкільництва були господинські (школи домашніх господинь). Деякі з них діяли у Стрию (українська *“Жіноча Сільсько-господинська званева Школа”*), Перемишлі (українська *“Господинська званева школа”*)⁵⁹⁶, Добромилі (*“господарська школа для сільських дівчат”*, де під керівництвом *“пань Бачової та Федорцевої”* на січень 1943 р. *“сільське домашнє господарство”* вивчали 107 учениць⁵⁹⁷), але детальну інформацію маємо лише про дві господинські школи (українська та польська) у Дрогобичі, які виникли на

⁵⁹¹ Там само.

⁵⁹² Там само.

⁵⁹³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 3.

⁵⁹⁴ Там само. – Спр. 90. – Арк. 92.

⁵⁹⁵ Званеві сільсько-господарські школи Дрогобицької округи // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 2. – 7 січня. – С. 6.

⁵⁹⁶ Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; Антолюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 204.

⁵⁹⁷ 3 життя Добромильщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 4. – 24 січня. – С. 6.

початку 1942 р. На чолі Державної школи домашнього господарства з українською мовою навчання перебувала Гелена Валігура. На квітень 1942 р. там учителювали о. Атанасій Кот, Олексій Кунцяк, Орест Полянський, Георгій Опалко, Юлія Савка, Павліна Данилович⁵⁹⁸. Згідно з матеріалами шульамту, 22 липня 1942 р. у школі здобувало освіту всього 25 дівчат⁵⁹⁹. Державна школа домашнього господарства з польською мовою навчання налічувала спочатку 27 учениць та 6 вчителів⁶⁰⁰. Проте вже в липні 1942 р. кількість учнів зменшилася до 22 осіб⁶⁰¹.

На початку 1942/43 навч. року українська господинська школа в Дрогобичі дещо зросла у плані учнівського контингенту – 50 дівчат під керівництвом 4 вчителів здобувало господарську освіту (щоправда, за матеріалами газети “Голос Підкарпаття,” восени 1942 р. вона налічувала 120 учениць⁶⁰²). Водночас у польській школі навчалося лише 27 дівчат, проте працювало 6 викладачів (див. табл. 20). На жаль, джерела “замовчують” число учнів у школах протягом 1943 – 1944 рр., однак припускаємо, що воно поступово збільшувалося, оскільки зростав педагогічний колектив кожної школи. Так, за даними шульамту на 12 червня 1944 р., у польській школі домашнього господарства працювало 8 вчителів (Марія Скиба, Збігнєв Корон, Ванда Новак, Ольга Смольницька, Вікторія Томчик, Михайлина Сольчак, Антоніна Зашкевич, Ельжбета Кресаків), в українській – 9 педагогів (Гелена Валігура, Михайло Байрак, Юлія Савка, Юлія Шнерх, Ангеліна Кончаківська, Михайло Косар, Євгенія Петрух, Ольга Кушнір, Іван Огар)⁶⁰³.

До групи сільськогосподарських шкіл належали й городничо-садівнича званева школа з українською мовою навчання в Дашаві, а також єдина на теренах колишньої Дрогобицької області молочарська званева українська школа у Стрию⁶⁰⁴. Щодо останньої невідомий автор газетної статті “Сільськогосподарське шкільництво в окрузі (Стрийській. – М. Г.)” (січень 1943 р.) писав: “Але найважливішою в цьому переліку (шкіл. – М. Г.) є молочарська школа в Стрию. Вона буде на терені Галичини зразковим закладом приготування різного роду молочарських техніків. Влада дбає про її розвиток”⁶⁰⁵. До молочарської школи, що відчинилася 1 грудня 1941 р., приймали лише хлопців віком понад 18 років, які мали освіту на рівні семи класів народної школи⁶⁰⁶.

Водночас на теренах колишньої Дрогобицької області працювали й **середні спеціальні школи мистецького та педагогічного характеру**. Так, у Стрию було відновлено діяльність української музичної школи у статусі державної. На початку 1943 р. вона налічувала приблизно 200 учнів, які навчалися на струнному,

⁵⁹⁸ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1.

⁵⁹⁹ Там само. – Спр. 90. – Арк. 92.

⁶⁰⁰ Там само. – Спр. 2. – Арк. 12зв-13.

⁶⁰¹ Там само. – Спр. 90. – Арк. 92.

⁶⁰² Школа дитячих піклувальниць у Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 6. – 4 жовтня. – С. 6.

⁶⁰³ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 141.

⁶⁰⁴ Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 204.

⁶⁰⁵ Сільськогосподарське шкільництво в окрузі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 4. – 24 січня. – С. 6.

⁶⁰⁶ Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 4/30. – 1 квітня. – С. 7.

фортепіанному та вокальному відділах. 13 березня 1943 р. у школі відбувся “прилюдний піврічний попис” (звітний концерт), у якому взяли участь студенти всіх відділів. До речі, на концерті був присутній керманіч шкільництва Стрийщини окружний шкільний радник Райнгарт, а також інспектор Бойдуник⁶⁰⁷. Незабаром вчителі та учні музичної школи дали “Концерт молодих віртуозів” у Народному домі м. Стрия. Програма концерту, яку склав директор музшколи І. Поваляченко (Повалячек), включала твори Бетховена, Баха, Гріга, Ліста, Шуберта, Чайковського, Лисенка. Крім учнів, деякі композиції виконали викладачі Н. Котович, О. Яцик, І. Лесик⁶⁰⁸. Загалом, у школі працювало 15 викладачів (травень 1944 р.): Іван Повалячек (Поваляченко), Артемій Гехельський, Наталя Котович, Михайло Котович, Гелена Яцишин, Ірина Шумова, Ольга Новицька, Ольга Кербі, Ольга Заєць, Ігор Лесик, Степан Савчин, Софія Мусіль, Владислав Коробльовський, Мирослав Бовдур, Григорій Савків⁶⁰⁹.

У перші місяці окупації у Стрию було зроблено спробу продовжити діяльність місцевої педагогічної школи. Дирекція Стрийської педшколи в середині серпня 1941 р. оголосила набір учнів на 1941/42 навч. рік для “трирічної науки”. У пресовому оголошенні йшлося, що до 1 класу педшколи можуть подати документи особи, які мають повну семирічну освіту та вік 15 – 25 років, до 2 класу – восьмирічну освіту і 16 – 25 років, до 3 класу – 9-річну освіту і 17-25 років. Передбачалося, що без вступних випробувань до 1 класу можуть бути прийняті учні, котрі закінчили 8 класів школи, до 2 класу – 9 класів, до 3-го – 10-річку. Заяви, свідоцтво про освіту, метрику, довідку моральності (затверджену парохом), життєпис слід було подати до 27 серпня. Іспити було призначено на 29 серпня (письмові), 30 серпня, 2 – 3 вересня (усні)⁶¹⁰.

Як уже згадувалося, за ініціативою місцевих українських властей Стрийська педагогічна школа у серпні 1941 р. відкрила тримісячні курси для 218 осіб, яких готували до праці вчителів 1 – 4 класів⁶¹¹. Однак німецькі власті, мабуть, обурившись таким “самоуправством”, не дали дозволу на діяльність педагогічної школи у Стрию.

Натомість у Самборі все ж було відновлено педагогічну середню школу – учительську семінарію*, яка на чолі з досвідченим педагогом В. Мартинцем стала

⁶⁰⁷ Попис студентів державної музичної школи в Стрию // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 14. – 4 квітня. – С. 6.

⁶⁰⁸ Концерт молодих віртуозів у Стрию // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 20. – 16 травня. – С. 6.

⁶⁰⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 7.

⁶¹⁰ Оголошення [про набір учнів до Стрийської педшколи] // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 7. – 14 серпня. – С. 4.

⁶¹¹ *Романюк П.* Готуємось до першого навчального року на оновленій вільній землі // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3; *Організація шкільництва в Стрийщині* // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.

* У Державному архіві Львівської області зберігається фонд документів Державної учительської семінарії (м. Самбір) 1941 – 1944 рр. (Ф. Р-1967), в якому, згідно з описом міститься 111 справ. Два роки поспіль автор намагався отримати хоча б декілька справ з цього фонду, проте, на жаль, жодної не було видано. Працівники архіву пояснили це “неможливістю” віднайти фонд у колишньому спецховищі.

до праці 27 грудня 1941 р.⁶¹² Самбірська учительська семінарія з українською мовою навчання, як і аналогічні заклади в Рогатині та Яворові, являла собою освітню установу з п'ятирічним і, безумовно, оплачуваним терміном навчання (підготовчий клас та чотири наступні класи). До підготовчого класу приймали молодь віком 14 – 18 років після вступного іспиту з української мови й рахунків. До першого класу могла зголошуватися молодь із середніх шкіл, після закінчення шести класів радянської школи або чотирьох класів восьмирічної гімназії. До старших класів приймали абітурієнтів з освітньою підготовкою, на рік вищою від кожної попередньої⁶¹³. У Самбірській семінарії майже одразу було відкрито підготовчий, перший і четвертий курси. На кожен курс прийнято приблизно по 50 учнів. Від 1 січня 1942 р. планувалося відкрити ще “педагогічний курс”⁶¹⁴. У зв'язку з цим дирекція семінарії оголосила, що організовує матуральний учительський курс, який триватиме до 31 липня 1942 р. На курс прийматимуть хлопців і дівчат, яким виповнилося 19 років та які закінчили 8 класів радянської школи, 6-й клас восьмирічної гімназії або 4-й клас гімназії нового типу⁶¹⁵. Зрештою, семимісячний матуральний курс було відкрито.

Протягом першого під німецькою окупацією навчального року в Самбірській учительській семінарії навчалось 187 учнів, працювало 14 вчителів⁶¹⁶. Число учнів зростало повільно – на вересень 1943 р. там здобувало освіту приблизно 250 осіб обох статей⁶¹⁷. Перший “іспит зрілості” спудеїв семінарії відбувся 10 – 11 серпня 1942 р. під керівництвом шкільного радника д-ра Мака, інспекторів Білинкевича та Білика зі Львова. Із 72 учнів четвертого курсу семінарії матуру склали 62⁶¹⁸. Улітку 1942 р. у Галичині за допомогою УЦК було засновано шість двомісячних матуральних курсів, де навчалось 1817 учителів-помічників, зокрема, як згадувалося вище, при семінарії у Самборі – 163⁶¹⁹. Наступного, 1943 р., Самбірська семінарія, з огляду на відсутність четвертого курсу (вище йшлося про те, що у 1941/42 навч. році там не вдалося сформувати третього курсу), іспиту зрілості, звісно ж, не влаштувала⁶²⁰.

З огляду на ефективну роботу курсів виховниць дитячих садків (квітень 1943 р.) та активну позицію УОК, виникла ідея заснувати при семінарії

⁶¹² Наша хроніка [редакційна] // Вільне слово. – 1942. – № 2-76, 4 січня. – С.4.

⁶¹³ Українські вчительські семінарії. Велике запотребування на вчительські сили // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 23(147). – 4 лютого. – С. 5; *Луцький О.* Українське культурне життя Галичини під час німецької окупації 1941 – 1944 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. – Львів, 1997. – Вип. 3-4 – С. 214.

⁶¹⁴ Наша хроніка [редакційна] // Вільне слово. – 1942. – № 2-76, 4 січня. – С.4.

⁶¹⁵ Оголошення [про натуральний учительський курс в учительській семінарії в Самборі] // Стрийські вісті. – 1942. – № 2. – 7 січня. – С. 2.

⁶¹⁶ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 59.

⁶¹⁷ З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

⁶¹⁸ Іспит зрілості в Державній Учительській Семінарії // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6.

⁶¹⁹ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 59.

⁶²⁰ Висліди іспитів зрілості // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 177(915). – 14 серпня. – С. 4.

однорічну “школу дитячих виховниць”. Уже у вересні 1943 р., як повідомляє газета “Краківські вісті”, до неї зголосилися майже усі працівниці (“садівнички”) сезонних дитячих садків Самбірщини (приблизно 100 осіб)⁶²¹. Однак жодної іншої інформації про діяльність школи виховниць наразі не виявлено. Відомо також, що при семінарії діяв учнівський хоровий колектив під керівництвом В. Тирика. 27 травня 1943 р. хор дав концерт для мешканців міста, під час якого критики зауважили мистецьке виконання пісень ученицею Ю. Ханас⁶²². Історія зберегла й ім’я одного з найкращих учнів семінарії М. Сенчишака. Згідно з повідомленням часопису “Львівські вісті”, йому було доручено привітати голову УЦК Володимира Кубійовича та представника уряду дистрикту полковника Альфреда Бізанца, котрі 4 липня 1942 р. відвідали семінарію⁶²³.

Окупаційні власті разом із Українськими та Польськими комітетами намагалися підтримувати *належний рівень навчального процесу в професійних школах*. Задля цього представники німецьких освітніх органів (окружні шкільні радники та шкільні інспектори) регулярно здійснювали візитації профшкіл. Зокрема, наприкінці 1943 р. перевірку професійних навчальних закладів Дрогобицької округи здійснили шкільні інспектори з Самбора. Так, 6 грудня вони візитували дрогобицьку технічну, 7 грудня – торгівельні, ремісничі школи, школи домашнього господарства. Наступного дня інспектори відвідали сільськогосподарську школу у с. Сусідовичі Самбірського повіту, а 10 грудня – сільськогосподарську школу в с. Стрільбичі Старосамбірського повіту⁶²⁴. Місяцем раніше сільськогосподарські школи перевірялися на Дрогобиччині (Добрівляни – 2.11.1943 р., Літиня – 3.11.1943 р., Гаї Вижні – 4.11.1943 р.)⁶²⁵.

Задля поширення досвіду німецького професійного шкільництва, влада дистрикту “Галіція” та УЦК 13 – 14 вересня 1943 р. у Коломиї (в залі державної ремісничої школи) організували з’їзд директорів усіх професійних і ремісничих шкіл краю, в якому взяли участь 56 осіб (між ними 16 директорів жіночих ремісничих шкіл). Мета з’їзду, як відзначає Н. Антонюк, полягала у детальнішому вивченні “на основі діючих фахових шкіл устрою і розвитку ремісничих шкіл на промислових підприємствах, тобто такого типу шкіл, які існували в Німеччині”⁶²⁶. Безумовно, на з’їзді були присутні й керівники профшкіл із Дрогобиччини, Самбірщини, Стрийщини.

З дозволу німецьких властей УЦК та окружні комітети організовували й різноманітні курси та конференції, спрямовані на підвищення кваліфікації

⁶²¹ З українського життя. Самбірщина [Дитячі садки в Самбірщині] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6; З українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.

⁶²² Самбірська хроніка [Концерт мішаного хору вчительської семінарії] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 129(867). – 19 червня. – С. 6.

⁶²³ Провідник УЦК на нарадах Комітету в Самборі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 152(276). – 10 липня. – С. 2.

⁶²⁴ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 86. – Арк. 14.

⁶²⁵ Там само. – Арк. 21.

⁶²⁶ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 56.

вчителів профшкіл, передовсім обов'язкових. Так, 20 липня 1942 р. у Державній рільничій школі с. Бережниця почався одномісячний курс для вчителів обов'язкових господарських шкіл, в якому взяли участь 69 осіб із Стрийської, Дрогобицької, Самбірської, Станіславської, Бережанської, Коломийської, Калуської округ. Організаційний комітет очолив Євген Рудий, а керівником курсу призначено директора Бережницької званої школи інженера Хоміцького. Виклади забезпечували вчителі цього ж навчального закладу Поспішил, Савчук, Дмитренко, Мельник, Храпливий, Шмідт, а також інспектор Савчинський, ветеринар Ткачук. Курсанти-вчителі, крім лекцій, проводили практичні заняття у шкільному господарстві. Усі вони успішно закінчили навчання. 21 серпня відбулося закінчення курсу, з нагоди чого до Бережниці прибули представники влади та українських організацій: Гофрат Нольц зі Львова, окружний агроном і представник Стрийського УОК інж. Дувало, представник Учительського об'єднання праці Приймак, заступник посадника м. Стрия Данилишин та ін.⁶²⁷ Така поважна делегація свідчить про значну увагу окупаційної влади та місцевого громадянства (курс було засновано з ініціативи відділу науки і навчання уряду дистрикту та УЦК) до справи вишколу педагогічних кадрів сільськогосподарських шкіл.

17 грудня 1942 р. у Самборі відбулася конференція вчителів сільськогосподарських шкіл. У ній взяло участь 20 учителів Самбірщини, представники місцевого УОК, товариства “Сільський Господар” та інструктори певних галузей господарства зі староства (уряду крейсгауптмана). Конференцію відкрив інспектор Євген Рудий, котрий закликав учителів тісніше співпрацювати з волосними агрономами, гуртками “Сільського Господаря” та інструкторами окружного староства, розповів про заплановані “практичні лекції” для вчителів обов'язкових сільськогосподарських шкіл Самбірщини. Зокрема, у школі с. Топільниця (січень 1943 р.) підвищувати свою фахово-педагогічну кваліфікацію мали викладачі сільськогосподарських шкіл зі Стрільбич і Ваньович, а в школі с. Лука (лютий 1943 р.) – учителі зі Сільця, Баранчиць й Берегів. Крім того, інспектор підкреслив необхідність самоосвітньої праці. “*Учитель с.г. школи, – зауважив він, – мусить бути високо ідейний, добрий педагог і добрий суспільник. До школи не вільно приходити не підготовленому. Вчитель мусить знати згори працю, яку він буде вчити*”⁶²⁸. Інші доповідачі на самбірській конференції читали лекції на різну сільськогосподарську тематику (влаштування курників та відгодівлю породистих кролів при сільгоспшколах, розведення бджіл тощо)⁶²⁹. Друга така конференція відбулася в Самборі 15 лютого 1943 р., для учасників якої було прочитано чотири “зразкові лекції”. З цього приводу в газеті “Голос Підкарпаття” (14.03.1943 р.) зазначалося: “*Окружний організатор*

⁶²⁷ Одномісячний курс для вчителів у Бережниці // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6; Курс господарського перевишколу вчителів. Справа хліборобства на кращих шляхах // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.2. – 6 вересня. – С. 6.

⁶²⁸ Конференція учителів та вчительок сільсько-господарських шкіл у Самборі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 1-2. – 7-10 січня. – С. 6.

⁶²⁹ Там само.

Х.В.М. (Хліборобського вишколу молоді. – М. Г.) при філії Сільського Господаря п. О. Сивохо в гарно опрацьованій лекції подав напрямні організації Х.В.М. при сільсько-господарських школах: закладання парників на розсаду, співпраця вчителів з волосними агрономами, Кружками Сільського Господаря. Інструктор бджільництва при окр[ужному] старостві Михайло Плахтій в своїй лекції говорив про найважливіші хвороби бджіл та як з цими хворобами боротися. Прелегент також говорив про роботу пасічничка на весну. Інструкторка дрібного тваринництва при окр[ужному] старостві п. Марія Німилович у своїй лекції подала багато цінного матеріалу про годівлю птахівництва з узглядненням полос Самбірської округи. Школи повинні зайнятися годівлею кроликів, а також пропагувати годівлю кроликів між селянами [...] У малих господарствах слід завести годівлю кіз... Інспектор с/г шкіл Євген Рудий опрацював лекцію про шовківництво. В самому Самборі є десять морвових дерев до 5 літ, 50 дерев понад 10 літ, 550 корчів. Це треба буде в сьогорічному сезоні використати й завести годівлю шовкопряди. Намічено з початком червня ц.р. відкрити в Самборі курс, у якому візьмуть участь деякі вчителі та учні с/г шкіл⁶³⁰.

Подібний захід відбувся і у званевій рільничій школі с. Черниця на Стрийщині: 16 січня 1943 р. завдяки ініціативі відділу науки та навчання уряду галицького дистрикту проведено конференцію керівників і учителів хліборобських шкіл, в якій взяли участь й представники Хліборобської Палати⁶³¹.

Характеризуючи **матеріальне становище** професійних шкіл, зосередимося на таких питаннях, як фінансування, виплата стипендій учням, влаштування бурс. Вище йшлося, що званеві та фахові школи фінансувалися державою – ГГ. Обов'язкові ж школи підтримувалися за рахунок коштів УЦК, а також Українських окружних і Польських допомогових комітетів, місцевих громад (передовсім Союзу громад) та приватних підприємств (наприклад, кооперативу “Народна торгівля”). Відомо, що Дрогобицька міська управа на 1942/43 фінансовий рік планувала виділити двом обов'язковим ремісничим школам міста 7828 зл., зокрема оплатити працю трьох учителів (щомісяця 540 зл. на всіх (за рік – 6480 зл.), опалення та освітлення – 1170 зл., кухню – 450 зл., засоби навчання – 450 зл., обслуговуючий персонал – 1620 зл.⁶³² Однак реально було витрачено 5790 зл.⁶³³ УЦК на ремісничі школи в Дрогобичі, а також Львові, Золочеві, Чорткові, Сокалі надав 29600 зл. – для виплати стипендії студентам. Сільськогосподарські школи у Стрию, Бережниці, Черниці разом з іншими чотирма школами цього типу отримали від Комітету 43720 зл.⁶³⁴ Союз громад Стрийської округи у 1942 р. виділив для обов'язкових сільськогосподарських шкіл 25 тис. зл. (50 % коштів передбачалося спеціально на закупівлю інвентарю і сільгоспобладнання), зокрема для школи у Бережниці – 1500 зл., Тиряві –

⁶³⁰ Сільсько-господарське шкільництво Самбірщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6.

⁶³¹ Зібрання керівників хліборобських шкіл // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 6. – 7 лютого. – С. 6.

⁶³² ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 9.

⁶³³ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 132. – Арк. 163в.

⁶³⁴ Антонюк Н.В. Українське культурне життя... – С. 56.

1500 зл., Завадові – 2000 зл., Дашаві – 2000 зл., Стрию – 4000 тис. зл.⁶³⁵ Ще 15 тис. зл. за наполяганням стрийського крейсгауптмана фон Девіца з бюджету Союзу громад було надано торгівельним і ремісничим школам округи⁶³⁶.

Певне уявлення про доходи і видатки шкіл дає бюджет Дрогобицької технічної школи. До нашого часу дійшли власне два варіанти проекту бюджету цього навчального закладу, при чому обидва датовані 9 червня 1942 р. Перший із них передбачав доходи у розмірі – 10300 зл, а видатки – 20 тис. зл.⁶³⁷ Другий був менш “скромним”, оскільки доходи планувалися у розмірі 15 тис. зл. (оплата за навчання – 13500 зл., решту – плата за навчальні посібники, проведення екзамену, посвідчення про результати навчання), а видатки – 33752 або 34100 зл. (щомісячна заробітна плата вчительського та допоміжного персоналу – 2596 зл. (річна – 31152 зл.), потреби в папері – 900 зл., поповнення бібліотеки – 500 зл. тощо. Таким чином дефіцит бюджету технічної школи складав від 18752 до 19100 зл.⁶³⁸, а “покрити” його, ймовірно, планувалося за рахунок допомоги УОК та міської управи Дрогобича. Остання, проте, фінансувала тільки ремісничі обов’язкові школи.

Одним з важливих завдань, які брали на себе Українські та Польські комітети, було утворення та облаштування гуртожитків-бурс для учнів профшкіл. Майже кожна школа мала власну бурсу. Інколи, щоправда, декілька шкіл утворювали спільний учнівський гуртожиток. Наприклад, у Самборі торгівельна та реміснична званеві школи володіли спільною бурсою⁶³⁹. У 1943 р. Самбірський УОК при підтримці українського громадянства профінансував реставрацію великої будівлі на вул. Єлисавети, 6, і вже 1 вересня в ньому розмістилося майже 200 хлопців – учнів місцевих профшкіл. Крім того, в будинку колишньої гімназії “Рідної школи” діяла “дівоча бурса”, де мешкали понад 100 учениць⁶⁴⁰ (передовсім Самбірської кравецької ремісничої званевої школи).

Як відомо, для гімназійної та професійношкільної молоді в Дрогобичі, передусім завдяки Українському комітетові, було відкрито три бурси, щоправда у двох з них більшість мешканців становили гімназисти. Проте 7 квітня 1943 р. було відкрито бурсу для учнів ремісничої (технічної) школи (до речі, вже під час церемонії відкриття на потреби бурси поміж громадянством зібрано 2620 зл.)⁶⁴¹. Згідно з газетною публікацією “Реміснична бурса в Дрогобичі”, на жовтень 1943 р. там мешкало 26 учнів ремісничої школи та учнів майстрів-ремісників. Велика частина статті присвячена організованій управителем бурси Володимиром Дубом системі громадської фінансової підтримки закладу. Йому вдалося зібрати заяви 272 громадян, які зобов’язалися щомісячно вносити певну суму грошей на утримання бурси. Так, 180 робітників сплачували 495 зл., 30 службовців

⁶³⁵ ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 22-23, 25.

⁶³⁶ Там само. – Арк. 21.

⁶³⁷ Там само. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90-а. – Арк. 4-5.

⁶³⁸ Там само. – Арк. 1-2.

⁶³⁹ Нова фахова школа в Самборі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6.

⁶⁴⁰ Українські бурси в Самборі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 41. – 10 жовтня. – С. 6.

⁶⁴¹ Ще одна бурса в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 16. – 18 квітня. – С. 6.

й інженерів – 141 зл., 25 ремісничих майстрів – 192 зл., 23 купці – 365 зл., 14 осіб вільних професій – 86 зл. Таким чином, бурса щомісяця отримувала 1279 зол.⁶⁴² В. Дуб у своїх спогадах зазначає, що, крім коштів від “спомогаючих членів”, основну підтримку бурсі (в якій, за його словами, мешкало 45 учнів) надавав Український допомоговий комітет⁶⁴³. З вищезгаданої газетної статті випливає, що реміснича бурса була зразковим закладом подібного типу, де учні отримували не лише житло, добре харчування, медичний огляд, але й певне виховання та освіту. Зокрема, бурсаки мали змогу слухати лекції з історії, географії, а також займатися самоосвітою (дирекція бурси передплачувала часописи “Краківські вісті”, “Львівські вісті”, “Голос Підкарпаття” і молодіжний журнал “Дорога”)⁶⁴⁴.

Крім цього, велика увага приділялася упорядкуванню шкільних будівель, навчальних засобів, підручників тощо. Уже згадувалося про забезпечення, наприклад, сільськогосподарських шкіл землею та іншим необхідним майном. Обов’язкова ж сільськогосподарська школа у Стрільбичах завдяки зусиллям її вчителів, учнів та допомозі УОК була забезпечена ще й гарною бібліотекою. При школі діяли й дві “мандрівні бібліотеки”, які обслуговували пізнавальні запити селян із 12 громад⁶⁴⁵.

Отже, підіб’ємо статистичні підсумки. Як свідчить таблиця 21, на теренах Дрогобицької округи в 1942/43 навч. році налічувалося 27 спеціальних середніх шкіл, у яких навчалося 3469 учнів, працювало 176 вчителів (на 1 вчителя припадало 19,7 учнів).

Таблиця 21. Професійні школи Дрогобицької округи на початок 1942/43 н. р.

№	Місцезнаходження школи	Назва школи	Тип школи	Мова навч.	класи	К-ть учнів	з них		К-ть учителів	з них	
							чол	жін		чол	жін
1	Дрогобич	Реміснича електротехнічна	державна	укр. з пол. клас.	3/2	129	129	–	11	11	–
2	Дрогобич	Торгівельна	державна	укр.	3	112	28	84	10	7	3
3	Дрогобич	Торгівельна	державна	пол.	3	73	21	52	9	5	4
4	Дрогобич	Домашнього господарства	державна	укр.	2	50	–	50	4	1	3
5	Дрогобич	Домашнього господарства	державна	пол.	1	27	–	27	6	1	5
6	Борислав	Бурильнотехнічна	державна	пол.	3/2	158	158	–	9	8	1

⁶⁴² Реміснича бурса в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6; Реміснича бурса в Дрогобичі // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 241(979). – 28 жовтня. – С. 6.

⁶⁴³ Дуб В. Робітнича Громада ім. Івана Франка в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сидней – Торонто, 1973. – С. 600.

⁶⁴⁴ Реміснича бурса в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.

⁶⁴⁵ Сільсько-господарське шкільництво Самбірщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6.

Продовження таблиці 21.

7	Дрогобич	Реміснич	приватна	укр.	1	26	26	–	3	3	–
8	Дрогобич	Реміснич	приватна	пол.	2	62	62	–	3	3	–
9	Борислав	Реміснич	приватна	укр.	2	63	63	–	4	4	–
10	Борислав	Реміснич	приватна	пол.	4	150	122	28	10	6	4
11	Східниця	Реміснич	приватна	укр.	2	74	74	–	4	4	–
12	Східниця	Сільськогос- подарська спеціальна	приватна	укр.	2	70	–	70	3	–	3
13	Добрівляни	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	5	148	64	84	7	3	4
14	Більче	Сільськогос- подарська спеціальна	приватна	укр.	6	211	118	93	7	4	3
15	Горуцько	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	5	180	80	100	5	3	2
16	Літиня	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	9	321	161	160	6	5	1
17	Кропивник Новий	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	6	189	97	92	9	5	4
18	Довге біля Підбужа	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	5	179	72	107	6	3	3
19	Лішня	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	4	128	66	62	6	4	2
20	Нагуєвичі	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	2	67	35	32	4	3	1
21	Медвежа	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	2	54	26	28	4	3	1
22	Меденичі	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	пол.	3	88	56	32	6	4	2
23	Уріж	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	4	190	92	98	7	4	3
24	Рихтичі	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	пол.	5	219	158	61	8	5	3
25	Ластівки	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	4	119	61	58	7	4	3
26	Орів	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	8	302	152	150	12	7	5
27	Уличне	Сільськогос подарська спеціальна	приватна	укр.	2	80	45	35	6	4	2
ВСЬОГО					102	3469	1966	1503	176	114	62

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 183-183зв.

Самбірська округа на вересень 1943 р. налічувала 15 профшкіл, в яких освіту здобувало 5524 учнів під керівництвом 83 педагогів (див. додаток 23). Проте ці дані не є повними, адже не враховують учительську семінарію (а це приблизно 200 учнів) та торгівельну школу, не кажучи вже про філії ремісничих шкіл у Старому Самборі. У Стрийській окрузі на середину 1943 р. налічувалося принаймні 10 профшкіл⁶⁴⁶, не враховуючи обов'язкових сільськогосподарських навчальних закладів. Відповідно до газетних матеріалів, лише в семи з них навчалось приблизно 1600 учнів⁶⁴⁷. На жаль, не маємо точних даних про вчительський та учнівський контингенти профшкіл Перемишля та Добромиля, де у тому ж 1943 р. діяли, відповідно, сім та два українські навчальні заклади⁶⁴⁸ (не кажучи вже про польські фахові школи). Невідомою, з огляду на відсутність джерел, залишається й кількість профшкіл в Судово-Вишнянському повітовому комісаріаті. На основі існуючих й проаналізованих нами матеріалів можна стверджувати, що 1943 року на теренах колишньої Дрогобицької області було утворено приблизно 30 профшкіл (без обов'язкових сільськогосподарських), де освіту здобувало майже 5 тис. учнів. Отже, порівняно з довоєнним часом, кількість фахових шкіл, передовсім українських, значно зросла. Цю тезу підтверджують і статистичні дані з галицького дистрикту. За умов майже повної відсутності фахових українських шкіл у колишній Польщі, 1942 року в Галичині функціонувало 82 професійні школи (без обов'язкових сільгоспшкіл), де навчалось близько 10 тис. учнів і працювали 500 учителів. До їх числа належали 22 чоловічих промислових, 14 жіночих промислових, 25 торгівельних, 15 сільськогосподарських шкіл⁶⁴⁹. Однак у 1943 – першій половині 1944 рр. профшколи масово втрачали учнів, яких часто прямо з занять забирали для вивозу до Німеччини. Наприклад, за погодженням відділу науки та навчання з відділом праці уряду галицького дистрикту учні торгівельних шкіл, які станом на 1 січня 1943 р. досягли 16-річного віку, зобов'язувалися до добровільного зголошення для працевлаштування в Німеччині терміном на один рік. При доброму фізичному стані підлітка нижня вікова межа могла становити 15,5 років. Директори шкіл повинні були представити у відділ науки та навчання докладний список учнів “призивного віку” з точними домашніми адресами, що унеможливило ухиляння від “добровільного обов'язку”⁶⁵⁰. Загалом із території колишньої Дрогобицької області було вивезено понад 42 тис. молодих людей⁶⁵¹, серед них і частину учнів профшкіл.

⁶⁴⁶ Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 204.

⁶⁴⁷ Українське фахове шкільництво Стрийщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.

⁶⁴⁸ Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5; *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 205-206.

⁶⁴⁹ *Антонюк Н.В.* Українське культурне життя... – С. 56-57.

⁶⁵⁰ *Курлишин К.* Українське життя в умовах німецької окупації (1939 – 1944 рр.): за матеріалами україномовної легальної преси. – Львів, 2010. – С. 211 – 212.

⁶⁵¹ *Літянський В.В.* До питання розвитку... – С. 17.

2.7. Курсова система навчання

Діюча система освіти, звісно ж, не задовольняла усіх культурно-освітніх запитів місцевого населення. Саме цим можна пояснити розгортання широкої курсової системи навчання юнаків та дорослих. Ініціатива та організаційні зусилля у справі проведення різноманітних курсів виявляли переважно різні, дозволені владою громадські та господарські організації – українські, польські і навіть єврейські. Лише зрідка проведення певних курсів ініціювали німецькі владні органи. Найчастіше вони просто давали дозвіл на їх проведення Українському, Польському окружним (допомоговим) комітетам, Товариству “Сільський Господар”, Хліборобській палаті, українській кооперативі “Народна торгівля”, польській “Єдності”, юденратові тощо. Зауважимо, що більшість курсів були платними.

Аналізуючи курсову форму освіти, за спеціалізацією можна виділити три різновиди курсів: 1) для осіб, зайнятих у сільському господарстві та ремісництві; 2) для чиновників та службовців; 3) для працівників соціально-гуманітарної (освітньої, просвітницької, медичної) сфери.

Найбільшого поширення набули **курси, покликані підготувати працівників у сільському господарстві та ремісництві**. Сільськогосподарські курси було започатковано майже одразу після відновлення Товариства “Сільський господар” (липень 1941 р.). Структура товариства (і його філій у Дрогобичі, Стрию, Самборі та ін.) включала три реферати: домашнього господарства, хліборобського вишколу молоді, організаційно-люстраторський. Воно займалося насамперед хліборобським вишколом молоді (ХВМ) та домашніх господинь, однак для цього потрібні були фахові і досвідчені інструктори. Тож “Сільський господар” узявся за підготовку інструкторів ХВМ. Так, філія товариства у Дрогобичі при співучасті Хліборобської палати у листопаді та грудні 1941 р. влаштувала десятиденні курси для інструкторів ХВМ з питань садівництва та плекання городини. Члени “Сільського господаря” задля цього повинні були підібрати з кожного села Дрогобицької округи по три кандидати на курси⁶⁵². Проте мешканцями округи вони не обмежилися. Відомо, що стрийська філія “Сільського господаря” з 17 листопада також проводила запис кандидатів на ці курси⁶⁵³. Зрештою курс плекання городини охопив 79, а курс садівництва – 178 осіб⁶⁵⁴. Наступні, цього разу вечірні, курси були проведені у Дрогобичі з 16 березня 1942 р., вони також присвячувалися городництву⁶⁵⁵.

⁶⁵² Повідомлення (про організацію курсів для майбутніх сільських інструкторів-садівників) // Вільне слово. – 1941. – № 66. – 8 грудня. – С. 3.

⁶⁵³ Оголошення [про відкриття курсів інструкторів ХВМ] // Стрийські вісті. – 1941. – № 34. – 16 листопада. – С. 3.

⁶⁵⁴ Перший господарський курс Дрогобиччини // Вільне слово. – 1941. – № 59. – 22 листопада. – С. 4; 3 життя краю. Господарський курс // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 95. – 27 листопада. – С. 7.

⁶⁵⁵ Оголошення (про вечірні курси городництва) // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 31. – 13 березня. – С. 4.

Особливу активність у справі організації курсів вишкільників ХВМ проявляла стрийська філія “Сільського господаря”. 28 грудня 1941 – 3 січня 1942 р. у с. Дуліби було проведено короткий “курс передовиків II і III ступенів” секцій ХВМ (30 осіб), де лекції читали інженери Г. Мельник, В. Фрайт, Ткачук, Самокишан, Хомишак та ін.⁶⁵⁶ 20 січня – 7 лютого 1942 р. уже 38 осіб із різних куточків Галичини здобували знання інструкторів ХВМ на черговому курсі у м. Стрию⁶⁵⁷. У грудні 1942 р. знову для передовиків секцій ХВМ відбулися два курси у Стрию (26 учасників) і Дулібах (40 курсантів). Курси в Дулібах відвідали й представники окупаційної влади. Зі стрийського курсу 16 учасників “стало до організаторської роботи в повіті” як інструктори та керівники секцій “Сільського господаря”⁶⁵⁸. 1943 року сільськогосподарська підготовка молоді на Стрийщині набула більш широких масштабів завдяки активній діяльності Григорія Дулина, який очолив реферат хліборобського вишколу молоді місцевої філії товариства “Сільський господар”. Зауважимо, що він водночас був членом українського націоналістичного підпілля і виконував функції референта пропаганди Стрийського окружного проводу ОУН під псевдо “Максим”, “Всеволод”⁶⁵⁹. Зрозуміло, що через курси і секції ХВМ велася активна націоналістична пропагандистська робота.

Наведемо декілька прикладів “курсової діяльності” “Сільського господаря” в Стрийській окрузі (1943 р.): 1) 15 – 21 лютого організовано “теоретично-пропагандивні курси для вишколу повітових інструкторів сільськогосподарського виховання”, в яких взяло участь 30 осіб з повітів Стрий, Сколе, Жидачів, Журавно, Ходорів, Болехів, Миколаїв⁶⁶⁰; 2) 22 серпня – 5 вересня у Болехові відбувся курс “абстинентів”, у якому взяло участь 40 осіб під проводом представника УЦК Никифорчина. Протягом першого тижня курсанти проходили теоретичний вишкіл, а наступного – практичні заняття щодо виготовлення соків, конфітур, різних наливок та безалкогольних напоїв; 3) 19 серпня – 2 вересня у Стрию проведено курс секретарів і книговодів (бухгалтерів), де викладали учителі Стрийської державної торгівельної школи; 4) 16 серпня – 19 серпня знову ж у Стрию відбувся курс інструкторок секцій господинь Товариства “Сільський господар” (здобувало освіту 15 дівчат)⁶⁶¹; 5) 25 вересня – 9 жовтня (м. Стрий)

⁶⁵⁶ З наших сіл // Стрийські вісті. – 1942. – № 5. – 18 січня. – С. 4; В краю. Курс передовиків ХВМ в Дулібах // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 22(146). – 3 лютого. – С. 3.

⁶⁵⁷ Стрийщина. Хліборобський Вишкіл Молоді // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 36(160). – 19 лютого. – С. 4.

⁶⁵⁸ Розвиток раціональної сільської господарки в Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.

⁶⁵⁹ *Льницький В.* Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945-1952 рр.). – Дрогобич: Вимір, 2009. – С. 232; Хліборобський Вишкіл Молоді // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 21. – 23 травня. – С. 6; Хліборобський Вишкіл Молоді Стрийщини при праці // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 12. – 19 березня. – С. 6.

⁶⁶⁰ Хліборобський Вишкіл Молоді в Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.

⁶⁶¹ “Сільський Господар” у Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 38. – 19 вересня. – С. 6.

вдруге ініційовано курс “вироб безалкогольних напоїв” (60 учасників)⁶⁶²; 6) 2 листопада – 1 грудня в окружному центрі організовано другий курс інструкторів ХВМ, на який зголосилося приблизно 50 учасників, зокрема з Тернопільщини й Станіславщини⁶⁶³. Реферат ХВМ на Стрийщині також проводив курси у Сколе, Жидачеві, Ходорові, Журавні, Болехові, Миколаєві. З 27 грудня 1943 р. до 3 – 4 січня 1944 р. вони відбувалися в сільськогосподарських школах Черниці (для Миколаївського повіту), Бережниці (для Стрийського повіту), Кремерівки (для Ходорівського повіту), Кохавини (для Жидачівського повіту)⁶⁶⁴.

Підготовані на курсах вишкільники поширювали здобуті знання в секціях ХВМ та домашніх господинь різних міст і сіл. На березень 1943 р. у Стрийському повіті налічувалося 20 секцій ХВМ, які працювали з 606 юнаками і дівчатами. Вони вивчали “науку про життя рослин, стан ґрунтів, їх раціональний обробіток, плекали яринні городці та проходили практичний вишкіл”⁶⁶⁵. У червні того ж року на всі повіти Стрийської округи припадала 41 секція ХВМ, з них 21 діяла в одному Стрийському повіті цієї ж округи. Три секції згаданого повіту (Дашава, Лисятичі і Довголука) започаткували плекання безрогих корів. Крім того, секції у Дашаві, Гірному, Жулині і Кавчому Куті розводили “расових” курей. Секції сіл Сихів Горішній, Уголна та Лисовичі вдалися до плекання породистих кріликів. Ведення яриних городців вивчали секції ХВМ сіл Дашава, Гірне, Колодниця та Кавчий Кут⁶⁶⁶. На липень 1943 р. активно працювали секції ХВМ на Сколівщині (Сколе, Синевідсько Вижне, Крушельниця, Підгородця, Урич, Сопіт, Ямельниця), в яких проводилися конкурсні змагання, землю “гарно обсадили городцями”⁶⁶⁷.

На жаль, майже не маємо даних щодо сільськогосподарських курсів в Самбірській окрузі. Відомо, що 1942 року у селі Стрільбичі на Старосамбірщині поновив діяльність гурток ХВМ, де до 15 жовтня відбулося 30 зібрань (вивчали сільське господарство та історію України)⁶⁶⁸. Зауважимо, що мешканці колишньої Дрогобицької області УРСР мали змогу здобувати курсову освіту і за межами свого краю. Так, відділ Хліборобської палати в Дрогобичі через пресу повідомляв, що на хліборобський курс в Дублянах під Львовом зараховано таких осіб зі Стрийщини: Теодор Головка – Черниця, Осип Петриканюк – Стинава,

⁶⁶² Господарські курси в Стрию // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 220(958). – 3 жовтня. – С. 4.

⁶⁶³ Курс інструкторів Хліборобського Вишколу // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 46. – 14 листопада. – С. 6; Хліборобський Вишкіл Молоді в Стрию // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 258(996). – 17 листопада. – С. 5.

⁶⁶⁴ Хліборобський Вишкіл Молоді // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 2. – 7 січня. – С. 6; Хліборобський Вишкіл Молоді Стрийщини при праці // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 12. – 19 березня. – С. 6.

⁶⁶⁵ Розвиток раціональної сільської господарки в Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.

⁶⁶⁶ Вишкіл хліборобів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 25. – 20 червня. – С. 6.

⁶⁶⁷ Хліборобський Вишкіл Молоді в Скільщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 28. – 11 липня. – С. 6.

⁶⁶⁸ А.С. Самбірщина працює. Хліборобський вишкіл молоді // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 9. – 25 жовтня. – С. 6.

Василь Жук – Надігичі, Адам Торкало – Синевідсько, Гринь Рудка – Бережниця. Курс триватиме від 11 січня 1942 до 31 березня 1942 р.⁶⁶⁹

Проводилися й інші курси господарського профілю. Для прикладу, у серпні 1941 р. Студентське товариство Дрогобича організувало кооперативний курс⁶⁷⁰. У Дрогобичі також пройшов челядницький курс, організований у червні 1943 р.⁶⁷¹ До слова, ці курси частково фінансувала Дрогобицька міська управа, в бюджеті якої на 1942/43 господарський рік на ці потреби передбачалося 2000 зл. (щоправда, реально було витрачено 1289 зл.⁶⁷²). Газета “Стрийські вісті” (18.9.1941 р.) розмістила оголошення про відкриття у Стрийській молочарській школі шеститижневого (15 жовтня – 31 листопада) молочарського курсу, де прийматимуться хлопці і дівчата-українці віком 18 – 30 років, що закінчили 6 класів вселюдської школи, мають свідоцтво моральності, посвідчення від батьків та опікунів про зобов’язання оплатити всі витрати кандидата⁶⁷³. Діяли й спеціальні жіночі курси ведення домашнього господарства. Зокрема, 25 жовтня 1942 р. відбулося врочисте закінчення курсу домашнього господарства в Гаях Нижніх Дрогобицької округи, де навчалося 24 учасниці. На урочистостях був присутній і окружний староста Гаргенс⁶⁷⁴.

Ремісничі курси були більш рідкісним явищем. Відомо, що 4 жовтня 1941 р. у Дрогобичі місцевим УОК було організовано курси склярства, переплетництва і бляхарства, які проводилися в приміщенні ремісничої (технічної) школи⁶⁷⁵. Приблизно тоді ж в ремісничій школі розпочалися курси підвищення кваліфікації працівників ремісничих підприємств, фабрик та заводів, зокрема шевців, гарбарів, токарів, слюсарів і електромонтерів. Успішні іспити та отримання диплому давали змогу курсантам “відкрити і самостійно вести фахове підприємство”⁶⁷⁶. У тому ж місті при ремісничій школі з березня 1943 р. діяли й курси шевського крою, які проводив інженер Ярослав Булка⁶⁷⁷. Доволі часто мешканці Дрогобиччини брали участь у “челядницьких курсах” Ремісничої палати (Львів). Так, 10 жовтня 1943 р. там відбулися іспити для 1157 курсантів

⁶⁶⁹ Оголошення [про зарахування на хліборобські курси] // Стрийські вісті. – 1941. – № 39. – 14 грудня. – С. 2.

⁶⁷⁰ Наша сільська молодь на курсах // Вільне слово. – 1941. – № 16. – 12 серпня. – С. 4.

⁶⁷¹ Челядницькі іспити // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 14. – 2 квітня. – С. 6.

⁶⁷² ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 88.

⁶⁷³ Оголошення [про молочарський курс] // Стрийські вісті. – 1941. – № 17. – 18 вересня. – С. 4.

⁶⁷⁴ Закінчення Курсу Господинь у Гаях Нижніх // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 12. – 15 листопада. – С. 6.

⁶⁷⁵ Нові школи й курси у ділянці склярства, переплетництва, бляхарства і гарбарства // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 227(351). – 7 жовтня. – С. 6; Нові школи і курси в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 7. – 11 жовтня. – С. 6.

⁶⁷⁶ Фахові курси в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 9. – 25 жовтня. – С. 6.

⁶⁷⁷ Курс шевського крою в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6; Вишкільний курс шоферства в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 21. – 23 травня. – С. 6.

з різних околиць Галичини, серед них 93 із Самбора, 85 – зі Стрия, 21 – із Дрогобича⁶⁷⁸.

Неодноразово організовувалися й шоферські курси. Уже 10 серпня 1941 р. у Стрию було оголошено набір учнів на тримісячні курси водіїв⁶⁷⁹. Першого лютого 1942 р. вони запрацювали знову⁶⁸⁰. Газета “Голос Підкарпаття” (19.09.1943 р.) опублікувала оголошення про відкриття шеститижневого курсу Львівської шоферської школи В. Мікути при окружному старостві у Стрию, куди приймалися хлопці, старші 18-річного віку⁶⁸¹. У березні 1943 р. “вишкільний шоферський курс” під керівництвом інж. Олександра Татарського запрацював і в Дрогобичі⁶⁸².

У зв’язку зі зміною адміністративної системи, актуальними стали **курси для службовців** місцевого походження. Майже одразу після відступу радянських частин представники різних відновлених громадських організацій взялися за проведення курсів для службовців. Так, у липні 1941 р. Студентське товариство (Дрогобич) відкрило курси німецької мови та машинопису⁶⁸³, а у вересні – адміністративно-організаційний курс. Останній було запроваджено для сільської молоді з 6 – 7-класною початковою освітою, на нього зголосилося 500 юнаків і дівчат, однак через брак місця прийнято лише 230 осіб⁶⁸⁴.

Особливою популярністю серед службовців користувалися курси німецької мови (її знання було обов’язковою вимогою для місцевих працівників різних органів влади, установ, організацій) та книговодства (бухгалтерії). Уже 12 серпня 1941 р. у Самборі розпочався “вечірній курс німецької мови для службовців”, котрий складався з двох ступенів: а) для початківців; б) для підвищення знання німецької мови⁶⁸⁵. Тоді ж міський реферат освіти і культури Стрия відкрив кількомісячний курс німецької мови з трьома ступенями: “для початківців”, “для дещо знаючих”, “для потребуючих конверсанції”⁶⁸⁶. Цікаво, що курси німецької мови проводили і в селах. Їх ініціаторами були переважно просвітяни, які усвідомлювали необхідність знання цієї мови в умовах окупаційного режиму. Наприклад, у с. Бабині директор місцевої школи Андрій Сандик та парох о. Йосип Саєвич у листопаді 1941 р. організували курс німецької мови, на який записалося 22 особи⁶⁸⁷. Від середини листопада

⁶⁷⁸ Статистика челядничих іспитів у Галичині // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 237(975). – 23 жовтня. – С. 4.

⁶⁷⁹ Оголошення [про набір на шоферські курси] // Стрийські вісті. – 1941. – № 6. – 10 серпня. – С. 3.

⁶⁸⁰ Оголошення [про шоферські курси] // Стрийські вісті. – 1942. – № 4. – 14 січня. – С. 4.

⁶⁸¹ Шоферський курс в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 38. – 19 вересня. – С. 6.

⁶⁸² Курс шевського крою в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6; Вишкільний курс шоферства в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 21. – 23 травня. – С. 6.

⁶⁸³ З студентського життя // Вільне слово. – 1941. – № 4. – 16 липня. – С. 2.

⁶⁸⁴ Адміністративно-торговельний курс // Вільне слово. – 1941. – № 29. – 12 вересня. – С. 4.

⁶⁸⁵ Оголошення [про відкриття курсів німецької мови в Самборі для службовців] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 2. – 7 серпня. – С. 4.

⁶⁸⁶ Оголошення [про курс німецької мови] // Стрийські вісті. – 1941. – № 4. – 3 серпня. – С. 2.

⁶⁸⁷ Курс німецької мови в с. Бабині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 33. – 27 листопада. – С. 4.

того ж року при читальні Товариства “Просвіта” с. Сокирчиці проводився аналогічний, розрахований на 10 тижнів курс, в якому взяли участь понад 30 осіб (виклади проводив директор тамтешньої школи Йосип Даців)⁶⁸⁸.

Про знання німецької мови своїми працівниками піклувався й Дрогобицький окружний “Союз кооператив”. 13 квітня 1942 р. його керівництво звернулося до шульамту з проханням дозволити провести курси німецької мови для ненімецьких службовців, які запланували розпочати 8 травня 1942 р. під керівництвом гімназійного вчителя Мирослава Кравчишина. Передбачалося, що заняття відбуватимуться у службових приміщеннях кожного понеділка і четверга о 18.30 – 19.30 і щосереди з 17.30 до 18.30. До прохання додавався перелік 18-ти учасників курсу: Ольга Ленінська, Олена Данеливич, Марія Когут, Софія Чернецька, Францішка Чапська, Стефанія Святоська, Марія Юзефів, Володимир Мокрицький, Степан Ільків, Ярослав Білас, Зиновія Щербан, Василь Куций, Володимир Калічак, Іван Лобода, Михайло Смутний, Іван Ковальський, Іван Гарасим’як, Ярослав Сушків⁶⁸⁹.

Бухгалтерські курси проводилися як окружними допомогівими комітетами, так і господарськими товариствами. Самбірський окружний Союз кооператив одним з перших вдався до практики курсів книговодства: 14 – 18 січня 1942 р. у Самборі 48 представників 46-и кооператив ознайомлювалися з бухгалтерською справою⁶⁹⁰. Дрогобицький УОК та місцевий Союз кооператив у листопаді 1942 р., січні і березні 1943 р. сприяли діяльності дво- і тримісячних курсів бухгалтерів⁶⁹¹. У Сколе 20 березня 1943 р. закінчився двотижневий курс книговодів, також організований місцевим представництвом Союзу кооператив (іспит склали 30 осіб)⁶⁹².

Практикувалося й проведення інших курсів для службовців. Відомо, що 10 – 14 березня 1942 р. у Самборі, за дорученням Банкового Нагляду (Краків), Ревізійний союз українських кооператив і Центробанк організували курси керівників (менеджерів) та бухгалтерів із семи представництв “Українбанку” (12 осіб)⁶⁹³. 19 жовтня 1942 р. у Дрогобичі запроваджено курси машинопису, німецької та української стенографії, німецької мови (на курсах машинопису і стенографії кількість слухачів обмежувалася 20 місцями, а на курсі німецької мови була довільною; перші два курси розпочали діяльність 19 жовтня,

⁶⁸⁸ Курс німецької мови в с. Бабині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 33. – 27 листопада. – С. 4; Курс німецької мови в с. Сокирчицях // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 35. – 4 грудня. – С. 4; По наших селах і містах. Село вивчає німецьку мову // По наших селах і містах. Захист для сиріт // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 109. – 13 грудня. – С. 7.

⁶⁸⁹ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 81. – Арк. 17.

⁶⁹⁰ Самбірщина. Курс книговодства // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 36(160). – 19 лютого. – С. 4.

⁶⁹¹ Нам треба бухгалтерів! Курси книговодства в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 266(390). – 21 листопада. – С. 6; Курси книговодства в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 13. – 22 листопада. – С. 6; Бухгалтерійні курси в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 3. – 17 січня. – С. 6; Дрогобицька хроніка // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.

⁶⁹² Курс книговодів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 15. – 11 квітня. – С. 6.

⁶⁹³ Банковий курс // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 77(201). – 11 квітня. – С. 4.

а третій – 27 жовтня)⁶⁹⁴. До речі, будучи у Стрию (6.07.1942 р.), провідник УЦК В. Кубійович особливо підкреслював необхідність запровадження “короткоречинцевих практичних курсів, як німецької мови, стенографії, писання на машині і т.п.”⁶⁹⁵.

Не менш масовими і частими були **курси для працівників соціально-гуманітарної сфери**. Серед них помітним явищем стали курси учителів і народних, і фахових шкіл, а також виховниць дитячих садків. Вище йшлося про курсову систему підготовки садівничок (див. підрозділ 2.2). Згадувалося, що вже у серпні 1941 р. при Стрийській педагогічній школі започатковано курси вчителів початкових шкіл, де навчалося приблизно 200 осіб. Повідомлялося і про двомісячний курс для “неповнокваліфікованих” 163 учителів у Самбірській учительській семінарії, який розпочався 3 серпня 1943 р., а також численні “зелярські курси” для шкільних педагогів (див. підрозділ 2.3-б). Курси ж підвищення кваліфікації викладачів обов’язкових сільськогосподарських шкіл проводилися на базі найбільших державних рільничих шкіл у Черниці та Бережниці. Зокрема, для підготовки й перепідготовки викладачів однорічних обов’язкових сільськогосподарських шкіл було проведено одномісячний курс (20 липня – 21 серпня 1942 р.) у Бережницькій державній рільничій школі (див. підрозділ 2.6).

Українські організації на чолі з УЦК намагалися забезпечити підготовку кадрів для проведення культурно-просвітницької і мистецької роботи серед населення в рамках “Просвіти” – Українського освітнього товариства (УОТ). Це завдання реалізовувалося шляхом організації курсів для диригентів, керівників самоосвітніх гуртків, бібліотекарів тощо. Так, Сколівська делегатура Стрийського УОК організувала тримісячний курс диригентів (керівник – диригент хору м. Сколе Іван Норичка), який завершився 17 березня 1943 р. Вісім курсантів успішно склали іспит та були скеровані у села для підготовки тамтешніх хорових колективів⁶⁹⁶. Незабаром такий курс проведено і в Жидачеві та Стрию. Як повідомляла газета “Голос Підкарпаття”, УЦК “з уваги на дошкульний брак диригентів хорів УОТ” доручив провести курси диригентів, на які можна приймати хлопців і дівчат віком від 14 років. 1 грудня 1943 р. розпочався курс у м. Жидачеві, на який з повіту зібралось 19 осіб. Керівництво курсом здійснював директор Державної музичної школи у Стрию І. Повалячек, водночас викладаючи сольфеджію. Мистецтву гри на скрипці і мандоліні навчала Ольга Заяць – учитель тієї ж школи. Інші предмети викладав Микола Каліцун, який лише завершував навчання у Стрийській музичній школі⁶⁹⁷. Приблизно у той час тривав диригентський курс I ступеня у Стрию, що завершився 31 січня 1944 р. Після іспиту, проведеного представником Інституту народної творчості (Львів) проф. Євгеном Козаком, частина курсантів вписалася на

⁶⁹⁴ Практичні курси в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.

⁶⁹⁵ Стрий вітає провід УЦК. Останній етап у поїзді по краю // Львівські вісті. – 1942. Ч. 154(278). – 12/13 липня. – С. 3.

⁶⁹⁶ Курс диригентів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 15. – 11 квітня. – С. 6.

⁶⁹⁷ Диригентські курси в Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 49. – 5 грудня. – С. 6.

курс диригентури II ступеня, що почався 9 лютого⁶⁹⁸ (за іншими даними – вже 1 лютого⁶⁹⁹). Звісно ж, курси проводили викладацькі кадри музичної школи.

Наприкінці 1943 – на початку 1944 рр. було організовано курси й для інших категорій просвітянських працівників. Зокрема, УОК у Стрию започаткував шестиденні курси бібліотекарів, які розпочалися 6 листопада 1943 р. Уже 22 листопада почався курс перевишколу “передовиків молоді” (керівників “Куренів молоді”, що діяли під опікою УОТ) Стрийської округи. 6 грудня було відкрито ще й тритижневий курс “передовиків самоосвітніх гуртків” цієї ж округи (50 осіб). Після нього заплановано і двотижневий курс “передовичок дівочої молоді”⁷⁰⁰. Подібні заходи організовувалися навіть у селах. Наприклад, 26 вересня 1943 р. у Винниках (Стрийщина) було започатковано “курс для робітників культурно-освітньої праці”⁷⁰¹. Зауважимо, що місцева просвітянська молодь здобувала знання та досвід й на курсах поза межами Дрогобицької, Стрийської та Самбірської округ. Зокрема, у Львові 1943 р. відбувся “перевишкіл працівників культурно-освітньої сфери”, в якому брали участь мешканці Стрийщини (про це повідомлялося під час наради підреферентів делегатур УОК, що відбулася у Стрию 16 жовтня)⁷⁰².

Окреме місце серед курсів соціально-гуманітарного профілю займали медично-санітарні курси. Одним із перших таких заходів було організовано в Самборі, де ще 4 серпня 1941 р. тимчасовий УОК організував курси “Українського Червоного Хреста”. Вони поділялися на дві частини: 1) для фахових робітниць (санітарок); 2) для учениць і “жінок-інтелігенток”. Передбачалося, що на першому з них, крім фахових медичних предметів, дівчата вивчатимуть руханку, спів, українську мову і літературу, історію і географію України. На другому ж планувалося викладати предмети за програмою “Польового Червоного Хреста”. Викладачами зголосилися працювати лікарі Ковальський (керівник курсу), Будзиновський, Козакевич, Юрчакевич. Заняття мали проводитися три рази на тиждень у приміщенні місцевої поліклініки⁷⁰³.

Наступний санітарний курс для жінок у Самборі за ініціативою жіночої секції УОК та об’єднання праці самбірських лікарів діяв у травні-червні 1943 р. Його було організовано на хвилі певного громадського піднесення, пов’язаного з акцією формування дивізії “Галичина”. Курс (керівник – лікар Козакевич) виявився доволі масовим, адже налічував майже 80 учасниць. Лекції ж відбувалися двічі на тиждень по дві години в будинку учительської семінарії⁷⁰⁴. На

⁶⁹⁸ Закінчення диригентського курсу // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 8. – 20 лютого. – С. 6.

⁶⁹⁹ Диригентський курс в Стрию // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 13. – 26 березня. – С. 6.

⁷⁰⁰ Поглиблення освітньої праці // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 51. – 19 грудня. – С. 6; *Культура села зростає. Вишкільні курси для самоосвіти* // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 1. – 2 січня. – С. 6; *Поглиблення культурно-освітньої праці в Стрийщині* // *Краківські вісті*. – 1943. – Ч. 266 (1004). – 26 листопада. – С. 5.

⁷⁰¹ З культурного життя Стрийщини // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 41. – 10 жовтня. – С. 6.

⁷⁰² За пожвавлення культурної праці // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 45. – 7 листопада. – С. 6.

⁷⁰³ *Т.Я.* Про громадську працю жінок у Самборі // *Самбірські вісті*. – 1941. – Ч. 3. – 10 серпня. – С. 4.

⁷⁰⁴ Санітарний курс в Самборі // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.

початку 1944 р. санітарний курс, що призначався для “працівників українських установ”, відбувся і в Стрию під егідою місцевого УОК. Від 4 до 25 лютого під керівництвом лікаря Федоріва там навчалось 50 осіб⁷⁰⁵.

Цікаво, що санітарні курси спромоглися організувати й зачинені в рамках дрогобицького гето євреї. 9 грудня 1941 р. юденрат на чолі з Ісаком Розенблатом звернувся до крайсшультрата з проханням дозволити відкрити тримісячні санітарно-гігієнічні курси з метою підготовки відповідного персоналу для єврейського шпиталю та налагодження диспансерного обслуговування євреїв. Планувалося, що на курсах навчатиметься 30 учасників, а план навчання включатиме 300 практичних (з 7 до 10 і з 15 до 18 год.) і 160 теоретичних (з 10 до 12 год.) занять, які проведуть єврейські лікарі. До майбутніх курсантів ставилися певні вимоги: вік від 18 до 35 років, мінімум 6 класів середньої школи, фізична і психічна придатність, довідка від юденрату. Вартість курсів визначалася у 150 зл.

Крім того, було розроблено навчальний план цих курсів (теоретичні заняття):

1. Анатомія і психологія – 20 занять.
2. Хірургія – 15 занять.
3. Перша допомога при раптових захворюваннях – 8 занять.
4. Бактеріологія – 4 заняття.
5. Інфекційні захворювання та їх профілактика – 16 занять.
6. Газова та протиповітряна оборона – 5 занять.
7. Санітарія – 25 занять.
8. Гігієна – 10 занять.
9. Фармакологія і рецептура – 5 занять.
10. Шпитальне господарство та адміністрація – 10 занять.
11. Внутрішні недуги – 20 занять.
12. Догляд за вагітністю і породіллями – 5 занять.
13. Догляд за немовлятами та маленькими дітьми – 8 занять.
14. Венеричні недуги – 5 занять.
15. Захворювання зору – 2 заняття.
16. Захворювання вух та горла – 2 заняття.

Уже 19 грудня 1941 р. Дрогобицький крейсгауптман дав дозвіл на проведення цих курсів, які були організовані юденратом від 7 лютого 1942 р. На них зарахували 33 кандидатки, про що І. Розенблат 17 лютого 1942 р. повідомляв уряд старости⁷⁰⁶. Викладачами на курсах працювали єврейські лікарі (усі з докторатами): анатомія – Барух Тейман, фізіологія – Євген Пастель, акушерство – Віктор Крейсберг, бактеріологія – Карл Гетер, хірургія – С. Вейсман, наркоз – Йозеф Гендлер, фармакологія – Альфред Герціг⁷⁰⁷. На жаль, відсутність

⁷⁰⁵ Санітарний курс у Стрию // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 9. – 27 лютого. – С. 6.

⁷⁰⁶ ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 4-7. Список імен та прізвищ 33 курсанток єврейських санітарно-гігієнічних курсів у Дрогобичі знаходиться у цій же справі.

⁷⁰⁷ Там само. – Арк. 14.

відповідних джерел не дала змогу встановити, чи вдалося юденратові забезпечити проведення цих курсів до кінця.

Підсумовуючи, зауважимо, що до нашого часу дійшли відомості, які стосуються курсів, організованих переважно українськими товариствами та установами. Даних про курси винятково для поляків наразі не виявлено. Однак на основі наведених вище фактів можемо зробити висновок про значне поширення курсової системи навчання в краї періоду німецької окупації. Вони різною мірою охоплювали майже всі верстви населення, однак, з огляду на соціально-економічну специфіку краю, переважали сільськогосподарські курси та курси домашнього господарства. Поширеними були курси німецької мови (що цілком закономірно), які призначалися здебільшого для службовців (українців і поляків) державних установ і громадських організацій. Останні вдавалися й до проведення курсів соціально-гуманітарного характеру, спрямованих на підготовку педагогів, садівничок, просвітян (диригентів хорів, керівників самоосвітніх гуртків, бібліотекарів тощо) та працівників нижньої ланки медичної сфери (санітарок). Більшість курсів були цілком добровільними, хоч траплялися і винятки (“зелярські” курси для вчителів – обов’язково-примусові). Чисельність курсантів залежала від профілю курсів (на сільськогосподарських курсах, зазвичай, було більше слухачів, ніж на, скажімо, санітарно-гігієнічних), позиції німецьких властей, можливостей організаторів тощо. Загалом можна простежити зменшення величини курсів за кількістю учасників протягом окупації. Якщо у 1941 р. окремі курси охоплювали понад 100 слухачів, то в 1944 р. – здебільшого 20 – 30. У цілому ж курсова система була вагомою можливістю здобути додаткові та покращити професійні знання для дорослих осіб, що з різних причин не мали змоги здобути освіту у фахових навчальних закладах. Не слід випускати з уваги й ще одну особливість курсів: гітлерівці, даючи дозвіл або організовуючи курси, розглядали їх учасників як першочергово потенційний резервуар робочої сили для вивезення на роботу до рейху. Саме тому програми курсів, зазвичай, звужувалися до практичних речей (наприклад, ознайомлення колишніх радянських фахівців із особливостями німецького виробництва, специфікою німецького технічного обладнання). Натомість українські і, мабуть, польські організації та підпілля Руху Опору використовували курси для пропаганди національних ідей.

ВИСНОВКИ

Протягом 1939 – 1944 рр. на теренах Дрогобицької області УРСР відбулися зумовлені геополітичними чинниками значні зміни суспільного життя. Трансформацій зазнала й система освіти (дошкілля, загальноосвітня, середня спеціальна, вища школи, освіта дорослих тощо), яку сталінський та гітлерівський тоталітарні режими намагалися використати у своїх цілях – формально різних, але, по суті, однакових. При цьому обидва тоталітаризми намагалися відсторонити національні сили від формування освітнього процесу, повністю підпорядкуваши його власним потребам.

У процесі дослідження встановлено, що радянська влада на Дрогобиччині доволі швидко сформувала ідентичну з рештою регіонів СРСР структуру управління освітою: обласний, міські та районні відділи народної освіти (останніх налічувалося 29). Майже вся управлінська номенклатура формувалася з надісланих зі східних областей УРСР, а також РРФСР партійних та радянських діячів. Подібним чином діяли й нацисти, розбудувавши протягом двох-трьох місяців після початку окупації адміністративний апарат. Терени Дрогобицької області увійшли до складу дистрикту “Галіція” (Дрогобицька, Стрийська, Самбірська округи, частина округи Львів-повіт) та Краківського дистрикту (Перемишльська округа). У кожній окрузі діяв “шкільний уряд” (шульамт) на чолі з надісланим із ГГ чи рейху шкільним радником (крейш-шульрат), якому підпорядковувалися шкільні інспектори, що добиралися з місцевих освітян. Обидві структури управління реформували систему освіти, маючи на меті сформувати повністю підконтрольну істоту, працівника-раба, яким можна легко маніпулювати задля досягнення ідеологічно обґрунтованих політичних цілей: з одного боку, “побудови комунізму”, зміцнення та поширення більшовицько-радянської влади, з іншого – створення тисячолітнього німецького рейху – “нової Європи”.

Щоправда, спостерігалися й значні відмінності у підходах побудови освітньо-виховного механізму. Якщо більшовики перетворили всі ланки системи освіти в єдиний державний інститут, то нацисти окремі її складові залишили у віданні “колаборантських” організацій, певною мірою допускаючи їх до формування змісту навчально-виховного процесу, його матеріального забезпечення. Так, у 1939 – 1941 рр. радянською владою було повністю одержавлено дошкілля й створено у Дрогобицькій області понад 50 постійних дитячих

садків для 2,3 тис. малят. Натомість у період німецької окупації дошкіллям займалися місцеві громади, окружні (українські та польські) допомогіві комітети, церкви. Кількість українських постійних садків протягом у 1942 р. сягнула 45. Особливого ж поширення набуло сезонне дошкілля. У чотирьох округах (Дрогобицькій, Самбірській, Стрийській та Перемишльській, що становили більшість території окупованої Дрогобицької області) на 1942 р. діяло 397 українських сезонних дитсадків. Наступного року їх кількість зросла (принаймні на Дрогобиччині і Стрийщині).

З'ясовано, що радянська влада, прагнучи забезпечити масовість освіти молоді, значну увагу приділяла розбудові шкільної сітки, водночас перетворюючи старі загальноосвітні навчальні заклади (триступеневі народні школи, гімназії та ліцеї) у початкові (чотирирічні), неповні середні (семирічні), середні (десятирічні) школи. Вдалося збільшити чисельність загальноосвітніх навчальних закладів, змінити національний спектр шкільництва на користь місцевої української більшості. У 1938/39 навч. році на теренах Львівського і Станіславського воєводств, які пізніше увійшли до складу Дрогобицької області, налічувалося 642 школи, більшість із них – утравкістичні. На початку ж 1940/41 навч. року в області діяло 916 шкіл, з них 817 україномовних. Під час гітлерівської окупації у Дрогобицькій, Самбірській та Стрийській округах функціонувало понад 620 початкових шкіл (приблизно 504 українських, 90 польських, 27 німецьких) та 2 українські гімназії в Дрогобичі та Стрию. З огляду на брак джерел, невідомою залишається чисельність шкіл інших районів колишньої Дрогобицької області УРСР. Однак припускаємо, що початково під німецькою окупацією чисельність народних та середніх шкіл сягала принаймні 800, тож ненабагато поступалася попередньому “радянському” періоду. Гітлерівцями було ліквідовано всі єврейські та російські школи, закрито польські і більшу частину українських десятирічок (або ж понижено їх до рівня початкових шкіл), натомість створено декілька десятків німецькомовних освітніх установ початкового рівня. Згодом шкільна мережа поступово зменшувалася за рахунок закриття переважно українських і частково польських шкіл. У цих умовах польський Рух Опору спромігся організувати “таємне навчання” (і початкового, і середнього рівня) польської молоді, осередки якого діяли майже на усій території окупованої Дрогобицької області (переважно у містах), за винятком Жидачівщини.

Показано політику обох тоталітарних режимів щодо педагогічних кадрів загальноосвітніх шкіл. Зусилля освітніх органів радянської влади були спрямовані на зростання чисельності вчителів, підвищення їх кваліфікації, а також на ідейно-політичне виховання в комуністичному дусі. На роботу було залучено понад 2 тис. місцевих безробітних учителів, приблизно 760 педагогів надіслано зі східних областей УРСР. Тож на початок 1940/41 навч. року кількість учителів загальноосвітніх шкіл Дрогобицької області становила 5291, напередодні німецько-радянської війни зросла, можливо, до 5400 (за іншим даними – понад 5900) осіб. Широко запроваджувалися такі форми підвищення кваліфікації педагогів, як взаємовідвідування уроків, “кущові” семінари, учительські районні

та обласні конференції, курси у заснованому в лютому 1940 р. обласному Інституті удосконалення кваліфікації учителів тощо. Попри це, основна увага все ж приділялася піднесенню ідейно-політичного рівня вчителів.

У період німецької окупації кількість педагогів різко зменшилася. Школи лише трьох округ (Дрогобицької, Стрийської і Самбірської) на 1941/42 навч. рік налічували приблизно 1400 – 1450 учителів (враховуючи і педколективи двох гімназій). З часом їх ставало дедалі менше, причиною чого було, передовсім, важке матеріальне становище рядового вчителя. Зрештою, за даними істориків, на час відновлення радянського режиму (серпень 1944 р.) на теренах Дрогобицької області залишилися всього 1807 педагогів (можливо, що у це число зарахували і викладачів професійних шкіл). Попри важке становище, учителі все ж працювали над удосконаленням свого професійного рівня, брали участь у різноманітних педагогічно-методичних заходах (окружних та “районних” конференціях, відкритих уроках та ін.), що організовувалися, зокрема, за активної участі Українського учительського об’єднання праці.

Виявлено, що протягом 1939 – 1944 рр. відбулися різкі коливання у кількісному та етнічному складі учнівського контингенту загальноосвітніх шкіл. Завдяки зусиллям радянських властей, що боролися за масовість освіти дітей та молоді, а відтак і масовість їх комуністичного виховання, чисельність учнів загальноосвітніх шкіл Дрогобицької області УРСР поступово зростала. У вересні – жовтні 1939 рр. на теренах, що згодом увійшли до складу області, налічувалося 158 тис. школярів. На кінець 1940/41 навч. року їх число зросло до понад 193 тис. осіб. З’ясувати етнічний спектр школярів Дрогобиччини доволі важко. Вважаємо, що на початку 1940/41 навч. року кількість учнів-поляків та євреїв у загальноосвітніх школах області не перевищувала 14,7 % і становила майже 25 тис. осіб. Протягом німецької окупації чисельність учнів початкових і середніх шкіл Дрогобицької, Самбірської, Стрийської округ сягала 100 тис. осіб, більшу частину з яких становили школярі-українці (понад 80 тис.). Попри відсутність даних з решти територій колишньої Дрогобицької області УРСР, можна упевнено твердити про значно меншу чисельність учнів, порівняно з попереднім, “радянським” періодом. Ще нижчою виявилася шкільна фриквенція, що пояснюється і важким матеріальним становищем населення, і епідеміями хвороб, і невисоким авторитетом тогочасної школи.

Проаналізовано змістові особливості навчально-виховного процесу шкіл Дрогобиччини окресленого періоду. Радянська влада, запровадивши у 1939/40 навч. році “новий” навчальний план, змушена була брати до уваги мовнонаціональну форму шкіл, а отже, виділяти певну кількість годин для вивчення рідної мови та літератури, при цьому залишаючи найбільшу серед навчальних предметів кількість урочного часу для вивчення власне російської мови та літератури. Ліквідувалося викладання релігії, історії та географії Польщі, натомість запроваджувалися традиційні для радянської школи “ідеологічні” предмети: історія СРСР, конституція СРСР та УРСР тощо. Методика навчання школярів також переводилася на апробовані в Радянському Союзі засади і включала, зокрема, розпропаганду “боротьбу” за успішність (що нерідко

призводила до штучного завищення оцінок) та відвідування учнів. Зміст навчального матеріалу, особливо гуманітарних предметів, характеризувався вихолощенням національної складової і впровадженням класово-комуністичних постулатів. Виховні завдання комуністичного гатунку реалізовувалися за допомогою таких форм роботи: масові урочисті заходи, доповіді, бесіди, участь у театральних виставах, відвідування відповідних кіносеансів, видання спеціальних номерів шкільних газет, організація політичних та атеїстичних читань, підготовка відповідних альбомів, творення кутків вільнодумства та гуртків безбожників тощо. Проте новій владі за такий короткий відрізок часу не вдалося повністю розгорнути в регіоні систему комуністичного виховання, а відтак досягнути відповідної трансформації свідомості молоді.

Навчально-виховний процес місцевого шкільництва періоду німецької окупації визначався нацистськими дискримінаційними підходами щодо освіти підкореного населення. Вони полягали у примітивізації навчальної програми, з якої було еліміновано основні гуманітарні предмети (історія, географія, рідна література). Щоправда, останні все ж вивчалися у гімназіях, де, однак, найбільша кількість навчального часу відводилася для опанування німецької, української та латинської мов. За цих умов і українські, і польські освітяни прагнули дати учням гідну освіту, виховати їх на засадах християнських та національних цінностей. Це вдавалося робити й у межах шкільного навчально-виховного процесу, і поза навчальним закладом – у рамках осередків Українського освітнього товариства та польського “таємного навчання”. Учні ж німецьких шкіл опинилися під цілковитим тиском нацистської педагогіки, притаманної їй антигуманної системи цінностей та організаційних форм.

Досліджено матеріальне забезпечення загальноосвітніх шкіл. Більшовицькі власті, націоналізувавши приватні та перейнявши державні навчальні заклади, змушені були витратити величезні кошти на їх утримання. Уже в 1940 р. приблизно 60 % бюджету області скеровувалося на культурно-освітні потреби місцевого населення. На жаль, у процесі дослідження наявних матеріалів не виявлено, скільки грошей призначалося конкретним школам, однак вони постійно відчували проблеми з налагодженням харчування учнів, забезпеченням навчальною літературою тощо. Зрештою, радянській владі так і не вдалося за короткий термін забезпечити заклади освіти підручниками, передовсім польськомовними.

Утримання загальноосвітніх шкіл у 1941 – 1944 рр. було розподілено між окупаційною адміністрацією (у тому числі міськими та сільськими управами) та допомогливими комітетами. Перші сплачували заробітну платню вчителям і допоміжним працівникам, фінансували ремонтні роботи, опалення, освітлення тощо, інші піклувалися про харчування учнів, стипендію для гімназистів тощо. Видатки на кожну конкретну школу залежали від якісного та кількісного стану її матеріальної бази. Зазвичай, на покриття потреб міських шкіл, наприклад у Дрогобичі, передбачалося 8 – 12 тис. зл. щорічно. Бюджети сільських навчальних закладів були, очевидно, значно скромнішими. Проте у важких умовах воєнного часу та окупаційної політики шкільні бюджети, зазвичай, не

виконувалися. Крім недостатньої грошової підтримки, вкрай незадовільним рівнем характеризувалося постачання підручниками, яке для польських і значною мірою українських шкіл майже не проводилося.

Охарактеризовано й позашкільну систему навчання і виховання учнівської молоді. Протягом 1939 – 1941 рр. радянській владі вдалося організувати розгалужену мережу позашкільних навчально-виховних закладів та установ. До їх складу належали музичні школи (Дрогобич, Стрий, Самбір, Перемишль), 23 дитячі будинки і школи для осіб із психофізичними вадами (наприклад, сиротинці в Дрогобичі, Бориславі, школа для незрячих у с. Калинів Дублянського району), Палац і клуби піонерів (в обласному і районних центрах), піонерські табори (зокрема, у с. Старява Хирівського району) тощо. Їх завданням було зайняти майже весь зайвий час учнів, використавши його для забезпечення “правильного” виховного впливу. На це й спрямовувалася широка серія позашкільних виховних заходів на зразок олімпіад художньої самодіяльності, спортивних змагань на здобуття ступенів “Будь готовий до праці та оборони” та “Готовий до праці та оборони” тощо. Німецькі ж окупаційні власті дозволяли організовувати позашкільну діяльність підконтрольним громадським організаціям, передовсім окружним допомогим комітетам. Система позашкільного навчання та виховання дітей і молоді Дрогобиччини у 1941 – 1944 рр. репрезентувалася: а) сезонними дитячо-юнацькими таборами (у Старому Самборі, селах Розлуч, Корчин, Синевідсько Вижне, Славсько); б) сирітськими притулками (Дрогобич, Самбір, Сколе та ін.); в) дитячими гуртками при референтурах опіки над молоддю і родиною Українських окружних комітетів (наприклад, при Самбірському УОК).

Встановлено, що обидва режими – радянський та нацистський – значну увагу приділяли розбудові фахового шкільництва, оскільки були особливо зацікавлені у підготовці кваліфікованих робітників. За нашими підрахунками, у 1939 – 1941 рр. на теренах Дрогобицької області діяло не менше 24 спеціальних навчальних закладів різного рівня та професійного спрямування. Переважна більшість з них працювали на базі реорганізованих як приватних, так і державних профшкіл, що залишилися з міжвоєнного часу. Утворювалися й нові для західноукраїнських земель навчальні заклади, зокрема школи ФЗН. Із деякими застереженнями (відсутність даних щодо чисельності студентів щонайменше 8 з 24 СНЗ) вважаємо, що кількість студентів професійних освітніх установ Дрогобиччини становила понад 3 тис. осіб.

Окрім профшкіл, радянськими властями було утворено і єдиний на теренах Дрогобицької області УРСР вищий навчальний заклад – Дрогобицький державний учительський інститут. Протягом 1940 – першої половини 1941 рр. відбувалося становлення матеріально-технічної бази інституту, комплектування професорсько-викладацького складу (10 осіб на чолі з директором А. Туманом), формування студентського контингенту (приблизно 670 осіб, що навчалися на денній, заочній та вечірній формах навчання), налагодження навчально-виховного процесу.

Німцями було ліквідовано учительський інститут, але створено більш широку мережу фахових шкіл промислово-ремісничого, торгівельного та сільськогосподарського спрямування. Вони поділялися на три ступені: обов'язкові (призначені винятково для підвищення професійної кваліфікації й рівня фахової освіти молоді, яка працювала на промислових, ремісничих, торгівельних підприємствах та у сільському господарстві), званеві, фахові (вищого ступеня). Зазвичай створювалися, україномовні та польськомовні школи, часто окремо для юнаків та дівчат (хоч діяли й коєдукаційні заклади). На основі існуючих й проаналізованих матеріалів стверджуємо, що 1943 року на теренах колишньої Дрогобицької області було утворено приблизно 30 профшкіл (без обов'язкових сільськогосподарських), де освіту здобувало майже 5 тис. учнів. Обов'язкові ж сільськогосподарські школи, що засновувалися майже в кожній волосній громаді, були найбільш поширеними і масовими навчальними закладами. Наприклад, лише у Дрогобицькій та Самбірській округах на другу половину 1942 р. діяло 22 такі школи, у кожній з яких навчалося від 70 до понад 300 учнів. Зауважимо, що обов'язкові школи вважалися приватними і фінансувалися місцевими управами, Союзами громад й окружними комітетами, натомість званеві та фахові школи перебували на утриманні держави. Найбільш відомими професійними навчальними закладами вищого (фахового) рівня на теренах окупованої області були: українська (з польськими класами) технічна школа у Дрогобичі, українська і польська торгівельні школи у Дрогобичі, бурильно-технічна (з польськими та українськими класами) школа у Бориславі, українська хімічно-технічна фахова школа в Перемишлі. Загалом, порівняно з довоєнним часом, кількість фахових шкіл, передовсім українських, значно зросла, що обумовлювалося політикою окупаційної влади, яка передбачала надання населенню підкорених земель можливості здобути тільки початкову і професійну освіту, ліквідацію нестачі кваліфікованих працівників у різних сферах господарського життя, перспективу вивезення на роботу до рейху.

Розглянуто й заходи влади у справі організації освіти дорослих і курсової системи навчання. Большевики доволі швидко створили розгалужену систему різних типів навчальних установ для дорослих: шкіл і гуртків з ліквідації аналь-фабетизму (до кінця 1939 р. у Дрогобицькій області діяло 465 шкіл з ліквідації неписьменності, які охоплювали 19700 осіб, та 150 шкіл для малописьменних, де навчалося 4 тис. осіб), вечірніх шкіл (8 середніх та 24 семирічних), фахових курсів та гуртків підвищення кваліфікації. Потреба у них диктувалася як практичною необхідністю (наприклад, у Дрогобицькій області наприкінці 1939 р. налічувалося 181 тис. неписьменних), так і ідеологічно-політичними міркуваннями. Попри сприяння загальному та професійному освітньому рівню місцевого дорослого населення, вечірні школи, різноманітні курси, гуртки лікнепу були вагомим засобом комуністичної індоктринації. На сьогодні є всі підстави вважати, що оголошені владою та підхоплені радянськими істориками твердження про успішні результати, наприклад подолання неписьменності серед дорослих, є доволі сумнівними.

Протягом німецької окупації залишилася єдина форма здобуття і покращення освіти дорослих – курсова система навчання, яка набула значного поширення в краї. Ініціативу та організаційні зусилля у справі проведення різноманітних курсів виявляли переважно різні, дозволені владою громадські та господарські організації – українські, польські і навіть єврейські (юденрат). Лише зрідка проведення певних курсів ініціювали німецькі владні органи. Загалом діяло три різновиди курсів: 1) для осіб, зайнятих у сільському господарстві та ремісництві; 2) для чиновників та службовців; 3) для працівників соціально-гуманітарної (освітньої, просвітницької, медичної) сфери. З огляду на соціально-економічну специфіку краю, переважали сільськогосподарські курси та курси домашнього господарства. Поширеними були курси німецької мови, які призначалися здебільшого для місцевих службовців державних установ і громадських організацій. Останні вдавалися й до проведення курсів соціально-гуманітарного характеру, спрямованих на підготовку педагогів, садівничок, просвітян (диригентів хорів, керівників самоосвітніх гуртків, бібліотекарів тощо) та працівників нижньої ланки медичної сфери (санітарок). У цілому ж курсова система була вагомою можливістю здобути додаткові та покращити професійні знання для дорослих осіб, що з різних причин не мали змоги здобути освіту у фахових навчальних закладах.

Отже, система освіти Дрогобиччини у 1939 – 1944 р. двічі зазнавала серйозної перебудови, спочатку на радянський зразок, пізніше відповідно до офіційної політики керівництва ГГ. На нашу думку, не можна однозначно оцінювати ці зміни, трактувати їх винятково з негативного чи позитивного боку. Відомо, що радянські історики перетворення 1939 – 1941 рр. змальовували переважно в “рожевих фарбах”, натомість становище освіти в період гітлерівської окупації визначали як “страшне спустошення”, “катастрофічний занепад”, “руйнування” тощо. Представники польської історичної науки вкрай негативно характеризують дії обох тоталітарних режимів в освітній площині. Ми ж уважаємо, що, попри значні мінуси, тогочасна система освіти мала й окремі позитиви: у радянський період – збільшення кількості україномовних шкіл, залучення значного числа дітей шкільного віку до школи, в нацистський – широка розбудова фахового шкільництва. Важливо усвідомити, що катастрофічного занепаду в системі освіти не відбулося навіть у важкий час гітлерівської окупації, а місцева громадськість – і українська, і польська – докладала всіх можливих зусиль (звісно, у дозволених нацистами рамках) для збереження національних освітніх традицій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Архівні та музейні джерела

1. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 1.
2. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 14.
3. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 15.
4. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 19.
5. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 39.
6. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 47.
7. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 100.
8. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 2. – Спр. 5.
9. ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп. 2. – Спр. 21.
10. ДАЛО. – Ф. 5002. – Оп. 1. – Спр. 1.
11. ДАЛО. – Ф. Р-8. – Оп. 1. – Спр. 1255.
12. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2.
13. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 3.
14. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 6.
15. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 76.
16. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 77.
17. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 81.
18. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 82.
19. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 83.
20. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 86.
21. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90.
22. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90-а.
23. ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 132.
24. ДАЛО. – Ф. Р-1948. – Оп. 1. – Спр. 12.
25. ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 142.
26. ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 151.
27. ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 3.
28. ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 4.
29. ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 10.
30. ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 11.
31. ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19.
32. ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 25.
33. ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 30.
34. Музей шкільництва Дрогобиччини (далі – МШД). – Од. зб. 109: Щоденник шкільний на 1939-40 навч. рік. Школа с. Літиня – неповносередня з українською мовою навчання. Кл. керівник Луців Анна. 5 клас. – без нумерації аркушів.
35. МШД. – Од. зб. 112: Класний журнал 1942-43 навч. року. Прилюдна українська народна школа с. Літиня. Класний керівник Микола Чукла. – без нумерації аркушів.
36. Особистий архів автора (далі – ООА). Спогади Марії Іванівни Кемпи, 1931 р.н. (записано 1.12.2001 р. у с. Літиня)
37. ООА. Шкільне свідоцтво учениці української народної школи с. Літиня Дрогобицької округи Копач Катерини Михайлівни.

38. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України). – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 17.
39. ЦДАВОВУ України Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 24.
40. ЦДАВОВУ України Ф. 4609. – Оп. 1. – Спр. 1.

Опубліковані джерела

41. Архіви окупації. 1941 – 1944 / Упоряд. Н. Маковська. – К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 872с.
42. Вісник Українського Центрального Комітету. – 1942. – Ч. 1/27. – 1 січня; Ч. 3/29. – 1 березня; Ч. 6/32. – 15 червня; Ч. 7/33. – 15 липня; Ч. 10/36. – 15 жовтня; Ч. 11/37. – 15 листопада; 1943. – Ч. 2/40. – 5 лютого; Ч. 3/41. – 1 березня; Ч. 4/42. – 1 квітня; Ч. 5/43. – 1 травня; Ч. 6/44. – 1 червня.
43. Денник Розпорядків для Генерального Губернаторства. – 1941. – Ч. 32. – 30 листопада. – С. 91 – 94.
44. Інструкція про порядок реорганізації шкіл в західних областях Української РСР. – К.: Управління шкіл НКО УРСР, 1940. – 20 с.
45. Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду 1917 – 1959 рр. Збірник документів в двох томах. – Т. 1 (1917 – червень 1941). – К.: Державне вид-во політ. л-ри, 1959. – 883 с.
46. Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. – Т. 1 (1939 – 1953). – К., 1995. – 748 с.
47. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга перша. – Львів: “Просвіта”, 1993. – 796 с.
48. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Документи і Матеріали 1899 – 1944. – Т. 2, Кн. 2: Церква і суспільне питання. Листування. – Львів: Місіонер, 1999. – С. 571.
49. Народне господарство Української РСР. Статистичний щорічник. 1957 рік. – К.: Держстатвидав, 1958. – 254 с.
50. Народное хозяйство СССР. 1922 – 1982. Юбилейный статистический ежегодник. – Москва: Политиздат, 1982. – 710 с.
51. Радянська школа і організація її роботи. Збірник на допомогу вчителю західних областей України / За ред. С. Чавдарова. – К.: Рад. школа, 1939. – 160 с.
52. Lista Polaków aresztowanych, zamordowanych względnie wywiezionych z miasta Drohobecza i powiatu w czasie rządów sowieckich w latach 1939-1941 / zestawiona staraniem Polskiego Okreg. Komitetu Pomocy w Drohobyczu. – Drohobycz, 1942. – 42 s.
53. Sprawozdanie Dyrekcji Państwowego Liceum i Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły za rok szkolny 1938/39. – Drohobycz: Nakł. Koła rodzicielskiego przy Państwowym Liceum i Gimnazjum w Drohobyczu, 1939. – 93 s.
54. Verordnungsblatt für das Generalgouvernement / Вісник Розпоряджень для Генеральної Губернії. – 1943. – Nr. 56. – 27 Juli. – S. 363 – 390.

Пресові матеріали

55. 3694 дітей у 24 селах не мають школи ані вчителя! (загрозливий стан у Турчанщині Самбірської округи) // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 1.
56. 4267 українських народних шкіл, 6 учительських семінарій і 12 українських гімназій // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 237(361). – 18/19 жовтня. – С. 6).

57. А.С. Самбірщина працює. Хліборобський вишкіл молоді // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 9. – 25 жовтня. – С. 6.
58. Абітурієнтський курс // *Стрийські вісті*. – 1942. – № 7. – 29 січня. – С. 4; № 8. – 1 лютого. – С. 4.
59. Авербах І. Перед іспитами // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 97 (447). – 25 квітня. – С. 3.
60. Адміністративний поділ Дистрикту Галичина // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 37. – 7 грудня. – С. 4.
61. Адміністративно-торговельний курс // *Вільне слово*. – 1941. – № 29. – 12 вересня. – С. 4.
62. Адміністраційний поділ Галицької області // *Вільне слово*. – 1941. – № 35-36. – 27 вересня. – С. 2.
63. Андросенко П. Виховання дітей – почесна справа // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 14 (60). – 17 січня. – С. 4.
64. Андросенко П. Виховання дітей – почесна справа // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 14 (60). – 17 січня. – С. 4.
65. Байдужість і непорозуміння // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 29. – 30 жовтня. – С. 4.
66. Балицький В. За здоров'я шкільної молоді. Дітей з міста на час вакацій на село // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 4.
67. Банковий курс // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 77(201). – 11 квітня. – С. 4.
68. Бем. З'їзд учительства в Стрию // *Краківські вісті*. – 1943. – Ч. 210(948). – 22 вересня. – С. 4.
69. Богдан Д. Колгоспний дитсадок // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 184 (220). – 9 серпня. – С. 4.
70. Бокало Д. Перша художня олімпіада в Бориславі // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 10 (56). – 12 січня. – С. 4.
71. Будинок піонерів // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 44. – 28 грудня. – С. 4.
72. Бутенко А. Народний вчитель // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 278 (324). – 29 листопада. – С. 3.
73. Бухгалтерійні курси в Дрогобичі // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 3. – 17 січня. – С. 6.
74. В дитячому садку заводу “Галіція” // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 8 (54). – 10 січня. – С. 4.
75. В краю. Курс передовиків ХВМ в Дулібах // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 22(146). – 3 лютого. – С. 3.
76. В Крукеницькому районі не готуються до навчального року // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 180 (216). – 4 серпня. – С. 4.
77. В міськкомі КП(б)У // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 2.
78. В музичному інституті // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 34. – 16 грудня. – С. 4.
79. В обкомі КП(б)У // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 4 (50). – 5 січня. – С. 2.
80. В оновлених селах // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 1 (47). – 1 січня. – С. 3.
81. В. Окружний Український Комітет в Стрию // *Вільне слово*. – 1941. – № 44. – 17 жовтня. – С. 4.
82. В. Село Росохи, Хирівського району при праці // *Вільне слово*. – 1941. – № 41. – 10 жовтня. – С. 4.
83. Васінкін Ф. Зобов'язання вчителів // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 32 (78). – 9 лютого. – С. 6.
84. Веселі канікули // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 154. – 3 липня. – С. 2.
85. Веселі канікули // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 8 (358). – 10 січня. – С. 4.

86. Веселі канікули у бориславських школярів // Більшовицька правда. – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 4.
87. Вечірні школи в Бориславі // Більшовицька правда. – 1940. – № 16 (62). – 20 січня. – С. 4.
88. Вивчають українську мову // Більшовицька правда. – 1940. – № 34 (80). – 11 лютого. – С. 4.
89. Видача цукру і муки // Вільне слово. – 1941. – № 65. – 6 грудня. – С. 1.
90. Висліди іспитів зрілості // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 177(915). – 14 серпня. – С. 4.
91. Вишкіл хліборобів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 25. – 20 червня. – С. 6.
92. Вишкільний курс шоферства в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 21. – 23 травня. – С. 6.
93. Відвідини дитячих садків у Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.
94. Відкриття званевої школи в Розлучі – Турчанщина // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 13. – 28 березня. – С. 6.
95. Відкриття першої лісової школи в Генеральній Губернії // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 14. – 2 квітня. – С. 6.
96. Відкриття піонерського табору // Більшовицька правда. – 1940. – № 146. – 26 червня. – С. 3.
97. Відпочинковий табір у Корчині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 32. – 8 серпня. – С. 6.
98. Відпочинкові табори в Самбірщині // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6.
99. Вписи до с.-господарських шкіл // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 3(127). – 4/5 січня. – С. 4.
100. Вписи до фахових шкіл в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.
101. Вступні іспити до сільськогосподарської школи в Черниці // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.
102. Вчителі – кращі агітатори // Більшовицька правда. – 1940. – № 267 (313). – 16 листопада. – С. 1.
103. Вчителі на відпочинку // Більшовицька правда. – 1940. – № 185 (221). – 10 серпня. – С. 4.
104. Вчительське Об'єднання Праці в Дрогобицькій окрузі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 3. – 13 вересня. – С. 6.
105. Гавриленко І., Лимарева. Майбутні кваліфіковані робітники // Більшовицька правда. – 1941. – № 77 (427). – 2 квітня. – С. 3.
106. Гамлій М. Селяни навчаються // Більшовицька правда. – 1941. – № 83 (433). – 9 квітня. – С. 3.
107. Гарний вислід праці дитячих садків у Судово-вишенському повіті // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 242(366). – 24 жовтня. – С. 6.
108. Гендель А. Почались іспити // Більшовицька правда. – 1940. – № 185 (221). – 10 серпня. – С. 4.
109. Гисяк М. За нові успіхи в школі // Більшовицька правда. – 1940. – № 190 (226). – 16 серпня. – С. 2.
110. Гімназійні курси при всіх гімназіях Дистрикту Галичина // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 30(154). – 12 лютого. – С. 3).
111. Гіршберг Л. Вечір учнів і вчителів // Більшовицька правда. – 1939. – № 5. – 10 листопада. – С. 2.

112. Гладилевич А. Нова карткова система харчування // Вільне слово. – 1941. – № 63. – 1 грудня. – С. 4.
113. Гомельський Я. Виховання колишніх безпритульних // Більшовицька правда. – 1941. – № 21 (371). – 26 січня. – С. 4.
114. Господарські курси в Стрию // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 220(958). – 3 жовтня. – С. 4.
115. Готуватися до державних іспитів // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 1.
116. Гуртки по ліквідації неписьменності // Більшовицька правда. – 1939. – № 34. – 16 грудня. – С. 4.
117. Данилишин, Кульчицький. До читалень Стрийського району // Стрийські вісті. – 1941. – № 1. – 18 липня. – С. 3.
118. Данилович Б. Виховання – велика справа. За людину володаря // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 9. – 25 жовтня. – С. 2.
119. Дарунки від Святого Миколая // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 2. – 7 січня. – С. 6.
120. Державна промислово-професійна технічна школа // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 34. – 22 серпня. – С. 6.
121. Дзюба Д. Стрийська педагогічна школа // Більшовицька правда. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 3.
122. Диригентський курс в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 13. – 26 березня. – С. 6.
123. Диригентські курси в Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 49. – 5 грудня. – С. 6.
124. Дитяче свято жнив у Корчині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 35. – 29 серпня. – С. 6.
125. Дитячий попис у Синевідську Вижнім // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 200(938). – 10 вересня. – С. 6.
126. Дитячий садок у Брониці // Вільне слово. – 1941. – № 29. – 12 вересня. – С. 4.
127. Дитячий садок у Ріпчицях // Вільне слово. – 1941. – № 34. – 24 вересня. – С. 3.
128. Дитячі майданчики, садки // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.
129. Дитячі садки в Дрогобиччині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 31. – 1 серпня. – С. 6.
130. Дитячі садки в Турчанщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.
131. Дитячі ясла в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 4. – 20 вересня. – С. 6.
132. Дитячі ясла на заводі // Більшовицька правда. – 1940. – № 75 (121). – 31 березня. – С. 4.
133. Діти Стрия в дитячих садках // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 27. – 4 липня. – С. 6.
134. Діяльність Дрогобицького УОК в терені // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6.
135. До кандидаток на провідниць дитячих садків // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 3. – 17 січня. – С. 6.
136. Добрий початок // Стрийські вісті. – 1942. – № 15. – 24 лютого. – С. 4.
137. Донець В. Красномовні цифри // Більшовицька правда. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4.
138. Донець В. Нарada вчителів Борислава // Більшовицька правда. – 1941. – № 6 (356). – 8 січня. – С. 4.
139. Дрібні оголошення [про збирання підписів за відкриття гімназії] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 22. – 19 жовтня. – С. 4.
140. Дрогобицька гімназія має буфет // Вільне слово. – 1942. – № 23. – 23 січня. – С. 4.
141. Дрогобицька хроніка // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.
142. Дрогобич. Ремісничі школи // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 23(147). – 4 лютого. – С. 4.
143. Дубінянський Д.М. Учні впевнені в своїх знаннях // Більшовицька правда. – 1940. – № 124. – 30 травня. – С. 3.

144. Дуцяк Ю. Всі свої сили віддам на службу народові // Більшовицька правда. – 1939. – № 1. – 4 листопада. – С. 2.
145. Е. Сільсько-господарські школи в Самбірщині // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.
146. Едельштейн С. Низька якість ремонту шкіл // Більшовицька правда. – 1940. – № 196 (232). – 23 серпня. – С. 2.
147. Життя краю. Захоронка і дитсадок // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 20(144). – 31 січня. – С. 3.
148. Жіноцтво Дрогобиччини при праці // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 2. – 6 вересня. – С. 6.
149. 3 декретів собору. Про виховання // Львівські архієпархіальні відомості. – 1942. – Ч. 11. – С. 81 – 95.
150. 3 життя Добромильщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 4. – 24 січня. – С. 6.
151. 3 життя Дрогобицького вчителства // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 36(160). – 19 лютого. – С. 4.
152. 3 життя краю. Господарський курс // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 95. – 27 листопада. – С. 7.
153. 3 життя краю. Діяльність “УДА” в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 67. – 25 жовтня. – С. 3.
154. 3 культурного життя Стрийщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 41. – 10 жовтня. – С. 6.
155. 3 наших сіл // Стрийські вісті. – 1942. – № 10. – 8 лютого. – С. 4.
156. 3 наших сіл // Стрийські вісті. – 1942. – № 5. – 18 січня. – С. 4.
157. 3 Окружної Шкільної Референтури в Самборі. На допомогу директорам і організаторам шкіл // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 3. – 10 серпня. – С. 4.
158. 3 організаційного життя краю. 210 народних шкіл [Самбір, 13 жовтня] // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 57. – 14 жовтня. – С. 3.
159. 3 студентського життя // Вільне слово. – 1941. – № 4. – 16 липня. – С. 2.
160. 3 українського життя. Вістки з Дрогобича [Іспит зрілості в Дрогобицькій держ. гімназії] // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 60(1093). – 19 березня. – С. 6.
161. 3 українського життя. Добромильщина // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 235(973). – 21 жовтня. – С. 6.
162. 3 українського життя. Самбірщина [Дитячі садки в Самбірщині] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.
163. 3 українського життя. Самбірщина [Професійні школи] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.
164. 3 українського життя. Самбірщина [Табір ВСУМ-у ім. кн. Льва в Розлучі] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 216(954). – 29 вересня. – С. 6.
165. За велику ціль. Великий з'їзд учительства в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 39. – 26 вересня. – С. 6).
166. За високу якість роботи шкіл // Більшовицька правда. – 1940. – № 279 (325). – 30 листопада. – С. 1.
167. За нові успіхи радянської школи // Більшовицька правда. – 1940. – № 5 (51). – 6 січня. – С. 1.
168. За опіку над дітворою. Сьогоднішній клич нашої Верховини // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 281(405). – 9 грудня. – С. 6.
169. За опіку над школою і дітворою Верховини // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 16. – 13 грудня. – С. 6.

170. За пожвавлення культурної праці // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 45. – 7 листопада. – С. 6.
171. Задорожний М. На повітовій конференції вчителів // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3.
172. Задорожний М. Реб'ята Жидачова веселяться // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 45. – 29 грудня. – С. 4.
173. Закінчення диригентського курсу // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 8. – 20 лютого. – С. 6.
174. Закінчення Курсу Господинь у Гаях Нижніх // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 12. – 15 листопада. – С. 6.
175. Заклик до вчителів Дрогобицької округи // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 16. – 13 грудня. – С. 6.
176. Заклик до вчителів. Повне організаційне охоплення українського вчителства Дрогобицької округи // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 277 (401). – 4 грудня. – С. 6.
177. Заснування двох рільничих шкіл // *Стрийські вісті*. – 1942. – № 2. – 7 січня. – С. 2.
178. Захарченко М. Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3.
179. Званеві сільсько-господарські школи Дрогобицької округи // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 2. – 7 січня. – С. 6.
180. Звітування дирекції учительських курсів // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 6. – 10 серпня. – С. 3.
181. Зельцер К. Зміни в селі Солець // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3.
182. Зібрання керівників хліборобських шкіл // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 6. – 7 лютого. – С. 6.
183. Зубрицький. Оголошення // *Вільне слово*. – 1941. – № 24. – С. 4.
184. І.Ш. (Іван Швець). Використують право на освіту // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2.
185. І-й курс для виховниць в дитячих садках // *Стрийські вісті*. – 1942. – № 16. – 1 березня. – С. 3.
186. Імар. Жулин на новому шляху // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 9. – 21 серпня. – С. 3.
187. Інструкторський курс для організаторок Дитячих Садків // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 5(129). – 11/12 січня. – С. 3.
188. Ісаїв П. Огляд шкільного життя. Підсумки шкільної праці за рр. 1939 – 1943 // *Українська школа*. – 1943/1944. – С. 64 – 68.
189. Іспит зрілості в Державній українській гімназії у Стрию // *Краківські вісті*. – 1943. – Ч. 144(882). – 7 липня. – С. 5.
190. Іспит зрілості в Державній Учительській Семінарії // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6.
191. Калінін М.І. Про комуністичне виховання (доповідь на зборах партійного активу Москви 2 жовтня 1940 р.) // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 259 (305). – 5 листопада. – С. 2.
192. К-ий М. Краєва конференція референток дитячих садків у Львові. Дальший хід і закінчення нарад // *Краківські вісті*. – 1943. – Ч. 264(1002). – 24 листопада. – С. 5.
193. К-ий М. Учительство при праці. Дальший хід нарад окружних співробітників мужа довір'я УУОП у Львові // *Краківські вісті*. – 1943. – Ч. 173(911). – 10 серпня. – С. 4.
194. Кирилюк І. Міцний зв'язок з школою // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 80 (430). – 5 квітня. – С. 3.

195. Кінасева М. Готові до навчального року // Більшовицька правда. – 1940. – № 196 (232). – 23 серпня. – С. 2.
196. Ковальчук І. З великим піднесенням // Більшовицька правда. – 1941. – № 77 (427). – 2 квітня. – С. 3.
197. Колодрубєць М. Право на освіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 26. – 5 грудня. – С. 2.
198. Комарова І. Молоді таланти // Більшовицька правда. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 3.
199. Конференція учителів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 31. – 1 серпня. – С. 6.
200. Конференція учителів та вчительок сільсько-господарських шкіл у Самборі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 1-2. – 7-10 січня. – С. 6.
201. Концерт молодих віртуозів у Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 20. – 16 травня. – С. 6.
202. Концерт у Дрогобицькому приюті // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 49. – 5 грудня. – С. 6.
203. Криворизький М. Конференція вчителів шкіл м. Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 4 (50). – 5 січня. – С. 2.
204. Куди йде наша середньо шкільна молодь // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 44. – 31 жовтня. – С. 6.
205. Кузьменко І. Батьки і діти // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 3.
206. Кузьменко І. Вчитись самим, вчити по-новому // Більшовицька правда. – 1940. – № 9 (55). – 11 січня. – С. 2.
207. Кузьменко І. Хвилюючі питання // Більшовицька правда. – 1940. – № 75 (121). – 31 березня. – С. 4.
208. Кулик А. У звільненому Стрию // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 2.
209. Культура села зростає. Вишкільні курси для самоосвіти // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 1. – 2 січня. – С. 6.
210. Культурний відпочинок // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.
211. Купченко Г. За добру успішність учнів // Більшовицька правда. – 1940. – № 97 (143). – 26 квітня. – С. 3.
212. Купченко Г. Недопустимі перекручення // Більшовицька правда. – 1940. – № 124. – 30 травня. – С. 3.
213. Купченко І. Друга міська олімпіада // Більшовицька правда. – 1940. – № 78 (124). – 4 квітня. – С. 3.
214. Курс господарського перевишколу вчителів. Справа хліборобства на кращих шляхах // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 2. – 6 вересня. – С. 6.
215. Курс диригентів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 15. – 11 квітня. – С. 6.
216. Курс для провідниць дитячих садків у Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 6. – 4 жовтня. – С. 6.
217. Курс збирання лікувальних рослин // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.
218. Курс інструкторів Хліборобського Вишколу // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 46. – 14 листопада. – С. 6.
219. Курс книговодів // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 15. – 11 квітня. – С. 6.
220. Курс німецької мови в с. Бабині // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 33. – 27 листопада. – С. 4.

221. Курс німецької мови в с. Сокирчицях // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 35. – 4 грудня. – С. 4.
222. Курс шевського крою в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6.
223. Курси бухгалтерів // Більшовицька правда. – 1940. – № 11 (57). – 14 січня. – С. 2.
224. Курси виховательок // Більшовицька правда. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4.
225. Курси для некваліфікованих вчителів // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 177(915). – 14 серпня. – С. 4.
226. Курси книговодства в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 13. – 22 листопада. – С. 6.
227. Лебедюк П. Виховувати і любовно вирощувати кадри // Більшовицька правда. – 1940. – № 239 (285). – 12 жовтня. – С. 2.
228. Лебедюк П. Зимові канікули радісний відпочинок // Більшовицька правда. – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 4.
229. Лебедюк П. Нарада молодих учителів // Більшовицька правда. – 1940. – № 27 (73). – 3 лютого. – С. 3.
230. Левицька [С.], Німилевич Д. УДА // Вільне слово. – 1941. – № 30, 14 вересня. – С. 4.
231. Лекції і бесіди // Більшовицька правда. – 1939. – № 40. – 23 грудня. – С. 4.
232. Лекції і бесіди про великого вождя // Більшовицька правда. – 1940. – № 17 (63). – 21 січня. – С. 1.
233. Лекція для вчителів // Більшовицька правда. – 1940. – № 27 (73). – 3 лютого. – С. 4.
234. Ленінські дні в містах і селах нашої області // Більшовицька правда. – 1940. – № 18 (64). – 22 січня. – С. 3.
235. Листопадові роковини // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 28. – 9 листопада. – С. 4; Ч. 29. – 13 листопада. – С. 4.
236. Літній відпочинок молоді. Юнацькі табори в Скільщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 29. – 18 липня. – С. 6.
237. Лішнянський І. Як налаштовано суспільне життя в м. Самборі і окрузі // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 1. – 3 серпня. – С. 2.
238. Ллється пісня по Бойківщині кругом // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 40. – 3 жовтня. – С. 6.
239. Лобачевський О.М. Готуємось до навчального року // Більшовицька правда. – 1940. – № 145 (193). – 24 червня. – С. 3.
240. Лунають радісні пісні про щасливе дитинство // Більшовицька правда. – 1940. – № 10 (56). – 12 січня. – С. 3.
241. Макарова І. Більшість учнів – відмінники // Більшовицька правда. – 1940. – № 121. – 27 травня. – С. 3.
242. Матвіїшин. Дещо про Дрогобицький державний учительський інститут // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 17. – 15 серпня. – С. 3.
243. Матвіїшин. Пам'ятні хвилини Дрогобицького інституту // Вільне слово. – Дрогобич. – 1941. – № 21. – 24 серпня. – С. 4.
244. Матеріяли для наших садків // Стрийські вісті. – 1941. – № 2. – 24 липня. – С. 3; № 3. – 31 липня. – С. 4; № 4. – 3 серпня. – С. 3.
245. Матура в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 92(216). – 29 квітня. – С. 8.
246. Матура в українській гімназії в Дрогобичі // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 48. – 24 квітня. – С. 3.
247. Матура в Українській гімназії в Стрию // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 56(1089). – 15 березня. – С. 6.

248. “Ми діти сонця і весни...” (Дівочий відпочинковий табір у Корчині) // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 37. – 12 вересня. – С. 6.
249. Між бойченнями // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 30. – 25 липня. – С. 6.
250. Місцева хроніка // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 4. – 14 серпня. – С. 4.
251. Місцева хроніка [Дар для української школи ім. Шевченка] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 13. – 18 вересня. – С. 4.
252. Місцева хроніка [Організація шкільництва в Самбірській окрузі] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 14. – 21 вересня. – С. 4.
253. Місцева хроніка [Відновлення діяльності “Учительської Громади”] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 16. – 28 вересня. – С. 4.
254. Міська олімпіада художньої самодіяльності школярів // Більшовицька правда. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4.
255. Міхневич М. Заклик до вчителства // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 19. – 9 жовтня. – С. 4.
256. Молодь – до шкіл! // Вільне слово. – 1941. – № 63. – 1 грудня. – С. 1.
257. Молодь Верховини збирає зілля // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.
258. Молодь Закарпаття в таборі юначок у Корчині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 38. – 19 вересня. – С. 6.
259. Молодь при праці // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.
260. Москаленко А. Навчально-виховна робота в школах Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.
261. Музикальне училище // Більшовицька правда. – 1940. – № 143. – 22 червня. – С. 3.
262. На порозі нового навчального року // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 9. – 31 серпня. – С. 1.
263. Нам треба бухгалтерів! Курси книговодства в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 266(390). – 21 листопада. – С. 6.
264. Напередодні навчального року // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 14. – 21 вересня. – С. 1.
265. Народне шкільництво в Стрийській окрузі // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.
266. Нарожняк В. Заклик до сільських Рев. Проводів і громадян Стрийського повіту // Стрийські вісті. – 1941. – № 1. – 18 липня. – С. 2.
267. Населення області Галичина по староствам // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 263(387). – 18 листопада. – С. 4.
268. Наш тернистий шлях // Вільне слово. – 1941. – № 7. – 23 липня. – С. 3 – 4.
269. Наш тернистий шлях // Вільне слово. – 1941. – № 12. – 3 серпня. – С. 4.
270. Наш тернистий шлях // Вільне слово. – 1941. – № 22. – 27 серпня. – С. 4.
271. Наша сільська молодь на курсах // Вільне слово. – 1941. – № 16. – 12 серпня. – С. 4.
272. Наша хроніка // Вільне слово. – 1942. – № 2(76). – 4 січня. – С. 4.
273. Нова фахова школа в Самборі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6.
274. Новий адміністративний склад Дистрикту Галичина // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 88(212). – 24 квітня. – С. 3.
275. Новий учбовий заклад // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.
276. Нові кадри вчителів // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.
277. Нові управителі копалень нафти // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 293(1031). – 29 грудня. – С. 5.
278. Нові фахові школи в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 9. – 27 лютого. – С. 6.
279. Нові школи і курси в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 7. – 11 жовтня. – С. 6.

280. Нові школи й курси у ділянці склярства, переплетництва, бляхарства і гарбарства // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 227(351). – 7 жовтня. – С. 6.
281. Новорічна ялинка // Більшовицька правда. – 1939. – № 41. – 24 грудня. – С. 4.
282. О.П. Мужі довір'я // Вільне слово. – 1941. – № 48, 27 жовтня. – С.3.
283. Обов'язок посилати учнів до обов'язкової професійної школи // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 17. – 25 квітня. – С. 8.
284. Обсерватор. Повітова конференція вчителів в Турці // Вільне слово. – 1941. – № 68, 13 грудня. – С.4.
285. Оголошення (конкурс на посаду управителя хлоп'ячої бурси) // Вільне слово. – 1941. – № 60. – 24 листопада. – С. 4.
286. Оголошення (про 3-місячний матуральний курс) // Вільне слово. – 1942. – № 7. – 17 січня. – С. 4.
287. Оголошення (про вечірні курси городництва) // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 31. – 13 березня. – С. 4.
288. Оголошення (про вписи до Української хлоп'ячої гімназії за підписом окружного шкільного радника Строффа) // Вільне слово. – 1941. – № 56. – 15 листопада. – С. 4.
289. Оголошення (харчові картки видаються в міському харчовому відділі) // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 36. – 24 березня. – С. 4.
290. Оголошення // Вільне слово. 1941. – № 27. – 7 вересня. – С.4.
291. Оголошення [для вчителів про подання документів до відділу освіти Дрогобича] // Більшовицька правда. – 1939. – № 6. – 11 листопада. – С. 2.
292. Оголошення [про відкриття курсів виховниць дитсадків] // Стрийські вісті. – 1942. – № 13. – 19 лютого. – С. 3.
293. Оголошення [про відкриття курсів інструкторів ХВМ] // Стрийські вісті. – 1941. – № 34. – 16 листопада. – С. 3.
294. Оголошення [про відкриття курсів німецької мови в Самборі для службовців] // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 2. – 7 серпня. – С. 4.
295. Оголошення [про відкриття середньої школи для дорослих] // Більшовицька правда. – 1939. – № 22. – 1 грудня. – С. 2.
296. Оголошення [про вписи дітей до вселюдських шкіл в Стрию] // Стрийські вісті. – 1941. – № 12. – 31 серпня. – С. 4.
297. Оголошення [про вписи до ремісничої і купецької шкіл] // Стрийські вісті. – 1941. – № 36. – 4 грудня. – С. 3.
298. Оголошення [про додатковий набір до технікуму] // Більшовицька правда. – 1940. – № 274 (320). – 24 листопада. – С. 4.
299. Оголошення [про зарахування на хліборобські курси] // Стрийські вісті. – 1941. – № 39. – 14 грудня. – С. 2.
300. Оголошення [про курс німецької мови] // Стрийські вісті. – 1941. – № 4. – 3 серпня. – С. 2.
301. Оголошення [про можливість випускникам гімназій отримати учительську посаду] // Більшовицька правда. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2.
302. Оголошення [про можливість складення іспитів у Дрогобицькому вчительському інституті студентами-заочниками з інших вищих шкіл] // Більшовицька правда. – 1940. – № 281 (327). – 3 грудня. – С. 4.
303. Оголошення [про молочарський курс] // Стрийські вісті. – 1941. – № 17. – 18 вересня. – С. 4.
304. Оголошення [про набір до учительського інституту] // Більшовицька правда. – 1940. – № 59 (105). – 12 березня. – С. 4.

- 305.Оголошення [про набір до учительського інституту] // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.
- 306.Оголошення [про набір кандидатів на курси учителів в Стрию] // Стрийські вісті. – 1941. – № 1. – 18 липня. – С. 4.
- 307.Оголошення [про набір на шоферські курси] // Стрийські вісті. – 1941. – № 6. – 10 серпня. – С. 3.
- 308.Оголошення [про набір студентів до Дрогобицького механічного технікуму] // Більшовицька правда. – 1940. – № 184 (220). – 9 серпня. – С. 4; № 187 (223). – 13 серпня. – С. 4.
- 309.Оголошення [про набір студентів] // Більшовицька правда. – 1940. – № 180 (216). – 4 серпня. – С. 4.
- 310.Оголошення [про набір учнів до рільничої школи в Бережниці] // Стрийські вісті. – 1941. – № 9. – 21 серпня. – С. 3.
- 311.Оголошення [про набір учнів до Стрийської педшколи] // Стрийські вісті. – 1941. – № 7. – 14 серпня. – С. 4.
- 312.Оголошення [про матуральний учительський курс в учительській семінарії в Самборі] // Стрийські вісті. – 1942. – № 2. – 7 січня. – С. 2.
- 313.Оголошення [про працю для безробітних вчителів] // Більшовицька правда. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2.
- 314.Оголошення [про проведення курсу перевишколу референтом та інструкторок дитсадків] // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 44(1077). – 1 березня. – С. 6.
- 315.Оголошення [про реалізацію шкільних підручників в крамниці КОГІЗ у Дрогобичі] // Більшовицька правда. – 1940. – № 187. – 13 серпня. – С. 4.
- 316.Оголошення [про реєстрацію учителів] // Вільне слово. – 1941. – № 15. – 10 серпня. – С. 4.
- 317.Оголошення [про шоферські курси] // Стрийські вісті. – 1942. – № 4. – 14 січня. – С. 4.
- 318.Оголошення [про оголошення родичів дітей до Стрийського Батьківського Кружка] // Стрийські вісті. – 1941. – № 16. – 14 вересня. – С. 2.
- 319.Одномісячний курс для вчителів у Бережниці // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч.1. – 30 серпня. – С. 6.
- 320.О-ич Ів. Школа нафтових вертачів у Бориславі // Вільне слово. – 1942. – № 7 (81). – 17 січня. – С. 3.
- 321.Окружна педагогічна бібліотека в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 48. – 28 листопада. – С. 6.
- 322.Опіка над молоддю та дітворою в Самбірщині // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 156(280). – 15 липня. – С. 3.
- 323.Організація й поділ шкільного року // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 3(127). – 4/5 січня. – С. 3.
- 324.Організація й поділ шкільного року // Стрийські вісті. – 1942. – № 6. – 25 січня. – С. 4.
- 325.Організація шкільництва в Стрийщині // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.
- 326.Перша платня вчителів // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 29. – 13 листопада. – С. 4.
- 327.Перша спартакіада школярів // Більшовицька правда. – 1940. – № 157. – 9 липня. – С. 1.
- 328.Перший господарський курс Дрогобиччини // Вільне слово. – 1941. – № 59. – 22 листопада. – С. 4.
- 329.Перший день навчання в дрогобицьких школах // Вільне слово. – 1941. – № 44. – 17 жовтня. – С.2.

330. Перші піонери Дрогобича // Більшовицька правда. – 1940. – № 32 (78). – 9 лютого. – С. 6.
331. Підсумки довшкільних курсів // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 212(950). – 24 вересня. – С. 6.
332. План лекцій парткабінету Дрогобицького МК КП(б)У на січень 1941 р. // Більшовицька правда. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4.
333. По більшовицькому піклуватись про радянського вчителя // Більшовицька правда. – 1940. – № 30 (76). – 6 лютого. – С. 1.
334. По всіх школах повіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 4.
335. По наших селах і містах. Село вивчає німецьку мову // По наших селах і містах. Захист для сиріт // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 109. – 13 грудня. – С. 7.
336. По наших селах і містах. Захист для сиріт // Львівські вісті. – 1941. – Ч. 109. – 13 грудня. – С. 7.
337. По сторінках газет // Більшовицька правда. – 1940. – № 18 (64). – 22 січня. – С. 4.
338. По сторінках районних газет // Більшовицька правда. – 1940. – № 179 (215). – 3 серпня. – С. 4.
339. Повідомлення [про організацію курсів для майбутніх сільських інструкторів-садівників] // Вільне слово. – 1941. – № 66. – 8 грудня. – С. 3.
340. Поглиблення культурно-освітньої праці в Стрийщині // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 266(1004). – 26 листопада. – С. 5.
341. Поглиблення освітньої праці // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 51. – 19 грудня. – С. 6.
342. “Поможи собі сам”. Робота Українського Окружного Комітету Дрогобиччини // Вільне слово. – 1942. – № 10. – 24 січня. – С. 2.
343. Попис дитячих садків // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.
344. Попис студентів державної музичної школи в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 14. – 4 квітня. – С. 6.
345. Посвячення і відкриття сільсько-господарської школи // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 5. – 31 січня. – С. 6.
346. Постійний дитячий садок // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 15. – 11 квітня. – С. 6.
347. Постійні дитячі садки в Скільщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 8. – 21 лютого. – С. 6.
348. Поширювати досвід передових шкіл // Більшовицька правда. – 1941. – № 6 (356). – 8 січня. – С. 4.
349. Право на освіту // Більшовицька правда. – 1940. – № 61 (107). – 14 березня. – С. 3.
350. Практичні курси в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.
351. Праця дитячих садків у Судово-вишенському районі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 10. – 1 листопада. – С. 6.
352. Праця жіночої секції при делегатурі в Бориславі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 52. – 26 грудня. – С. 6.
353. Праця Реферату Суспільної Опіки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.
354. Прийом у педагогічні та учительські інститути західних областей УРСР і БРСР // Більшовицька правда. – 1940. – № 173 (219). – 27 липня. – С. 4.
355. Провідник УЦК на нарадах Комітету в Самборі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 152(276). – 10 липня. – С. 2.
356. Промінь. Не піклуємося про сільського учителя // Стрийські вісті. – 1941. – № 29. – 30 жовтня. – С. 2.

357. Пугач Г. Моя мрія // Більшовицька правда. – 1940. – № 124. – 30 травня. – С. 3.
358. Радкевич Л. Чотири типи с.-госп. шкіл. Права і умови прийняття до них молоді // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 183(307). – 15 серпня. – С. 6.
359. Реміснична бурса в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.
360. Реміснична бурса в Дрогобичі // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 241(979). – 28 жовтня. – С. 6.
361. Реорганізація педагогічних ліцеїв // Більшовицька правда. – 1940. – № 6 (52). – 8 січня. – С. 3.
362. Реферат Суспільної Опіки при УОК в Стрию // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 9. – 28 лютого. – С. 6.
363. Реформа німецького вселюдського шкільництва // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 8 (746). – 16 січня. – С. 4.
364. Рихтицький Р. На зліт юннатів // Більшовицька правда. – 1940. – № 173 (219). – 27 липня. – С. 4.
365. Розвиток раціональної сільської господарки в Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.
366. Романюк П. Готуємось до першого навчального року на оновленій вільній землі // Стрийські вісті. – 1941. – № 8. – 17 серпня. – С. 3.
367. Романюк П. Наша робота з вчителями // Більшовицька правда. – 1940. – № 184 (220). – 9 серпня. – С. 4.
368. Російська школа розпочала роботу // Більшовицька правда. – 1939. – № 32. – 14 грудня. – С. 2.
369. Рудниченко С. Готуватись до іспитів у школах // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 3.
370. Ряди нових фахівців-агрономів. Іспит зрілості у Державній Рільничій Школі в Черниці // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 209(333). – 16 вересня. – С. 3.
371. Садовська О. Як я готуюсь до уроку // Більшовицька правда. – 1941. – № 97 (447). – 25 квітня. – С. 3.
372. Самбір під знаком ювілеїв // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 7. – 13 лютого. – С. 6.
373. Самбірська хроніка [Концерт мішаного хору вчительської семінарії] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 129(867). – 19 червня. – С. 6.
374. Самбірська хроніка [Курс для провідниць дитячих садків] // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 99(837). – 13 травня. – С. 6.
375. Самбірщина. Курс книговодства // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 36(160). – 19 лютого. – С. 4.
376. Санітарний курс в Самборі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.
377. Санітарний курс у Стрию // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 9. – 27 лютого. – С. 6.
378. Сезонові дитячі садки в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.
379. Сергєєв А. Успіхи в позашкільній роботі // Більшовицька правда. – 1940. – № 285 (331). – 8 грудня. – С. 4.
380. Середня молочарська школа // Більшовицька правда. – 1939. – № 35. – 17 грудня. – С. 4.
381. Сидоров Б. Зникає темрява // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 3.
382. Синиця М. Учитель під большевицьким чоботом (спомин) // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 28. – 9 листопада. – С. 2.
383. “Сільський Господар” у Стрийщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 38. – 19 вересня. – С. 6.

384. Сільсько-господарське шкільництво в окрузі // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 4. – 24 січня. – С. 6.
385. Сільсько-господарське шкільництво Самбірщини // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6.
386. Сільськогосподарський технікум // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 33. – 15 грудня. – С. 4.
387. Сільсько-господарські школи в Дрогобиччині // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 11. – 14 березня. – С. 6.
388. Сільсько-господарські школи у Самбірщині // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 8. – 18 жовтня. – С. 6.
389. Слово глядача // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 61 (411). – 14 березня. – С. 3.
390. Совяк М. Оновлена школа // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 13. – 20 листопада. – С. 2.
391. Справа дитячих садків // *Стрийські вісті*. – 1942. – № 7. – 29 січня. – С. 3.
392. Статистика челядничих іспитів у Галичині // *Краківські вісті*. – 1943. – Ч. 237(975). – 23 жовтня. – С. 4.
393. Створимо могутні трудові резерви соціалістичної країни // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 77 (427). – 2 квітня. – С. 3.
394. Стрий вітає провід УЦК. Останній етап у поїзді по краю // *Львівські вісті*. – 1942. Ч. 154(278). – 12/13 липня. – С. 3.
395. Стрийщина. Хліборобський Вишкіл Молоді // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 36(160). – 19 лютого. – С. 4.
396. Стрільбицька М., Кульчицький І., Серкізовський В. Щаслива молодість // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 291 (337). – 15 грудня. – С. 3.
397. Сурмач О. Дні кривавих свастик. Греко-католицька церква в період німецького окупаційного режиму в Україні (1941 – 1944 рр.). – Львів: Сполом, 2005. – 176 с.
398. Сходина УУОП в Дрогобичі // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 42. – 17 жовтня. – С. 6.
399. Сходина учителів у Підбужі // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 3. – 17 січня. – С. 6.
400. Сходина членів Окр. Відділу Т-ва “Взаїмна Поміч Укр. Вчительства” в Самборі // *Самбірські вісті*. – 1941. – Ч. 15. – 25 вересня. – С. 4.
401. Т.Я. Про громадську працю жінок у Самборі // *Самбірські вісті*. – 1941. – Ч. 3. – 10 серпня. – С. 4.
402. Творчість дітей // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 7 (53). – 9 січня. – С. 4.
403. Теперішній адміністративний поділ області Галичина // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 7. – 13 лютого. – С. 2.
404. Тепман М. В новій школі // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 4.
405. Тепман М. Дитячі ранки, ялинки // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 39. – 22 грудня. – С. 4.
406. Технікум плодоовочівництва // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 146. – 26 червня. – С. 2.
407. Т-кий М. На зборах вчителів // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 31. – 12 грудня. – С. 2.
408. Туман А. Рік роботи учительського інституту // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.
409. Туман А. Франко про Шевченка // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 57 (407). – 9 березня. – С. 3.
410. Турянський І. Віхи нового життя // *Більшовицька правда*. – 1939. – № 43. – 27 грудня. – С. 2.

411. Українське Учительське Об'єднання Праці при У.Ц.К. Курси для некваліфікованих учителів // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 135(873). – 26 червня. – С. 6; Ч. 138(876). – 30 червня. – С. 6; Ч. 140(878). – 9 липня. – С. 6.
412. Українське фахове шкільництво Стрийщини // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 23. – 6 червня. – С. 6.
413. Український Захист Сиріт у Ст. Самборі // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 34. – 30 листопада. – С. 4.
414. Українські бурси в Самборі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 41. – 10 жовтня. – С. 6.
415. Українські вчительські семінарії. Велике запотребування на вчительські сили // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 23(147). – 4 лютого. – С. 5.
416. Українські професійні школи в Генеральній Губернії // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 156(894). – 21 липня. – С. 5; Ч. 157(895). – 22 липня. – С. 5.
417. Урухомлення шкіл в Самбірській окрузі // Вільне слово. – 1941. – № 41. – 10 жовтня. – С. 4.
418. Успішно закінчити навчальний рік // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.
419. Учасник. 23 роковини Листопадового Зриву в селі Чаплях // Самбірські вісті. – 1941. – Ч. 28. – 9 листопада. – С. 2.
420. Учитель. Вчительство Дрогобиччини організується // Вільне слово. – 1942. – № 16. – 6 лютого. – С. 2.
421. Учитель. На маргінесі заклику Українського Окржного Комітету в Дрогобичі // Вільне слово. – 1941. – № 50. – 1 листопада. – С. 4.
422. Учительський курс у Стрию // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 28(1061). – 9 лютого. – С. 2.
423. Учительство при праці. Конференція окружних співробітників мужів довір'я У.У.О.П. у Львові // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 172(910). – 8 серпня. – С. 2.
424. Учительська конференція в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 14. – 29 листопада. – С. 6.
425. Учительська конференція в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 41. – 10 жовтня. – С. 6.
426. Учительська конференція в Стрільках // Вільне слово. – Дрогобич. – 1942. – № 27 (101). – 4 березня. – С. 4.
427. Учительське Об'єднання Праці в Дрогобичській окрузі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 11. – 8 листопада. – С. 6.
428. Учительські зелярські курси // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 18. – 2 травня. – С. 6.
429. Учні самбірських шкіл Франкові // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 24. – 13 червня. – С. 6.
430. Фахові курси в Дрогобичі // Голос Підкарпаття. – 1942. – Ч. 9. – 25 жовтня. – С. 6.
431. Федянович І. “На штурм” // Більшовицька правда. – 1941. – № 6 (356). – 8 січня. – С. 4.
432. Фоглер Р.Ю. Підвищую свою кваліфікацію // Більшовицька правда. – 1940. – № 173 (219). – 27 липня. – С. 4.
433. Фукс Р. Музикальна школа на заводі // Більшовицька правда. – 1941. – № 20 (370). – 25 січня. – С. 4.
434. Хліборобський Вишкіл Молоді // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 21. – 23 травня. – С. 6.
435. Хліборобський Вишкіл Молоді // Голос Підкарпаття. – 1944. – Ч. 2. – 7 січня. – С. 6.
436. Хліборобський Вишкіл Молоді в Скільщині // Голос Підкарпаття. – 1943. – Ч. 28. – 11 липня. – С. 6.

437. Хліборобський Вишкіл Молоді в Стрийщині // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 12. – 21 березня. – С. 6.
438. Хліборобський Вишкіл Молоді Стрийщини при праці // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 12. – 19 березня. – С. 6.
439. Хліборобський Вишкіл Молоді в Стрию // *Краківські вісті*. – 1943. – Ч. 258(996). – 17 листопада. – С. 5.
440. Ходорів забирається до праці // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 125(249). – 9 червня. – С. 3.
441. Хорошайло І., Новак Ю. Екзаменаційна сесія в інституті // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4.
442. Хочемо бути такими як Сєдовці // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 18 (64). – 22 січня. – С. 4.
443. Цьогорічні табори молоді // *Дорога*. – 1942. – Ч. 10. – С. 142.
444. Челядницькі іспити // *Голос Підкарпаття*. – 1944. – Ч. 14. – 2 квітня. – С. 6.
445. Черниця – школа хліборобів // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 1. – 30 серпня. – С. 6.
446. Четунова Н. Письменник і педагог // *Більшовицька правда*. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 3.
447. Чулов М. На районних конференціях вчителів // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 84 (130). – 11 квітня. – С. 3.
448. Шанковський Л. Молодь до професійних шкіл // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 142(260). – 28/29 червня. – С. 3.
449. Ширити художню самодіяльність школярів // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 10 (56). – 12 січня. – С. 1.
450. Школа волі і труду. Коротко про Бойківщину і табор юнацтва в Синевідську // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 2. – 6 вересня. – С. 6.
451. Школа дитячих піклувальниць у Дрогобичі // *Голос Підкарпаття*. – 1942. – Ч. 6. – 4 жовтня. – С. 6.
452. Школи в Самбірщині // *Самбірські вісті*. – 1941. – Ч. 25. – 30 жовтня. – С. 3.
453. Шоферський курс в Стрию // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 38. – 19 вересня. – С. 6.
454. Ще одна бурса в Дрогобичі // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 16. – 18 квітня. – С. 6.
455. Ювілейний вечір присвячений О.Ю. Кобилянській // *Більшовицька правда*. – 1940. – № 278 (324). – 29 листопада. – С. 4.
456. Юг. Дівоча захоронка і дитячий садок в Дрогобичі // *Вільне слово*. – 1942. – № 11. – 26 січня. – С. 2.
457. Юнацький табір в Труханові // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 28. – 11 липня. – С. 6.
458. Юнацький табір у Підбужі // *Голос Підкарпаття*. – 1943. – Ч. 26. – 27 червня. – С. 6.
459. Я. Захист у Сколім // *Стрийські вісті*. – 1941. – № 36. – 4 грудня. – С. 4.
460. Я.К. Відроджуються наші українські села (допис з Добрівлян) // *Вільне слово*. – 1941. – № 8. – 25 липня. – С. 2.
461. Я.Т. Організація діточих садків в Самбірщині // *Самбірські вісті*. – 1941. – Ч. 6. – 21 серпня. – С. 3.
462. Як навчати німецьку мову? Учительська конференція в Дрогобичі! // *Львівські вісті*. – 1942. – Ч. 271(395). – 27 листопада. – С. 4.
463. Як працює Український Окружний Комітет у Самборі // *Самбірські вісті*. – 1941. – Ч. 34. – 30 листопада. – С. 1.

Наукові публікації (монографії, статті) та краєзнавчі видання

464. Антонюк Н. В. Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939 – 1944 роки). – Львів, Б. в., 1997. – 232 с.
465. Бабій Б.М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1954. – 194 с.
466. Баран В.К. Токарський В.В. Україна: західні землі: 1939 – 1941 рр. – Л.: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 448 с.
467. Белоусов С.М. Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. – К.: Вид-во АН УРСР, 1951. – 166 с.
468. Боляновський А. Німецька окупаційна політика в Галичині у контексті гітлерівського “нового порядку” в Європі у 1941 – 1944 рр. // Автореф. дис... канд. іст. наук. – Львів, 1999. – 19 с.
469. Бондар А.Д. Народна освіта на Україні в період Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.) // Педагогіка. – 1968. – Вип. 7. – С. 44 – 51.
470. Брик М.В., Горпинко О.М., Ісаєвич Я.Д., Надім'янов В.Ф., Палкін Ю.І., Хонігсман Я.С., Черненко А.М. Дрогобич // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 262 – 284.
471. Варецький В.Л. Соціалістичні перетворення у західних областях УРСР (в довоєнний період). – К.: Вид-во АН УРСР, 1960. – 298 с.
472. Великочий В.С., Дерев'яно С.М., Кугутяк С.М., Кучер В.І., Марущенко О.В. Галичина у другій світовій війні (1939 – 1945) / Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаніка / В.І. Кононенко (ред.кол.). – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 116 с.
473. Гайда Ю., Шуптар В. Турківщина: історія населених пунктів. – Ужгород, 2002. – 604 с.
474. Гайда Ю.І., Іваненко Л.А. Турка // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 849 – 867.
475. Галів М. Зміни у чисельному та етнічному складі учнівської і студентської молоді в Дрогобицькій області УРСР (1939 – 1941 рр.) // Мандрівець. Всеукраїнський науковий журнал. – Тернопіль. – 2010. – № 2 (86), березень-квітень. – С. 23 – 29.
476. Галів М. Місто Дрогобич в умовах утвердження радянської влади (1939-1941): історіографія проблеми // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття / НАН України, Інститут Українознавства ім. І.Крип'якевича; голова редколегії Ярослав Ісаєвич, упорядники Микола Литвин, Василь Футала. – Львів, 2008. – С. 579 – 588.
477. Галів М. Політика радянської влади щодо педагогічних кадрів загальноосвітніх шкіл Західної України у 1939 – 1941 роках (на прикладі Дрогобицької області) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. Т. Біленко (головний редактор), Р. Попп, С. Макарчук та ін. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. – Випуск двадцять четвертий. Історія. – С. 92 – 109.
478. Галів М. Реорганізація навчального процесу західноукраїнських шкіл у 1939 – 1941 рр. (на матеріалах Дрогобицької області) // Молодіжна політика: проблеми та перспективи: [збірник наукових праць / наук. ред. С.А.Щудло]. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2010. – С. 277 – 283.
479. Галів М. Українське шкільництво в дистрикті „Галіція” (1941-44 рр.) // Людинознавчі студії: Збірник наукових праць ДДПУ. Випуск 9-й. Педагогіка. – Дрогобич: Вимір, 2004. – С. 135 – 147.

480. Галів М. Українське шкільництво на Дрогобиччині в час німецької окупації 1941 – 1944 рр. // Літопис Бойківщини. – 2010. – Ч.279(90). – С. 65 – 71.
481. Гінда В.В. Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі «Житомир» 1941- 1944рр.: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Черкаський національний ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2007. – 20 с.
482. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. – К., Генеза, 1996. – 360 с.
483. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965) / За ред. С. Литвинова. – К.: Рад. школа, 1966. – 260 с.
484. Гром Г. Нагуєвичі. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 2002. – 288 с.
485. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії. – К.: Генеза, 1993. – 245 с.
486. Даниленко В., Касьянов Г., Кульчицький С. Сталінізм на Україні 20 – 30-ті роки. – К.: Наук. думка, 1991. – 200 с.
487. Добров П.В., Бистра М.О. Система освіти в Донбасі у роки Великої Вітчизняної війни. – Донецьк: Норд-Пресс, 2006. – 273 с.
488. Драк М.М. Бортники // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 336 – 346.
489. Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка / Авт. кол.: В.Скотний, М.Савчин, Ю.Кишакевич та ін. – Дрогобич – Львів, 2001. – 328 с.
490. Дрогобицький І. Ідеологічний аспект діяльності установ післядипломної освіти у західноукраїнському регіоні 1939-1950 рр. (на прикладі Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти) // Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / Ред. кол. Т.Біленко (головний редактор), Р.Попп, С.Макарчук та ін. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. – Випуск двадцять четвертий. Історія. – С. 110 – 119.
491. Задорожна Л. Стан шкільної освіти в період німецької окупації 1941 – 1943 рр. // Історія в школі. – 2001. – № 11 – 12. – С. 23 – 29.
492. Льницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945-1952 рр.). – Дрогобич: Вимір, 2009. – 368 с.
493. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-1930-х років: соціальний портрет та історична доля. – К.: Глобус, 1992. – 176 с.
494. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція. – К.: Наук. думка, 1991. – 96 с.
495. Кирчів Р. Бориня // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 868 – 876.
496. Ковалюк В.Р. Культурологічні та духовні аспекти “радянізації” Західної України // Український історичний журнал. – К., 1993. – № 2. – С. 3 – 17.
497. Коваль М.В. Україна: 1939 – 1945рр.: Маловідомі і непрочитані сторінки історії. – Київ: “Глобус”, 1995. – 110 с.
498. Ковтало Б., Сколозdra Р., Яцишин С. Рудники. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 2005. – 330 с.
499. Комарницький В. Комарники – село на Руському путі / вид. 2-е, доп. – Львів: “Камула”, 2007. – 456 с.
500. Король В. Історія Стрийської гімназії (1933 – 1944). – Стрий: УКРПОЛ, 2000. – Т. III. – 92 с.
501. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж-Нью-Йорк -Львів: Наукове Товариство Шевченка. 1993. – 659 с.

502. Кошарний І.Я. Культурне будівництво на Дрогобиччині в 1939 – 1941 роках // 40 років Великого Жовтня. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1957. – С. 246 – 262.
503. Кошарний І.Я. У сузір'ї соціалістичної культури. Культурне будівництво у возз'єднаних областях Української РСР (1939 – 1958 рр.). – Львів: Вища школа, 1975. – 238 с.
504. Кошарний І.Я., Підпригоршук М.В., Гапшенко І.І., Скрипник К.І. Радянська Дрогобиччина. – Дрогобич: Дрогобицьке обласне вид-во, 1957. – 202 с.
505. Криль М. Старосамбірщина на початку Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.) // Літопис Бойківщини. – 2010. – Ч. 2/79(90). – С. 44 – 59.
506. Криль М. Старосамбірщина: історія і культура. – Львів: Піраміда, 2008. – 600 с.
507. Кульпинський В.Л., Кучер В.І. Учнівська молодь Української РСР у роки Великої Вітчизняної війни // Радянська школа. – 1981. – № 5. – С. 89 – 91.
508. Курилишин К. Українське життя в умовах німецької окупації (1939 – 1944 рр.): за матеріалами україномовної легальної преси: монографія / НАН України. ЛННБ України ім. В. Стефаника. Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. – Львів, 2010. – 328 с.
509. Кучер В.І., Чернега П.М. Україна у Другій світовій війні (1939 – 1944). – К.: Генеза, 2004. – 272 с.
510. Левицький М.М., Батоський В.Д., Ісаєвич Я.Д. Стрий // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 789 – 810.
511. Ленська В.В. Фашистська шкільна політика на окупованій території України // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 81 – 87.
512. Лисенко О. Добročинність як вияв національної солідарності у роки Другої світової війни // Галичина. – 2003. – № 9. – С. 101 – 111.
513. Литвин В.М. Україна в Другій світовій війні (1939-1945). – К.: Видавничий дім “Лі-Терра”, 2004. – 464с.
514. Литвин М.Р., Луцький О.І., Науменко К.Є. 1939. Західні землі України / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1999. – 151 с.
515. Літянський В.В. До питання розвитку загальноосвітньої школи на Дрогобиччині // Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. Івана Франка. – Вип. III. – Дрогобич, 1957. – С. 5 – 32.
516. Луцький О. Українське культурне життя Галичини під час німецької окупації 1941 – 1944 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: 36. наук. праць. – Львів, 1997. – Вип. 3-4. – С. 194 – 217.
517. Лучаківська І. Встановлення радянської влади на Дрогобиччині (1939 – 1941 рр.) // Drohobycz – miasto wielu kultur. – Rzeszów, 2005. – S. 142 – 156.
518. Лучаківська І. Українська інтелігенція західних областей УРСР в перші роки радянської влади (1939 – 1941 рр.). – Дрогобич: Відродження, 2001. – 168 с.
519. Майборода В.К. З історії становлення і розвитку педагогічної освіти на Україні (1928 – 1941 рр.) // Початкова школа. – 1990. – № 12. – С. 34 – 36
520. Марискевич Г., Гаврилів І. Галичина в роки Другої світової війни: порівняльний аналіз окупаційних режимів // Мандрівець. – 2009. – № 3. – С. 47 – 53.
521. Маркевич О.В., Орел М.Д. Миколаїв // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 440 – 450.
522. Мірчук В. Західноукраїнське вчительство у 1939 – 1941 рр. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 1997. – Вип. 2. – С. 55 – 58.
523. Мороз В. Організація української націоналістичної молоді “Січ” (1941 – 1944) // Визвольний шлях. – 2001. – № 4. – С. 25 – 29.
524. Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку ХХІ ст.) / Наук. ред. Л. Тимошенко. – Дрогобич: Коло, 2009. – 320 с.

525. Народна освіта Дрогобиччини за роки радянської влади. Збірник статей. – Дрогобич, 1957. – 126 с.
526. Народна освіта та педагогічна наука в Українській РСР (1917 – 1967) / Ред. кол.: Бондар А.Г., Дзевєрін О.Г. та ін. – К.: Рад школа, 1967. – 482 с.
527. Настюк М.І., Парпан М.П. Організація і діяльність тимчасових органів народної влади в Західній Україні // Український історичний журнал. – 1979. – № 7. – С. 27 – 37.
528. Низовий Д., Садовий Я. Борислав // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 99 – 115.
529. Низовий Д.Д. Ходорів // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 346 – 358.
530. Офіцинський В. Дистрикт Галичина (1941-1944). Історико-політичний нарис // <http://exlibris.org.ua/distrikt/index.html>
531. Пастух Р. Дрогобич у прізвищах, датах, подіях і фактах. – Вид. 2, доп. і уточн. – Дрогобич: Коло, 2002. – 141 с.
532. Пастух Р. Рідна школа в Дрогобичі. – Львів: Меморіал, 1991. – 61 с.
533. Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с.
534. Попп Р. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка у перші попонні роки (1944 – 1953) // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. Т. Біленко (головний редактор), Р. Попп, С. Макарчук та ін. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2009. – Випуск двадцять четвертий. Історія. – С. 120 – 132.
535. Попп Р. Трансформація етносоціального складу населення Дрогобича наприкінці 30-х років ХХ століття // Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921 – 1931): Матеріали міжнарод. наук. конф-ї, Дрогобич, 8-9 жовтня 2004 р./ Упоряд В.Футала. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 174 – 179.
536. Потильчак О.В. Професійне навчання і підготовка трудових резервів в Україні в період німецько-фашистської окупації (1941 – 1944): політика і практика агресора. – К.: ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”, 1998. – 36 с.
537. Романів О., Федущак І. Західноукраїнська трагедія 1941. – 2-е вид. – Львів – Нью-Йорк, 2003. – 428 с.
538. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції (20 – 50-ті роки ХХ ст.). – К.: Наук. думка, 1994. – 350 с.
539. Савчин М.С. Село у витоках Дністра (с. Вовче Турківського району Львівської області): історико-етнографічний нарис. – Дрогобич: Вимір, 2008. – 98 с.
540. Сворац С.Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944-1964 рр.). – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 239 с.
541. Сеньків М. Колективізація сільського господарства в західних областях України. 1944 – 1952 рр. – Дрогобич: “Відродження”, 1998. – 124 с.
542. Сергійчук В. Історія КОДУС-у. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2008. – 388 с.
543. Сергійчук В. Український здвиг: Прикарпаття. 1939 – 1955. – К.: Укр. Вид. Спілка, 2005. – 840 с.
544. Соколовська Т.Г. Культурне будівництво в західних областях УРСР в перші роки Радянської влади (вересень 1939 р. – червень 1941 р.) // 40 років Великого Жовтня. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1957. – С. 224 – 245.
545. Стефанюк Г. Соціальна парадигма українського шкільництва в Галичині у роки німецької окупації (1941-1944 рр.) // Архіви окупації. 1941-1944. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – С. 811 – 817.

546. Стефанюк Г. Українська школа в політичних планах німецької окупаційної адміністрації в 1941 – 1944 рр. // Людина і політика. – 2002. – № 2. – С. 19 – 28.
547. Стефанюк Г.В. Шкільництво в Західній Україні під час німецької окупації (1941-1944 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника – Івано-Франківськ, 2004. – 215 с.
548. Тирик Я.В. До світла знань (3 історії українського шкільництва бойківського села Лімна). – Львів, 2009. – 287 с.
549. Ткаченко В.А., Назаренко Ф.Й. Мостиська // Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1968. – С. 474 – 483.
550. Трофимович В. Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945рр.). – Львів: Видавництво Львівського державного університету, 1995. – 180 с.
551. Ухач В. “Боротьба за національне навчання є боротьбою за державність”. Діяльність ОУН з організації навчання та національно-патріотичного виховання молоді // Рідна школа. – 1998. – № 2. – С. 24 – 25.
552. Челак П.П. Підготовка кадрів робітників у західних областях УРСР в системі трудових резервів (1939 – 1958 рр.) // Вісник Львівського університету. Історія. – 1970. – С. 36 – 44.
553. Черевко В. Школа в селі Бабина Самбірського району: Нарис з історії шкільництва. – Бабина, 2006. – 80 с.
554. Черник С.А. Советская школа в годы Великой Отечественной войны. – М.: Педагогика, 1975. – 119 с.
555. Шалата М. Дрогобич: Нарис-путівник. – Львів, 1986. – 86 с.
556. Шаповал Ю.І. У ті трагічні роки: Сталінізм на Україні. – К.: Політвидав України, 1990. – 144 с.
557. Шаповал Ю.І. Україна 20-50-х років: сторінки неписаної історії. – К.: Наук. думка, 1993. – 320 с.
558. Шрамко Г.І. Самбір: Красознавчий нарис. – Львів: Каменярь, 1989. – 62 с.
559. Яким С.С. Західні землі України в Другій світовій війні: військово-історичний аспект (1939-1944 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Національний ун-т “Львівська політехніка”. – Львів, 2002. – 19 с.
560. Яремчук Д.А., Баїк Л.Г., Санивець В.К. та ін. Розквіт народної освіти в західних областях України. – К.: Рад. школа, 1979. – 191 с.
561. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях у 30 – 50-ті роки ХХ ст. – Луцьк: Надстир'я, 1995. – 171 с.
562. Bonusiak W. Małopolska Wschodnia pod rządami Trzeciej Rzeszy. – Rzeszów, 1990. – 264 s.
563. Bonusiak W. Polityka ludnościowa i ekonomiczna ZSRR na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939 – 1941 (“Zachodnia Ukraina” i “Zachodnia Białoruś”). – Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006. – 475 s.
564. Budzyński W. Miasto Schulza. – Warszawa, 2005. – 453 s.
565. Głowacki A. Sowietci wobec polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej. Wydanie II. – Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998. – 695 s.
566. Gogol B. Czerwony sztandar: rzecz o sowietyzacji ziem Małopolski Wshodniej: wrzesień 1939 – czerwiec 1941. – Gdansk: WUG, 2000. – 348 s.
567. Hryciuk G. Polacy w Małopolsce Wshodniej wobec okupacji niemieckiej. Przyczynki do prób wprowadzenia “elastycznego kursu” w Dystrykcje Galicji w latach 1943 – 1944 // Acta Universitatis Wratislaviensis: Historia, CXVI: Polska – Kresy – Polacy. Studia Historyczne. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994. – S. 307 – 316.

568. Jaczyński S. Polityka sowiecka na Kresach Wschodnich w latach 1939 – 1941 // *Przemyskie Zapiski Historyczne*. – Przemyśl, 2003. – T. 12 – 13. – S. 19 – 38.
569. Jerabek B. Das schulwesen und die schulpolitik im Reichskommissariat Ukraine 1941 – 1944. Im Lichte deutscher Dokumente. – München: Ukrainische Freie Universität, 1991. – 240 s.
570. Krasuski J. Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939 – 1945. – Wydanie drugie, rozszerzone. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977. – 411 s.
571. Król E.C. Polityka hitlerowska wobec szkolnictwa polskiego na terenie Generalnej guberni (1939 – 1945). – Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1979. – 243 s.
572. Majewski P. Wojna i kultura: instytucje kultury polskiej w okupacyjnych realiach Generalnego Gubernatorstwa 1939 – 1945. – Warszawa: Trio, 2005. – 431 s.
573. Matusak P. Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939 – 1945. – Siedlce, 1997. – 562 s.
574. Mazur M. Neudorf – Polminowice. Współzycie narodowości na ziemi drohobyckiej. – Warszawa – Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998. – 216 s.
575. Niemiec J. Zakład Naukowo-Wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie. 1886 – 1939. – Rzeszów – Kraków, 1998. – 486 s.
576. Pilecki J.M. 1939 – 1941. Ilu aresztowano? Ilu deportowano? // *Ziemia Drohobycka*. – 2002. – Nr. 16. – S. 53 – 59.
577. Pilecki J.M. Nikt nie przeżył! Borysławski ZWZ w Kijowie 1941 r. // *Ziemia Drohobycka*. – 2002. – Nr. 16. – S. 2 – 25.
578. Pilecki J.M. Ofiary NKWD z 1941 r. w Borysławiu // *Ziemia Drohobycka*. – 2002. – Nr. 15. – S. 66 – 84.
579. Pilecki J.M. Proces 27 borysławian – Kijów 1941 r. // *Ziemia Drohobycka*. – 1996. – Nr. 9. – S. 14 – 16.
580. Rybotycki J. Dwie Schodnice – wieś i osada przemysłowa // *Ziemia Drohobycka*. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 53 – 70.
581. Świeboda J. Zarys historii tajnej oświaty w latach okupacji hitlerowskiej w powiecie przemyskim // *Rocznik komisji nauk pedagogicznych PAN*. – 1976. – T. XIX: Materiały do dziejów oświaty w okresie okupacji hitlerowskiej (1939 – 1945) na terenie podziemnego okręgu szkolnego krakowskiego. – Cz. X. – S. 183 – 193.
582. Trela-Mazur E. Sowetyzacja oświaty w Małopolsce Wshodniej pod radziecką okupacją 1939 – 1941. – Kielce, 1998. – 294 s.

Мемуари

583. Білий Д. В Дрогобичі під німецькою окупацією // *Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів*. – Т. 3. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1986. – С. 109 – 110.
584. Білий Д. Процес 64-х в Дрогобичі // *Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів* – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Б.В., 1973. – С. 115 – 123.
585. Бандера О. Під німецькою окупацією // *Стрийщина*. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1990. – Т. 2. – С. 450 – 463.
586. Дашо С.о. Старий Самбір (Спомин) // *Літопис Бойківщини*. – 1974. – Ч. 1/19(30). – С. 30 – 39.

587. Добош М. Ще не звелась у жилах українська кров // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 4. – Дрогобич: “Відродження”, 1997. – С. 356 – 360.
588. Дуб В. Робітнича Громада ім. Івана Франка в Дрогобичі // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. – С. 598 – 600.
589. Криський В. Останній набір гімназистів в Стрийську гімназію (бурсу) в 1937 році // Історія Стрийської гімназії. – Т. III (1933 – 1944). – Стрий, 2000. – С. 39 – 43.
590. Купранець О. Марійські дружини у Дрогобичі в 1939 – 1941 р. // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. – С. 168 – 170.
591. Паньківський К. Роки німецької окупації. – Нью-Йорк – Торонто, Б.в., 1965. – 480 с.
592. Прокопик В. Стрілки біля Старого Самбора // Літопис Бойківщини. – 1975. – Ч. 2/22(33). – С. 23 – 35.
593. Проць М. Перемишль у роках 1939 – 1941 // Перемишль – західний бастион України: Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі. – Нью-Йорк – Філадельфія: Перемиський видавничий комітет, 1961. – С. 388 – 393.
594. Рабій Ю.о. Самбір під ворожими окупаціями в 1939 – 1944 рр. // Літопис Бойківщини. – 1975. – Ч. 2/22(33). – С. 10 – 19.
595. Сольчаник А.Д. Українська гімназія ім. Івана Франка // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 1. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Б.в., 1973. – С. 444 – 466.
596. Хоркавців Д. За Україну! За Державу! // Шлях горіння. Спогади ветеранів ОУН і УПА про національно-визвольну боротьбу в 1940-1950-х рр. на Дрогобиччині / Упорядники: М. Галів, В. Ільницький. – Дрогобич: ПП “Посвіт”, 2008. – С. 12 – 146.
597. Яців В. Дрогобич – місто нафтового басейну у воєнних роках 1939 – 44 // Дрогобиччина – земля Івана Франка: Збірник географічних, історичних, етнографічно-побутових матеріалів та мемуарів. – Т. 3. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Б.в., 1986. – С. 87 – 98.
598. Czarkowska H. Zakład Wychowawczy “Polmin” 1941 – 1944 // Ziemia Drohobycka. – 1998. – Nr. 11. Cz. 1. – S. 44 – 51.
599. Lachowicz F. Wojna 1939. Zapiski historyczne II // Ziemia Drohobycka. – 1999. – Nr. 12. – S. 10 – 13.
600. Onaczyszyn J. Wróciłem w niedzielę rano // Ziemia Drohobycka. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 28 – 53.
601. Sahaj T. Z Wacowic do Polski w jesieni 1945 r. // Ziemia Drohobycka. – 2001. – Nr. 14. – S. 35 – 40.
602. Szymański W. Okolice dojrzewania // Ziemia Drohobycka. – 2007. – Nr. 19-20. – S. 70 – 85.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Витяг із газетної публікації Миколи Сов'яка “Оновлена школа” про діяльність Дрогобицької технічної школи (20 листопада 1939 р.)

Середня технічна школа існує від 1927 року. Це є школа електромеханічна. Є тут варстати: механічні, слюсарські і ковальські.

Та до приходу Червоної армії панували в школі жахливі відносини, великі оплати не дозволяли учитись в ній дітям робітників і селян. [...]

Та з приходом радянської влади відносини ці зовсім змінилися. [...] Прибули діти робітників і селян, що колись для них двері цієї школи були зачинені. До школи ходить молодь не тільки з Дрогобича, але і з цілого повіту. Коли перед війною в школі було 300 учнів, то тепер число це зросло до 675. [...]

Перший раз до школи вступили дівчата, що їх є більша кількість. Молодь школи брала живу участь в виборчій агітації. Відсвятковано академію з нагоди ХХІІ роковин Жовтневої Революції, на якій виступив шкільний хор і оркестр. Молодь радо читає нову літературу. Класи провели вибори організаторів по класам. Сьогодні твориться учнівський комітет, а учителі створили науковий гурток, який буде вести усвідомлюючу роботу серед учнів. [...]

Джерело: Сов'як М. Оновлена школа // Більшовицька правда. – 1939. – № 13. – 20 листопада. – С. 2.

Додаток 2

Витяг із газетної публікації “Використують право на освіту” про радянизаційні перетворення у галузі освіти (10 грудня 1939 р.)

За цей невеличкий час (вересень-грудень 1939 р. – М.Г.) в школах дрогобицького повіту в 2 рази збільшилась кількість учнів, а по місту Дрогобич в 3 рази. [...]

Вчителі, які довгі роки були без праці, не маючи куска хліба, зараз дістали працю в початкових, неповно-середніх і середніх школах. Всього по повіту дістали працю 310 вчителів.

Зараз у відповідності з вказівками Наркомосу У.Р.С.Р. Відділ Нардної Освіти м. Дрогобича відкрив школи по ліквідації неписьменности серед дорослого населення. Такі школи працюють на заводі “Польмін”, “Галіція” і при школі ч. 6. В селах: Орів-Зимівки, Рибник, Ясениця, Колпець, Гаї Нижні, Раделич, Гаї Вижні, Болехівці також засновано школи (для дорослих. – М.Г.). В цих школах зараз навчається біля 500 чоловік, робітників і селян.

Відкрито також вечірню середню школу при гімназії № 1 для дорослих в місті Дрогобич, в якій зараз навчається більше, ніж 200 чоловік. [...]

Джерело: І.Ш. (Іван Швець). Використують право на освіту // Більшовицька правда. – 1939. – № 29. – 10 грудня. – С. 2.

Додаток 3

Витяг із газетної публікації секретаря Стрийського повітового комітету КП(б)У А. Кулика “У звільненому Стрию” (26 грудня 1939 р.) про перші кроки реорганізації освіти на Стрийщині

Як відомо у панській Польщі не було доступу до навчання дітям робітників і селян, а тепер здійснюючи великі права надані Сталінською Конституцією – діти трудящих стрийського повіту навчаються, здобувають освіту. 28 тисяч 128 учнів навчаються в 151 школах. Тільки за отсанный час в Стрию відкрито 3 нові школи, дві середні і 1 початкову. Створені всі можливості для навчання дорослих. У нашому повіті організовано 61 школи для дорослих, де 135 вчителів навчають 2300 неписьменних і 1541 малописьменних. Організовано також 3 школи у м. Стрий для навчання робітників з малою освітою.

Джерело: Кулик А. У звільненому Стрию // Більшовицька правда. – 1939. – № 42. – 26 грудня. – С. 2.

Додаток 4

Постанова бюро Дрогобицького обкому КП(б)У від 25 січня 1940 р. “Про організацію учительського інституту в місті Дрогобичі”

З затвердженням в західних областях УРСР радянської системи освіти і організації шкіл нового навчання, всі колишні безробітні вчителі одержали працю в школах, але потреба в педагогічних кадрах ще дуже велика; на 1 січня для неповносередніх шкіл не вистачає 759 вчителів, а з відкриттям нових шкіл потреба в педагогічних кадрах по області ще збільшиться.

Виходячи з цього, бюро обкому КП(б)У постановляє:

1. Вважати за необхідне відкрити з 1/IX-1940 р. в м. Дрогобичі учительський інститут з відділами: історичним, географічним та мовно-літературним.

2. Зважаючи на те, що молодь, яка вчилась в середніх учбових закладах в колишній Польщі, не змогла одержати відповідних знань і особливо з історії, російської мови і літератури та української мови і літератури, що не дає можливості без відповідної підготовки вступити до вищої школи – відкрити в м. Дрогобич 6-ти місячні підготовчі курси, які підготують контингент вступників до учительського інституту. Ці курси повинні розпочати своє навчання з I/III-1940р.

3. Підготовчі курси організувати в приміщенні 2-ї середньої школи /був. гімназія, ч. 2/, враховуючи те, що устаткування кабінетів та само приміщення цієї школи забезпечуватиме нормальну роботу підготовчих курсів.

4. Зобов'язати міську Раду забезпечити приміщення для гуртожитків педагогічних курсів.

5. Зобов'язати зав. облВНО тов. Кравця укомплектувати підготовчі курси відповідними педагогічними кадрами та поставити вимогу перед Наркомом освіти УРСР, щоб до I/IX-1940 р. було повністю укомплектовано учительський інститут професорсько-викладацьким складом.

6. Зобов'язати зав. облВНО скласти кошторис на утримання та організацію підготовчих курсів та учительського інституту.

7. Зобов'язати облВНО, облторгвідділ виділити необхідні фонди для устаткування гуртожитку підготовчих курсів.

Просити ЦК КП(б)У затвердити перший пункт цього рішення.

Джерело: ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 14. – Арк. 57 – 58; Спр. 15. – Арк. 99 – 99зв; Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. Т. 1 (1939 – 1953). – К.: Наук. думка, 1995. – С. 86.

Додаток 5

Постанова бюро Дрогобицького обкому КП(б)У від 25 січня 1940 р. “Про організацію обласного Палацу Піонерів”

1. Організувати в м. Дрогобич обласний Палац піонерів.
2. Погодитися з рішенням міської ради про відведення приміщення для обласного палацу піонерів будинок /бувш. Яроша/ по вул. Міцкевича, 13.
3. Zobов'язати зав. облВНО тов. Кравця та секретаря по кадрах обкому КП(б)У т. Марсіна підібрати директора Палацу піонерів, завпеда та методистів гуртків та студій.
4. Zobов'язати міську Раду забезпечити виділення фондів, меблів, килимів та іншого обладнання з націоналізованого майна для устаткування Палацу піонерів.
5. Доручити обкому ЛКСМУ та облВНО скласти план політмасової та виховної роботи серед дітей в обласному Палаці Піонерів.
6. Доручити обкому ЛКСМУ розгорнути відповідну масово-виховну роботу по школах з тим, щоб укомплектувати із учнів гуртки та студії обласного Палацу піонерів.
7. Для керівництва підготовчою роботою до відкриття Палацу піонерів виділити комісію в складі:
 - а/ від обкому КП(б)У тов. Захарченко;
 - б/ від обкому ЛКСМУ тов. Тригуб;
 - в/ від облВНО тов. Пясецький.
8. Відкриття обласного Палацу піонерів приурочити до XVIII роковин РСЧА – 23 лютого 1940 р.

Джерело: ДАЛО. – Ф. 5001. – Оп.1. – Спр. 14. – Арк. 58 – 59; Спр. 15. – Арк. 101.

Додаток 6

Витяг із газетної публікації завідувача сектором культури відділу пропаганди обкому КП(б)У Михайла Захарченка про обласну нараду завідувачів районними, міськими відділами народної освіти та голів райкомів спілки вчителів (17 листопада 1940 р.)

Обласна нарада завідуючих районними, міськими відділами народної освіти та голів райкомів спілки вчителів обговорила такі питання:

Попередні підсумки навчально-виховної роботи за першу чверть навчального року, про політвиховну роботу серед вчителів області, про стан та завдання роботи клубів і хат-читалень в районах області.

У своїй доповіді про попередні підсумки навчально-виховної роботи за першу чверть завідуючий ОблВНО т. Кравець дав аналіз стану шкіл в області. Зупинившись на охопленні дітей школами, т. Кравець відмітив, що не всі РВНО поставились серйозно до цієї справи. В таких районах, як Жидечувський, Крукеницький – в першому не знають скільки дітей навчається, а в другому на 210 учнів більше ходить в школу, ніж було за даними перепису дітей шкільного віку.

Щодо відвідування учнями шкіл області, то треба сказати, що воно в незадовільному стані. Із 183 тис. не відвідують школу 8 тис. В Жидечувському РВНО відсутні навіть відомості про відвідування дітьми шкіл в районі. Це пояснюється неорганізованістю апарату РВНО з одного боку, і безвідповідальністю РПК щодо здійснень закону про загально-обов'язкове навчання з другого.

В Крукеницькому районі хоч і є відомості про відвідування дітьми шкіл, але тут не борються за те, щоб всі учні ходили до школи. В наслідок цього, наприклад, в Урадохінській НСШ 72 проц. Відвідування, в Заколотській – теж не більше. Аналогічне явище в селах Мишлятичах, Ганьковичах і т.д. Краще з відвідуванням у Самбірському районі, Мостиському, м. Самбір, Меденичі.

Якщо з відвідуванням учнями шкіл справа незадовільна, то з дисципліною ще гірше. Є випадки, коли учні приходять до класу на перші уроки з великим запізненням. В ряді районів не запроваджено контроль щодо виховної роботи в школах. Із перевірених 18 районів встановлено, що в цьому році значно організованіше розпочався навчальний рік, ніж в минулому. Добре виконують учбові плани в Мостиському районі. З 26 шкіл ґрунтовно обстежено 23. По кожному обстеженню є висновки з конкретним аналізом роботи школи, зауваженнями, порадами та вимогами.

В Меденицькому районі завідувач РВНО т. Шкурат відвідав лише 6 шкіл та й то не зробив ніяких висновків і не дав порад.

А інспектор цього ж району тов. Кузів за півтора місяця обстежив лише 2 школи, висновки спромігся написати по одній школі.

В Крукеницькому районі графік обстежень шкіл не виконується, в Підліській неповній середній школі до 26.IX. не було піврічних навчальних планів та виховної роботи.

Недостатньо глибоко і оперативно аналізують роботу шкіл і вчителів завідуючі Стрийським РВНО та Бориславським МВНО.

На початку навчального року всі школи області були забезпечені програмами та методичними вказівками і особливо щодо викладання історії в цьому навчальному році.

На серпневих конференціях в секціях вчителів історії було дано конкретні настанови про планування та вивчення програмного матеріалу і організацію предметних комісій з історії. Крім цього, для вчителів 5-7 класів дано метод[ичні] розробки НКО по історії, де подано фактичний матеріал та методичні вказівки до кожного уроку. Перевіркою 34 середніх шкіл (з 39) області, а також 18 неповних середніх шкіл встановлено, що в більшості викладачів історії міст та районів забезпечує високоякісне викладання історії. Вчителі тов. Смугла (школа ім. Леніна м. Перемишль), Меренштайн (школа № 3 м. Самбір), Савицька, Скорик (Самбірський район), Вовчик (Старий Самбір), Гутгарц, Месло (м. Стрий, школи № 10 – 12), ряд інших цілком забезпечують викладання історії в світлі постанов партії та уряду про викладання історії в середніх школах.

Але є факти, коли вчителі погано готуються до уроків, лекції будують методично неправильно, перекручують історичні факти, імена історичних діячів та хронологічні дати. І взагалі не забезпечують викладання історії відповідно вимог, поставлених партією і урядом. Більшість таких вчителів не лише погано готуються до уроків, а, головне, не підвищує своєї кваліфікації, не читає історичної та художньої літератури, не вивчає історії ВКП(б).

Наприклад, вчителька т. Мисько (Добромилська НСШ) до уроків готується погано і матеріал подає учням неправильно. На уроці, пояснюючи учням боротьбу плебей з патриціями, плутано пояснила утворення римської республіки тощо.

Вчитель Кухтяк М.М. (Хирівська НСШ) в темі “Державний лад в Єгипті” (5 клас) робить перекручення в питанні боротьби з рабовласниками. В багатьох школах замість викладання історії СРСР в 10 класі, учителі фактично викладають історію ВКП(б), що цілком суперечить постановам партії і уряду про викладання історії в середній школі.

Не скрізь виконано постанову ЦК КП(б)У і бюро обкому КП(б)У про організацію їдалень та буфетів при школах. За планом ОблВНО в школах області намічено організувати 15 їдалень та 202 буфети, а на 15.Х. організовано лише три їдальні та 92 буфети.

В ряді районів ще й до цього часу не організовано жодного шкільного буфету. Наприклад в Журавненському та Славському, в Крукеницькому та Хирівському районах лише тепер приступили до організації буфетів. Самбірський РВНО замість 12 буфетів організував 5. [...]

Джерело: Захарченко [М]. Більше уваги навчально-виховній роботі в школах // Більшовицька правда. – 1940. – № 268 (314). – 17 листопада. – С. 3.

Додаток 7

Газетна публікація деканів історичного та мовно-літературного факультетів Дрогобицького учительського інституту про підготовку екзаменаційної сесії (9 січня 1941 р.)

Дрогобицький учительський інститут, як відомо, існує лише один рік. Наступна екзаменаційна сесія буде перевіркою не лише знань студентів, але й якості і сумлінності викладання, роботи інституту в цілому за цей період.

Інститут до сесії підходить підготовленим. Основний навчальний матеріал був закінчений до 1 січня. На протязі всього семестру давалися консультації по основних дисциплінах. Були відведені години для консультацій і по інших дисциплінах. Майже з самого початку навчального року створені кабінети: марксизму-ленінізму і історії, мовно-літературний та фізико-математичний. Кабінети пристосували свою роботу так, щоб якнайкраще обслуговувати студентів: вони працюють щодня. В кабінетах вивішено плакати хронологічні таблиці тощо.

За 20 днів до іспитів були вивішені розписи іспитів по кожній групі зокрема і з кожної дисципліни. В розписі точно вказано, якого числа іспити, з якої години, в якій аудиторії.

Так само складено розклад консультацій по іспитових дисциплінах. Ці консультації розраховані на те, щоб студент мав можливість розв'язати всі питання, що цікавлять його. Даватимуться вони за один-два дні до іспитів з тої чи іншої дисципліни.

Зараз деяка частина студентів достроково складає іспити. Наприклад, студент історичного факультету Серкізовський склав достроково іспити з історії СРСР та Конституції на "відмінно". Студенти мовно-літературного факультету тт. Корчинський, Матвійшин, Кульчицький Іван, Кульчицький Володимир та інші – достроково з історії літератури.

На історичному факультеті всі студенти успішно склали залік з основ марксизму-ленінізму. З 80 чоловік лише три виявилися непідготовленими.

По військовій справі склали достроково заліки 90 проц. студентів.

Є багато товаришів, що добре підготувались до іспитів і можна впевнено сказати, що вони їх складуть на "відмінно". Серед них студенти історичного факультету Мельник, Шалер, Кляйнер, Вегнер, Родак, студент фізико-математичного факультету Рат і інші.

На мовно-літературному факультеті відбувся перший іспит з російської літератури. Студенти виявили непогані знання. З 15 чоловік склали на "відмінно" і "добре" 14 чол.

Головне для студентів зараз – це максимально використати всю потрібну їм літературу, кабінети, що є при інституті. [...]

І. Хорошайло, декан мовно-літературного факультету
Ю. Новак, декан історичного факультету

Джерело: Хорошайло І., Новак Ю. Екзаменаційна сесія в інституті // Більшовицька правда. – 1941. – № 7 (357). – 9 січня. – С. 4.

Додаток 8

Газетна стаття директора Дрогобицького учительського інституту А. Тумана про підсумки першого року діяльності навчального закладу (1 квітня 1941 р.)

За постановою Раднаркому УРСР рік тому в Дрогобичі був заснований державний учительський інститут. За короткий порівнюючи час в інституті пророблена велика робота по підготовці і вихованню учительських кадрів.

Уже на початок нового навчального року (вересень 1940 року) інститут в основному був забезпечений усім потрібним для нормальної роботи. Створені кабінети: основ марксизму-ленінізму, мовно-літературний, фізико-математичний, військовий. На початку в інституті не було жодної книжки, а тепер бібліотека нараховує 17 тисяч екземплярів. Народний комісаріат освіти УРСР забезпечив інститут висококваліфікованими педагогічними кадрами.

Постанова Раднаркому СРСР про новий порядок призначення стипендій сприяла підвищенню успішності в навчанні і особистої відповідальності кожного студента за свою роботу. Одне вже те, що в другому семестрі одержують стипендію в два рази більше студентів, ніж в першому, говорить за значні успіхи інституту.

В інституті є багато студентів, які вчать відмінно, беруть активну участь в громадській роботі. Наші відмінники навчання тт. Іванців, Моргун, Родак, Мельник, Шалер (історичний факультет), Корчинський, Кульчицький Іван, Хомутова (мовно-літературний факультет), Лефельштіль, Норман, Івасиків – (фізико-математичний факультет) і багато інших.

Студент історичного факультету т. Іванців вступив в інститут мало підготовленим. Але старанною працею він домігся відмінних успіхів. Те ж саме можна сказати за студента мовно-літературного факультету т. Корчинського, якому за відмінні успіхи в навчанні ЦК ВЛКСМ затвердив персональну стипендію імені 15-річчя ВЛКСМ.

Багато зроблено і в галузі вихованої роботи. Організуючу роль в цьому відіграли партійна і комсомольська організації. під керівництвом парторганізації був організований цикл доповідей на теми: “Про міжнародний стан”, “Дарвінізм і релігія”, “Марксо-ленінське вчення про державу”, “Історико-філософські погляди Чернишевського” і інші.

Багато викладачів працюють у вищій школі перший рік, все ж з своєю роботою. Вони справляються цілком. Всім студентам добре відомі лекції викладача історії народів СРСР т. Новака Ю.Г., викладача стародавньої історії Козіка П.З., викладача української мови т. Кошика І.К., викладача педагогіки Терещенка М.С. і багатьох інших. Крім своєї безпосередньої роботи викладавський колектив приймає активну участь в громадській роботі. Наприклад, викладачі прочитали ряд лекцій на теми “Суворов”, “Походження різдвя”, “Адам Міцкевич”, “Тарас Шевченко”, “Павло Тичина” і інші.

Крім денного стаціонарного відділу при інституті також працює вечірній і заочний відділи. На вечірньому відділі навчається 110 студентів, переважна більшість з них вчителі шкіл Дрогобича і Борислава; на заочному відділі навчається 420 студентів. Майже всі вони є вчителі з різних шкіл нашої області. Перша іспитова сесія студентів-заочників показала, що інститут і в цій галузі досягнув значних успіхів.

Вступаючи в другий рік існування інституту, колектив викладачів і студентів докладе всіх зусиль, щоб ще вище піднести якість підготовки і виховання учительських кадрів. При допомозі партійних і радянських організацій нашої області інститут стане зразковим учбовим закладом – повністю виконає рішення XVIII з'їзду ВКП(б) про дальше підвищення якості народної освіти.

А.Туман, директор Дрогобичського
учительського інституту.

Джерело: Туман А. Рік роботи учительського інституту // Більшовицька правда. – 1941. – № 76 (426). – 1 квітня. – С. 1.

Додаток 9

Перелік учителів і учнів польської національності, репресованих у Дрогобичі, Бориславі та навколишніх селах (1939 – 1941 рр.)

Дрогобич

- Хіл Кароль, 18 років, учень, заарештований в серпні 1940 р., вивезений
Худечек Єжи, нар. 1924 р., учень, заарештований 23.6.1940 р.
Каньовський Тадеуш, директор державних гімназій та ліцею,
заарештований 2.10.1939 р., вивезений до Росії 17.12.1940 р.
Кавецька Марія, 40 років, учителька, вивезена до Росії 13.4.1940 р.
Ковальський Тадеуш, 19 років, учень II класу ліцею, заарештований
9.5.1940 р., вивезений
Ленартович Рудольф, нар. 1890 р., учитель, заарештований 22.6.1941 р.
Лагодський Войцех, 33 роки, вчитель, заарештований 22.3.1941 р.,
вивезений
Мрозек Антоній, 53 роки, вчитель, заарештований 26.10.1939 р.
Немчиківна Яніна, 18 років, учениця, заарештована 22.6.1941 р.
Огневська Михайлина, вчителька, вивезена до Росії 13.4.1940 р.
Паячкова Марія, вчителька, вивезена до Росії 13.4.1940 р.
Пясковська Аліна, професор ліцею, вивезена до Росії 23.5.1941 р.
Пілецький Єжи, 18 років, учень гімназії, заарештований в 1940 р.,
вивезений 10.4.1941 р.
Пьотровський Ян, 34 роки, вчитель городництва, заарештований 8.10.1939 р.
Рахмаловна Гелена, вчителька, заарештована 22.6.1941 р., вивезена
Самчук Францішек, 29 років, керівник школи, заарештований 28.4.1940 р.
Соколовський Броніслав, професор торгівельної школи,
вивезений до Росії 10.2.1940 р.
Станкевич Антоній, 51 рік, учитель, заарештований в жовтні 1939 р.
Станчиківна Софія, 19 років, учениця, заарештована 22.6.1941 р.
Стефановська Урсула, 21 рік, учителька, заарештована 21.3.1940 р.,
вивезена до Росії 23.7.1940 р.
Сваричевський Казимир, учень гімназії, заарештований 9.4.1940 р.,
вивезений до Росії 10.6.1941 р.
Шламп Збігнєв, 21 рік, учень, заарештований 15.11.1939 р.,
засуджений до смертної кари
Войтович Марія, 19 років, учениця, заарештована 9.5.1940 р.

Борислав

- Агатин Еміль Томаш, нар. 1923 р., учень, заарештований 16.5.1940 р.
Багач Юліан, 19 років, учень, заарештований 24.4.1940 р.,
вивезений до Росії 8.5.1941 р.

Буяк (Баран) Тадеуш, нар. 1920 р., учень, заарештований в квітні¹,
вивезений до Росії

Чосновичова Софія, вчителька, вивезена до Росії 10.2.1940 р.

Глухівський Йозеф, учитель, вивезений з дружиною
до Росії 13.4.1940 р.

Козловська Марія, 35 років, вчителька, заарештована в березні 1940 р.,
вивезена до Росії

Купук Едвард, нар. 1922 р., учень технічної школи,
заарештований 29.7.1940 р., вивезений

Лекостай Данута, учениця, заарештована 26.6.1941 р., замордована

Лещинський Владислав, нар. 1924 р., учень гімназії,
заарештований 2.4.1940 р.

Лутовський Єжи, 24 роки, учень, заарештований в травні 1940 р.,
вивезений до Росії 10.6.1941 р.

Лобаза Едвард, учень, заарештований 24.6.1941 р., замордований

Недзвецкий Зигмунт, нар. 1920 р., учень, заарештований 1.1.1941 р.

Новак Зигмунт, учень, заарештований 4.5.1940 р.

Оначишин Ян, 20 років, учень, заарештований 24.4.1940 р.,
вивезений до Росії 10.6.1941 р.

Шмідт Станіслав, професор гімназії, заарештований
і вивезений до Росії

Станіславчак Едвард, учень, заарештований 15.5.1940 р.,
вивезений до Росії 18.2.1941 р.

Свех Чеслав, нар. 1922 р., учень, заарештований

Жолкевич Лешек, нар. 1920 р., студент ліцею, заарештований 4.7.1940 р.

Підбуж

Циковська Станіслава, вчителька, вивезена з дітьми до Росії 13.4.1940 р.

Рихтичі

Федів Пьотр, 16 років, учень, заарештований в березні 1940 р.,
вивезений до Росії

Східниця

Беганський Тадеуш, 22 роки, учень, заарештований 1940 р.,
вивезений до Росії 1941 р.

Козловська Марія, 38 років, вчителька, заарештована

¹ Не вказано рік.

Стебник

Хоміцька Євгенія, учениця, заарештована 14.9.1940 р.

Трускавець

Улевич Марія, 40 років, учителька, вивезена до Росії у червні 1940 р.

Вілк Тадеуш Станіслав, нар. 1917 р., учень, заарештований 29.6.1940 р.,
вивезений до Росії

Джерело: Lista Polaków aresztowanych, zamordowanych względnie wywiezionych z miasta Drohobecza i powiatu w czasie rządów sowieckich w latach 1939-1941 / zestawiona staraniem Polskiego Okreg. Komitetu Pomocy w Drochobyczu. – Drochobycz, 1942. – S. 7-40.

Додаток 10

Проект статуту єврейської школи у Дрогобичі, розроблений юденратом та представлений на розгляд крейшшультрату 11 листопада 1941 р.

СТАТУТ

Єврейської школи в Дрогобичі

1. Школа призначена для дітей єврейської національності обох статей.
2. Школа встановлює для навчання своїх вихованців такі предмети: релігія, німецька, гебрайська і польська мови, рахунки, природознавство, ручна праця, малювання, гімнастика – всі у відповідності до польської програми народної школи 1939 р.
3. Повний навчальний курс триває 7 років. До першого класу приймають дітей, яким до 31 грудня поточного року виповнилося 7 років.
Переведення до наступного класу дає право закінчення попереднього класу і позитивна задача іспитів. При новому наборі до того ж об'єднання, які і до першого класу, враховуються результати вступного екзамену і вік кандидата.
4. Мова навчання закладу є польська, мова справочинства – німецька.
5. Вільні від занять дні – субота і великі єврейські свята.
6. Шкільний рік складає 2 семестри: перший триває з 1 вересня до 30 січня, другий з 3 лютого до 30 червня. Безумовно, в першу неділю кожного місяця, за винятком червня часу до вересня, відбуваються батьківські конференції.
7. Школа підпорядковується нагляду Юденрату.
8. За навчання батьки учнів, сплачуватимуть обов'язково 20 зл., бідні ж можуть звернутися до Юденрату.

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 1.

Додаток 11

Скарги управи с. Опарі Дрогобицької округи до шульамту на дії керівника місцевої школи (1942 р.)

19.III.1942 р.

До шкільного Інспекторату в Дрогобичи

Уряд громади с. Опарів прохає Шкільного Інспекторату зробити контролю над Дер. Школи с. Опарів п. Осипом Легедзою.

А то з того powodu, що згаданий директор не проводить жадної науки в школі, тільки деморалізує дітей в той спосіб, ща каже дітям робити зигорниці на папіроси і т.д.

Дальше провадить сварки зі своєю жінкою в присутності дітей і визиває жінку безличними словами так, що діти, вийшовши з класу, такими словами визивають самі себе.

Дня 19.III.42, коли начальник громади сказав відчинити школу, бо діти стояли під школою, то єго жена сказала, що научитель іде до Дрогобич, а вона є хора, і науки не буде, а тим часом научитель до Дрогобич не ішов і науки не було, бо син директора понаганяв дітей до дому.

Начальник громади
Андрійовський

[підпис]

6.VIII.1942 р.

Зажалення

Управа громади Опарів вносить зажалення на дер. Школи п. Легедзу Осипа, що він позабирав від дітей по 7 зл. на книжки єще в 1941 р. і до тепер діти не одержали книжок ані грошей.

Громадяни села Опарів прохають шк. Інспекторат о перенесення єго. Бо в противнім случаю громадяни заявляють, що не будуть висилати дітей до школи, бо дер. Школи Легедза не надається до науки, бо під час воєї науки він питає дітей за папірцями, наказує приносити собі тютюну і робить зигорниці.

В присутності дітей визиває свою дінку не приличними словами і проклинає єї ріжними проклинами.

Під час своєї науки сяде і спить так, що діти сміються з него і навіть кидають у него папером і так далі.

Дальше вони між собою бються і повибивали вікна так, що сьогодні школа стоїть і виглядає на коршму”

[підписи начальника громади Андрійовського і секретаря управи Гром'яка, мужа довір'я Дяковича, членів громади Стецика і Мазурчака]

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 86. – Арк. 3, 5.

Додаток 12

Бюджет народних шкіл м. Дрогобич на 1942/43 фінансовий рік

№	ШКОЛИ	Оклад домо- впорядника	Витрати на соц. забезпечення	Канцелярські потреби	освітлення	Плата за воду і каналізацію	Вивезення сміття	Опалення			Чистильник димарів	Навч. посібники	Витрати на ремонт будинків	Витрати на ремонт обладнання	ВСЬОГО
								кімнат	м ³	сума					
1	Німецька школа	1920	198	500	280	216	300	12	82	3280	180	4000	1000	1000	12874
2	Українська школа № 1	1440	149	500	180	216	300	12	82	3280	180	1000	1000	1000	9245
3	Українська школа № 2	1920	198	500	180	216	300	12	82	3280	180	400	3600	900	11674
4	Українська школа № 3	1440	149	500	180	198	300	11	76	3040	180	600	2600	200	9387
5	Польська школа № 4	2880	298	500	350	288	400	16	106	4240	240	600	9665	1000	20461
6	Польська школа № 5	1440	149	500	180	216	300	4, газ	–	4300	80	500	2330	500	10495
7	Польська школа № 6	1920	198	500	180	216	300	газ	–	5470	–	450	2400	500	12134
ВСЬОГО		12960	1339	3500	1530	1566	2200	–	–	26890	1040	7550	22596	5100	86270

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 9.

Додаток 13

Перелік осіб, що склали іспит зрілості після тримісячного матурального курсу у Дрогобицькій державній гімназії з українською мовою навчання (18 квітня 1942 р.)

1. Мирослав Білас
2. Василь Буган
3. Володимир Бунецький
4. Василь Весоловський
5. Петро Грицай
6. Ярослав Грицик
7. Лев Коленський
8. Роман Коцибала
9. Ярослав Кульчицький
10. Іван Кульчицький
11. Антін Крисько
12. Іван Лучків
13. Степан Матвіїшин
14. Мирон Матчак
15. Зенон Панчишин
16. Петро Попіль
17. Денис Пагута
18. Петро Поліщук
19. Степан Рошко
20. Дарія Скибінська
21. Дарія Слонська
22. Оксана Стойко
23. Володимир Фрайт
24. Олекса Чабанович

Джерело: Матура в українській гімназії в Дрогобичі // Дрогобицьке слово. – 1942. – № 48. – 24 квітня. – С. 3; Матура в Дрогобичі // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 92 (216). – 29 квітня. – С. 8.

Додаток 14

Перелік учнів Державної рільничої школи з українською мовою навчання в Черниці, які склали іспит зрілості 10 – 12 вересня 1942 р.

1. Михайло Береза
2. Іван Вакарік
3. Степан Воробець
4. Теодор Витвицький
5. Осип Двояк
6. Яків Гальва
7. Микола Гнатів
8. Михайло Гарапа
9. Остап Гаркот
10. Володимир Микулин
11. Амарозій Загорайко
12. Василь Олійник
13. Василь Петрушка
14. Жданомир-Андрій Пришляк
15. Володислав Райца
16. Адольф Рачунь
17. Петро Пашник
18. Юрій Савюк
19. Євген Слободян
20. Григорій Соколик
21. Іван Симолюк
22. Станіслав Палюх
23. Михайло Юринець
24. Михайло Кузик
25. Теодор Васьків
26. Володимир Король

Джерело: Ряди нових фахівців-агрономів. Іспит зрілості у Державній Рільничій Школі в Черниці // Львівські вісті. – 1942. – Ч. 209(333). – 16 вересня. – С. 3.

Додаток 15

Список учителів українських народних шкіл Дрогобицької округи (27 березня 1943 р.)

№ п/п	прізвище, ім'я	дата і місце народження	посада	місце праці	к-ть учителів в школі	Педагогічний стаж		Посадова група РВО
						до 31.8.1939	у н.м.шкіл. системі	
1	Адріанович Юліан	1.12.1878, Люблинець Новий	учитель релігії	Борислав	7	31	1.10.1941	VI
2	Айхлер Мартін	27.4.1905, Яворів	керівник школи	Східниця	7	9	1.10.1941	IX
3	Айхлер-Іванчук Ольга	21.4.1914, Калуш	учитель	Східниця	7	–	1.10.1941	–
4	Антонів Михайло	23.5.1884, Меденичі	керівник школи	Воля Якубова	4	31	1.10.1941	VII
5	Антонів Ярослав	5.10.1923, Стебник	учитель	Воля Якубова	4	–	1.10.1941	–
6	Антоневич-Цапінська Ірина	16.10.1909, Брест	учитель	Гаї Вижні	3	6	1.10.1941	X
7	Бабич Ярослав	28.5.1919, Борислав	учитель	Орів № 2	4	–	1.10.1941	–
8	Байрак-Михнович Йосипіна	18.3.1888, Дрогобич	учитель	Дрогобич № 1	7	30	1.10.1941	VII
9	Багрій Марія	21.9.1923, Ясениця Сільна	учитель	Меденичі	4	–	1.9.1942	–
10	Кушнір-Забавська-Балог Йосипіна	7.9.1909, Дрогобич	учитель	Трускавець	7	–	1.10.1941	–
11	Бандровський Філіп	2.1.1897, Дрогобич	керівник школи	Уріж	6	17	1.10.1941	IX
12	Бандрівська-Флюнт Марія	28.3.1896, Дрогобич	учитель	Уріж	6	20	1.10.1941	VIII
13	Баран Михайло	4.6.1882, Ролів	керівник школи	Ролів	5	34	1.10.1941	VII
14	Бей-Басараб Юлія	17.4.1910, Борислав	учитель	Борислав № 1	7	–	1.10.1941	VI
15	Беч Дмитро	16.10.1887, Головецько	учитель	Дрогобич № 2	7	31	1.10.1941	VII
16	Берегуляк Микола	18.12.1892, Добрівляни	керівник школи	Добрівляни	5	26	1.10.1941	VIII

17	Берегуляк-Кравців Степанія	3.4.1901, Воробле-вичі	учитель	Добрівля-ни	5	–	1.10.1941	–
18	Берегуляк Богдан	29.8.1911, Дрогобич	доп. учитель	Летня	6	–	1.9.1942	–
19	Білінський Василь	1.1.1893, Криниця, окр.Дро-гобич	керівник школи	Попелі	7	12	1.10.1941	VIII
20	Білінська-Свиць Марія	17.6.1906, Любінці, окр.Стрий	учитель	Попелі	7	–	1.10.1941	–
21	Білінський Йосип	10.6.1908, Лука	керівник школи	Тинів	2	–	1.10.1941	–
22	Білінська-Пирх Мирослава	20.10.1918, Гросиква	учитель	Тинів	2	–	1.10.1941	–
23	Білінська Костянтина	16.9.1909, Білина Велика	учитель	Підбуж	7	1	1.10.1941	–
24	Білас-Коцько Ольга	1.10.1891, Дрогобич	учитель	Дрогобич № 1	7	23	1.10.1941	VIII
25	Бішко Марія	1.4.1916, Борислав	учитель	Довге біля Підбужа	7	–	1.10.1941	–
26	Бокало Марія	17.9.1910, Монасти-рець	учитель	Грушів Красна	5	9	1.10.1941	X
27	Бодревич Марія	18.6.1903, Прухник	учитель	Уличне	7	13	1.10.1941	IX
28	Бонецький Володимир	18.9.1909, Тустанови-чі	учитель	Труска-вець	7	–	1.10.1941	–
29	Божик-Когут Юлія	6.5.1909, Раневичі	учитель	Раневичі	2	–	1.10.1941	–
30	Будзуляк Йосип	12.4.1911, Отинія	керівник школи	Гаї Вижні	3	3	1.10.1941	X
31	Будзуляк-Луцька Броніслава	18.3.1905, Лука	учитель	Гаї Вижні	3	3	1.10.1941	X
32	Булькевич Марія	3.9.1910, Дрогобич	учитель	Борислав № 1	7	–	1.10.1941	–
33	Бурко-Несторович Гелена	4.4.1894, Татари	учитель	Дрогобич № 1	7	3	1.10.1941	–
34	Кар Ольга	16.3.1906, Львів	учитель	Гаї Нижні	5	1	1.10.1941	–
35	Хорт Ольга	25.4.1913, Ролів	учитель	Ролів	5	–	1.10.1941	–
36	Чайковський Мирослав	24.1.1920, Лука	керівник школи	Кропив-ник Старий	4	–	1.10.1941	–

37	Чайковська-Модрицька Любомира	23.5.1921, Дрогобич	учитель	Кропивник Старий	4	–	1.10.1941	–
38	Чайковська Розалія	16.8.1908, Оргиничі	доп. учитель	Летня	4	–	1.10.1941	–
39	Чаплинський Корнель	17.6.1921, Борислав	керівник школи	Станиля	2	–	1.10.1941	–
40	Чаплинська-Пашкевич Марія	16.3.1922, Східниця	учитель	Станиля	2	–	1.10.1941	–
41	Чаповська-Мазур Марія	22.1.1899, Східниця	учитель	Дрогобич № 1	7	15	1.10.1941	IX
42	Черепушак Іван	27.7.1919, Уличне	доп. учитель	Доброгостів	7	–	1.10.1941	–
43	Черевко Розалія	11.2.1904, Дрогобич	керівник школи	Колпець	3	10	1.10.1941	IX
44	Цвіжевич-Стеркевич Марія	28.1.1907, Самбір	учитель	Підбуж	7	1	1.10.1941	–
45	Чукла Микола	4.4.1905, Модрич	керівник школи	Літиня	5	9	1.10.1941	IX
46	Чукла-Гавдяк Вікторія	7.4.1906, Дрогобич	учитель	Літиня	5	–	1.10.1941	–
47	Деленко Вітольд	17.1.1891, Вовча Дол.	керівник школи	Довге біля Підбужа	7	27	1.10.1941	VII
48	Деленко-Ладожинська Іванна	24.6.1894, Бресько	учитель	Довге біля Підбужа	7	17	1.10.1941	IX
49	Девда-Макар Ольга	21.12.1906, Летня	учитель	Меденичі	4	–	1.10.1941	–
50	Дякун Юлія	24.9.1917, Дрогобич	учитель	Модрич	2	–	1.10.1941	–
51	Добош Михайло	17.9.1914, Болехівці	учитель	Болехівці	6	–	27.11.1939*	–
52	Добош-Молодевич Юлія	8.3.1919, Гута Стара	учитель	Болехівці	6	26	1.10.1941	–
53	Донат-Лельо Марія	15.8.1886, Яворів	учитель	Воля Якубова	4	–	1.10.1941	VII
54	Доройовська Марія	15.11.1913, Воля Якубова	учитель	Воля Якубова	4	5	1.10.1941	–
55	Дворян Михайло	16.9.1885, Дорожів	керівник школи	Дрогобич № 3	6	30	1.10.1941	–
56	Дуб Анастасія	24.1.1918, Опака	учитель	Опака	7	–	27.10.1941	–

57	Дуб Ольга	24.2.1912, Ролів	учитель	Сторона	6	–	1.10.1941	–
58	Дуцяк Юлія	29.5.1904, Дрогобич	учитель	Колпець	3	3	1.10.1941	–
59	Дуцяк Марія	12.12.1900, Дрогобич	учитель	Уличне	7	9	1.10.1941	–
60	Фарима Олександр	18.4.1896, Комарно	керівник школи	Добро- гостів	7	16	1.10.1941	VIII
61	Федун Іван	7.12.1887, Жеребки	учитель	Кропив- ник Новий	4	19	1.10.1941	VII
62	Федун- Ріпецька Сидонія	9.11.1891, Коломия	учитель	Кропив- ник Новий	4	23	1.10.1941	VIII
63	Федоричко Марія	17.3.1907, Лужок Долішній	учитель	Медвежа	4	9	1.10.1941	IX
64	Федоричко Володимир	21.9.1917, Лужок Долішній	учитель	Залокоть	5	–	1.9.1942	–
65	Фідик Петро	13.7.1894, Лужок Долішній	керівник школи	Гаї Нижні	5	23	11.12.1941	–
66	Фещак Микола	18.5.1898, Грушів	керівник школи	Грушів Красна	5	16	1.10.1941	IX
67	Фещак- Ортинська Павліна	24.6.1896, Ортиничі	учитель	Грушів Красна	5	21	1.10.1941	VIII
68	Флюнт Мирослава	20.4.1916, Борислав	учитель	Ясениця Сільна	7	–	21.10.1941	–
69	Фок-Іванусів Іванна	22.10.1902, Лопінка	учитель	Волоща	5	–	1.10.1941	–
70	Франко Іван	27.9.1919, Нагуєвичі	учитель	Нагуєвичі	7	–	1.11.1941	–
71	Гавдяк Степанія	10.5.1905, Дрогобич	керівник школи	Почає- вичі	2	3	1.10.1941	–
72	Герле- Цішовська Софія	17.5.1907, Комарно	керівник школи	Більче/ Плусс	1	10	1.09.1942	IX
73	Голембійовсь- ка-Тершак Софія	4.3.1907, Дрогобич	учитель	Кропив- ник Новий	4	12	1.10.1941	IX
74	Габлінська- Феняк Марія	20.3.1905, Торганов- вичі	учитель	Рибник	2	12	18.9.1940*	IX
75	Галушка Микола	8.12.1887, Літиня	учитель	Меденичі	4	14	1.9.1940*	IX
76	Геврик Оленксандра	15.1.1907, Дрогобич	учитель	Стебник	7	3	1.10.1941	X

77	Годів-Коцюба Степанія	24.10.1902, Дрогобич	керівник школи	Рихтичі	2	16	1.10.1941	IX
78	Голдан Марія	14.9.1912, Солець	учитель	Орів № 1	7	–	1.10.1941	–
79	Городиська Лідія	18.3.1915, Солець	учитель	Мражниця	1	–	9.09.1942	–
80	Городиська Гавдяк Марія	15.8.1902, Дрогобич	учитель	Дрогобич № 3	7	14	27.10.1941	–
81	Главач Ольга	22.6.1915, Солець	учитель	Солець	4	–	1.10.1941	–
82	Грималюк Варфоломій	7.9.1908, Пруси	керівник школи	Медвежа	4	9	1.10.1941	IX
83	Грачарек-Винницька Анеля	8.12.1898, Винники	учитель	Винники	2	14	1.10.1941	IX
84	Ільків Софія	22.2.1910, Дрогобич	учитель	Солонсько	1	–	1.10.1941	–
85	Іванишин Марія	1.3.1920, Дрогобич	учитель	Губичі	4	–	1.10.1941	–
86	Івандівка Іванна	14.12.1914, Модрич	учитель	Орів № 1	7	–	1.10.1941	–
87	Іваненко Василь	3.9.1892, Довге біля Меденич	керівник школи	Солець	4	18	1.10.1941	VIII
88	Іваненко-Дякович Ксенія	6.1.1902, Ріпчиці	учитель	Солець	4	–	1.10.1941	–
89	Єднака Євгенія	17.1.1905, Нагуєвичі	учитель	Нагуєвичі	7	–	1.10.1941	–
90	Яворська Дуцяк Анна	24.11.1913, Добрівляни	учитель	Добрівляни	5	–	1.10.1941	–
91	Яворська-Пічкєвич Марія	23.7.1914, Ступниця	учитель	Унятичі	4	–	1.10.1941	–
92	Яворський Йосип	12.2.1907, Тустанови- чі	доп. учитель	Гаї Бійнич	1	–	1.9.1942	–
93	Яросєвич-Кондраг Леонтіна	30.6.1892, Блажів	учитель	Дрогобич	6	26	1.10.1941	VII
94	Яринєць Орєст	24.6.1922, Модрич	учитель	Підбуж	7	–	1.10.1941	–
95	Качмарик-Довжанська Дарія	1.1.1908, Млинки	учитель	Губичі	4	–	1.10.1941	–
96	Калинич-Кордасєвич Костянтина	24.5.1888, Висоцьке Вишне	учитель	Борислав № 1	7	18	1.10.1941	VIII

97	Капко Василь	15.1.1914, Лука	керівник школи	Більче	7	3	1.10.1941	–
98	Капко Василь	9.8.1912, Лука	керівник школи	Раделич	4	3	1.10.1941	–
99	Капко- Ощипок Йосифа	19.12.1909, Білич Долішній	учитель	Ралелич	4	–	1.10.1941	–
100	Карпінська- Попель Юлія	22.3.1887, Кульчиці	учитель	Підбуж	7	24	1.5.1942	VIII
101	Кіцила Марія	8.8.1899, Східниця	учитель	Дрогобич № 2	6	14	1.10.1941	–
102	Кишко Богдан	22.1.1919, Дрогобич	учитель	Липиці	1	–	1.10.1941	–
103	Кишко Ярослава	6.6.1912, Колпець	учитель	Доброгос- тів	7	–	1.10.1941	–
104	Кічун Володимир	24.1.1912, Орів	учитель	Орів № 3	3	–	1.10.1941	–
105	Кліц Петро	8.7.1893, Медвежа	керівник школи	Михайле- вичі	3	23	1.10.1941	VIII
106	Климко Ярослав	8.6.1916, Солець	учитель	Довге біля Меденич	2	–	1.10.1941	–
107	Климко-Гріль Ольга	1.2.1919, Стебник	учитель	Доброгос- тів	7	–	1.10.1941	–
108	Коцюба Катерина	8.2.1903, Дрогобич	учитель	Борислав № 1	7	7	1.10.1941	IX
109	Коцюба Магдалина	20.3.1906, Дрогобич	учитель	Рихтичі	2	9	1.10.1941	IX
110	Коцюба- Михайлівська Гелена	27.9.1912, Дрогобич	керівник школи	Монастир Лішнян- ський	1	–	1.10.1941	–
111	Когут-Ших Степанія	18.4.1900, Колпець	керівник школи	Раневичі	2	15	1.10.1941	IX
112	Коленська- Валух Олена	22.7.1898, Тустано- вичі	учитель	Труска- вець	7	–	1.10.1941	–
113	Колот Євгенія	27.12.1922, Охтирка	доп. учитель	Ластівки	7	–	1.4.1942	–
114	Конколь Максиміліан	21.4.1904, Лабова	керівник школи	Дережичі	2	12	1.10.1941	IX
115	Комарницька Ольга	2.11.1894, Горуцько	учитель	Воля Якубова	4	16	1.10.1941	IX
116	Корлатович- Грех Гелена	4.8.1886, Дрогобич	учитель	Дрогобич № 3	6	29	1.10.1941	VII

117	Ковальська-Аліман Гелена	26.12.1896, Серафінці	учитель	Попелі	7	1	1.10.1941	–
118	Ковалів Михайло	6.3.1886, Брониця	учитель	Брониця	5	33	1.10.1941	VII
119	Ковалів-Рожанська Марія	26.12.1909, Жашків	учитель	Летня	6	8	27.10.1941	IX
120	Косак Марія	30.4.1912, Дрогобич	учитель	Горуцько	7	–	1.10.1941	–
121	Козбур Іванна	1.7.1901, Береги	учитель	Смільна	1	17	1.10.1941	IX
122	Крисько-Тустановська Мирослава	29.9.1900, Унятичі	учитель	Дережичі	2	12	1.10.1941	IX
123	Крайчик Петро	25.6.1882, Дрогобич	керівник школи	Баня Котовська	5	34	1.10.1941	VI
124	Кравець Василь	3.10.1896, Лужок Долішній	керівник школи	Лужок Долішній	3	16	1.10.1941	IX
125	Кравець-Винницька Ольга	22.4.1908, Лужок Долішній	учитель	Лужок Долішній	3	–	27.10.1941	–
126	Краснопера-Бориславська Юліана	13.7.1897, Тустановичі	учитель	Трускавець	7	15	1.9.1942	IX
127	Круцько-Юрчакевич Ярослав	29.10.1919, Куликів	учитель	Добрівляни	5	–	1.10.1941	–
128	Куц Емілія	11.8.1910, Перемишль	учитель	Ясениця Сільна	7	–	1.10.1941	–
129	Кулик Любов	9.8.1922, Стебник	доп. учитель	Стебник	7	–	1.10.1941	–
130	Кулинич Олена	4.7.1906, Борислав	учитель	Східниця	7	1	1.10.1941	–
131	Кункевич Костянтин	1.1.1887**	керівник школи	Сторона	6	28	1.10.1941	VII
132	Кункевич-Дуб Степанія	2.2.1893, Ролів	учитель	Сторона	6	23	1.10.1941	VIII
133	Кузів-Ладика Єфросинія	18.3.1882, Дрогобич	учитель	Дрогобич № 1	7	37	1.10.1941	VII
134	Ліщинська Богдана	14.8.1916, Попелі	учитель	Брониця	5	–	1.10.1941	–
135	Ліщинська-Іванусів Надія	16.8.1910, Лопінка	учитель	Вацевичі	1	–	1.10.1941	–
136	Ліскович Марія	24.8.1916, Лужок Долішній	учитель	Винники	2	–	1.10.1941	–

137	Легедза-Пізьо Степанія	5.9.1907, Дрогобич	учитель	Коритище	1	–	1.10.1941	–
138	Леськів Вікторія	4.1.1907, Дрогобич	керівник школи	Довге біля Меденич	2	9	1.10.1941	IX
139	Лопата Павло	14.3.1890, Кам'янка	керівник школи	Борислав № 1	7	27	1.10.1941	VII
140	Лопата- Щербянка Євгенія	23.12.1894, Майдан	учитель	Борислав № 1	7	23	1.10.1941	VIII
141	Луців Ольга	20.3.1910, Попелі	учитель	Ясениця Сільна	7	–	1.10.1941	–
142	Луців-Огар Юстина	27.10.1898, Білина Велика	учитель	Уріж	6	1	1.10.1941	–
143	Луців Анна	12.8.1907, Грушів	учитель	Доброгос- тів	7	–	1.10.1941	–
144	Луцишин Михайло	17.11.1917, Дрогобич	учитель	Підмонас- тирець	1	–	1.10.1941	–
145	Лисинецька Іванна	26.7.1913, Самбір	учитель	Більче	7	–	1.10.1941	–
146	Мацан Володимир	19.7.1912, Котованя	керівник школи	Тустано- вичі	5	3	1.10.1941	–
147	Мацорак Йосифіна	18.3.1913 Дрогобич	учитель	Майдан	1	–	1.10.1941	–
148	Мацорак- Даньковська Емілія	6.2.1907, Биків	учитель	Снятинка	2	9	1.10.1941	IX
149	Мацорак Володимир	6.5.1906, Дрогобич	керівник школи	Снятинка	2	11	1.10.1941	IX
150	Мацорак Іванна	1.5.1914, Дрогобич	учитель	Доброгос- тів	7	–	1.10.1941	–
151	Магас Павліна	25.12.1915, Модрич	учитель	Ясениця Сільна	7	–	1.10.1941	–
152	Майба Володимир	14.7.1897, Ярослав	учитель релігії	Баня Котовська	5	15	1.10.1941	VII
153	Майба Ростович Марія	20.9.1900, Солінка	учитель	Баня Котовська	5	3	1.10.1941	–
154	Максимів Анна	16.9.1918, Модри	учитель	Довге біля Підбужа	7	–	1.10.1941	–
155	Мартин Володимир	24.7.1902, Снятинка	учитель	Бистриця	2	–	1.10.1941	–
156	Мартин- Дольська Корнелія	1.4.1908, Ортиничі	учитель	Бистриця	2	2	1.10.1941	–

157	Маголич Михайло	2.11.1918, Биків	керівник школи	Брониця	5	3	1.10.1941	–
158	Маголич- Стебельська Олена	19.7.1916, Ролів	учитель	Брониця	5	–	1.10.1941	–
159	Мартиняк Юлія	14.7.1914, Дрогобич	учитель	Стебник	7	–	1.10.1941	–
160	Меланик Софія	18.3.1897, Дрогобич	учитель	Криниця	4	–	1.10.1941	–
161	Мінчак Євстахій	27.3.1901, Солець	керівник школи	Болехівці	6	10	1.10.1941	IX
162	Мінчак- Вінцковська Леонтіна	15.4.1913, Дрогобич	учитель	Болехівці	6	–	1.10.1941	–
163	Мінчак Ярослав (старший)	25.11.1917, Солець	керівник школи	Орів № 2	4	–	1.10.1941	–
164	Мінчак Ярослав (малодший)	15.1.1922 Солець	доп. учитель	Орів № 2	4	–	1.10.1941	–
165	Мороз Степанія	31.7.1909, Дрогобич	учитель	Гаї Нижні	5	–	1.10.1941	–
166	Моссур Дмитро	7.11.1881, Блажів	керівник школи	Волоща	5	35	1.10.1941	VII
167	Моссур-Соха Марія	3.9.1893, Самбір	учитель	Волоща	5	26	1.10.1941	VII
168	Мушчинка Олександр	15.2.1898, Вислів	керівник школи	Опака	7	4	1.10.1941	IX
169	Мушчинка- Модрицька Марія	29.11.1897, Дрогобич	учитель	Опака	7	4	1.10.1941	–
170	Мицавка Марія	4.12.1911, Дрогобич	учитель	Залокоть	5	–	1.10.1941	–
171	Миколайська- Німилович Катерина	22.7.1900, Дрогобич	учитель	Дрогобич	6	16	1.10.1941	–
172	Нафус Йосип	10.12.1914, Колпець	доп. учитель	Більче	7	–	1.10.1941	–
173	Нафус Іван	11.1.1907, Колпець	учитель	Михайле- вичі	3	–	1.10.1941	–
174	Нечипір Петро	4.6.1909, Волоща	учитель	Стара Сіль	1	–	1.10.1941	–
175	Несторович Софія	17.7.1896, Татари	учитель	Дрогобич № 3	6	19	1.10.1941	VIII
176	Німилович- Капко Марія	15.9.1888, Скорodne	учитель	Унятичі	4	10	1.10.1941	–

177	Нижник Михайло	2.8.1899, Добрівляни	керівник школи	Губичі	4	11	1.10.1941	VIII
178	Онисько Василь	4.6.1920, Стебник	доп. учитель	Доброгос- тів	7	–	1.10.1941	–
179	Огородник- Геврик Анастасія	26.6.1908, Тухля	учитель	Дрогобич № 1	7	–	1.10.1941	–
180	Огар- Білінська Емілія	5.2.1907, Биків	учитель	Уріж	6	3	1.10.1941	–
181	Огар Іван	2.8.1910, Білина	учитель	Уріж	6	2	1.10.1941	–
182	Олексяк Олексій	23.8.1888, Лужок Долішній	керівник школи	Унятичі	4	28	1.10.1941	VII
183	Омельченко- Ординат Віра	26.12.1906, Старокон- стантинів	учитель	Гаї Нижні	5	–	11.12.1941	–
184	Опалко- Дуркот Софія	11.12.1896, Далява	учитель	Лішня	5	18	1.10.1941	VIII
185	Ортинська- Монастирська Розалія	22.10.1892, Солець	учитель	Дрогобич № 3	6	26	1.10.1941	VII
186	Ортинська Йосипа	12.12.1905, Ортиничі	учитель	Михайле- вичі	3	–	1.10.1941	–
187	Ортинський Гнат	15.5.1911, Ортиничі	доп. учитель	Саска Камера- льна	1	–	1.3.1942	–
188	Палінська Іванна	7.8.1910, Бережани	учитель	Медвежа	4	–	1.10.1941	–
189	Павличко Дмитро	2.11.1906, Солець	доп. учитель	Уличне	7	–	1.10.1941	–
190	Петрикевич Іванна	30.6.1915, Дрогобич	учитель	Стебник	7	–	1.10.1941	–
191	Пільків- Можусько Марія	18.5.1915, Борислав	учитель	Тустан- овичі	5	–	19.11.1941	–
192	Підлужна Анна	1.1.1914, Горуцько	учитель	Горуцько	7	–	1.10.1941	–
193	Пізьо Софія	9.12.1908, Дрогобич	учитель	Почасевичі	2	9	1.10.1941	IX
194	Пізьо Ірина	18.11.1913, Яворів	учитель	Довге- Перепрос- тиня	1	–	1.10.1941	–
195	Плоскодняк Мирослава	3.12.1923, Кропивник Новий	учитель	Кропив- ник Новий	4	–	1.9.1942	–
196	Подоляк Йосип	20.2.1903, Борятин	керівник школи	Уличне	7	6	1.3.1940*	X

197	Подоляк Петро	16.7.1888, Борятин	учитель релігії	Дрогобич № 1	7	18	1.10.1941	VI
198	Попель Лідія	27.11.1923, Борятин	доп. учитель	Ясениця Сільна	7	–	1.10.1941	–
199	Попель Михайло	30.8.1903, Тустановичі	керівник школи	Дрогобич № 1	7	11	1.1.1942	–
200	Попель-Куликовська Валентина	13.3.1906, Росія	учитель	Нагуєвичі	7	–	12.12.1941	–
201	Попель-Кульчицька Степанія	11.1.1909, Кульчиці	учитель	Унятичі	4	3	1.10.1941	–
202	Полюжин Степан	15.4.1921, Літиня	учитель	Літиня	5	–	1.10.1941	–
203	Проць-Трускавецька Анна	13.5.1916, Літки біля Києва	учитель	Губичі	4	–	8.11.1941	–
204	Потоцька-Косак Антоніна	13.6.1902, Дрогобич	учитель	Липовець	1	10	1.10.1941	IX
205	Радочицька Ірина	19.6.1908, Береги Долішні	учитель	Солець	4	–	1.10.1941	–
206	Сарак Іван	6.8.1898, Снятинка	керівник школи	Стебник	7	16	1.12.1940*	VIII
207	Сарак-Задорожна Євстахія	18.3.1899, Перемишль	учитель	Стебник	7	16	1.12.1940*	VIII
208	Секала Яніна	6.7.1905, Загір-Сянок	учитель	Болезівці	6	9	1.10.1941	IX
209	Сілецька-Чичула Анна	25.7.1886, Воробле-вичі	учитель	Воробле-вичі	6	30	1.10.1941	VII
210	Сенечко Ірина	10.11.1909, Борщевичі	учитель	Грушів Село	4	1	1.10.1941	–
211	Сенишин Іван	26.2.1884, Криниця	керівник школи	Летня	6	29	1.10.1941	VII
212	Слонський Мирослав	16.12.1914, Бонарівка	доп. учитель	Воробле-вичі	6	–	1.10.1941	–
213	Слонська-Голубець Марія	10.6.1891, Білич	учитель	Труска-вець	7	3	1.10.1941	–
214	Скrentович-Кульчицька Дарія	29.12.1905, Вошанці	учитель	Уличне	7	11	1.10.1941	IX
215	Соляник-Дуб Теодозія	6.10.1914, Опака	учитель	Опака	7	–	1.10.1941	–
216	Щанська-Жук Магдалина	12.3.1901, Дрогобич	учитель	Дрогобич № 1	7	13	1.10.1941	–

217	Сов'як Катерина	12.11.1910, Лішня	учитель	Лішня	5	–	1.10.1941	–
218	Сливич Ольга	26.3.1893, Воробле- вичі	учитель	Опари	2	21	1.10.1941	VII
219	Сливич Ярослава	23.7.1911, Воробле- вичі	учитель	Опари	2	–	1.9.1942	–
220	Сливич Анна	10.5.1898, Воробле- вичі	учитель	Воробле- вичі	6	1	1.10.1941	X
221	Смалько- Филипович Марія	3.10.1886, Город, пов. Косів	учитель	Дрогобич № 1	7	28	1.10.1941	VII
222	Стронський Микола	23.12.1899, Ясениця Сільна	керівник школи	Ясениця Сільна	7	15	1.10.1941	IX
223	Стронська- Глушковська Кароліна	9.4.1899, Биків	учитель	Ясениця Сільна	7	16	1.10.1941	IX
224	Стронська Ольга	17.2.1896, Стронятин	учитель	Болехівці	6	22	1.10.1941	VIII
225	Стецьків Іван	21.2.1886, Ріпчиці	керівник школи	Грушів Село	4	31	1.10.1941	VII
226	Стецьків- Чичула Єфросинія	8.3.1893, Воробле- вичі	учитель	Грушів Село	4	25	1.10.1941	VIII
227	Стеців Роман	16.10.1886, Трускавець	керівник школи	Труска- вець	7	29	1.10.1941	VII
228	Стебельська Емілія	25.1.1920, Ролів	учитель	Ролів	5	–	1.10.1941	–
229	Стахурський Микола	15.10.1921, Містковичі	учитель	Ролів	5	–	1.9.1942	–
230	Ярка-Столяр Ольга	6.3.1913, Бонів	керівник школи	Меденичі	4	–	1.10.1941	–
231	Ступницька Кароліна	3.10.1914, Опака	учитель	Опака	7	–	1.10.1941	–
232	Свищ-Басараб Степанія	2.1.1912, Борислав	учитель	Баня Котовська	5	–	1.10.1941	–
233	Швадчак Володимир	16.2.1912, Добрівляни	керівник школи	Ріпчиці	3	–	1.10.1941	–
234	Швадчак- Кондратів Анастасія	25.5.1913, Добрівляни	учитель	Ріпчиці	3	–	1.10.1941	–
235	Таратило Антоніна	7.7.1910, Білина Велика	учитель	Попелі	7	–	1.10.1941	–
236	Татарський Василь	9.9.1895, Лужок Долішній	керівник школи	Горуцько	7	15	1.10.1941	IX

237	Татарська-Городиська Марія	26.3.1902, Лука	керівник школи	Криниця	4	15	1.10.1941	IX
238	Трешневська Ірина	26.1.1906, Щирець	учитель	Трускавець	7	–	1.10.1941	–
239	Трускавецький Петро	3.6.1886, Підбуж	керівник школи	Підбуж	7	31	1.10.1941	VII
240	Трускавецька-Равлик Анна	25.9.1895, Городниця	учитель	Підбуж	7	16	1.10.1941	IX
241	Тустанівський Василь	12.2.1921, Лішня	учитель	Довге-Рівне	1	–	7.3.1942	–
242	Тимочко Йосип	6.3.1895, Перемишль	керівник школи	Лішня	5	23	1.10.1941	VIII
243	Угрин Дмитро	10.11.1879, Дрогобич	керівник школи	Орів № 1	7	28	1.12.1941	VII
244	Угрин-Слабий Теодора	19.10.1890, Лежайськ	учитель	Орів № 1	7	28	30.10.1940*	VII
245	Угрин Ольга	2.7.1888, Дрогобич	учитель	Орів № 1	7	20	1.10.1941	VIII
246	Вареха-Яремкевич Степанія	21.8.1893, Лобозів	учитель	Воробле-вичі	6	4	1.10.1941	–
247	Ваврик Павліна	5.11.1902, Губичі	доп. учитель	Баня Котовська	5	–	1.10.1941	–
248	Ваврик Гелена	8.4.1913, Борислав	учитель	Уличне	7	–	1.10.1941	–
249	Василенко Іван	17.12.1893, Гаї Нижні	учитель	Ясениця Сільна	7	16	1.10.1941	IX
250	Веприк-Мак Павліна	26.1.1903, Дрогобич	учитель	Тустановичі	5	3	1.10.1941	–
251	Веселовська Ольга	26.12.1905, Дрогобич	учитель	Літиня	5	2	1.10.1941	–
252	Війтків Михайло	1.1.1886, Волоща	учитель	Волоща	5	17	1.10.1941	VIII
253	Владичин Іванна	1.1.1918, Соколики Гірські	учитель	Здзянна	1	–	1.10.1941	–
254	Волянчик Мечислав	27.3.1910, Волосянка	керівник школи	Груд	1	3	1.10.1941	X
255	Волох Степан	3.12.1910, Блажів	керівник школи	Нагуєвичі	7	1	1.10.1941	–
256	Волох-Хом'як Марія	25.12.1910, Нагуєвичі	учитель	Нагуєвичі	7	–	1.10.1941	–

257	Волошанський Зиновій	12.5.1914, Котованя	керівник школи	Ластівки	4	–	1.10.1941	–
258	Варобець Магдаліна	12.8.1901, Дрогобич	учитель	Дрогобич	6	16	1.10.1941	–
259	Вовк Марія	7.9.1905, Ортиничі	учитель	Грушів Красна	5	–	1.10.1941	–
260	Вронська- Небельчук Сабіна	8.7.1907, Ярослав	учитель	Східниця	7	9	1.9.1940*	IX
261	Вітвіцька- Декельська Іванна	1.9.1907, Шнирів	учитель	Тустано- вичі	5	10	1.10.1941	IX
262	Винницький Ганс	6.2.1922, Криниця	учитель	Більче	7	–	1.10.1941	–
263	Винницька- Городинська Леокадія	7.12.1882, Білина Велика	учитель	Лужок Долішній	3	36	1.10.1941	VII
264	Винницька- Тустановська Гонората	10.9.1890, Унятичі	учитель	Нагусвичі	7	27	1.10.1941	VII
265	Зарицька Ольга	14.4.1916, Борислав	учитель	Борислав № 1	7	–	1.10.1941	–
266	Залокоцька- Іваницька Ольга	22.7.1907, Попелі	учитель	Попелі	7	–	1.10.1941	–
267	Заяць- Красник Ірина	17.9.1914, Стрий	учитель	Попелі	7	–	1.10.1941	–
268	Зарицька- П'ятниця Єлизавета	20.8.1909, Борислав	учитель	Східниця	7	10	1.10.1941	–
269	Знак Петро	27.6.1894, Дрогобич	керівник школи	Воробле- вичі	6	16	1.10.1941	IX
270	Звір-Луців Ярослава	23.3.1914, Попелі	учитель	Монастир Дережиць- кий	1	–	1.10.1941	–
271	Зубрицький Гнат	20.3.1897, Комарники	керівник школи	Дрого- бич	6	11	1.10.1941	VII
272	Гаврилів- Вітвіцька Теодозія	25.12.1903, Тустано- вичі	учитель	Тустано- вичі	5	8	1.10.1941	X
273	Мисишин- Драб Анастасія	15.5.1913, Добрівляни	учитель	Добрів- ляни	5	–	1.10.1941	–
274	Стемпільська- Антонів Богдана	6.12.1913, Доброгос- тів	доп. учитель	Східниця	7	–	1.10.1941	–

* Ці учителі перебували в німецькій зоні окупації, де вчителювали в школах ГГ. Так, Михайло Добош працював учителем у школі с. Ропиця Руська на Лемківщині (Див.: Добош М. Ще не звелась у жилах українська кров // Дрогобиччина – земля Іван Франка. – Т. 4. – Дрогобич, 1997. – С. 356 – 357).

** Місце народження не вказано.

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 55 – 65зв.

Додаток 16

Список учителів польських початкових шкіл Дрогобицької округи (27 березня 1943 р.)

№ п/п	прізвище, ім'я	дата і місце народження	посада	місце праці	к-ть учителів в школі	Педагогічний стаж		Посадова група РВО
						до 31.8.1939	у нім. шкіль. системі	
1	Бадецький Матіас	22.7.1895, Майнич	керівник школи	Волоща-Зади	1	19	1.10.1941	VIII
2	Байорек Ян	14.5.1912, Дрогобич	учитель	Борислав	7	4	1.10.1941	X
3	Бетковський Віктор	11.4.1904, Новошичі	учитель	Борислав	7	12	1.10.1941	IX
4	Болехівська-Пробульська Софія	5.4.1889, Горлиця	учитель	Борислав	7	14	1.10.1941	IX
4	Стейфер-Брах Ізабелла	26.8.1895, Криниця	учитель	Дрогобич	7	21	1.10.1941	VIII
6	Браун-Козловська Аполонія	9.2.1909, Хирів	учитель	Солонсько	2	8	1.10.1941	IX
7	Цісек Елеонора	25.11.1889, Жолінін	учитель	Рихтичі	7	29	1.10.1941	VII
8	Хомонт Йозеф	12.11.1910, Честер-По, США	керівник школи	Липовець	2	7,5	1.10.1941	X
9	Дабровська-Васечка Казимира	14.3.1906, Дембовець	учитель	Борислав	7	12	1.10.1941	IX
10	Дабровський Казимир	22.1.1887, Тернопіль	учитель	Летня	1	29	1.10.1941	VII
11	Долінська Гелена	6.2.1898, Дрогобич	учитель	Рихтичі	7	19	1.10.1941	VIII
12	Дуцько Ядвіга	4.5.1909, Дрогобич	учитель	Підбуж	1	7	11.11.1941	X
13	Дуда-Ярославська Павліна	18.2.1904, Медведівці	учитель	Рихтичі	7	4	1.10.1941	–
14	Дудацька-Равська Ізабела	28.11.1893, Львів	учитель	Меденичі	5	25	1.10.1941	VII
15	Франкевич Доротея	18.9.1911, Борислав	учитель	Борислав № 6	7	5	1.10.1941	XI

16	Галант Йозеф	15.3.1910, Львів	учитель	Липовець	2	7	1.10.1941	IX
17	Годовський Ян	18.1.1884, Сокаль	керівник школи	Борислав	7	35	1.10.1941	VI
18	Горецька- Сап'ян Амаля	16.12.1904, Коломия	учитель	Дрогобич	6	12	1.10.1941	IX
19	Гринда-Корпак Гелена	21.2.1904, Дрогобич	учитель	Дрогобич	7	13	1.10.1941	IX
20	Гучковська- Валіх Марія	28.8.1900, Стебник	учитель	Дрогобич	7	14	1.10.1941	IX
21	Янічек Анджей	9.11.1891, Кросно	керівник школи	Борислав № 10	4	27	1.10.1941	VII
22	Яновська Ядвіга	12.4.1885, Живець	учитель	Дрогобич	7	33	1.10.1941	VII
23	Ясінська Станіслава	24.4.1895, Трускавець	учитель	Трускавець	2	19	1.10.1941	VIII
24	Йорх Йоанна	8.3.1890, Самбір	учитель	Борислав	7	27	1.10.1941	VII
25	Юрковський Ян	22.1.1911, Ясениця	учитель	Борислав № 11	4	4	1.10.1941	X
26	Кадило Станіслав	1.1.1907, Жешув	учитель	Борислав № 6	7	8	1.10.1941	IX
27	Каламан Тадеуш	7.9.1906, Тустановичі	учитель	Рихтичі	7	9	1.10.1941	IX
28	Романська- Калачинська Гелена	27.6.1886, Борислав	учитель	Рихтичі	7	30	1.10.1941	VII
29	Кіндікевич Симон	27.10.1888, Дрогобич	керівник школи	Борислав № 9	7	30	1.10.1941	VII
30	Кобрин Казимир	4.3.1895, Дрогобич	учитель	Дрогобич	7	24	1.10.1941	VIII
31	Копачинський Вацлав	18.9.1888, Львів	учитель	Дрогобич	7	29	1.10.1941	VII
32	Колек Емілія	19.9.1910, Солотвино	учитель	Борислав № 6	7	6	1.10.1941	IX
33	Комарницька Софія	31.5.1912, Болехівці	учитель	Борислав № 11	4	4	1.10.1941	X
34	Краль Антон	17.2.1908, Лавочне	учитель	Борислав № 6	7	6	1.10.1941	IX
35	Крупа Йозеф	14.3.1889, Окно, окр. Городенка	керівник школи	Борислав № 12	1	29	1.10.1941	VII

36	Кульман-Горняк Казимира	4.7.1911, Любча	учитель	Борислав № 7	7	8	1.10.1941	IX
37	Кукулка Антоніна	8.2.1912, Борислав	учитель	Борислав № 11	4	4	1.10.1941	X
38	Купницька-Яніцька Елеонора	8.1.1894, Летня	учитель	Меденичі	5	23	1.10.1941	VIII
39	Лагодська-Пьотровська Степанія	25.8.1907, Станківці	учитель	Дрогобич № 6	6	11	1.10.1941	IX
40	Ляхович Юлія	26.4.1894, Дрогобич	учитель	Борислав № 9	7	23	1.10.1941	VIII
41	Ляхович-Матисяк Анна	4.7.1908, Сосновець	учитель	Меденичі	5	9	1.10.1941	IX
42	Левандовський Тадеуш	10.7.1912, Немирів	учитель	Меденичі	5	7	1.10.1941	X
43	Левицька-Ляхович Вікторія	22.3.1892, Дрогобич	учитель	Борислав № 8	5	27	1.10.1941	VII
44	Лещинська-Раруткевич Ядвіга	11.10.1884, Ланчин	керівник школи	Борислав № 8	5	34	1.10.1941	VI
45	Літинська-Корпак Гелена	8.10.1892, Дрогобич	учитель	Дрогобич	7	24	1.10.1941	VIII
46	Лобос Людвіка	14.2.1885, Дрогобич	учитель	Дрогобич	7	26	1.10.1941	VII
47	Мамчук-Добрянська*	18.8.1893, Львів	учитель	Гаї-Потік	1	23	1.10.1941	VIII
48	Манастерська-Врубель Ванда	25.4.1889, Рейтаровичі	учитель	Східниця	1	29	1.10.1941	VII
49	Маркович Францішек	16.9.1887, Корчина	учитель релігії	Борислав № 7	7	18	1.10.1941	VI
50	Мюлер-Стельмах Марія	8.12.1893, Тернопіль	учитель	Борислав № 7	7	10	1.10.1941	–
51	Намачинська Марія	2.7.1892, Медика	учитель	Дрогобич № 6	6	26	1.10.1941	VII
52	Ніснер Марія	26.2.1894, Щавниця	учитель	Борислав № 10	4	26	1.10.1941	VII
53	Ніжевська Марія	7.5.1910, Гримайлів	учитель	Борислав № 8	5	5	1.10.1941	X
54	Ольшевська Гелена	11.2.1896, Білінка Мала	учитель	Солонсько	2	17	1.10.1941	VIII
55	Оришак Георг	17.3.1915, Дрогобич	учитель	Борислав № 7	7	1	1.10.1941	X

56	Петіон Анна	9.4.1908, Трускавець	учитель	Борислав № 9	7	8	1.10.1941	X
57	д-р Пельчар Міхал	30.9.1890, Кросценка	учитель релігії	Дрогобич № 6	6	20	1.10.1941	VI
58	Пяткевич Едвард	27.2.1902, Самбір	учитель	Дрогобич № 6	6	11	1.10.1941	VIII
59	Пілінський Станіслав	4.4.1888, Комарно	керівник школи	Борислав	7	30	1.10.1941	VI
60	Пілінська Марія	28.8.1904, Комарно	учитель	Борислав № 8	5	14	1.10.1941	IX
61	Петричка Йоанна	29.11.1904, Войнич	учитель	Стебник	1	9	1.10.1941	X
62	Пусярський Станіслав	2.8.1905, Сопочин	керівник школи	Дрогобич № 6	6	11	1.10.1941	IX
63	Раруткевич Гелена	1.5.1886, Ланчин	учитель	Борислав № 6	7	31	1.10.1941	VII
64	Сольчак Михайлина	25.9.1905, Дрогобич	учитель	Дрогобич	7	9	1.10.1941	IX
65	Шафер Кароліна	14.6.1883, Ядовники	учитель	Дрогобич	7	33	1.10.1941	VII
66	Станкевич- Цибульська Степанія	13.2.1893, Дрогобич	учитель	Дрогобич	7	22	1.10.1941	VIII
67	Стейнбах Амалія	14.11.1881, Львів	учитель	Дрогобич	7	27	1.10.1941	VII
68	Струтинська- Гасвська Марія	2.2.1888, Ясінна	учитель	Дрогобич	7	29	1.10.1941	VII
69	Шафран Казимир	4.2.1903, Городок Ягелон.	учитель	Дрогобич	7	16	1.10.1941	IX
70	Шатравська Станіслава	25.5.1894, Лука, окр. Горденка	учитель	Борислав № 9	7	21	1.10.1941	VII
71	Шумлянська- Хлебінська Йоанна	16.9.1897, Бжозов	учитель	Борислав № 11	4	21	1.10.1941	VII
72	Шиналь Антон	14.3.1890, Свічани	учитель релігії	Борислав № 9	7	22	1.10.1941	VI
73	Свірчак Йозеф	30.8.1908, Фехлбах	учитель	Дрогобич	7	9	1.10.1941	IX
74	Тарайова- Зошак Людмила	27.8.1897, Снятин	учитель	Борислав № 6	7	18	1.10.1941	VII
75	Тарговський Францішек	17.8.1884, Самбір	керівник школи	Рихтичі	7	32	1.10.1941	VI

76	Едвард Тхоржельський	13.10.1884, Плугів	керівник школи	Дрогобич	7	33	1.10.1941	VI
77	Часковська Евгенія	24.9.1914, Дрогобич	учитель	Майдан	1	–	1.10.1941	–
78	Урбанович Йозефіна	19.9.1881, Дрогобич	учитель	Борислав № 8	5	37	1.10.1941	VII
79	Вавро Міхал	18.9.1897, Радохинці	учитель релігії	Борислав № 6	7	9	1.10.1941	VII
80	Важан-Ніснер Гелена	6.12.1881, Танчинок	учитель	Борислав № 10	4	27	1.10.1941	VII
81	Войтасевич Йозеф	11.11.1889, Стара Сіль	учитель релігії	Дрогобич	7	24	1.10.1941	VI
82	Вегрин Ян	9.10.1890, Озимина	керівник школи	Меденичі	5	26	1.10.1941	VII
83	Вирва- Слудзьона Анеля	7.4.1904, Дрогобич	учитель	Борислав № 9	7	11	1.10.1941	IX
84	Заклічинська Христина	6.3.1910, Лісько	учитель	Трускавець	2	9	1.10.1941	IX
85	Згуд Станіслав	1.10.1888, Косів	учитель	Рихтичі	7	29	1.10.1941	VII
86	Лорек-Раба Йоанна	25.3.1902, Дрогобич	учитель	Рихтичі- Хатки	1	18	1.10.1941	IX

* ім'я не вказано

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 51 – 54.

Додаток 17

Бюджет народних шкіл м. Дрогобич на 1943/44 фінансовий рік

№	ШКОЛИ	Оклад домо-впорядника	Витрати на соц. забезпечення	Канцелярські потреби	освітлення	Плата за воду і каналізацію	Вивезення сміття	Опалення			Чистильник димарів	Навч. посібники	Витрати на ремонт будинків	Витрати на ремонт обладнання	ВСЬОГО
								кімнат	м ³	сума					
1	Українська школа № 1	1440	149	600	180	216	300	12	90	3280	180	500	2000	300	9145
2	Українська школа № 2	1920	198	600	180	216	300	12	80	3090	180	400	3000	300	10384
3	Українська школа № 3	1440	149	600	180	198	300	11	80	3090	180	400	4000	300	10837
4	Польська школа № 4	2880	298	600	350	288	400	16	80	3090	240	400	6000	300	14846
5	Польська школа № 5	1440	149	600	180	216	300	газ	40	1020/1545	80	400	2000	300	8230
6	Польська школа № 6	1920	198	600	180	216	300	газ	20	2040/775	–	400	2000	300	8929
7	Німецька школа	1920	198	700	280	216	300	Газ	20	2040/775	180	1000	4000	500	12109
	ВСЬОГО	12960	1339	4300	1530	1566	2200	–	–	20745	1040	3500	23000	2300	74480

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1951. – Оп. 1. – Спр. 132. – Арк. 34.

Додаток 18

Неповний перелік учнів Державної гімназії з українською мовою навчання в Стрию, які склали іспит зрілості 13-14 червня 1943 р.

1. Орест Костирко
2. Євген Модрицький
3. Борис Криницький
4. Роман Добровольський
5. Мих. Іванка Купринець
6. Роман Солтис
7. Стефанія Убога
8. Дода Максимчук
9. Володимир Повалячек
10. Микола Пархуць
11. Петро Стасів
12. Володимир Дичій
13. Іван Лалак
14. Ярема Дубицький
15. Роман Радзішевський
16. Семен Кульчицький
17. Зенон Данилишин
18. Борис Терлецький
19. Ігор Козак
20. Богдан Корчак
21. Євген Грималюк
22. Петро Лаврів
23. Володимир Корчак
24. Теодор Іванців
25. Лев Луканський
26. Василь Зарічний
27. Дмитро Бойко
28. Лев Пацалуйко
29. Ярослав Гомонюк
30. Остап Витвицький
31. Лев Юрків
32. Володимир Топольницький

Джерело: Іспит зрілості в Державній українській гімназії у Стрию // Краківські вісті. – 1943. – Ч. 144(882). – 7 липня. – С. 5.

Додаток 19

Перелік книжок, рекомендованих для бібліотек німецьких початкових шкіл

1. Ернст Доберс “Єврейське питання”
2. Вільгельм Кірхер “Народна сільська школа пробуджується”
3. В.Ф. Ратман, Фердинанд Гірт “Учительська практика в народній школі”
4. Герман Шродель-Верлаг “Навчальний і робочий план для головної німецької народної школи”
5. Вальтер Гюнтер “Застосування фільмів і фотографій в школі”
6. Йоган Кречман “Практичні заняття в класах основної школи”
7. Рудольф Гільдебранд “Уроки німецької мови”
8. Вальтер Савуч “Німецький вихователь вирішує”
9. Курт Рам і Георг Планер “Успішність в першому шкільному році”
10. Бруно Шмялек “Форми занять в народній школі”
11. Лехр-Гансен “Німецький вчитель як культурний діяч”
12. Пауль Кретіус “Жива граматики і мовознавство”
13. Ервін Нейман “Буквар”
14. Карл Плензат “Як збирати героїчний епос, саги, пісні”
15. Адольф Гітлер “Промови Гітлера”
16. Отто Фрухліх “Прапор залитися чистим”
17. Еріх Баср-Лінгардт “Пиши німецькою стандартним шрифтом”
18. Фолькс-Брокгауз “Німецька мова і словник”
19. Отто Геске “Конспектування для народних і середніх шкіл”
20. Франц Кейн “Мова крові і тіла”
21. Пауль Доберман “Німецький правопис”
22. Верлаг-Фердинад Гірт “Книга для читання німецькою в народних школах”
23. Герман Бегсе “Вождь і його справа”
24. Альфред Шульке “Німецька воля до життя”
25. Йоган Гаарер “Мамо, розкажи про Адольфа Гітлера”
26. Адольф Гітлер “Моя боротьба”
27. Німецький гурток викладання Закону Божого “Першоджерело німецького благочестя”
28. Людвік Екштейн “Родинне виховання молоді”
29. Альберт Фріхе “Що повинна знати німецька молодь про спадковість?”
30. Фр. Гайн, Анклам “Ми робимо історію роду і вчимо її”
31. Кандерер “Батьківщина і народ”
32. Гутінг і Ернст Ядіцке “Шкільний сад”
33. Др. Артур Клімек “Метеорологія в школі”
34. Август Мюлер “Трудове навчання, аплікація в краєзнавстві”
35. Генріх Ігде, Др. Роснер, Альфред Стокфіш “Здоров’я і расова гігієна”
36. Герман Семілер “Хімія”
37. Пауль Бромер “Німецьке подружжя”

38. Франц Шульц “Савці”
39. Зімерман і Маєр “Рослини нашої батьківщини”
40. Карл Гейт “Німецька молодь збирає лікарські рослини”
41. Гіртц “Географія в гаслах”
42. Дитріх Клагес “Історія як національно-політичне виховання”
43. Гехл “Німецька історія в гаслах”
44. Георг Усадел “Становлення Німеччини. Огляд і націонал-соціалістична оцінка”
45. Курт Шут-Гейде “Підручник з історії”
46. Курт Пастенаці “4000 років Східної Німеччини”
47. Юнг-Ілсенгайм “Північно-німецьке мистецтво кораблебудування”
48. Рек. Ервін Гертвіхт “День Каносси”
49. Рек. Ервін Гертвіхт “Імперський похід вандалів до Африки”
50. Ернст Шапер “Основне вчення і право феодального помістя ”
51. Проф. др. Йоган фон Лірс “Відкриття першого німецького університету в Празі”
52. Рек. Ервін Гертвіхт “Повернення Нібелунгів з Ізенштайну”
53. Ернст Шапер “Селянське судочинство в Середньовіччі”
54. Проф. др. Вальтер Шульц “Ремесло германців”
55. Ернст Шапер “Селянська війна”
56. Рек. Ервін Гертвіхт “Тисячолітня боротьба за Рейх”
57. Карл Пітцкер “Чотирирічний план в арифметичних завданнях”
58. Карл Іммер “Завдання для спільного швидкого обчислення в старших класах”
59. Проф. Адольф Крюкенберг “Світ чисел в навчанні”
60. Фріц Реуш “Музика і музичне виховання”
61. Фріц Шульц “Ми кличемо тебе!”
62. Генрі Літолфс-Верлаг “Насінництво в народній школі”
63. Вілн Крюгер “Народні ігри”
64. Доберман-Лілілохр “Тілесні заняття для фізичного виховання молоді”
65. Галицьке вчительське гімнастичне товариство “Стрибки в колі”
66. Йоган Вейднер, проф. Альфред Тон, Вернер Бухр “Малювання і праця в народній школі”
67. Густав Тетер “Радість польоту”
68. Карл Андерс “Авіамоделювання”
69. Густав Тіман “Ведення справ учителя (шкільне право)”
70. Генріх Лауе “Приклад реформи сільської школи”

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 21-21зв.

Додаток 20

Стан початкового шкільництва Дрогобицької округи за даними
шульамту (початок 1942/43 навч. року)

Українські народні школи

школи	к-ть шкіл	вчителі	діти
I ступеня	32	37	2603
II ступеня	21	60	4253
III ступеня	34	176	10640
ВСЬОГО	87	273	17496

Польські народні школи

школи	к-ть шкіл	вчителі	діти
I ступеня	15	17	1037
II ступеня	2	7	368
III ступеня	8	63	2776
ВСЬОГО	25	87	4181

Німецькі народні школи

школи	класи	вчителі		діти
		рейхснімці	фольксдойчі	
Дрогобич	4	1	4	152
Борислав	4	1	2	164
Стебник	1	–	1	44
Нейдорф	1	–	1	27
ВСЬОГО	10	2	8	387

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 87.

Додаток 21

Чисельність учнів та вчителів німецьких шкіл Стрийщини (червень – липень 1943 р.)

№	школи	К-ть вчителів	К-ть учнів
1	Стрий	7	144
2	Сколе	3	77
3	Болехів	3	58
4	Ходорів	2	52
5	Синьовідсько Вижне	1	33
6	Журавно	1	25
7	Дроговичі	1	24
8	Брігідау	3	87
9	Гельсендорф	1	53
10	Махлинець	2	58
11	Нове Село	1	58
12	Корнелівка	1	29
ВСЬОГО		26	698

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 27.

Додаток 22

Стан окремих шкіл Стрийської округи на 1 вересня 1943 р.

№	Школа	Кількість класів	Кількість учителів	Кількість учнів
1	Болехів	7	10	642
2	Бережниця	2	2	134
3	Братківці	6	3	248
4	Бряже (Briaza)	1	1	130
5	Броздівці	2	2	179
6	Брошнів	3	3	232
7	Брошнів-Колонія	1	1	75
8	Баличі Подорожні	3	2	197
9	Гірне	4	5	290
10	Довголука	2	2	150
11	Дашава	7	6	362
12	Заплатин	1	1	73
13	Крушельниця	3	3	320
14	Креховичі	7	2	324
15	Лисягичі	7	5	315
16	Лоп'янка (Лопушанка)	1	3	46
17	Луги	1	1	109
18	Лужки	1	1	72
19	Липа	1	1	89
20	Моршин	1	1	52
21	Млиниська	1	1	141
22	Монастирець	1	1	82
23	Миколаїв	7	8	421
24	Місунь Старий (sic!)	7	3	295
25	Нежухів	3	2	170
26	Олексичі-Корчунок	1	1	37
27	Розгірче	2	1	103
28	Станків	2	2	120
29	Слобода Болехівська	1	1	185
30	Суходіл (sic!)	1	1	150
31	Семигинів	4	3	225
32	Слобода Долинська	2	2	148
33	Сукіль	1	1	93
34	Славське	2	2	422
35	Струтин Нижній	7	5	411
36	Стрий (школа № 2)	7	12	744
37	Тишивниця	1	1	41
38	Тирява	1	1	72
39	Тяпче	2	3	174
40	Юсуптичі (Юшківці)	1	1	199
41	Яворів	1	не вказано	99
42	Янівка	1	1	120
43	Ясеновець	1	1	не вказано
44	Ярушичі	1	1	41
ВСЬОГО		119	100	8532

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1964. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 1 – 89.

Додаток 23

Неповний перелік шкільництва Самбірської округи на 15 вересня 1943 р., складений працівниками Дрогобицького шульамту перед об'єднанням Самбірщини і Дрогобиччини в єдине округне староство²

Школи та їх кількість	К-ть учителів		з них із фаховою освітою	Некваліф. учителів	Доп. персонал	Заг. к-ть вчителів	К-ть дітей шкільного віку		
	Чол.	Жін.					хлопців	дівчат	всього
Німецькі – 8	5	5	7	1	2	10	не подано		363
Українські – 191	135	241	360	16	16	376	14880	14471	29351
Польські – 28	53	56	109	–	–	109	2715	2707	5417
Ремісничі школи* – 3	–	28	28	–	–	28	–	603	603
Технічна школа – 1	20	–	20	–	–	20	360	–	360
Сільськогосподарські школи – 10	9	23	28	–	4	32	2258	2263	4521
Сільськогосподарські фахові школи – 1	3	–	3	–	–	3	40	–	40
ВСЬОГО – 242	226	352	555	17	22	578			40655

* Мабуть, йдеться про школи домашнього господарства, адже серед вчителів зафіксовані лише жінки, а серед учнів – лише дівчата

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 59, 81.

² Документ знаходиться у фонді документів Дрогобицького шульамту. Він немає назви, а отже й вказівки про округу. Проте, вважаємо, що у ньому йдеться саме про Самбірську округу, на що вказує чисельність польських і німецьких шкіл (з інших джерел відомо, що їх було відповідно 28 і 8). Число ж указаних в таблиці українських шкіл більш, ніж удвічі перевищує відому кількість українських народних шкіл Дрогобицької округи (191 проти 85), а це знову підштовхує до висновку, що йдеться саме про Самбірщину. Щоправда викликає застереження відсутність у таблиці згадки про Самбірську учительську семінарію, саме тому вважаємо документ неповним.

Додаток 24

Перелік учнів Державної гімназії з українською мовою навчання в Дрогобичі, які склали іспит зрілості 2-3 березня 1944 р.

2 березня

1. Василь Баранецький	17. Євген Пазяк
2. Юліан Білак	18. Володимир Прийма
3. Михайло Білас	19. Михайло Роневич
4. Григорій Білик	20. Зиновія Скрипуч
5. Мирослав Блонар	21. Юрій Созанський
6. Євген Войтович	22. Микола Сохоцький
7. Мирослава Гарасим	23. Євген Стринадюк
8. Ярослав Дідач	24. Мирослав Танчій
9. Катерина Захарія	25. Ярослав Татомир
10. Роман Юрій Копистянський	26. Ірина Терешків
11. Богдан Коца	27. Любомира Турів
12. Надія Майба	28. Любомира Угрин
13. Євген Мак	29. Олександр Фарима
14. Ярослав Мацан	30. Степанія Хархан
15. Ольга Митчин	31. Іван Щурко
16. Ярема Лев Новосільський	32. Лідія Юрчакевич

3 березня

33. Ігор Берегуляк	49. Тарас Мельник
34. Орест Бішко	50. Ярослав Мицанка
35. Марія Вальо	51. Іванна Опришко
36. Василь Горічко	52. Михайло Паращак
37. Дарія Дешева	53. Ганна Петрик
38. Ярослава Дешева	54. Олександр Пізьо
39. Володимир Дуб	55. Дмитро Рабків
40. Зиновій Дуцяк	56. Лев Савдик
41. Микола Кіндій	57. Лідія Сарак
42. Оксана Климович	58. Лідія Сольчаник
43. Мирослав Кривуляк	59. Михайло Стецьків
44. Богдана Кульчицька	60. Іван Сусюк
45. Володимир Кунців	61. Петро Тимків
46. Роман Легедза	62. Богдан Хомич
47. Олександр Малецький	63. Теодор Цигалюк
48. Надія Максимів	64. Адам Черніхівський

Джерело: З українського життя. Вістки з Дрогобича [Іспит зрілості в Дрогобицькій держ. гімназії] // Краківські вісті. – 1944. – Ч. 60(1093). – 19 березня. – С. 6.

Додаток 25

Перелік німецьких шкіл, чисельність їх учнів та вчителів у Дрогобицькій
окрузі (20 травня 1944 р.)

№	Школа	Учні	Вчителі
1	Борислав	122 /116*	Хуго Гейне, Кароліна Пілінські, Вільгеміна Трильовські
2	Дрогобич	105	Якоб Шанквейлер, Ядвіга Лобос, Курт Гофман
3	Йозефсберг	61/59*	Карл і Вікторія Штейнбрєнер
4	Кьонігсау	46/38*	Вєра Покровські
5	Нейдорф	42	Розалія Брейтенбухєр
6	Стебник	12	Кароліна Шмідт
7	Трускавець	22	Курт Мазур
8	Угартсберг	20	Єдвард Пельц
9	Бориня	21	Людвіг Сілберт
10	Кайзерсдорф	53	Міхаєль Матєрна
11	Кранцберг	43	Йозєф Синицький
12	Самбір	99	Адольф Спанєр, Гєртруда Грuber, Емілія-Камонкі, Марія Войтичак, Марія Шило
13	Розлуч	20	Марія Шварц
14	Воля Коблянська	20	Ігнац Кострицький
15	Турка	91/90*	Паула Хріст, Агнеса Нєвгєбауєр, [...] Штелбер*
Всього		770**/760	25/23

* дописано рукою

** тут укладач таблиці припустився помилки; насправді 777 учнів

Джерело: ДАЛО. – Ф. Р-1926. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 158. – Оп. 1. – Спр. 90. – Арк. 158.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Августінов С.Н., 13
Авербах І., 40, 237
Авраменко К.Л., 13
Агатин Еміль Томаш, 77, 268
Адріанович Юліан, 142, 276
Айхлер (Ейлер) Мартин, 137, 152, 276
Айхлер-Іванчук Ольга, 276
Альтер Естер, 130
Андерс Карл, 177, 298
Андросенко П., 27, 39, 59, 73, 237
Анклам, 297
Антоневич С., 108
Антоневич-Цапінська Ірина, 276
Антонів Михайло, 142, 276
Антонів Ярослав, 276
Антонія, черниця, 111
Антонюк Н., 5, 7, 103 – 108, 110, 113 – 118,
133, 134, 146, 149, 150, 176, 179, 180,
183, 184, 190, 191, 193, 194, 197, 199,
200, 207, 208, 210, 211, 213, 217, 252
- Баб'як Ірина, 110
Бабич Ярослав, 276
Бабій Б., 6, 252
Багач (Богач) Юліан, 77, 268
Багер Гамі, 130
Багрій Марія, 142, 276
Бадецький Матіас, 290
Баєр-Лінгардт Еріх, 297
Базник М., 148, 165
Баїк Л.Г., 6, 256
Байорек Ян, 290
Байрак Микола, 138, 141, 182
Байрак Михайло, 208
Байрак-Михнович Йосипіна, 276
Балицький В., 187, 237
Бандера Осип, 9, 179, 257
Бандрівська-Флонт Марія, 276
Бандровський Філіп, 276
Бандурович, студент, 95
Баран В., 5, 7, 86, 90, 252
- Баран Михайло, 142, 276
Баранецький Василь, 303
Бараник Михайло, 12, 69, 89, 145, 182 – 184
Бараняк Йосиф, 95
Барнич Зиновій, 55
Батоський В.Д., 23, 81, 254
Бах, композитор, 209
Баць Євстахій, 95
Бачова, 207
Бегсе Герман, 297
Безпалько Августин о., 188
Бей-Басараб Юлія, 276
Белоусов С., 4, 7
Берегуляк Богдан, 277
Берегуляк Ігор, 303
Берегуляк Микола, 276
Берегуляк-Кравців Степанія, 277
Бережницький О., 186
Береза Михайло, 275
Бетховен, композитор, 209
Беч Дмитро, 142, 145, 146, 276
Беганський Тадеуш, 269
Бедковська Гелена, 68
Бедковський Адам, 68
Бетковський Віктор, 290
Бистра М., 5, 7, 253
Бізанц Альфред, 211
Біла Софія, 117
Білак Юліан, 303
Білас Мирослав, 274
Білас Михайло, 303
Білас Ольга, 138
Білас Ярослав, 223
Білас-Коцко Ольга, 277
Білау (Bilau), 102, 147, 148, 151, 174
Білий Дмитро, 68, 85, 257
Білик Григорій, 303
Білик Євстахій, 189
Білик Михайло, 135, 181, 184, 210
Білик Стефанія, 109
Білінкевич, 210
Білінська Костянтина, 277

Білінська-Пирх Мирослава, 277
 Білінська-Свищ Марія, 277
 Білінський Василь, 277
 Білінський Йосип, 277
 Білоган Степан, 199
 Білоус Володимир, 202
 Більська Степанія, 205
 Бішко Марія, 277
 Бішко Орест, 303
 Блат Яків, 130
 Блонар Мирослав, 303
 Бобеляк Степан, 102
 Бобик О., 196
 Бобкович Йосип, 138
 Бовдур Мирослав, 209
 Богдан Д., 17, 237
 Боднар Богдан, 55
 Боднар В., 132
 Боднарук Іван, 183
 Бодревич Марія, 277
 Божик-Когут Юлія, 277
 Бойдуник, 148, 187, 209
 Бойко Дмитро, 296
 Бойко Йосип, 198, 199
 Бокало Д., 55, 237
 Бокало Марія, 277
 Болахівська-Пробульська Софія, 290
 Боляновський А., 5, 7, 252
 Бондар А.Г., 4, 6, 17, 60, 252, 255
 Бонецький Володимир, 277
 Бонусяк В., Bonusiak W., 5, 8, 11, 20 – 22,
 26, 36, 61, 65 – 68, 84, 88, 97, 256
 Боричко Володимир, 182
 Боркова Анна, 196
 Борковський Францішек, 138
 Боровик М.А., 7, 31, 191, 255
 Борщ Владислав, 138
 Боск Владислав, 194
 Бохенська, 148
 Бразілітен Сара, 130
 Браун-Козловська Аполонія, 290
 Брейтенбюхер Розалія, 139
 Брик М.В., 10, 252
 Брила Альфред, 102
 Броммер Пауль, 297
 Бронштатер, учениця, 56
 Буган Василь, 274
 Будз Петро, 106
 Будзан А., 113
 Будзиновський, лікар, 255
 Будзинський В., Budzyński W., 9, 27, 67,
 70, 76, 77, 256
 Будзуляк Броніслава, 141
 Будзуляк Йозеф, 141, 277
 Будзуляк-Луцька Броніслава, 277
 Булка Ярослав, 221
 Булькевич Марія, 277
 Бунецький Володимир, 274
 Бурко Дмитро, 71
 Бурко-Несторович Гелена, 277
 Бутенко А.А., 13, 64, 69, 237
 Бутитер Георг, 112
 Бухр Вернер, 298
 Буяк (Баран) Тадеуш, 269
 Ваврик Гелена, 288
 Ваврик Павліна, 136
 Ваврик, учитель, 43
 Вавро Міхал, 294
 Вагнер Міна, 54
 Важан-Ніснер Гелена, 294
 Вайдман Фріда, 54
 Вакарик Іван, 275
 Валігура Гелена, 198, 208
 Вальо Марія, 303
 Вареха-Яремкевич Степанія, 288
 Варецький В.Л., 4, 6, 16, 19, 41, 72, 252
 Варобець Магдаліна, 286
 Василенко Іван, 288
 Васінкін Ф., 64, 237
 Васьків Теодор, 275
 Вахнюк Михайло, 147
 Вацке Адольф, 101, 165
 Вегнер, студент, 92, 265
 Вегрин Ян, 294
 Вейднер Йоган, 298
 Вейсман С., 226

Веленева Надія, 166
Венець Марія, 116
Веприк-Мак Павліна, 288
Верлаг, 176, 297, 298
Веселовська М., 70
Веселовська Ольга, 288
Весоловський Василь, 274
Вехтер Отто, 103, 105
Виговський М.Ю., 6
Винницька, студентка, 82
Винницька-Городинська Леокадія, 142, 289
Винницька-Густановська Гонората, 142, 289
Винницький, учитель, 151
Винницький Володимир, 183
Винницький Дмитро, 70
Винничук, черниця, 110
Вирва-Слудзьона Анеля, 294
Витвицький Остап, 296
Витвицький Теодор, 275
Витчак Марія, 138
Вишатицька Віра, 112, 117
Вишинський Франц, 194
Війтків Михайло, 288
Вілінська (Пілінська) Кароліна, 139, 304
Вілк Тадеуш Станіслав, 270
Вільхова, учитель, 67
Вінницький Ганс, 289
Вітвіцька-Декельська Іванна, 289
Владислав Ягайло, 23, 27, 67, 69, 73, 76, 79
Владичин Іванна, 288
Вовк Марія, 289
Вовчик, учитель, 44, 264
Войнар Йозеф, 196
Войтасевич Йозеф, 294
Войтович Євген, 303
Войтович Марія, 77, 268
Войцович, учитель, 70
Волков, голова Облспоживспілки, 98
Волох Степан, 288
Волох-Хом'як Марія, 288
Волошанський Зиновій, 289
Волошанський П.О., 79
Волощак Ірина, 109
Волянчик Мечислав, 288
Воркевич Федір, 188
Воробець Степан, 275
Ворона І.К., 13
Вронська-Небельчук Сабіна, 289
Врубель Тадеуш, 112
Гаарер Йоган, 297
Габлінська-Феняк Марія, 279
Гавдяк Степанія, 279
Гаврик Іван, 154
Гавриленко І., 80, 238
Гаврилишин Ілля о., 183
Гаврилів І., 5, 7, 254
Гаврилів Катерини, 111
Гаврилів Марія, 151
Гаврилів Микола, 189
Гаврилів-Вітвіцька Теодозія, 289
Гаврилова, вчителька, 41
Гайда Ю.І., 9, 26, 252
Гайн Фр., 297
Гакало Паула, 112
Галів М., 8, 9, 252, 253, 258
Галій А., 132
Галушка Микола, 279
Гальва Яків, 275
Гамлій М., 98, 238
Гапшенко І.І., 6, 254
Гарапа Михайло, 275
Гарасим Мирослава, 303
Гарасим'як Іван, 223
Гарасимів, 118
Гаркот Остап, 275
Гасселіх Антон, 101, 135, 181, 184, 203
Геврик Андрій, 198
Геврик Доната, 112
Геврик Олександра, 279
Гезіг Соломон, 130
Гейбер Кароліна, 130
Гейде, 298
Гейнз Хуго, 139
Гейт Карл, 177, 298
Гельна Гінда, 17

Гендель А., 91, 238
Герасимович І., 175
Герле-Цішовська Софія, 279
Гермак Р., 196
Гертвіхт Рек. Ервін, 177, 298
Герціг Альфред, 226
Геске Отто, 297
Гетер Карл, 226
Гехельський Артемій, 209
Гехл, 298
Гижий Дмитро, 192, 194, 195
Гисяк Марія, 29, 64, 238
Гіке Степанія, 110
Гілевич Олексій, 102
Гільдебранд Рудольф, 176, 297
Гіммель Ольга, 139
Гінда В., 5, 7, 253
Гірт Фердинанд, 177, 297
Гіртц, 298
Гіршберг Л., 46, 238
Гітлер Адольф, 133, 169, 177, 297
Главач Ольга, 280
Гладилович А., 143, 239
Гласер Анна, 130
Глухівський Йосип (Йозеф), 70, 269
Гнатів Микола, 275
Гнатів П., 106
Гнатківська, завідувач, 42
Говда Теофіль, 205
Годів Павло, 202
Годів-Коцюба Степанія, 138, 144, 280
Годовський, директор, 29
Голдан Марія, 280
Голембійовська-Тершак Софія, 279
Голик Марія, 112
Головка Теодор, 220
Головчак Василь, 148, 151
Гомельський Я., 52, 239
Гомонюк Ярослав, 296
Горічко Василь, 303
Горка Генріх, 196
Горович Емілія, 205
Горович-Розенблат Геля, 130
Городецький, студент, 82
Городиська Дарія, 55
Городиська Лідія, 142, 280
Городиська-Гавдяк Марія, 280
Городиський Лев, 148, 195, 198
Городиський Михайло, 198
Горпинко О.М., 10, 252
Горький М., 48
Гофман Казимир, 198, 199
Гофман Курт, 304
Гофман Станіслава, 198, 199
Гоцур Дмитро, 142
Грабський С., 27
Градельників Лука, 158
Грачарек-Винницька Анеля, 280
Граше Альфред, 101, 135, 181
Гребеник П., 38, 68
Григоренко К.Ф., 13
Гримаяк Варфоломій, 280
Гримаяк Євген, 296
Гринда Кароль, 195
Грицай Петро, 274
Грицак Я., 5, 7, 253
Гриценко М.С., 4, 6, 253
Грицик Ярослав, 274
Грицюк Г., Нгусяк G., 5, 8, 128, 256
Гріг, композитор, 209
Гром Г., 9, 71, 253
Грос Степанія, 189
Грюндеман Ольга, 158
Гунчак Т., 5, 8, 253
Гуган Марія, 138
Гугарц, учитель, 44, 264
Гутінг, 177, 297
Гучковська-Валіх Марія, 291
Гюнтер Вальтер, 297
Галант Йозеф, 291
Гаргенс, староста, 221
Гартенбарг Густав, 130
Гендлер Йозеф, 226
Гловацький А., Głowacki A., 5, 8, 18 – 20,
23, 30, 32, 36, 38, 47, 49, 50, 58, 62,
66, 69, 72, 90, 256
Гоголь Б., Gogol B., 5, 8, 256

Годовський Ян, 291
 Горецька-Сап'ян Амалія, 291
 Граздівський Януш, 196
 Гринда-Корпак Гелена, 291

Дабровська-Васечка Казимира, 290
 Дабровський Казимир, 290
 Данеливич Олена, 223
 Даниленко В., 4, 6, 253
 Данилишин Василь, 120, 148, 154, 212, 239
 Данилишин Зенон, 296
 Данилишин Степанія, 154
 Данилків В., 70
 Данилович Б., 167, 239
 Данилович Павліна, 208
 Данильчук Семен Володимирович, 13
 Дахнівський Д., 120, 121, 169
 Даців Йосип, 223
 Дашо С., 9, 11, 257
 Дворян Михайло, 45, 109, 136, 138, 142,
 145 – 147, 278
 Двоєк Осип, 275
 Девда-Макар Ольга, 278
 Девліх Мендель, 130
 Девосер Михайло, 202, 205
 Девосер Стефанія, 205
 Дегтярьов Олександр, 12, 69
 Деленко Вітольд, 278
 Деленко-Ладожинська Іванна, 278
 Демків, викладач, 203
 Дешева Дарія, 303
 Дешева Ярослава, 303
 Дзеверін О.Г., 6, 16, 60, 255
 Дзюба Д., 83, 239
 Дирка Марія, 109
 Дичій Володимир, 296
 Дідач Ярослав, 303
 Діденко, 38
 Дмитренко, 212
 Доберман, 176, 298
 Доберман Пауль, 297
 Доберс Ернст, 297
 Добош Михайло, 9, 143, 258, 278, 289

Добош-Молодевич Юлія, 278
 Добров П., 5, 7, 253
 Добровольський В.А., 13
 Добровольський Роман, 296
 Добрянська Марія, 148
 Добрянський М., 196
 Довгун Любомир, 69
 Догналь Маріан, 128
 Дозя, учениця, 47
 Долинська Гелена, 138
 Дольська-Мартин Корнелія, 141, 283
 Доміно Зигмунд, 112
 Донат-Лельо Марія, 278
 Донець В., 43, 98, 239
 Доройовська Марія, 278
 Драк М., 28, 253
 Дрималюк Богдан, 196
 Дрогобицький І., 39, 253
 Дрогобицький Михайло, 40, 71
 Дуб Анастасія, 278
 Дуб Володимир, 303
 Дуб Володимир, 9, 215, 258
 Дуб Ольга, 279
 Дубицький о., 187
 Дубицький Ярема, 296
 Дубінянський Д.М., 41, 239
 Дувало, інж., 212
 Дудацька-Равська Ізабела, 290
 Дуда-Ярославська Павліна, 138, 142, 290
 Дудзяк Кароль, 194, 198, 199
 Дудкевич Степан, 205
 Дулин Григорій, 219
 Думин Іван, 180
 Думин Яків і Ганна, 58
 Думинець Марія, 110
 Думяк Михайло, 64
 Дуцько Ядвіга, 290
 Дуцяк Зиновій, 303
 Дуцяк Марія, 67, 138, 141, 279
 Дуцяк Юлія, 240, 279
 Дюк Ванда, 198, 199
 Дякович, 272
 Дякун Юлія, 278

Едельштейн С., 29, 240
Ейдельман Я.С., 13
Ейнлегер, учитель, 67
Ейхгольц Людвіг, 101, 205
Екштейн Людвік, 176, 297
Енгельгардт Марія, 139
Енгельс Ф., 62

Євгенія, учениця, 77
Єднака Євгенія, 280
Єднакий Омелян, 195,
Єіф Міра, 130
Єржабкова Б., Jerabek В., 5, 8, 257

Жабовська Рися, 55
Жагалак Ірена, 198, 199
Жагалак Теодор, 102, 146, 148
Жвірناق Броніслав, 158
Жернікель Міліна, 158
Живчин Роман, 112, 189
Жидков Костянтин, 12
Жолер Георг, 158
Жолкевич Лешек, 269
Жук Василь, 221
Жук Ядвіга, 158

Завільська Є., 41
Загорайко Амарозій, 275
Задоржний М., 22, 49, 50, 72, 241
Задорожна Л., 5, 7, 253
Заєць (Заяць) Ольга, 209, 224
Заклічинська Христина, 294
Залеський Тадей, 183
Залесянська Данута, 189
Залігач Стефанія, 41, 183
Залокоцька-Іваницька Ольга, 289
Замойський, граф, 28
Зарицька Ольга, 289
Зарицька-П'ятниця Єлизавета, 289
Зарічний Василь, 296
Зауфман Роза, 158

Захарія Катерина, 303
Захарченко М., 14, 25, 29, 44, 53, 73, 74,
87, 241, 262 – 264
Зашкевич Антоніна, 208
Заяць І., 77
Заяць-Красник Ірина, 289
Звір-Луців Ярослава, 289
Згуд Станіслав, 138, 294
Здерко Микола, 71
Зельцер К., 24, 241
Зенко Антоніна, 138
Зіглер Казимир, 138
Знак Петро, 289
Зозуляк Олексій, 205
Зубрицький Гнат, 133, 145, 146, 155, 183,
241, 289

Івандівка Іванна, 280
Іваненко Василь, 138, 280
Іваненко Л.А., 26, 252
Іваненко-Дякович Ксенія, 280
Іванець, студент, 82
Іванишин Марія, 280
Івановська Марія, 110
Іванців Теодор, 296
Іванців, студент, 92, 93, 266
Іванцюра Настя, 112
Іванчук Філомена, 68, 70
Івасиків, студент, 92, 266
Івасівка Марія, 109
Івасько Дарія, 109
Івашко В. о., 107, 186
Ігде Генріх, 297
Іда, учениця, 47
Ілсенгайм, 298
Ільків Софія, 280
Ільків Степан, 223
Ільницький В., 6, 9, 219, 253
Іммер Карл, 176, 298
Ірина, учениця, 77
Ісаєвич Я.Д., 10, 23, 81, 252, 254
Ісаїв П., 5, 8, 241

Йорх Йоанна, 291

Кавецька Марія, 70, 268
Каганович Л., 48
Кадило Станіслав, 291
Каламан Тадеуш, 291
Калачинська-Романська Гелена, 138, 291
Калинич-Кордасевич Костянтина, 280
Калиняк І., 70,
Калиняк, студент, 82
Калінін М.І., 40, 48, 241
Каліцун Микола, 224
Калічак Володимир, 223
Калужняцька Марія, 180, 182
Калузька Софія, 154
Камоцька Емілія, 138, 304
Кандерер, 297
Каньовський Тадеуш, 70, 268
Капко Василь, 281
Капко Василь, 281
Капко Степан, 70
Капко-Ощипок Йосифа, 281
Кар Ольга, 277
Карпінська-Попель Юлія, 281
Касьянов Г., 4, 6, 253
Качмарик-Довжанська Дарія, 280
Кейн Франц, 297
Кейпер, 102, 201
Келлер Іван, 189
Келлер Феня, 55
Кемпа Марія Іванівна, 58, 235
Кербі Ольга, 209
Кикавець Лідія, 111
Кирилюк І., 51, 241
Кирчів Р., 22, 253
Кишакевич Ю., 88, 253
Кишко Богдан, 281
Кишко Ярослава, 281
Кізіма Оксана, 110
Кізім Пилип Володимирович, 13
Кінасєва М., 39, 242
Кіндікевич Симон, 291
Кіндій Микола, 303
Кірхер Вільгельм, 176, 297

Кіцила Марія, 281
Кічун Володимир, 281
Клагес Дитріх, 298
Климко Ярослав, 281
Климко-Гріль Ольга, 281
Климович Оксана, 303
Клімек Артур, 177, 297
Кліщ Петро, 281
Клук Карл, 138
Кляйнер, студент, 92, 265
Кобат П., 70
Кобець І.С., 13
Кобилецький Никифор, 12
Кобилянська Ольга, 93, 251
Коблик І., 196
Кобрин Казимир, 291
Коваленко Василь Іванович, 11
Ковалів Михайло, 142, 282
Коваль, подружжя, 70
Ковалів-Рожанська Марія, 282
Коваль І., 132
Коваль М.В., 5, 7, 253
Коваль М., 89, 93
Коваль Михайло, 189
Коваль Осип, 189
Ковальська Стефанія, 109
Ковальська-Аліман Гелена, 282
Ковальський Іван, 223
Ковальський Тадеуш, 77, 268
Ковальський, лікар, 225
Ковальчук А.С., 71
Ковальчук І., 80, 242
Ковалюк В., 5, 253
Коворотний І., 14
Ковтало Б., 9, 16, 253
Когут Марія, 223
Когут О., 113
Когутівна Софія, 71
Когут-Ших Степанія, 281
Козак Володимир, 182
Козак Євген, 224
Козак Ігор, 296
Козакевич, лікар, 225
Козар Михайло, 198

Козар С., 132
Козбур Іванна, 282
Козбур Осип, 137
Козік П. З., 89, 266
Козловська Гіацинта Марія, 68, 71, 269
Козловська Марія, 269
Козловський Єжи, 77
Козуб Феодосій Данилович, 13
Козюра Степан Григорович, 13
Кокольський Микола, 183
Колек Емілія, 291
Коленська-Валюх Олена, 281
Коленський Лев, 274
Колодницька Емілія, 154
Колодницький Д., 70
Колодрубєць Мирослав, 52, 64, 79, 242
Колот Євгенія, 136, 281
Комарницька Ольга, 281
Комарницька Софія, 291
Комарницький В., 9, 122, 253
Комарова І., 55, 242
Конколь Максиміліан, 281
Кончаківська Ангеліна, 208
Копач Катерина Михайлівна, 163, 235
Копачинський Вацлав, 291
Копистянський Роман Юрій, 303
Коржинський А., 113
Корлатович-Грех Гелена, 142, 281
Коробко П.Ф., 13, 14
Коробльовський Владислав, 209
Король В., 70, 77, 179, 183, 253
Король Володимир, 275
Корон Збігнев, 208
Короткий Н.П., 13
Корош М., 151
Корчак Богдан, 296
Корчак Володимир, 296
Корчинський, студент, 92, 93, 265, 266
Косак Марія, 282
Косар Михайло, 208
Косбур Степан о., 168
Косик В., 5, 8, 253
Костирко Орест, 296
Кострицький Ігнат, 138, 304
Костшемський О., 112, 117, 172, 173, 184,
189
Кот Атанасій о., 182, 208
Котович Євстахій, 202
Котович Михайло, 209
Котович Наталя, 209
Коханевич Євгенія, 64
Коца Богдан, 303
Коцибала Роман, 274
Коцюба Володимир, 70
Коцюба Катерина, 281
Коцюба Магдалина, 183, 281
Коцюба Марія, 70
Коцюба Михайло, 195
Коцюба-Михайлівська Гелена, 281
Кошарний І., 4, 6, 19 – 21, 24 – 31, 37, 41,
51, 52, 58, 60 – 62, 72 – 75, 80 – 82,
88, 90 – 93, 95 – 98, 254
Кошик І. К., 89, 93, 94, 266
Кравець В. Г., 11, 13, 73, 74, 263
Кравець Василь, 282
Кравець Марія, 71
Кравець-Вінницька Ольга, 282
Кравчишин Мирослав, 198, 199, 223
Кравчишин Ольга, 154
Кравчишин, учитель, 43
Крайчик Петро, 282
Краль Антон, 291
Крамаренко Василь, 71
Краснопера-Бориславська Юліана, 282
Красуський Й., Krasuski J., 5, 8, 128, 138,
157, 186, 257
Краус Лідія, 158
Крейсберг Віктор, 226
Кресаків Ельжбета, 208
Кретіус Пауль, 297
Кречман Йоган, 297
Криворизський М., 38, 242
Кривуляк Мирослав, 303
Криницький Борис, 296
Криницький Іван, 183
Криськів Володимир, 182, 258
Крисько Антін, 274
Крисько-Тустановська Мирослава, 282

Кріль М., 9, 27, 61, 83, 96, 254
 Крохмалюк Мар'ян,
 Круль Є., Król E.C., 5, 8, 102, 121, 128, 137,
 140, 141, 144, 152, 157, 152, 163, 164,
 175, 176, 199, 257
 Крупа Йозеф, 291
 Крупецький Іван, 55
 Крупська Н., 17, 40
 Круцько-Юрчакевич Ярослава, 282
 Круч Аскольд (Микола), 112
 Крюгер Вілн, 298
 Крюкенберг Адольф, 298
 Кубійович Володимир, 123, 211, 224
 Кузан Юліан, 195
 Кузах Марія, 154
 Кузик Михайло, 275
 Кузів-Ладика Єфросинія, 142, 145, 282
 Кузьменко І., 22, 24, 38, 40, 53, 57, 59, 242
 Кузяр Л., 69
 Кукулка Антоніна, 292
 Кулаш Володимир, 138
 Кулик А., 23, 96, 98, 242, 260
 Кулик Любов, 136, 282
 Куликович Марія, 110
 Кулинич Олена, 282
 Кулиняк Софія, 70
 Кульбашний Ф.В., 13, 14
 Кульман-Горняк Казимира, 292
 Кульпинський В.Л., 4, 6, 254
 Кульчицька Богдана, 303
 Кульчицька Людвіка, 154
 Кульчицький Володимир, 92, 265
 Кульчицький Володимир, 198,
 Кульчицький Іван, 92, 94, 249, 265, 266
 Кульчицький Семен, 296
 Кульчицький С., 4, 6, 253
 Кульчицький Ярослав, 274
 Кункевич Костянтин, 282
 Кункевич-Дуб Степанія, 282
 Кунців Володимир, 303
 Кунцяк Олексій, 208
 Купницька-Яніцька Елеонора, 292
 Купранець О., 76, 258
 Купринець Мих. Іванка, 296
 Купук Едвард, 85, 269
 Купченко Г., 41, 42, 45, 242
 Купченко І., 55, 242
 Курилишин К., 5 – 7, 217, 254
 Курц Філіп, 101
 Кухенко М.Д., 13
 Кухний Здіслав, 138
 Кухтяк М.М., 44, 264
 Куц Емілія, 282
 Куций Василь, 223
 Кучер В.І., 5 – 7, 252, 254
 Кучко Адам, 112
 Кушнір Володимир, 194, 195
 Кушнір Ольга, 208
 Кушнір-Забавська-Балог Йосипіна, 276
 Кушак Олексій, 180, 182

 Лаврентьєв А.Д., 13
 Лаврів Петро, 296
 Лавчук Олексій, 202
 Лагодська-Пьотровська Степанія, 292
 Лагодський Войцех, 268
 Лазор І., 63
 Лалак Іван, 296
 Ландман Ісак, 130
 Лауе Генріх, 176, 298
 Лебедюк П., 48, 49, 62, 69, 243
 Лебіщак Д.І., 79
 Левандовський Тадеуш, 63, 292
 Левицька Стефанія, 111, 117, 188, 243
 Левицька-Ляхович Вікторія, 292
 Левицький М.М., 23, 81, 254
 Левицький С., 147
 Легедза Осип, 151, 272
 Легедза Роман, 303
 Легедза-Пізьо Степанія, 283
 Лекостай Данута, 269
 Ленартович Рудольф, 71, 268
 Ленін В., 26, 37, 46, 48, 62
 Ленінська Ольга, 223
 Ленська В.В., 4, 6, 254
 Леопольд Вільгеміна, 158
 Лепкий Андрій, 183, 198

Лесик Ігор, 209
Леськів Вікторія, 283
Леся Українка, 94, 168
Лефельштіль, студент, 92, 266
Лехр-Гансен, 297
Лещинська-Раруткевич Ядвіга, 292
Лещинський Владислав, 269
Лимарева, 80, 238
Липинський Степан, 183
Лисенко М., 52, 83, 209
Лисенко О., 5, 254
Лисинецька Іванна, 283
Литвин В., 5, 7, 254,
Литвин М., 5, 7, 252, 254
Ліберда Едвард, 101
Ліберман Густава, 130
Лідер Юрко, 76
Лілілохр, 176, 298
Ліпінська Марія, 189
Лірс Йоган фон, 177, 298
Лісикевич Іван о., 201
Ліскович Марія, 282
Ліст, композитор, 209
Літинська-Корпак Гелена, 292
Літолфс Генрі, 298
Літянський В.В., 217
Ліхтов С., 52
Лішнянський І., 120, 243
Ліщинська Богдана, 282
Ліщинська-Іванусів Надія, 282
Ліщинський Владислав, 77
Лобазя Едвард, 77, 269
Лобачевський О.М., 30, 40, 243
Лобода Іван, 223
Лобос Людвіка, 292
Лобос Ядвіга, 139, 304
Лопата Павло, 145, 283
Лопата-Щербянка Євгенія, 283
Лопатова, вчитель, 43
Лорек-Раба Йоанна, 294
Лужецький В., 70
Луканський Лев, 296
Лутовський Єжи, 77, 269
Луцишин Михайло, 283
Луців Анна, 235, 283
Луців Ольга, 283
Луців-Огар Юстина, 283
Луцький О., 5, 7, 210, 254
Лучаківська І., 5, 7, 8, 25, 26, 37, 65, 66,
76, 79, 82, 84, 85, 254
Лучків Іван, 274
Любинецька Ірина, 161
Людвіг, учень, 47
Ляхович Станіслав, 168
Ляхович Юлія, 292
Ляхович-Матисяк Анна, 292
Ляхович Ф., Lachowicz F., 23, 258
М'язга Ольга, 112
Магас Павліна, 283
Маєвський П., Majewski P., 5, 8, 257
Маєр, 298
Мазепа І., 93, 182
Мазур М., Mazur M., 9, 127, 170, 257
Мазурчак, 272
Майба Володимир, 283
Майба Надія, 303
Майба Ростович Марія, 283
Майборода В.К., 86, 87, 254
Мак В., 184, 210
Мак Євген, 303
Макар Б., 196
Макаренко А., 40
Макарова Й., 41, 241
Максимів Анна, 283
Максимів Надія, 303
Максимчук Дода, 296
Максимчук І., 123
Малевич Тадеуш, 112
Малець Войцех, 138
Малецький Олександр, 303
Мамчук-Добрянська, 292
Манастерська-Врубель Ванда, 292
Мандзяк, 148
Мантень Бернард, 130
Маньків В., 187
Мариняк М., 111

Мариняк Михайло, 201
Марискевич Г., 5, 7, 254
Маркевич О.В., 60, 254
Маркович Францішек, 292
Маркс К., 62
Марсін О., 53, 252
Мартин Володимир, 283
Мартинець В., 209
Мартинець Г., 122
Мартинюк І., 109, 184
Мартиняк Юлія, 284
Мартова Галина, 71
Маршалок Анна, 112
Матвіїшин Степан, 90, 274
Матвіїшин, студент, 88 – 90, 92 – 95, 243, 265
Матолич Михайло, 284
Матолич-Стебельська Олена, 284
Матусяк П., Matusak P., 5, 8, 169, 176, 198, 257
Матчак Мирон, 284
Мацан Володимир, 283
Мацан Ярослав, 303
Мацюк Я., 165
Мацорак Володимир, 283
Мацорак Іванна, 283
Мацорак Йосифіна, 283
Мацорак-Даньковська Емілія, 283
Меланик Софія, 284
Мельник А., 89
Мельник Г., 219
Мельник Тарас, 303
Мельник, студент, 92, 265, 266
Меренштайн, вчитель, 44, 264
Меслін Вільгельм, 101
Месло, вчитель, 44, 264
Мигаль, мгр., 152
Мигович Володимир, 205
Мизирин Євген, 206
Мікіна Збігнев, 189
Миколайська-Німілович Катерина, 109, 284
Микулин Володимир, 275
Мисишин-Драб Анастасія, 289
Мисько, вчитель, 44, 264
Митчин Ольга, 303
Михайлів Анастасія, 205
Миханів Марія, 110
Михаць, викладач, 203
Мицавка Марія, 284
Мицанка Ярослав, 303
Мікута В., 222
Мінчак Євстахій, 284
Мінчак Ярослав (молодший), 136, 284
Мінчак Ярослав (старший), 284
Мінчак-Вінцковська Леонтіна, 284
Мірецький Володимир, 146, 147
Мірчук В., 5, 7, 254
Міхневич М., 134, 167, 244
Міцкевич Адам, 176
Модрицький Євген, 296
Мокрицький Володимир, 223
Молотов В., 48
Моргун, студент, 92, 266
Мороз В., 7, 254
Мороз Степанія, 63, 284
Москаленко А., 14, 39, 42, 48, 57, 244
Мосора С. о., 188
Моссур Дмитро, 284
Моссур-Соха Марія, 284
Мосціцький Ігнатій, 20
Мрозек Антоній, 268
Мсцівуєвський Мстислав, 194, 198, 199
Мудра Марія, 68, 70
Мудрий Петро, 71
Мусіль Софія, 209
Мусят Сигізмунд, 196
Мушчинка Олександр, 284
Мушчинка-Модрицька Марія, 284
Мюлер Август, 297
Мюлер-Стельмах Марія, 292
Нагорна Надія, 71
Надім'янов В.Ф., 10, 252
Назаренко Ф.Й., 23, 256
Намачинська Марія, 292
Нарожняк В., 120, 244

Нарожняк І., 113
Настюк М.І., 6, 255
Натерна Міхаель, 138
Науменко К., 5, 7, 254
Нафус Іван, 284
Нафус Йосип, 136, 284
Невельський Вігольд, 77
Неверлі, 183
Негрінг Софія, 138
Нейман Ервін, 176, 297
Немліх Нафталі, 130
Немліх Фема, 130
Немчиківна Яніна, 268
Несторович Софія, 284
Нечипір Петро, 284
Недзвецький Зигмунт, 269
Немец Я., Niemiec J., 18, 257
Нижник Михайло, 285
Низовий Д., 14, 79, 82, 255
Николаєнко Олекса Іванович, 13, 14, 43
Ніжевська Марія, 292
Німилович Дмитро, 117, 243
Німилович Марія, 213
Німилович Михайло, 195
Німилович-Капко Марія, 284
Ніснер Марія, 292
Новак Ванда, 208
Новак Зигмунт, 77, 269
Новак Ю., 89 – 93, 251, 265, 266
Новак, ляндіспектор, 201, 202
Новицька Ольга, 209
Новосільський Ярема Лев, 303
Новотін Зигмунд, 58
Нойбауер, учитель, 43
Нольц Гофрат, 212
Норичка Іван, 224
Норман, студент, 92, 266
Нох Фрідріх, 158

Обаль Петро, 183
Огар Іван, 208, 285
Огар-Білінська Емілія, 285
Огневська Михайлина, 70, 268

Огневський Антоній, 69
Огородник Атанасій, 183
Огородник Степан, 71
Огородник-Геврик (Огородник) Анастасія, 151, 285
Ожехувна-Стеців Гелена, 58
Окань Федір, 182
Оконьова Анна, 70
Олексенко С., 26, 60, 74
Олексяк Олексій, 285
Олеховська Е., 132
Олійник Василь, 275
Ольшевська Гелена, 292
Омелькович Петро, 183
Омельченко-Ординат Віра, 285
Оначишин Ян, Onaczyszyn J., 9, 72, 77, 258, 269
Онисько Василь, 285
Онищенко, учитель, 48
Опалка Григорій (Опалко Георгій), 183, 194, 195, 208
Опалко-Дуркот Софія, 285
Опришко Іванна, 303
Орел М.Д., 60, 254
Оришак Георг, 292
Ортинська Йосипа, 285
Ортинська-Монастирська Розалія, 285
Ортинський В., 196
Ортинський Гнат, 136, 285
Осадчий П.Т., 13
Осовський Владислав, 76
Офіцинський В., 5, 7, 101, 255
Охримович Софія, 70

П'ятковська Марія, 112
Павличко Дмитро, 136, 285
Павличко Ольга, 109
Павлович Надія, 166
Павлюченко Анатолій, 12
Пагута Денис, 274
Пагута Олександр, 189
Пазяк Євген, 303
Палінська Іванна, 285

Палкін Ю.І., 10, 252
Палюх Станіслав, 275
Панас Володимир, 64, 69
Панченко, 22
Панчишин Зенон, 274
Паньківський Кость, 9, 100, 104, 166, 258
Паращак Михайло, 303
Парпан М.П., 6, 255
Пархуць Микола, 296
Пасічник Йосафат, 95
Пастель Євген, 226
Пастенаці Курт, 298
Пастернак Марія, 106, 114
Пастух Р., 9, 12, 76, 183, 255
Патриляк І.К., 5, 7, 31, 191, 255
Пацалуйко Лев, 296
Пачоха Йозеф, 71
Пашник Петро, 275
Пашук Петро, 205
Паячкова Марія, 70, 268
Пельц Едвард, 139, 304
Пельчар Міхал д-р, 293
Петіон Анна, 293
Петляк Ф.А., 4, 6
Петрик Ганна, 303
Петриканюк Осип, 220
Петрикевич Іванна, 285
Петрівська Євгенія, 205
Петрівський Осип, 201
Петрух Євгенія, 208
Петрушка Василь, 275
Петричка Йоанна, 293
Пильо Катерина, 88
Підлужна Анна, 285
Підпригоршук М.В., 6, 254
Пізьо Ірина, 285
Пізьо Олександр, 303
Пізьо Софія, 285
Пілецький Єжи Марія, Pilecki J.M., 68,
71, 77, 257, 268
Пілінська Марія, 293
Пілінський Станіслав, 293
Пілсудський Юзеф, 20
Пільків-Можусько Марія, 285
Піндельська Матильда, 138
Пітцкер Карл, 298
Планер Георг, 297
Плахтій Михайло, 213
Плацко Розалія, 109
Плензат Карл, 297
Плешкевич Ю. о., 119
Плодів Л., 110
Плоскодняк Мирослава, 285
Повалячек Володимир, 296
Поваляченко (Повалячек) І., 209, 224
Подільський М., 151
Подоляк Йосип, 285
Подоляк Петро о., 192, 194, 198, 199, 286
Покровська Вера, 139, 304
Поліщук М.Х., 13
Поліщук Петро, 274
Полончик Франц, 196
Полюжин Степан, 137, 206, 286
Полянський, поміщик, 16
Полянський Йозеф, 142
Полянський Орест, 183, 208
Попель Адріана, 199
Попель Богдан, 145, 183
Попель Лідія, 136, 286
Попель Михайло, 145, 155, 198, 286
Попель-Куликовська Валентина, 286
Попель-Кульчицька Степанія, 141, 286
Попіль Петро, 274
Попп Р., 9, 61, 68, 84, 91, 252, 255
Пословська-Хомишинець Марія, 183
Поспишик Олексій, 205
Поспішиль, викладач, 203, 212
Потильчак О.В., 5, 7, 255
Потоцька-Косак Антоніна, 141, 286
Прайснер Марія, 138
Прейс Францішек (Петрушка Ф.), 102
Прийма Володимир, 303
Приймак, 212
Прим'як Ольга, 109
Пристаї Богдан, 112
Пристаї Любомир, 189
Пристаї Юрко, 189
Пристаї П., 63,

Пришляк Жданомир-Андрій, 275
Прокопик В., 201, 258
Пронюк Ольга, 154
Проців Дмитро, 205
Проців, завідувач, 42
Проць М., 9, 25, 26, 41, 46, 258
Проць-Трускавецька Анна, 286
Пугач Г., 47, 248
Пусярський Станіслав, 293
Пуц Ян, 58
Пьотровський Ян, 268
Пясецький, 262
Пясковська Аліна, 268
Пяткевич Едвард, 293

Рабій Михайло, 145, 146, 180, 183, 185,
198
Рабій Олександр, 138
Рабій Ю.о., 9, 122, 152, 258
Рабків Дмитро, 303
Радзішевський Роман, 296
Радкевич Л., 199, 200, 248
Радочицька Ірина, 286
Райнгарт, 102, 148, 209
Райца Володислав, 275
Рам Курт, 297
Раруткевич Гелена, 293
Рат, студент, 92, 265
Ратман В.Ф., 177, 297
Рафал Олена, 71
Рахмаловна Гелена, 268
Рачунь Адольф, 205, 275
Редько Ф., 39
Реуш Фріц, 298
Риботицький Я., Rybotycki J., 18, 68, 257
Рихтицький Р., 57, 248
Родак, студент, 92, 265, 266
Розенбергер Адела, 130
Розенблат І., 130, 226
Романець Іванна, 107
Романишин Теодор, 179, 183
Романів О., 5, 7, 255
Романський Йохан, 138

Романок П., 39 – 41, 132, 209, 248
Роневич Михайло, 303
Роснер, д-р, 297
Рошко Степан, 274
Рубльов О.С., 5, 7, 255
Рудий Євген, 201, 212, 213
Рудка Гринь, 221
Рудка Іванна, 150
Рудницька Наталія, 154
Рудниченко С., 43, 44, 248
Рудяк В., 196
Русова Софія, 115
Руст, 169

Савдик Лев, 303
Савиняк Михайло, 205
Савицька, вчитель, 44, 264
Савка Юлія, 208
Савків Григорій, 209
Савуч Вальтер, 297
Савчин М.С., 9, 88, 122, 253, 255
Савчин Степан, 209
Савчинський, 212
Савчук, 212
Савюк Юрій, 275
Садівнича Анна, 109
Садовий Я., 14, 79, 82, 255
Садовська Ольга, 40, 154, 248
Садовський Йосип, 146 – 148
Сасевич Йосип о., 151, 222
Сакова Анна, 63
Самокишан, 219
Самчук Францішек, 268
Сандик Андрій, 151, 222
Санивець В.К., 6, 256
Сарак Іван, 286
Сарак Лідія, 303
Сарак-Задорожна Євстахія, 286
Сахай Тадеуш, Sahaj T., 9, 20, 56, 70, 258
Сваричевський Казимир, 77, 268
Свебода Й., Świeboda J., 5, 8, 102, 126, 128,
129, 138, 152, 153, 157, 158, 164,
197, 257

Свех Чеслав, 269
Свищ-Басараб Степанія, 287
Свірчак Йозеф, 293
Сворах С., 5, 7, 60, 153, 255
Святовська Стефанія, 223
Секала Яніна, 286
Семілер Герман, 176, 297
Семінаренко, 38, 63
Сенечко Ірина, 286
Сенечко Іван о., 167
Сенишин Іван, 286
Сенів Розалія, 109
Сенчишак М., 211
Сеньків М., 255
Сеньківський Яким о., 76
Серадинський Антон, 138
Серватка Марія, 76
Серватчак Данута, 189
Сергеев А., 48, 55, 56, 248
Сергійчук В., 7, 11, 120, 255
Серкізовський В., 92, 94, 249, 265
Сивохо О., 213
Сидницька Йоанна, 138
Сидоров Б., 96, 248
Симотюк Іван, 275
Синицький Йозеф, 138, 304
Синиця М., 15, 63, 69, 97, 248
Синишин І., 63
Синкевич Г., 87
Синогубки Н.А., 13
Сікора, проф., 151
Сілберт Людвік, 138, 304
Сілецька-Чичула Анна, 286
Скалко Петро, 145
Сканер Адольф, 138
Скиба Марія, 208
Скибінська Дарія, 274
Скіра О., 196
Скічнів, студент, 82
Склярова Є. С., 14
Сколодра Р., 9, 16, 253
Скорик, учитель, 43, 44, 264
Скотний В., 88, 253
Скрентович-Кульчицька Дарія, 286
Скрипник К.І., 6, 254
Скрипуч Зиновія, 303
Сливич Анна, 287
Сливич Ольга, 63, 287
Сливич Ярослава, 287
Слободян Євген, 275
Слонська Дарія, 274
Слонська-Голубець Марія, 286
Слонський Мирослав, 136, 286
Слюсарчик Осип, 189
Смалько Роман, 183
Смалько-Филипович Марія, 287
Смеричинський В.Ф., 13
Смик О., 77
Смольницька Ольга, 208
Смольницький Станіслав, 180, 194, 195
Смольницький Тадеуш, 195
Смугла, вчитель, 44, 264
Смутний Михайло, 223
Снісаренко А., 89
Сов'як Катерина, 287
Сов'як Микола, 259
Созанська Магдалина, 148
Созанський Юрій, 303
Соколик Григорій, 275
Соколовська Т.Г., 6, 24, 59, 68, 73, 82, 255
Соколовський Броніслав, 85, 268
Солтис Богдан, 183
Солтис Роман, 296
Сольман, вихователька, 110
Сольчак Михайлина, 293
Сольчаник А.Д., 9, 12, 183, 258
Сольчаник Лідія, 303
Соляник-Дуб Теодозія, 286
Сорока-Росінський В., 40
Сохоцький Микола, 303
Співак Михайло о., 167, 206
Ставінська Марія, 189
Ставничий О., 70
Сталін Й., 15, 19, 20, 25, 37, 41, 45 – 48,
54, 55, 62, 67
Станіславчак Едвард, 77, 269
Станкевич Антоній, 268
Станкевич-Цибульська Степанія, 293

Станчиківна Софія, 268
Стасів Петро, 296
Стахурський Микола, 287
Стебельська Емілія, 287
Стейнбах Амалія, 293
Стейфер-Брах Ізабелла, 290
Стемпіцька-Антонів Богдана, 136, 289
Стефановська Урсула, 268
Стефанюк Г., 5, 7, 60, 102 – 105, 151, 153,
164, 255, 256
Стецик, 272
Стеців Роман, 287
Стецьків Іван, 142, 180, 287
Стецьків Михайло, 303
Стецьків-Чичула Єфросинія, 287
Стожек, проф., 79
Стойко Оксана, 274
Стокфіш Альфред, 297
Стопчик Євген, 189
Стоцька Яніна, 192, 197 – 199
Стржемський Георг, 194, 195
Стринадюк Євген, 303
Стрільбицька М., 94, 249
Стронська Ольга, 297
Стронська-Глушковська Кароліна, 287
Стронський Микола, 287
Струтинська Марія, 183, 293
Струтинська, студентка, 83
Струтинська-Гаєвська Марія
Ступницька Кароліна, 287
Суворов О., 90, 266
Судчак Ярослав, 186
Сурмач О., 168, 249
Сусюк Іван, 303
Сушків Ярослав, 223
Сушко О.О., 4, 6

Танчій Мирослав, 303
Таня, учениця, 47
Тарайова-Зошак Людмила, 293
Таран Олександр Якович, 13, 14
Тарас, учень, 47
Таратило Антоніна, 287

Тарговський (Торговський) Францішек,
138, 144, 293
Тарнавський Омелян, 188
Татарська-Городиська Марія, 288
Татарський Василь, 287
Татарський Євген, 95
Татарський Йосип, 195
Татарський Олександр, 222
Татомир Олександр, 149, 201
Татомир Ярослав, 303
Твардовська, черниця, 110
Тейман Барух, 226
Телеш Леон о., 194, 198
Тепман М., 27, 54, 59, 249
Тереня, черниця, 111
Терешків Ірина, 303
Терещенко М. С., 89, 90
Терлецька А., 107
Терлецький Борис, 296
Терлецький Л., 196
Тетер Густав, 298
Тимків Петро, 303
Тимочко Йосип, 288
Тирик В., 211
Тирик Я.В., 9, 24, 67, 71, 73, 134, 256
Тисько М., 63
Тичина Павло, 90, 266
Тіман Густав, 177, 298
Ткаченко В.А., 23, 256
Ткачук, 212
Токаржевський, генерал, 70
Токарський В.В., 7, 86, 90, 252
Томчик Вікторія, 208
Тон Альфред, 298
Топольницький Володимир, 296
Торговська Станіслава, 138
Торкало Адам, 221
Трегуб (Тригуб) Федор, 12, 262
Трела-Мазур Е., Trela-Mazur E., 5, 8, 20,
82, 257
Трешневська Ірина, 288
Трильовська Вільгеміна, 139, 304
Трофимович В., 5, 7, 256
Трохименко Михайло, 61, 133

Трускавецька-Проць Анна, 286
Трускавецька-Равлик Анна, 288
Трускавецький Петро, 142, 149
Туман А., 89 – 94, 232, 249, 266, 267
Тунська Данута (Анна), 112
Турів Любомира, 303
Турчан Ярослава, 114, 187
Турянський І., 28, 249
Тустановський Василь, 142
Тхоржельський Едвард, 294

Убога Стефанія, 296
Угрин Дмитро, 288
Угрин Любомира, 303
Угрин Ольга, 288
Угрин-Слабий Теодора, 288
Уланів, вихователька, 110
Улевич Марія, 7, 270
Улицький Ярослав, 182, 187
Уневич Володимира, 109
Урбанович Йозефіна, 294
Усадел Георг, 298
Ухач В., 5, 7, 256

Фаб'як Марія, 109
Фарима Олександр, 279
Фарима Олександр, 303
Федак-Драгомирецька О., 113
Федевич Роман, 55
Федеранчак Любов, 109
Федик П., 151
Федин Орест, 182
Федина, директор, 29
Федів Пьотр, 269
Федоричко Володимир, 279
Федоричко Марія, 279
Федорів, лікар, 226
Федорцева, 207
Федун, учитель, 38
Федун Іван, 279
Федун-Репецька Сидонія, 279
Федушак І., 5, 7, 255

Федянович І., 57, 255
Фенцик Михайло, 189
Фещак Микола, 279
Фещак-Оргинська Павліна, 279
Фідик Петро, 279
Філь П.О., 13, 15
Флюнт Мирослава, 279
Фоглер Р.Ю., 61, 250
Фок-Іванусів Іванна, 279
Фолденберг Барух, 130
Фолькс-Брокгауз, 176, 297
Форостина Євген, 183
Фрайдис Генрик Вільгельмович, 13
Фрайт В., 219
Фрайт Володимир, 274
Франк Ганс, 100, 103, 175
Франкевич Доротея, 290
Франкевич Михайлина, 189
Франків Єроніма, 110
Франко Іван Якович, 94, 168
Франко Іван, 279
Фріхе Альберт, 297
Фрухліх Отто, 297
Фукс Р., 52
Фур Фріц, 135, 181

Ханас Ю., 211
Хархан Степанія, 303
Хирівський Діонізій, 183
Хіл Кароль, 77, 268
Хомич Богдан, 303
Хомишак, 219
Хоміцька Євгенія, 270
Хоміцький, керівник школи, 202, 203, 212
Хомонт Йозеф, 290
Хомутова, студентка, 92, 266
Хонігсман Я.С., 10, 252
Хоркавців Дмитро, 9, 180, 184, 185, 258
Хоркавців Федір, 180
Хорошайло І., 89, 91, 92, 251, 265
Хорт Ольга, 277
Храпливий Є., 212
Худечек Єжи, 268

Хцюк Анджей, 27, 76
Хцюк Тадеуш, 76

Цвіжевич-Стеркевич Марія, 278
Цигаляк Теодор, 303
Циковська Станіслава, 70, 269
Цісик Елеонора, 138

Чабанович Олекса, 274
Чавдоров С., 37, 40
Чайковська Розалія, 136, 278
Чайковська-Модрицька Любомира, 278
Чайковський Мирослав, 277
Чайковський П., композитор, 55, 209
Чаплинська-Чашкевич Марія, 278
Чаплинський Корнель, 278
Чаповська-Мазур Марія, 43, 278
Чапська Францішка, 223
Чарковська Г., Czarkowska H., 9, 52, 258
Часковська Євгенія, 142, 294
Челак П.П., 6, 80, 256
Червинська, вчитель, 43
Черевко В., 71, 137, 256
Черевко Розалія, 278
Черевко Северин, 192, 194
Черепущак Іван, 136, 278
Чернега П., 5, 7, 254
Черненко А.М., 252
Чернецька Софія, 223
Черник С.А., 4, 6, 256
Чернишевський, 94
Черніхівський Адам, 303
Черченко Ю.А., 5, 7, 255
Четунова Н., 40, 251
Чижівська Олена, 154
Чмола Іван, 71
Чосновічова Софія, 70
Чукла Микола, 148, 163, 166, 206, 235, 278
Чукла-Гавдяк Вікторія, 206, 278
Чулов М., 24, 30, 45, 251

Шалата М., 9, 256
Шалер, студент, 92, 265, 266
Шало, спортсмен, 56
Шанковський Л., 199, 251
Шапер Ернст, 177, 298
Шаповал Ю.І., 4, 6, 7, 256
Шатравська Станіслава, 293
Шафер Кароліна, 293
Шафран Казимир, 293
Шашкевич Маркіян, 25, 182
Швадчак Володимир, 287
Швадчак-Кондратів Анастасія, 287
Шварц Марія, 138, 304
Швець Іван, 59, 73, 96, 241, 260
Шевченко Тарас, 55, 93, 168, 175, 244, 249
Шемарнік Анна, 112
Шенянський Фердинанд, 198
Шепигольц Я. Ф., 27
Шерман Анатолій, 130
Шестаков Л., 35
Шило Марія, 138
Шиманський В., Szumański W., 79, 258
Шимків Мальвіна, 109
Шимська Ванда, 112
Шиналь Антон, 293
Шиян, студент, 82
Шкураг П.Т., 13, 14, 263
Шламп Збігнєв, 268
Шмаєр, 201
Шмідт, учитель, 212
Шмідт Кароліна, 304
Шмідт Станіслав, 68, 71, 269
Шмялек Бруно, 176, 297
Шнабель Марія, 77
Шнайдер (Шнейдер) Зигмунд, 198
Шневай, директор, 29
Шнерх Юлія, 112, 189, 208
Шрамко Г.І., 9, 16, 24, 256
Шродель-Верлаг Герман, 176, 297
Штайнер Гергард, 177
Штернбах Л., 26
Штроф (Строфф), 102
Шуберт, композитор, 209
Шукатка Андрій - "Шрамом", 100

Шульке Альфред, 297
Шульц Бруно, 148
Шульц Вальтер, 177, 298
Шульц Франц, 298
Шульц Фріц, 298
Шумлянська-Хлебінська Йоанна, 293
Шумова Ірина, 209
Шуптар В., 9, 252
Шут Курт, 176, 298
Шюслер, 172

Щанська-Жук Магдалина, 286
Щербан Зиновія, 223
Щеціна Володимир, 112
Щурко Іван, 303

Юзефів Марія, 223
Юнг, 298
Юрасек Тадей Фердинандович, 13
Юревич Генрік, 138
Юревич Тадеуш, 152
Юринець А., 71
Юринець Михайло, 275
Юрків Іван, 70
Юрків Лев, 296
Юрків Степан, 202
Юрковський Ян, 291
Юрчак Марія,
Юрчак, студент
Юрчакевич Лідія, 303
Юрчакевич, лікар, 225

Яворська-Дуцяк Анна, 280
Яворська-Пічкевич Марія, 280
Яворський, учитель, 70
Яворський Йосип, 136, 280
Яворський Мирон, 189
Яворський Степан, 194, 195
Яворський, учень, 77
Ягелло Марія, 109
Ядвіга, 23
Ядіцке Ернст, 177, 297
Яким С.С., 5, 8, 256
Яковенко І. Є., 14
Янічек Анджей, 291
Яновська Ядвіга, 291
Ярема Зеновія, 199
Яремчук Д.А., 6, 256
Ярецький Володимир, 189
Яринець Орест, 280
Ярка-Столяр Ольга, 287
Яросевич Л., 145
Яросевич-Кондрат Леонтіна, 280
Ярош Б., 5, 8, 256
Ярош Раймонд, 53, 262
Ярош С.К., 13
Ясеницька Марія, 198, 199
Ясеницька Михайлина, 195
Ясеницький Савин, 197 – 199
Ясінська Станіслава, 291
Яцик О., 209
Яцишин Гелена, 209
Яцишин С., 9, 16, 253
Яців Ірина, 109
Яців В., 9, 258
Яцкевич Б., 70
Ячинський С., Jaczyński S., 5, 8, 257

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Австро-Угорська імперія, 103, 142
Алупка м. (Кримська АРСР), 12
- Бабине с., 71, 137, 149, 151, 222, 223, 242, 256
Баковичі с., 126
Баличі Подорожні с., 304
Баня Котовська с., 124, 126, 282, 283, 287, 288
Баранчиці (Баранівці) с., 201, 202, 212
Бенькова Вишня с., 81
Береги Долішні с., 286
Береги с., 107, 137, 201, 212, 282
Бережани м., 285
Бережниця Королівська с. (Жидачівський р-н), 98, 170
Бережниця с. (Стрийський р-н), 81, 202, 203, 205, 212, 213, 220, 224, 246, 301
Бережанська округа, 212
Брест, м., 276
Бжозов, м., 293
Биків с., 70, 95, 283 – 285, 287,
Бистре с., 122, 134, 154
Бистриця с., 125, 126, 283
Бібрський повіт, 101
Білина Велика с., 149, 277, 283, 285, 287, 289
Білінка Мала с., 292
Білич Долішний с., 149, 281
Біличі с., 126, 201, 202
Більче с., 109, 124, 126, 136, 175, 206, 216, 281, 283, 284, 289
Більче-Плусс прис., 124, 279
Бірча с., 126
Бірчанський р-н, 13, 43, 45, 75
Бісковичі с., 138, 152
Бітля с., 122, 134, 154
Блажів с., 202, 280, 284, 288
Боберка с., 122, 134, 154
Болахів м., 101, 123, 129, 219, 300, 301
Болахівці с., 96, 109, 125, 126, 136, 278, 284, 287, 291
Бонарівка, 286
Бонів, 287
Боринський р-н, 24, 73, 120
Бориня с., 24, 129, 253, 304
Борислав м., 14, 24, 29, 41, 43, 52, 53 – 56, 64, 68, 70, 77, 79 – 82, 91, 96, 98, 101, 107, 111, 124, 126 – 129, 133, 138, 139, 142, 149, 152, 158, 159, 162, 164, 165, 170, 191, 192, 196, 199, 215, 216, 232, 233, 237 – 239, 246, 247, 255, 267, 268, 276 – 283, 285, 287 – 294, 299, 304
Бориславський р-н, 11, 13, 67, 149
Бородчиці с., 16, 56, 202
Бортники с., 16, 28, 56, 101, 253
Бортничі (Бортятине) с., 108
Борщевичі с., 286
Борятин м., 285, 286
Братківці с., 161, 301
Бресько, 278
Брігідау с., 129, 140, 143, 159, 300
Броздівці с., 301
Брониця с., 67, 109, 116, 125, 126, 142, 206, 239, 282, 284
Брошнів с., 301
Брошнів-Колонія прис., 301
Брюховичі с., 66
Бряже (Briaza), 301
Букова с., 152
Буковинець прис., 122
Буньковичі с., 18, 146
Бусовисько с., 202
- Ваньовичі с., 201, 212
Вацевичі с., 20, 56, 70, 109, 125 – 127, 202, 282
Винники с., 125, 126, 136, 225, 280, 282
Вислів, 284

Висоцьке Вижне с., 13, 202, 280
Висоцький р-н, 13
Вишатиці с., 126
Військо с., 117
Вільхівці с., 69
Вільшани с., 126
Вільшаник с., 152
Вовче с., 9, 67, 122, 255
Войнич, 293
Войткова с., 126
Волинська обл., 17, 24, 25, 41, 42, 60, 74, 83, 85, 91
Волосянка с., 288
Волоща с., 109, 124, 126, 127, 142, 279, 284, 288
Волоща-Зади прис., 124, 127, 138, 290
Воля Коблянська с., 129, 138, 304
Воля Якубова с., 124, 126, 136, 142, 276, 278, 281
Ворзель м., 66
Вороблевичі с., 109, 125, 126, 136, 277, 286 – 289
Вошанці с., 286
Воютичі с., 116

Гаї Бійнич прис., 125, 126, 136, 280
Гаї Вижні с., 96, 109, 125, 126, 141, 211, 260, 276, 277
Гаї Нижні с., 48, 96, 109, 125, 126, 206, 260, 277, 279, 284, 285, 288
Гаї-Потік прис., 127, 138, 292
Галичина, 5, 7, 60, 100 – 106, 113, 119, 131, 133, 134, 138, 145, 146, 149, 150, 156, 162, 179, 181, 186, 208, 210, 217, 219, 222, 237, 238, 244, 249, 252, 254, 255
Ганьковичі с., 263
Генеральна губернія (ГГ), 7, 8, 100 – 106, 108, 119, 121, 128, 129, 133, 137, 140, 146, 149, 153, 163 – 165, 175, 176, 178, 181, 184 – 186, 190 – 194, 197, 199, 205 – 208, 213, 228, 217, 234, 236, 238, 250, 252, 289

Германовичі с., 126
Гірне с., 220, 301
Гнила с., 122, 134, 254
Голобутів с., 202
Головецько с., 122, 134, 276
Гординя с., 107, 202
Гориславичі с., 29
Горлиця, 290
Город, пов. Косів, 287
Городище с., 116
Городниця, 288
Городок м., 293
Горуцько с., 124, 126, 175, 216, 281, 282, 285, 287
Гостиславле, урочище, 71
Грабівці с., 202
Гребенів с., 187
Гримайлів, 292
Груд Літинський с., 109, 288
Грушів Красне с., 124, 126, 277, 279
Грушів Старе село с., 124, 126, 133, 142, 167, 283, 286, 287, 289
Губичі с., 124, 126, 136, 280, 285, 286, 288
Гусаків с., 29
Гусне Вижне с., 122, 134, 154
Гусне Нижнє с., 122, 134, 154
Гута Стара, 278

“Галіція” дистрикт, 100 – 103, 105, 126, 133, 135, 137, 140, 157, 181, 196, 199, 200, 203, 211, 228, 252
Гельсендорф с., 129, 140, 143, 159, 170, 175, 300

Далява с., 125, 126, 143, 285
Дашава с., 52, 122, 202, 203, 208, 214, 220, 301
Демидівка с. (Київська обл.), 37
Дережичі с., 124, 126, 136, 281, 282
Держів с., 202
Дидинські Новосілки с., 126
Дидятичі с., 108
Дніпропетровськ, м.
Дніпропетровська обл., 71

- Добрівляни с. (Меденицький р-н, Дрогобицька округа), 41, 97, 124, 126, 152, 206, 211, 216, 251, 276, 277, 280, 282, 285, 287, 289
- Добрівляни с. (Стрийська округа), 202
- Доброгостів с., 125, 126, 136, 141, 206, 281, 283, 285, 289
- Добромиль м., 11, 44, 108, 126, 264
- Добромильський р-н, 13, 27, 48, 98, 100, 128, 131
- Добромильщина, 108, 114, 117, 128, 207, 240
- Добряни с., 202
- Довге біля Меденич с., 125, 136, 280, 281, 283
- Довге біля Підбужа с., 124, 126, 206, 216, 277, 278, 283
- Довге-Перепростиня прис., 124, 285
- Довге-Рівне с., 124, 126, 142, 288
- Довголука с., 169, 220, 301
- Долина м., 101
- Долинський повіт, 101, 139 – 140
- Дорожів с., 278
- Дрогобицька обл., 4, 8, 11 – 19, 23 – 26, 28, 30, 31, 37, 41, 43, 50, 52, 53, 56, 59 – 61, 68, 69, 72 – 74, 78, 80, 82 – 86, 90, 91, 96, 100, 103, 110, 112, 113, 119, 123, 126, 128, 131, 134, 150, 153, 157, 158, 162, 170, 186, 190, 194, 199, 208, 217, 220, 221, 228 – 230, 232, 233, 250
- Дрогобицька округа (окружне староство), 5, 100, 102, 109, 111, 113, 115, 116, 119, 123, 124, 126 – 129, 131, 133, 135 – 139, 142 – 147, 149 – 152, 154 – 160, 162 – 164, 166, 167, 170, 183, 187, 192, 202, 206, 207, 211, 212, 215, 218, 219, 225, 228 – 230, 233, 235, 241, 250, 253, 272, 276, 290, 299, 302, 304
- Дрогобицький повіт, 18, 20, 23, 24, 36, 38, 48, 49, 58, 59, 73, 79, 96, 100, 101, 107, 238
- Дрогобицький р-н, 64, 149
- Дрогобич м., 5, 8 – 12, 14, 16, 22, 23, 25, 26, 30, 38, 39, 41, 42, 45 – 58, 60 – 66, 68 – 71, 73, 76 – 78, 84, 87 – 93, 95 – 98, 100, 101, 103, 107, 109, 111, 112, 114, 115, 117 – 119, 122 – 124, 126 – 131, 133, 135, 136, 138, 139, 141 – 143, 146 – 151, 155, 158, 159, 170 – 173, 178 – 181, 183 – 186, 188 – 192, 194, 195, 197 – 199, 207, 208, 213 – 216, 218 – 224, 226, 229, 231 – 233, 237 – 240, 242 – 262, 266 – 268, 271 – 274, 276 – 295, 299, 303, 304
- Дрогобиччина (область), 4 – 6, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 19, 23 – 28, 37, 40, 42, 44, 45, 48, 50 – 52, 55, 57, 59 – 62, 64, 65, 72 – 76, 78, 80 – 82, 84, 86, 87, 89 – 91, 95 – 98, 143, 145, 180, 228, 230, 232, 234, 254, 255, 257, 258
- Дрогобиччина (округа), 109, 111, 112, 116, 118, 119, 126 – 129, 135 – 142, 145, 147, 148, 151, 156, 158, 159, 167, 172, 183, 186, 188, 191, 206, 207, 211, 218, 221, 229, 235, 239 – 241, 246, 247, 249, 250, 253, 257, 302
- Дроговичі с., 129, 300
- Дубляни с., 71, 138
- Дублянський р-н, 13, 24, 27, 53, 120, 232
- Дуліби с., 202, 219, 237
- Європа, 4, 7, 18, 228, 252
- Жашків с., 282
- Жешув м., 291
- Живець, 291
- Жидачів м., 11, 71, 100, 120, 122, 219
- Жидачівський повіт, 100, 101, 113, 128, 220
- Жидачівський р-н, 13, 74, 98
- Жидачівщина, 128, 134, 160, 187, 229
- Жогатин с., 126

Жукотин с., 122, 134, 154
 Жулин с., 108, 116, 220, 241
 Жупани с., 71
 Журавків с., 160
 Журавненський р-н, 12, 13, 29, 264
 Журавно м., 24, 122, 129, 219, 220, 300

Завадів с., 202, 214
 Заліски с., 202
 Залокоть с. 125, 126, 136, 279, 284
 Заплатин с., 202, 301
 Зарайське с., 107
 Заріччя с. (Судовишлянський р-н), 118
 Західна Україна, 4, 6 – 11, 16, 17, 19 – 21, 23 – 25, 28, 30 – 39, 49, 51, 53, 54, 60, 61, 64, 65, 68, 69, 74, 76, 78, 80, 82, 84 – 86, 88, 90 – 93, 95, 96, 153, 180, 232, 236, 247, 252 – 256, 261
 Зваричі с., 202
 Здзянна (Жджанна) с., 125, 126, 288
 Золотковичі с., 29, 45
 Зубриця с., 122, 134, 154

Іваново м. (РРФСР), 50
 Івашківці с., 122, 134, 154
 Ісаї с., 122, 134, 154

Йозефсберг/Коросниця с., 125, 129, 173, 174, 304

Кавсько с., 116
 Казахстан, 70
 Кайзерсдорф с., 129, 304
 Калинів с., 27, 53, 107, 232
 Калуш м., 276
 Калушська округа, 150
 Кам'янка с., 283
 Канафости с., 43
 Київ м., 38, 57, 286
 Київець с., 166, 202

Київська обл., 37
 Кіндратів с., 122, 134, 154
 Княжпіль с., 117
 Кобло с., 151
 Колодниця с., 202
 Коломийська округа, 150, 212
 Коломия м., 150, 211, 279, 291
 Колпець с., 96, 125, 126, 260, 278, 279, 281, 284
 Комарів с., 202
 Комарники Дівче прис., 122, 134, 154
 Комарники Закичера прис., 122, 134, 154
 Комарники с., 5, 9, 122, 134, 154, 253, 289
 Комарницький р-н, 13
 Комарнівський р-н, 13, 81, 113, 120
 Комарно м., 24, 27, 114
 Конюхів с., 202
 Коритище прис., 283
 Корналовичі с., 107
 Корнелівка с., 129, 140, 143, 159, 170, 175, 300
 Корничі с., 43
 Коростенко с., 43, 126
 Корчин с., 110, 116, 118, 187, 232, 238, 239, 244
 Корчунок с., 169, 202, 301
 Косів м., 294
 Косівський повіт, 128, 287
 Котованя с., 107, 283, 289
 Кохавина с., 220
 Краків м., 5, 101, 104, 110, 152, 175, 205, 223
 Краківський округ, 100, 108, 126, 137, 158, 164, 199, 228
 Кранцберг с., 129, 304
 Кремерівка с., 203, 220
 Креховичі с., 301
 Криве с., 122, 134, 154
 Кривка с., 122, 134, 154
 Криниця с., 109, 124, 126, 175, 277, 284, 286, 288 – 290
 Кропивник Новий с., 124, 126, 136, 206, 216, 285
 Кропивник Старий с., 124, 126

Кросно м., 291
 Кружики с., 152
 Крукеницький р-н, 13, 14, 29, 43, 45, 75,
 237, 263, 264
 Крушельниця с., 220, 301
 Кузьмина с., 126
 Куликів с., 282
 Кульчиці с., 202, 281, 286
 Кустанайська обл., 70, 77
 Кьонігсау с., 129, 139, 158, 304

Лавочне с., 291
 Лавочненський р-н, 13
 Ланчин, 292, 293
 Ластівки с., 38, 124, 126, 136, 142, 152,
 206, 216, 281, 289
 Лебедин м. (Сумська обл.), 12
 Лебединський р-н Харківської обл., 30,
 45
 Лежайськ м., 288
 Летня с., 125 – 127, 136, 138, 277, 278,
 282, 286, 290, 292
 Лип'я с., 122, 134, 154
 Липа с., 301
 Липиці с., 124, 126, 281
 Липовець с., 125, 127, 138, 142, 286, 287,
 290, 291
 Лисятичі с., 122, 220, 301
 Лімна с., 5, 9, 24, 67, 71, 134, 256
 Лісківський р-н, 13, 69
 Лісько м., 11, 294
 Літиня с., 36, 37, 58, 109, 124, 126, 137,
 148, 163, 166, 167, 206, 211, 216,
 235, 278, 279, 286, 288
 Літки біля Києва, 286
 Лішня с., 5, 109, 124, 126, 206, 216, 285,
 287, 288
 Лоп'янка (Лопушанка) с., 301
 Лопінка с., 279, 282
 Луг Лисятицький с., 42
 Луги с., 301
 Лужки с., 301
 Лужок Горішній с., 133

Лужок Долішній с., 125, 126, 142, 279,
 282, 285, 287, 289
 Лука с., 107, 201, 212, 277, 281, 288
 Лука, окр. Горденка, 293
 Любинці с., 160, 165, 277
 Люблинець Новий с., 276
 Любча с., 292
 Ляцьке с., 117
 Ляшки Муровані (Муроване) с., 138
 Львів м., 104, 108, 149, 221, 224, 277,
 290 – 293
 Львів-повіт, округа, 101 – 103, 228
 Львівська обл., 5, 6, 10, 11, 14, 16, 17, 24,
 25, 41, 42, 60, 74, 83, 85, 91, 122
 Львівське воєводство, 10, 18 – 20, 72, 96,
 229
 Львівщина, 17

Майдан с., 124, 126, 127, 138, 142, 283,
 294
 Майнич с., 70, 290
 Мала Озимина с., 151
 Махлинець с., 129, 140, 143, 159, 170, 175,
 300
 Медведівці с., 290
 Медвежа с., 125, 126, 160, 170, 206, 216,
 279 – 281, 285
 Меденицький р-н, 13, 41, 49, 133, 149
 Меденичі с., 28, 42, 125 – 127, 136, 138,
 142, 206, 216, 263, 276, 278 – 281,
 283, 287, 290, 292, 294
 Медика м., 126, 138, 292
 Медицький р-н, 13
 Миколаїв м., 24, 54, 60, 80, 120, 122, 171,
 202, 219, 220, 254, 301
 Миколаївський р-н, 13, 16, 28, 52, 81
 Миколаївщина, 113, 187, 220
 Мита с., 122, 134, 154
 Михайловичі с., 109, 125, 126, 136, 281,
 284, 285
 Мишлятичі с., 263
 Мізинець (Міженець) с., 126
 Містковичі с., 107, 287

Місунь Старий с., 301
 Млиниська с., 301
 Млинки прис., 280
 Модрич с., 124, 126, 278, 280, 283
 Мокряни с., 108
 Молдавія, 30
 Молінка Нижня (?) с., 122, 134, 154
 Молодинче с., 116
 Монастир Дерезицький прис., 124, 129, 289
 Монастир Лішнянський с., 125, 126, 281
 Монастирець с., 301
 Морджани м., 187
 Моршин с., 56, 122, 301
 Мостиська м., 10, 11, 23, 24, 64, 114, 256
 Мостиський р-н, 13, 23, 43, 100, 113, 128, 131, 263
 Мохнате с., 122, 134, 154
 Мражниця с., 124, 126, 142, 280
 Мшанець с., 201, 202

Нагуєвичі с., 5, 9, 40, 71, 125, 126, 136, 141, 142, 206, 216, 253, 279, 280, 286, 288, 289
 Надберг с., 129
 Надиби с., 138, 152
 Надітичі с., 160, 202, 221
 Нежухів с., 70, 202, 301
 Нейдорф-Польміновичі с., 5, 125, 127, 129, 139, 158, 170, 299, 304
 Немирів м., 292
 Нижанковичі с., 24, 126, 128, 138, 152, 197, 199
 Нижній Дунай (Niederdonau, Nieder-Donau), 140
 Никловичі с., 118
 Німеччина, 8, 103, 105, 106, 115, 122, 128, 184, 190, 211, 217, 253, 298
 Нове Місто с., 98
 Нове Село с., 129, 140, 143, 159, 170, 300
 Новострілківський р-н, 13
 Новошичі с., 290

Одеса м., 66
 Озимина с., 294
 Окно, окр. Городенка, 291
 Олексичі с., 202,
 Олексичі-Корчунок прис., 169, 202, 301
 Опака с., 48, 125, 126, 278, 284, 286, 287
 Опари с., 117, 125, 126, 151, 272, 287
 Орів с., 125, 126, 136, 206, 216, 276, 280, 281, 284, 288
 Орів-Зимівки прис., 96, 260
 Ортиничі с., 278, 279, 283, 285, 289,
 Отинія с., 277
 Охтирка

П'яновичі с., 107
 Перемишль м., 5, 9 – 11, 14, 25, 26, 41, 44, 46, 52, 54 – 56, 126, 128, 129, 150, 196, 197, 199, 207, 217, 232, 233, 258, 264, 282, 286, 288
 Перемишльська округа, 100, 102, 103, 108, 113, 126, 146, 158, 164, 228, 229
 Перемишльський повіт, 59, 108, 128
 Перемишльський р-н, 13, 100, 128
 Пиняни с., 107
 Підбуж с., 70, 71, 95, 109, 124 – 127, 133, 136, 138, 142, 149, 158, 187, 206, 207, 216, 249, 251, 269, 277, 278, 280, 281, 283, 288, 290
 Підбузький р-н, 13, 48, 149
 Піддінстрияни с., 101, 160, 202,
 Підмонастирець с., 125, 126
 Пісочна с., 202
 Плугів, 294
 Польща, 9, 16, 19 – 21, 27, 28, 31, 37, 61, 66, 67, 72, 140, 141, 164, 217, 230, 255, 260, 261
 Попелі с., 124, 126, 277, 282, 283, 287, 289
 Поповичі с., 126
 Почасевичі с., 125, 126, 136, 285
 Прага м., 187
 Пралківці с., 126
 Присліп с., 134

Пруси (Бистриця) с., 280
 Прухник, 277

Раделичі с., 96, 109, 124, 126, 175, 281
 Радохинці с., 29, 263, 294
 Радянський Союз (СРСР), 4, 15, 17, 19, 21, 30, 31, 33 – 38, 44, 46, 48, 51, 57, 62 – 66, 69, 75, 76, 79, 80 – 89, 92, 93, 95, 100, 141, 228, 230, 264 – 266
 Раневичі с., 125, 126, 277, 2281
 Рейтаровичі (Верхівці) с., 292
 Рибник с., 96, 124, 126, 260, 279
 Риботичі с., 126
 Рихтичі с., 125 – 127, 138, 142, 144, 206, 216, 269, 280, 281, 290, 291, 293, 294
 Рихтичі-Хатки прис., 127, 138, 294
 Рівненська обл., 17, 24, 25, 41, 42, 60, 74, 85, 91
 Ріпчиці с., 49, 109, 116, 125, 126, 239, 280, 287
 Рогатин м., 150, 210
 Розгірче с., 301
 Розділ с., 52, 61, 202
 Розлуч с., 129, 186, 187, 201, 232, 238, 240, 304
 Ролів с., 124, 126, 142, 276, 277, 279, 282, 284, 287
 Росія (РРФСР), 12, 15, 50, 71, 93, 228, 268 – 270, 286
 Росохач с., 122, 134, 154
 Росохи с., 107, 237
 Руда с., 202
 Рудки м., 11, 24, 27, 71
 Рудківський повіт, 27, 39, 59, 73
 Рудківський р-н, 13, 28, 43, 71, 81, 100, 120, 128, 131,
 Рудківщина, 193
 Рудники с. (Миколаївський р-н), 5, 9, 16, 202, 253
 Румунія, 72, 141

Самбір м., 5, 9 – 11, 16, 24, 26, 29, 39, 43, 44, 48, 52, 54 – 56, 59, 61, 64, 65, 68, 71, 75, 80 – 84, 100, 101, 107, 111, 114 – 116, 119 – 122, 127, 129, 132, 134, 136, 138, 145, 146, 150 – 152, 159, 166 – 169, 175, 179, 183, 186 – 188, 189, 192, 193, 197, 199, 209 – 214, 218, 222 – 225, 232, 240, 242 – 251, 256, 258, 264, 278, 283, 284, 291, 293, 304
 Самбірська округа (окружне староство), 100 – 103, 107, 108, 110 – 114, 116, 119 – 122, 126 – 129, 131, 133, 134, 137 – 141, 145 – 147, 149 – 152, 154 – 159, 162, 167 – 169, 187, 190, 192, 193, 197, 201, 202, 207, 210 – 213, 215, 217, 220, 223, 225, 228 – 230, 233, 236 – 240, 242, 244, 246, 248 – 250, 302
 Самбірський р-н, 13, 30, 44, 45, 69, 71, 96, 120, 121, 169, 256, 263, 264
 Саска Камеральна прис., 124, 126, 136, 175, 285
 Свердловська обл. (РРФСР), 71
 Свидник с., 122, 154
 Свічани с., 293
 Семигинів с., 301
 Серафінці с., 282
 Сибір, 70
 Синьовидне (Синевідсько) Вижне с., 55, 110, 116, 129, 152, 168, 187, 188, 220, 221, 232, 239, 251
 Сіде с., 116
 Сілець с., 201
 Сколе м., 24, 101, 110, 118, 120, 122, 123, 129, 135, 159, 188, 219, 220, 223, 224, 232, 251, 300
 Сколівський р-н, 13, 29, 55
 Сколівщина, 110, 113, 131, 134, 152, 161, 168, 220
 Скорodne с., 284
 Славсько с., 187, 232, 301
 Славський р-н, 29, 71, 264
 Слобідка с., 202

Слобода Болехівська с., 301
 Слобода Долинська с., 301
 Смільна с., 125, 126, 282
 Снятин м., 293
 Снятинка с., 125, 126, 207, 283, 286
 Снятинський повіт, 128
 Сокаль м., 291
 Сокирчиці с., 223, 243
 Соколики Гірські прис., 288
 Солець с., 24, 67, 109, 125, 124, 241, 280, 281, 284 – 286
 Солінка, 283
 Солонсько с., 125 – 127, 138, 280, 290, 292
 Солотвино м., 291
 Сопочин, 293
 Сосновець с., 292
 Сталінград м., 122
 Сталінградська обл. (РРФСР), 71
 Станеля с., 125
 Станків с., 169, 202, 301
 Станківці с., 292
 Станіслав м., 10, 88, 90, 139
 Станіславська обл., 17, 24, 25, 41, 42, 60, 67, 74, 83, 85, 91
 Станіславська округа, 108, 150, 212, 220
 Станіславське воєводство, 10, 18, 67, 72, 96, 229
 Стара Сіль с., 201, 202, 284, 294
 Старе Село (Дрогобицька округа) с., 125 – 127
 Старий Самбір м., 9, 11, 15, 24, 44, 186, 188, 192, 193, 201, 217, 232, 257, 258, 264
 Старокопчанів м., 285
 Старосамбірський р-н, 13, 120
 Старосамбірський повіт, 111, 201, 211
 Старосамбірщина, 5, 9, 27, 61, 63, 83, 96, 202, 220, 254
 Старява с., 56, 126, 232
 Стебник с., 55, 109, 125 – 129, 136, 138, 149, 157 – 159, 170, 270, 276, 279, 281, 282, 284 – 286, 291, 293, 299, 304
 Стинава Вижна с., 160, 220
 Сторона с., 125, 126, 279, 282
 Страшевичі с., 202
 Стрий м., 11, 13, 14, 16, 23, 24, 28, 30, 39, 40 – 43, 45, 52, 56, 67, 70, 77, 80 – 84, 96, 98, 100 – 103, 107, 110, 115, 118, 120, 122, 123, 129, 132, 134, 135, 137, 139, 140, 146, 148, 150 – 153, 159, 160, 169, 177 – 184, 186, 187, 193, 194, 197, 202, 203, 205, 207 – 209, 212 – 214, 218 – 222, 224 – 226, 229, 232, 237, 239 – 251, 253, 254, 258, 260, 264, 289, 296, 300
 Стрийська округа (окружне староство), 100, 101, 108, 110, 113, 116, 118 – 120, 122, 123, 126 – 129, 131, 134, 135, 137, 139, 140, 143, 145 – 148, 150, 152 – 157, 159 – 162, 165, 167, 169, 170, 175, 178, 187, 188, 193, 202, 208, 209, 211 – 213, 217, 219, 220, 225, 228 – 230, 239, 244, 277, 300, 301
 Стрийський повіт, 23, 100, 101, 103, 120, 220, 244, 260
 Стрийський р-н, 13, 17, 40, 42, 73, 81, 120, 122, 132, 153, 169, 239
 Стрийщина, 9, 24, 96, 187, 240, 247 – 251, 257, 260, 300
 Стрілки с., 148, 149, 151, 201, 250, 258
 Стрілків с., 202
 Стрілківський р-н, 13, 14, 48, 120
 Стрільбичі с., 201, 202, 211, 212, 215, 220
 Стронятин, 287
 Струтин Нижній с., 301
 Стубно (Стубенко) с., 126
 Ступниця с., 280
 Судова Вишня м., 24, 101, 108, 114
 Судовишнянський повіт, 100, 101, 103, 108, 118, 126, 131, 217, 238
 Судовишнянський р-н, 13, 41, 100, 102, 108, 109, 113, 114, 128, 247
 Сукіль с., 301
 Сусідовичі с., 138, 211
 Суходіл, 301
 Східна Галичина, 100, 133

Східниця с., 18, 124, 126, 127, 136, 137, 149, 152, 191, 192, 206, 216, 269, 276, 278, 281, 282, 289, 292

Татари (Залужани) с., 277, 284
Татарське (Піщане) с., 202
Тернопіль м., 290, 292
Тернопільська обл., 17, 24, 25, 41, 42, 60, 74, 83, 85, 91, 220
Тершів с., 202
Тинів с., 124, 126, 136, 277
Тирява (Тирнава Верхня або Нижня) с., 202, 213, 301,
Тисовиця с., 122, 134, 154
Тишивниця с., 301
Топільниця с., 201, 202, 212
Торгановичі с., 279
Трускавець с., 56, 70, 109, 124, 126, 127, 129, 136, 138, 139, 158, 170, 270, 276, 277, 281, 282, 286 – 288, 291, 293, 294, 304
Труханів с., 188, 251
Тулиголови с., 81
Турка м., 10, 11, 26, 72, 81, 100, 101, 115, 129, 201, 252, 304
Турківський повіт, 22, 50, 72, 101, 111, 148, 201, 202
Турківський р-н, 9, 13, 24, 43, 71, 73, 75, 120, 122, 255
Турківщина, 5, 9, 111, 122, 131, 133, 134, 154, 201, 252
Тустановичі с., 124, 126, 277, 280, 291
Тухля с., 285
Тухолька с., 161
Тяпче с., 301

Угартсберг с., 129, 139, 304
Угерське с., 40, 202
Уголна с., 169, 202, 220
Угорщина, 72

Україна, 4 – 10, 12, 19, 23, 25, 31, 60, 68, 70, 71, 77, 82, 86, 90, 93, 95, 188, 191, 210, 220, 225, 236, 252 – 256
Уличне с., 109, 111, 118, 125, 126, 136, 141, 206, 216, 277 – 279, 285, 286, 288
Унятичі с., 109, 125, 126, 280, 282, 284 – 286, 289
Уріж с., 125, 126, 206, 216, 276, 283, 285
Устрики Долішні, м. 26,
Устрикодолішний (Нижньоустрицький) р-н, 13, 55

Фалиш с., 161, 169, 202
Фельштин (Скелівка) с., 168, 202
Фельштин-Глибоке прис., 116
Фехлбах, 293

Харківська обл., 11
Хашів с., 149
Хирів м., 18, 44, 108, 126, 290
Хирівський р-н, 13, 29, 43, 56, 100, 107, 108, 128, 131, 232, 237, 264
Ходоричі с., 202
Ходорів м., 49, 52, 100, 101, 120, 122, 129, 154, 202, 219, 251, 255, 300
Ходорівський р-н, 11, 16, 17, 28, 56,
Ходорівщина, 187, 220

Чайковичі с., 28, 71
Чаплі с., 151, 250
Черниця с., 81, 202 – 205, 213, 220, 224, 238, 251, 275
Чернівецька обл., 25
Честер-По (США) м., 290
Чорна с. (Устрикодолішний р-н), 55
Чортківська округа, 108
Чортория м., 202
Чуква с., 138, 152

Шнирів с., 289
Шум'яч с., 122, 134, 154
Шумина с., 122, 134, 154

Щирець м., 288

Юречково (Юсиптичі, Йосиповичі) с., 17
Юсуптичі (Юшківці) с., 301

Яворів с., 134, 285, 301
Яворів м., 210, 276
Ядовники с., 293
Янівка с., 301
Ярослав м., 283, 289
Ярушичі с., 202, 301
Ясениця Сільна с., 96, 124, 126, 136, 260,
276, 279, 282, 283, 286 – 288, 291
Ясениця Стецьова прис., 122, 134, 154
Ясеновець с., 301
Ясінка Масьова с., 168
Ясінна с., 293

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Микола Галів

**МІЖ СЕРПОМОЛОТОМ І СВАСТИКОЮ:
ОСВІТА НА ДРОГОБИЧЧИНІ
у 1939 – 1944 рр.**

монографія

Редактор

Уляна Міщук

Технічний реактор

Оксана Ладанай

Комп'ютерна верстка

Оксана Ладанай

Здано до набору 11.11.2010 р. Підписано до друку 13.12.2010 р.

Гарнітура PeterburgC, Times New Roman. Формат.....

Друк офсетний. Папір офсетний

Ум. друк. арк. 16,28. Зам. №

Наклад 100 примірників

Друк